

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**ÇAĞATAYCA TABERÎ TARİHİ
(TARİH-NÂME) (243a – 302b)
İNCELEME-METİN-SÖZLÜK**

Murat DURAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ – 2019**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**ÇAĞATAYCA TABERÎ TARİHİ
(TARİH-NÂME) (243a – 302b)
İNCELEME-METİN-SÖZLÜK**

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK

JÜRİ: Doç. Dr. Mevlüt ERDEM

JÜRİ: Dr. Öğr. Üyesi Esra KIRIK

Murat DURAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ – 2019**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÇAĞATAYCA TABERÎ TARİHİ
(TARİH-NÂME) (243a – 302b)
İNCELEME-METİN-SÖZLÜK

Murat DURAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez 10 /07 / 2019 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından Oy Birliği ile
Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Mevlüt
ERDEM
ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK
BAŞKAN

Dr. Öğr. Üyesi Esra KIRIK
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Enstitü Müdürü

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.
Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞATAYCA TABERÎ TARİHİ
(TARİH-NÂME) (243a – 302b)
İNCELEME-METİN-SÖZLÜK

Murat DURAK

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK
Yıl : 2019, Sayfa: 356 + XII
Jüri : Doç. Dr. Mevlüt ERDEM (Üye)
: Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Esra KİRİK (Üye)

Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî tarafından Arapça telif bir eser olarak kaleme alınan Taberî Târîhi Bel'amî tarafından Farsçaya çevrilmiştir. Daha sonra Şeybanî hanlarından Abdüllatif Han'ın kitapdârı olan Vâhid-i Belhî tarafından Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir.

15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık olarak Osmanlı Devleti dışında kalan Asya'daki doğu Türklüğünün ortak yazı ve konuşma dili olan Çağatay Türkçesine ait eserlerin çoğunluğu manzum eserlerdir. Çağatay Türkçesi ve Türk dili açısından önemli bir mensur eser olan Çağatayca Taberî Târîhi üzerine yapılan çalışmalar ile Çağatay Türkçesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmamızda Çağatayca Taberî Târîhi'nin 243a - 302b varakları arası incelenmiştir. Çalışmamız giriş, inceleme, transkripsiyonlu metin ve sözlükten oluşmaktadır. Giriş bölümünde eser, yazar ve dönem hakkında bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde eserin ses ve biçim özellikleri incelenmiştir. Metin bölümünde ise eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir. Son olarak sözlük bölümünde ise metinde içerisinde geçen kelimelerin sözlüğü ve özel adlar sözlüğü hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağatay Türkçesi, Çağatayca Taberî Târîhi, Vâhid-i Belhî, Taberî Târîhi, Bel'amî

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

**CHAGATAI TURKISH TABERIAN HISTORY
(HISTORY BOOK) (243a – 302b)
EXAMINATION-TEXT-GLOSSARY**

Murat DURAK

Supervisor : Assist. Prof. Sadi GEDİK
Yıl : 2019, Pages: 356 +XII
Jury : Assoc. Prof. Mevlüt ERDEM (Member)
: Assist. Prof. Sadi GEDİK (Chairperson)
: Assist. Prof. Esra KİRİK (Member)

Taberian History, which was written as an Arabic copyright work by Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, was translated to Persian by Bel'amî. Later, it was translated into Chagatai Turkish by Vâhid-i Belhî who was a librarian in the period of one of the Shaybani khans Abdüllatif Khan.

From the beginning of the 15th century to the beginning of the 20th century, most of the works in Chagatai Turkish, which is the common written and spoken language of the eastern Turks in Asia except Ottoman Empire, are poetry. It is aimed to contribute to Chagatai Turkish with the studies on Chagatai Taberian History which is an important prose in terms of Chagatai Turkish and Turkish language.

In this thesis, the pages between 243a and 302b of Chagatai Turkish Taberian History were studied. The study consists of introduction, analysis, transcribed text and dictionary. Information about the study, the author and the period is given in the introduction section. The phonics and morphological characteristics of the work are examined in the examination section. In the text section, the transcribed text of the study is given. Finally, in the dictionary section, the dictionary of words and special names dictionary in the text are presented.

Key Words: Chagatai Turkish, Chagatai Turkish Taberian History, Vâhid-i Belhî, Taberian History, Bel'amî

ÖN SÖZ

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Asya'daki doğu Türklüğünün yazı ve konuşma dili olarak kullanılmıştır. Karahanlı Devleti'nin yıkılışına müteakip Harezmi ve Kıpçak Türkçesi ortaya çıkmıştır ancak bu devirler Türk dili açısından birer geçiş devresi özelliği göstermiştir. 15. yüzyılın başlarında bu diller yerini Çağatay Türkçesine bırakmışlardır. Çağatay Türkçesinin oluşmasında Timur Han'ın Asya'da izlediği siyasi politika önemli bir yere sahiptir. Bu döneme müteakip Çağatay Türkçesi dağılan Türk lehçelerini yeniden birleştirmiş ve 20. yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Çağatay Türkçesi Timurlar Devleti, Şibanîler, Devleti, Babür Hint İmparatorluğu ile Hive ve Hokand Hanlıklarında resmî dil olarak kullanılmıştır.

Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923) tarafından Arapça telif bir eser olarak kaleme alınan Taberî Târîhi Bel'amî tarafından Farsçaya çevrilmiştir. Daha sonra Şeybanî hanlarından Abdüllatif Han'ın kitapdârı olan Vâhid-i Belhî tarafından Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir. Taberî Târîhi Çağatay Türkçesi ile yazılmış en önemli mensur eserlerden birisidir. Taberî Târîhi'nin Anadolu'da Batı Türkçesine çevrilmiş nüshaları da mevcuttur.

Târîhü'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târîhü'r-Rusûl ve'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l Hulefâ, Ahbârü'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târîhu't-Taberî isimleriyle de bilinen Taberî Tarihi'nin tezimizde işlediğimiz 243a-302b varakları arası Sâsânî İmparatorluğu'nun dördüncü hükümdarı I. Behram'ın tahta çıkışı (M.S. 276) ile başlar ve Behrâm-ı Çubin'in hükümdarlığına kadar İran, Yemen, Türkistan, Suriye, Irak ve Arap'ta geçen sosyal, siyasal, dinî ve kültürel hadiseler üzerinde durulur. Eserde Yemen meliki Ebrehe'nin Kabe'yi yıkmaya teşebbüs etmesi ve peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafâ(sav)'nın doğumu ve yaşanan bazı hadiseler de anlatılmıştır.

Çalışmada Çağatay Türkçesi ve Türk dili açısından oldukça önemli bir mensur eser olan Taberî Târîhi'nin 243a-302b varakları arasının transkripsiyonlu metni, ses bilgisi ve biçim bilgisi özellikleri ve sözlüğü hazırlanmıştır. Çalışmamız giriş, inceleme ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), Taberî Târîhi, Çağatay Türkçesi ve özellikleri anlatılmıştır. İnceleme bölümünde 243a-302b varakları arasının ses ve biçim bilgisi özellikleri incelendi. Sözlük bölümünde ise yine 243a-302b varakları arasının sözlüğü ve özel adlar sözlüğü hazırlandı. Çalışmada Çağatay Türkçesi ve Türk diline sosyal, kültürel ve özellikle dil bilimsel anlamda katkı sağlanmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmayı hazırlama süresince faydalandığım eserleri ortaya koyan Türk dili araştırmacılarına ve değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sadi GEDİK hocama minnettarlığımı dile getirmeyi bir borç bilirim.

Murat DURAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR.....	IX
METNİN VE SÖZLÜĞÜN OLUŞTURULMASINDA UYULAN ESASLAR	X
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	XII
1. GİRİŞ	1
1.1. Çağatay Türkçesi.....	1
1.1.1 Çağatay Türkçesi ve Çağatay Terimi Hakkında Bilgi	1
1.1.2. Çağatay Türkçesinin Dönemleri	2
1.1.3. Çağatay Dönemi Tarihnameleri.....	3
1.1.4. Çağatay Türkçesinin ve Eserin Yazıldığı Dönemin Özellikleri	5
1.2. Taberî ve Taberî Tarihi Hakkında Bilgi.....	8
1.2.1 Taberî (839-923).....	8
1.2.2. Taberî Tarihi	10
1.2.2.1. Tercümelere:	12
1.3. Vâhid-i Belhî ve Çağatayca Taberî Tarihi Hakkında Bilgi.....	12
1.3.1. Vâhid-i Belhî	13
1.3.2. Çağatayca Taberî Tarihi	13
1.3.2.1 Nüsha Bilgisi.....	13
2. İNCELEME	21
2.1. Yazım Özellikleri	21
2.1.1. Ünlülerin Yazımı	21
2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı	24
2.1.3. Eklerin Yazımı	25
2.1.4. Hemzenin /e/ Yazımı	26
2.1.5. Şeddenin /ö/ Yazımı	26
2.2. Ses Bilgisi.....	26
2.2.1. Ünlüler	26
2.2.1.1. Ünlü Uyumu.....	27

2.2.1.1.(1). Kalınlık - İncelik Uyumu.....	27
2.2.1.1.(2). Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu	28
2.2.1.2. Ünlü Olayları.....	32
2.2.1.2.(1). Ünlü Değişmesi	32
2.2.1.2.(2). Ünlü Düşmesi:	33
2.2.1.2.(3). Ünlü Birleşmesi	33
2.2.2. Ünsüzler	33
2.2.2.1. Ünsüz Uyumu	34
2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi	34
2.2.2.3. Ünsüz Değişmesi	35
2.2.2.4. Ünsüz Türemesi	36
2.2.2.5. Göçüşme.....	36
2.2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi	36
2.2.2.7. Zamir n’ sinin Düşmesi.....	36
2.3. Biçim Bilgisi	36
2.3.1. Yapım Ekleri.....	36
2.3.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	36
2.3.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri	38
2.3.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri	40
2.3.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	41
2.3.2. İsim Çekimi	43
2.3.2.1. Çokluk Çekimi	43
2.3.2.2. İyelik Ekleri.....	43
2.3.2.3. Durum Ekleri.....	45
2.3.2.3.(1). Yalın Durum	45
2.3.2.3.(2). İlgi Durumu Ekleri.....	45
2.3.2.3.(3). Belirtme Durumu Ekleri	46
2.3.2.3.(4). Yönelme Durumu Ekleri	46
2.3.2.3.(5). Bulunma Durumu Ekleri	46
2.3.2.3.(6). Ayrılma Durumu Ekleri.....	47
2.3.2.3.(7). Eşitlik Durumu Eki.....	47
2.3.2.3.(8). Araç (Vasıta) Durumu Ekleri	48
2.3.2.3.(9). Yön Gösterme Durumu Ekleri.....	48

2.3.2.3.(10). Sınırlama Durumu Eki.....	48
2.3.2.4. Soru Eki.....	48
2.3.3. Sıfatlar.....	48
2.3.3.1. Niteleme Sıfatları.....	48
2.3.3.2. Belirtme Sıfatları.....	49
2.3.3.2.(1). İşaret Sıfatları.....	49
2.3.3.2.(2). Sayı Sıfatları.....	49
2.3.3.2.(3). Soru Sıfatları.....	50
2.3.3.2.(4). Belirsizlik Sıfatları.....	50
2.3.4. Zamirler.....	51
2.3.4.1. Kişi Zamirleri.....	51
2.3.4.2. İşaret Zamirleri.....	53
2.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri.....	54
2.3.4.4. Dönüşlülük Zamirleri.....	56
2.3.4.5. Soru Zamirleri.....	56
2.3.5. Zarflar (Belirteçler).....	57
2.3.5.1. Yer ve Yön Zarfları.....	57
2.3.5.2. Zaman Zarfları.....	57
2.3.5.3. Durum (nasıllık-nicelik) Zarfları.....	57
2.3.5.4. Miktar (azlık-çokluk) Zarfları.....	57
2.3.5.5. Soru Zarfları.....	58
2.3.6. Edatlar (İlgeçler).....	58
2.3.6.1. Çekim Edatları.....	58
2.3.6.2. Bağlama Edatları.....	59
2.3.6.3. Karşılaştırma - Denkleştirme Edatları.....	60
2.3.6.4. Kuvvetlendirme Edatları.....	60
2.3.6.5. Cevap Edatları.....	61
2.3.6.6. Ünlem Edatları.....	61
2.3.6.7. Şüphe Edatları.....	61
2.3.7. Füller ve Fiil Çekimi.....	61
2.3.7.1. Basit Çekim.....	62
2.3.7.1.(1). Bildirme Kipleri.....	62
2.3.7.1.(1).(a). Geniş Zaman.....	62

2.3.7.1.(1).(b). Şimdiki Zaman	63
2.3.7.1.(1).(c). Görülen Geçmiş Zaman	64
2.3.7.1.(1).(d). Öğrenilen Geçmiş Zaman	65
2.3.7.1.(1).(e). Gelecek Zaman	66
2.3.7.1.(2). Tasarlama Kipleri	66
2.3.7.1.(2).(a). Emir Kipi	67
2.3.7.1.(2).(b). Şart Kipi	67
2.3.7.1.(2).(c). Gereklik Kipi	68
2.3.7.1.(2).(d). İstek Kipi	68
2.3.7.2. Birleşik Çekim	68
2.3.7.2.(1). Hikâye Birleşik Çekimi	69
2.3.7.2.(1).(a). Geniş Zamanın Hikâyesi	69
2.3.7.2.(1).(b). Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	69
2.3.7.2.(1).(c). Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	69
2.3.7.2.(1).(d). Şimdiki Zamanın Hikâyesi	70
2.3.7.2.(1).(e). Şart Kipinin Hikâyesi	70
2.3.7.2.(1).(f). Gelecek Zamanın Hikâyesi	71
2.3.7.2.(1).(g). Gereklilik Kipinin Hikâyesi	71
2.3.7.2.(2). Rivayet Birleşik Çekimi	71
2.3.7.2.(2).(a). Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti	71
2.3.7.2.(2).(b). Geniş Zamanın Rivayeti	72
2.3.7.2.(3). Şart Birleşik Çekimi	72
2.3.7.2.(3).(a). Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı	72
2.3.7.2.(4). Gelecek - İstek Çekimi	72
2.3.7.2.(4).(a). Geçmiş Zamanın Gelecek - İstek Çekimi	72
2.3.7.3. Fiillerde Olumsuzluk	72
2.3.7.4. Ek Fiiller	72
2.3.7.5. Fiilimsiler	73
2.3.7.5.(1). İsim-Fiiller	73
2.3.7.5.(2). Sıfat-Fiiller	74
2.3.7.5.(3). Zarf-Fiiller	74
2.3.7.6. Birleşik Fiiller	75
2.3.7.6.(1). İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	76

2.3.7.6.(1).(a). Yeterlilik Fiili	76
2.3.7.6.(1).(b). Süreklilik Fiili.....	76
2.3.7.6.(1).(c). Tezlik Fiili	76
2.3.7.6.(2). İsim + Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller	76
3. METİN	78
4. SÖZLÜK.....	184
4. 1. Genel Terimler Sözlüğü	184
4. 2. Özel Adlar Sözlüğü	266
5. SONUÇ.....	289
KAYNAKÇA.....	292
ÖZ GEÇMİŞ	294
METNİN TIPKIBASIMI.....	295

KISALTMALAR

A.	:	Arapça	y.a	:	yer adı
b.i.	:	birleşik isim	zf.	:	zarf
bkz.	:	bakınız	zm.	:	zamir
b.s.	:	birleşik sıfat			
c.	:	cemi			
cü.	:	cümle			
çev.	:	çeviren			
e.	:	edat			
e.t.	:	Eski Türkçe			
F.	:	Farsça			
hz.	:	hazreti			
i.	:	isim			
i.ta.	:	isim tamlaması			
k.a.	:	kişi adı			
krş.	:	karşılaştırınız			
kum.	:	Kumanca			
<b(kv.a.)< b=""></b(kv.a.)<>	:	kavim adı			
n.	:	nida			
o.	:	Osmanlıca			
öz.a.	:	özel ad			
s.	:	sıfat			
s.ta.	:	sıfat tamlaması			
T.	:	Türkçe			
TDK	:	Türk Dil Kurumu			
vb.	:	ve benzeri			

METNİN VE SÖZLÜĞÜN OLUŞTURULMASINDA UYULAN ESASLAR

1. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken varak numaraları [243a],[243b] şeklinde koyu renk ile gösterildi. Satır numaraları ise (1),(2),(3),(4),(5) ... şeklinde koyu renk ile gösterildi.
2. Kelimelerin bazı hecelerinin satır sonunda bir sonraki satıra taşması şöyle gösterildi:
 - *melik-* (2) –*din*(243a/1-2)
 - *velī-* (5) - ‘*ahdım-sén*(243a/4-5)
 - *ḥākim-* (14) –*lerni*(266a/13-14)
3. Transkripsiyonlu metin içerisinde kişi ekleri (-) ile ayrıldı:
 - *almağay-sén*(271b/6)
 - *kūdek-sén*(271b/6)
 - *oğuğay-sén* (271b/7)
4. Bütün çalışma içerisindeki kişi adlarının, yer adlarının ve özel adların ilk harfi büyük yazılmıştır.
5. Transkripsiyonlu metin içerisinde geçen ayetler sınırlı sayıda olduğu için hareketli şekilde aynen yazıldıktan sonra dipnotta hangi sure olduğu ve manası yazıldı:
 - *فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (13) أَلَمْ تَرَ كَيْفَ* (278a/12-13)
6. Çeviri metin içerisinde geçen Arapça sözler ve Arapça-Farsça şiirler transkripsiyonlu olarak yazıldı ve aynı zamanda Arapça sözlerin anlamları dipnotta gösterildi.
7. Transkripsiyonlu metin içerisinde mütercimim yazmayı unuttuğu düşünülen ve transkripsiyonlu metine eklenen kelimeler ve ekler şu şekilde gösterildi:
 - *Seyf /bin/ Zī Yezzen*(266b/20)
 - *cehūdluḡ /ḡa/*(272a/2)
8. Metin içerisinde okunamayan kelimeler <?> ile gösterildi.
9. Metin içerisinde doğruluğu kati delille sabit olmayan kelimeler hemen sağ üst bitişine * koyularak belirtildi:
 - *Ṣa‘lab** (272b/13)
 - *Hūrḡasreh** (284a/15)
 - *Mihrūstāz** (294a/3)
10. Transkripsiyonlu metin içerisinde mütercimim yazmayı unutup daha sonra varakların kenarlarına eklediği kelime ve cümleler şu şekilde gösterildi:
 - *pīllerge {ve şīrlerge} urdılar*(296a/19)
 - *ḡoydı ve {ḡalk} aḡga* (300a/23)
11. Metin içerisinde mütercimim yanlış yazdığı ve üzerini çizdiği kelime ve cümleler hiçbir şekilde transkripsiyonlu metin içerisinde belirtilmedi.
12. Sözlük kısmı oluşturulurken sözcüklerin kökeni parantez içerisinde belirtildi.

13. Yazma metin içerisinde mütercim noktalama işareti kullanmamıştır. Ancak metnin transkripsiyonlu çevirisi yapılırken metin içerisindeki cümle ve ifadelerin daha iyi anlaşılması için noktalama işaretleri kullanıldı.
14. Sözlük bölümü iki başlıkta oluşturuldu; genel terimler sözlüğü ve özel adlar sözlüğüdür.
15. Özel adlar sözlüğünde madde başlarının yanında parantez içerisinde yer, kişi, kavim adı olarak belirtildi.
16. Genel terimler sözlüğü alfabetik sıraya göre oluşturuldu.
17. Metin içerisinde mütercimın bazı yazım hataları yaptığı tespit edilmiştir. Bu yazım hataları düzeltilmekle beraber aslı dipnotta belirtildi.
18. Transkripsiyonlu metin üzerinde Çağatay Türkçesi ve Çağatay Türkçesine ait ses bilgisi ve biçim bilgisi özellikleri incelendi.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا	: Aa, Āā, Ee	ص	: Şş
آ	: Aa, Āā	ض	: Žž, Đđ
او	: Oo, Öö, Uu, Üü, Ūū	ط	: Țț
ای	: Éé, Iı, İi, Īī	ظ	: Žž
ب	: Bb, Pp	ع	: ‘
پ	: Pp	غ	: Ğğ
ت	: Tt	ف	: Ff
ث	: Sş	ق	: Kk
ج	: Cc, Çç	ك	: Kk
چ	: Çç, Cc	ل	: Ll
ح	: Hh	م	: Mm
خ	: Hh	ن	: Nn
د	: Dd	و	: Vv, Oo, Öö, Üü, Ūū
ذ	: Zz	ه	: Hh, Aa, Ee
ر	: Rr	ی	: Yy, Éé, Iı, İi, Īī
ز	: Zz	ء	: ‘
ژ	: Jj	ة	: Tt
س	: Ss	نک	: ŋ
ش	: Şş		

1. GİRİŞ

1.1. Çağatay Türkçesi

1.1.1 Çağatay Türkçesi ve Çağatay Terimi Hakkında Bilgi

Çağatay dili, Türk dilleri ailesinin Orta Asya grubuna mensuptur. Bu dil, 15. yüzyıl başından 20.yüzyılın başına kadar kullanılan bir edebî dildir. Günümüz Türk şiveleri arasında Özbekçe ve Yeni Uygurca, ona en yakın olanlardır. Karahanlılar veya Hakaniler (11-13. yüzyıllar) ve Harezm (14. yüzyıl) edebî dillerinin devamı olarak Timurlular (1405-1506) idaresi altında gelişen bu Çağatay dili, özellikle Nevayî'nin eserlerinde klasik biçimini aldı. [...] Çağatayca, yalnız Doğu Türkistan ve Orta Asya Türk devletlerinin diplomasi, edebiyat ve resmî devlet dili olarak değil, aynı zamanda 19. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa Rusya'sının Oğuz olmayan Müslüman Türklerinin de edebî dili olarak kullanılmıştır. Rusların Buhara (1868), Hive (1873) ve Hokand (1876) işgallerinden sonra, Türkistan'da "Sart" adı altında kullanılan bu edebî Türk dili, aslında Çağataycanın mahallî Özbek dilinin etkisi altında az çok değişmiş bir biçimiydi. Özbekistan'da şehirlerin bölge dillerine dayanan Özbek edebî dili, 1921'de Çağatay edebî dilinin yerini aldı (Eckmann, 2017: 15).

"Çağatay" sözü, Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay'dan gelmez. Cengiz Han, ölümünden(1227) önce Moğol İmparatorluğu'nu çocukları arasında taksim edince, Çağatay, Maverâünnehir'i (Harezm hariç), Semireç'i ve Doğu Türkistan'ı aldı. Bunlara daha sonra, Çungarya, Uygur ülkesi, ve Kabul ile Gazne'yi de içine alan Pamir sahası katıldı. Çağatay'ın başkenti İli Vadisi'indeydi. O, babası tarafından oluşturulan töreyi çok iyi bildiğinden, Moğollar arasında çok saygı gördü. 1241-1242 yıllarında vefat etti. Onun adını taşıyan imparatorluk –"Çağatay Ulusu"- büyük oğlu Kara Han'ın ölümünden (1347), Maverâünnehir ve Moğolistan (Talaş Nehrinin doğu bölgesi, yani Türkistan ve Semireç) olarak iki kısma ayrıldı. Buna rağmen, imparatorluk, Tuğluk Timur tarafından tekrar birleştirildi(1360). Tuğluk Timur'un ölümünden (1363) birkaç yıl sonra, Çağatay ulusu, Timurlenk'in idaresi altına girdi (Eckmann, 2017: 15-16).

"Çağatay" adı, bu imparatorluğun resmî adı olarak, özellikle Duva Han zamanından itibaren kullanılmaya başlandı (Eckmann, 2017: 16).

Başlangıçta göçebe Türklerin dilinde, daha sonra da Çağatay İmparatorluğu'nda yaşayan bütün Türkler arasında kullanıldığı sanılan *Çağatay tili* (Çağatay dili), *Çağatay türkîsi* (Çağatay Türkçesi) terimleri, Timurlular zamanında "Timur İmparatorluğu'nda gelişmiş bir dil" anlamı kazandı. Çağatay sözü, bu anlamı ile, *Türk tili*, *Türk elfâzi*, *Türkî tili*, *Türkî lafzı*, *Türkçe til* veya kısaca, Türkî, Türkçe ifadelerini tercih eden 15 ve 16. yüzyıl yazıcıları tarafından hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Yalnız Nevayî, kendi zamanının edebî dilini adlandırmak için *Çağatay lafzı*'nı (Çağatay dili) kullanılmıştır: "*İranlı şairlerin ve Fars Belâgat sahiplerinin gelinleri övmek için kullandıkları bu üslup güzelliklerini ben de, Türk dilinde ve bütün belâgat ustalıklarıyla tasvir ettim. Çağatay dili edebî bir dil temeline dayandığı için hiçbir şairin başaramadığı tarzda tarif ettim*" 17. yüzyılın ünlü tarihçisi Ebülğâzi Bahadır Han da, "Çağatay Türkçesi" terimi ile Arapça ve Farsça unsurlarla karışmış olan Timurlular Devri'ndeki edebî dili kastetmektedir. Ebülğâzi Bahadır Han, *Şecere-i Türk* adlı eserinde şöyle der: "*Bu tarihi, tahsilli tahsilsiz herkesin anlayabileceği Türkçe (Türkî tili bilen) ile yazdım. Ben, Türk dilini beş yaşındaki çocuğun bile anlayabileceği tarzda*

kullandım. *Çağatay Türkçesinden “Çağatay türk isindin” veya Arapça ve Farsçadan tek söz karıştırmadığım açıktır.*” Senglağ adlı Çağatay-Farsça önemli bir sözlüğün yazarı olan Mirza Mehdî Han, eserinin “Meb‘ānî’l-Luğa” adlı giriş bölümünde, kendisi tarafından kullanılan dil için Türk dili “lügat-ı Türk” veya “lügat-ı Türki” ve Çağatay dili “lügat-ı Çağatay” adlarını kullanır. Mirza Mehdî Han’ın ana kaynaklarının Timurular Devri’nin en önemli yazar ve şairleri Luţfi, Nevayi, Hüseyin Baykara ve Babûr’un ünlü eserleri oluşu ilgi çekicidir. Kısacası, Nevayi, Ebülğâzi Bahadır Han, Mirza Mehdî Han ve diğerlerinin ifadelerinden, Doğu’da “Çağatay dili” terimiyle, özellikle Nevayi ve çağdaşlarının dilinin kastedildiği söylenebilir. 16 ve 17. yüzyılların bazı yazar ve şairleri de bu dil için “Nevayi dili” (*lügat-ı Nevā’iyye*) terimini kullandılar (Eckmann, 2017: 17-18).

H. Vambéry, Çağatay terimini sadece 12-19. yüzyılların Orta Asya İslami Türk edebiyatının dili için değil, aynı zamanda kendi çağının Orta Asya Türk Şiveleri ve özellikle Özbek şivesi için de kullanılmıştır. Aynı şekilde Türk sözlükçülerinden Şeyh Süleyman Efendi de Özbekçenin sözlerini kendi eseri Luğat-ı Çağatay ve Türki-i Oş mānî’ye (İstanbul, 1298/1882) almakta bir sakınca görmedi (Eckmann, 2017: 18).

Rus Türkologlar ve Rus olmayıp öğrenimlerini 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçildiği yıllarda Rusya’da yapan yabancı Türkologlar, Çağatay Teriminin anlamını daralttılar. W. Radloff (V. V. Radlov), F. E. Kroş, Çağatayca Terimi ile, Uygurca sonrası Orta Asya edebiyatının yadigarlarına işaret ettiler ve “Doğu Türkçesi” terimini daha geniş bir anlamda kullandılar (Eckmann, 2017: 18).

1.1.2. Çağatay Türkçesinin Dönemleri

Eckmann, Köprülü, Samoyloviç, Şçerbak gibi önemli Türkologlar Çağatay Türkçesini farklı dönemlere ayırarak tasnif etmişlerdir.

Samoyloviç şive farklarını dikkate alarak, “Çağatayca” terimini, yalnız 15-20. yüzyıllar Orta Asya edebî dili için kullanır. Bu Türkologa göre, İslami Orta Asya edebî dili aşağıdaki devirler ayrılabilir:

1. Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (11-12. yüzyıllar)
2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13-14. yüzyıllar)
3. Çağatayca (15-19. yüzyıllar)
4. Özbekçe (20. yüzyıl) (Eckmann, 2017: 19).

İkinci önemli tasnif Fuat köprülüye aittir. Köprülü Çağatay Türkçesinin sınırlarını şöyle belirler: “ Çağatayca, kelimenin en geniş manası ile, Moğol istilasından sonra Cengiz çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu imparatorluklarının medenî merkezlerinde XIII.-XIV. asırlarda inkişaf eden ve Timurular devrinde bilhassa XV. asırda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesidir.”(Argunşah, 2013: 18).

Köprülü Çağatay Türkçesini beş döneme ayırarak inceler:

1. İlk Çağatay dönemi (13-14 yüzyıllar)
2. Klasik dönemin başlangıcı (Nevayi’ye kadar, 15. yüzyılın ilk yarısı)
3. Klasik Çağatay dönemi (Nevayi dönemi, 15. yüzyılın son yarısı)
4. Klasik dönemin devamı (Babur ve Şibanlılar dönemi, 16. yüzyıl)
5. Gerileme ve Çökme dönemi(17-19. yüzyıllar)(Argunşah, 2013: 18).

M. A. Şçerbak (1953), “Eski Özbek” dilini 10. yüzyıldan başlatmakta ve “Eski Özbek” edebî dilini aşağıdaki devirlere ayırmaktadır:

1. İlk Devir (10-13. yüzyıllar): Batı Türkçesi (Kıpçakça) ve Güney Türkçesi unsurlarının alınması. Moğol istilasını, bu gelişmeye son verilmiştir.

2. İkinci Devir (14-17. yüzyıllar): Yapay. “Çağatayca” terimini sadece bu devire ait kılmak mümkündür.

3. Üçüncü Devir (17-18.yüzyıllar): Bölgesel dil unsurlarının edebî dile girmesi (Eckmann, 2017: 20).

“Zur Charakteristik der islamischen mittel asiatisch-türkischen Literatursprache”(1957) adlı yazımda, önemli bir çok ses ve biçim özelliklerinin bir listesi vardır; bu yazıdaki esaslara dayanarak İslami Orta Asya edebî Türk dilini aşağıdaki devirlere ayırmak mümkündür;

1. Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi (11-13.yüzyıllar)

2. Harezmi Türkçesi (14.yüzyıl)

3. Çağatayca (15. yüzyıl-20.yüzyılın başlangıcı)(Eckmann, 2017: 21).

Çağatayca da bu beş yüzyıllık hayatında bazı değişikliklere uğradı. Şu devirlere ayrılır:

1. Klasik Öncesi Devir İlk Devir (15. yüzyılın başlarından Nevayî'nin 1465'te ilk divanını düzenlemesine kadar): Bu kadar, bir dizi Eski Türkçe özelliğinin muhafaza edildiği bir geçiş devridir. Başlıca temsilcileri: Sekkākī, Luṭfi, Aṭā'ī, Ḥocendī, Seyyid Aḥmed Mīrzā, Ḥaydar, Ḥarezmi, Emīrī, Yaḳīnī, Aḥmedī, ve Gedā, veya Gedā'ī.

2. Klasik Devir(1465-1600). Başlıca temsilcileri: Ḥāmīdī, Şeybānī, 'Ubeydī, Muḥammed Şālih, Meclisī, Bābūr, Bayram Ḥan vb.

3. Klasik Sonrası Devir (1600-1921). Bir taraftan Nevāyī dilinin dikkatli bir taklidi, diğer taraftan Özbek unsurlarının etkisi vardır. Başlıca temsilcileri: Ebū'l-ğāzī Bahādur Ḥan, Baba Raḥim Meşreb, Şayḳālī, Şūfī, Yār, Turdī, Hüveydā, Mū'niş Ḥarezmi, Muḥammed Rıza Agāhī, Ömer Ḥan, Nādire, Maḥzune, Üveysī, Nādir, Külḥānī, Maḥmūr, Muḳīmi, Furḳat, 'Ubeydullah Zevkī, 'Osmān Ḥoca Zārī, Nemenganlı Şevkī, vb(Eckmann, 2017: 21).

1.1.3. Çağatay Dönemi Tarihnameleri

Çağatay Türkçesi 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar çok geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. Aynı zamanda Çağatay Türkçesi sadece konuşma dili olarak değil Timur Devleti, Hive ve Hokand Hanlıkları Şibaniler Devleti ve Babür Hint İmparatorluğu gibi devletlerde hem edebiyat dili hem de resmî devlet dili olarak çok uzun bir süre kullanılmıştır. Bu süre zarfında oluşan sosyal ve kültürel hayat etkisini her alanda göstermiştir. Sadece edebî anlamda değil tarihsel anlamda önemli eserler icra edilmiştir. Çoğu dönemde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de tarihname kültürü oluşmuştur. Bunda yaşanan siyasi ve sosyal hadiseler, sosyal-kültürel gelişmeler ve siyasi liderlerin desteği önem arz etmektedir. Böylelikle Çağatay Türkçesinde tarihname özelliği taşıyan eserler dünya tarihindeki yerini almıştır. İncelediğimiz Vâhid-i Belhî tarafından Çağatay Türkçesine çevirisi yapılan Taberî Tarihi hem dünya tarihi hem de Çağatay Türkçesi açısından önemli bir tarihnamedir.

Orta Asya'da Farsça tarih yazım geleneğini X. yüzyılda kaleme alınmış ve daha çok Taberî Tarihi ismiyle meşhur olan Tarih-i Rusûl ve'l-Mülûk'un Bel'amî tarafından Farsçaya yapılan tercümesi ile başlatmak mümkündür (Çelik, 2012b: 17-18).

İslâmî-Doğu tarihçiliğine bakıldığında genel tarihler içinde işlenen iki konu görülür. Bunlardan birisi peygamberlerin hâl tercümesi diğeri padişahların hâl tercümesidir. Bu tarih geleneğinde Adem peygamberle başlayan Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberler tarihini İran hükümdarlarının tarihi izler. İslam tarihine dayanarak oluşturulan sıralamayla devam eden tarihlerde tarihçinin yaşadığı yere, zamana ve zamanın hükümdarlarına kadar gelinir (Abik, 1996: 4).

Çalışmamızda incelediğimiz Çağatayca Taberî Tarihi isimli eser bu çerçevede değerlendirilebilir.

Vakayinameler incelendiğinde yoğun şekilde klasik İslam tarih yazıcılığından etkilendiği söylenebilir. Bu husus eserlerin içerik anlayışına da yansımıştır. Klasik İslam tarih yazıcılığı anlayışı etkisinde vakayinameler genellikle biri dünya tarihi, diğeri ise hanedan tarihi olmak üzere iki şekilde kaleme alınmışlardır. Birinci tarzda Hz. Âdem ile başlatılan eserde, Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler, Hz. Muhammed, Dört Halife, Emeviler, Abbasiler, diğer İslam devletleri, Cengiz ve evladı ile müellifin tebaası olduğu hanedan döneminde çağdaşı olduğu hükümdara kadar olaylar hikâye edilir. Genelde Orta Asya'da, özelde ise Buhara Hanlığı'nda genel dünya tarihi tarzındaki en önemli örneğin Mirhond'un Ravzatu's Safa adlı eseri olduğu iddia edilebilir. İkinci tarzda ise müellif çağdaşı olduğu hanedanın atalarıyla söze başlar ve o hanedanın üyelerinin iktidarı ele geçirme süreciyle devam edip kendi dönemine kadar hanedanın tarihini getirir (Çelik, 2012b: 18).

Çağatay Türkçesi döneminde kaleme alınmış çok sayıda tarihname mevcuttur. Çağatay Türkçesi dönemindeki tarihnemeler muhteva bakımından hem dünya tarihi hem de yerli tarihi kapsamaktadır. Klasik dönem tarihnemeleri Babür-nâme, Feth-nâme, Fütühât-ı Hanî, Tarih-i Ebu'l-Hayr-Hanî, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ Klasik sonrası dönem tarihnemeleri ise Şecere-i Terâkime ve Şecere-i Türk'tür.

Bu tarihnemeler:

- **Târih-i Enbiyâ vü Hümemâ:**

Ali Şir Nevâyî tarafından yazılmıştır.

1492'den sonra Herat'ta yazılmış mensur bir eser olup Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelmiş geçmiş başlıca peygamberler ve bazı kişilerin menkıbevi hayatları anlatılmaktadır (Argunşah, 2013: 47).

Zübdetü't-tevârih için bazı kaynaklar Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ ile Târih-i Mülûk-i Acem adlı eserin birleşmiş biçimine verilen ad olabileceğini söylerler. Zeki Velidî bu eserin İlhanlı ve Timurlu sultanları tarihi olduğunu belirtmektedir (Kut, 1989:II, 463).

- **Babür-nâme:**

Bâbü'rün kendi hayatını anlattığı dünya çapında ilgiye kavuşmuş hâtırat kitabı (Akün, 1991: IV, 404).

Doğrudan doğruya verilmiş bir adı olmadığı için Bâbü'r-nâme'den başka Vekayi', Vâkıanâme, Vâkıât-ı Bâbü'rî, Vekayi'-nâme-i Pâdişâhî ve Bâbü'riyye dendiği gibi Farsça tercümelerinde de çok defa Tüzük-i Bâbü'rî ismini alır. En yaygın adı Bâbü'r-nâme olmakla beraber iki yerinde Bâbü'rün ondan Vekayi' diye bahsetmesine bakılarak son zamanlarda bu isim tercih edilmeye başlanmıştır. Bâbü'r bir defasında da eseri için "tarih" sözünü kullanmıştır. Divanındaki bir rubâisinde de hâtıratını Vekayi' adıyla zikretmiştir (Akün, 1991: IV, 404).

Eser herhangi bir ön söz veya bir giriş kısmı olmaksızın Bâbü'r'ün on iki yaşında Fergana tahtına çıkışı ile başlayıp ölümünden bir yıl öncesine kadar olan zaman içindeki hayat macerasını anlatmaktadır. 5 Ramazan 899 (9 Haziran 1494) ile 3 Muharrem 936 (7 Eylül 1529) arasını içine alan bu devrenin, eserin bazı kısımları kaybolduğundan, Temmuz 1503-Mayıs 1504, Mayıs 1509-2 Ocak 1519, 1521'den birkaç gün hariç 13 Aralık 1520-17 Ekim 1525 ve Eylül 1529-1530 yılları arası eksiktir. Vak'aların geçtiği coğrafi sahalara göre eserde sadece 1494-1503 (Fergana), 1504-1520 (Kâbil), 1525-1529 (Hindistan) yılları mevcuttur (Akün, 1991: IV, 404).

- **Feth-nâme:**

Şibanîler devri tarihçilerinden olan ve Gulam Şadi olarak da bilinen Molla Şadi tarafından yazılmıştır. Eser genel olarak XV. yüzyılın son yıllarındaki olaylara odaklanmıştır. Eserde bahsedilen son olaylar 1501 yılına aittir. Ana tema Şibanî Muhammed Han ve fetihleridir (Çelik, 2012a: 98).

- **Fütuhât-ı Hanî:**

Vakayiname Şibanî Han'ın fetihlerini konu almıştır. Eser muhtemelen 1504–1510 yılları arasında yazılmıştır ve 78 bölümdür (Çelik, 2012a: 100).

- **Tarih-i Ebu'l-Hayr-Hanî:**

Mesud bin Osman Kuhistanî'nin kaleme aldığı bu eser bir dünya tarihidir. Tarih-i Ebu'l-Hayr Hanî, Özbek tarihinin yanı sıra 1430–1460 yılları arası Deşt-i Kıpçak ve Kazak tarihi açısından da önem arz etmektedir. 1540 yılında tamamlanarak Abdullatif Han'a (1540–1555) ithaf edilmiştir. Ebu'l-Hayr'ın biyografisi bir giriş, on iki bölüm ve bir sonuç halinde vakayinamede ele alınmıştır (Çelik, 2012a: 102).

- **Şecere-i Terâkime:**

1659-1660 yılında yazılmış olan ve Oğuz Kağan'dan sonraki efsanevi Türk tarihinin kaynağı olan bir eserdir. Ayrıca bu eser, Oğuz Kağan Destanının İslami varyantının da kaynağıdır. Ebulgazi Bahadır Han bu eseri oluştururken gençliğinde aralarında dolaştığı Teke ve Mangışlak Türkmenlerinden edindiği birikimlerden yararlanmıştı. Reşidüddin'in Câmîü't-tevârih adlı eserinde bulunan Oğuznâme'den ve Türkmen boyları arasındaki sözlü ürünlerden, Türkmen beylerinin elinde bulunan şecerelerden de istifade etmiştir. Şecere-i Terâkime, Oğuznamenin Türkmen rivayetidir (Argunşah, 2013: 68).

- **Şecere-i Türk:**

Şecere-i Terâkim'den sonra Şecere-i Türk'ü yazmaya başlayan Ebulgazi Bahadır Han ölünce oğlu Enuşe tarafından tamamlanmıştır. Eser 15. yüzyılın ikinci yarısından 1663'e kadar Harezm bölgesinde hüküm süren kendi hanedanlarının, Yâdgâr sülalesi Özbek Şiban hanlarının tarihiyle Türkistan tarihini ihtiva eder (Argunşah, 2013: 69-70).

1.1.4. Çağatay Türkçesinin ve Eserin Yazıldığı Dönemin Özellikleri

Çağatay Türkçesi ve eserin tercüme edildiği dönemin ses ve biçim bilgisi özellikleri şunlardır:

1. Kapalı e (é) sesi:

Çağatay Türkçesi metinlerinin yazıldığı Arap alfabesinde /é/ sesini gösterecek bir işaret yoktur. Arap alfabesiyle yazılan metinlerde bu ses çoklukla /y/ harfiyle

gösterilmiştir. Türkçe kelimelerde ilk hecedeki /ɟ/ harfleriyle esreler /é/ gösterilmiştir (Argunşah, 2013: 21):

émes (243a/1), *mén* (243a/1), *sékkiz* (243a/10), *érdi* (243a/13).

2. İkinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle ilk hecedeki düz ünlülerin yuvarlaklaşması bu dönemin karakteristik özelliklerindendir (Argunşah, 2013: 21):

Öksük < *eksük* (262b/16).

3. İki heceli kelimelerde ilerleyici ünlü benzeşmesi sonucu ikinci hecedeki düz ünlüler yuvarlaklaşır (Argunşah, 2013: 21):

boyun < *boyn* (268b/6), *kümüş* < *kümiş* (281a/6).

4. Çağatay Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu sık sık bozulmaktadır. İnce ünlü kelime tabanları kalın ünlü ekler alır (Argunşah, 2013: 21):

Hımyerilerğa (282b/11), *şehrğa* (248a/11), *şâ'irlerğa* (283b/10), *Yemenğa* (284a/6), *ferzendlik* (289a/13).

Arapça ve Farsçadan alıntı ince ünlü kelime tabanlarına çok sık kalın ünlü ekler gelir (Argunşah, 2013: 21):

ra'ıyyetğa (248a/1), *ta'accübğa* (249a/7), *vezirğa* (254b/5), *pılğa* (254b/19), *hidmetiğa* (255b/9).

5. Çağatay Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülerin düzleştiği örnekler görülmektedir:

savukluk < *soviğ* (290a/8), *tola* < *tolu* (295a/6).

6. /p/ ve /v/ dudak ünsüzlerinden sonra gelen yardımcı ünlü veya ek ünlüsü bazı kelimelerde yuvarlaklaşmıştır (Argunşah, 2013: 22):

savukluk < *soviğ* (290a/8), *sévün* < *sevin* (296b/12).

7. Çağatay Türkçesinde bazı durumlarda +AgU isimden isim yapma ekinde meydana gelen *v* < *g* değişimiyle birlikte sondaki ünlü düşmekte ve ek +Av olmaktadır:

ékev < *éki+ev* < *éki+egü* (300a/16).

8. Çağatay Türkçesi metinlerinde Eski Türkçenin kelime başındaki /b/ sesleri /m/ olmuştur. Bu değişim çoklukla kelime ortasında veya sonundaki geniz ünsüzleri /n / ve /ng/ etkisiyle meydana gelmiştir (Argunşah, 2013: 22):

munda (252b/17), *minip* (252b/22), *miñg* (253a/13).

9. Çağatay Türkçesinde Eski Türkçeden beri süre gelen kelime başındaki /b-/ sesleri korunmaktadır:

bér < *ver* (254a/18), *bar* < *var* (254a/20).

10. Çağatay Türkçesinde ve Çağatayca Taberî Tarihinde kelime sonundaki /K/ ve /Ġ/ sesleri arasında geçişler olduğu görülmektedir:

mundaḡ < *mundağ* (257a/9), *andaḡ* (258b/19).

kırağ < *kıraḡ* (293a/9).

Metin içerisinde aynı kelimenin sonunda hem /Ḳ/’li hem de /Ġ/’li halinin kullanıldığına da rastlanmaktadır:

tofrağ (274b/21).

tofraḡ (274b/23).

11. Çağatay Türkçesinin önemli ses özelliklerinden birisi, dudak ünsüzü /p/ sesinin birkaç yerde diş-dudak ünsüzü /f/ sesine dönmesidir (Argunşah, 2013: 23):
yafraḡ (259b/19), *yafraḡ* (257a/12).

12. Harezmi Türkçesinde kelime içinde ve sonunda sızıcı /d/ sesi korunurken Çağatay Türkçesinde /y/ olmuştur (Argunşah, 2013: 23):
ayağ < *aḡağ* (296b/1), *ayrıl-* < *aḡrıl-* (301b/12).

13. Çağatay Türkçesinde ve Taberî Tarihinde kelime başındaki /t-/ sesleri çoğunlukla korunmaktadır:
tağ (264a/2), *tile-* (292a/15), *til* (261b/20).

14. Çağatay Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu /-mAz/ eki tonsuzlaşarak /-mAs/ olur:

almas érdi (262a/20), *körmes érdi* (280a/21), *bilmes-mén* (287b/11).

15. +IIG, +IUG isimden sıfat yapma ekinin son ünsüzü Çağatay Türkçesinde korunmaktadır (Argunşah, 2013: 24):
saḡallıḡ (296b/11-12), *türlüg* (253b/20).

16. Çağatay Türkçesinin en önemli ses özelliklerinden birisi de ünsüz ikizleşmesidir. Bu ses olayına çoklukla sayı isimlerinde rastlanmaktadır (Argunşah, 2013: 24):

all “ön” (257b/2), *sékkiz* (266b/10), *yétti* (266b/11), *toḡḡuz* (245b/1).

17. Çağatay Türkçesinde teklik 3. kişi iyelik ekinde sonra durum ekleri (+GA, +dA, +dIn, +çA) geldiğinde zamir n’si düşer:

arasıdın (246a/3), *arasıda* (251a/15), *altıda* (252a/16), *çérigige* (253b/7).

18. Çağatay Türkçesinde ilgi durum eki +nInġ’dır. Özellikle teklik ve çokluk 1. kişi zamirlerinden sonra +Inġ biçimi kullanılır (Argunşah, 2013: 25):

méniġ (296a/9), *biziġ* (291b/15).

19. Ünsüzle biten fiil tabanlarına +A zarf-fiil eki gelirken ünlüyle biten fiil tabanlarına +y gelir (Argunşah, 2013: 26):

ḡalmay turur (254a/21), *ayta turur* (257a/7-8).

20. Öğrenilen geçmiş zaman +mIş yanında +p zarf fiil ekiyle yapılır. Ek ya doğrudan kişi eklerine bağlanır ya da araya tur- ve turur bildirme biçimleri alır (Argunşah, 2013: 26):

körüp turur-mén “görmüşüm” (257b/16-17), *tüşüp turur* “düşmüş” (261b/16).

21. Şimdiki zaman çekimi +A zarf-fil ekinin tur- yardımcı fiilin geniş zamanı olan turur ile oluşturulur. Ünlüyle biten fil tabanlarına zarf-fil eki +A yerine +y gelmektedir (Argunşah, 2013: 26):

kıla turur-biz “yapıyorum (280b/9), uyata turur-mén “utanyorum” (280b/10), olturmuy turur érdi “oturmuyordu” (280b/4).

22. Çağatay Türkçesinde gelecek zaman çekimi +GAy dışında +GU ekiyle de yapılır (Argunşah, 2013: 26):

kılğum turur “kılacağım, yapacağım” (244b/4).

23. Çağatay Türkçesinde ve Çağatayca Taberî Tarihinde ér- ve é- ek-fili birlikte kullanılır:

é-mes “değil” (247b/21), ér-se “ise” (245b/14).

24. Çağatay Türkçesinde ve Çağatayca Taberî Tarihinde yeterlilik al- fiiliyle yapılmaktadır:

tura almadı “duramadı” (279b/21), ayta almağay-mén “söylemeyeceğim” (280a/14).

1.2. Taberî ve Taberî Tarihi Hakkında Bilgi

1.2.1 Taberî (839-923)

Fıkıh, tefsir, tarih, tıp ve matematik gibi birçok dalda eser veren Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî İslam dünyasının en önemli şahsiyetlerinden birisidir.

Kaynakların verdiği bilgiye göre 224/838 senesi sonlarında ve 225/839 senesi başlarında Taberistan'ın Âmûl şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini doğduğu Âmûl'da yapmış, muhitin en mümtaz şahsiyetlerinden feyz almıştır. Yedi yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, dokuz yaşında da hadis yazmağa başlamıştır. Tahsilini tamamlamak ve ilmini artırmak için Rey, Basra, Kûfe, Medine, Suriye ve Mısır gibi beldeleri dolaştıktan sonra, hilâfet merkezi olan Bağdat'a gelmiş, ölünceye kadar orada ikamet etmiş, okumuş, okutmuş, tefsir, maâni, kiraât, hadis, fıkıh ve tarih ilmi alanlarında bir otorite olmuştur. Böyle geniş bir ilme sahip olmasına rağmen, Bağdat'ta Hanbelilerle mücedeleli bir hayat geçirmiş, ancak huzuru, evinde oturup devamlı eser yazmakta bulmuştur. Kırk sene her gün kırk varak yazmak suretiyle muazzam eserlerini meydana getirdiği söylenir (Cerrahoğlu, 2010: 529).

Esmer bir tene, nahif bir cisme, uzun bir boya ve fasih bir lisana sahip olan Taberî 310/923 senesi şevval ayının 26. cumartesi günü akşamüzeri vefat etmiş, pazar günü sabahlevin, ikamet etmiş olduğu evde defnedilmiştir (Cerrahoğlu, 2010: 530).

Zamanında, tefsir, hadis, kiraât, ve tarih ilimlerinde şöhretine erişecek kimse bulamayan Taberî, İslâm âleminin ilim merkezlerinin dolaşmış, o merkezdeki şöhretlerden ilim almıştır (Cerrahoğlu, 2010: 530).

Çeşitli kültürlere, derin bir ilme, harîkulade bir zekâyâ, olgun bir akla, tetkik ve telif hususunda geniş bir alana malik olan Taberî, evlilik ve evlâl yorgunluklarından da uzak kalarak, kendini ilme vermişti. Böyle vasıflara hâiz olan kimseden eserler beklemek hakkımızdır. Allah'ın kitabının lafızlarını, kiraâtını, maânisini ve ahkâmını anlayan, onun nâsih ve mansûhunu, Peymaber, sahabe, tâbiiler ve sonrakilere sözlerini iyi bilen ve onların sahih ve zayıflarını ayırt eden Taberî, bu sahada pek çok ilimleri

cem etmiş ve bunlar hakkında çeşitli eserler yazmıştır. Eserlerinin bir kısmı mevcut olmakla beraber, büyük bir kısmı kaybolmuştur (Cerrahoğlu, 2010: 532).

Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî'ye ait mevcut eserler şunlardır:

- *Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk:*

Bu eser Taberî'ye, Avrupa'da, tarihin babası ünvanını kazandırmıştır. Gerek Avrupa'da ve gerekse Mısır'da basılmıştır (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu Zeyli'l-Müzeyyel:*

Hicri 300 senesinden sonra yazdığı bu eser sahabeden Taberî'ye kadar gelen ilim adamlarının tarihidir (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *İhtilâfu'l-Fukaha.*

- *Latifu'l-Kavl fi-Ahkâmi Şerâi'il-İslâm:*

Bu eserde usûlû fıkıh, icmâ, âhâd, ve Mürsel haberler, nâsîh, ve mensûh, mücmel ve müfesser, emir ve nehiyeler, umûm ve husûs gibi konularda ictihâd ve istihsanı iptal yer almaktadır (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *El-Hafif fi Ahkâmi Şerâi'il-İslâm:*

Bu eser Latifu'l-Kavl adlı eserin muhtasarıdır (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Tehzibu'l-Âsâr:*

Tamam olmayan bu eser, hakkında ilim adamlarının onu anlamakta acze düştükleri kaydedilmektedir (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu Basiti'l-Kavl fi Ahkâmi Şerâi'il-İslâm:*

Eserde Mekke, Medine, Basra, Şâm, ve Horasan'daki fıkıh çalışmalarından söz edilir (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu Edebi'n-Nüfûsi'l-Cevyide ve'l-Ahlâki'n-Nefîse:*

Bu eserde vera', ihlas, şükr, riyâ, kibir, tevâzu', huşû, sabr, emri bi'l-ma'rûf, nehyi ani'l-Münker, duâ, Kur'ânın fazileti, icebet vakitleri, gibi konulardan bahseder (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu'l-Müsned:*

Şeyhlerinden aldığı haberleri ele alır (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu'l-Kıraât ve Tenzilu'l-Kur'ân:*

Kur'ân-ı Kerîm'deki kıraât ve harfi ihtilafları, Medine, Mekke, Kûfe, Basra, Şâm, ve diğer merkezlerdeki Kurrâ'nın isimleri zikredilmektedir (Cerrahoğlu, 2010: 533).

- *Kitâbu'l-Tabsîr:*

Taberistan'ın Âmül ehline dairdir. Onların usulünü, dindeki taklidlerini ele alır (Cerrahoğlu, 2010: 534).

- *Kitâbu Şerhi's-Sünne:*

Mezhebî ve itikâdi hususları ele alan bu risâle 1321 senesinde Bombay'da, sonra da Mısır'da neşredilmiştir (Cerrahoğlu, 2010: 534).

- *Kitâbu Fedâili Ebî Bekr ve Ömer.*

- *Kitâbu Fedâili Ali b. Ebî Tâlib:*

Hazreti Ali'nin faziletlerinden bahseden bu eserde, Gadirhum (Mekke ile Medine arasında Cuhfe'den üç mil mesafede olan bir yerdir. Pınarlardan çıkan sular orada toplanır ve etrafta büyük ağaçlar vardır) hakkında vârid olan haberlerin sıhhatini ispat edecek delilleri serdeder (Cerrahoğlu, 2010: 534).

- *Kitâbu Fedâili'l-Abbas:*

Abbasilerin isteği üzerine bu eseri yazmağa başlamış, bitiremeden ölmüştür (Cerrahoğlu, 2010: 534).

- *Kitâbun fi'l-İbâreti'r-Rü'yâ.*
- *Kitâbu Âdâbi Menâsiki'l-Hacc.*
- *Kitâbu Muhtasari'l-Ferâiz.*
- *Kitâbun fi'r-Reddi ala İbn Abdi'l-Hakem ala Malik.*
- *Kitâbu'l-Mu'ciz fi'l-Usûl.*
- *Kitâbu'l-Garâib ve't-Tenzil ve'l-Aded.*
- *Kitâbu'l-Müsterşid.*
- *Müsnedu İbn Abbas.*
- *İhtiyârun min Ekâvili'l-Fukahâ.*
- *Kitâbu Âdâbi'l-Kudât.*
- *Câmiu'l-beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân.*

1.2.2. Taberî Tarihi

Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târihu'r-Rusûl ve'l-Enbiyâ, ve'l-Mülûk, ve'l-Hulefâ, Ahbârü'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târihu't-Taberî adlarıyla bilinen Taberî Tarihi Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (839-923) tarafından yazılmıştır.

Taberî'nin söz konusu eserini iki ana bölümde inceleyebiliriz: birinci bölümde İslâm öncesi dönemi, yani yaratılıştan Hz. Muhammed'e kadar olan dönemde yaşamış olan peygamberlerin ve kralların tarihi anlatılmaktadır (Kurt, 1991: 42).

Yazar bu bölümde zamanın mahiyetinden, yaratılışın başlangıcından, üzerinden ne kadar zaman geçtiğinden ve ne zaman sona ereceğinden söz ederek başlamaktadır. Sonra İblis'ten, onun varlığından, Hz. Âdem'in yaratılışından önceki durumundan ve yaratılışından sonra karşılaştığı problemlerden bahsetmektedir (Kurt, 1991: 42).

Olayları anlatırken Tevrat'taki sırayı takip eden ve onlara Kur'ân'dan yorumlar getiren Taberî, bundan sonra Âdem'e getirmekte ve Allah'ın onu İblis'le imtihan etmesini, neticede hanımıyla birlikte Cennet'ten kovulup yeryüzüne indirilmesini, oğulları arasında çıkan kavgayı, orada ne kadar yaşadığını anlatmaktadır (Kurt, 1991: 42).

Hız. Âdem'le ilgili haberleri tamamladıktan sonra, oğullarından Şit'in krallığıyla başlayan dönemi hikâye etmektedir. Bu dönem içinde Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberleri anlatmakta, söz konusu peygamberlerden bahsederken bağlı buldukları kavimlerden, milletlerden de haberler vermektedir. Rumlar'ın İsrâiloğulları'nın, Arablar'ın, Farslar'ın tarihlerini anlatmaktadır. Bunlardan Faslar'ın tarihlerine çok eski dönemlerden başlamakta, Menûshehr'den, Keykûbad'dan, Keyhüsrev'den, Lehrasb'dan, Buhtunnasr'dan ve diğerlerinden bahsetmektedir (Kurt, 1991: 42-43).

İsrâiloğullarına gelince, Hz. Mûsa- Hızır hikayesini, Kârûn'u, Yûşâ b. Nûn ve diğerlerini kaydetmektedir. Rumlar'ın ise Hristiyanlıktan İslâmî döneme kadar olan zamanlarını anlatmakta, daha sonra Buhtunnasr'ın Ma'd b. Adnan zamanında Arablar'la yaptığı savaşı hikaye etmektedir. Yemen krallarından, onların Habeş'le ve Fars'la ilişkilerinden söz etmektedir. Bu arada Amr b. Ez-Zîrab ve ez-Zebbâ gibi ünlü bazı kişilerden de bahsetmektedir. Bu bölümde son olarak Hz. Muhammed'in Adnan'dan Abdülmuttalib'e kadar olan soy şeceresini anlatmaktadır (Kurt, 1991: 43).

Taberî eserinin ikinci ana bölümünde ise, İslâmî dönemi yani Hz. Muhammed döneminden hicrî 302 (M. 904) yılına kadar olan zamanı anlatmıştır. Bu ikinci bölümü kendi arasında dört bölüme ayırabiliriz:

1. Hz. Muhammed Dönemi. M.571-632

2. Râşid Halifeler Dönemi. 10-40/632-660.

3. Emevîler Dönemi. 41-131/661-739.

4. Abbâsîler Dönemi. 132-302/749-914 (Kurt, 1991: 43).

Büyük bir ihtimalle Târih kitabını yazmaya Tefsîr kitabını tamamladıktan sonra 290/921 yılından itibaren başlamıştır. Bu görüşü Târih kitabında kullandığı şu ifade de desteklemektedir: “ Bu konuda çok söz söylendi. Câmîu'l-Beyân Te'vîli Âyî'l-Kur'ân adlı kitabımızda bundan bahsetmiştik. O nedenle sözü daha fazla uzatmak istemiyorum.” Yâkût Hamevî'nin haberine göre eserini 27 Rebû'l-âhir 303 tarihinde tamamlamıştır (Kurt, 1991: 44).

Taberî'nin Târih'ine birçok zeyiller yazılmıştır. Bunlardan ilkini yazan da Taberî'nin kendisi olmuştur. Hatta zeylinin üzerine bir zeyil daha yazmıştır (Kurt, 1991: 44).

Taberî Tarih'ine başkaları tarafından yazılan tekmile ve zeyiller şunlardır:

1- Siletü Târîhi't-Taberî:

Arîb b. Sa'd'ın 320/932 yılına kadar olan olayları kaydettiği bu zeylini M.J. De Goeje tahkik etmiş ve Leiden Brill matbaasında 1897, Kâhire Hüseyiniye matbaasında ise 1902 yılında basılmıştır (Kurt, 1991: 44).

2- Kitâbü's-Süle:

Bu eseri Abdullah b. Ahmed b. Ca'fer el-Fergânî (öl. 362/973) telif etmiştir (Kurt, 1991: 45).

3- Tekmile:

Bu eseri sâbit b. Sinân b. Sâbit es-Sâbü (öl. 363/974) yazmıştır (Kurt, 1991: 45).

4- Tekmile:

Hilâl b. El-Muhassin b. İbrahîm es-Sâbü (öl. 448/1056)'nin telif ettiği bu kitap 447/1055 yılına kadar olan olayları anlatmaktadır (Kurt, 1991: 45).

5- Tekmile:

Mükûn b. El-Âmid olarak tanınan Circis en-Nasrânî (öl. 272/1273)'nin telif ettiği bu zeylin Kâhire Dâru'l-Kübî'l-Mısri'de bir yazma nüshası bulunmaktadır (Kurt, 1991: 45).

6- Uyûnü't-Târih:

Muhammed b. Hilâl Muhassin (öl. 480/1087)'e ait olan bu eser hicrî 479 yılına kadar olan olaylardan bahsetmektedir (Kurt, 1991: 45).

7- Tekmiletü Târîhi't-Taberî:

Hicrî 487 yılına kadar olan olayları anlatan bu zeyli Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî (öl. 521/1127) telif etmiştir (Kurt, 1991: 46).

8- Tekmile:

637-647/1240-1249 arası olayları anlatan bu eseri ise, Sâlih Necmeddin b. el-Melik el-Kâmil el-Eyyûbî (öl. 647/1249) telif etmiştir (Kurt, 1991: 46).

Taberî Tarihinin birçok muhtasarının yazıldığını belirten İbn Nedîm, bunların arasında Muhammed b. Süleymân el-Hâşimî, Ebu'l-Hasan eş-Şimşâtî el-Muallim ve Sefil b. Ahmed'in adlarının da bulunduğunu söyler (Kurt, 1991: 46).

Bu muhtasarlardan birini yazan da Arîb b. Sa'd el-Kâtib el-Kurtubî (öl. 685/976)'dir. [...] Bu kitab Taberî tarafından meçhul kalmış olan İspanya ve Kuzey afrika tarihini de ihtiva etmesi bakımından kıymetlidir (Kurt, 1991: 46).

Bir diğer muhtasar ise 352/963 yılında Sâmânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh (350-366/961-977)'un veziri Ebû Ali Muhammed b. Abdullah el-Bel'amî (öl. 363/974)'nin emriyle ya da bizzat bu zat tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Bu çalışma esnasında eser büyük ölçüde kısaltılmakta birlikte, buna mukabil başka kaynaklara göre, özellikle eski tarihe ait kısmı genişletilmiştir (Kurt, 1991: 47).

1.2.2.1. Tercümelere:

Taberî'nin bu eserinin bir çok muhtasarlari yazıldığı gibi birçok diller tercümelere de yapılmıştır (Kurt, 1991: 47):

- Farsça:

.... İlk tercümesi, muhtasar olarak Sâmânî veziri Ebû Ali Muhammed b. Abdullah el-Bel'amî'nin kendisi ya da onun emriyle başkası tarafından Farsça'ya yapılmıştır. Bu tercümede senedler çıkarılıp yalnızca haberlere yer verilmiştir (Kurt, 1991: 47-48).

Hız. Adem'in yaratılışından Halife el-Mustazhir Billah (öl. 437-512/1094-1118)'in ahidinin sonuna kadar olan haberlerden bahseden bu kitabın Hazîne Kitaplığı 1653, Türkiye Vakıflar Müzesi (T. Evk. Müz.) 1171, Edirne Selimiye 1036 ve Hacı Mahmut 6433 numaralarında nüshaları bulunmaktadır (Kurt, 1991: 48).

- Türkçe:

.... Farsça muhtasar tercüme Osmanlılar döneminde iki defa Türkçeye çevrilmiştir. Bunlardan birincisi Emîrül-Ümerâ Ahmed Paşa zamanında Hüsameddin Çelebi tarafından 710-1310 yılında, ikincisi ise 928-938/1521-1531 yılları arasında tercüme edilmiştir. Bu son çeviri 1260/1844 yılında beş cilt halinde İstanbul'da basılmıştır. Aynı baskı 1275 yılında da yine beş cilt olarak Mısır Bulak Âmire matbaasında tekrarlanmıştır. Daha sonra üç cilt halinde yine İstanbul'da 1289/1872, 1290/1873 ve 1292/1875 tarihlerinde baskıları yenilenmiştir (Kurt, 1991:b 48).

Mustafa Vehbi'nin tahkikiyle Bulak'ta 1275 yılında yayımlanan tercümenin ciltlerinin muhtevası şöyledir:

165 sayfalık birinci cilt dünyanın müddeti hususundaki ihtilafı rivayetlerle başlayıp, Fir'avun'un boğuluşuyla sona erer. 148 sayfa olan ikinci cilt ise Hız. Mûsâ'ya Fir'avun'un helakını vadeden hadisle başlayıp Tavâif-i Mülûk'tan bahisle sona erer. 138 sayfalık üçüncü cilde gelince o da Zekeriyâ (a.s.) hakkındaki haberlerle başlar ve Resûlullah'ın hicretiyle başlayan 166 sayfalık dördüncü cilt ise, Hız. Osman'ın şehadetiyle sona erer. Sonuncu cilt olan 202 sayfalık beşincisi ise, Hız. Ali'ye biat hadisiyle başlayıp, Muktedir Billah'ın hilâfet haberiyle sona erer (Kurt, 1991: 48-49).

Farsça Muhtasar üçüncü defa Zâkir Kâdiri Ugan ve A. Temir tarafından 22/643 yılına kadar tercüme edilip 1954 yılında Ankara'da yayımlanmıştır (Kurt, 1991: 49).

- Çağatayca:

Bel'amî'nin Farsça muhtasarını Vâkıdî Belhî de (öl. 927/1521) Çağatayca'ya çevirmiştir (Kurt, 1991: 49).

- Arapça:

Yine Bel'amî'nin muhtasarı Hızır b. Hızır el-Âmidî tarafından 935-937/1528-1530 yılları arasında Arapça'ya çevrilmiştir. Bu tercümenin Leiden'de 825 numarada bir başka nüshası bulunmaktadır. Bu muhtasarın Arapça'ya bir başka tercümesi daha bulunmaktadır ki, o da Leiden'de 826 numaradadır (Kurt, 1991: 49).

Taberî Tarihi'nin ayrıca İngilizce, Latince ve Fransızca'ya da tercümelere bulunmaktadır.

1.3. Vâhid-i Belhî ve Çağatayca Taberî Tarihi Hakkında Bilgi

1.3.1. Vâhid-i Belhî

Abdullatif Sultan'ın kitabdârı olan Vâhidî Belhi, Taberi Tarihini sultanın teklifiyle Çağatayca'ya tercüme etmiştir. Tercümede Arapça esas metni değil Ebû Ali el-Bel'amî'nin Sâmânî Hükümdarı I. Mansûr b. Nûh için Farsça'ya çevirdiği metni esas almıştır (Eraslan, 1993: VIII, 175).

Vâhid-i Belhî hakkında elimizde kesin bilgiler olmamakla beraber kendisi tarafından çevirisi yapılan Çağatayca Taberî tarihinde 2a/3-11 ve 819a/11-15 satırlarında geçen bilgilerden Vâhid-i Belhî'nin Şîbânî hükümdarlarından Köçkünçi Han'ın zamanında kitapdâr olduğu ve Köçkünçi Han'ın oğlu Abdullatif Sultan'ın teklifi ile Farsça Taberî Tarihini Çağatay Türkçesine tercüme ettiği öğrenilmektedir:

[1a]

(3) *Hâkanü'l-a'zam hânü'l-mu'azzam hanlar hanı Köçkünçi Han <?>ning* (4) *kiçik oğlı nür-ı hadîka-yı hilâfet ve nür-ı hadîka-yı saltanat cihân bostânınıng güli ve hân çemeniniñ bülbülü zarâfet bâğı-* (5) *-ning nâzük nihâli letâfet cüyünüñ zülâli feşâhat mülkiniñ dâna hakîmi fuğâhat şehriñiñ şâhib-i kemâl cihân iklîminiñ* (6) *emn u emânı 'adâlet ehliniñ Nüşirvânı sahvâvet bahriñiñ dürr-i hoş-âbı uruş meydânınıñ şâhib-kırânı şeh-zâde-i* (7) *'âlemiyân ahsen ü enseb-i cihân kayim-i maqâm-ı Süleymân Dârâ-yı zamân-ı Sikender devrân-ı Rüstem destân-ı şâh-ı 'âlî-şân 'Abdullaîf* (8) *Sultân <?> teklîf kıldı kim kişi bolğay kim bu kitâbnı Türkî* (9) *kılgay. Bu fakîr haqîrü'l-dâ'i kitâb-dâr Vâhid-i Belhî têngri ta 'âlâniñ tevfiği bilen enbiyâ vü evliyâniñ imdâdı bilen ve 'azîzler-* (10) *-ning himmeti bilen barçadın isti'ânat tilep hidmet kemerin cânı bélge bağlap cedd u cehd bilen bu kitâbnı Türkî* (11) *kıldı.*

[819a]

(11) *Özbek pâdsâhlarınıñ devride* (12) *hanlar hanı Köçkünçi Han zamânında Hazret-i Hilâfet penâhi ve <?>* (13) *zıllu'llâhi 'Abdullaîf Sultân bin Köçkünçi Han üçün* (14) *bu haqîrü'l-fakîrü'l-dâ'i el-kitâb-dâr Vâhid-i Belhî* (15) *Fârisini Türkî kıldı bir yılda.*

1.3.2. Çağatayca Taberî Tarihi

1.3.2.1 Nüsha Bilgisi

Vâhid-i Belhî tarafından Çağataycaya tercümesi yapılan Çağatayca Taberî Tarihi¹ Rusya Ulusal Kütüphanesinde kayıtlıdır.

Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923) tarafından Arapça telif bir eser olarak kaleme alınan, Târihü'r-Rusül ve'l-Mülûk, Târihü'r-Rusül ve'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l Hulefâ, Ahbâru'r-Rusül ve'l-

¹ Çağatayca Taberî Tarihi <http://turuz.com/book/title/tarixname-shex-safi-gorganından-buqesinden-chalinnish-kitablar> adresinden pdf olarak temin edildi.

Mülûk, Târihu't-Taberî adlarıyla da bilinen ve 352/963 yılında Sâmânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh (350-366/961-977)'un veziri Ebû Ali Muhammed b. Abdullah el-Bel'amî (öl. 363/974)'nin emriyle ya da bizzat bu zat tarafından Farsça olarak yazılan ve büyük ölçüde kısaltılmakta birlikte, buna mukabil başka kaynaklara göre, özellikle eski tarihe ait kısmı genişletilen Taberî Tarihi'ni Vâhid-i Belhî 1521 yılı Kasım (zi'l-hicce 927) ayında başlayıp 1522 yılı Kasım ayının altısında (16 zi'l-hicce 927) Çağatayca'ya tercüme etmiştir.

Çağatayca Taberî Tarihi'nde ana metin nesih hat ile yazılmıştır. Üstü çizilerek belirtilen Arapça söz ve ayetler ise sülüs hatla yazılmıştır. Eser 1b sayfası ile başlayıp 819a sayfası ile bitmektedir. Sayfalar bazı istisnalar hariç 23 satırdan oluşmaktadır. Çalışmamıza konu olan bölüm ise 243a-302b sayfa aralıklarındadır.

Eser içerisinde 1b sayfasının 13, 14, 15. varakları arasında Taberî Tarihinin Bel'amî tarafından Farsça'ya çevrildiği bilgisi verilir:

[1b]

(13) *Bil ki bu büzürg târih-nâmeni kim cem' kılıp turur Ebû Ca'fer bin Muḥammed bin Cerîr bin Yezîd El-Taberî -rahmetu'l-lâhi 'aleyh ve rahme-* (14) *Ḥorasan şehride Ebû Sâlih Maṣṣûr bin Nûh fermân berdi. Öz destûrını Ebû 'Alî Muḥammed bin Muḥammed el-Nâhemîğa ki Cerîrniḡ oḡlınıḡ* (15) *bu târih-nâmesini Fârisî kı. Andak ki aḡa noḡsân bolmaḡay.*

Yine eser içerisinde 819a sayfasının 11, 12, 13, 14, 15. satırlarında Bel'amî tarafından Farsçaya tercümesi yapılan Taberî Tarihini bir yılda Türkçe'ye çevirdiği bilgisini vermektedir:

[819a]

(11) *Özbek pādşâhlarınḡ devride* (12) *hanlar hanı Köçkünçi Han zamânında Ḥazret-i Hilâfet penâhi ve <?>* (13) *zıllu'llâhi 'Abdullâtîf Sultân bin Köçkünçi Han için* (14) *bu haḡrû'l-fakîrû'l-dâ'î el-kitâb-dâr Vâhid-i Belhî* (15) *Fârisîni Türkî kıldı bir yılda.*

Vâhid-i Belhî eserin 2a sayfasının 1 ve 2. satırlarında eseri yazmaya başladığı tarihin Hicri 927 Zi'l-hicce ayı olduğu bilgisini de vermektedir:

[2a]

(1) *Târih tokuz yüz yéğirmi yétti zi'l-hicce ayığaça bu kitâb Fârisî érdi ve bu zamâneniḡ*
(2) *pādşâhlarınḡ ṭab'ı Türkîğa mâyil köprek érdi.*

Vâhid-i Belhî 819a sayfasının 6-17 satırları arasında Taberî Tarihinin kim tarafından yazıldığı, kim tarafından Farsça'ya tercüme edildiği ve ne zaman Türkçe'ye çevrildiği hususunda bilgiler vermektedir:

[819a]

(6) (...) *her né bu 'âlemde bar turur Ebû Ca'fer Muḥammed bin Cerîr* (7) *ibn Yezîd Et-Taberî rahmetullâhu 'aleyh 'izzi bilen taṣnîf kılıp* (8) *érdi. Andın soḡ Ebû 'Alî Muḥammed bin 'Abdullâh El-Bel'amî el-vezîr kim* (9) *Ḥorasan meliki için Ebû Şâlih bin Maṣṣûr bin Nûh bin Naṣr bin Aḡmed* (10) *ibn İsmâ'îl bin Aḡmed bin Esed es-Sâmânî için 'Arabîni Fârisîğa* (11) *évürdi. Andın soḡ Özbek pādşâhlarınḡ devride* (12) *hanlar hanı Köçkünçi Han zamânında ḡazret-i hilâfet penâhi dîde-i* (13) *-zıl-l'ullâhî*

'Abdullatîf Han bin Köçkünçi Han için (14) bu haķır'ül-faķır'ül-dā'î el-kitâb-dâr Vâhîd-i Belhî (15) Fârisîni Türkî kıldı bir yılda. Zî'l-ħicce ayıdan ibtidâ kılıp yine zî'l-ħicce (16) ayınıñ on altısında târih toķuz yüz yégirmi sékkizde (17) ĥuceste sâ'at peñç-şenbe küni çast vaķtinde bu târih kitâbınıñ Türkî kılmagı tamâm boldı âħir-i yunt yılıda.²

Çalışmamız Çağatayca Taberî Tarihinin 243a-302b sayfaları arasını kapsamaktadır. Bu varaklar arasında geçen kıssalar, kıssaların varak ve satır numaraları sırasıyla şöyledir:

<i>Hürmüz bin Şâpür bin Erdeşîr bin Bâbekniñ pādşādliğı³</i>	⇒	242a/5
<i>Behrâm bin Hürmüz bin Şâpür bin Erdeşîr bin Bâbekniñ pādşāhliğı</i>	⇒	243a/16
<i>Şâpür Kıssası</i>	⇒	246a/18
<i>Vallāhu a'lem Şâpür bin Şâpürniñ pādşāhliğı</i>	⇒	247b/8-9
<i>Behrâm bin Şâpürniñ pādşāhliğı</i>	⇒	247b/14
<i>Yezd-i Cerdniñ pādşāhliğiniñ ĥaberi</i>	⇒	247b/20-21
<i>Yezd-i Cerd soñı melik Behrâmniñ ĥaybetiniñ ĥaberi</i>	⇒	248a/23
<i>Behrâmniñ avğa barganı ve atasının körünüşiğa kélgeni</i>	⇒	250b/15-16
<i>Behrâm-ı Gürniñ pādşāhliğiniñ ĥaberi ve ĥarb kılmagınıñ ĥaberi ve Hâķān-ı Türk bilen</i>	⇒	253a/2-3
<i>Behrâm-ı Gürniñ ölgeni avda</i>	⇒	255b/15
<i>Yezd-i Cerd bin Behrâmniñ pādşāhliğiniñ ĥaberi</i>	⇒	255b/22
<i>Firüz bin Yezd-i Cerd pādşāhliğiniñ ĥaberi</i>	⇒	256a/23-256b/1
<i>Firüz bin Yezd-i Cerdniñ ĥaberi</i>	⇒	256b/19-20
<i>Firüzniñ bargan Hoşnuvâz ĥarbiğa ve Hoşnuvâzniñ mekr kılganıniñ ĥaberi ve anıñ çeriginiñ helâk bolğanı yabanda ve Firüzniñ barganı Hoşnuvâzniñ zinhâriğa ve 'öwr kılmagı</i>	⇒	257a/17-18-19
<i>Süfrâyniñ barganı ve Hoşnuvâzdın Firüz ĥanın tilegeni</i>	⇒	260b/21
<i>Belâşniñ memleketiniñ ĥaberi</i>	⇒	261a/23
<i>Ķubâdniñ pādşāhliğiniñ ĥaberi</i>	⇒	262a/8
<i>Mezdekniñ ĥaberi ve bâtıl da'veti</i>	⇒	262b/13
<i>Düşmenlerğa ĥarâc ĥadışi</i>	⇒	263b/18-19
<i>Nüş-i Revânniñ pādşāhliğiniñ ĥaberi</i>	⇒	266a/4

² Yunt Yılı: Türklerin kullandığı 12 Hayvanlı Türk Takvimi'nin 7. Yılına verilen isimdir.

³ Bu kıssa 242a/5'ten başlamaktadır.

<i>Rebi'a bin Nađrınñ pādşahlıgınıñ haberi</i>	⇒	269a/1
<i>Hassānnıñ pādşahlıgınıñ haberi</i>	⇒	269b/11
<i>Necrānılarınñ bızār bolmağı büt-peresttin ve turmek 'İsī dīniğa</i>	⇒	270b/13-14
<i>Habeşniñ çerig tartmay Dūnuvās harbiğa ve Yemen melikiniñ barganı</i>	⇒	272b/10-11
<i>Ebreheniñ pādşahlığı ve Mekkege çerig tartgeni</i>	⇒	275a/4
<i>Yeksūm bin Ebreheniñ pādşahlıgınıñ haberi</i>	⇒	279b/9-10
<i>Seyf bin Zī Yezenniñ pādşahlıgınıñ haberi ve ahvāli</i>	⇒	283b/20
<i>Nüş-i Revān melikiniñ hudūdınıñ haberi</i>	⇒	284b/2
<i>Hātem'un-nebiyyin ve seyyid'il-mürselīn şadere şaffe şafā ve bedru hattı vefā Muḥammed Muştafā 'aleyhi's-selām'niñ vilādeti</i>	⇒	287b/19-20
<i>'Abdu'l-Muḥṭalib peygamberi dāyeğa yiberğanı Mekkedīn taşkarı</i>	⇒	289a/11-12
<i>Nüş-i Revānnıñ ölümınıñ haberi ve pādşahlıgınıñ meblağı ve oğlınıñ memleketi Hürmüz bin Nüş-i Revān</i>	⇒	291a/10-11
<i>Behrām-ı Çübınnıñ haberi</i>	⇒	293b/8
<i>Türk melikiniñ oğlınıñ harb kılmağı Behrām-ı Çübın bilen</i>	⇒	297a/1-2
<i>Behrām-ı Çübınnıñ melik Hürmüz bin Nüş-i Revānğa 'aşı bolmağınıñ haberi</i>	⇒	297b/4

Çalışmamızdaki kısca başlıkları Bel'âmi'nin Farsça tercümesinden Batı Türkçesine aktarılan Tarih-i Taberî⁴ ile karşılaştırıldı. Her iki eserdeki başlıklar farklılık göstermektedir. Batı Türkçesine yapılan tercümedeki başlıkların bazıları Çağatayca Taberî Tarihi'nde olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Çağatay Taberî Tarihi'nde olup Batı Türkçesi tercümesinde de olmayan başlıklar görülmektedir. Fakat bazı başlıklar olmayıp veya farklılıklar gösterse de başlıklar içerisinde işlenen konular aynıdır.

Hem Batı Türkçesi Taberî Tarihinde hem de Çağatayca Taberî Tarihinde görülen kısca başlıkları şöyledir:

Çağatayca Taberî Tarihi

Batı Türkçesi Taberî Tarihi

⁴ Vâhid-i Belhi tarafından Çağatayca'ya tercüme edilen Çağatayca Taberî Tarihi Farsçadan Hüsameddin Çelebi tarafından Batı Türkçesine çevrilmiş Tarih-i Taberî-i Kebîr Tercümesi ve bu tercümenin M. Faruk GÜRTUNCA tarafından Latin harflerine çevrilerek yayımlanan Taberî Tarihi ile karşılaştırıldı.

- Hürmüz bin Şâpûr bin Erdeşîr bin Bâbekniᅇ pādşādliᅇ* ⇒ Şâpûr Oᅇlu Hürmüz'ün Hikayesi
- Behrâm bin Hürmüz bin Şâpûr bin Erdeşîr bin Bâbekniᅇ pādşâhliᅇ* ⇒ Melik Hürmüz'ün oᅇlu Behrâm'ın Hikayesi
- Şâpûr Kıssası* ⇒ Kürek Kemikli Şâpûr'un Serüveni
- Vallâhu a'lem Şâpûr bin Şâpûrniᅇ pādşâhliᅇ* ⇒ Şâpûr oᅇlu Şâpûr'un Hayatı
- Behrâm bin Şâpûrniᅇ pādşâhliᅇ* ⇒ Melik Şâpûr Oᅇlu Behrâm'ın Hikayesi
- Yezd-i Cerdniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Yezd-i Cerd'in Hikayesi
- Yezd-i Cerd soᅇᅇli melik Behrâmniᅇ ᅇaybetiniᅇ haberi* ⇒ Yezd-i Cerd Oᅇlu Behrâm'ın Kıssası
- Behrâm-ı Gürniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi ve ᅇarb kılmaᅇiniᅇ haberi ve Hâᅇân-ı Türk bilen* ⇒ Türk Hakanının Fars iline Gitmesi Hikayesi
- Yezd-i Cerd bin Behrâmniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Behrâm Gür'un Oᅇlu Yezd-i Cerd'in Kıssası
- Firûz bin Yezd-i Cerd pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Yezd-i Cerd'in Oᅇlu Firûz'un Padişahlıᅇi
- Firûzniᅇ bargan Hoşnuvâz ᅇarbiᅇa ve Hoşnuvâzniᅇ mekr kılganıniᅇ haberi ve anıᅇ çeriginiᅇ helâk bolᅇanı yabanda ve Firûzniᅇ barganı Hoşnuvâzniᅇ zinhârıᅇa ve 'özr kılmıᅇi* ⇒ Firûz'un Melik Hoşnuvaz ile Olan Kıssa
- Belâşniᅇ memleketiniᅇ haberi* ⇒ Firûz Şah Oᅇlu Belâş'ın Padişahlıᅇi
- Kubâdniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Firûz Oᅇlu Kubad'ın Hikayesi
- Nüş-i Revânniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Kubad Oᅇlu Nüşirevân'ın Padişahlıᅇi devresi
- Rebi'a bin Naᅇrniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Nadir Oᅇlu Rebia Tahta Nasıl Oturmuştı
- Hassânniᅇ pādşâhliᅇniᅇ haberi* ⇒ Melik Tübba Esad-ı Ebi Kerb'in Oᅇlu Hassan'ın Kıssası

<i>Necrānīlerniṅ bīzār bolmağı büt-peresttin ve turmek 'İsī dīniğa</i>	⇒	Necran Ehlinin Serüveni
<i>Ḥabeşniṅ çerig tartmay Dūnuvās ḥarbiğa ve Yemen melikiniṅ barganı</i>	⇒	Yemen Melikinin Habeş İline Gitmesinin Sebebi
<i>Ebrehening pādşahlığı ve Mekkege çerig tartgeni</i>	⇒	Ebrehe'nin Fil ile Kabe'ye Saldırdığının ve Helak Olduğunun Hikayesi
<i>Yeksūm bin Ebrehening pādşahlığınıṅ haberi</i>	⇒	Ebrehe Oğlu Yeksum'un Yemen'e Padişah Oluşu
<i>Seyf bin Zī Yezenniṅ pādşahlığınıṅ haberi ve aḥvāli</i>	⇒	Yemen İlinin Yezen Oğlu Seyf'e ve Oğullarına geçmesi
<i>Nūş-i Revān melikiniṅ ḥudūdınıṅ haberi</i>	⇒	Nūş-i Revān-ı Âdil'in Siyreti ve Eserleri
<i>Ḥātem'un-nebiyyin ve seyyid'il-mürselīn şadere şaffe şafā ve bedru ḥattu vefā Muḥammed Muştafā 'aleyhi's-selām'ınıṅ vilādeti</i>	⇒	Hız Muhammed (s.a.v.)'in Doğuşu Haberi
<i>Nūş-i Revānniṅ ölümünüṅ haberi ve pādşahlığınıṅ meblağı ve oğlunuṅ memleketi Hürmüz bin Nūş-i Revān</i>	⇒	Nūş-i Revān'ın Ölüp Yerine Oğlu Hürmüz'ün Padişah Olması
<i>Behrām-ı Çübiniṅ haberi</i>	⇒	Askerinin ve Behram Cubinin Serüvenleri

Batı Türkçesi Taberî Tarihinde olup ta Çağatayca Taberî Tarihinde olmayan kıssa başlıkları tespit edildi. Bu başlığı olmayan kıssaların Çağatayca Taberî Tarihinde bazı kıssalarla birleştirilerek verildiği görülmektedir. Bunlar şöyledir:

Çağatayca Taberî Tarihi

<i>Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşir bin Bābekniṅ pādşahlığı</i>	⇒	Behram oğlu Behram ve Onun Evlatlarından Gelen Meliklerin Hikayesi
<i>Şāpūr Kıssası</i>	⇒	Hürmüz Oğlu Erdeşir'in Kıssası
<i>Behrām-ı Gürniṅ pādşahlığınıṅ haberi ve ḥarb kılmagınıṅ haberi ve</i>	⇒	Behram Gūr'un Hindistan'a Gitmesi Mehr-i Nersi'nin Bizans'a Gitmesi

Batı Türkçesi Taberî Tarihi'nde Olup Çağatay Türkçesi Taberî Tarihi'nde Olmadığı Halde Diğer Kıssalar İçinde İşlenen Kıssalar ve Başlıkları

Hâkân-ı Türk bilen

- Nüş-i Revânîniġ pādşahlıġınıġ haberi* ⇒ Yemen Meliki Tübbâ'nın Mekke'ye Hacca Gitmesi ve Kabe'ye Örtü Giydirmesi
- Hassânîniġ pādşahlıġınıġ haberi* ⇒ Yemen'de Hania'nın Padişah Olması
Esad Ebi Kerb'in Oğlu Zer'a'ya Haber İletilmesi
- Necrânîlerniġ bîzâr bolmaġı büt-peresttin ve turmek 'İsî dîniġa* ⇒ Uhdud Ashabının Hikayesi

Çaġatay Türkçesi Taberî Tarihi'nde olup ta Batı Türkçesi Taberî Tarihinde olmayan başlıklar da tespit edilmiştir. Bu kıssalar Batı Türkçesi Taberî'nde ayrı bir başlık olarak verilirse de diğer kıssalar ile birleştirilerek verilmiştir. Bu kıssalar şöyledir:

Batı Türkçesi Taberî Tarihi**Çaġatayca Taberî Tarihi'nde Olup Batı Türkçesi Taberî Tarihi'de Olmadığı Halde Diğer Kıssalar İçinde İşlenen Kıssalar ve Başlıkları**

- Yazd-i Cerd'in Oġlu Behram'ın Kıssası ⇒ *Behrâmnîġ avġa barganı ve atasınıġ körünüşiġa kélgeni*
- Mehr-i Nersinin Bizans'a Gitmesi ⇒ *Behrâm-ı Gürniġ ölgeni avda*
- Yezd-i Cerd'in Oġlu Firuz'un Padişahlığı ⇒ *Firüz bin Yezd-i Cerdniġ haberi*
- Firuz'un Melik Hoşnuvaz ile Olan Kıssası ⇒ *Süfrâynîġ barganı ve Hoşnuvâzdın Firüz kanın tilegeni*
- Firuz Oġlu Kubad'ın Hikayesi ⇒ *Mezdekniġ haberi ve bâtil da'veti*
Düşmenlerġa ġarâc ġadîşi
- Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Doġuşu Haberi ⇒ *'Abdu'l-Muġtalib peyġamberi dâyeġa yiberġanı Mekkedîn taşġarı*
- Askerinin ve Behram Cubin'in Serüvenleri ⇒ *Türk melikiniġ oġlınıġ ġarb kılmaġı Behrâm-ı Çübîn bilen*
Behrâm-ı Çübînniġ melik Hürmüz bin Nüş-i Revânġa 'âşî bolmaġınıġ haberi

Her iki tercümede kıssalar ve kıssalarda işlenen konuların tamamına yakını birbiriyile örtüşmekle beraber Vâhid-i Belhî'nin iki yerde işlenen konulara eklemeye yaptığı tespit edilmiştir. Bunlar;

İlk eklenen bölüm Yemen melikleri soyundan gelen ve Himyerîlerden olan Zi Yezen ve Ebrehe'nin oğlu Mesruk'tan sonra Yemen meliki olan oğlu Madi Kerb (Seyf)'in yaşadıkları olayların üzerine Ümeyye bin Şalat bin Şakîf isimli şairin yazdığı bir şiir ile alakalıdır. Vâhid-i Belhî ise 283b/11-12 satırları arasında “*Muhammed Cerîr êki üç beyt ayttı biz tamām aytalîng.*” şeklinde Muhammed bin Cerir'in şiirin sadece bir kaç beytini yazdığını belirttikten sonra 283b sayfasının 11-15 satırlarında şiirin tamamını yazmıştır.

İkinci eklenen kısım ise Acem padişahı 4. Hüzmüz'ün komutanlığını yapan Behram-ı Çubin'in Türk Hakanı ile yaptığı savaş ile alakalıdır. Vahid-i Belhî ise bu olayları anlattığı eklemeyi ise 293b sayfasının 8-9 satırları arasında “*Muhammed (9) bin Cerîr Behrām hadîşini tamām aytmay turur ve mên 'Acemniṅ aḥbār kitābıda tamāmraḳ tā bitidim aytayın.*” dedikten sonra yapmıştır.

Çağatayca Taberî Tarihi ile Batı Türkçesi Taberî Tarihi'ni karşılaştırdığımız zaman aynı olan özel isimler çoğunlukta olmakla beraber farklılaşan özel isimlerle de karşılaşıldı. Bu farklılık gösteren özel isimlerin bazıları şöyledir:

Çağatayca Taberî Tarihi'ndeki Şekli			Batı Türkçesi Taberî Tarihi'ndeki Şekli	
هرز	Herez (282a/13)	⇒		Vehrez
صبغا	Şabgā (283a/22)	⇒		San'a
بنتجان	Binticān (284a/14)	⇒		Pecan
وهب بن عبدالعزيز	Veheb bin 'Abdu'l-	⇒		Abdu'luzza
	Azîz (287b/22)			
مسروح	Mesrūḥ (289a/23)	⇒		Mesruha
اسييه	Asīye (289b/11)	⇒		Âye
حارثه	Hārişe (289b/12)	⇒		Hadika
انوا	Envā (291a/6)	⇒		Ebvâ
سايه شاه	Sāyeşāh (292a/2)	⇒		Sasan

2. İNCELEME

2.1. Yazım Özellikleri

Çağatayca Taberî Tarihi Vâhid-i Belhî tarafından Arap Alfabeti ile çevirisi yazılmıştır. Metin nesih yazısı ile yazılmış olmakla beraber ayet ve Arapça kelimelerin yazımında sülüs hat kullanılmıştır. Eser harekesiz olarak yazılmış olmakla beraber ayet, bazı Arapça kelimeler ve nadiren de olsa bazı Türkçe kelimelerde hareke kullanılmıştır. Müstensih metin içerisinde yazmayı unuttuğu kısımları metin içerisine (˘) işareti koyarak sayfa kenarlarına yazmıştır. Eserdeki sayfalar genel itibarıyla 23 satırdan oluşmakla beraber nadiren de olsa 22 satırdan oluşan sayfalara da rastlanmaktadır:

246a, 246b, 302a, 302b.

Eser varak halinde yazılmıştır. Her varak iki sayfadan oluşmaktadır. Her varakta sadece birinci sayfanın numarası Arapça sayılarla gösterilmiştir.

2.1.1. Ünlülerin Yazımı

14. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına kadar uzun bir dönemi içine alan Çağatay Türkçesinin metinleri Uygur harfleriyle yazılan birkaç istisna dışında Arap alfabesi ile yazılmıştır. Bu alfabenin Türkçenin tamamını karşılayamadığı bilinmektedir. Özellikle ünlülerin çeviri yazı (transkripsiyon) alfabesine aktarımında bilim insanlarının farklı işaretler kullanması bu sorunu bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Türkçe kökenli kelimelerde ilk hecede /y/ ile yazılan kelimelerin /i/ ile mi yoksa /é/ ile mi gösterileceği sorunu Batı Türkolojisinde halledilmişse de Türkiye’de hala sorun olmaya devam etmektedir. Ayrıca Arap alfabesinde ‘vav’ ile yazılan Türkçe kelimelerin yuvarlak ünlülerden hangisiyle okunacağı sorunu da tam olarak çözülememektedir (Argunşah, 2013: 79).

Çağatay Türkçesinde kapalı /é/ sesiyle birlikte dokuz ünlü bulunmaktadır: *a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü*. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde uzun ünlüler (*ā, ī, ū*) bulunmaktadır. Dokuz ünlüden beşi ince (*e, é, i, ö, ü*), dördü kalındır (*a, ı, o, u*). Yine beşi düz (*a, e, é, ı, i*), dördü yuvarlaktır (*o, ö, u, ü*). Ünlülerin beşi geniş (*a, e, é, o, ö*), dördü dardır (*ı, i, u, ü*). Türkçede /e/ ile /i/ arasında yer alan /é/ sesi yarı geniş bir ünlüdür (Argunşah, 2013: 79).

- **a ünlüsü**

Eser içerisinde kelime başında hem elif /l/ hem de medli elif /Ā/ olarak kullanıldığı görülmektedir. Arapça ve Farsça’dan alıntı kelimelerde bu durum karmaşık olmamakla beraber Türkçe kelimelerde karşımıza çıkmaktadır:

/l/: انينك *anıng* (301a/5), ايت *ayt* (302a/11), الار *alar* (302b/1), انكا *anğa* (277a/1), اراسيدا *arasıda* (296b/10).

/Ā/: آتلائيپ *atlanıp* (302b/5), آت *at* (302b/16), آز *az* (302b/19), آدوك *aldük* (302a/10), آليغه *allıga* (295a/21).

Kelime ortasında elif /l/ ile yazıldığı görülmektedir ancak hiç kullanılmadığı kelimelerde görülmektedir:

اتاسی *atası* (256a/7), انداق *andak* (256a/7), تورورلار *tururlar* (256a/23), اسرادى *asradı* (257a/6).

بخشي *yahşı* (257a/20), برجه *barça* (256b/23), يمغور *yamğur* (256b/15), يفرق *yafraq* (257a/12).

Kelime sonunda ise genel olarak elif /l/ ile yazılmakla beraber güzel he /o/ ile yazıldığı da görülmektedir:

باشیغه *başığa* (287a/5), *barça* (256b/23), *ħaddığaça* (285a/15), *ħayda* (285a/22), *تانگلا* *taŋġla* (287a/7), *اندا* *anda* (287a/12), *سنگا* *saŋga* (287a/14).

- **e ünlüsü**

Bu ses kelime başında elif /l/ ile yazılmıştır:

اکر *eger* (262a/1), ای *ey* (297b/22).

Kelime içerisinde ise elif /l/ ile gösterilmiştir. Ancak elif /l/ ile gösterilmediği kelimeler de görülmektedir:

اکر *eger* (262a/1), نيمرسه لاردين *némerselerdin* (269a/7), هر *her* (269b/23).

سوزلاشور *sözleşür* (270b/19), بيلان *bilen* (270a/23), تيلادی *tiledi* (270a/14), يباردی *yiberdi* (270a/14).

Kelime sonunda genellikle elif /l/ ile yazılmakla beraber güzel he /o/ ile de yazıldığı ve nadiren de olsa yazılmadığı görülmektedir:

اوزگا *özge* (260a/9), ايشيگا *éşige* (260a/9), آليگا *allimge* (260b/8).

برله *birle* (260a/10), نيمرسه *némerse* (264b/9).

و *ve* (264b/13).

Metin içerisinde aynı kelimenin hem elif /l/ ile hem de güzel he /o/ ile yazıldığı görülmektedir:

نيمرسا *némerse* (250b/2), (248a/5), (254a/1).

نيمرسه *némerse* (256b/9), (256b/22), (256b/23).

- **Kapalı /é/ Ünlüsü**

Kapalı /é/ sesi Türk dilinin Eski Türkçeden günümüze kadarki uzun dönemleri boyunca hep dokuzuncu ünlü olarak var olmuştur. Bu ses Türkçe kelimelerin ilk hecesinde yer alır. Bugün 29 harfli Latin kökenli Türk alfabesinde bulunmasa da Türkiye ağızlarında varlığını sürdürmektedir. İstanbul Türkçesinin etkisiyle sesin kullanım alanı gittikçe daralmaktadır. Fakat Türkiye dışındaki Türk cumhuriyet ve topluluklarının alfabelerinde bu işaret hala muhafaza edilmektedir. Çağatay Türkçesinin devamı olan çağdaş Özbek Türkçesinde de kullanılmaya devam etmekte ve bir işaretle gösterilmektedir (Argunşah, 2013: 79).

Çağatay Türkçesi metinlerinin yazıldığı Arap alfabesinde /é/ sesini gösterecek bir işaret yoktur. Arap alfabesiyle yazılan bu ses çoklukla /y/ harfiyle gösterilmiştir (Argunşah, 2013: 79-80).

“*Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi*” adlı makalede Çağatay Türkçesindeki kapalı /é/ sesi şöyle açıklanmaktadır:

Nevâyî 1499 yılında yazdığı Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserinde Türk dilinin Arap alfabesiyle yazımı (imlası) ve o harflerin Türk dilindeki ünlü ve ünsüz sesleri karşılması hakkında ayrıntılı bilgi verirken, Arapça “y” (ی) harfiyle yazılan Türkistan sahası Türkçe metinlerde (“Çağatayca”da) bu Arapça “y” (ye) harfinin aslında Türkçe metinlerde üç ayrı ünlü sesi karşıladığını çok açık bir şekilde belirtir:

Nevâyî Türkçesiyle

Ve yâyi misâl üç hareketdin artuğ tapılmas: béz [BYZ بيز] ki Sart qudûd dér ve biz [BYZ بيز] ki mâ ve nahnu ma'nası biledür ve bîz [BYZ بيز] ki direfş dérler. Yana bir misâl, tér [TYR تير] ki térmek ma'nası biledür ve

tîr [TYR تير] ki andın raqîqdür. Oldur ki Sartlar anı ‘araq ve xoy dërler. Ve *tîr* [TYR تير] ki barıdın arıqdur, oq ma'nâsı biledür. Ve bu nev' alfâz köp üç hareket bile vaz' qılıpdurlar ki hâlâ şâyi'dür.

Türkiye Türkçesine çevirisiyle

Ve yâyi örnek ise üç harekeden; ünlü niteliğinden fazla bulunmaz. *béz* ki, Sart qudud “bez (salgı oluşturan organ, gудde)” der, *biz* “biz” mânası iledir ve “bayrak, sancak” dedikleri *bîz*. Başka bir örnek, *tér* “dermek, toplamak” mânası iledir ve *tîr* ondan daha incedir, Sartların ‘araq, xoy “ter” dedikleri budur. Ve *tîr* hepsinden zayıftır, “ok” mânası iledir. Bu tür sözler hep üç nitelik ile ortaya konulmuşlardır, hâlâ duyulur.

Yukarıdaki parçada görüldüğü gibi, Nevâyî Çağatay Türkçesinde Arapça “y” harfiyle yazılan üç ayrı ünlü sesi açıkça gösteriyor: Bunlar Türkçenin temel ünlü fonemleri olan é (kapalı e) ve i ile Farsça uzun î ünlü sesleridir. Nevâyî'nin özellikle Arapça yazılışları aynı olan “salgı oluşturan organ, beze” anlamındaki *béz* kelimesiyle birinci çokluk zamiri *biz* kelimelerindeki é (kapalı e) ve i ünlü seslerini birbirlerinden ayırdetmesi çok önemlidir (Kocaoğlu, 2003: 266).

İncelediğimiz Çağatay Türkçesi Taberî Tarihi'nde bu ses ilk hecede kullanılmıştır. Çeviri yazıda bu ses /é/ işaretiyle gösterildi. Bu ses metin içerisinde ilk hecede hem /ى / hem de /ای/ ile kullanılmıştır:

/ى/: چيريك *çérig* (268b/5), نيمرسه *némerse* (289a/7), كيراك *kérek* (268a/5).

/ای/: ايشيك *éşik* (268b/1), ايلت *élt* (269a/4), ايل *él* (269/9).

Bazı kelimelerde ise bu harflerin kullanılmadığı halde kapalı /é/ sesi varlığını hissettirmektedir:

كينت *kéyint* (270b/22), ير *yér* (272b/5), بردي *bérdi* (275a/5), كيدوردى *kéydürdi* (284a/18).

• ı, i Ünlüleri

Bu iki ünlü kelime başında elif+ye (ای) harfleriyle yazılmaktadır:

اينيسي *inisi* (243b/9), ايشي *işi* (243b/15), ايلكارراك *ilgerrek* (250b/14), اينانينگ *inaniŋg* (268b/4), ايراق *iraq* (273a/1).

Kelime başında sadece elif (ا) harfinin kullanıldığı durumlar da görülmektedir:

انچو *inçü* (280a/19), (261a/16), (265a/21).

Kelime başında ve sonraki hecelerde ye (ى) ile yazıldığı görülmektedir:

قىزكا *kızge* (265b/3), قيادى *kıldı* (265b/8), قيرق *kırq* (267a/12), بيلان *bilen* (266b/6), چيريكى *çérigi* (266b/8), تيريك *tirig* (283b/6), تيريلدى *tirildi* (284a/20), بيتيدي *bitidi* (284b/15).

Kelime başında özellikle /i/'nin ye (ى) ile gösterilmediği durumlara sıklıkla rastlanmaktadır:

بيتيدي *bitidi* (284b/15), كشى *kişi* (284b/13), ييادى *yiberdi* (284b/21), برى *biri* (244b/9), براكو *biregü* (254a/21).

Özellikle kelimelere gelen /l/ ve /i/'li ekler ye (ى) ile yazılmıştır:

بيتيدي *bitidi* (284b/15), اندين *andın* (254b/12), كيمنى *kimni* (254b/14), دندانه سي *dendānesi* (254b/20), يياريب *yiberip* (256a/7).

• o, ö, u, ü Ünlüleri

Kelime başında genellikle elif+vav ile yazıldığı görülmektedir:

اوغول *oğul* (243a/11), اوغودی *oğudı* (243a/23), اوزگا *özge* (243a/6), اوتتی *ötti* (243a/10), اولادی *uladı* (244a/1), اویغاندی *uyğandı* (244a/7), اوستیدا *üstide* (244b/6), اوچون *üçün* (246a/22).

Kelime ortasında ve sonunda vav (و) ile yazıldığı görülmektedir:

اوچون *üçün* (246a/22), تورور *turur* (265a/23), چون *çün* (265b/1), براکو *biregü* (254a/21), یوکورتونک *yügürtüñg* (250b/12), کونکول *köñgöl* (251a/5), یورو *yörü* (252b/15), اوترو *ötrü* (255a/12).

Bazı kelimelerde vav (و) harfinin kullanılmadığı da görülmektedir:

طاوک *tavuk* (278a/3), ساوقلوق *savukluğ* (290b/8), سلوتماکایلار *savutmageyler* (300b/10).

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

• b Ünsüzü

Metin içinde Türkçe kelimelerde kelime başında ve ortasında bulunan bütün /b/ler be (ب) ile yazılmıştır:

بیان *bilen* (301a/3), ییاریب *yiberip* (256a/7).

• p Ünsüzü

Türkçe kelimelerde bulunan /p/ ünsüzü genel olarak be /ب/ ile yazılmıştır:

تابشور *tapşur* (274a/6), تابسلنک *tapşañg* (276b/18), چابتی *çaptı* (284a/1), اوبتی *öpti* (300b/2), کوب *köp* (256a/21).

Türkçe kelimelerde zarf-fiil eki /-p/'nin her zaman be /ب/ ile yazıldığı görülmektedir:

توشوب *öğrenip* (251a/8), قیلیب *kılıp* (251a/9), قورقوب *korğup* (253a/20), توشوب *tüşüp* (253b/).

Farsça kelimelerde ise /p/ ünsüzü için be /ب/ ve pe /پ/ harfinin kullanımında karışıklık olduğu görülmektedir:

بس *pes* (256a/18), بیدا *peydā* (252a/18), بیل *pīl* (254b/16), بیغامبر *peygāmbēr* (262b/14), بت پرست *büt-perest* (267a/23).

پادشاه لیک *pādşāhlik* (255a/17), پیام *peyām* (259a/7), پند *pend* (259a/20), پسند *pesend* (261b/3), بت پرست *büt-perest* (267a/2).

• ç Ünsüzü

Türkçe kelimelerde /ç/ ünsüzü için genel olarak /ج/ harfi kullanılmakla beraber nadiren de olsa /چ/ harfine de rastlanmaktadır:

اوچون *üçün* (246a/8), جیریگ *çerig* (247b/12), جیغاریب *çığarıp* (247b/11), برجه *barça* (247b/18), اکرجه *egerçe* (248a/1), یلانغاچ *yalanğaç* (248a/13), اوج *üç* (258b/9).

اوچون *üçün* (246a/22), کچک *kiçik* (247b/7), چون *çün* (247b/9), چیرای *çıray* (259a/18).

Farsça kelimelerde /ç/ ünsüzü için genel olarak /چ/ harfi kullanılmakla beraber /ج/ harfine de rastlanmaktadır. Kullanımı genel olarak karışıklık göstermektedir:

چابکرک *çābükrek* (249a/14), چوکان *çevgān* (249b/8), چاره *çāre* (260a/17), چاه دا *çāhda* (272a/7), چلیپالارنی *çelipālarını* (272a/1-2).

هیچ *hiç* (248a/3), جینی لار *çiniler* (265b/17), جاهی *çāhı* (270b/8), دریجه *deriçe* (270a/22), چراغی *çerāğı* (271a/7).

- **ng Ünsüzü**

Bazı harfler kendilerinden sonra gelen harflere bitişmez. Bunlar; elif, dal, zel, ra, ze, vav harfleridir. İranlılar müslüman olup Farsça'yı bu alfabeyle yazınca p, ç, g, j harflerini alfabeyle eklemişlerdir. Türkler İslâmiyet'i kabul ederek dillerini İranlılar'ın kullandığı Arap alfabesiyle yazmaya başladıkları zaman Uygur yazısında ng olarak gösterilen nazal ñ sesini karşılamak üzere Arap harfi kef üzerine üç nokta koyarak sağır kef veya kâf-i nûnî denen bir harf üretmiş, böylece Türkler'in kullandığı Arap alfabesinde harf sayısı otuz üç (lamelif ile otuz dört) olmuştur. Bu yeni harf Doğu Türkleri'nde Uygur yazısının etkisiyle yine ng olarak yazılmaya devam etmiş, batıda ise üç noktalı kef veya sonraları sadece kef ile yazılmıştır (Yüce, 2012: XLI, 495).

İncelediğimiz Çağatayca Taberî Tarihinde de nazal /ng/ sesi /نک/ sıklıkla kullanılmaktadır:

سونک *sonġ* (243a/2), انکا *aġga* (243a/3), مونکا *muġga* (249a/14), اونک *oġ* (250a/7), اونک *oġ* (251a/3), سنکا *saġga* (251b/13), کونکول *köġgöl* (258b/2), کینک *kėġ* (272a/15).

Metin içerisinde bulunan nazal /ng/ seslerinin yarısı ilgi durum eki içerisinde geçmektedir:

انینگ *zemaında* (272a/18-19), کولینگ *astıdın* (272b/1), انینگ *pādşāhlığı* (272b/9), انینگ *allıga* (243b/23), Nüş-i Revānning *oğlı* (284a/14), tonning *hürmeti* (284a/18).

- **s Ünsüzü**

Türkçe kelimelerde /s/ ünsüzü her zaman sin /س/ ile yazılmıştır:

سونک *sonġ* (243a/2), سوز *söz* (252a/17), ساری *sarı* (253a/23), سیلیق *sılıq* (284a/10), سالدی *saldı* (255b/16).

Se /ث/ ve sad /ص/ harfleri ise Arapça ve Farsça kelime ve özel isimlerde kullanılmaktadır.

- **t Ünsüzü**

Türkçe kelimelerde /t/ ünsüzü bazı istisnai durumlar hariç tamamına yakınında te /ت/ ile yazılmıştır:

ترک *Türk* (255b/7), تورت *tört* (255b/11), تورور *turur* (255b/16), تارتیلار *tartıtlar* (255b/18), توتمادی *tutmadı* (291b/7).

Metin içerisinde geçen sadece bir Türkçe kelime tı /ط/ harfi ile yazılmıştır:

طاوق *tavuk* (257a/5), (277b/20), (278a/3).

2.1.3. Eklerin Yazımı

Metin içerisinde bazı eklerin geldiği kelimedenden ayrı yazıldığı görülmektedir. Bu bir kurala bağlı değildir. Çünkü bu kullanımlar düzensizdir:

را رعیت *ra iyyetka* (252b/1), ملک کا *melikke* (252b/4), چاه تین *cahtın* (255b/20), اچلیق تین *açlıqtın* (257a/3), یل دین *yıldın* (256a/10), یل دا *yilda* (257a/2), حرب غه *harbga* (259b/6), یگیت لارغه *yigitlerga* (262b/19), خاتون لارغه *hatunlarga* (262b/21), ایل کا *élge* (263a/5), ایٹی لار *ayttıllar* (263a/1).

Bitişik yazılan örnekler bazı örnekler ise şunlardır:

ایشکا *kimge* (264a/17), ایشکا *yabanğa* (257b/14), ایراقتین *iraqtın* (274a/15), سونکیدین *sonğıdın* (265b/13), *iške* (265a/22).

Metin içerisinde Türkçe, Arapça ve Farsça kişi adları ve yer adlarından sonra gelen eklerin genellikle ayrı yazıldığı görülmektedir:

نوشیروان نینگ *Nüş-i Revānning* (267a/10), عبدالمطلب قه *‘Abdu’l-Muṭṭalibka* (267a/12), یمن دین *Yemendin* (267b/6), پارس تا *Pārsta* (262a/14), ترک نینگ *Türkninġ* (291a/13), خدای نینگ *Hudāyninġ* (298b/11).

2.1.4. Hemzenin /ء/ Yazımı

Metinde geçen Arapça kelimelerde hemze /ء/ kullanılmamıştır. Türkçede iki ünlünün yan yana gelmemesi bunun başlıca sebeplerinden birisidir. Hemzeli Arapça kelimeler konuşma dilinde /v/ ve /y/ harfleriyle söylenmesiyle beraber yazı dilinde de bu hemze gösterilmemiştir:

عجایب *‘acāyib* (270a/13), (248a/22), غایب *ġāyib* (251a/13), (254a/10), مایل *māyil* (262b/21), حمایل *hamāyil* (268b/6), فایده *fāyide* (269b/21), رسایل *resāyil* (251b/8), حایض *hāyiz* (263a/21), حایط *Hāyiṭ* (267b/15).

Metinde bazı he /ه/ ve ye /ی/ ile biten kelimelerden sonra kullanılan hemze /ء/ Farsça birlik ya’sını karşılamaktadır:

نغمه بیٹی شیرینی *nağme-i bīt-i šīr’ī* (250b/18), مناره *mināre’ī* (253b/19), کیشا قصه *kışsa’ī* (257b/20), پاره *pāre’ī* (263a/20), (273b/19), نیمرسة *némarse’ī* (275a/12),.

2.1.5. Şeddenin /ّ/ Yazımı

Metinde özellikle ayet ve Arapça sözlerde düzenli olarak kullanılmaktadır. Türkçe kelimelerde karşımıza çıkmamaktadır.

Yine metin içerisinde nadirinde olsa yer adları, özel isimler ve bazı Arapça kelimelerde karşımıza çıkan şeddenin /ّ/ kullanımı belirli kurallara tabi olmamakla beraber düzensizlik göstermektedir. Aynı kelime için hem kullanıldığı hem kullanılmadığı durumlara rastlanmaktadır:

ماورالنهر *Māverāü’n-nehr* (253b/16) – ماورالنهر *Māverāü’n-nehr* (253b/16), اول *evvel* (266a/6) – اول *evvel* (268a/12), (274b/1), بن تامر *‘Abdu’llahbin Tāmer* (272a/9), عبدالله بن تامر *‘Abdu’llah bin Tāmer* (272a/11).

2.2. Ses Bilgisi

2.2.1. Ünlüler

Bir dilde seslerin çıkarılması sırasında solğun tam kapanma türünden bir engele uğramadan ses tellerinin titreşmesi sonucu oluşan seslere ünlü denir (Demir ve Yılmaz, 2010: 128).

Çağatay Türkçesinde kapalı /ء/ sesiyle birlikte dokuz ünlü bulunmaktadır: *a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü*. Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde uzun ünlüler (*ā, ī, ū*) bulunmaktadır. Dokuz ünlüden beşi ince (*e, é, i, ö, ü*), dördü kalındır (*a, ı, o, u*). Yine beşi düz (*a, e, é, ı, i*), dördü yuvarlaktır (*o, ö, u, ü*). Ünlülerin beşi geniş (*a, e, é, o, ö*),

dördü dardır (ı, i, u, ü). Türkçede /e/ ile /i/ arasında yer alan /é/ sesi yarı geniş bir ünlüdür (Argunşah, 2013: 79).

2.2.1.1. Ünlü Uyumu

Vokal uyumu bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir (Ergin, 2012: 70).

Türkçe kelimelerde göze çarpan vokal uygunluğu kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından olmak üzere iki nokta etrafında toplanır. Bu sebeple iki türlü vokal uyumu vardır: kalınlık-incelik uyumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu (Ergin, 2012: 70).

2.2.1.1.(1). Kalınlık - İncelik Uyumu

Kalınlık-incelik uyumu bir kelimedeki vokallerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır (Ergin, 2012: 70).

Kalınlık-incelik uyumu Türkçenin en eski özelliklerinden biridir. Bu uyum kelimelerin kök, gövde ve eklerinde geçerlidir. Ancak Çağatay Türkçesi metinlerinde en dikkat çekici özelliklerden biri, zaman zaman bazı eklerin kalınlık-incelik uyumuna uymamasıdır (Eraslan, 1970: 113).

Bir kelimedeki kalınlık-incelik uyumunun olup olmadığını /G/ ve /K/ seslerinin ince veya kalın yazımından anlayabiliyoruz. Bilindiği gibi /g/ ve /k/ sesi ince olduğunda kef (ك), /k/ kalın olduğunda kaf (ق), /g/ kalın olduğunda da gayın (غ) harfiyle gösterilmektedir. yani ünlülerin kalın veya ince olduğunu hecedeki ünsüzlere bakarak anlayabiliyoruz (Argunşah, 2013: 80).

Metinde Türkçe kökenli kelimelerde kalınlık-incelik uyumu vardır. Nadiren de olsa Türkçe kelimelerde kullanılan eklerde uyum dışı örnekler de rastlanır:

Uruşge (252b/5), *yolge* (254b/14), *asrasek* (286a/1), *bolsek* (258a/16), *yasamek* (286a/22), *almek* (286b/1), *yasagey* (287a/2), *turgey* (287a/2), *tutgen* (299b/11), *kıldük* (301b/5), *qaldük* (301b/15), *qaşlık* (261b/21), *barçage* (258b/4).

Bazı Türkçe kelimelerde ince ünlülü kelime tabanları kalın ünlülü ekler olarak uyum bozukluğuna sebep olurlar:

Yérleriğa (243a/17), *térisiğa* (243b/7), *üstigiğa* (247b/13), *körklügrağ* (270a/14).

Metin içerisinde bulunan Arapça ve Farsça kelimelere, yer adları ve kişi adlarına gelen kalın ve ince ünlülü ekler kalınlık-incelik uyumuna büyük oranda uymakla beraber uymadığı durumlara da rastlanmaktadır:

pāk ĩzerağ (248b/16), *bülendrağ* (248b/21), *ta ‘accübqa* (249a/7), *ra ĩyyetqa* (252b/1), *Āzerbaycānge* (254a/12), *‘arz-gāhge* (287a/3), *mūbidĭğa* (287b/9), *ra ĩyyetga* (287b/12), *büt-perestlık* (243a/18).

Metinde kalınlık-incelik uyumunda karışıklık gösterdiği tespit edilen ekler:

- **-ğa/-ge, -ka/-ke (yönelme durumu eki):**
uruşge (252b/5), *yérleriğa* (243a/17), *ta ‘accübqa* (249a/7).
- **-sa (şart eki):**
bolsek (258a/16), *qaytsek* (258b/6), *qaçsek* (258b/13), *asrasek* (286a/1).

- **- mAK (isim fiil eki):**
yasamek (286a/22), almak (286b/1), atmek (261a/10).
- **- dUK (görülen geçmiş geçmiş zaman çokluk birinci şahıs):**
kıldük (301b/5), kaldük (301b/15), sanadük (286a/2).
- **- rAK (sıfat derecelendirmesi yapan ek):**
pāk ĩzerak (248b/16), bülendrak (248b/21), büzürgraķ (254a/22).
- **- lIK/-lIG (addan ad yapma eki):**
aylık (288a/23), kaşlık (261b/21), yaşlık (250b/21),
- **- GII (emir teklilik ikinci şahıs):**
bérġil (290b/10).
- **-ġay / -gey, -ķay / -key (gelecek zaman eki):**
yasagey (287a/2), turgey (287a/2), tileġay (280b/19), aytkey (269a/4).
- **-GAn / -KAN (sıfat fiil eki):**
bargen (281a/22), tutgen (299b/11), tapken (244b/22), tartgen (275a/4).

2.2.1.1.(2). Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu

.... Türkçede bir kelimedeki düz vokalleri düz vokallerin, yuvarlak vokalleri ise dar-yuvarlak veya düz-geniş vokallerin takip etmesi hadisesidir. Demek ki Türkçede, köklerde olsun, kök ve ekler arasında olsun, bir kelimedeki düz vokallerden sonra ancak düz vokaller gelir. Düz vokaller yukarıda gördüğümüz gibi a, e, ı, i'dir. Bunlardan ikisi kalın ikisi ince olduğuna göre ancak kalınlar bir arada, inceler bir arada bulunabilirler. O halde düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre Türkçede bir kelimedeki ancak ya a, ı yahut e, i vokali bir araya gelebilir (Ergin, 2012: 73).

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun ikinci şikkına gelince, demek ki Türkçede, köklerde olsun, kök ve ekler arasında olsun bir kelimedeki yuvarlak vokallerden sonra ancak dar-yuvarlak veya düz-geniş vokaller gelir. Yuvarlak vokaller o, ö, u, ü vokalleridir. Dar-yuvarlak vokaller ise u, ü; düz geniş vokaller ise a, e vokalleridir. Demek ki Türkçe kelimelerde o, ö, u, ü vokallerinden sonra ancak a, e, u, ü vokalleri gelebilir. Kalınlıkları incelikleri de göz önüne alınırsa Türkçede bir kelimedeki o, u'dan sonra a, u vokalleri; ö, ü'den sonra ise e, ü vokalleri kullanılıyor demektir (Ergin, 2012: 73).

Dudak uyumu kuralına göre o, ö, u, ü yuvarlak ünlülerinden birini bulandıran kökler, ı, i, u, ü'lü eklerden u, ü'lü olanlarını alırlar. Fakat Çağataycadaki düzlük-yuvarlaklık uyumu, tam gelişmiş değildir; bu yüzden ek ve yardımcı ünlülerin hepsi, bu uyumdan aynı derecede etkilenmemişlerdir (Eckmann, 2017: 34).

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan ekler:

- **+I/Um (teklilik 1. kişi iyelik eki):**
özüm (258a/1), sözüm (295a/12), peyġāmım (299a/20), cānım (299a/22), dīnim (271a/12).

- **+I/U ņġ (teklik 2. kişi iyelik eki):**
kolunġnı (286b/7), *bařınġ* (251b/1), *élinġge* (251b/4).

Düz ünlü ekler:

Bu düz ünlü ekler çoġunlukla karışıklık göstermektedir. Eklerin metin içerisinde hem uyduġu hem de uymadıġı kelimelere rastlanmaktadır:

- **+nInġ (ilgi durum eki):**

İlgi durum eki büyük çoġunlukta düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymakla beraber nadiren de olsa uyuma uymadıġı durumlara da karşılaşıldı:

méniġ (276b/1), *anıġ* (276b/5), *Ebreheniġ* (276b/7), *élniġ* (276b/10), *tařınıġ* (276b/15), *‘Arabnıġ* (277a/10).

öyniġ (276b/11), *tonniġ* (284a/18), *Yüsufniġ* (288a/19), *ġatunniġ* (289b/16), *munıġ* (292b/5).

- **+çI (isimden isim yapma eki):**

Metin içerisinde bu ekin durumu karışıktır. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna hem uyduġu hem de uymadıġı durumlara rastlanmaktadır:

artuġçı (287b/2), *ġoyçı* (290a/9),
yalġançı (252a/22), *atıġlar* (286b/b), *ékiçi* (266a/10)

- **+DIn (ayrılma hali eki):**

Ayrılma hali ekinin durumu da karışıklık göstermektedir. Uyuma hem uyduġu hem de uymadıġı durumlara karşılaşılmaktadır:

melikdin (243a/2), *atasıdin* (243a/15), *andıin* (243b/9), *narıtın* (244a/8), *béritin* (244a/8), *mařrıġtın* (249a/4).

ġamüldin (245a/4), *řāpürdin* (245a/7), *mundın* (249a/14), *Ceyġündin* (253b/15), *gürühtin* (247b/6).

- **+GAçA (sınırlama durumu):**

rüsteġzġaça (277b/8), *ġaddiġaça* (280b/14), *‘Adenġaça* (282a/19), *tüşgeçe* (268b/8), *küngeçe* (277a/14).

zemāniġaça (288a/13), *řāmġaça* (288b/4), *yulduzlarġaça* (288b/5), *ayġaça* (289b/1), *ġıraġıġaça* (253b/14), *Küfegeçe* (264b/16).

- **-GIİ (teklik ikinci kişi emir eki):**

turġıl (259a/5), *bérġıl* (290b/10),
ayġıl (261a/7), *asraġıl* (271b/12).

- **+nçI (isimden isim yapma eki):**

yétinçi (253a/8), *altınçı* (258a/9),
törtünçi (256b/21), *üçünçi* (288b/12).

- **+nI (belirtme durumu eki):**
anı (243a/6), halkını (243a/23), élni (243b/12), melikni (243b/21).
Şāpūrnu (245b/1), Yusānosnu (245b/19), özüñgni (252b/16).
- **+sIz (isimden olumsuz isim yapma eki):**
meliksiz (262a/5), fermānsız (264b/6).
yolsız (257b/14), susız (258a/18), haddsiz (261a/3).
- **+I / +sI (üçüncü teklik şahıs iyelik eki):**
abuşkası (265b/19), atası (267a/11), eşiki (243b/2).
uykusu (269b/20), bursusu (282b/5), çuldu (299a/16), mülki (243b/15).
- **+DI (görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs eki):**
bitidi (243a/3), asradı (243a/7), çığarmadı (243a/12).
kördi (243a/3), köydi (243a/3), olturdu (243a/7), okudu (243a/6).
- **+ğa/+ge, +ka/+ke (yönelme durumu eki):**
Nu'māñga (243a/22), başığa (243b/4), eşikige (243b/2).
uruşge (252b/5), yerleriğa (243a/17), ta'accübka (249a/7).
- **-sA (şart eki):**
barsa (244a/18), tursa (244a/19), körse (299a/19).
bolsek (258a/16), kaytsek (258b/6), kaçsek (258b/13), asrasek (286a/1).
- **-mAK (isim fiil eki):**
bêrmek (301a/17), tökmek (248a/8), yibermek (248b/7).
yasamek (286a/22), almak (286b/1), atmek (261a/10).
- **-rAK (sıfat derecelendirmesi yapan ek):**
hoşrak (248b/18), irakrak (248b/23).
pāk ĩzerak (248b/16), bülendraç (248b/21), büzürgraç (254a/22).
- **-ğay / -gey, -kay / -key (gelecek zaman eki):**
bêrgey (249a/14), bilmegey (249a/20), bolmağay (250a/3).
yasagey (287a/2), turgey (287a/2), tileğay (280b/19), aytkey (269a/4).
- **-IİK/-IIG (addan ad yapma eki):**
Yemenlig (281b/16), érlık (283b/19).
aylık (288a/23), kaşlık (261b/21), yaşlık (250b/21).
- **-GAn / -KAn (sıfat fiil eki):**
yégen (290a/5), kılğan (291b/14), koyğan (298b/13).
bargen (281a/22), tutgen (299b/11), tapken (244b/22), tartgen (275a/4).

Yuvarlak ünlülü ekler:

Metin içerisinde bazı yuvarlak ünlü eklerin düz ünlü ekler gibi karışıklığa sebep olan ikili kullanımlarına rastlanmaktadır. Karışıklığa sebep olan eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumuna hem uyduğu hem de uymadığı kelimelere örnekler verildi:

- **-GUÇI (fiilden isim yapma eki):**
başlağuçı (266a/14).
- **+AGU (isimden isim yapma eki):**
biregü (269a/19).
- **-DUK (çokluk birinci kişi görülen geçmiş zaman eki):**
öktürdük (302a/11), kéltürdük (290b/12).
kıldük (302a/1), aldük (302a/10), boldük (251a/12), körmedük (254b/10), ayttük (243b/22).
- **-DUR (fiilden fiil yapma eki):**
köydür (268b/2), öldür (299a/9), öltürsem (260a/12).
kéydür (268a/18), mindür (278b/17), kéltür (260a/9).
- **+DUZ (isimden isim yapma eki):**
kündüz (296a/2).
- **-GUN (fiilden isim yapma eki):**
satkun (285a/3).
- **-GUNÇA (zarf-fiil eki):**
bargünçe (276b/2), yétgünçe (278a/8), toygünçe (290a/6), çıdagünçe (252a/6), atkúnça (265b/15).
- **-GUR / -KUR (fiilden fiil yapma eki):**
yügür (272b/14).
kigür (283b/16), éygür (292a/6), tégür (244b/19), yétkür (258a/2).
- **-GUZ (fiilden fiil yapma eki):**
olturguz (250b/6).
tirgüz (299a/18), yatguz (290a/20).
- **-sUN (teklik üçüncü kişi emir eki):**
tüşsün (286b/13), tapşursun (273b/6), bolsun (293b/12), oltursun (244b/8).
kélsün (273b/5), minsün (286b/14), yibersünler (295b/16), aytusun (290b/14).
- **-GU / -KU (gelecek zaman ve gereklilik anlamın sıfat fiil eki):**
ölgüsü (264a/19).
éltgüm (259a/19), bargüm (280a/8), tilegüm (280a/8), kılğum (244b/4).
- **-(U)K (fiilden isim yapma eki):**
bozık (266a/11), kurık (294a/20).
artık (262b/16), açık (301b/11).

- **-Ur (geniş zaman eki):**
öktürür (254b/15), bolur (271b/16).
kélür (254b/15), bilür (261b/11), kıılır (263a/1).

Metin içerisinde çokluk 1. kişi ve 2. kişi iyelik eklerinin hem düz hem de yuvarlak örneklerine rastlanmaktadır. Bu durum düzlük-yuvarlaklık uyumunda karışıklığa sebep olmaktadır:

- **/(I/U)mİz/, /(I/U)mUz/ (çokluk 1. kişi iyelik eki)**
Ekin ünlüsü çoklukla düzdür. Bu yüzden yuvarlak ünlülü kelime tabanlarına geldiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulur (Argunşah, 2013: 118):
mehter+imiz (261b/15), muhālefet+imizge (299a/14), cān+ımız (258b/13),
paygamber+imiz (267a/11), hadd+imizge (284b/15).
kol+umuzdın (280b/7), soṅg+umuzdın (302a/2), söz+ümüz (302a/7),
mülk+ümüzde (264b/14), köṅl+ümüz (294b/7).

- **/(I/U)ṅız/ (çokluk 2. kişi iyelik eki)**
Ekin ünlüsü düz olduğu için yuvarlak ünlülü kelime tabanlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Nadiren yuvarlak ünlülü örneklerine rastlanır (Argunşah, 2013: 18):
Fermān+inṅız (258b/3), naṣīhat+inṅızını (258b/3), rızā+inṅız (286a/6),
bütler+inṅızını (290b/15), at+inṅızını (296a/9), melik+inṅızını (245b/16),
girdār+inṅızınge (251b/17), tedbīr+inṅız (254a/9), kız+inṅızını (261b/18).
Öz+ünṅızını (301b/2), söz+ünṅızını (252a/22), köṅl+ünṅız (252b/9),
küç+ünṅız (254a/9), öz+ünṅızınge (260b/2), öy+ünṅızınge (296a/10).

2.2.1.2. Ünlü Olayları

2.2.1.2.(1). Ünlü Değişmesi

Çağatay Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülerin düzleşmesi örnekleri daha çoktur. Bunların bir bölümü kelime tabanlarında, bir bölümü de eklerdedir. Bu tür düzleşmeler kural halini almadığından metinlerde ikili biçimde kullanılırlar (Argunşah, 2013: 85).

Düzleşme:

- **a<o :** kav- < kov- (279a/1), savuḳ < soḡıḳ (290b/8), uṣal < uṣol (296a/15).
- **a<u:** orta < ortu (246a/5), tola < tolu (246b/22).
- **e<ü:** köter- < kötür (248a/20).
- **i<ü:** töpi < töpü (271a/20), béri < berü (274a/18).

Yuvarlaklaşma:

- **ö<e:**
Gerileyici ünlü benzeşmesiyle oluşan yuvarlaklaşmaya örnektir:

öksük < eksük (262b/16), öy < ev (263b/1).

- **ü<i:**

İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan yuvarlaklaşmaya örnektir:
kümüş < kümiş (268a/10), çüçük < süçig (264b/9), yörü- < yöri- (244b/22), sévün- < sévin- (247b/10).

- **u<ı:**

İlerleyici ünlü benzeşmesiyle oluşan yuvarlaklaşmaya örnektir:
oğu- < oğı- (247b/19), boyun < boyın (268b/6).

2.2.1.2.(2). Ünlü Düşmesi:

- **Kelime Başında Ünlü Düşmesi:**

yiber- < iyiber < idu bér (243a/1).

- **Kelime Ortasında Ünlü Düşmesi:**

Ünlüyle biten kelimeler ünlüyle başlayan bir kelime ile birleştikleri zaman ünlülerden birinin düştüğü görülmektedir:

bol- < bu + ol- (243b/1).

İki heceli kelimelere iyelik ekinin eklendiği durumlarda vurgusuz ikinci hece ünlüsünün düştüğü görülür:

ağzıda < ağzı (264b/12), boynunġnı < boyun (270a/20), burnını < burun (273b/15), köksige < köküş “göğüs” (296b/2), köġgli < gönül (297b/20), oġlı < oġul (299a/4), urnıġa < urun “yer, mekan, mahal” (244a/19), ġarnıdın < ġarın (250b/20), ġoynıġa < ġoyun (281b/11).

Yine iki ve daha fazla heceli kelimelerde çekim veya yapım eklerinin eklenmesiyle orta ünlünün düştüğü görülür:

yoġarraġ < yoġarı + raġ “daha yukarı” (280b/5), ilgerrek < ilgeri + rek “daha ileri” (295b/3).

- **Kelime Sonunda Ünlü Düşmesi:**

Çaġatay Türkçesinde +AgÜ isimden isim yapma ekinde meydana gelen v < g deġiřmesiyle birlikte sondaki ünlü düşmekte ve ek +Av olmaktadır (Argunşah, 2013: 87):

ékev < éki+ev < éki+egü “ikisi” (300a/16).

2.2.1.2.(3). Ünlü Birleşmesi

Gramer birliklerinde bazen yan yana gelen ünlüler birleşerek tek bir ünlü meydana getirirler. Bu kaynaşma neticesinde ortaya çıkan vokal bazen önceki, bazen de sonraki gibi olur. İşte bu hadiseye vokal birleşmesi denir (Ergin, 2012: 51).

néçük < néçe+ök “nasıl” (283b/20), némerse < néme+érse (285b/2), ékev < éki+ev < éki+egü “ikisi” (300a/16).

2.2.2. Ünsüzler

Çaġatayca Taberî Tarihi’nde Türkçe kelimelerde kullanılan ünsüzler şunlardır:
/b/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ġ/, /h/, /ġ/, /k/, /ġ/, /l/, /m/, /n/, /ġġ/, /p/, /r/, /s/, /ř/, /t/, /t/, /v/, /y/, /z/.

.... Çağatay Türkçesinin asli kelimelerinde c, j, ‘(ayn) ünsüzleri hiçbir zaman bulunmazlar. ŋ ünsüzü ise yalnız Türkçe kelimelerde yer alır (Teres, 2013: 56).

2.2.2.1. Ünsüz Uyumu

Türkçede yan yana gelen ünsüzlerin seda bakımında birbirlerine uyması durumuna ünsüz benzeşmesi denir. Çağatay Türkçesinde ünsüz uyumundan tam anlamıyla bahsetmek doğru değildir. Kelime içinde uyuma meyil gözüksede çoğu ekin uyum konusunda karışıklık gösterdiği gözlenir (Teres, 2013: 56).

Çağatay Türkçesinde birçok kelime ve ekin uyuma girmiş ve uyum dışı yazımlarına rastlanır bu yüzden ünsüz uyumu konusunda bir tutarlılık yoktur (Argunşah, 2013: 88).

Ünsüz uyumunda karışıklığa sebep olan ekler:

- **-DI (görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs eki):**

éltti (259a/10), *ötti* (259a/17), *taptı* (262b/9).
kéttdi (263a/3).

- **-GAn / -KAN (sıfat fiil eki):**

kayıkan (259a/15), *tapken* (244b/22).
tutgen (299b/11), *tartgen* (275a/4).

- **+DIn (ayrılma hali eki):**

Ayrılma hali ekinin durumu da karışıklık göstermektedir. Uyuma hem uyduğu hem de uymadığı durumlarla karşılaşmaktadır:

gürühtin (247b/6), *Pārstin* (248a/10).
melikdin (243a/2), *Habeşdin* (281b/2).

- **+DA (bulunma durumu hali):**

Tāifte (279a/23), *mecliste* (286b/21), *kéyintte* (287b/6), *tüşte* (290b/20).
beşikde (243b/21), *Habeşde* (276a/8), *çāhda* (272a/7).

2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

- **/y/ düşmesi**

inçü < *yinçü* (280a/19), *inçke* < *yinçke* (260b/11).

- **/r/ düşmesi**

bilen < *birlen* (280a/22), *émes* < *érmes* (292a/7).

- **/b/ düşmesi**

Su < *sub* (273b/19).

- **/g/ düşmesi**

éşek < *eşgek* (283a/11), *kérek* < *kergek* (283b/17), *ķulağ* < *kulğak* (291b/3), *tofraķ* < *topurgak* (244b/20), *yafrak* < *yapırgak* (257a/12).

2.2.2.3. Ünsüz Değişmesi

- **/m-/ < /b-/ değişmesi**

Çağatay Türkçesi metinlerinde Eski Türkçenin kelime başındaki /b-/ sesleri gerileyici benzeşme sebebiyle /m-/ olmuştur. Bu değişme çoklukla kelime ortasında veya sonundaki geniz ünsüzleri /n/ ve /ŋg/nin etkisiyle meydana gelmiştir (Argunşah, 2013: 89).

Teklik birinci kişi zamiri “ben”in bu dönemde “mén” olduğu görülmektedir. Bu zamir ek alsa dahi baştaki /m/ sesi değişmez:

mén (243a/1), *tilemes-mén* (243a/1), *émes-mén* (243a/1) *méniŋg* (243a/4), *méndin* (243b/14), *maŋga* (244b/4).

“Bu” işaret zamiri yalın durumdayken /b-/ sesini korumakla beraber durum eki ve dég edatı aldığı durumlarda ise /m-/ sesine dönmüştür:

mundın (245a/22), *munıŋg* (246a/12), *mundak* (246b/18), *munı* (248b/7), *munça* (272a/9), *muŋga* (275a/22).

Metin içerisinde bazı kelimelerin başlarında da /m-/ < /b-/ değişimi görülmektedir:

miŋg (244b/4), *min-* (247a/14).

- **/y/ < /v/ < /w/ < /b/ değişmesi**

öy < *ev* < *ew* < *eb* (246b/13).

- **/-k/ < /-ğ/ değişmesi**

mundak < *mundağ* (243a/1), *andak* < *andağ* (243b/1), *atlık* < *atlığ* (247a/23), *ābādānlık* < *ābādānlığ* (263b/20).

- **/-ğ/ < /-k/ değişmesi**

ayağ < *ayak* (244b/6), *balığ* < *balık* (295b/18), *sağın-* < *sakın* (301a/11), *ķursaq* < *ķursak* (288b/1).

- **/-v/ < /-ğ/ değişmesi**

savuk < *soğuk* (243b/11), (290b/8).

- **/-f/ < /-p-/ değişmesi**

tofraķ < *toprak* (244b/20), *yafraķ* < *yapraķ* (257a/12).

- **/-h/ < /-k-/ değişmesi**

tohta- < *toķta* (262a/8), *yahşı* < *yakışı* (261b/10), *ohşıa-* < *okşıa-* (262a/4).

- **/-s/ < /-z/ değişmesi**

Geniş zamanın olumsuzu “-mAz” eki eki Çağatay Türkçesinde “-mAs” şeklini almaktadır. Sondaki ötümlü /-z/ sesi ötümsüz /-s/ olmuştur:

almaz érdi < *almaz érdi* (262a/20), *körmes érdi* < *körmez érdi* (280a/21).

- **/-y/, /-y-/ < /-d/, /-d-/ değişmesi**

ayağ < *adaķ* (244b/6), *yayaķ* < *yadaķ* (286b/16), *ayır-* < *adıır-* (290a/13), *eger* < *eyer* < *eğer* (290b/11), *ége* < *eye* < *eđi* (291b/11).

2.2.2.4. Ünsüz Türemesi

Metinde bazı dar ünlülü kelimelerin başında /y-/ ünsüzünün türediği görülmektedir:

yığaç < *ığaç* (302a/21), *yığla-* *ığla* (272b/22), *yesir* < *es̄ir* (276b/4), *yırağ* < *ırağ* (299b/1).

2.2.2.5. Göçüşme

Çağatay Türkçesinde kimi kelimelerde metatez ‘yer değiştirme, göçüşme’ denilen ses hadisesi görülür (Teres, 2013: 58):

yamğur (256b/3), (256b/9).

2.2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

Metin içerisinde bazı kelimelerde ünsüz ikizleşmesi görülmektedir:
allğa (272b/22), *sékkiz* (282a/10), *yétti* (243b/10).

2.2.2.7. Zamir n’sinin Düşmesi

Metin içerisinde teklik 3. kişi iyelik ekinden sonra durum ekleri (+GA, + dA, + dIn) geldiğinde zamir n’si düşer:

arasıdın (246a/3), *arasıda* (251a/15), *altıda* (252a/16), *çérigige* (253b/7).

2.3. Biçim Bilgisi

2.3.1. Yapım Ekleri

Çağatay Türkçesi yapım ekleri bakımından kendisinden önceki dönemlerin bir devamı niteliğindedir. Bu döneme has çok az yapım eki vardır. Kimi yapım eklerinde ise ses değişimleri meydana gelmiştir (Argunşah, 2013: 101).

2.3.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

Bu isimden isim yapım ekleri isim kök ve gövdelerinden başka isimler yapmak için kullanılan eklerdir:

- /+AGU/

Çoklukla sayı adlarına gelerek birliktelik ifade eden kelimeler türetir. Çağatay Türkçesinde ekin kullanımı azalmış, yerini /+Av/ ekine bırakmıştır (Argunşah, 2013: 101):

bir+egü (254a/21), (276a/11), *ék+ev+len* (300a/16).

/+AGU/ eki /+Av/ şekline dönüşürken birbirleriyle kalıplaştığı örneklere de rastlanmaktadır:

bir+evgü (270b/19).

- /+A/

Pekiştirme anlamında isimler türeten ve nadir kullanılan bir ektir (Argunşah, 2013: 101):

burna < *burun+a* (269b/1), *kéçe* < *kéç+e* (270a/2).

- /+GAç/
Metin içerisinde sadece iki kelime görülmektedir:
yalan+ğaç “*yalın, çıplak*” (292b/9), (295a/6).
- /+AK/
Küçültme ekidir:
ķırak < *ķır+ak* (257b/11), *ķır+ağ* < *ķırağ* (257b/18).
- /+An/
Eski Türkçenin çokluk eki olan +An, Çağatay Türkçesi metinlerinde kalıplaşarak yapım eki olarak kullanılmıştır (Argunşah, 2013: 101):
oğlan < *oğul+an* (264a/4).
- /+çI/
Meslek ad ve sıfatları yaparak bu mesleklerle ilgili kişileri bildirir (Eckmann, 2017: 48):
yalğan+çı (252a/22), *atı+çı* (286b/5), *artuķ+çı* (287b/2), *ķoy+çı* (290a/10), *iş+çi* (256b/10), *ék+içi* (266a/10).
- /+dAş/
Birliklik ve ortaklık bildirmektedir:
ķarın+daş (283a/19), *yol+daş* (300a/8).
- /+dUz/
kün+düz (267b/19).
- /+GU/, /+KU/
ķaran+gu (302b/21), *na+gu* (249a/15).
- /+GA/
öz+ge (250a/12), *bir+ge* (290a/11), *baş+ķa* (296b/22).
- /+çAK/
Asıl görevi küçültme eki olup nesne adları ve sıfatlar da türetmektedir (Argunşah, 2013: 102):
ém+çek < *ém-ig+çek* “*meme*” (290a/6).
- /+GI/
Aitlik ekidir.
sana+gı (286a/2), *burna+ķı* (285b/11).
- /+GIr/, /+KIr/
ķa+gır “*içki*” (298a/14).
- /+IA/
Zarf türeten bir ektir:
tañg+la (287a/7), *éki ķat+la* “*iki kez*” (257b/3).

- **/+nçI/, /+InçI/, /+UnçI/**
Sıra sayı kelimeleri türeten bir ektir:
yeti+nçi (279a/22), *tört+ünçi* (256b/21), *üç+ünçi* (288b/12), *altı+nçi* (258a/9).
- **/+rAK/**
Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük ve pekiştirme görevinde kelimeler türetir (Argunşah, 2013: 105):
köp+rek (289b/4), *bih+rek* (289b/9), *ilgerrek* < *ilgeri+rek* (295b/3), *büzürg+rek* (249a/15), *yahşı+rağ* (275a/19), *uluğ+rağ* (276a/8).
- **/+sIz/**
Yokluk bildiren kelimeler türetir:
ihtilāf+sız (287b/19), *kūdek+sız* (289b/23), *silāh+sız* (301a/5), *yol+sız* (257b/14), *su+sız* (258a/18).
- **/+G/, /+K/**
orta+ğ (280b/22), *yaya+k* (286b/16).
- **/+yin/**
ke+yin < *ke+din* “sonra” (301b/9).
- **/+IIK/, /+IUK/**
Bazı kelimelere gelerek soyut isimler yapmaktadır.
Metin içerisinde ekin soyut isim yaptığı örnekler:
bī-dād+lık (287b/11), *tar+lık* (289b/3), *katık+lık* (289b/4), *āzād+lık* (292b/11), *yahşı+lık* (297b/3), *yaman+lık* (300b/15), *bī-edeb+lık* (254a/14), *destur+luğ* (255b/7), *dost+luğ* (266b/5), *ér+lik* (294b/23), *cehūd+luğ* (267b/4), *hoşnūd+luğ* (275b/16), *cāsūs+luğ* (245a/16).
- **/+IUG/, /+IIG/**
Ekin sıfat yaptığı örnekler:
kerem+lig (267b/20), *sağal+lig* (296b/11-12), *yüz+lüg* (257a/22), *tür+lüg* (259a/15), *körk+lüg* (264a/3).
- **/+I/**
Renk isimleri türetir:
kız+ıl (249a/11).

2.3.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

- **/-A/**
Zarf-fiil eki kalıplaşarak yapım eki görevinde kullanılır:
yine < *yan-a* (254b/5), *tol-a* (265a/21), *yaraş-a* (286b/22).
- **/-AK/**
bıç-ağ (298a/3).
- **/-ç/**
Dönüşlü fiil gövdelerine gelerek soyut isimler türetir:

korķun-ç (246/21).

- **/-G/, /-K/**
tanu-ķ (255a/14), *ķuru-ķ* (290a/9), *arı-ķ* (290b/3), *biti-g* (260b/3), *açı-ğ* (301a/13).
- **/-GAN/, /-KAN/**
Aslen sıfat-fiil ekidir. Nadirende olsa kalıcı isimler türetir:
yal-ğan (281a/18).
- **/-GUIUK/**
yé-gülik (264b/10).
- **/-GUN/, /-KUN/**
sat-ķun (285a/3).
- **/-I/**
Aslen zarf-fiil olan bu ek kalıplaşarak yapım eki olarak kullanılmıştır:
yaħş-ı < *yaķış-ı* (299a/23), *égr-i* < *égir-i* (298a/3), *yaz-ı* (257a/4).
- **/-GUçI/ < /-GU+çI/**
başla-ğuçı (266a/14).
- **/-Uş/**
Fıillerin hareket adlarını yapan ektir:
körün-üş (256a/1), *tapşur-uş* (289a/15), *ur-uş* (274b/18).
- **/-IK/, /-UK/**
Ünlü ile biten fiil tabanlarına /-K/, ünsüzle bitenlere ise /-I/ veya /-U/ ünlüsüyle birlikte gelir. Soyut ve somut isimler yanında alet isimleri yapmada da kullanılır (Argunşah, 2013: 108):
aç-uk (301b/11), *art-uk* (262b/16), *boz-uk* (266a/11), *kés-ük* (243a/2), *ķat-ıķ* (262b/2), *öl-üg* (260b/18).
- **/-Im/, /-Um/**
öl-üm (270a/1), *tut-um* (264b/6), *yar-ım* (265b/12).
- **/-mAK/**
Fıillerin hareket adlarını yapan ektir:
ķıl-mek (244b/2), *ķavla-mek* (244b/2), *yiber-mek* (248b/7), *bar-maķ* (273a/2), *yıgla-maķ* (302a/7).
- **/-mUr/**
yamğur < *yağ-mur* (256b/3), (256b/9).
- **/-In/, /-Un/, /-n/**
Somut ve soyut isimler türetir:
ék-in (266a/8), *sa-n* (245a/11).

- /-t/, /-At/
u \ddot{y} a-t “utanç” (301b/1).
- /-mAKIUK/
Fİil üzerine +IUK yapım ekinin gelmesiyle oluşmuş bu birleşik ek, fiile “-ma işi” anlamı vermektedir (Argunşah, 2013: 109):
tök-meklik “tökme işi” (274a/3).
- /-U/
kap-u (274a/14).
- /-GI/, /-GU/, /-KI/, /-KU/
Nadiren karşılaşılan bu ek soyut ve somut isimler türetmektedir:
uyku < uyu-ku (269b/20).
- /-v/ < /-GU/
küye-v < küde-gü “güvey” (261b/19).
- /-mA/
Fİillerin hareket adlarını yapan ektir:
köker-medi (256b/9), kör-medi (287a/14), bil-mediler (287b/7), tap-madular (287b/8), ayt-madı (288a/6).

2.3.1.3. İsimden Fİil Yapım Ekleri

- /+A/
Bu ek isimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir:
yaş+adı (288b/19), til+edi (291a/4), san+adı (294b/22), tépre- < tepir+e- (265b/14), tofrağ < topur+a-k (274b/22), tük+e-ndi (258a/19).
- /+Ar/
İsimlerden geçişsiz fiiller türetmektedir:
kök+ermedi (256b/9), sarğardı < sarığ+ar “sararmak” (279a/8).
- /+GAR/, /+KAr/
kut+ğardı (248a/20).
- /+GIr/, /+GUr/, /+KIr/, /+KUr/
Bu ek tek heceli yansıma köklerden fiiller türetmektedir:
kıç+ğırdılar (287b/6).
- /+U/, /+I/
bérkitti < bérk+i-t “sağlamlaştırdı” (252b/20), yaruk < yar “çukur, yarık” + u (271a/10).
- /+K/, /+IK/, /+UK/
İsimlerden geçişsiz fiiller yapan ve işlek olmayan bir ektir:
yol+uğıtlar (271a/3).

- /+şA/
oğ+şa- “oğ: tam aynısı, eş” (262a/4).
- /+IA/
Çok yaygın kullanılan bir yapım ekidir:
bağış+ladı (250b/15), taş+ladı (253a/1), baş+ladı (275b/23), hoş+ladım (294a/10), say+la- (295a1), yığıladı < yığı+ladı (273a/6).
- /+IAn/
İsimden fiil türeten +IA ekinin üzerine çatı eki -n-‘nin gelmesiyle oluşmuştur. Çoklukla dönüşlü fiiller türetmektedir (Argunşah, 2013: 111):
at+landı (281b/10), açığ+landı (296a/2), ay+landı (248a/12), yüz+lendi (272b/18).
- /+IAş/
İsimden fiil türeten +IA ekinin üzerine çatı eki -ş-‘nin gelmesiyle oluşmuştur. Çoklukla işteş fiiller türetmektedir (Argunşah, 2013: 111):
söz+leş (277b/2).
- /+rA-/
Tek heceli isimlerden fiiller türetir:
ög+retip (249b/9), ög+rendi (291a/18).

2.3.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

- /-A/
Çoklukla tek heceli fiil köklerine gelerek pekiştirmeli fiiller türetir (Argunşah, 2013: 112):
tarhadılar < tarıh-a (300b/1), tart-a- (267a/7), tük-e- (264b/11).
- /-Ar/
Geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türetmektedir:
kayıt-ardı (285a/11), kóp-arıng (272b/7), çığ-ardı (271b/9).
- /-DUr-/
Etken ve ettirgen fiiller türetir. Yaygın bir kullanıma sahiptir. Ekin ünlüsü yuvarlaktır (Argunşah, 2013: 112):
káy-dürdi (268b/2), köy-dürdi (269a/15), atlan-durdu (268a/22), öl-dürdi (299a/9), kél-türdiler (299b/11), öl-türdi (300a/5).
- /-GAR/, /-KAr/
Geçişli fiiller türetir:
öt-kermedi (248a/2), büt-ker (287b/3).
- /-GUr/
Geçişli fiiller türetir:
az-gurdu (282a/22), yét-kürdüm (260a/7).
- /-GUz/, /-KUz/

Geçişli fiiller türetir:

tir-güz (299a/18), *oltur-guzdı* (300a/22), *tur-guzay* (265b/9), *yat-guzdular* (290a/21).

- **/-I-/**, **/-II-/**, **/-UI-/**

Edilgenlik veya bilinmezlik ekidir:

uşa-l “*ufalanmak, parçalanmak* (260b/14), *ayrıldı* < *ayır-ıl* (290b/22), *tök-ülüip* (278a/8), *yét-ilse* (292b/19), *yık-ıldı* (296b/3), *tüz-üldi* (266a/15), *évür-üldi* (266b/20), *üz-üldi* (269b/20).

- **/-K/**, **/-UK/**, **/-IK/**

Pekiştirme ekidir:

yara-ķ “*yaramak, uygun olmak*” (255b/19).

- **/-mA/**

Fiillerin olumsuz biçimlerini yapar:

ķıl-madı (270a/1), *ķal-madı* (270a/3), *al-madı* (270a/7), *bol-madılar* (271b/20), *barmadı* (277b/19), *ayt-madı* (288a/6), *inan-madı* (298b/22), *bil-medi* (248a/18), *kör-medi* (248a/18).

- **/-n-/**, **/-In-/**, **/-Un-/**

Dönüşlülük ve edilgenlik ekidir:

kör-ün- (281a/3), *uyğa-ndı* (296a/6), *sağ-ındım* < *saķ-ın-* “*sanmak, düşünmek*” (277b/5), *sı-n-durdu* (298a/5), *yaş-undı* (250a/12), *sév-ündi* (296b/12), *tépre-nmedi* (283a/13).

- **/-r-/**, **/-Ir-/**, **/-Ur/**

Ettirgenlik ekidir. Geçişsiz fiillerden geçişli fiiller türetir. Ekin yardımcı ünlüsü çoklukla yuvarlaktır (Argunşah, 2013: 114):

ég-ir (297b/15), , *tapşurdu* < *tapış-ur* (261b/2), *tüş-ürdiler* (263a/7), *yaş-urdu* (259b/20), *tég-ürmedi* (244b/19).

- **/-ş-/**, **/-Iş-/**, **/-Uş-/**

Birden çok özne tarafından ortaklaşa veya karşılıklı yapılan işteşlik veya ortaklaşma ifadeli eylemler yapar; genellikle ilk biçim kullanılmaz (Eckmann, 2017: 60):

ur-uştı (253b/16), *sözle-şti* (277b/2), *kir-iştiler* (274b/8), *yét-iştük* (258a/20).

- **/-t-/**, **/-It-/**, **/-Ut-/**

Ettirgenlik ekidir:

ay-ttı (252a/4), *ķayttı* < *ķay-it-* (252a/1), *uza-ttı* (253a/1), *élt* < *él-it* (258a/17), *uşa-ttılar* (245b/5), *yügür-ttiler* (250b/13), *téprettiler* < *tépire-ttiler* (265b/14), *yumşa-ttı* (261b/20), *bérkitti* < *bériki-t-* (252b/20).

- **/-sAt-/**, **/-sUt-/**

ök-sütmedi (257a/10), *kör-set* (271a/16).

- **/-y-/** < **/-d-/**

Pekiştirme ekidir:

ko-ydı (300a/23), *kö-ydi* (300b/17).

2.3.2. İsim Çekimi

Ad çekimi, teklik-çokluk, iyelik ve durum çekimlerinden oluşur. Bu çekimler, söz kök veya gövdelerine getirilen çeşitli ekler ile ifade edilirler. Bu kök veya gövde, teklik yalın durum demektir ve herhangi bir ek aldığı anda değişmez (Eckmann, 2017: 65).

Çokluk ekleri, iyelik ekleri ve durum ekleri olmak üzere üç çeşit ek vardır.

2.3.2.1. Çokluk Çekimi

- **/+lAr/**

Çağatay Türkçesinde çokluk eki olarak +lAr kullanılır:

at+lardın (246a/4), *tolum+lar* (246b/21), *yağ+larnı* (247a/1), *ata+ları* (247a/18), *oğlan+ları* (247b/7), *hatun+larındın* (248b/12), *bağ+larda* (248b/18), *ton+lar* (259a/5), *karı+lar* (285b/7), *yığaç+lar* (259b/19), *kan+lar* (265b/16), *göl+ler* (250a/7), *sebze+ler* (250a/7), *Türk+leri* (253b/16).

Bu ek Arapça ve Farsça'dan alıntı kelimelerde de sıklıkla kullanılır:

âteşhâne+lerdin (253b/21), *ganîmet+lerdin* (254a/2), *dervîş+lerge* (254a/17), *ferzend+leridin* (255a/4), *hãste+ler* (256a/21), *kerâmet+ler* (256a/21), *merğ-zâr+lar* (257a/4), *haşşa+ları* (260b/12), *yârân+ları* (261a/9).

2.3.2.2. İyelik Ekleri

İyelik çekimi, sahip olunan nesne veya özellik adının sonuna eklenen, sahibin kişisini ve sayısını gösteren iyelik ekleriyle bildirilir (Eckmann, 2017: 65).

İyelik ekleri, ünlü ile biten kök ve gövdelere doğrudan doğruya, ünsüz ile bitenlere [...] ise bir yardımcı ünlüyle getirilirler. Üçüncü teklik kişilerde ise, s yardımcı sesi bulunur [...] (Eckmann, 2017: 65).

Metinde kullanılan iyelik ekleri şunlardır:

Teklik 1. Kişi İyelik Ekleri

- **+(I/U)m**

Teklik 1. kişi iyelik eki, ünlüyle biten kelime tabanlarına +m eki, ünsüzle bitenlere ise +Im, +Um olarak gelir. Ekin yardımcı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar (Argunşah, 2013: 116):

pādşāhlıg+ımge (246a/9), *kiçiklig+ımde* (246a/9), *hakḳ+ım* (249a/9), *iş+ım* (249a/9), *karındaş+ım* (249b/12), *atalar+ım* (251a/19), *fermān+ım* (252a/10), *yaḳın+ımda* (255a/17), *ata+m* (262a/11), *ana+mını* (293b/21), *öz+ümdin* (273b/2), *tüş+ümni* (288b/16), *köz+ümge* (294a/7).

Teklik 2. Kişi İyelik Ekleri

- **+(I/U)ng**

Ekin yardımcı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır:

öz+üng (292a/23), *ölüm+üng* (299b/17), *öy+üngge* (258a/2), *oç+üngni* (273a/3), *kol+uñni* (286b/7), *çuldu+ng* (297b/21), *ata+ng* (281b/4), *ana+ng*

(294a/10), *ağa+ñġ* (269b/17), *nāme+ñġ* (280a/2), *némerse+ñġni* (264a/7), *memleket+iñġni* (264b/8), *dīn+iñġ* (271a/12), *tā'at+iñġdın* (274a/1).

Teklik 3. Kişi İyelik Ekleri

Çağatay Türkçesinde teklik 3. Kişi iyelik ekleri daima düz ünlüdür. Ek, ünsüzle biten kelime tabanlarına +I, ünlüyle bitenle +sI olarak gelir (Argunşah, 2013: 117):

- /+I/

ağız+ıġa (264b/12), *burun+ı* (273b/15), *söz+ıġe* (277b/9), *oğul+ı* (279a/1).

- /+sI/

ata+sı (279b/20), *ana+sı* (281a/21), *bursu+sı* (282b/5), *ara+sıġa* (282b/20), *tégre+sıġe* (283a/17), *h'āste+sı* (286a/1).

Metin içerisinde nadiren birden fazla teklik 3. kişi iyelik ekinin art arda geldiği görülmektedir:

üç+i+sı (268b/21), (269a/3).

Çağatay Türkçesinin önemli özelliklerinden birisi 3. kişi iyelik ekinin sonra durum ekleri (+GA, +dA, +dIn, +çA) geldiğinde araya zamir n'sinin girmemesidir (Argunşah, 2013: 117):

arasıdın (269a/14), *arasıda* (269b/16), *arasıġa* (282b/20).

Çokluk 1. Kişi İyelik Ekleri

- /+(I/U)mIz/, /+(I/U)mUz/

Ekin ünlüsü çoklukla düzdür. Bu yüzden yuvarlak ünlülü kelime tabanlarına geldiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulur (Argunşah, 2013: 118):

kol+umızdın (280b/7), *soñġ+umızdın* (302a/2), *söz+ümüz* (302a/7), *mülk+ümüzde* (264b/14), *köñġl+ümüz* (294b/7).

mehter+imiz (261b/15), *muḥālefet+imizge* (299a/14), *cān+ımız* (258b/13), *paygamber+imiz* (267a/11), *ḥadd+imizge* (284b/15).

Çokluk 2. Kişi İyelik Ekleri

- /+(I/U)ñġız/

Ekin ünlüsü düz olduğu için yuvarlak ünlülü kelime tabanlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Nadiren yuvarlak ünlülü örneklerine rastlanır (Argunşah, 2013: 18):

Fermān+iñġız (258b/3), *naṣīḥat+iñġıznu* (258b/3), *rızā+iñġız* (286a/6), *bütler+iñġızni* (290b/15), *at+iñġıznu* (296a/9).

öz+üñġızni (301b/2), *söz+üñġızni* (252a/22).

Çokluk 2. kişi iyelik ekinin metin içerisinde “/+(I/U)ñġız/” (نکنیز) şeklinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir:

melik+iñġızni (245b/16), *girdār+iñġızge* (251b/17), *köñġl+üñġız* (252b/9), *küç+üñġız* (254a/9), *tedbīr+iñġız* (254a/9), *öz+üñġızge* (260b/2), *kız+iñġıznu* (261b/18), *öy+üñġızge* (296a/10).

Çokluk 3. Kişi İyelik Ekleri

- /+IArI/

Ekin bütün ünlüleri düzdür:

haşşā+ları (245b/12), *ara+larığa* (246b/1), *taban+larını* (247a/14), *ata+ları* (247a/18), *oğlan+ları* (247b/7), *hatun+larıdın* (248b/12), *endam+ları* (249a/17), *karı+ları* (252a/3), *uluğ+ları* (252a/8), *ferzend+larığa* (252a/20), *serheng+leridin* (253b/15), *iş+leridin* (254b/4).

2.3.2.3. Durum Ekleri

... İsmi halleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Her hal, her durum bir çeşit münasebet ifade eder, her münasebet ifadesi için isim bir halde, bir durumda bulunur. İsim bu münasebetleri bazan eksiz olarak, fakat çok defa da ek alarak ifade eder. Yani ismin halleri bazan eksiz, fakat çok defa da eklidir. İşte isimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hallere, durumlara sokan bu ekler hal ekleri adı verilir (Ergin, 2012: 226).

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de dokuz durum eki bulunmaktadır: yalın durum, ilgi durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, bulunma durumu, ayrılma durumu, araç durumu, eşitlik durumu, yön gösterme durumu.

2.3.2.3.(1). Yalın Durum

İsimlerin yalın halleri eksizdir:

yalğan (243a/4), *ini* (256a/13), *yaban* (258a/12), *köngül* (258b/2), *kün* (258b/21), *çérig* (259a/23), *hatun* (262a/6), *oğul* (262b/11), *yigit* (262b/5).

2.3.2.3.(2). İlgi Durumu Ekleri

/+nİng/

Ünlü veya ünsüzle biten kelimelerden sonra ilgi hali eki genellikle */+nİng/*'dir:

Adiyy+niñg (243a/12), *Hürmüz+niñg* (243a/17), *él+niñg* (243a/22), *şehr+niñg* (243b/2), *melik+niñg* (244a/5), *memleketi+niñg* (244a/13), *alar+nıñg* (244b/19), *a+nıñg* (245a/8), *mu+nıñg* (246a/12).

/+İng/

Ünsüzle biten kelimelerden sonra ilgi hali eki */+İng/* geldiği örneklere rastlanmaktadır:

mén+iñg (248b/10), *sén+iñg* (251a/22), *biz+iñg* (257b/6), *siz+iñg* (258b/3), *atalar+iñg* (283b/16).

/+nI/

Metinde */+nI/* ve */+n/* belirtme durumu ekinin ilgi durumu eki işlevi işlevinde kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır:

ğâyıblığın kışşasını “Kayıplığın kıssası” (248a/22).

él gülğuli+ni işini “Halk şamatasının sebebi” (244a/7), *hazînelerini barını “hazinelерinin tamamını”* (245b/7), *Hayâtle ve Türk melikni arasında “Hayatla ve Türk melikinin arasında”* (266b/5), *Abdu'llah bin Tāmerni kolını “Abdullah bin Tamerin kolunu”* (272b/7), *Zū Yezenni saçalı “Zu Yezenin sakalı”* (280b/16).

2.3.2.3.(3). Belirtme Durumu Ekleri

/+nI/

Çağatay Türkçesinde en yaygın kullanılan belirtme durumu ekidir:

endāmīng+ni (243a/5), *Adiyy+ni* (243a/9), *halk+ni* (243a/23), *melik+ni* (243b/15), *él+ni* (243b/12), *tavar+ni* (244a/2), *alar+ni* (244b/1).

/+n/

Teklik 3. kişi iyelik eklerinden sonra belirtme durumu çoklukla +n olarak gelir (Argunşah, 2013: 121):

meliki+n (243a/11), *kırağı+n* (244a/15), *sözi+n* (248a/3), *kanı+n* (252a/6), *haberi+n* (254b/9), *ayağı+n* (257b/18), *cāni+n* (259a/7).

/+I/

Oğuzca özellik olarak zamirden sonra kullanılmaktadır:

mén+i (270a/17), *sén+i* (271a/9).

2.3.2.3.(4). Yönelme Durumu Ekleri

Yönelme hali [...] fiilin gösterdiği oluşun yönünü, amacını, hedefini, bedelini, sebebini vb. göstermek için kullanılır (Demir ve Yılmaz, 2010: 209).

/+GA/

Nu'mān+ğa (243a/14), *yerleri+ğa* (243a/17), *térisi+ğa* (243b/2), *başı+ğa* (243b/7), *Pārs+ğa* (244a/2), *arası+ğa* (244a/4), *yéri+ge* (244b/8), *siz+ge* (244b/10), *yüregi+ge* (245b/13), *pādşāhlığım+ge* (246a/9), *némerse+ge* (248a/5), *celle+ge* (248a/5), *kéyin+ge* (248a/17), *şehr+ge* (248b/7).

/+KA/

melik+ke (243a/1), *iş+ke* (249b/9), *érlik+ke* (252b/8), *eşek+ke* (265b/7), *éşik+ke* (280a/17), *hācet+ka* (280b/6), *ra'iyet+ka* (280b/8), *Mesrūk+ka* (282a/20), *at+ka* (283a/9), *Hākānluk+ka* (285a/12), *pādşāhlık+ka* (243a/17), *büt-perestlik+ka* (245a/4), *açlık+ka* (245b/20), *susuzluk+ka* (245b/21).

/+A/

özünğ+e (286b/8), *mañğ+a* (243a/5), *sañğ+a* (249a/4).

2.3.2.3.(5). Bulunma Durumu Ekleri

Bu hal eki fiilin gösterdiği oluşun geçtiği her türlü soyut ve somut yeri bildirir:

/+dA/

Çağatay Türkçesinde olduğu gibi metinde çoklukla kullanılan bulunma hal eki /+dA/ dir:

dergāhi+da (243a/6), *eyyāmı+da* (243a/20), *zemāni+da* (243a/23), *arası+da* (243b/5), *mağallatı+da* (244a/5), *kırağı+da* (244a/6), *allı+da* (244a/18), *Rūm+da* (245a/5), *Hīre+de* (243a/9), *dīni+de* (243a/19), *mülki+de* (243a/23), *tirigliği+de*

(243b/11), *vaḳtī+de* (243b/13), *yerleri+de* (243b/18), *beşik+de* (243b/21), *Bādiye+de* (20), *yér+de* (244b/20), *üsti+de* (245b/12).

/+tA/

Tonsuz ünsüzlerden tonsuz ünsüzlü ek gelerek uyuma girebilir. Bu konuda bir kural yoktur. Aynı kelimenin ekin her iki biçimini de aldığı olur (Argunşah, 2013: 124):

Abraş+ta (245b/10), *Pārs+ta* (247a/9), *pādşāhlık+ta* (247a/21), *‘Arab+ta* (249a/19), *cehūdlik+ta* (268b/17), *bisāṭ+ta* (277a/22), *taht+ta* (280a/18), *melik+te* (243b/10), *kūdeklik+te* (247b/15), *köşk+te* (250a/4), *meclis+te* (252a/17).

2.3.2.3.(6). Ayrılma Durumu Ekleri

Ayrılma durumu ekleri fiilin gösterdiği oluşun uzaklaştığı, çıktığı, başladığı noktayı, kaynağını göstermek, sebep ve miktar belirtmek için kullanılır:

/+dIn/

Ünlülerden ve tonlu ünsüzlerden sonra gelir:

an+dın (243a/8), *ḥānedānı+dın* (243a/12), *atası+dın* (243a/15), *dīni+din* (243a/19), *‘Acem+din* (243a/21), *alar+dın* (243b/3).

Tonsuz ünsüzle biten kelime tabanlarına geldiği durumlarda ünsüz uyumu bozulmaktadır:

melik+din (256b/3), *katıklık+dın* (263b/23), *Habeş+din* (267a/13), *Eryāṭ+dın* (279b/7).

/+tIn/

Tonsuz ünsüzle biten kelimelerden sonra gelir ve ünsüz uyumu sağlar:

at+tın (245b/13), *tersāhık+tın* (245b/15), *ḳorkunç+tın* (246a/21), *baş+tın* (246b/14), *Pārs+tın* (246b/18), *maşırık+tın* (249a/4), *köşk+tın* (250a/11).

Tonlu ünsüzle biten kelimelerden sonra gelerek ünsüz uyumunu bozduğu görülmektedir. Bu uyumsuzluk genellikle özel isimlerde, yer adlarında ve Arapça ve Farsça kelimelerde görülür:

Ḳubād+tın (256b/16), *ḥarb+tın* (260a/17), *‘Arab+tın* (269a/20), *sebeb+tın* (271a/23), *‘Abdu’l-Muṭṭalibtin* (279b/2).

2.3.2.3.(7). Eşitlik Durumu Eki

Eşitlik, Çağataycada sık kullanılan bir durum değildir. Hem nitelik hem nicelik bakımından, durum, zaman vb. eşitlikleri bildirir (Eckmann, 2017: 80):

/+çA/

bar+ça (243b/20), *né+çe* (244a/3), *an+ça* (245a/11), *mun+ça* (272a/9), *tag+ça* (276b/15), *atlık+ça* (282a/14), *kün+çe* (269a/20).

Yönelme durumu ekinin üzerine eşitlik durumu ekinin gelmesiyle “-e kadar” anlamındaki +GAÇA eki oluşur (Argunşah, 2013: 125):

Küfegeçe (264b/16), *kēcegeçe* (267b/17), *tüşgeçe* (268b/8), *ḥaddiğaça* (280b/14), *‘Adengāça* (282a/19).

2.3.2.3.(8). Araç (Vasıta) Durumu Ekleri

Araç durum ekleri fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade etmek için isme gelirler:

/+n/

bile+n (243b/6), *ékeve+n* (300a/16).

/+IA/

oğlan+la (249b/16), *tañg+la* (252a/7), *kat+la* (257b/3), *bir+le* (260a/10).

2.3.2.3.(9). Yön Gösterme Durumu Ekleri

Yön ekleri fiilin cereyan ettiği yönü gösteren eklerdir:

/+KArl/

taş+karı (246b/14), *il+geri* (278b/19).

/+Ar/

yok+arrağ (280b/5).

“-e doğru” anlamındaki sarı edatı da yön göstermekte kullanılmaktadır (Argunşah, 2013: 126):

Qaysar sarı bardı “Qaysere doğru vardı” (281b/1).

2.3.2.3.(10). Sınırlama Durumu Eki

Yönelme durumu eki /+GA/ den sonra eşitlik hali eki /+çA/ nin gelmesiyle sınırlama hali eki oluşur ve kelimelere “-e kadar” anlamı katar:

közi+geçe (254b/20), *ay+geçe* (282b/3-4), *yér+geçe* (284b/2), *yıl+geçe* (290a/16), *mağrib+ğaça* (249a/4-5), *Şām+ğaça* (290b/22), *kūhesi+ğaça* (293a/23).

2.3.2.4. Soru Eki

İncelenilen metin içerisinde soru anlamı için herhangi bir ek kullanılmamıştır. Soru anlamı cümlelerde kullanılan üslup, bağlam ve soru kelimeleriyle sağlanmıştır. Transkripsiyonlu metinde de soru anlamı içeren cümlelerin sonunda soru işareti kullanılmıştır.

Ayttılar: né (18) tiler-sén? (275b/17-18), Ebrehe buyurdi tā ol yesirlerdin sordılar kim Mekke éli né kılğaylar? (276b/20).

‘Abdu’l-Muṭṭalib aytti: mañga hıç meded kıla alğay-sén? (277a/7).

2.3.3. Sıfatlar

Sıfatlar bir adın çeşitli özelliklerini gösteren kelimelerdir. Tek başlarına cümle ögesi olamazlar (Demir ve Yılmaz, 2010: 221).

Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere ikiye ayrılırlar:

2.3.3.1. Niteleme Sıfatları

Vasıflandırma sıfatları nesnelere vasıflarını bildiren bildiren sıfatlardır. [...] Nesnelere ne kadar vasfi varsa o kadar vasıflandırma sıfatı vardır. Bu sıfatların çeşitleri

de renk, biçim, boy, yapı, ağırlık v.s. gibi vasıf çeşitleri kadardır (Ergin, 2012: 246-247):

savuk yüzlüg (243b/11), *büzürg-zāde hatun* (248b/13), *sütlük hatun* (248b/14), *hoş yer* (250a/2), *yağış sözler* (251b/2), *yaman hüy* (251b/17), *büzürg hatun* (253b/23), *inçke yol* (260b/11), *inçke yığaçalar* (260b/14), *katık gamda* (273b/11), *yigit kişiler* (295a/1), *ķuruķ nān* (302a/14).

2.3.3.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir (Ergin, 2012: 247).

Belirtme sıfatları işaret, sayı, soru ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dörde ayrılırlar:

2.3.3.2.(1). İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları nesnelere nesnelere yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir (Ergin, 2012: 247):

- *ol*

ol kēsük kolını (243a/1), *ol Şāpūr* (243a/21), *ol ata* (243b/7), *ol vezīr* (243b/18), *ol nāmeler* (243a/22), *ol çérig* (243a/22).

- *bu*

bu düşmenler (244b/2), *bu cāsūsar* (246b/7), *bu Erdeşīr* (247b/6), *bu kūdek* (248b/23), *bu beyt* (249a/20).

- *o*

o Şabgāda (275a/7).

- *uşbu*

uşbu cevāb (282a/3), *uşbu resmğa* (286a/19-20), *uşbu cihettin* (291b/20).

- *uşal < uş+ol*

uşal āhdta (251b/21), *uşal serhengni* (274a/5), *uşal ķul* (274b/16), *uşal kéçe* (288b/13).

2.3.3.2.(2). Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları nesnelere sayılarını belirtmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına sayı isimleridir (Ergin, 2013: 249).

Sayı sıfatları asıl sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatları olmak üzere ikiye ayrılırlar:

- **Asıl Sayı Sıfatları**

Bunlar nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır (Ergin, 2012: 249):

bir yıl (243a/15), *eki şehir* (244b/23), *üç dāye* (248b/12), *tört yıl* (262a/2), *bés miñg kişi* (276b/16), *altı yüz 'Acem élini* (282b/21), *yétti beyt* (289a/7), *sékkiz gemi* (282a/12), *toğuz kişini* (245b/1), *on miñg öylük kişi* (246a/17).

- **Sıra Sayı Sıfatları**

Nesnelerin sırasını gösteren sıfatlardır:

üçünçi kün (252a/1), *yétinçi kün* (253a/8), *törtünçi yıl* (256b/21), *altınçı* (258a/9).

2.3.3.2.(3). Soru Sıfatları

Soru sıfatları nesneleri soru halinde belirten sıfatlardır (Ergin, 2012: 252):

- **ķaysı**

ķaysı gürühtin-sén? (286a/12), *ķaysı melikke* (249b/15), *ķaysı işige* (255b/1).

- **né**

né tedbīr ķılğay-siz? (257b/6), *né sūd bolğay* (257b/16), *né turur* (261b/23), *né hīlet ķılay* (263a/16), *né sebeb érdi* (267a/17).

2.3.3.2.(4). Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler (Ergin, 2012: 254):

- **bir**

bir keçe (244a/5), *bir kün* (244a/13), *bir yerde* (264b/9).

- **barça**

barça éldin (243b/23), *barça debīrler* (244a/20), *barça çerigtin* (244b/4), *barça haberler* (246b/6), *barça mehterler* (246b/10).

- **barı**

barı mällarnı (253b/12).

- **her**

her ķayda (246a/18), *her gürühtin* (247b/6), *her némersege* (248a/5), *her kişi* (252a/17), *her künde* (253a/7).

- **köp**

köp halk (254b/15), *köp yıllar* (255b/8), *köp hāsteler* (256a/21), *köp çerig* (258a/5), *köp hediyeler* (262a/7).

- **néçe**

néçe қош (264a/14), *néçe yıl* (269b/6), *néçe ilāc* (269b/21), *néçe hīlet* (278b/6), *néçe kün* (280a/11), *néçe vaqt* (284a/5).

- **özge**

özge kişi (284a/18), *özge hatunlar* (289b/14), *özge némerse* (294b/20), *özge yesirler* (297a/10), *özge çāre* (301b/15).

- **yine**

yine kün (245b/14), *yine yıl* (256b/9).

- **fülān**

fülān yérde (245a/22), *fülān menzil* (258b/23).

- **hīç**

hīç némerse (285b/4), *hīç resm* (286a/19), *hīç kişi* (287b/2), *hīç kişiniṅ* (291a/23), *hīç düşmen* (292a/22), *hīç iş* (297a/5).

- **tamām**

tamām endāmıṅni (243a/5), *tamām atasınıṅ pādşāhlıḡın* (243b/5), *tamām Arab* (250b/9), *tamām çérig* (250b/17), *tamām hünerler* (251b/1).

- **ba‘zı**

ba‘zı kün (258a/11), *ba‘zı aḡbārda* (263b/10).

2.3.4. Zamirler

Zamirler nesnelere temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. [...] isim cinsinden kelimeler nesnelere doğrudan doğruya karşılayan, onların dildeki karşılıkları olan, onların adları durumunda bulunan kelimelerdir[r]. Zamirler ise nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir (Ergin, 2012: 262-263).

2.3.4.1. Kişi Zamirleri

Bunlar varlıkları şahıslar halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir (Ergin, 2012: 265).

Şahıs zamirleri şunlardır:

Teklik 1. şahıs: *mén.*

2. şahıs: *sén.*

3. şahıs: *ol.*

Çokluk 1. şahıs: *biz.*

2. şahıs: *siz.*

3. şahıs: *alar.*

Şahıs zamirlerinin metin içerisinde buldukları halleri şöyledir:

- **Teklik 1. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>mén</i> (243a/1).
İlgi durumu	→	<i>méniŋg</i> (243a/4).
Belirtme durumu	→	<i>méni</i> (246a/7).
Yönelme durumu	→	<i>maŋga</i> (246a/12).
Bulunma durumu	→	∅
Ayrılma durumu	→	<i>méndin</i> (249a/16).
Eşitlik durumu	→	∅

- **Teklik 2. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>sén</i> (243a/4).
İlgi durumu	→	<i>séniŋg</i> (246a/8).
Belirtme durumu	→	<i>séni</i> (249b/13).
Yönelme durumu	→	<i>saŋga</i> (250a/23).
Bulunma durumu	→	∅
Ayrılma durumu	→	<i>séndin</i> (257b/10).
Eşitlik durumu	→	∅

- **Teklik 3. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>ol</i> (243b/7).
İlgi durumu	→	<i>anıŋg</i> (243b/19).
Belirtme durumu	→	<i>anı</i> (245a/12).
Yönelme durumu	→	<i>aŋga</i> (246a/1).
Bulunma durumu	→	<i>anda</i> (251a/11).
Ayrılma durumu	→	<i>andın</i> (251b/15).
Eşitlik durumu	→	<i>ança</i> (260a/6).

- **Çokluk 1. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>biz</i> (244a/14).
İlgi durumu	→	<i>biziŋg</i> (244a/15).

Belirtme durumu	→	<i>bizni</i> (245a/21).
Yönelme durumu	→	<i>bizge</i> (245a/22).
Bulunma durumu	→	∅
Ayrılma durumu	→	<i>bizdin</i> (245b/21).
Eşitlik durumu	→	∅

- **Çokluk 2. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>siz</i> (244a/18).
İlgi durumu	→	<i>siziñg</i> (244a/17).
Belirtme durumu	→	<i>sizni</i> (252a/22).
Yönelme durumu	→	<i>sizge</i> (252b/8).
Bulunma durumu	→	∅
Ayrılma durumu	→	<i>sizdin</i> (254a/10).
Eşitlik durumu	→	∅

- **Çokluk 3. Kişi Zamiri**

Yalın durumu	→	<i>alar</i> (257b/7).
İlgi durumu	→	<i>alarnıñg</i> (258a/12).
Belirtme durumu	→	<i>alarnı</i> (258b/2).
Yönelme durumu	→	<i>alargā</i> (275b/2).
Bulunma durumu	→	∅
Ayrılma durumu	→	<i>alardın</i> (276a/22).
Eşitlik durumu	→	∅

2.3.4.2. İşaret Zamirleri

Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle nesnelere karşılayan kelimelerdir. İşaret zamirleri nesnelere bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler (Ergin, 2012: 273).

Metinde geçen işaret zamirleri şunlardır:

Bu, o, uşbu, bular, alar'dır.

İşaret zamirlerinin metin içerisinde buldukları halleri şunlardır:

- *bu*

Yalın durumu	→	<i>bu</i> (285b/5).
İlgi durumu	→	<i>muniŋġ</i> (292b/5).
Belirtme durumu	→	<i>muni</i> (296b/13).
Yönelme durumu	→	<i>muŋġa</i> (249a/14).
Bulunma durumu	→	<i>munda</i> (251a/9).
Ayrılma durumu	→	<i>mundın</i> (253b/18).

- ***uşbu***

Yalın durumu	→	<i>uşbu</i> (274b/5).
---------------------	---	-----------------------

- ***ol***

Bkz. Teklik 3. Kişi Zamiri: ol.

- ***bular***

Yalın durumu	→	<i>bular</i> (277a/2).
İlgi durumu	→	<i>bularnıŋġ</i> (278a/3).

- ***alar***

Bkz. Çokluk 3. Kişi Zamiri: alar.

2.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri

Bunlar nesnelere belirsiz belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir (Ergin, 2012: 279):

- ***barça***
barça (251a/14), *barçanı* (253b/1), *barçanıŋġ* (260b/23), *barçage* (285b/9), *barçadın* (262b/12).
- ***barı***
barı (245a/9), *barını* (245a/10), *barıġa* (243b/20).
- ***biregü***
biregü (254a/21), *biregüni* (275b/11), *biregüġe* (288a/5).
- ***kişi***
kişini (287a/21), *kişidin* (252a/14), *kişiġe* (262b/16).
- ***biri***
biri (295a/7).

- ***némerse***
némerse (298b/16), *her némersege* (248a/5), *her némerseni* (286a/8), *némersesi* (291b/13).
- ***özge***
özgeni (283a/21), *özgeleri* (290a/12), *özgelerdin* (262b/23), *özgeler* (292a/14).
- ***ba 'zi***
ba 'zi (284a/4).
- ***birbir***
birbir (281a/15), *birbirge* (293a/23), *birbirdin* (301a/23), *birbirmi* (245a/19).
Farsça *her* ile yapılan belirsizlik zamirleri:
- ***her biri***
her biri (244b/9).
- ***her kay***
her kıaysını (294a/9), *her kayda* (294b/9), *her kıaysı* (255b/1), *her kıaysıdın* (291a/15).
- ***her kaçan***
her kaçan (268a/23).
- ***her né***
her né (247a/8).
- ***her néçe***
her néçe (248a/2).
- ***her néçük***
her néçük (258a/21).
- ***her sarı***
her sarıtın (291a/1).
Farsça *hiç* ile yapılan belirsizlik zamirleri şunlardır:
hiç némerse (256b/9), *hiç némersleri* (289b/15).
hiç kim (245a/20), *hiç kimge* (268a/11), *hiç kimning* (282b/19), *hiç kimni* (248a/15).
hiç kişi (296b/7), *hiç kişini* (261a/2), *hiç kişiniġ* (266b/18-19), *hiç kişige* (268b/19).

2.3.4.4. Dönüştülük Zamirleri

Bu zamirler asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mânâ bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs zamirleridir. Bunlar <<asıl, öz>> mânâlarına gelen isimlerin iyelik eki almış şekirlerinden ibarettir. İyelik eki alarak teklik ve çokluk birinci, ikinci, üçüncü şahısların özlerini, asıllarını, kendilerini ifade eder, böylece zamir olarak şahısları temsil ederler (Ergin, 2012: 272):

Yalın durumu	→	<i>öz</i> (243a/6).
İlgi durumu	→	<i>öziniñg</i> (283b/19).
Belirtme durumu	→	<i>özini</i> (247a/2).
Yönelme durumu	→	<i>özige</i> (294b//2).
Bulunma durumu	→	\emptyset
Ayrılma durumu	→	<i>özidin</i> (298b/1).
Çokluk Durumu	→	<i>özleri</i> (246a/14).

2.3.4.5. Soru Zamirleri

Bunlar nesnelere soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir (Ergin, 2012: 276).

Metinde kullanılan soru zamirleri şunlardır:

- *kim*

Yalın durumu	→	<i>öz</i> (244a/18).
İlgi durumu	→	<i>kimniñg</i> (264a/6).
Yönelme durumu	→	<i>kimge</i> (258a//6).

- *né*

Yalın durumu	→	<i>né</i> (286a/4).
Yönelme durumu	→	<i>nége</i> (300a/2).
Ayrılma durumu	→	<i>nédin</i> (256b/17).
Eşitlik Durumu	→	<i>néçe</i> (264a/14).

- *ka-* kökü ile yapılan soru zamirleri

ka: *ka sarı kaçtı?* (302a/18), *muni kaydın kéltürdüñgiz?* (298b/17), *kaйда turur?* (302a/21).

ķaysı: *sén ķaysı gürũhtın-sén?* (286a/12).

2.3.5. Zarflar (Belirteçler)

İsim soylu birer kelime olan zarflar, hâl, yer, yön, miktar, zaman, nasıllık-nicelik vb. yönlerden filleri ve sıfatları nitelerler (Argunşah, 2013: 139).

2.3.5.1. Yer ve Yön Zarfları

Bunlar boşlukta bir yer ifade eden yer isimleridir. Sayıları çok değildir. Aşağı yukarı hepsinde bir yön ifadesi olduğu için zarf olarak fiilin yönünü gösterirler (Ergin, 2012: 259):

İlgeri tiledi (269a/13), *taşķarı çıĝdılar* (292b/7-8), *yoķarrak ötkerdi* (280b/5), *ķeyin baķtı* (301b/9-10), *béri ötmegeyler* (259a/2), *ķarşu çıĝdı* (246a/3), *ķuyı tüştü* (277a/22).

2.3.5.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfi olarak kullanılan zaman isimleridir. Metinde geçen zaman zarfları şunlardır:

ol künde aytur érdi (258a/23), *ķeçe ay tég tābiş ķıldı* (249a/6), *bat ańĝa ķélgey* (295a/23), *tilemes-mén né melikdin burna né melikdin sońĝ* (243a/1-2), *émdi tilemek kérek* (250a/1-2), *melik andın sońĝ méndin çıĝmagey* (251a/3), *sańĝa tũnekũn şubķ vaķtide tũşte ķörsettım* (296b/17-18), *tańĝla suge tégey-biz* (258a/19), *ķeçe kũndũz mest turur* (265a/17), *yine kũn Ķaymũnnı oķudı* (271a/9), *ķış ve yaz bu kũdekni anda asraĝaylar* (249a/2).

Metinde Arapça ve Farsçadan alıntı çok sayıda zaman zarfi kullanılmıştır:

şabāķ baralıńĝ (302b/22), *sańĝa tũnekũn şubķ vaķtide tũşte ķörsettım* (296b/17-18), *alar bu sözdin evvel ħ āhiş ķıldılar* (268a/12), *Pes āķir anı bizge yiberdi* (300b/19), *bérürler érdi ve gāh gāh Yemen Ħimyer melikleridin* (267a/7), *Ebrehe zemānıda Yemende bireĝü bar érdi* (269b/11), *nā-gāh at ayaĝı ol çāķķa battı* (255b/17), *hemīşe melikler birbirdin ayrılĝaylar* (260a/15-16).

2.3.5.3. Durum (nasıllık-nicelik) Zarfları

Bunlar hal ve tavır ifade eden zarflardır (Ergin, 2012: 261):

hem andaķ ķıldı (260a/22), *āftāb tég tābiş ķılur érdi* (261b/21-22), *Ķubād mundaķ ķıldı* (263b/23), *birge turur-biz* (290a/11), *iş ańĝa ķatıķ boldı* (292a/11), *uş-andaķ uyķusız érdi* (270a/1), *pīller uş-mundaķ turdılar* (277b/20), *ol atasıdın yamanraķ ķılĝay* (251a/14), *méndin sońĝ yaķşı arsaĝay-sén* (257b/9), *Acem melikidin yaķşıraķ asray* (282b/2), *kũnde ança olĝayur érdi* (290a/12).

2.3.5.4. Miktar (azlık-çokluk) Zarfları

Bunlar azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır (Ergin, 2012: 262):

Mekkege köprek kældiler (289b/4), *köp bérmes érdi* (289b/16), *az alıp érdiler* (258b/10), *bara öldiler* (260b/18).

Metinde Arapa ve Farsadan alıntı kelimelerin miktar zarfi olarak kullanıldığı görülmektedir:

endek yiberip turur (297b/12), *bisyār yığladı* (300b/2), *‘aql ve huredlik ziyāde kıldı* (248a/7).

2.3.5.5. Soru Zarfları

Eylemin nasıllığını, zamanını, sebebini, miktarını soran soru anlamlı kelimelerdir:

nécük kılgay-sén? (257b/10), *açan kılgay kim sén kıldıng?* (301a/13), *néce arturay?* (287a/18-19).

2.3.6. Edatlar (İlgeçler)

Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler (Ergin, 2012: 348).

2.3.6.1. Çekim Edatları

.... Çekim edatları, kendisiyle bir söz öbeğinin oluşturulduğu ve sözden sonra gelen ayrı sözlerdir. [...] Çekim edatları, durum ekleri ile belirtilemeyen anlamların ifadesine yararlar (Eckmann, 2017: 93).

- Ayrılık, başkalık ifade eden çekim edatları:

Rümîler séndin özge kişini melik kılsalar érdi (246a/6-7), *bir kündin artu yok turur* (283a/1).

- Zaman ifade eden çekim edatları:

muna vaqtin béri (294b/2), *hergiz sizdin burna* (301b/3), *bara kéyininin sandulardın yiber* (265b/12-13), *‘Acemdin bu kündin so ng* (289a/4).

- Yer-yön ifade eden çekim edatları:

Mekke sarı bardılar (276b/9), *andın narı Yemengāa ‘Arab meliklerini ng kıliğa érdi* (266b/18).

- Benzerlik ifade eden çekim edatları:

Dūnuvās yérde āhı kazdı uzun gūr tég (270b/8-9).

- Sebep, amaç ifade eden çekim edatları:

anı ng için kældiler (292a/19-20), *at açmaq için tiler-sén* (296a/23).

- Birliktelik ifade eden çekim edatları:

Hudāyınıṅ atınıṅ bereketi bilen (271b/4), *alarmıṅ köṅgli séniṅ birle* (260a/10).

2.3.6.2. Bağlama Edatları

.... [Bağlama edatları] küçük dil birliklerini, kelimeleri kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve mânâ bakımından birbirine, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır (Ergin, 2012: 352):

- **kim**

Pes kara it kördiler kim ol büt-hānedin çıḡdı (268b/14-15).

- **eger**

Necāşiniṅ maṅga 'adāveti yok turur eger mülk tilese tamām gencleriniṅ kilidin aṅga yiberey (273a/22-23).

- **egerçe**

pes ol miḡdār kim işin bilgey-sén aṅga rüzī bér ve biti yüz diremdin tā tört yüz direm egerçe yayak bolsa yüz diremdin kem bérme (286b/15-16).

- **çün**

Hāḡāṅga müneccimī érdi dānā çün dedim ki kélgey-mén (294a/15).

Metinde geçen ve bağlama edatı görevinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler:

- **ki**

evvel anıṅ atı bolḡay ve rüzī beytü'l-māldın tapḡay ki ol bu çerigtin turur (287a/8).

- **pes**

Pes él kéçe tuzak (15) koydılar ve şeḡāli tuttılar pes Nüş-i Revān allıḡa élttiler (287b/14-15).

- **ve hem**

Behrāmni uyḡu tuttu ve hem at üstige uyuhladı (296b/5).

- **ve**

aṅga néçük barayın ve nāmeni açtı ve oḡudı ve mazmūnı bildi (300a/3).

- **hem**

tamām atasınıṅ pādşāhlıḡın aldı hem atasınıṅ sīreti bilen bardı (243b/5-6).

- **velī**

mén séniṅ nāmeṅni ḡār tutmadım velī mén aṅga érdim (284b/22).

- **ü**

Hudāy ‘azze ve celleğa hamd ü senā kıldı (254a/7), hayāl kılmañg kim mēn lehv ü meydğa meşgūl-mēn (254a/8).

- **ammā**

Yemen meliki ‘Amrğa rāst boldı ammā uyqusı uçtı (269b/19-20), yā melik bu köp turur kim Behrām alıp turur ammā sizge endek yiberip turur (297b/12-12).

- **meger**

mēn düşmenlerniñ ğanımet ve mällarnı sizge kıldım meger ol kim öz kulum bilen sizge bergey-mēn (244b/10-11), anıñ pādşāhlıgıda bir kışi açtın ölmedi meger bir kışi öldi (256b/12).

- **ya ‘ni**

Mesrūk bin Ebrehe kıldı ya ‘ni érlık turur (283b/19).

- **tā**

Nūş-i Revān ol Yemen melikin Merzibānga bérđi tā ol vaqt kim Nūş-i Revān öldi (284a/12).

2.3.6.3. Karşılaştırma - Denkleştirme Edatları

.... Bunlar birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlardır (Ergin, 2012: 353):

- **ya... ya...**

Türktin yamanrağ yoğ turur ya özüñg bar ya çerig yiber (292a/22-23).

- **hem... hem...**

Qayşer sarı bar Rümge kim añga hem çerig bar hem māl ve hem silāh ol sañga meded kılgay (301b/18-19), yılge yétgen kışilerge hem hamiyet bolğay hem tecribe (295a/3).

- **né... né...**

melik tilemes-mēn né melikdin burna né melikdin soñg (243a/1-2).

- **h āh... h āh...**

munğ sañga yiberdim h āh öltür h āh tırgüz (299a/18).

2.3.6.4. Kuvvetlendirme Edatları

Kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonlarına gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan; bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkat çekme, güçlendirme, belirtme işlevi de katan edatlardır:

- **hem**
pādšāhlık saṅga koyup-mén ve sén hem méniṅg tenimni maṅga bağışla (270a/19-20).
- **ki**
méni melik allıga élt kim ilmī bilür-mén ki melikke yaragey (296a/13-14).
- **de**
bu kâhinler de kim ayttılar kim: bizge perī kélgey némerselerdin āgeh kılğay (269a/7).

2.3.6.5. Cevap Edatları

- **belī**
Ḳaymūn ayttı: belī méniṅg dīnim siziṅg dīniṅnizdin bihrek turur (271a/12-13).
- **ārī**
eger bu sözüme vefā kılsam ārī eger kılsam ve siz pend kılmāṅnız meliktin çığay (252b/4).
- **dirīḡ**
Ebrehe ayttı: dirīḡ saṅga gālaṡ kıldım séni ākıl sağındım (277b/5).

2.3.6.6. Ünlem Edatları

- **yā**
Melik ayttı: yā Saṡīḡ muniṅg soṅıda né bolğay (269a/18).
- **ey**
Mesrūkka oğlu érđi ayttı: ey oğul maṅga téğ turur bu pāye (14) çerig bilen uruşmek (282b/13-14).

2.3.6.7. Şüphe Edatları

- **bolğay kim**
ayttılar kim: bu mekr yeri turur ve bolğay kim Hoşnuvāz muni mekr bilen yibergen bolğay kim bizni tüz yoldın kıyataray (258a/13-14).

2.3.7. Fiiller ve Fiil Çekimi

Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir. [...] Hareketleri nesnesiz, mücerret olarak karşılayan fiil kök ve gövdeleri [...] manalı, fakat tek başlarına kullanılamayan dil birlikleridir. Bunların kullanım sahasına çıkabilmeleri için karşıladıkları hareketlerin çeşitli nesnelere bağlanması, bu bağlanmayı ifade etmek için de kendilerinin çeşitli

münasebet kalıplarına dökülmeleri, hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmeleri lâzımdır. Demek ki fiiller [...] dilde daima çekimli şekiller hâlinde bulunurlar (Ergin, 2012: 280-281).

.... bir çekimli fiilde fiil kök veya gövdesi, şekil ve zaman eki, şahıs eki olmak üzere en az üç unsur vardır. Bu üç unsur [...] fiil kök veya gövdesi, sonra şekil ve zaman eki, en son da şahıs eki olmak üzere arka arkaya gelirler. Çekimli fiil bu üç unsuru hareket, şekil, zaman, şahıs olmak üzere dört şey ifade eder. Kısacası çekimli fiil, şekle, zamana, şahsa bağlanmış hareketi karşılayan kelimedir (Ergin, 2012: 281).

Fiil çekimi basit çekim ve birleşik çekim olmak üzere ikiye ayrılır:

2.3.7.1. Basit Çekim

Fiillerin basit çekimi herhangi yardımcı fiil almayan çekimdir. Hareket, şekil, zaman ve kişi tek bir fiil tabanına bağlıdır [ve bu fiil tabanı bunları hareket etmeden ifade eder] (Argunşah, 2013: 158).

Basit çekim zaman ve şekil bakımından ayrı ayrı incelenir. Bildirme ve tasarlama kipleri olmak üzere ikiye ayrılır:

2.3.7.1.(1). Bildirme Kipleri

.... Müsbet veya menfi olarak, yapılan ve yapılacak olan hareketleri haber ver[en ve aynı zamanda hareketin zamanını da gösteren kiplerdir]. Şu halde fiillerin zaman bildiren bütün çekimleri şekil bakımından bildirme kipleri içinde toplanırlar (Ergin, 2012: 289).

Fiiller geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman olmak üzere beş farklı zamanda çekimlenirler:

2.3.7.1.(1).(a). Geniş Zaman

- /-r/

Teklik 1. Kişi → *tile-r-mén* (248b/23).

Teklik 2. Kişi → *tile-r-sén* (268a/10).

Teklik 3. Kişi → *tile-r* (243a/2).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → *dé-r-siz* (299a/14).

Çokluk 3. Kişi → *dé-r-ler* (254a/23).

- /-Ar/

Teklik 1. Kişi → *kör-er-mén* (260a/15).

Teklik 2. Kişi → *kör-er-sén* (279a/4).

Teklik 3. Kişi → *kör-er* (255a/7).

- Çokluk 1. Kişi → Ø
 Çokluk 2. Kişi → *kör-er-siz* (297b/10).
 Çokluk 3. Kişi → *kör-er-ler* (254b/8).

- */-Ur/*

- Teklik 1. Kişi → *bar-ur-mén* (255a/16).
 Teklik 2. Kişi → *bar-ur-sén* (294b/18).
 Teklik 3. Kişi → *ayt-ur* (257a/19).

- Çokluk 1. Kişi → *bar-ur-biz* (301b/22).
 Çokluk 2. Kişi → *bil-ür-siz* (251a/19).
 Çokluk 3. Kişi → *bil-ür-ler* (301a/14).

- */-mAs/*

Geniş zamanın olumsuzudur.

- Teklik 1. Kişi → *ķil-mas-mén* (245b/16).
 Teklik 2. Kişi → *kör-mes-sén* (293b/23).
 Teklik 3. Kişi → *ķil-mas* (251b/6).

- Çokluk 1. Kişi → Ø
 Çokluk 2. Kişi → *uyat-mas-siz* (301b/1).
 Çokluk 3. Kişi → *élt-mes-ler* (285b/19).

2.3.7.1.(1).(b). Şimdiki Zaman

Metin içerisinde şimdiki zaman çekimi *-A+şahıs zamiri*, *-A/ (zarf-fil eki) + turur* ve ünlüyle biten kelime tabanlarına zarf-fil eki *-A* yerine *-y* getirilerek oluşturulmuştur.

- *-A + şahıs zamiri*

- Teklik 1. Kişi → Ø
 Teklik 2. Kişi → *bar-a-sén* (299b/4).
 Teklik 3. Kişi → Ø

- *-A + turur (tur- yardımcı fiilinin geniş zamanı) + şahıs zamiri*

- Teklik 1. Kişi → *çap-a turur-mén* (302b/16).

Teklik 2. Kişi → *kıl-a turur-sén* (298b/19-20).

Teklik 3. Kişi → *ayt-a turur* (302b/16).

Çokluk 1. Kişi → *kıl-a turur-biz* (280b/9).

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *kél-e tururlar* (302a/22).

• **-y + turur (tur- yardımcı fiilinin geniş zamanı) + şahıs zamiri**

Teklik 1. Kişi → *tile-y turur-mén* (252a/7).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *tile-y turur* (251b/12).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *asra-y tururlar* (243b/21).

• **Şimdiki Zamanın Olumsuzu: -mAy + turur + şahıs zamiri**

Teklik 1. Kişi → *al-may turur-mén* (265a/15).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *ayt-may turur* (263b/23).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *bér-mey tururlar* (286b/3).

2.3.7.1.(1).(c). Görülen Geçmiş Zaman

Bu ek, fiilin gerçekleştirdiği hareketin görülen geçmiş zamanda meydana geldiğini bildirir. Bu zamanda hareket olup bitmiş yani tamamlanmıştır (Argunşah, 2013: 158).

• **/-dI/, /-dU/, /-tI/, /-tU/ + şahıs zamiri**

Teklik 1. Kişi → *kör-düm* (251b/19).

Teklik 2. Kişi → *kör-düñg* (252a/1).

Teklik 3. Kişi → *oltur-dı* (296a/23).

Çokluk 1. Kişi → *ayt-tük* (243b/22).

Çokluk 2. Kişi → *ayt-tıñgıñız* (252a/23).

Çokluk 3. Kişi → *ayt-tılar* (244b/8).

- **Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuzu: /-mA/+ /+dU/ + şahıs zamiri**

Teklik 1. Kişi → *al-ma-dım* (251b/19).

Teklik 2. Kişi → *ķıl-ma-dıñg* (249a/15).

Teklik 3. Kişi → *ķıl-ma-dı* (244b/8).

Çokluk 1. Kişi → *kör-me-dük* (301b/15).

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *ķıl-ma-dılar* (244a/14).

2.3.7.1.(1).(d). Öğrenilen Geçmiş Zaman

- **/-mIş/ + şahıs zamiri**

Çağatay Türkçesinde sıkça kullanılan bu ekin metin içerisinde kullanımı oldukça sınırlıdır:

Teklik 1. Kişi → \emptyset

Teklik 2. Kişi → *ķıla alur émiş-sén* (249a/15).

Teklik 3. Kişi → *émiş* (246a/13).

Çokluk 3. Kişi → *émişler* (246a/13).

- **/(U/I)p/ turur (yardımcı fiil) + şahıs zamiri**

Teklik 1. Kişi → *kör-üp turur-mén* (257b/16-17).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *ayt-ıp turur* (249a/21).

Çokluk 3. Kişi → *évür-üp tururlar* (256a/23).

- **/-GAn/ turur**

Sıfat fiil eki –GAn, Çağatay Türkçesi metinlerinde nadiren öğrenilen geçmiş zaman eki olarak da kullanılmıştır (Argunşah, 2013: 162):

Teklik 3. kişi: *yayıl-ğan turur* (281b/14).

Çokluk 3. kişi: *yiber-gen tururlar* (278b/9).

2.3.7.1.(1).(e). Gelecek Zaman

- /-GAy/, /-KAy/

Teklik 1. Kişi → *kénges-gey-mén* (293b/22).

Teklik 2. Kişi → *bar-gey-sén* (294b/19).

Teklik 3. Kişi → *asra-ğay* (295b/3).

Çokluk 1. Kişi → *kıl-ğay-biz* (300b/20).

Çokluk 2. Kişi → *tapşur-ğay-siz* (243b/14).

Çokluk 3. Kişi → *yasa-ğaylar* (296a/17).

/-GAy/, /-KAy/ gelecek zaman ekinin olumsuz şekli /-mA/ olumsuzluk ekiyle yapılmaktadır:

Teklik 1. Kişi → *al-ma-ğay-mén* (272b/17).

Teklik 2. Kişi → *bar-ma-ğay-sén* (302b/3).

Teklik 3. Kişi → *al-ma-ğay* (273a/2).

Çokluk 1. Kişi → *al-ma-ğay-biz* (286b/12).

Çokluk 2. Kişi → *oķu-ma-ğay-siz* (268a/7).

Çokluk 3. Kişi → *bol-ma-ğaylar* (273b/17).

- /-GU/, /-KU/ + *iyelik ekleri* + *turur(yardımcı fil)*

Kesin gelecek zaman, gelecekte mutlaka yer alacağı veya ortaya çıkacağı düşünülen bir hareketi veya bir durumu belirtmek için kullanılır (Eckmann, 2017: 128).

Teklik 1. Kişi → *kıl-ğü-m turur* (244b/4), *bar-gü-m turur* (280a/8).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *kıl-ğü-sı turur* (260a/20), *öl-gü-si turur* (264a/19).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → \emptyset

2.3.7.1.(2). Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerinde [...] zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri şekil ekleri yalnız bir takım şekiller ifade ederler. Bu şekillerde tasarlamanın şart, istek, gereklik veya emir şeklinde ortaya çıktığını gösterir (Ergin, 2012: 289).

2.3.7.1.(2).(a). Emir Kipi

Emir kipi için her şahısta farklı bir şekil kullanılmaktadır.

Teklik 1. Kişi	→ <i>ķıl-ayın</i> (252b/3).
Teklik 2. Kişi	→ <i>ķayt</i> (260a/9). <i>ay-ġil</i> (261a/7). <i>al-ġay-sén</i> (300b/9).
Teklik 3. Kişi	→ <i>ķıl-sun</i> (243a/2).
Çokluk 1. Kişi	→ <i>ayt-alıñġ</i> (248a/22).
Çokluk 2. Kişi	→ <i>köm-üñġ</i> (272b/7). <i>ķıl-ıñġ</i> (272b/8).
Çokluk 3. Kişi	→ <i>ķıl-sunlar</i> (278b/23).

Emir kipinin olumsuz şekli /-mA/ eki ile yapılmaktadır.

Teklik 1. Kişi	→ \emptyset
Teklik 2. Kişi	→ <i>ķayt-ma</i> (281a/9).
Teklik 3. Kişi	→ <i>tépren-mesün</i> (244b/6).
Çokluk 1. Kişi	→ <i>öt-meliñġ</i> (253b/18).
Çokluk 2. Kişi	→ <i>ħayāl ķıl-mañġ</i> (254a/8).
Çokluk 3. Kişi	→ \emptyset

2.3.7.1.(2).(b). Şart Kipi

- /-sA/

Teklik 1. Kişi	→ <i>ķal-sam</i> (299b/22).
Teklik 2. Kişi	→ <i>tap-sañġ</i> (302a/19).
Teklik 3. Kişi	→ <i>ķıl-sa</i> (244a/21).
Çokluk 1. Kişi	→ <i>öltür-sek</i> (258a/22).
Çokluk 2. Kişi	→ <i>ķir-señġniz</i> (265b/10).
Çokluk 3. Kişi	→ <i>ķél-seler</i> (279a/16).

İstek kipinin olumsuz şekli /-mA/ eki yapılmaktadır.

Teklik 1. Kişi	→ <i>ķıl-masam</i> (252b/4).
Teklik 2. Kişi	→ <i>ķıl-masañġ</i> (257b/2).

Teklik 3. Kişi → *ķayt-masa* (272a/2).

Çokluk 1. Kişi → *öltür-mesek* (263a/10-11).

Çokluk 2. Kişi → *ķıl-masaŋnız* (283a/2).

Çokluk 3. Kişi → *ķél-meseler* (251b/5).

2.3.7.1.(2).(c). Gereklik Kipi

Çağatay Türkçesinde gereklik kipi *ķerek* ile yapılmaktadır:

- **-mAK ķerek**

Yemęga ķelmek ķerek (268a/5), *alarga ħīlet ķılmaķ ķerek* (273a/18), *bėrmek ķerek* (285b/16).

- **ķerek kim**

Ebrehe ayttı: maŋga ķiři nege ķerek kim alarnı muŋga oķuęay (275b/13), *bizge ķiři ķerek kim ķėrig bilen anıŋ ħarbięa yiberęey-biz* (294a/2).

2.3.7.1.(2).(d). İstek Kipi

Metinde istek kipinin çekiminde gelecek zaman eklerinden faydalanılmıştır.

- **-GAy, -KAy**

Teklik 1. Kişi → *maŋga hem ķėrig ķerek tā alarnı uşatęey-mėn* (263b/8).

Teklik 2. Kişi → *özüŋni ħatunlukķa maŋga bėręey-sėn* (265a/23).

Teklik 3. Kişi → *bu Ĥudāy öyi turur ķiřini muŋga musallaķ ķılmaęay* (268a/14).

Çokluk 1. Kişi → *kim biz bargey-biz ve Pervīz bilen ħarb ķılęay-biz* (300b/20).

Çokluk 2. Kişi → *eger mėn ölse mėndin oęul ķelse Şāpūr at ķılęay-siz ve melik aŋga tapşuręay-siz* (243b/14).

Çokluk 3. Kişi → *yine bir ķāre ķıl ve Dicle rūdıęa sal tā bir bargaylar ve bir ķėlęeyler tā ğalebeliķ ķılmaęaylar* (244a/9-10).

2.3.7.2. Birleşik Çekim

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur. Birleşik çekim iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından ibarettir (Ergin, 2012: 319-320).

Fiillerin birleşik çekimi, basit çekimli fiiller ile *ėr- ė-* yardımcı fiillerinin arka arkaya gelmesiyle oluşturulmuştur. Metindeki birleşik çekimler hikaye birleşik çekimi ile oluşturulmuştur.

Rivayet birleşik çekimi sadece bir örnekte kullanılmıştır:

bihrek kıla alur émiş-sén (249a/15).

2.3.7.2.(1). Hikâye Birleşik Çekimi

[Metinde] öğrenilen geçmiş, görülen geçmiş, şimdiki, geniş ve gelecek zamanla şartın hikâye çekimleri vardır. Bunlar é-, ér- ek-fillerinin görülen geçmiş zamanında çekimlenmektedir (Argunşah, 2012: 172).

Çağatayca Taberî Târihi'nin incelenilen 243a-302b varakları arasında görülen hikâye birleşik çekimleri şunlardır:

2.3.7.2.(1).(a). Geniş Zamanın Hikâyesi

- */-r/, /-Ar/, /-Ur/ + érdi + şahıs zamiri*

Teklik 1. Kişi → *kıl-ur érdim* (249a/10).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *bil-ür érđi* (271b/2).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → *dé-r érđiñniz* (254a/13).

Çokluk 3. Kişi → *hürmet tut-ar érdiler* (279b/14).

- */-mAs/ + érđi + şahıs zamiri*

Geniş zamanın olumsuzluk şeklidir.

Teklik 1. Kişi → *kıl-mas érdim* (260a/6).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *tanı-mas érđi* (291b/18).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *bér-mes érdiler* (251b/23).

2.3.7.2.(1).(b). Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Bu hikâye birleşik çekimine metin içerisinde sadece bir örnekte rastlanmıştır:

Teklik 3. Kişi → *biti-di érđi* (271b/11).

2.3.7.2.(1).(c). Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

- */-p/ + érđi + şahıs zamiri*

- Teklik 1. Kişi** → *kal-ıp érdi* (272b/16).
Teklik 2. Kişi → \emptyset
Teklik 3. Kişi → *kél-ıp érdi* (260a/4).
Çokluk 1. Kişi → *tart-ıp érdük* (245b/17).
Çokluk 2. Kişi → \emptyset
Çokluk 3. Kişi → *érit-ıp tök-üp érdiler* (259b/9).

- ***/-GAN/ + érdi + şahıs zamiri***

Bu hikâye birleşik çekimine metinde sadece teklik 3. kişi şahıs ekinde rastlanmıştır:

- Teklik 3. Kişi** → *évür-megen érdi* (276a/7).

Öğrenilen geçmiş zaman hikâyesinin olumsuzuna metinde rastlanmamıştır.

2.3.7.2.(1).(d). Şimdiki Zamanın Hikâyesi

- ***/-A/ turur, /-y/ turur + érdi + şahıs zamiri***

- Teklik 1. Kişi** → *öltür-e turur érdim* (296b/13).
Teklik 2. Kişi → *oku-y turur érdirîng* (271a/10).
Teklik 3. Kişi → *körün-e turur érdi* (254b/20).

- Çokluk 1. Kişi** → \emptyset
Çokluk 2. Kişi → \emptyset
Çokluk 3. Kişi → *yügür-e turur érdiler* (283b/23).

- ***/-mAy/ turur + érdi + şahıs zamiri***

Şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuzudur:

- Teklik 1. Kişi** → *kör-mey turur érdim* (279a/5).
Teklik 2. Kişi → \emptyset
Teklik 3. Kişi → *kör-mey turur érdi* (298a/16).
Çokluk 3. Kişi → *kör-mey turur érdiler* (292b/15).

2.3.7.2.(1).(e). Şart Kipinin Hikâyesi

-sA şart ekinin üzerine gelen şahıs zamirinden sonra *ér-* yardımcı fiilin gelmesiyle görülen geçmiş zaman çekimiyle yapılır:

- /-sA/ + şahıs zamiri + *érdi*

Teklik 1. Kişi → *ķayt-sam érđi* (277b/10).

Teklik 2. Kişi → *bol-saŋġ érđi* (301a/11).

Teklik 3. Kişi → *çığ-sa érđi* (249a/11).

Çokluk 1. Kişi → \emptyset

Çokluk 2. Kişi → \emptyset

Çokluk 3. Kişi → *kéltür-seler érđi* (271b/3).

Şart hikâye çekiminin olumsuzu şart ekinden önce –mA olumsuzluk ekinin kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Metinde sadece teklik 1. kişi ve 3. kişide rastlanmıştır:

Teklik 1. Kişi → *ķıl-masam érđi* (300b/5).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *inan-masa érđi* (272a/16).

2.3.7.2.(1).(f). Gelecek Zamann Hikâyesi

- /-GAy/, /-KAy/ + *érdi* + *kişi zamiri*

Bu hikâye çekimi sadece teklik 1. kişi ve teklik 3. kişide kullanılmıştır:

Teklik 1. Kişi → *ķaytar-gey érdim* (277b/8).

Teklik 2. Kişi → \emptyset

Teklik 3. Kişi → *bolğay érđi* (277b/8).

Bu hikâye çekiminin olumsuzu –mA ekiyle yapılır ve metinde sadece bir örneğine rastlanmıştır:

Teklik 3. Kişi → *bil-megey érđi* (281a/19).

2.3.7.2.(1).(g). Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Teklik 3. Kişi → *bisýār kérek érđi* (274b/4).

2.3.7.2.(2). Rivayet Birleşik Çekimi

İncelen metin içerisinde sadece öğrenilen geçmiş zamanın ve öğrenilen geçmiş zamanın rivayetinin birer örneğiyle karşılaşmıştır:

2.3.7.2.(2).(a). Öğrenilen Geçmiş Zamann Rivayeti

Çokluk 3. Kişi → *alğan émişler* (281a/19).

2.3.7.2.(2).(b). Geniş Zamanın Rivayeti

Teklik 2. Kişi → *bihrek kıla alur émiş-sén* (249a/15).

2.3.7.2.(3). Şart Birleşik Çekimi

2.3.7.2.(3).(a). Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

- */-GAN/ bolsa*
Teklik 1. kişi ve teklik 2. kişide rastlanmıştır:
Teklik 1. kişi: *yégen bolsam* (282b/6).
Teklik 3. kişi: *téggen bolsa* (281b/3).

2.3.7.2.(4). Gelecek - İstek Çekimi

2.3.7.2.(4).(a). Geçmiş Zamanın Gelecek – İstek Çekimi

.... Gelecekte tamamlanmış olacak bir olma veya yapma bildirir (Eckmann, 2017: 126):

- Teklik 1. Kişi → \emptyset
- Teklik 2. Kişi → \emptyset
- Teklik 3. Kişi → *tapmağan bolğay* (276a/6).
- Çokluk 1. Kişi → *kılğan bolğay-biz* (258b/8).
- Çokluk 2. Kişi → \emptyset
- Çokluk 3. Kişi → *kılğan bolğaylar* (249a/2).

2.3.7.3. Fiillerde Olumsuzluk

Çağatay Türkçesinde fiillerde olumsuzluk genel Türkçedeki gibi *-mA-* ekiyle yapılır. Yalnız geniş zamanın olumsuzu *-mAs, -mAz* ekleriyle (Argunşah, 2013: 175): *tapmadılar* (255b/18), *çığarmañg* (256b/6), *kılma* (257b/22), *bolma* (260a/10), *kirme* (266b/17), *bérme* (286b/17), *yéme* (258a/1).

2.3.7.4. Ek Fiiller

Çağatay Türkçesinde ek-fiiller *ér-* (~*é-*) ve *tur-*‘dur. Her iki ek-fiil Türkçesinin esas yardımcı fiilleridir (Argunşah, 2013: 175).

a. *ér-* ~ *é-*

.... Fiillerin birleşik çekimleri (hikâye, rivayet, ve şart) *ér-* fiiliyle yapılmaktadır. Asıl ek fiil *ér-* olmakla beraber bazı kullanımlarda /r/ ünsüzünün düştüğü görülür (Argunşah, 2013: 175).

Bu *ér-* ~*é-* yardımcı fiilinin kullanıldığı birleşik çekimler şunlardır:

- **ér- ~ é- + geniş zaman**
Geniş zamanın olumsuzunun çekiminde /r/ sesinin düştüğü görülmektedir:
- **émes + şahıs zamiri**
melik şāyestesi é-mes-mén (243a/1), *Behrāmniṅ oğlu é-mes érdi* (247b/21), *gāfil é-mes-mén* (254a/9), *alar kuş é-mesler* (279a/7-8), *özgeler düşmen é-mes* (292a/14), *séniṅ işiṅ é-mes* (295b/20).
- **ér- ~ é- + görülen geçmiş zaman**
érdi + şahıs zamiri
anıṅ zindānıda ér-dim (300a/3), *büzürḡ-vārraḡ ér-di* (300a/11-12), *şād ér-diler* (243a/23), *méniṅ bilen yok ér-diṅ* (262a/9).
- **ér- ~ é- + öğrenilen geçmiş zaman**
émiş + şahıs zamiri
pādşāhlıḡıdın é-miş (246a/13), *bihrek kıla alur é-miş-sén* (249a/15).
- **ér- ~ é- + şart**
érse
yok ér-se (275b/14), (281b/6).
- **ér- ~ é- + zarf fiil**
melik-zāde éken (281a/2), *bar éken turur* (249a/22), *ferište'ī éken turur* (258b/20), *yérgeçe éken turur* (284b/2).

b. -tur

Türkçede geniş/şimdiki zaman çekiminde ek-fiil (durur ~ turur) olarak kullanılır. Bu yapı Türkçede isimlere “-dir” anlamı katarak bildirme işlevini de görür (Argunşah, 2013: 176):

kalıp turur (285a/2), *Ummānga yakın turur* (285a/10), *ābādānlıḡ turur* (285a/19), *çāre yok turur* (285b/16), *şavāb turur* (286a/15).

tur- süreklilik işlevindeki yardımcı fiilinin geniş zaman biçimi olan *tur-ur*'un sonundaki hecenin düşmesiyle ekleşmiştir. Hem isimlere hem de fiillere gelmektedir. İsimlere geldiğinde bildirme işlevini görür (Argunşah, 2013: 177):

yoktur (262b/18), (285b/13), (297b/22).

2.3.7.5. Fiilimsiler

2.3.7.5.(1). İsim-Fiiller

Cümle içerisindeki kullanılışları diğer isimlere benzer, ancak diğer isimlerin aksine öbeği oluşturan isim-fiil, fiillere özgü öge yönetebilme gücünü kaybetmemiştir. Bu nedenle bunlar, cümlelerin isimleştirilmiş biçimlerinden başka bir şey değildir (Demir ve Yılmaz, 2010: 239).

- **/-mAk/**

mülktin kavla-mek (244b/2), *kan tök-mek* (248a/8), *atlan-mek* (249b/8), *bar-mağ* (273a/2), *kaç-mağ* (296b/1), *kıy-t-mektin* (301b/15), *çap-mek* (302a/11), *kör-mek* (250a/9).

-mAK eki +IK isimden isim yapma ekiyle genişleyerek isimler yapar (Argunşah, 2013: 147):

tök-mek+lik (274a/3).

- /-ş/, /-Iş/, /-Uş/
kir-işti (287a/22), *çığ-ış* (259b/18), *körün-üş* (261b/1), *ur-uşge* (252a/5).

2.3.7.5.(2). Sıfat-Fiiller

.... Adlar gibi çokluk, iyelik ve durum ekleri ile son çekim edatlarını alabilirler; özne, nesne, sıfat, zarf niteleyicisi ve bir cümlede eylemin ad unsuru olarak kullanılabilirler. Diğer taraftan bunlar zamanı belirlemede, özne, nesne veya zarf niteleyicisi elde etmede olumlu ve olumsuz biçimleriyle eylemlerin yerini alırlar (Eckmann, 2017: 102).

Metinde kullanılan sıfat-fiiller şunlardır:

- /-GAN/, /-KAN/
ol kal-ğan él (258b/11), *al-ğan* (261a/16), *kıl-ğannı* (276a/10), *yayıl-ğan* (281b/14), *perī tut-gen hatun* (299b/11), *élig ayağı kesil-gen* (257b/19), *tap-kenni* (244b/22), *öt-keni* (254a/4), *perī tut-kan kâhinler* (269a/10).
- /-r/, /-Ar/, /-Ir/, /-Ur/
üç yaş-ar oğlan (264a/4), *séksen yaş-ar karı* (282a/13), *toğuz aylık toğ-ar vakti* (288a/23), *melikniñ bar-ur vakti* (280a/9).
- /-GUÇI/, /-KUÇI/
-GU sıfat-fiil ekiyle +çI isimden isim yapma ekinden meydana gelmiştir. Ek, bir taraftan kalıcı fail isimleri yaparken (bkz. Fiilden isim yapma ekleri) diğer taraftan sıfat-fiil işleviyle de kullanılmıştır (Argunşah, 2013: 150).
iş başla-ğuçılarını (266a/14).

2.3.7.5.(3). Zarf-Fiiller

Zarf-eylem, bir eylemin bildirdiği hareketi, bir zarf-eylem şeklinde ifade eder. Bir eylem olarak, özne, nesne veya zarf niteleyicileri alabilir (Eckmann, 2017: 107).

- /-A/, /-I/, /-U/, /-y/
/-A/, /-I/, /-U/ zarf-fiil ekleri ünsüzle biten kelime tabanlarına, /-y/ ise ünlü ile biten kelime gelmektedir. Aynı zamanda -mA- olumsuzluk eki de daima -y eki alır. Fiile “-arak, -ıp” anlamları katar (Argunşah, 2013: 152).

a. Birleşik fiil yapımında bağlayıcı olarak kullanılır (Argunşah, 2013: 152):

kıl-a başladı (287a/22), *bar-a kırıştı* (290a/3), *bar-a kirdiler* (396a/15), *öl-e kırıştiler* (258a/20).

b. Çağatay Türkçesinde asıl fiilleri yeterlik fiilleri olan *al-* ve *bil-* fiillerine bağlarlar (Argunşah, 2013: 152):

ķayt-a almagey-biz (258b/7), *çığış-a almağay* (259b/18), *bar-a almadı* (261b/12), *oķ at-a bilmegey* (286b/5), *yét-e bilmedi* (248a/18).

c. Bu ek Çağatay Türkçesinde olduğu gibi metinde de şimdiki zaman çekiminde de kullanılır (bkz. 2.3.7.1.(1).(b). Şimdiki Zaman).

d. Bu zarf-fiil eki fiille kalıplaşarak zarf ve edatlar oluşturur (Argunşah, 2013: 152):

yahş-ı < yakış-ı (299a/23).

- ***/-ken/***

yok é-ken turur (292a/16), *bar é-ken turur* (249a/22).

- ***/-mAYIn/***

Fiillere “-madan” anlamı katar:

mén ķarār tut-mayın tā melikni yine sańga bérmesem (251b/1).

- ***/-GAI/, /-KAI/***

Sebeup ve zaman işlevleriyle kullanıldığı görölmektedir:

ol şulķ tile-ğalı barıp turur (260a/18-19), *Ebrehe ‘Arabnı ĥacc kıl-ğalı oķudı* (278a/17), *kūdek tile-geli* (289b/2-3), *sańga sözüm bar ve tutup-mén ayt-geli çerigni hem anda ķoy ve özüńģ kél* (295a/12).

- ***/-GAndIn (sońg)/ < /-GAN+dIn/***

-GAN sıfat-fiil ekiyle ayrılma durumu ekinden oluşmuştur:

boz-gendin sońg (276a/5).

- ***/GInçA/, /GUñçA/, /KUñçA/***

Fiilden isim yapma ekiyle eşitlik durum ekinden oluşmuştur. Fiillere “-mca, -mçaya kadar” anlamları katmaktadır (Argunşah, 2013: 155):

bu Bādiyede tā Mekkege bar-günçe gezerçi kérek (276b/2), *tā Yemęga yét-günçe tamām öldiler* (278a/8).

- ***/-p/, /-Ip/, /-Up/***

ķoş-up (278b/17), *ķon-up* (278b/20), *ķop-up* (290b/8), *tut-up* (291b/2), *al-ip* (294b/6), *kéy-ip* (294b/10), *atlan-ip* (294b/11), *kıl-ip* (294b/14), *sayla-p* (294b/16).

2.3.7.6. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana geldiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir (Ergin, 2012: 386).

Genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de birleşik fiiller iki biçimde oluşmaktadır. Birincisi, asıl fiil+zarf-fiil eki+yardımcı fiil yapısında iki fiilden oluşan birleşik fiillerdir. İkincisi ise isim+yardımcı fiilden oluşur (Argunşah, 2013: 177).

2.3.7.6.(1). İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Asıl fiil ile yardımcı fiil birbirine daima bir zarf-fiil ekiyle bağlanmaktadır. Birleşik fiillerin oluşumu yardımcı fiiller sayesinde gerçekleşir. Yardımcı fiiller ise Türkçede işlevlerine göre yeterlilik, süreklilik, tezlik, yaklaşma fiilleri olarak sınıflandırılır (Argunşah, 2013: 177):

2.3.7.6.(1).(a). Yeterlilik Fiili

Çağatay Türkçesinde yeterlik fiili *al-* fiiliyle yapılmaktadır. Nadiren Oğuz Türkçesinin etkisiyle *bil-* ve *u-* fiilleri de kullanılır. Yardımcı fiil *-A*, *-y* zarf-fiil eki almış asıl fiillerden sonra gelir (Argunşah, 2013: 177):

- ***al-***

ķayt-a al-magey-biz (258b/7), *ķığış-a al-mağay* (259b/18), *bar-a al-madı* (261b/12), *ķıl-a al-madılar* (254b/16).

- ***bil-***

ok at-a bil-megey (286b/5), *yét-e bil-medi* (248a/18).

2.3.7.6.(1).(b). Süreklilik Fiili

İncelenilen metin içerisinde süreklilik fiili *tur-*, *başla-*, *kir-*, *ķiriş-* yardımcı fiilleri ile yapılır:

- ***tur-***

éşite tur-ur érdi (257a/7), *ķéle tur-ur* (263a/18), *ķılmay turur érdiler* (264a/19), *tiley tur-ur* (287a/6), *saylap al-dı* (248b/12).

- ***başla-***

yığlay başla-dı (275b/23), *ķıla başla-dı* (287a/22).

- ***kir-***

bara kir-diler (296a/15).

- ***ķiriş-***

bara ķiriş-ti (290a/3), *yığa ķiriş-ti* (274b/8), *öle ķiriş-tiler* (258a/20).

2.3.7.6.(1).(c). Tezlik Fiili

Metinde tezlik fiili *bér-* yardımcı fiiliyle yapılır:

- ***bér-***

ala bér-dim (258b/16).

2.3.7.6.(2). İsim + Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller

Yardımcı fiil olarak kullanılan *ķıl-*, *ét-*, *bol-*, *éyle-* vb. yardımcı fiiller bir isimle birleşerek birleşik fiil oluştururlar:

- ***bol-***

tamām bol-dı (282b/12), *muḳābil bol-dı* (282b/17), *artuḳraḳ bol-ğay* (285b/13), *rāst bol-dı* (286a/21), *tirig bol-saṅġ* (287b/3).

- **ḳıl-**

dād ve ‘adl ḳıl-dı (243b/8), *vaşiyyet ḳıl-dı* (243b/13), *ṭama‘ ḳıl-dı* (243b/22), *binā ḳıl-dı* (244b/23), *ābādān ḳıl-dı* (247b/9), *töhmet ḳıl-dı* (248a/5), *meyl ḳıl-dı* (250b/6).

- **bol-**

şād bol-dı (293a/2), *nā-ḥoş bol-dı* (294a/11), *zāhir bol-up* (294b/8), *āgāh bol-ğay* (295b/7), *muḳābele bol-dı* (296a/7).

Metinde esas fiille yapılan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller de kullanılmaktadır:

- **yé-**

ğam ye-me (258a/1).

- **iç-**

ant iç-gey-sén (258b/23), *ant iç-ti* (300b/2).

- **kéltür-**

hediye kéltür-di (249b/2), *haber kéltür-diler* (249b/9-10), *çerig kéltür-düġ* (258b/17), *peyāmlar kéltür-di* (259a/7).

- **ḳoy-**

at ḳoy-dı (243b/7), *köṅġül ölümge ḳoy-dı* (302a/22), *yol ḳoy-dı* (253a/23).

- **kör-**

maşlahat kör-di (292b/22), *revā kör-mediṅġ* (264a/7).

- **sal-**

at sal-dı (255b/16).

- **tart-**

élig tart-tı (243a/19), *çerig tart-tı* (246b/15), *şaff tart-tı* (255a/11).

- **tap-**

çerig ārām tap-tı (244a/22), *zafer tap-saṅġnız* (244b/11).

- **bér-**

yol hér-diler (275b/21), *körünüş hér-se* (277a/19), *cevāb hér-dim* (281b/4), *tanuġluḳ hér-ey* (282a/2), *zemān hér-di* (282b/5).

3. METİN

[243a]

(1) késtim ve melikke yiberdim tā melik bilgey kim mén melik şâyestesi émes-mén ve melik tilemes-mén né melik- (2) -din burna né melikdin soᅅg her kim melik tiler anı velī ‘ahd kılsun Şāpūr ol késük kolını (3) kördi içi aᅅga köydi ve ayttı: kérekmes érdi kim mundaᅅ kılgay ve Hürmüzge nāme bitidi (4) kim naᅅu mundaᅅ kıldıᅅg ve mén bildim bu söz yalᅅan turur ve sén méniᅅg velī- (5) -‘ahdım-sén eger tamām endāmıᅅᅅni laᅅt laᅅt kılsaᅅg ve maᅅga yiberseᅅg maᅅga séndin (6) özge velī‘ahd yok turur ve anı öz velī‘ahdı kıldı ve öz der-gāhıda oᅅudı çün (7) Şāpūr öldi Hürmüz mülke olturdı ve ata sī retini asradı ve ata ‘ummālını asradı her iş kim (8) atası bérıp érdi ve Nu‘mān bin El-Mundir bin ‘Amrū bin ‘Adiyyini ‘Arabᅅa ᅅākım kıldı andın kim (9) ‘Amrū bin ‘Adiyyini Erdeşīr Hīrede ‘Arab ᅅavmiᅅa meliki kılıp érdi çün Erdeşīr öldi Şāpūr (10) ‘Amrū bin ‘Adiyyini hem anda ᅅoydı çün Şāpūr melikidin heşt {sékkiz} yıl ötti ‘Amrū bin ‘Adiyy öldi andın (11) oᅅul ᅅaldı atı Mundir bin ‘Amrū ve Şāpūr ‘Arab melikin aᅅga bérdi ve ayttı: Erdeşīr melik ‘Amrū bin- (12) ‘Adiyyiniᅅg ᅅānedānıdın çıᅅarmadı mén hem çıᅅarmagey-mén. Pes Mundir on yıl ‘Arab (13) melikide érdi. Pes öldi aᅅga oᅅlı érdi atı Nu‘mān bin Mundir Şāpūr ‘Arab melikin (14) Nu‘māᅅga bérdi. Çün Şāpūr öldi Hürmüz bin Şāpūr mülkke olturdı Nu‘mān bin Mundir (15) ve Hürmüz bir yıl melik érdi atasıdın soᅅg ve öldi Behrām bin Hürmüz mülükke olturdı (16) **Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşīr bin Bābekniᅅg pādşāhlıᅅı** Çün Behrām bin (17) Hürmüz pādşāhlıᅅᅅa olturdı tamām Hürmüzniᅅg ‘ummālını ᅅamül yérleriᅅa ᅅoydı ve bu Nu‘mān bin (18) Mundirᅅa ‘Arab mülkini bérdi ve Nu‘mān tersā bolup érdi büt-perestliᅅ kılır érdi (19) ve ‘Arab dīninin élig tarttı ve ‘İsī dīnide boldılar çün Behrām melikin aᅅga bérdi (20) Nu‘mān mülke olturdı ve on dört yıl anıᅅg eyyāmıda dört ‘Acem meliki mülkke olturdı (21) ol Şāpūr yine Behrām bin Hürmüz ve Hürmüz bin Behrām ve her meliki kim ‘Acemdin mülke olturdı (22) melikin Nu‘māᅅga bérdi ve bu Behrām bin Hürmüz bisyār ‘aᅅl ve ᅅired ve tedbīrlig érdi ve élniᅅg (23) mülkide şād érdiler ve Mānī-i zindīᅅ Şāpūr zemānıda çıᅅıp ve ᅅalknı zindīᅅᅅa oᅅudı

[243b]

(1) ve aᅅga mütābi‘ boldı ve mezᅅebiᅅa Hürmüz eyyāmıda hem andaᅅ ve Behrām zemānı peydā boldı ayttılar anıᅅg (2) mezᅅebi bāᅅil turur Behrām anı tuttı ve öltürdü ve tērisiᅅa saman toldurdı ve şehrniᅅg éşikige (3) astı ve her kim mütābi‘leridin hem taptı

öktürdi yér yüzi alardın pāk kıldı ve üç yıl ve üç (4) ay Behrām melik érdi pes öldi ve oğlu Hürmüz bin Behrām melikke olturdi ve tãc başığa koydı (5) ve dād ve ‘adl halk arasında kıldı ve tamām atasınıñ pādşahlığın aldı hem atasınıñ sıreti(6) bilen bardı Hürmüz bin Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşīr çün Hürmüz bin Behrām melikke (7) olturdi ve tãc başığa koydı ve özini şāhen-şāh at koydı ve ol ata zemānıda Sistān mülkide (8) érdi atası tiledi ve anı velī‘ahd kıldı ve melik tãc ata soñıdın dād ve ‘adl kıldı ve kırk (9) yıl pādşahlık kıldı aña ferzend yok érdi ve inisi bar érdi atı Nersī andın soñ melikke (10) olturdi ve ‘adl kıldı ve yétti yıl melikte érdi ve oğlu bar érdi atı Hürmüz pes bu Hürmüz bin Nersī (11) melikke olturdi ve ol ata tirigligide ve velī‘ahd érdi ve yaman fi‘llig ve savuk yüzlüg (12) érdi ve élge andın kerāhiyyet keldi ve ol bildi ve élni yıgdi ve ayttı mén bu fi‘limdin kayttım sizniñ (13) bilen müdarā kılay ve dād ve ‘adl kıldı él aña rām boldılar ve ölüm vaqtide élge vaşıyyet kıldı (14) eger mén ölsem méndin oğul kélse Şāpūr at kılgay-siz ve melik aña tapşurgay-siz ve ol öldi (15) ve ‘Acem mülki zāyi‘ boldı altı ayğaça her kişi her işi bilen érdiler ve ol melikni andağ asrar érdi (16) vezīri iş başlar érdi tãc ol hatunı oğul toğdı ve halk şād boldılar ve Şāpūr at (17) koydılar ve tãc beşigige astılar ve melik aña bértiler ve anıñ {āvāzesi} cihānğa toldi ve olturdılar ve (18) ol vezīr iş süre turur érdi ve ‘ummāl ve bilgeleri yérleride érdiler bu Şāpūr zū‘l-ektāf (19) érdi ayttı çün Şāpūr melikke olturdi haberi cihānğa tüşti ve ‘Acem meliki anıñ atığa kaldı ve Türk (20) ve Rüm ve ‘Arabğa barığa haber boldı kim ‘Acem meliki barça zāyi‘ turur ve alarğa melik yok turur ve küdeki (21) turur beşikde melik kılp turur ve melikni aña asray tururlar büzürg bolğay ve bilmegeyler (22) kim büzürg bolğay ya ölgey. Pes her kişi bu meliklerdin kim ayttük mülkige tãma‘ kıldılar ve her kim ki (23) ‘Acem yérige yakın érdi aldı barça éldin bu mülkke a‘rābīler köprek tãma‘ kıldılar kim alar açraq

[244a]

(1) érdiler cem‘ī ‘Arabın bisyār yıgıldılar Bahreyndin ‘Abdu‘l-Ḳays uladı Ḥayydın ve deryā hüdūdındın (2) Pārsğa keldiler élni taladılar ve kãle tuvarnı sordılar ve şehrlerini aldılar ve kişi alarnı (3) tēpemedi ve néçe yıl kaldılar ve ‘Acem meliki küdekininñ atığa érdi ve kişige heybet yok érdi ve hıç çerig (4) yıgılmadı tãc Şāpūr büzürg boldı. Pes çün bēş yıl ötti ‘aql ve tedbīr aña peydā boldı ve ol (5) érdi kim bir kéçe tamda yatıp érdi yaz melikniñ güşegige maḥalletide kim atı Ṭaysūn érdi (6) ve Medāyin Diele kırağıda turur ve şehir arasığa bara turur Yārimi şehriniñ bēri yanındın (7) ve Yārimi şehriniñ

narı yanıldın Bağdād tég Şāpūr seher uygandı él gūlgulini işini ayttı: (8) bu né kıçkırın turur ayttılar: él haber bilen öte tururlar narıtın bérutin birbirge uruna (9) tururlar kıçkırın andın turur. Pes şabāh boldı vezīrni tiledi ve ayttı: yine bir çāre kıl ve Dicle (10) rūdığa sal tā bir bargaylar ve bir kélgeyler tā galebelik kıлмаğaylar él barça şād boldılar ol ‘aqlığa (11) ve özge haber kıldılar hamūl kün tā kéçesi él ārāmīde öttiler ve andağ gavgā ve gūlgul kılmadılar (12) ve her künde Şāpūr büzürgrağ boldı vezīr melik haberin aṅga ‘arza kıldı ve ol kılağığa (13) tutar érđi ve tedbīr kıılır érđi. Bir kün vezīr ayttı: çerigini memleketniṅ kırağığa oltur- (14) – gūz düşmenlerniṅ allığa çün ‘Arab ve Türk ve Rūm kældiler {ve biz çerigimiz barça bardılar} memleketniṅ kırağığa ve düşmenler (15) hıyre boldılar ve biziṅ çerigimiz barça bardılar ve yakınrağ kældiler ve pādşahlıknıṅ kırağın (16) barça aldılar. Şāpūr ayttı: endīşe tutma kim bu iş āsān turur nāme biti méndin ol (17) çerigge kim anda tururlar kim siziṅ hālinṅizdin haber sordum ve müddeti turur kim (18) siz bu suhrelergā kıalıp-siz ve düşmen allıda muķābele turur-siz. Her kim sizdin öz şehriğa barsa (19) icāzet bérđim, her kim anda tursa anıṅ tedbīrin kılay ve alarnıṅ urnığa kışi yiberey ve anıṅ (20) haqqını tanıgey ve pādāş bergey-mén. Ve ol vezīr ve barça debīrler şād-mān boldılar (21) ve ayttılar: eger ol köp yıllar tedbīr kılsa ve melik bilse tecribeler peydā kılgay kim aṅga meşel peydā bolğay. (22) Ve ol nāmeler bitidiler ve ol çerig ārām taptılar ve uyattılar nā-kām turdılar. Tā Şāpūr (23) on altı yaşadı ve atқа mindi ve silāh aldı ve ra‘ıyyet mehterlerini ve çerigini yığdı alarnı

[244b]

(1) huṭbe kıldı ve āgeh kıldı alarnı biz kim mén hem ol mezhebde turur-mén. Kim atalarım érđiler ‘adl (2) ve dādtın ve ābādānlıq kılmek memleket tā ve düşmenlerni mülktin kavlamak ve bu düşmenler kim kældiler (3) Pārsқа fesād kıldılar ve māl ve kāle tuvarnı taladılar ve élni öltürdiler. Ve mén alarnıṅ āhengi (4) kılgum turur bu barça çerigtin maṅga tört miṅ kışi kérek kim saylağay mén ve alar bilen (5) bargay-mén tā pādşahlıq kılay her yérde hālīfetni olturguzay tā mén yine kélgey-mén. (6) Él barça ayağ üstide kıoptılar ve şenā kıldılar ve ayttılar: melik yéridin téprenmesün (7) ve çerigi köp turur büzürg-vār serhengler bar tururlar birni sipeh-sālār kılsun ve çerigi yibersün (8) ve özi öz yérige oltursun tā pādşahlıq kılgay. İcābet kılmadı ve ayttılar: barça çerig- (9) –ni élt! Hıç cevāb bérmedi ve dört miṅ kışi sayladı kim her biri yüzge cevāb bérür (10) érđi ve ayttı: mén düşmenlerniṅ gānīmet ve mālarnı sizge kıldım meger ol kim öz kıulum

(11) bilen sizge bérgey-mén. Siz Һarbde çün zafer tapsaňgıız mālğa bolmaňg Һan töküňg ve kiři öltürüňg (12) düşmeni tirig Һoymaňg. Pes bardı ve Pārs Һaddıga yétti ve ol ‘Arablarğa çaptı kim anda kélip (13) érdiler BaҺreyndin deryā sarı ve Pārs şehrlerini alıp érdiler alarını barçanı öltürdi (14) ve kişini tirig Һoymadı. Pes ol tört miňg kiři bilen deryāga olturdi ve BaҺreynga kélidi (15) ve her şehrıga kim yétti ol mehterlerni öltürdi ve her ‘Arab kim anda taptı öltürdi ve yine Hacer şehrıga (16) bardı ve Hacerde ‘Arabtın bar érdiler Benı Temımdin ve Bekrın Һaldı. Ve ‘Abdu’l-Қays özge barçanı (17) öltürdi tā Һan şehrde aқtı ve kiři andın Һutulmadı. Çün deryāga kirdi ve ‘Abdu’l-Қays (18) bilādıga bardı ve her ‘Arab kim anda taptı öltürdi ve her kim Һaçtı bādiye Һumıda öldi ve kiři (19) mālğa Һol tégürmedi tā yüki ağır bolmağay. Pes bādiyege kirdi ve Yeřrib sarı bardı her kim (20) bādiyede ‘Arab taptı ve her yérde kim ‘Arab su açıp érди bādiyede bozdı ve tofraқ toldurdi. (21) Pes andın Һayttı Şām sarı teğallüb bilen ötti her kimni öltürdi ve Şām ve ‘Irāқ arasında (22) yabanı turur kim atı Bādiye-i ‘Arab dégeyler anda yörüdi ve tapkenni öltürdi ve ‘Irāқ Sevādıga (23) kélidi ve olturdi ve şehrı binā Һıldı atı Berzah ve Ahvāzda éki şehr binā Һıldı birni Īrān-ı Şāhpūr at

[245a]

(1) Һoydı ve yine birni Şuş at Һoydı ve Şāmға kélidi ve anda bisyār geřtler Һıldılar ve gāretler Pārsға (2) kéltürdi ve şehrı binā Һıldı ve anı Şāpūr at Һoydı ve ‘Irāқға kélidi Medāyin bilen Rūmға (3) bardı ve meliki érди atı İlyānos Қořaңtın ehl-i beytidin tersā dīnide ‘İsī dīnide öz dīni- (4) – din élig tarttı Rūm ehlini büt-perestlıққа oқudı Һamūldın kim Rūmıler ol dīn- (5) –de érdiler ‘İsīdin burna ve kilısalarnı Rūmda bozdı ve çelı pālarnı sındurdi çün (6) Şāpūr Rūmға kélidi memleket Һırağda olturdi ve bozuқlıқ Һıldı ve ötti. İlyanos (7) çerig yığdı Rūmdın Һarirdin her Şāpūrdın Һaçıp érди barça Rūmға kélip érdiler (8) anıň allıga kéldiler ve destūrluқ tilediler kim anıň bilen barğaylar ve Şāpūr bilen Һarb (9) Һılğaylar. Pes barı bardılar ve kiři yiberdiler ‘Arab yérige ve BaҺreyn ve Bādiye ve Yeřrib ve Şām her Һıldı (10) kim Şāpūr ötüp érди barını tilediler ve çerigler yığıldılar ve Rūm meliki çığdı (11) ança çerig bilen kim sanı ma‘lūm yoқ érди ve çerig sanın tuttı ve yüz yétmiş miňg kiři (12) érdiler ve serhengi Rūmdın alarğa mehter Һıldı atı Yusānos ve anı muқaddimege yiberdi ‘Arab (13) çerigi bilen özi Rūm çerigi bilen çığdı ve ‘Irāқ Һaddıga kélidi ve Һaber Şāpūrğa yétti Şāpūr (14) Һorқtı ve hevl boldı aňga ve Rūm çerigige cāsuslar yiberdi tā aňga Һaber kéltürgeyler cāsus- (15) –lar kéldiler muhtelıf Һaberler ayttılar. Şāpūrniň köňlige olturmadı. Şāpūr özi yüz (16)

kişi bilen çerigtin çığıdı öz <?> ve Rüm çerigige cāsüsluqqa bardı kim (17) andın haber bilgey çün Rüm çeriginiañg yaqınığa kıldı. Yusānos muqaddimeğa tüşüp (18) érđi. Şāpūr on kişini yiberdi cāsüsluqqa Yusānos çerigige alarnı Rümīler (19) tuttılar ve Yusānos allığa élttiler birbirni yalguz tiledi ve sordı kim né işke kélip-siz (20) eger ikrār bolsañgnız bağışlay eger bolmasañgnız öltürey. Hıç kim ikrār bolmadı meger bir ten kim (21) ayttı: bizni Şāpūr yiberdi haberğa ve Şāpūr özi kélip turur çerigidin ayrılıp ve fülān (22) yérde turur toqsan kişi bilen bizge baqa turur. Pes Şāpūr mundın āgāh boldı ve andın qayttı ve (23) öz çerigige kıldı. Pes Yusānos miñg kişi yiberdi anda kim ol cāsūs aytıp érđi

[245b]

(1) Şāpūrni tapmadılar ve qayttılar. Ol toquz kişini öltürdi. Pes İlyānos melikke kişi yiberdi ve barça (2) yığıldılar ve Şāpūr harbğa ārāste boldılar. Ve her né ‘Arab érđi melik allığa yığıldılar ve Şāpūrni (3) andın tilediler ve ayttılar: bu harbni bizge qoy kim biziñg Şāpūr bilen kīnemiz bar turur melik icābet kıldı. (4) Yüz yétmiş miñg ‘Arab kişisi muqaddimeğa keldiler ve İlyānos Rüm çerigi bilen alarnıñg soñğıdın (5) ve ‘Arab Şāpūr bilen harb kıldılar ve Şāpūrni uşattılar ve élini bende kıldılar ve Şāpūr qaçtı Tayfūn (6) ‘Irāq yérige bardı ve ‘Arab anıñg çerigini bisyār öltürdi ve bende kıldı ve İlyānos kıldı ve Şāpūrniñg (7) hazīnelerini barını aldı ve Medāyin ve Tayfūnda olturdi ve Şāpūr nāmeler bitidi her né anıñg pādşāh- (8) –lığda çerig érđi ve ‘Irāqtın ve Pārs ve Hōrasāndın barçanı yığıdı ve yine İlyānos harbğa bardı (9) ve anı hezīmet kıldı. Ve Tayfūn ve Medāyin andın aldı ve İlyānos yine qayttı ve Dicle kırağığa tüşti (10) ve çerig çığardı. Şāpūr muqābelesi Abrašta tüşti ve anda érdiler bir ay resüller yibere turur (11) érdiler birbirge şulh üçün bir kün namāz-ı dīger İlyānos serā-perde eşikige turup érđi. At (12) üstide öz haşşaları bilen Şāpūr çerigide muqābele ve alarğa baqa turur érđi kim nā-gāh (13) oqı Şāpūr çerigidin kıldı ve İlyānosniñg yüregige tégdi attın yıkıldı ve öldi (14) ve çerigi mütehayyir qaldılar. Pes yine kün barça Rüm ve Harir çerigi Yusānosqa yığıldılar (15) kim anı melik kılgaylar ol qabul kılmadı ve ayttı: mén tersā-mén ve siz İlyānos tersālıqtın (16) çığardıñgnız mén siziñg melikiñgnizni qabul kılmas-mén ve alar barça ant içtiler kim biziñg (17) dīnimiz hem tersāyi turur ve biz İlyānos bīmidin élig tartıp érdük. Pes qabul kıldı (18) ve Şāpūr bildi kim İlyānos öldi hayāl kıldı kim ol çerig yine kaytkay çün haber kıldı kim (19) Yusānosni melik kıldılar Şāpūrğa ‘aceb kıldı kişi yiberdi alarğa kim Hudāy mülkiñgnizni helāk (20) kıldı siz dilīrlık bilen özge melik

kıldınğnız ümĩdim bar kim siz bu hem bu ‘Irāk yérıde açlıkka (21) ve susuzlukka helāk bolğay-siz Hūdāy fermānı bilen ve biriñniz yine Rūmğa tégmegey-siz ve bizdin (22) hem kişi kérek kim kılıç kındın çığarmagey eger özge melik kıldınğnız aytınğ tā ‘ālimini bizge yibergey (23) tā anıñ bilen sözleşeliñ eger şulh maşlahatı bolsa şulh kılınğ eger ħarb yırağ bolsa bileliñ.

[246a]

(1) Pes Yusānos ayttı: mén özüm añğa baray. Ayttılar: ey melik sēn barma kişi yiber. Ol eşitmedi (2) ve özi bardı séksen ten Rūm büzürgeridin Şāpūr allığa kēldi. Şāpūr eşitti kim (3) melik özi kēldi şād boldı ve qarşu çığdı çerig arasıdın éllig kişi bilen ‘Arab (4) mehterleridin çün birbirge yéttiler atlardın tüştiler birbirge selām kıldılar ve yér öptiler (5) ve Şāpūr buyurdı tā çerig ortasıda bisāt saldılar ve tüştiler ve Şāpūr maṭbahın kēltürdiler (6) ve ol kün anda içtiler ve ārām taptılar çün şabāh boldı. Şāpūr Yusānoska ayttı: eger Rūmīler (7) séndin özge kişini melik kılsalar érđi ménı alar bilen ħarbtın özge iş yok érđi. (8) Velĩ séniñ için şulh kıldım ve mén siziñ ħarbiñiz āhengi kılmay turur érđim. ‘Arab āhengi kılip (9) érđim. Kim alar ménıñ pādşāhlıımge kirip érđiler ménıñ kiçikligimde émdi mén alarnı (10) istey kēlip érđim. Çün siziñ bilen şulh kıldım ve ħarbnı ber-ṭaraf kıldım. Velĩ siz ménıñ yérime (11) kēlip néçe vaqtin béri ve fesādlar bisyār kıldınğnız, dırahtlar késtiñniz, kārızler quruttuñnız (12) ya munıñ kıymetin mañğa bériñğ ya Nuşaybin şehri mañğa bériñğ. ‘Evaż ve Nuşaybin şehri Ahvāz (13) pādşāhlığdın émiş velĩ Rūmīler alğan émişler. Yusānos ol séksen kişi bilen icābet (14) kıldılar kim Nuşaybinni bergeyler ve şulh kıldılar ve şart kıldılar kim ‘Arabnı özleri bilen (15) asramageyler, Rūm yérige qoymageyler. Ve Rūm çerigi kayttı ve Nuşaybinni Şāpūrğa bērdiler ve (16) ‘Arabnı öz aralarındın çığardılar ve Nuşaybin élige ħaber kēldi, barı Rūmğa bardılar ve Nuşaybin (17) ħālĩ qaldı ve Şāpūr Pārs on miñ öylük kişi Nuşaybiñge kiğürdi ve Aşḥardın (18) ve olturguzdı ve ‘Arab āhengi kıldı ve her qayda bir ‘Arab taptı öltürdi. **Şāpūr Kıışası (19)** ve atı andın Şāpūr zū’l-ektāf dégeyler ve dédi kim yéryüzide ‘Arabtnı qalmağay ve Yusānos (20) Rūmğa yine yandı şulh kılip emĩn bolup pes bir yıl melikte érđi ve öldi. Rūmīler yine (21) melik olturguzdılar ve Şāpūr ‘Arabnı istey turur érđi. Tā barça ‘Arab qorğunçtn kaçtilar (22) ve Rūmğa bardılar. Şāpūr Rūm melikige kişi yiberdi kim Rūmīler bilen şulh anıñ için kıldım

[246b]

(1) ki ‘Arabı öz aralarığa koymağaylar her kimdin kaçsa Rümîler anı kabûl kılğaylar.’ Arabnı arañgızdın (2) çığarıñg yok érse harbğa ārâste boluñg. Rüm meliki ol ‘Arabnı bérmedi. Şâpür ‘Acem çerigini (3) yıgđı kim harbğa bargey. Pes dédi kim Rüm melikini bilgeyler ve şüretini tanıgay ve kişige inanmadı (4) özi yalğuz bardı ve Rümğa kirdi kim haberler keltürgey pādşahlıknı halífetige tapşurđı (5) ve kişini āgāh kıldı kayda barur-mén dervişniñg şüreti bilen yayağ bir yıl Rümde (6) kéze turur érđi. Tā barça haberler bildi ve sordı şehrlerdin ve hişārlardın çerig- (7) – lerdin barçanı bildi ve tanıdı bu cāsuslar keldiler ve ayttılar kim Rüm melikige haber bérđiler (8) kim Şâpür halk arasındın tā peydā bolup turur ve kişi bilmes kayda turur ve Rüm meliki (9) andın korğa turur érđi ve bilmedi kim ol Rümde ve Rüm melikige toyi érđi (10) barça mehterler ve şeriflerni yığıp érđi Şâpür hem anda bardı dervişler bilen tā Rüm (11) melikni körgey ve şüretini tanıgay çün Şâpür melikniñg tahtı allıda turđı. Rümî- (12) – lerdin serhengi érđi kim harb küni Şâpürni körüp érđi tanıdı ve melikke ayttı ve (13) Şâpürni tuttılar hem anda buyurđı tā öy tērisini tēşip Şâpürniñg boynıga (14) saldılar baştın ayağını tērige tuttılar başdın özge taşkarı qalmadı ve ol (15) tēri Şâpürğa qurudı andın taşkarı çıga almadı ve Rüm meliki çerig tarttı ve (16) Pārs ve Ahvāz pādşahlıgıga kirdi ve Şâpürni özi bilen keltürdi hām tēride ve (17) şehrlerni bozar érđi ve bisyār halknı öltürdi ve mī ve-dār dirahıtlarnı késti. (18) Pārstın Ahvāzğa keldi ve anda hem mundağ kıldı ve Cündişâpür şehir-istānında hişāri (19) érđi andın köp kişi öltürdi ve Ahvāzdın ve bu şehrlerdin her kim yér tüşti barça (20) Şâpür müvekkelleriğe tapşururlar érđi. Ol müvekkeller büzürglerni Şâpür bilen asrar- (21) –lar érđi. Bir kün ol müvekkeller Şâpürdın bardılar ve Şâpür allıda tohumlar érđi (22) yağ tola Şâpür ol Ahvāz büzürgleriğe kim anıñg bilen érdiler ayttı: bu yağdın bu tērige

[247a]

(1) töküñg ve alar ol yağlarnı Şâpürğa tökti ol tēri yumşadı. Çün şehir vaqti érđi (2) özini ol tēridin çığardı ve Cündişâpür şehir-istānınıñg eşikige yétti (3) der-bānlargā ayttı: mén Şâpür-mén alar bildiler kim Şâpür Rüm çerigide bendte érđi (4) çün kördiler tanıdılar anı şehrgā kigürdiler ve añga yığıldılar ve şād-mānlıq kıldılar (5) ve huruş kıldılar ve Rüm meliki āgāh boldı kim Şâpür ol tēridin kaçtı bisyār āşifte boldı (6) ve Şâpür her né şehirde çerig érđi yıgđı çün şabāh boldı özini şehrdin taşkarı (7) saldı ve harb kıldı ve Rüm çerigini hezīmet kıldı. Şâpür alardın bisyār öltürdi (8) ve Rüm melikni ve anı ağır tēmür bilen bağladı añga ayttı: her né bozup érdiler Cündişâpürda

(9) ve Pārsta ve Ahvāzda barını ābādān kıldı ve Rūm meliki Rūmīler né tiledi tā barçanı (10) ābādān kıldı ve buyurdu kim her bir dırahtge éki dıraht éktiler zeytūn dırahtı (11) ve ol dırahtlar mīve kekirdiler ve tamām boldı andağ kim bar érdu ve Rūmdın tofrağ (12) kéltürdiler ve ‘imāretler kıldılar. On yıl Rūm meliki Şāpūr bendide érdu. Çün ‘imāretler (13) tamām boldı ve dırahtlar mīve kekirdi andın soᅡ Şāpūr Rūm melikidin bendni (14) aldı ve éki ayağıniᅡ tabanlarını késti ve éşegige mindürdü ve Rūmğa yiberdi (15) ve Şāpūr melikke olturdu ve ‘Arab zinhārga kéldiler ve ᅡalkıga zinhār bértiler émdi (16) her né Kirmānda ‘Arab turur Sa‘leb ve Bekreb ᅡabāilidin tururlar ve ‘Abdu’l-ᅡubeys élidin (17) ve barça ‘Arabni Kirmānga Şāpūr yiberdi ve ‘Arab meliki Hīrede ‘Amrū bin ‘Adiyyiniᅡ ferzendleriᅡa (18) bérp érdu Şāpūr ve andın yine almay-turur érdu andağ kim ataları kıldılar ve andın (19) oᅡlı ᅡaldı atı İmrū’l-ᅡays Şāpūr ‘Amrūniᅡ bu oᅡlıᅡa atasınıᅡ pādşāhlıᅡını bérp (20) érdu ve ol tamām Şāpūrniᅡ ‘ömri bilen ᅡaldı ve Şāpūrdın soᅡ ‘Acem mülükiniᅡ (21) ‘ahdıᅡa otuz yıl ᅡaldı ve her kim pādşāhlıᅡta olturdu bu ‘Amr neslini ‘Arab melikidin (22) ayırmadı ve Şāpūr yétmiş éki yıl mülkte tirildi. Pes öldi andın éki oᅡlı ᅡaldı (23) kiçik bir Şāpūr bin Şāpūr ve bir Behrām bin Şāpūr ve Şāpūrniᅡ aᅡası bardı Erdeşīr atlıᅡ

[247b]

(1) ve Hürmüz Şāpūrniᅡ atası bu Erdeşīrni allıdın ıraᅡ tuttu anıᅡ üçün melikni Şāpūr (2) vaşiyet ᅡılıp ve henüz Şāpūr ana ᅡursaᅡıda érdu çün Hürmüz öldi. Erdeşīr ᅡayāl kıldı kim (3) ‘Acem mehterleri ve mübidleri melikini aᅡᅡa bérgeyler ve kişige baᅡmageyler kim ol ana ᅡursaᅡıda (4) turur. Alar ᅡılmadı ve Hürmüz vaşiyetin asradılar ve şabr kıldılar tā Şāpūr anadın toᅡdı (5) melik aᅡᅡa bértiler ve Erdeşīr Şāpūrniᅡ aᅡası ol élge kīne tuttu. Pes Şāpūr öldi (6) bu Erdeşīr melik oldu ve él bisyār her gürūhtın aᅡᅡa yıᅡıldılar andın kim Şāpūrniᅡ (7) oᅡlanları henüz kiçik érdiler çün uluᅡ boldılar mehterleri yıᅡıldılar ve Erdeşīrni (8) tilemediler. Erdeşīr ᅡaçtı ve Şāpūr bin Şāpūr melikke olturdu kiçik érdu. **Vallāhu a‘lem (9) Şāpūr bin Şāpūrniᅡ pādşāhlıᅡı** Çün Şāpūr bin Şāpūr melikke olturdu (10) él sévündiler ve yaᅡşı sīreti bar érdu ve dād ve ‘adl kıldı ve él anıᅡ bilen rām (11) boldılar ve bu a‘mā Erdeşīr kim anı meliktin ᅡıᅡarıp érdiler aᅡᅡa muᅡī‘ boldı ve bés yıl (12) melikte érdu bir kün ᅡaymede olturup érdu ᅡerig aᅡᅡa şūriş kıldılar ve ᅡāderni (13) üstiᅡa yıᅡa saldılar ᅡāderniᅡ suruᅡı başıᅡa kéldi ve öldi ve anıᅡ urnıᅡa (14) Behrām bin Şāpūr olturdu. **Behrām bin Şāpūrniᅡ pādşāhlıᅡı** ve Behrām bin Şāpūrni (15) Kirmānşāh oᅡudılar andın kim Şāpūr aᅡᅡa Kirmān

pādşahlığını béríp érđi kúdeklikte (16) aňga yiberip érđi. Pes melikke olturđı hálķ şād boldılar ve él aňga muṭī⁵ boldılar (17) ve melik aňga rāst boldı ve on bir yıl tirildi melikte bes vaḫti aňga hem sipāh şūriş kıldılar (18) ve barça yıgıldılar ve anı araĝa aldılar ve oĝı urdılar ve öldi. Kişi bilmedi kim oĝladı (19) ve andın soňĝ oĝlı olturđı atı Yezd-i Cerd ve anı laķab bilen Yezd-i Cerd-el yetīm oĝıldılar. (20) Pes geh bī-dādliķlar ve sitekler kim ol kılıp érđi. **Yezd-i Cerdniň pādşāh- (21) -lıĝınıň haberi** ve gürühī ayttılar kim bu Yezd-i Cerd Behrāmniň oĝlı émes érđi Şāpürniň (22) oĝlı érđi Behrāmniň inisi ve ‘ilm ve temizlik érđi ve hıredliĝ ve tecribesi bisyār çün melik (23) aňga téĝdi ve alarnı barçanı öltürdi ve sitem ve bī-dādliķ kıldı ve ‘aceb ve kibr ve ‘ilm ehliĝa

[248a]

(1) istihfāf kıldı ve sipāhi ve ra‘iyyetķa h‘ār⁵luķ kıldı egerçi endek günāh kişidin (2) kéldi ötkermedi ‘afv kılmadı kiçik yazuķķa uluĝ ‘uķūbet kıldı her néçe (3) aňga yaĝın érđi şefā‘at kıla almadı tā hīç mehter kişi sözin aytmadı ve ayttı: sén (4) rüşvet alıp-sén ve kişini hīç işke emīn bilmedi ve eger kişi aňga bisyār yaĝsılıķ (5) kıldı anı saylamadı ve kişini her némersege tōhmet kıldı ve él Hudāy ‘azze ve celleĝe andın nāliş (6) kıldılar ve sitem ve bī-dādliĝdın ğatıķ rence boldılar ve bir kişini vezīr kıldı atı (7) Nersī ve süħan-dān ve ‘aql ve hıredliķ ziyāde kıldı él şād boldılar ve andaķ kemān élttiler (8) kim anıň sözin eşitkey eşitmedi ve bī-dādliķ ziyāde kıldı ve sitem ve ğan tökmek (9) élniň ğolıĝa bī-çāre boldılar ve hīç hīlet bilmediler Hudāynı oĝıldılar ve yalbardılar (10) ve ol Medāyindin Pārsķa bardı ve Pārstin Cürçānĝa bardı ve Ğorasān ğaşdı kıldı (11) ve her şehrkā yétti sitem arturđı ve yéĝirmi bir yıl melikte olturđı ve hálķ Hudāynı (12) oĝırlar érđi çün eceli yétti bir kün çérig bilen yazıĝa çıĝıp érđi bir yaĝşı tebucaķ (13) at kéldi yalangāç ve serā-perde eşikide turđı kim herĝiz kişi ol zībāliķ bilen at (14) körmey turur érdiler Yezd-i Cerd ayttı: égerleňĝ her néçe kıldılar kişi yaĝınıĝa bara almadı (15) hīç kimni yavutmadı Yezd-i Cerd özi ğoptı ve at yaĝınıĝa kéldi ve anı nevāziş kıldı (16) téĝ turđı tā éger üstiĝa saldı yüĝen başıĝa urđı ve élini tarttı ve (17) kéyinige aylandı ğuyuşķan salgay andaķ çifte yétti kökrekiĝe kim saķal téĝ uşaldı (18) ve öldi ve at éger yüĝen saldı ve ğaçtı andaķ kim hīç kişi yéte bilmedi ve körmeydi (19) kim ğayda bardı ve él ayttılar: bu ferişte’ī érđi kim Hudāy yiberdi tā anıň ğulmın éldin (20) köterdi ve bizni belādın ğutķardı ve anıň soňĝdın Behrām-ı Gür olturđı oĝlı ve ol vaĝt (21) kim Yezd-i Cerd öldi Behrām-ı Gür anda yok érđi ‘Arab yéride érđi kim anda perveriş kılıp (22)

⁵ Metinde: حوار

érdiler ve anıñg ğayıblıgın kışşasını munıñg soñgıdın aytalıñg kim bu ‘acāyib kışşa turur
(23) Yezd-i Cerd soñgı melik Behrāmniñg ğaybetiniñg haberi Yezd-i Cerd oğlu ayturlar

[248b]

(1) kim her néçe Yezd-i Cerdka ferzend kélse érdi qalmas érdi barı öler érdi ve ‘Arab meliki Şāpūr (2) zemānda ‘Amrū érdi çün ‘Amrū öldi aña oğlu érdi İmrü’l-Ḳays atlıq ve ‘Amrū (3) Şāpūr soñgıdın öldi andın oğlu qaldı Nu‘mān bin İmrü’l-Ḳays ve Behrām bin Şāpūr bu Nu‘mānga (4) ‘Arab melikin bérdi çün Yezd-i Cerd melikke olturdı. Melik Nu‘mān bin İmrü’l-Ḳays érdi (5) Yezd-i Cerd ol melikni Nu‘mānga qoydı. Pes Yezd-i Cerdka ferzendler kélürler érdi ve qorqar- (6) –lar érdi ve ölerler érdi tā āhirde aña Behrām kélđi kim andın soñg melik érdi ve anı Behrām (7) at qoydı ve tedbır kıldı kim ‘Acemdin munı özge şehрге yibermek kérek tā meger ol havā aña muvāfiq (8) kélgey ve tirilgey. Pes ittifaq tüşti kim ‘Arab yérige yibermek kérek Hıre ve ‘Arab havası ten-dürüst- (9) –raq bolğay. Kişi yiberdi ve ‘Arab melikini oqudı Hıredin bu Nu‘mān bin İmrü’l-Ḳays bin ‘Amrū (10) kélđi Yezd-i Cerd anı kirāmı kıldı vuşlat bağışladı ve aña ayttı: méniñg bu oğlumni élt (11) ve perveriş qıl ol Bādiye ve Hıre havasında meger tirilgey Nu‘mān Behrāmni aldı ve öz yérige (12) éltti ve aña üç dāye kéltürdi bir ‘Acem hatunlaridin saylap aldı ve özi bilen éltti (13) tā yolda süt bérgey büzürg-zāde hatun érđi ‘Acemde ten-dürüst ve ‘aql ve hıredlik çün Hıreğa (14) éltti sütlük hatun güzın kıldı ‘Arab büzürlerdin ‘aql ve hıredlik ve ten-dürüst ve (15) ve her üç dāyeni ta‘yın kıldı tā nevbet bilen süt bérgeyler ve perveriş qılurlar érđi Behrāmni (16) ve Hıre havası hoşraq ve pākızeraq barça havālaridin turur cihānda ve Nu‘mān buyurdı kim (17) kişi tileñg kim binā bilgey ve andağ üstād cihānda bolmagey. Tā mén bir küşki binā qılay ve bu küdekni (18) anda perveriş qılay tā havası hoşraq bolğay. Bülend günbedi kim bağlarda binā qılğaylar. Pes tiledi (19) ve tā yétti ‘Irāq ve Şām yérige hūb üstād kişi Rūmı érđi ve tamām Şām ve ‘Irāqta aña hem-tā yoq érđi (20) ve binālar kıldı ve Rūm bināları téğ anı Nu‘mānga kéltürdiler atı Sinnimār Nu‘mān aña ayttı: méniñg (21) qolumda ‘Acem melikiniñg oğlu turur. Dér-mén kim bināı qılğay-mén bülend ki andın bülendrağ (22) bolmağay. Bu küdekni ol binā üstige asrağay-mén ve perveriş qılğay-mén tā havası hoşraq (23) bolğay ve bu küdek ten-dürüst kélgey, yériniñg ağırlıgıdın irakrağ bolğay ve niyyet tiler-mén

[249a]

(1) kim maṅga kūškī kılğay-sén. Bégligi éki yüz arş ve anıṅ üstide bināī kılğay-sén kim anda (2) él bolğaylar. Qış ve yaz bu küdekni anda asrağaylar tā méniṅ tégresi anda (3) bilen kılğan bolğaylar tüzlük bilen anda (4) kim Şām ve Rūm bolmağay ve hiç pādşāhge mén- (4) –din özge anda (5) bolmağay. Sinnimār ayttı: mén saṅga bināī kılay kim yéryüzide maşrıqtın mağrib- (5) –ğaça anda (6) binā bolmağay. Pes meded-kārlar tiledi ve kéc bişürdi ve süt aytıptı ve bés yıl (6) ol bināda érdi ve gürühī dégeyler yégirmi yıl bināī kıldı kim kéçe ay tég tābiş kıldı. Her kim (7) kündüz aṅga baqtı köz andın köter almadı anıṅ yahşılığın ve tamām ‘Arab ve ‘Acem ta‘accübka kıaldı (8) ol binādın ve Nu‘mān kéldi ve anı kördi Sinnimārğa ayttı: anda (9) kıldıṅ kim mén munıṅ ‘özrin (9) kıla almağay-mén. Sinnimār ayttı: eger bilsem érdi kim méniṅ haqqım tamām bilgey-sén ve işimni tamgey-sén (10) ve méniṅ rencim zāyī bolmağay. Bināī kılar érdim āf-tāb bilen tābiş kılar érdi. Şabāh kün (11) çıgsa érdi eger āf-tāb kızıl érdi ol hem kızıl érdi. Eger sarıq érdi ol hem sarıq (12) érdi. Çün ay çıgsa érdi yine ay rengi bolur érdi. Nu‘mān aṅga ayttı: sén mundın yahşıra (13) binā kıla almağay-sén? Sinnimār ayttı: bisyār andın bihrek kılğay-mén. Nu‘mān endişe kıldı ve ayttı: melik (14) muṅga hediye bérgy bu aṅga binā kılğay bihrek mundın ve çābükrek. Pes Sinnimārğa ayttı: sén mundın (15) bihrek kıla alur émiş-sén. Nağı kılmadıṅ ve kıysı melikke asradıṅ kim büzürgrek ve bihrek (16) méndin bolğay. Nu‘mān ğazabta boldı ve buyurdu. Tā Sinnimārın ol bināniṅ başığa élttiler (17) ve andın taşladılar tā endāmları pāre pāre boldı ve öldi ve anıṅ hadīşi ‘Arabta meşel boldı. (18) Çün kışı kışıge pādāş yok girdāriğa lāyık kılğay ‘Arab yine aytkaylar. Çün Sinnimārın (19) ‘Arab tili bilen emşāl kitābıda bir bir beyt turur kim meşel ötkeyler⁶ yine dégeyler şı‘r: (20) Cezāni cezāhu Allāhu şerra cazā’ihi - Cezā’i Sinnimār ve mākān zeezenbi. Ve kışı bilmegey kim bu beyt (21) kim aytıp turur ve bu beytniṅ sebīti⁷ turur ve bu kışıde turur on beyt ve mén aytayın (22) kim bu ğarīb turur ve bu kışıde yine bar éken turur kim meliki érdi Benī Ğassān mülükıdın (23) bu mülük soṅıdın bisyār yıl ve ba‘zı Şāmdın aṅga érdi atı El-Ħariş bin Māriye Al-Ğassānī ve bir kışı

[249b]

(1) ve bir kışı érdi Benī El-Kelb Ħayydın atı ‘Abdu’l-‘Azīz bin İmrü’l-Kays Benī El-Kelb <?> aytayın anıṅ sarı (2) kéldi ve aṅga atı hediye kéltürdi kim tamām ‘Arabta anda at yok érdi ve bu melik Ğassānī ol atını (3) pesend kıldı ve bu ‘Abdu’l-‘Azīzni terbiyet

⁶ Metinde: اودكايلا

⁷ Metinde: سبييت

kıldı ve eşikide asradı anıñ bilen éki oğul érdi (4) birniñ atı ‘Abdu’l-Ḥariş ve birniñ atı Surāḥbīl ve bu melik aña ve oğlanlarığa ‘ulufe ta’yīn kılip (5) érdi ve bu melik Ğassānīğa oğlı bar érdi dāyelerğa béríp érdi Benī El-Kelb’de bu Ḥayyda kim (6) ‘Abdu’l-‘Azīz andın kélip érdi tā anı anda perveriş kılurlar érdi ve meliklerğa resm ol érdi kim (7) küçük oğulları her Ḥayyning mehterleriğa bérürler érdi ve her şehriñ mehteriğa tā perveriş (8) kılurlar érdi ve büzürg bolup ve edeb öğrenip ve atlanmek ve çevgān oynemek ve her né (9) meliklerge işke yaragey barçanı öğretip melikke keltürgeniler. Pes bu melik Ğassānīge haber (10) keltürdiler kim ol oğul kim Benī Kelb Ḥayyda érdi bilen çaqtı ve öldi ve bu melik töhmet kıldı (11) kim Ḥayy éli oğulnı öltürdiler bu ‘Abdu’l-‘Azīzni tiledi ve ayttı: bar ve ol Ḥayyning mehterlerini (12) bend kılip keltür! Ayttı: ol él méniñ qarındaşım tururlar mén aları bend kıлмаğay-mén. (13) Melik ayttı: eger barmasañ séni öltürey ve ant içti. ‘Abdu’l-‘Azīz ayttı: méniñ cezām séndin. (14) Mundaқ keldi Sinnimār cezāsı téğ kim küşk şahibi Nu‘māndın ‘ināyet köz tutar érdi anı (15) öltürdi. Pes ‘Abdu’l-‘Azīz éki oğlını Benī Kelb Ḥayyğa yiberdi tā él ni āgāh kıldı kim melik (16) sizgeni kılgay tā ol él öz fikrin kılgaylar ve bu qaşıde bitidi ve alar sarı yiberdi öz oğlanla (17) bilen ve ayttı beyt: Cezāni cezāhu Allāhu şerra cazā’ihi - Cezā’i Sinnimār ve mākān zeezenbi – sivā demuhu el-bünyāna ‘işrīna hicceten – yü (18) cellā ‘aleyhā bil-қarāmidi ve’sselbi – felemmā raā el-bünyāna temma suḥūkuḥ vāḍin – kemislih aṭṭavdi zī elbezihī etta ‘aṣṣub – (19) qābiduh minbe‘di ‘işrīna ḥıkbeten – ve қadd hezihi ehlu el-maşriқ ve’l-ğarb - veṭṭenet Sinnimār bihi külle ḥayra – (20) ve faza ledeyhi bi’l-mevdeti ve’l-қurbi – feқāle leқad <?> lī‘ilcin min fevki biraḥmetin - fehezā le‘emrullāhi min ‘azmi elḥaṭab – (21) femekāne lī ‘inde ibni ḥıkbete - ve‘lemū minezzenbih elāinen ‘elā kelbi – liyelқā bi’l-ḥayli ‘uқra bilādihim teḥlül – (22) ebeytü’l-la‘ne қavleke el-muğribi – vedūne ellezi mennā ibnu ḥıkbete nefsehü – raḥleyni birzevne ezzālūm ‘en ‘işse‘bi – (23) feқad rāmenā min қıbalı elmeri’ ḥādişun - mu‘ addedun ve muflıḥu le ellezī ellemme bi’l-қurbi. Nu‘mān pes Behrāmni küşk tamığa perveriş kıldı.

[250a]

(1) Kéyinti érdi anıñ muқābilide atı Sedīr hem Ḥīre ol küşk tamığa çıғar érdi bir sarıtın bādiye (2) érdi ve havāsı cihānda bisyār ḥoş yer sarıtın ‘Irāқ Sevādi ve kəntler ve ḥaremlıqlar ve ‘Irāқ (3) deryāsı ve ḥoşraq cihānda andın bolmağay tā közi téğünce teferrüc-gāḥlar ve ‘Arab Nu‘mānnı (4) Rabbe’l-Ḥavernaқ ve’l-Sedīr oқuğaylar ve

Behrāmni ol küşkte perveriş kıılır érđi. Tā on yaşadı (5) ve Nu‘mān dīnide érđi ve büt-perest érđi aňga vezīri érđi Şāmdın tersā ve ‘İsī dīni érđi. (6) Bir kün bu Nu‘mān oturup érđi vezīr bilen ol küşk üstiġa yaz érđi cihān sarı (7) baġtı öňġ şol sarı sebzeler ve lāle-zārlar türlüġ türlüġ göller Fırat rüdi (8) ve ‘Arab Sevādı tégreside Nu‘mānġa yéġirmi tokuz yıl érđi ve pādşāh érđi. Vezīrġa ayttı: cihānda (9) hıġ némerse bolġay mundın yaġsıraġ közge körmek üçün? Vezīr ayttı: bu yaġsı turur velī (10) ‘ayb ol turur kim muni aytmek kérek. Ayttı: Ĥudāy dīni ve ‘ibādet (11) ol cihān. Pes Nu‘mān küşktin tüştı ve ‘İsī dīniġa inandı ve pelās kéydi ve bu cihān- (12) –dın kaçtı ve pādşāhlıġtın élig tarttı ve ol kéce yaşandı ve özge herġiz kişi anı körmeydi (13) ve kişi bilmedi kim ol ġayda bardı ve anıňġ oġlı bar érđi Mundir bin Nu‘mān ve Mundir ata urnıda (14) melikke oturdı ve Yezd-i Cerd ol ‘Arab melikin aňga bérđi. Mundir ibn Māsemā oġudılar (15) ve Māsemā anası érđi ve atası Nu‘mān bin İmrü’l-Ĥays érđi ve bu Mundir Behrāmni perveriş (16) kıılır érđi andaġ kim atası tā on yaşadı ve ġürühī aġbār-ı aşġābıdın yine ayttı: kim (17) Yezd-i Cerd Behrāmni özi Mundirġa tapşurup érđi andın soňġ kim Nu‘mān olup érđi (18) ve dürüst ġaber ol turur kim Nu‘mānġa tapşurup érđi. Mundirniňġ atası Rabbe’l-Ĥavernaġ (19) ve’l-Sedīr Nu‘mān érđi ve Ĥavernaġ Behrāmġa binā kıılıp érđi ve Ĥavernaġ küşkni dégeyler ve bu (20) Mundirġa oġlı érđi anıňġ atı hem Nu‘mān ve bu Nu‘mān atadın soňġ melik aldı ve Nu‘mān bin (21) Mundir Behrām bilen téng yaşlık érđi anıňġ bilen olġaydı çün Behrām on yaşadı. (22) Mundirġa ayttı: üstādlar kéltür tā maňġa ‘ilm öġretgeyler ve atlanmek ve oġ atmek öġretgeyler. (23) Mundir ayttı: henüz üstād vaġtı émes kim sén küdek-sén kim saňġa oynımek ve şūġluk kıılmek

[250b]

(1) kérek. Behrām ayttı: eger mén yaş bilen kiçik-mén ‘aġl bilen büzürg-mén. Eger maňġa ‘ilm vaġtı bolmasa émdi (2) tilemek kérek çün vaġt bolsa ‘ilm méniňġ bilen bolġay kim némerse vaġtı bilen tilemeseňġ (3) vaġttin soňġ tapmaġay-sén ve ol kim vaġttin burna tilemeseňġ (4) vaġtide tapmagey-sén. Pes Mundir bu söz andın éştitti şād boldı raġbetige ‘ilmde ve (5) aňġa mu‘allimler ve mübidler kéltürdi tā aňġa ‘ilm ve edeb öġrettiler ve ġükemā’ī ‘Arab ve ‘Acem (6) ve Rūmdın ve her şehridin kéltürdiler ve oturġuzdılar tā her né ol meyl kıldı öġrettiler. (7) Ve on bés yaş yaşadı mu‘allimlerini ġaytardı ve Mundirġa ayttı: kim atlıġların méniňġ bilen (8) asra ata atlanmek öġreney ve tīr-endāz kéltür tā oġ atmekni öġreney. Mundir andaġ (9) kıldı ve Behrām bildi kim tamām öġrendi. Mundirġa ayttı: maňġa atı kéltür kim tamām ‘Arabta andın yaġsıraġ

(10) bolmağay tā mén anı miney. Mundir aṅga şād boldı ve buyurdı kim her né ‘Arabta at érdi kim kélture (11) aldı. Kéltürdiler Behrāmğa ‘arza kıldılar Behrām ayttı: atı snamek bilen bilmek kérek buyurdı kim (12) şehrdin taşqarı éltiṅ ve atlanıṅ ve yügürtüṅ tā qapısı üzgey ve Behrām ve Mundir ékisi hem (13) çığdılar ve atlarını yügürttiler atı bar érdi Mundirğa kim tamām ‘Arab atlarınınṅ ser-efrāzı (14) érdi kim anda hāzır érdi ol ilgerrek érdi. Behrām andın tiledi, Mundir aṅga bağışladı. (15) Behrām aṅga bisyār şād boldı ve aṅga mindi ve avğa çığdı. **Behrāmniṅ avğa barganı ve atasınıṅ (16) körünüşiğa kélgeni.** Bir kün Behrām-ı Gür ‘Arab çerigi bilen ve Mundir bilen avğa çığıp érdi. (17) ıraqtın qolan kör-{-di kim } yügüre turur érdi. Behrām anıṅ āhengi kıldı. Mundir tamām çerig (18) bilen soṅıdın bardı ve Behrām oq şaşta koydı. Çün qolan nağme-i bīt-i şır’ı kördi kim (19) hız kıldı ve özini qolanıṅ arqasığa saldı ve boynını téşti bilen qarmadı kim sindurgey. (20) Behrām oqı küşād kıldı kim şırniṅ arqasığa téğdi ve qarnıdın çığdı ve qolanıṅ arqasığa (21) téğdi ve qarnıdın çığdı ve yérge olturdı yarım kéçe ve Mundir ol tamām qavm bilen müteḥayyir (22) qaldılar ve Behrām buyurdı tā ol qolan ve şır ve oq ve yérni ol küşk tamığa şüret (23) kıldılar Behrāmniṅ meclis-gāhıda ve ol kündin tā bu kün Behrāmni Behrām-ı Gür dégeyler. Çün

[251a]

(1) bildi kim Behrām bülügqa yétti ve tamām hüneler aṅga tamām boldı. Mundirğa ayttı: maṅga melik tilemektin (2) çäre yoq turur ve atağa barmek kérek ve anıṅ hidmetiğa turmek kérek tā ol tirig (3) turur tā melik andın soṅ méndin çıgmagey. Pes Mundir anıṅ yahşı yarağın kıldı (4) ve atasığa yiberdi. Çün Behrām Yezd-i Cerdğa kéldi ol bed-hüylüqtin kim atasığa (5) érdi. Behrāmni andaq asramadı kim aṅga köṅül tohtagey. Behrām bir yıl ata hidmetide (6) érdi. Bisyār dil-gır érdi. Pes Qayşer-i Rüm meliki inisini Yezd-i Cerd sarı yiberdi tā şulh qılğay. (7) Yezd-i Cerd anı kirāmı kıldı. Çün yine qaytar boldı. Behrām aṅga öğretti kim atasıdın (8) tilegey kim Behrāmni Mundirğa yibergey kim anıṅ bilen öğrenip turur ol (9) yérde hū qılıp turur munda dil-gır bola turur. Yezd-i Cerd icāzet bérđi. Behrām beyt-i – (10) - Mundir sarı bardı ve hoşluq bilen érđi çün Yezd-i Cerdni at tépip öltürdi. (11) Behrām anda yoq érđi ‘Arab yéride érđi ve ‘Acem éli anda yığıldılar ve ayttılar: (12) Yezd-i Cerdin halāş boldük ve belā ve bed-hüylüğdın. Tā ve aṅga oğlı turur ‘Arabta (13) kim ‘Arab hüyi bilen ol gāyib turur eger ol kélse biz anı melik qılmagey-biz ve melik (14) aṅga bérmegey-biz kim ol

atasıdın yamanrak kılğay. Pes barça ittifāk kıldılar (15) aṅga bérmegeyler ve bir ten érđi alarınıᅇ arasında Erdeş̄ir ferzendleridin atı Kisrā. (16) Anı melik kıldılar ve Medāyınᅇa kéltürdiler ve melikke olturğuzdılar ve mübidleriniᅇ (17) mübidi tāc anıᅇ başıᅇa koydı. Pes ᅇaber Behrāmᅇa boldı ‘Arab yérđe kim alar mundaᅇ (18) kıldılar. Mundir tamām ‘Arab çérigin yıᅇdı ve alarᅇa ayttı: baᅇınıᅇ tā Behrām né buyurgey. (19) Behrām ayttı: siz bilür-siz kim atalarım siz néçe yaᅇşılıᅇ kıldılar ve bilgey-siz kim Yezd-i Cerd (20) bed-ᅇüylüktn né kıldı sizge ve melik atamdın soᅇᅇ maᅇᅇa téger ve ‘Acem özge kişige (21) bérđiler. Émdi sizge turur maᅇᅇa meded kılmek tā mén bu melikni yine alᅇay-mén. Mundir (22) tamām çérig bilen aᅇᅇa selām kıldılar ve ayttılar: ‘Arab ve ‘Acem meliki séniᅇ turur ve (23) biz barça fermān-berđār biz ve barça cānlarımız saᅇᅇa fedā turur. Mundir ᅇabül kıldı kim mén

[251b]

(1) ᅇarār tutmayın tā melikni yine saᅇᅇa bérmesem ve séni melik taᅇtıge olturğuzmasam ve tāc başınıᅇge (2) koyay. Behrām şād boldı ve alarᅇa yaᅇşı sözler ayttı ve Mundirᅇa şükr kıldı. Yine kün Mundir (3) Nu‘mān oᅇlını oᅇᅇ miᅇᅇ ‘Arab çérigi bilen yiberdi ve ayttı: Medāyınᅇa bar tā ol (4) şehri kim Kisrā ‘Acem meliki anda turur. Şehrge yaᅇın tüş ve ᅇalāye yiber eger séniᅇ éliᅇᅇge (5) kélmeler sén ilgeri barma, eger çıᅇsalar ve ᅇarb kılsalar ᅇarb kıll alardın yesir ve bende (6) kıll. Tā çıdagünçe öltürmekni taᅇş̄ir kılmak. Nu‘mān bin Mundir⁸ kéldi ol çérig bilen tā Medāyin- (7) –niᅇᅇ yaᅇınıᅇa ve ᅇayfün ve Medāyin‘ül-Melik ve ol Sevād ᅇudüđıᅇa olturdı ve ‘Acem aᅇᅇa kişi (8) yiberdi kim né işke kélip-sén ? Ve Yezd-i Cerdniᅇ şāᅇib-i resāyili bar érđi atı ᅇāy (9) ‘aᅇl ve tedbirlig ve Yezd-i Cerd her ᅇayda resül yiberse érđi anı yiberür érđi ve ‘Acem barça (10) ittifāk bilen anı {Mundirᅇa} yiberdiler ve resüllükᅇa. Tā bilgey kim Nu‘mān né işke kélip turur Mundirᅇa. (11) Çün resül Mundirᅇa kéldi. Mundir ayttı: mén Nu‘mānnı yibermedim ki! Nu‘mānnı Behrām yiberdi (12) kim siz anıᅇ mīrāş melikini özge kişige bérđip-siz. Ol ᅇaᅇᅇ ve melikini tiley turur. Ve resülᅇa (13) ayttı: melikke bar tā saᅇᅇa né dégey? Anı öz kişisi bilen melikke yiberdi. Çün bu resül (14) Behrāmni kördi müteᅇayyir boldı anıᅇ şüretide ve meclisidin. Ve ol vaᅇt Behrām yéᅇirmi (15) yaşı érđi. Resülᅇa andın hevl kéldi. Behrām anıᅇ bilen ‘itāb kıldı ve ayttı: siz méniᅇᅇ (16) mīrāşımı özge kişige bérđiniᅇiz kim aᅇᅇa ᅇaᅇᅇ yok érđi. Pes aᅇᅇa yaᅇşı va‘deler kıldılar (17) kim girdārınıᅇnizge baᅇmayın. Siz Yezd-i Cerdin ᅇorᅇup-siz anıᅇᅇ

⁸ Metinde: مندر

yaman hūy ve fi'lidin (18) ve andağ bildiñgiz kim méniñg hem mezhebim andağ turur ve mén anıñg allıda kældim bir yıl (19) turdum ve mezheb ve sıretin kördüm taħammül kıla almadım ve anıñg bī-dādılıkların köre (20) almadım ve anıñg allıdım bardım ve Hūdāy 'azze ve cellega nezr kıldım ki eger melik mañga tégse anıñg (21) mezhebini tutmayın. Her né yamanlık kıldı mén yaħşılık kılay ve bu kün uşal 'ahdta (22) turur-mén. Pes resül anıñg allıdın çığdı ve Mundirğa keldi ve ayttı: eger 'Acem éli bilseler (23) érdi kim mundağ turur hergiz melikni özge kişige bérmes érdiler. Mundir ayttı: yine kıayt

[252a]

(1) ve her né meliktin kördüñg ve eşittiñg alarğa aytğıl. Resül yine kıayttı. Üçünçi kün Behrām (2) ve Mundir otuz miñg kişi bilen resül soñğıdın yörüdiler. Çün Behrām ve Mundir çerig (3) bilen şehr eşikige tüstiler. 'Acemniñg qarıları ve hükemā ve mübidler çığdılar ve Mundirğa (4) keldiler. Mundir ayttı: melik allığa barıñg tā né buyurgey. Alar Behrām allığa keldiler ve Mundir alar (5) bilen keldi. Behrām ayttı: mén çerig keltürdüm velī uruşge kelmedim ki sizler barça mañga (6) ata ağasız ve mañga yat émes-siz. Tā çıdagünçe siziñg bilen ħarb kılmay ve kişi kıanın tökmey (7) ve mén öz ħaqqım tiley turur-mén ve siz bilür-siz kim melik méniñg ħaqqım turur. Tañgla tamām – (8) -'Acemni yığıñg çerig uluğları ve ra'iyet ve 'ulemā ve hükemā ve mübidlerniñg mübidini (9) tā mén alar bilen ve bu merdek kim añga melikni bérrip-siz? Sözleşey eger méniñg ħaqqım kelse siz (10) méniñg fermānım kılıñg ve mén yaħşı mezheb bilen 'amel kılay. Her né Yezd-i Cerd kıldı yaman- (11) -lıqtın mén yaħşılık kılay. Eger méniñg ħaqqım kelmese mén yine kıaytay ve él anıñg yaħşı (12) sözidin şād boldılar ve kıayttılar ve yine kün Behrām ve Mundir ve çerig yığıldılar (13) şehr eşikige ve tamām 'Acem çığdılar ve Kısra çığdı ve altun taht çığardı ve mübid- (14) -lerniñg mübidi kıolığa tād érdi ve Behrām tahtğa olturdı kışidin endişe kılmadı (15) ve icāzet tilemedi ve tād tilemedi ve mübidler mübididin ve Mundirni öz yanığa tahtğa (16) olturguzdı ve tamām 'Acem ve Kısrağa körünüş bérdi barça anıñg tahtınıñg altıda olturdılar (17) ve Behrām ayttı: her kim mecliste söz bilür aytsun. 'Ulemā keldiler bir bir ve her kişi söz ayttı. Ol söz (18) Yezd-i Cerdin peydā kıldılar anıñg bed-hüylüğüdın ve bed-mezhebliğıdın ve kıan tökmekidin (19) kim bisyār ħalk anıñg devride ölümge bardı ve memleket ve yerler bozuldı. Çün ħalk andın (20) ħalaş boldılar yığıldılar kim biz bu melik anıñg ferzendleriğa bérmegey-biz kim ata mezhebide bolğaylar (21) ve biregüni keltürdiler

hem bu melikniñ ehl-i beytidin ve melikni aña tapşurdılar. Mundir ayttı: (22) mên sözünğizni eşittim cevābı melikke turur. Behrām ayttı: mên sizni yalğançı kılmayın. (23) Ol kim ayttıñız Yezd-i Cerd mezhebiden mên bir yıl anıñ bilen érdim mezheb ve <?> āgeh boldum

[252b]

(1) ve bu ra'iyetka ğam bér érdim. Hudāy 'azze ve celleğa nezr kıldım ki melik maña tégse anıñ mezhebin tutmagey- (2) –mên anıñ yoluğa barmagey-mén. Her kim né bozardı mên tüzgey-mén ve hem bu niyyette (3) turur-mén. Hudāynı özümge güvāh kılayın ve sizni ve mübidler mübidini ve bir yıl munda olturay (4) melikke eger bu sözümge vefā kılsam arı eger kılmam ve siz pend kılmāñız meliktin çığay (5) ve tāt mübidge bérey tā her kimniñ başığa kılsa ol bilgey ve siz méniñ bı'atımdın ve tātım- (6) –dın bızār boluñ ve bu Kısra kim méniñ mırāşım aña bérdiñiz? Özümni anıñ bilen érlikke (7) sımayın. Bu tātıni éki aç şirniñ arasında koyuñ eger ol kélip alsa melik anıñ haqqı bolsun. (8) Mên kıtay eger mên alsam melik méniñ bolğay. Eger 'adl kılsam méniñ mezhebim sizge pend (9) kélmeşe bu melik sizge bérdim ve meliktin bızār boldum. Tā siz her kimge köñlüñiz yağa bérinğ. Él anıñ (10) söziğe dermānde boldılar ve cevāb tapmadılar ve mütehayyir boldılar ve ol kim ayttı pend kıldılar (11) ve yine kün yığıldılar tamām 'Arab ve 'Acem ve Kısra kélde ve mübid tāt keltürdi ve sipeh-büdi érde kim (12) 'Acem melikiniñ şirlerini asrar érde atı Bistām aña buyurdılar tā éki aç şir keltürdi (13) él bilen öğrenmegen zincir boynığa bağladılar ve tāt ortada koydılar bir şir tātıniñ (14) béridin ve bir şir tātıniñ narısındın. Bistām ol zincirni uzun koydı ve Behrām Kısrağa (15) ayttı: ilgeri kél. Ayttı: sên yörü kim melik da 'vā kılar-sén. Behrām taşı kolığa aldı ve şir- (16) –lerniñ āhengi kıldı. Mübidler mübidi aña ayttı: Hudāydın kork! Melik için özünğni (17) helāk kılm ve Hudāyğa tevbe kılm kim Hudāy 'uqūbeti turur kim séni hırştın melik için munda (18) keltürdi ve özünğni helāk kılar-sén kim séni bu şirler helāk kılarlar biz séniñ qanıñ- (19) –dın bızār turur-biz. Pes Behrām şirler āhengi kıldı çün yakın yétti bir şir anıñ āhengi kıldı Behrām (20) yérdin hız kıldı özini şirniñ arkasığa tuttu ve éki kulağıni bérkitti ve ol taş bilen (21) başığa ura turur érde. Yine bir şir anıñ āhengi kıldı çün yakın yétti Behrām kol uzattı (22) ve bir kolı bilen bu şir kim minip érde, asradı ve bastı tā altıda öldi ve yine bir kol bilen (23) ol yine şirniñ kulağıdın tuttu ve ol şirniñ {başını bu şirniñ} başığa ura érde. Éki şirniñ <?>

[253a]

(1) çığdı ve öldi ve ol uzattı tac yerdin aldı başığa oydı ve ol eki ışni (2) allıdın tasladı el ta'accubđa aldılar. **Behram-ı Gurnıng padsahlığınıng haberi ve arb ılmağı- (3) – nıng haberi ve Hakan-ı Turk bilen.** un Behram tahta olturđı ve tac başığa oydı (4) ve kişini sormadı evvel ol Kisra erdi kim melik anga berip erdiler kim Behramđa selam ıldı (5) ve ayttı: kim melik sanga musellem turur ve seza-var turur maşıştın mađribđaa. Andın song mubidler (6) selam ıldılar ve tamam 'Acem halkı selam ıldılar ve anı pend ıldılar ve Behram melik aldı ve yetti yıl (7) her kunde tahta olturđı ve halka korunu berdi ve alarđa yaşsı va'deler ıldı (8) ve Behram ol kun yegirmi yaar erdi. Yetinqi kun Mundirni aytardı ve cundan mal berdi kim (9) sanı yoğ erdi ve oğlı Nu'manga hem mal bisyar berdi ve tamam erigge miğdar bilen berdi ve 'Arab (10) melikini Mundirđa berdi ve andın song oğlığa berdi Nu'manga ve erig bilen ayttılar. Behram (11) ra'iyeta dad ve 'adlı ıldı ta her ne tilediler ıldılar ve hi kii kiiğe zor ve zulm ılmadı (12) ve Behram lehvđa meşgul boldı ta ra'iyet ve memleket zayi' boldı ve duşmenler memleket ırağın (13) ama' ıldılar. un yetti yıl boldı Turk meliki keldi atı Hakan eki yuz ellig ming kii bilen (14) Turk erigidin ve 'Acem haddığa keldi ve bozuluğ ıldı bisyar ve Parsa yaın keldi (15) ve mehterler ve mubidler allığa keldiler ve anga melamet ıldılar ve ayttılar: sen lehvđa meşgul (16) boldung ve ayd ılır-sen ta memleketni berbad ıldıng ve mulk arab boldı ve Turk padsahı (17) keldi ve memleket etrafını aldı ve olturđı ve garet ve fesad ıldı. mdi are yoğ turur (18) sanga erig yığmağtın ve arb ılmağtın ozge. Behram alarđa ayttı: Huday raım turur bizni duşmen (19) olığa tapşurmagey ve alarını icabet ılmadı. un alar optılar anıng allıdın ığdılar. (20) Ayttılar: bu kiiğe 'aql yoğ turur ya duşmendin orup turur anıng bilen arb ılmağay (21) ve anıng allığa bara almağay ve Behram andağ lehv ve arab bilen meşgul boldı. Pes Turk erigi (22) yaın keldi Behram inisi Nersini erigge ve padsahlığa halife ıldı ve ezi avđa (23) bardı u yuz kii bilen zerbaycan sarı ve duşmenge maşış sarı yol oydı

[253b]

(1) ve her ne yuz ve arığay ve uşlar erdi baranı ezi bilen eltti. el ayttılar: ol Turk (2) melikidin atı ve padsahlığını duşmenga oydı. Ol tedbir ıldılar kim Hakanga resul (3) yibergeyler ve hediye ve peşke yibergeyler ve bac abul ılđaylar ta ol aytay ve alarınıng (4) padsahlığıda fesad ılmağay ve casuslar Hakanga haber elttiler kim

Behrām kaçtı ve melik- (5) –tin élig tarttı ve él peşkeş savdı yırağın kıldılar ve bâc kabûl kıllular. Pes Hâkân bildi (6) ve emîn boldı ve Behrām üç yüz kişi bilen Ermeniyyedin kéle turur érdi cäsüslar (7) Hâkân çerigige yiberdi haber kéltürdiler kim Hâkân emîn oturur turur ve haber turur kim (8) sên kaçıp-sên. Behrām Ermeniyyedin Pârs haddiğa çığıdı. Hâkân çeriginiñg yakınığa (9) üç yüz kişi bilen kéçe özini Hâkân çerigige urdı ve Hâkân çerigi hezîmet boldı (10) ve Behrām Hâkânıñ öz qolı bilen tuttı ve öltürdi ve ol çerig barça mâl bilen qaldılar (11) ve Hâkânıñg tâciğa ança miñg güher ve yâkût ve la'ı ve özge dâneler érdi kim kıymetin (12) Hudây bilgey. Behrām ol barı mällarnı alıp inisiğa yiberdi éllig kişi bilen ve özi éki (13) yüz éllig miñg kişi bilen éki yüz éllig miñg kişi soñgıda tüşti ve öltüre turur érdi. (14) Tâ 'Irâq haddidin Hıorasân haddiğa keldi tâ Ceyhün kırağığa ve anıñg çerigini Ceyhün kırağığa (15) taptı ve ol bir büzürg serhengini serhengleridin buyurdı tâ çerig bilen Ceyhündin ötti (16) ve Mâverâü'n-nehrde Türk bilen uruştı ve bisyâr kişi öltürdi tâ barça Mâverâü'n-nehrniñg Türkleri (17) zinhârğa keldiler ve Behrâmğa tâ'at kıldılar ve fermân-berdâr boldılar ve resüller yiberdiler (18) kim bizniñg aramızda haddi kıll kim tâ bu haddni asralıñg ve mundın ötmeliñg ve haddi kıldı (19) ve hadd başıda menâre'ı kıldı ve qayttı ve melikke olturdı ve her né Hâkânıñg tâcida ve anıñg (20) hâsteside ğanımet taptı yâküttin {incüdin} ve her türlüğ dânedin buyurdı tâ Āzerbaycân (21) âteş-hânesiğa élttiler ve anda astılar barça âteş-hânelerdin anı büzürg tuttı ve Nersîni (22) resüllükğa Hıorasân yiberdi ve çerig bilen buyurdı kim Belhte oltursey ve Türk (23) haddini asrağay tâ Türk Ceyhündin ötmegey ve Hâkânıñg büzürg hatunı yesir tüşüp érdi

[254a]

(1) Behrâmğa. Anı yiberdi Āzerbaycân âteş-hânesiniñg hâdimliğin kılgay ve hiç némerse ol (2) ğanımetlerdin ve güherlerdin almadı ve anıñg fetħiniñg haberi Hâkânıñ basmeki (3) ve ol şeb-hün urmeki üç yüz kişi bilen éki yüz éllig miñg çeriginiñg soñgıda (4) éki yüz éllig kişi bilen tüşgeni ve Ceyhün kırağıda aytkeni ve Ceyhündin ötkeni (5) ve ol işler kim Türk yéride Türkğa kılganın barçanı fetħ-nâme bitidi ve her şehriğa (6) yiberdi tâ haber cihânda perâkende boldı andın soñg memleket élini yığıdı ve mehterleriğa (7) huṭbe kıldı ve Hudây 'azze ve celleğa ḥamd ü şenâ kıldı ve alarğa ayttı: bilıñg ve āğâh boluñg (8) ve ḥayâl kıлмаñg kim mén lehv ü meydğa meşğül-mén ve mén tedbîr bilen melikte turur-mén (9) ve ğâfil émes-mén ve mén bu memleket siziñg küçüñgniz ve tedbîriñgniz bilen almadım öz (10) tedbîrim bilen aldım ve mañğa sizdin

ne küç kérek ne tedbîr ve her gâh mén meliktin gâyib (11) bolsam tedbîri bilen siz aytkey-siz ol oyunğa meşğûl boldı ya kaçtı ve meliktin (12) élig tarttı ve éşittim kim mén Āzerbaycânge bardım siz ayttıñnız kim ol düşmendin (13) kaçtı ve dér érđiñnız kim resûl yiberip Hâkânka tâc bérgey-siz ve mén sizni âzâr (14) bilen tutay. Tâ siz tâ'atka kélgey-siz her kaçan kim sizdin bî-edeblik kélse 'uqûbet köprek (15) kılay andın kim Yezd-i Cerd kıldı ve Yezd-i Cerd ol sizge yahşılık kıldı ve 'ahd ve şart kıldıñnız (16) siz şart sındurduñnız ol 'ahd sındurdu eger mén gâyib ve siz bî-edeblik kılsañnız (17) mundağ hayâller kılsañnız mén sizni 'uqûbet kılay. Pes éki yıl melikke olturdu ve dervişlerge (18) bisyâr mâl bérđi ve buyurdu tâ şehirlerde memleket ehliğa harâctın néce kalıp tururdu (19) yaqı yétmiş miñg direm kalıp érđi ol barçalarğa bağışladı ve cerîdesini köydürdi. (20) Hudâyniñ şükriğa kim Hâkân fethi kıldı ve büyütân ehliğa ve kişileriğa geh ni'met bar éken (21) turur ve yine qalmay turur alarğa mâl bisyâr bérđi ve biregü bar érđi 'Acemde atı Mihter (22) Nersî turur aşl bilen İsfendiyâr ferzendleridin melik ehl-i beytidin ve 'Acemde kişi andın büzürgrağ yok (23) érđi anı laqab bilen Hezâr Bende dérler érđi bisyâr bendelerdin kim aña érđi ve Yezd-i Cerd Behrâm

[254b]

(1) atası vezîr kılip érđi ve Behrâm hem anı vezîr kıldı barça iş aña tapşurdu ve barça (2) halk aña şâd boldılar ve éki yıl halk arasında érđi. Pes bu vezîrğa ayttı: kim maña ârzü tur- (3) –ur kim Hindüstân ve ol şehir {ler kim} méniñ tégremde turur maña bolsa érđi ve dér-mén kim Hindüstân (4) şehriğa barsam ve ol şehrlerni körsem ve alarnıñ işleridin ve silâh- (5) –larıdn körsem ve yine ol pādşahlık vezîrğa tapşurdu çün Behrâm Mihter Nersîni vezîr kıldı (6) ve anı öz urnığa koyup érđi bardı andağ kim hiç kişi anı tanımadı ve Hindüstânğa kirdi (7) ve melik şehriğa kirdi ve anda tüşti her künde avğa çığar yalguz atlanıp ve qolan tutar érđi (8) yazıda oğ bilen ve él anı tanımaslar érđi ve körerler érđi ol atlanmekinve érligin (9) ta'accübka qalurlar érđi ve haberin melikke élttiler kim: bir atlık kélip turur 'Acem yéridin yahşı yüz- (10) –lük ve boy başı sılık ve tîr-endâz ve mübâriz ve zûrlük kim hergiz andağ kişi körmedük (11) andın kim Hindûlar oğ atmek bilmegeyler ve kılic bilen harb kılgaylar ve atlanmek bilmegeyler (12) yayaq uruşgeyler andın ta'accübka qaldılar ve Behrâm bir yıl anda qaldı melikni körmedi şehriğa (13) haber tüşti kim merg-zârda pîlî peydâ bolup turur ve öğrenmegen pîller köp bolğaylar (14) ve ol pîl barça pîllerniñ büzürg érđi her künde yolge kélür érđi her kimni tapsa érđi (15) öltürür érđi tâ ol yol élge bend boldı ve köp halk ölümge

bardı ve melik çérig yiberdi (16) ve ańǵa hıç iş kıla almadılar. Pes haber élttiler melikke kim: bu ‘Acemī atlıq pılınıń uruşıǵa bara turur. (17) Melik öz kişisin anıń bilen yiberdi tā haber kél túrgey. Behrām bardı ve melik kişisi ol (18) merg-zārga keldi ve dirahıtıǵa çıǵdı tā körgey kim pıl Behrāmǵa né iş kılǵay. Behrām pıl yaqınıǵa (19) bardı ve oq şaştqa koydı ve pılǵa hamle kıldı pıl anıń āhengi kıldı Behrām oq éki köziniń (20) arasına urdı kim oq közigeçe olturdı kim endek dendānesi körüne turur érdi (21) pıl oqqa meşǵul boldı Behrām yayak boldı ve hortumını éki qolı bilen tuttı ve tarttı tā pıl (22) yüzitaban yıkıldı ve Behrām kılıç bilen boynını çaptı ve başını tenesidin ayırdı ve başını hortumı (23) bilen aldı ve boynına koydı ve merg-zārdın çıǵardı ve élniń yolına saldı ve halk ańǵa

[255a]

(1) ‘aceb kaldılar resūli kayttı ve melikke ayttı katıq ‘aceb keldi Behrāmniń (2) merd-āneliǵıdın ve anı öz allıǵa tiledi melik çün Behrāmni kördi halkı hoş boy başı (3) sılıq ve büzürg ve mübāriz ańǵa ayttı: ey civān-merd sēn kim-sēn? Ayttı: mēn (4) ‘Acemdin mehterlerniń ferzendleridin ‘Acem meliki mańǵa ğazab kıldı qorqtım ve munda keldim (5) melik şehriǵa tā emīn bolǵay-mēn. Melik anı kirāmī kıldı ve bisyār māl bērdi ve öz nedīm- (6) –leridin kıldı ve avǵa ve çerigte ve her qayda melik bilen érdi ve melik andın her künde merd-ānelikler (7) ve mübārizler körer érdi ve ta‘accüb kılur érdi. Pes bu melikke düşmenī peydā boldı Çin (8) mülükıdın bisyār çerig bilen melik andın bisyār qorqtı ve anıń bilen harb kıla almadı (9) ve dēdi kim peşkeş ve bāc bergey. Behrām ayttı: mēn Behrām-mēn ańǵa bes-mēn endişe kılma. Melik (10) çerig yıǵdı ve anıń bilen harbǵa çıǵdı. Behrām melik bilen bardı çün çerig birbirge muqābele (11) boldılar ve şaff tarttılar Behrām düşmen allıǵa çıǵdı yalǵuz bir kılıçı kim urdı éri (12) éki bölđi her oqı kim attı bir kişini yıqtı ve bir pıl kim ötrü keldi hortumını çaptı tā ol (13) düşmen sipāhı hezīmet boldı ve melik zafer taptı çün şehriǵa keldi öz kızını Behrāmǵa bērdi (14) ve dēdi kim: melik ańǵa tapşurǵey ve tamām halkını tanuq kılǵay. Behrām özini ańǵa peydā kıldı (15) ve ayttı: mēn Behrām-mēn. Melik andın qorqtı ve ayttı: mańǵa né buyurur-sēn? Behrām ayttı: mańǵa melik (16) hācet émes ve dēdim ki sēni köreyin ve şehrlerińni {ve çerigińni} émdi mēn öz mülükumge barur-mēn (17) bu şehrleriń kim meniń yaqınımda mańǵa bēr Sanad şehlerin ve Mekrān yeri ve bir pādşahlıq (18) kim ‘Acem mülkige yaqın érdi Behrāmǵa bērdi ve tamām mehterler kim pādşahlıǵıda érđi (19) tanuq kıldı ve Behrām tamām şehrlerni melikke bērdi ve ayttı: sēn meniń ħalífem

bol (20) bu şehirlerde ve harâc mañga yiber ve özi kızını aldı yine öz şehriğa kıldı ve pādşāh- (21) –lıkını Mihter Nersīniñ kolığa selâmet taptı éki yıldın andın soñ Mihter Nersīni (22) çerig bilen Rümğa yiberdi tā Rüm şehirlerini açgey ve Rüm melikige harâc koyğay (23) ve Mihter Nersīniñ üç oğlı qaldı büzürg-vār Behrām alarnı öz vezīrleridin qıldı

[255b]

(1) ve her qaysı işige mihterī érdiler birniñ atı Zerāvend érdi ‘ilmī bisyār érdi dīn ve (2) hikmet bilür érdi ve mübid érdi yine birniñ atı Māhaskes érdi hesâb bilir érdi ve (3) deberlik Behrām anı büzürg qıldı ve melik dīvānlıgını aña bérdi yine birniñ atı İş mankân (4) mübāriz ve çābük-süvār érdi Behrām anı sipeh-sālār qıldı ve Mihter Nersī bardı (5) ve Rüm meliki anıñ bilen şulh qıldı {ve bāc qabūl qıldı} ve yine çerigni Behrāmğa keltürdi ve Behrām şād boldı (6) ve anı büzürg qıldı ve Behrām mülke olturdi ve barça mülk aña şāfi boldı ve harâc Rüm (7) melikige ve Türk ve Hindüstānğa koydı ve Mihter Nersī destūrluq tiledi Behrām dın (8) kim köp yıllar ötti ve qaradı émdi ‘ibādet qılğay ve ol cihānniñ işini (9) qılğay ve oğlanlarını Behrām hidmetiğa koydı ve Behrām aña destūrluq bérdi (10) ve öz şehriğa bardı Erdeşīr-i Hūrağa ve anda olturdi ve ‘ibādet qılır érdi (11) ve dört kēnt binā qıldı ve her kēntide āteş-gede qıldı biz özige ve üç oğlanlarığa (12) ve her kēyintige bāği binā qıldı ve her bāğda miñ serv dırahtı tiki ve miñ dıraht zeytūn (13) tiki ve miñ hurma dırahtı tiki ve her bāğni bir āteş-hāneğa vaqf qıldı ve ‘ibādet qılır (14) érdi ve bu melikler her yılda harâc yiberürler érdi. Behrām melikte yégirmi yıl érdi (15) bir kün avğa çığıp érdi anda öldi. **Behrām-ı Gūrniñ ölgeni avda.** Pes bir kün Behrām şaydğa (16) atlandı kēyiki kōrdi irāqtın at saldı ve çapa turur érdi ol yabanda bir éski (17) çāh bar éken turur nā-gāh at ayağı ol çāhka battı ve anı çāhğa yıktı ve halk keldiler (18) dediler kim anı tartqaylar atnı tarttilar anı her néçe tilediler tapmadılar. Pes anası kıldı (19) ve bisyār yaraq keltürdi ve ol çāh üstide olturdi ve buyurdi her né balçık érdi (20) ve su ol çāhtın çıgardılar tapmadılar ve bir yıl çāh başığa olturdi ve yine (21) qayttı yüz derd bilen ve hiç eşer tapmadı ve aña oğlı érdi atı Yezd-i Cerd anıñ soñıdın (22) melikke olturdi. **Yezd-i Cerd bin Behrāmniñ pādşāhlıgınıñ haberi.** Çün Yezd-i Cerd bin Behrām melikke olturdi (23) ata soñıdın memleket éli şād boldı ve ol melik tahtığa olturdi ve tāt başığa koydı ve halkқа

[256a]

(1) körünüş bérdi ve él aňga binā kıldılar ve ol yahşı cevāb bérdi ve ayttı: méndin merd-ānelıklar (2) körey-siz Behrām tég velī tedbīr ve rāy bilen bu melikni asray ve yahşı mezheb ve sıret (3) ve dād ve ‘adl kılay andağ kıldı ve cihānda ābādānlık kıldı ve ol melikler barça harāc (4) aňga bértiler andağ kim atasığa ve bu Mihter Nersī atasınıň vezīri érdi ve ceddiniň (5) anı yine kéltürdi ‘ibādettin ve éki oğlını vezīr kıldı ve iş anıň tedbīri bilen (6) rāst boldı. Pes bir yıl ötti meliklerdin Rūm meliki harāc bérmedi ve ol Mihter Nersīni (7) çerig bilen yiberdi andağ atası yiberip érdi tā Rūm melikini yine tā‘ atka kéltür- (8) –diler. Melik on sékkiz yıl olturdi ve aňga éki oğul érdi uluğınıň atı Firūz (9) ve kiçikniň Hürmüz. Pes Firūznu Sicistānga yiberip érdi ve ol yérniň melikini bérp (10) érdi aňga ve Hürmüzni özi bilen asrap érdi. Çün Yezd-i Cerd öldi on sékkiz yıldın (11) soň bu Hürmüz kiçik oğul ata allıda érdi melik aldı ol uluğ oğul Sicistān- (12) –dın bardı Hayātle meliki sarı Ğarcistān ve Toharistān ve Belh ve öz haberin ayttı kim: kiçik (13) ini melik aldı ve méniň haqqım turur ve andın çerig tiledi melik aňga çerig bérdi {ve Tālķanı aňga bérdi} (14) ve anı kirāmī tuttu ve çerig bérdi kim harb kılgay ve Firūz anda érdi Hayātle melikiniň (15) Hoşnuvāz érdi. Çün néçe yıl ötti Hürmüz halkķa sitem kıldı ve kol bı-dādlıkķa (16) uzattı ve ‘Acem éli andın kaçtılar ve Firūz allığa bardılar Tālķanığa ve anda köp halk (17) yığıldılar çün melik Hayātle çerig bérdi ve Firūz bardı bu haber eşitti ayttı: Hudāy (18) sitem halkķa bend kılmagey ve melik sitemge pāyidār bolmağay. Pes Firūzğa melik Hayātle çerig (19) bérdi ve Firūz bardı ve inisi bilen harb kıldı ve Hürmüzni öltürdi üç ten ehl-i beyti (20) bilen ve ‘Acem melikin aldı ve Hayātle çerigini kıyartdı ve Ğarcitānga ve Toharistānga (21) köp h‘asteler bisyār kerāmetler bilen ve bu Hayātle Haytān cem‘ī bolğay ve Haytān (22) Buğāra tili bilen kavī érdi bulğan ve zūrlük ve <?> Buğāra tili bilen Haynāl dégeyler (23) ve ‘arabī bilen évürüp tururlar Hittil Haytal. **Firūz bin Yezd-i Cerd pādşahlıgınıň**

[256b]

(1) **haberi.** Pes Firūz bin Yezd-i Cerd melikke olturdi ve melik aňga rāst boldı ve dād ve ‘adl (2) ve yahşı sıret kıldı yégirmi yétti yıl gürühī dégeyler yégirmi altı yıl melikte érdi ve atı pārsī (3) bilen Firūz dégeyler. Çün melikdin yétti yıl ötti yamğur āsmāndın kélmedi ‘Acem yérige ol yıl tamām (4) pādşahlıgıda kaht tüşti ve ta‘ām tar boldı ve Firūz her şehriğa kişi yiberdi tā ta‘ām bar- (5) –lıqlarınıň kolıdın çığardılar ve dervişlerğa bağışladılar ve mehterlerğa nāme kıldı (6) her şehride tā <?> ta‘ām alıp dervişlerğa bergeyler ve ta‘ām çığarmaňg (7) ve ayttı: her şehriğa dervīşī ölse açtın ‘ivaži

h'āceni öltürey. Él ta'ām dervīşlerğa kėng (8) tuttılar ve ol siyāset ve yaǵşılıq işke buyurdı ve eki yıl andaǵ ǵaǵt érđi ve hıç (9) yamǵur kélmedi ve yérđin nebāt kökermedi yine yıl Firüz élge mālını baǵısladı ve hıç némerse almadı (10) ve her né ańǵa māl érđi ǵıǵardı ve dervīşlerğa baǵısladı öz işçilerıǵa nāme ǵıldı (11) tā éldin ħarāc almaǵaylar ve h'ācelerğa buyurdı tā dervīşlerğa şefaǵat ǵılǵaylar (12) yétti yıl ǵaǵt boldı bu yétti yıl ve anıńǵ pādşāhlıǵıda bir kışi açtın ölmedi meger bir kışi öldi (13) buyurdı h'ācelerdin tā yüz mińǵ direm cināyet aldılar ve dervīşlerğa bérđiler ol kışi (14) cihetidin Firüz ol sitem-kār ve bed kışi érđi. Çün ǵaǵt kélđi{tevbe ǵıldı}. Pes Ĥudāy 'azze ve celle ol ǵaǵt (15) ber-ǵaraf ǵıldı ve ta'ām kėng boldı ve yamǵur kélđi ve çeşmeler açtılar ve ol vaǵt ħarāc (16) resmi yoǵ érđi Ķubādtın sońǵ Firüz ibtidā ǵıldı ve yérlerni mesāhat ǵıldı. Pes Ķubād ve (17) Ānuşirvān ħarāc élge ǵoydılar ve alarınıńǵ ǵışşasında peydā ǵılay kim anıńǵ aşlı nédin (18) érđi ve resp andaǵ érđi kim her yérđin ol kim ǵıǵar érđi dānedin üzümđin ve mīvedin (19) ǵabaǵı alur érđi ve 'ošr alur érđi bozük bėş birni alur érđi. **Firüz bin (20) Yezd-i Cerdnińǵ ħaberi.** Pes Firüz yine yılınıńǵ vazıfesidin ǵaǵtınıńǵ tarlıǵıdın <?> (21) éldin köterdi ve ħalāyık āsānlıǵǵa ǵaldılar. Çün törtünçü yıl boldı bildi kim ħalāyıkǵa (22) némerse ǵaldı ħazınelernińǵ eşikin açtı her né genc-ĥānelerde érđi altun kümüştin ve (23) her némersedin barǵanı ǵıǵardı ve direm ve dīnārını ħar-vār ħar-vār yüklep özge meliklerge yiberdi

[257a]

(1) Rüm melikige ve Hind melikige ve Türk ve Ĥabeş ve her yérđin ta'ām kėltürdi ve öz pādşāhlıǵıda élge (2) bérđi ve yétti yıl andaǵ ǵaǵt érđi 'Acem memleketide anıńǵ pādşāhlıǵıda bu yétti yılda kışi ǵaǵt- (3) –ta açlıqtın ölmedi ér ve ħatundın uluǵ kiçiktin anıńǵ yaǵşılıǵıdın ve siyāsetidin (4) ve tedbīridin meliklerğa 'aceb kélđi anıńǵ tedbīridin ve her né ol pādşāhlıǵta çeşmeleri {érđi ve kārız ve deryālar ve merǵ-zār⁹lar barǵa ǵurudı ve hıç türlüǵ ĵiyāh kökermedi ve yazı ve <?> ve havā} (5) ve mīve ve ǵuşları barǵa helāk boldılar tā ol memlekette ǵavuk ve ǵuş ǵalmadı derende (6) ve <?> ǵalmadı ve ol ħalǵ cānlarını tedbīr bilen asradı ve ta'ām taǵdır bilen bérđi (7) ve kışi anıńǵ pādşāhlıǵıdın ǵıǵmadı ve Firüz eşite turur érđi kim ħalǵ ve ra'ıyyet ayta turur- (8) –lar kim: bu melik şüm turur ve ra'ıyyetǵa bu ǵatıǵlıǵ anıńǵ şümlıǵıdın turur tā cihān érđi (9) herǵız bu ǵatıǵlıǵ yoǵ érđi her néçe ra'ıyyet mundaǵ dēr érdiler ol ta'āmını ħalǵtın kem ǵılmadı (10) ve iĥsānın öksütmedi tā Ĥudāy 'azze ve celle ħalǵınıńǵ du'ā ve

⁹ Metinde: مرغوزار

tažarru'ımı eşitti çün yétti yıl tamām (11) boldı Hüdāy 'azze ve celle yamğur yiberdi āsmāndın ve çeşmeler ve kārīzlerde su çığdı ve yérdin (12) nebāt çığdı ve dirahıtlarda yafraq ve mīveler peydā boldı ve anıñ pādşāhlığıda her şehri (13) ve kénti kim ol қаһıтта bozulup érđi ābādān kıldılar ve her yéri kim éyesige ol yarağ yoğ (14) érđi kim yasağay ol māl bérđi kim yasagey ve ābādān kılgay tā barça pādşāhlığı ābādān (15) boldı ve üç şehri öz pādşāhlığıda binā kıldı bir Rey hüdūdıda atı Rām-ı Firüz Cürcān (16) hüdūdıda atı Reviş-i Firüz ve bir Āzerbaycānda anıñ atı hem Rām-ı Firüz. Pes çün şehirler (17) ābādān kıldı özge kişi çığdı anıñ pādşāhlığıda **Firüzniñ bargan Hoşnuvāz harbiğa (18) ve Hoşnuvāzniñ mekr kılganınıñ haberi ve anıñ çeriginiñ helāk bolğanı (19) yabanda ve Firüzniñ barganı Hoşnuvāzniñ zinhāriğa ve 'özr qolmağı** mundağ aytur Muhammed bin (20) Cerīr kim ol künler barça yağşı boldı ve halk Firüz bilen rām boldılar ve ol melik (21) Hayātle Belh Toharistān Ğarcistān ol öz pādşāhlığıda élge sitem kıldı ve Lūt kavminiñ (22) mezhebi tuttı ve yaman fi'ler peydā kıldı ve her kimge oğlı bar érđi yağşı yüzlüg anı öz allığa (23) asrar érđi ve cimā' kıılır érđi. Pes él andın kaçtı Firüz şehriğa kéldiler ve zinhār tilediler

[257b]

(1) Firüz ol melik sarı kişi yiberdi kim séniñ méniñ haqqıñ bar veli Hüdāy haqqı köp turur (2) bu halk méniñ allığa kéldiler feryād kıldılar sén bu yaman sīretini ber-ıaraf kııl, kıılmasañg mén (3) çerig yibergüm turur harbiñge bir éki qatla resül ol melikke yiberdi melik Firüz söziğe (4) bağmadı beş yıl çığdı Hayātle éli anıñ éşikige bisyar boldılar. Firüz çerig yığdı (5) 'Acemdin Hayātle āhengi kıldı. Çün Belh haddiğa yétti anıñ ve Hayātle arasında Merv yabanı érđi (6) ol yabanda ol melik Hayātle serhenglerni oğdı ve ayttı: né tedbīr kılgay-siz kim biziñ çerigimiz (7) 'Acem çerigige tāb kéltürmegey ve biz alar bilen harb kıla almağay-biz. Bir ten serhenglerdin (8) büzürgvār kişi érđi qarığan ayttı: ey melik eger méniñ bilen 'ahd kılsañg kim 'ıyāl ve ferzendlerimni (9) méndin soñg yağşı arsağay-sén ve māl bergey-sén tā barlıq bolğaylar mén öz cānımnı (10) fedā kılay ve anıñ çerigini helāk kılay ve séndin qaytaray. Melik ayttı: néçük kılgay-sén? Ayttı: (11) méniñ élig ayağımni kés ve yabanniñ kıraqığa sal anda kim Firüzniñ yolu turur tā ol (12) çerig mañga ötkey ve mén aña aytay kim: Hayātle méni mundağ kıldı ve séndin kéle (13) kılay. Pes aytay aña kim: mén saña yolu körsetey anıñ sarı yabanıda kim aña şebihün kılgay- (14) –sén ve <?> tutgey-sén tā anı barça çerig bilen yabañga kéltürey yolsız tā barça helāk (15) bolğaylar. Eger mén

hem helāk bolsam ya mēni öltürseler revā bolğay. Melik ayttı: sēn helāk (16) bolsañg sañga né sūd bolğay eger zafer mañga bolsa? Ayttı: mēn qarıp turur-mēn cihān köp körüp turur- (17) –mēn tiler-mēn kim bu cihāndın işi bilen çıqay-mēn kim méndin eşerī qalğay ve ferzendlerim méndin (18) soñg aç qalmağaylar. Melik añga māl bérđi ve élig ayağın késti ve yaban kırağıda Firüz yolıda (19) saldı. Çün Firüz çerig bilen anda yétti Firüzğa ayttılar munda bir kişi turur élig ayağı késilgen (20) Firüz andın kıssa'ı hāl sordı ol ayttı: mēn kim Firüz bilen bu bolğay bu arada kişi bar érđi (21) kim anı tanıdı ve ayttı: bu büzürg serheng turur Hoşnuvāz serhengleridin. Bu kişi ayttı: mēn melik (22) Hayātlağa ayttım ra'iyetka sitem qılma ve Hudāydın qorq ve 'Acem mülkidin kim ol kélgey ve séniñ çerigiñ (23) añga táb kéltürmegey ol mēni mundaq kıldı ve buyurdı kim ol mēni kéltürüp munda saldı

[258a]

(1) tā ölgey-mēn. Firüzniñ añga rahmı kélđi ve añga ayttı: ğam yēme kim mēn séni özüm bilen éltey ve méniñ bilen (2) ħarb qılay ve anı öltürey ve séni öyüñge yétkürey. Ve ol Firüzge du'ā kıldı ve ayttı: (3) ey melik eger Hoşnuvāz méniñ sözümni qabül qılmadı sēn qabül qıl kim séniñ mañga (4) ħaqqıñg vācib boldı bu yañşı niyyet kim sēn kıldıñg méniñ işimge ve séniñ ve Hoşnuvāz (5) arasında yégirmi künlük yol turur sēn tā añga yétseñg ol köp çerig yığğan bolğay (6) ve séniñ bilen ħarb qılğay ve ħarb işi ħaṭar bolğay ve bilmegey-sēn kim zafer kimge ve mēn (7) yolu biley kim bēş künde sēn anıñg üstige bargey-sēn ve añga şebihün urgey-sēn ve tutgey-sēn (8) ve ol ħarb kıla almağay bu yolda hıç söz yok turur meger bēş künlük su ve toş* (9) almak kérek ve altıncı kün ābādānlıqka tégey-sēn. Firüzge bu tedbır hoş kélđi ve Firüz (10) bilen éllig miñg kişi érđi muqābele barça 'Acem çerigige buyurdı kim: bēş künlük su köteriñg. (11) Çerigbēş künlük su köterdiler ve ba'zı kün on künlük ve él Firüzğa naşihat kıla turur (12) érdiler kim: bu tedbır ħaṭa turur ve yaban ħaṭarı büzürg bolğay. Firüz alarnıñ sözini eşitmedi (13) ve ol merdekniñ sözün eşitti ve hem ayttılar kim: bu mekr yeri turur ve bolğay kim Hoşnuvāz munı (14) mekr bilen yibergen bolğay kim bizni tüz yoldın qaytaray ve bu yabanda helāk qılğay. Firüz ayttı: (15) mundaq bolmağay, eger Hoşnuvāz mekr kılsa bu kişi élig ayağını késtürmegey, eger biz helāk (16) bolsek ve melik Hoşnuvāzğa qalsa bu kişiğe né sūd bolğay ölgenidin soñg? Firüz naşihat (17) kulaqka tutmadı ve ol barça çerig bilen çölge kirdi ve bu kişi anı élte turur érđi (18) uzunraq yol bilen bu susız çöl ve ata bēş kün ve altı ve yétti kün ötti ve her künde (19) ayttı: muñg zemāni qaldı ve tañgla

suge tégey-biz. Tā on bés kün ötti ve suları tükendi (20) ve halk öle kiriştiler ve kâle tuvar öle kiriştiler ve ol ayta turur érdi kim: muñg yétiştük (21) ve Firüz dédi kim: anı öltürgey. Yine ayttı: muniñg öltürmekidin né kélgey, her néçük bolsa (22) bizge hiletî kılğay ve bir sarı çığargay ve eger anı öltürsek biz bu yanda mütehayyir kalğay-biz (23) ve ol künde aytur érdi kim: fülân menzil galaş boldı andın yol uzadı ve bahâne kılur érdi

[258b]

(1) ve her menzilde bisyār halk öler érdi çün yégirmi kün tamām boldı ve ol qolı késük öldi (2) Firüz mütehayyir boldı ve köñgöl ölümge koydı ve ol él kim çerigtin kalıp érdiler alarnı (3) yıgıdı ayttı: her néçe siziñg fermāniñgız kılmadım siz öz naşihatıñgızni méndin ayamañg (4) kim bu belā barçage andağ kim eger mén ölsem siz halāş bolmagey-siz. Pes alar ayttılar: (5) ey melik ayttük bu mekr turur eşitmediñg bu künge kaldük bizge hilet ol turur kim (6) ilgeri yörüseğ egerçi ölüm yériğe şekk yoğ turur, eger kaytsek hem ölümge şekk yoğ turur (7) kim bu barça yol yine kayta almagey-biz, bizge ilgeri barmek kérek kim hem ölüm bimi turur hem (8) rāht ümīdī kim ābādānlıq yérge çıkay-biz barı öz hayāt¹⁰ imızni kılğan bolğay-biz. (9) üç kün kündin soñg ābādānlıqqa yéttiler. Hoşnuvāz vilāyetiniñg haddiğa éllig miñg kişi kim (10) anıñg bilen érdiler miñgdin az kalıp érdiler. Çün ābādānlıqqa yéttiler nān ve su tilediler (11) ve üç kün anda érdiler ol kalğan él Firüzğa ayttılar: ey melik bizge hiç hilet yoğ turur (12) tā Hoşnuvāzniñg zinhāriğa bargey-biz kim anıñg pādşahlıgıda yesir kalıp-biz ve her kayda (13) kaçsek ol bizni tutgey ve özümüzni aña bérmeğ kérek meger bizge raħm kılğay ve cānımızni (14) bizge koyğay. Firüz ayttı: şavāb turur. Resüller Hoşnuvāzğa yiberdi ve öz günāhın peydā kıldı (15) ve ‘özr kıldı. Hoşnuvāz aña melāmet kıldı ve ayttı: mén saña bisyār yaħşılığ kıldım ve sēn (16) maña kéldiñg iniñgdin kaçıp mén sēni yaħşı asradım ve saña melik ala bérdim pes sēn méniñg (17) {ħaqqımni} tanımadıñg ve maña çerig kéltürdüñg. Él méndin kaçıp saña bardılar, saña firīb (18) bértiler sēn alarnıñg söziğe kirdiñg ve méniñg ħaqqımni yala kıldıñg tā Hudāy sēni tuttu. (19) Ol kişi kim sēni ol yabanda kéltürdi andağ kim aytur-sēn: mén anı tanıman ve bilmen (20) ol kim turur? Ol ferişte’ī éken turur kim Hudāy āsmāndın anıñg şüreti bilen (21) tā sēni giriftār kıldı méniñg ni’metimniñg nā-sipāslıgığa. Çün bu kün ikrār kéldiñg ‘afv kıldım (22) ve zinhār bérdim ve sēni ferzend urnığa qabul kıldım ve yine öz mülküğe yiberey ol şart bilen

¹⁰ Metinde: حیات

kim: (23) méniñg bilen ‘ahd kılğay-sén ve ant içgey-sén kim méniñg ħarbimğa kélmegey-sén ve çérig yibermegey

[259a]

(1) hergiz ve hiç düşmenimge meded bolmağay-sén ve arada menäre kılayın taştın ve séni ol menäreğa (2) élteyin tā ant içgey-sén kim hergiz né sén né çérigiñg menäredín béri ötmegeyler (3) ve ol menäre ħadd bolğay. Eger sén bī-vefālık kılsañg {ve mekr kılsañg} Ĥudāy sañga la‘net kılğay eger antnı (4) yalğan kılsañg ve resūlini yañşılık bilen yiberdi ve bisyār hedyye- (5) –ler ve tonlar ve atlar yiberdi ve ayttı: hem anda turğıl tā mén kişi yiberey ve ol ħadd (6) başığa menäre kılav ve séni ol menäre altığa éltip ant bérgeler mışāķ ‘ahdi alğaylar. (7) Resūl Firūzğa keldi ve peyāmlar keltürdi ve hedyyeler kördi şād boldı añga kim cānın (8) bağısladı ve añga zinhār bérđi ve icābet kıldı ve ant içtiler melik Ĥoşnuvāz buyurđı (9) tā taşı tağlardın keltürdiler ve ol yabanda menäre kıldılar ħadd başığa hem bir laht taştın andaķ (10) kim cāvidāne kalğay ve altı ay ol menäreğa rüzgār élttiler Firūz yārānları bilen anda (11) olturđı çün menäre tamām boldı Ĥoşnuvāz bilgelerni ve ‘ulemānı Toħaristāndın Firūz sarı (12) yiberdi tā anı menärege élttiler barça çérigi bilen kim anıñg bilen érdiler ve ant(13) bérđiler kim hergiz bu menäre ħaddidin ötmegey-{-biz ve bu} menāreni üzmegey-sén ve ant (14) içti ve ‘ahid-nāme bitidiler ol barça qarılarnı tanuķ kıldılar ve Ĥoşnuvāz añga māl bérđi (15) ve türlüğ hedyyeler bağısladı ve Firūz yine kayttı ve andın kaytqandın nengi keldi ve barça (16) çérigi añga ayta turur érdiler kim: bu melik katıķ yañşılık kıldı ve séniñg ve bizniñg cānımıznı (17) yine bérđi ve ol ħāmūş érđi ve melikke olturđı ve dört yıl ötti iş añga rāst (18) boldı ve ol nengge çiray almadı ve mübidler mübidini tiledi ve añga ayttı her né köñglide (19) bar érđi ayttı: mén nengde çiray almağay-mén ve mén melik Ĥayātlage çérig éltgüm turur. Mübidler (20) mübidi añga ayttı: bu ‘ahd sındursa bolmağay ve antnı yalğan kılmağın Ĥudāy te‘ālā pend kılmağay (21) ve nuşret bérmegey ve çérig sañga meded kılmağay eger sitem bilen éltseñg uruşmageyler. Firūz ayttı: (22) mén ħīlet kıla alğay-mén kim ant yalğan bolmağay. Ol mübid ayttı: ant işi ħīlet bilen (23) dürüst bolmağay. Firūz mübid sözün eşitmedi ve çérig yıgđı ve bu söz alarğa ayttı

[259b]

(1) çérig cevāb uşal bérđiler kim mübid ayttı Firūz eşitmedi ve bir yıl ħarb sarıtın (2) kıldı ve biregü bar érđi Süfrāy büzürg-vār ‘Acemde Menūçeħr ferzendleridin érđi ve ‘Acem anı büzürg (3) tutarlar érđi Sicistān bégi érđi. Firūz éligidin ve qarı kişi érđi ve

tedbîrlig ve emānet Firūz (4) aṅga emīn érdi ve anı Sicistāndın tiledi ve barça melikige ḥalīfet kıldı ve ḥānmān ve ked-ḥüdālık (5) ve genc ve ḥazīne ve ‘iyāl ve sipāh kim anda kıaldı, barçanı aṅga tapşurdı ve çérig mehterleri ve mübid (6) bu söz aṅga ayttilar kim: bu rāy tedbîr ḥaṭā turur kim ḥatunni ḥarbğa éltkey-sén ve oğulni (7) öyge қоyğay-sén. Firūz kişi sözi éşitmedi ve Firūz Daḥtnı özi éltti ve <?> hem (8) éltti ve çérig tarttı yüz miṅg kişi ve bés yüz {pīl bilen} bardı tā ol menāre ser-ḥaddıga yétti kim anda érdi (9) ve ol menāre taştın érdi ve aṅga rüy éritip tóküp érdiler tā yek laḥt bolup érdi. (10) Firūz ayttı: maṅga ant turur kim menāredin ötmegey-mén bu menāreni bozmaṅg töpidin қазиṅg (11) ve yérge salıṅg. Andaқ kıldılar menāre-i dürüst yérge tüşti pes buyurdı tā gerdünler kéltürdiler ve ol (12) menāreni anda қоydılar ve pīllerga baғladılar éllig pīl ve üç yüz kişi aṅga müvekkel kıldılar tā menāreni (13) tarta turur érdiler ve ayttı: maṅga ant turur kim menāredin ötmegey-mén bu menāreni ilgeri tartıṅg (14) tā mén soṅıdın kéley barça çérig bilen tā ant yalğan bolmağay ve gürühī kim: ol menāre Behrām-ı (15) –Gür kılp érdi Ḥorasān ve Türkistānnıṅ arasında. Pes Firūz ḥīlet kıldı mübid aṅga ayttı: ey melik (16) bu ḥīlet némerse émes ve saṅga ant yalğan bolğay eger bu ḥīletler revā érdi bolsa hergiz ‘ahd ve şulḥ (17) kıлмаğaylar érdi. Yine hem Firūz bu söz tıṅlamadı çérig yıgdı ve Belḥ ḥaddıga ve Toḥaristānga tüşti (18) ve melik Ḥoşnuvāz bildi kim Firūz bilen çığışa almağay öz çérigin soṅıdın ḥandeқ қаzdı büzürg on (19) arş boyı yégirmi arş kéngligi ve za‘īf yığaçlar bilen yaptı ve tofraқ yüzige tarttı ve ḥandeқni (20) yaşurdı ve uruk kıldı içige ve özi çérig bilen ol yoldın öterler érdi. Çün öttiler (21) tüştiler çün Firūz öz çérigi bilen yaқın kéldi ve aṅga muқābele tüşti Ḥoşnuvāz ol menāre ve (22) çérig kördi sehmī kéldi köṅglige yine kün yalğuz atlandı ve çérig arasdın çığdı ve éki çérig (23) aralığında turdı ve ayttı kim: mén dur-mén melik Ḥoşnuvāz bu Firūz kim ‘Acem meliki turur aytıṅg kim yalğuz

[260a]

(1) çıқay tā anıṅg bilen sözleşey kim bu ḥarb éki çérig arasdın қоpqay. ‘Acem çérigi kerāhiyyet bilen (2) anıṅg ḥarbidin zarüret bilen kélip érdiler. Firūzğa ayttilar kim: çığıp sözleş. Firūz (3) yalğuz atlanıp çığdı ve Ḥoşnuvāzğa muқābele turdı ve Ḥoşnuvāz anı kördi hergiz körmey turur (4) érdi ol éki nevbet kim kélip érdi, Ḥoşnuvāz allıga kélmey turur érdi. Pes bisyār yaḥşı yüzlüg (5) ve mübāriz kördi köṅglige heybet kéldi aṅga ayttı: yā ferzend sén maṅga ferzend-sén eger sén méniṅg <?>- (6) –din bolsaṅg érdi ança yaḥşılık kılmas érdim ki saṅga kıldım éki қatla cānıṅni saṅga bérdim ve séni (7)

melikke yétkürdüm ve sén méniñg haqqım asramadı ve ni‘metimge nā-sipās kıldıñg ve mekr kıldıñg (8) ve ‘ahd sındurduñg ve ant yalğan kıldıñg ve Hudāy te‘ālā nevbet séni tutqay bu hīlet kim (9) sén kıldıñg bu menāreniñg eşikige némerse émes émdi yine qayt ve öz {yanıñga} hūş kéltür (10) ve bu çerigge firifte bolma kim alarnıñg köñgli séniñg birle bir émes ve Hudāy sañga nuşret bérmegey (11) ve mén bilür-mén kim sén munı nengdin kıldıñg bu éki qatla kim sén méniñg eşikimdin şulh (12) ve yaraş bilen qayttıñg, mén cāniñgmı bağışladım eger séni öltürsem érdi ol vaqt (13) kim çöldin çıđıñg öltürür érdim ve séni hem çerigiñgni çün günāhiñgge ikrār kéldiñg (14) ‘afv kıldım ve cāniñgmı bağışladım bu ‘ār émes kim ‘ahd sındurduñg ve ant yalğan kıldıñg (15) ve mén séni ferzend urnıga körer-mén ve neng antın yalğan bolğay kim hemişe melikler birbirdin (16) ayrılğaylar gāh şulh bilen ve gāh hezīmet bilen ve Hudāy ‘azze ve celleni tanuq kıldım ve sañga naşīhat (17) kıldım eger qabūl kılsañg sañga bihrek bolğay. Firüz anıñg sözün eşitmedi ve ayttı: harbtın çāre (18) yoq turur ve ékisi qayttılar ve Hoşnuvāz dédi kim: çerigi bilmegey kim ol şulh tileğalı (19) barıp turur ve icābet tapmadı ve çerigge ayttı: éki qatla bu Firüz méniñg eşikimge kéldi (20) mén añga yaşılıq kıldım ve ol yamanlıqqa kélip turur yaqın bildim ki Hudāy anı helāk kılgısı turur (21) bu harbde. Bu mekr kim ol kıldı ve mañga dédim ki andın burna kim helāk bolğay mén anı köreyin. (22) Pes yine kün érdi Firüz çerig atlandurdı ve şaff tüzdi ve Hoşnuvāz hem andaq kıldı (23) ve çerig rü-be-rü boldılar ve Hoşnuvāz ol şulh-nāme kim Firüz bitip érdi özige güvāh tutup

[260b]

(1) érdi yine nīze başıge kıldı éki şaffniñg arasıga kirdi ve ayttı: ey ‘Acem éli qorquñg yér ve kök- (2) –tiñg Hudāydın kim anı özünñizge tanuq kıldıñgız bu nāmede ve munda bitiglig turur ve ol (3) şulh-nāmeni bitig oqudı tā barça eşittiler ve ayttı: mén anıñg cānı bağışladım ve ol miñg kişi (4) kim anıñg bilen kélip érdiler cānlarını bağışladım ve Hudāynı tanuq kıldım, Firüz antlar içti (5) ve bu kün mekr kıldı ve ant yalğan kıldı ve Hudāy te‘ālā anıñg bī-şekk helāk kılgay (6) bu harbde méniñg qolumge kim hergiz melik qadīmdin ‘ahd sındurmadı ve ‘özr kılmadı kim helāk bolmadı. (7) Her kim sizdin Hudāydın qorqsañgız bu çerigdin çıđıñg kim sizge zinhār bérdim, her kim çıkmasa (8) ve harb kılsa Hudāy te‘ālā anı mañga giriftār kılsa anı méniñg allımge ābrū bolmağay ve anıñg qanı (9) helāl turur. ‘Acem çeriginiñg yarımı qayttı Firüz hamūl yérde tüşti ol kişiler bilen kim añga qalıp (10) érdiler. Hoşnuvāz çün kördi kim Firüz yérge tüşti çün

kéçe boldı çérigni aldı ve hãndeķ- (11) –tin ötti ol inçke yol bilen ağır perteli taşlap hãndeķtin bir yığaç yol irakraq tüşti (12) Firüz Hoşnuvãzı bu hãl bilen kördi hayãl kıldı kim kaçtı. Firüz haşşaları bilen atlandı ve çérigtin (13) endiŕe kılmadı ve Hoşnuvãz sonġıda tüşti ve yapgen hãndeķķa yétti bilmedi yörüdi (14) inçke yığaçlar uşaldı pes Firüz haşşaları bilen hãndeķķa yıkıldılar ve barça helãk (15) boldılar ve Hoşnuvãz yine kayttı ol inçke yol bilen hãndeķtin ötti ve Firüz çérigidin bisyãr (16) halkını esir kıldı ve öltürdi ve bende kıldı ve mübidler mübidini ve Firüz Dahtını yesir kıldı (17) ve ol hãste kim Firüz bilen érdi kim barçanı aldı ve ‘Acem çérigidin kiŕi kãlmadı ve ol kim Firüz (18) bilen kélip érdiler barça öldiler ve yesir ve bende boldılar ve Firüzü ölüġ hãndeķtin tarttılar (19) ve ġür-istãnġa yiberdiler ve Firüz pazusıġa ta‘vizi tapttılar altunġa tutgen ve anda barça gencleriniġ (20) zikri érdi ve Hoşnuvãz ol ta‘viz bãzúsıdın yiŕti ve ol genclerini barçanı tiledi (21) ve yérige kéltürdi. **Süfrãyniġ barganı ve Hoşnuvãzdın Firüz kãnı tilegeni.** Pes haber Süfrãyġa (22) boldı kim Firüzġa né tüşti. ‘Acem çérigidin yine yıġdı ve ayttı: çãre yok turur tã Firüz kãnı tilemesem (23) mübidler mübidini ve Firüz Dahtını hãlãŕ kılay, ya barçanıġ cãnları bu yolda bargay. ‘Acem

[261a]

(1) çérigidin icãbet kıldılar Firüzniġ oġlanları Belãŕ ve Kubbãdını koydı ve mülkni <?> (2) kıldı hiç kiŕini ta‘yin kilmadı ve ayttı: maġġa melik kãnı tilemek farizãrãk turur mülk (3) asramektin ve Hoşnuvãzġa keldi köp hãddsiz çérig bilen ve Hoşnuvãz bildi kim aniġ (4) bilen çıġıŕa almagey. Öz çérigin yıġdı ve öz yéride érdi ve talãye çıġardı. (5) Pes Hoşnuvãz çérigidin bir atlıķ Süfrãy sarı keldi sü aġġa okı urdı (6) atınıġ maġġlayıġe kim yıkıldı ve öldi. Süfrãy ol atlıķını yesir kıldı ve andın sordı (7) kim-sén? Ayttı: mén Hoşnuvãz talãyeleridin-mén. Süfrãy ayttı: bar ve aġġa ayġıl mundaķ okı (8) dãrbıġa taġġla rãst bol dedı ve Süfrãy kayttı ve ol atlıķ ölgen atniġ baŕını (9) aldı ve yãrãnları bilen Hoşnuvãz allıġa keldiler ve at baŕını kéltürdiler. Çün Hoşnuvãz (10) zahmını kördi kãrktı ve Hayãtla kılıç bilen hãrb kılıġaylar okı atmek bilmegeyler. (11) Süfrãyġa resüli ve ŕulh tiledi ayttı: Firüz ġünãhı érdi kim mekr kıldı ve ant yalġan (12) kıldı ve ant sindurdu Hudãy anı ġiriftãr kıldı ve ‘Acem çérigi andın kayttılar bildiler kim (13) ol sitem kıldı ve mekr kıldı. Pes ‘Acem çérigi Süfrãyġa ayttılar: ŕulh kıl. Süfrãy ŕulh kıldı (14) bu ŕart bilen kim her yesiri kim Hoşnuvãzniġ koldı turur tirig ‘Acemdin ve Firüzniġ ölüġin (15) ve hãstelerin bergeyler. Hoşnuvãz icãbet kıldı ve barçanı bérdi, ayttı: Firüzniġ pazusıda (16) ta‘vizi érdi altunġa alġan ve ol divãn-nãme érdi

mâllarınıñ altundın incüdin (17) genclerdin ve kumâştın kâle tuvardın barça anda érdi ve biz bu kün anıñ genc-hânelerini tapmagey-biz. (18) Tâ ol dīvān-nāme bolmağay tâ anı bizge bérneseñ yine kaytmagey-biz. Hoşnuvâz anı yiberdi. (19) Süfrây ayttı: kaytmagey-mén tâ bir rişte-i tâbı kim bu çerigtin alıp-sén bérneseñ. (20) Hoşnuvâz barçanı yiberdi ve şulh kıldı ve Süfrây yine kayttı ve ‘Acem anı büzürg kıldılar ve dediler kim: (21) melikni aña bergeyler, almadı. Ayttı: Firüz ferzendleridin birni olturguzuñ. Él Belâşğa (22) meyl kıldılar ve anı olturguzdılar ve Kubâd kaçtı ve Hâkânga bardı tâ andın çerig (23) alğay ve melikni Belâştın alğay. **Belâşnıñ memleketiniñ haberi.** Çün Belâş melikke olturdı ve tâc

[261b]

(1) başığa koydı ve élge körünüş bérdi ve hutbe kıldı ve alarğa yahşı va‘deler kıldı ve Süfrâyı (2) halîfet kıldı ve tedbîrni aña tapşurdı ve dâd ve ‘adl kıldı ve cihânda âbâdânlık kıldı (3) ve pesend kılmadı kim anıñ pādşâhlığıda bir âbâdân öy bozulgey ve her yér kim bozursa (4) érdi ve égesi kétse érdi ol yeriñ muhâfız¹¹larığa ‘uqûbet kılar érdi ve aytur (5) érdi kim nağbu bu kişini asramadıñ ya maña haber kılmadıñ tâ aña <?> bérür érdim (6) ve sevâd şehri binâ kıldı ve anı Belâş-ı Âbâd at koydı ve dört yıl melikke érdi pes öldi (7) ve Kubâd Hâkân sarı barıp érdi kim çerig keltürgey. Bés ten mehterler bilen ‘Acem mihterî- (8) –leridin kim anıñ hevâ-dârı érdiler alardın birniñ atı Zermihr érdi Süfrâyıñ (9) oğlu érdi. Pes bara turur érdiler yolda Nişâbur haddide keyintge yéttiler ve anda tüştiler (10) bir dihkân öyige ve Kubâd bisyâr yahşı yüzlüg érdi her kim anı körse érdi (11) bilür érdi kim melik-zâde turur ve bu dihkânıñ kıızı bar érdi bisyâr körklüg. Kubâd (12) ol kızını kördi ve ‘âşık boldı ve andın bara almadı. Pes üç kün turdı ve Zermihr (13) ayttı: {ey melik barmek kérek. Kubâd kışşanı ayttı Zermihrge kim} maña bu kün ne meliktin haber turur ne ‘âlemdin bu kızdın özge. Zermihr qorqtı kim (14) Kubâd munda qalğay ve Hâkânga barmek tedbîrin tebâh bolğay ve gürühî ayttılar bu İşfahân (15) haddide érdi bu Zermihr keldi bu dihkânge ve hatunığa ayttı: biziñ mehterimiz büzürg (16) kişi turur, melik-zâde turur ve aña işi tüşüp turur ve yolda turur ve siziñ kızınıñızni (17) tiley turur bu kızını aña bering tâ ol néce kün munda turgey ve öz işige bargey. Çün işi (18) hem bitse yine kélgey ve kızınıñızni öyige éltkey. Ata anası ayttılar: aña né işi turur ve kayda bara (19) turur? Zermihr ayttı: mén bu kışşa ayta almagey-mén velî ol büzürg kişi turur çün anı küyev (20) kılsañız sizge

¹¹ Metinde: محفظ

ma'lûm bolğay. Alarnı til bilen yumşattı tâ icâbet kıldılar ve kızını Ƙubâdğa (21) bérđiler. Ƙubâd kızge bir yâķût kaşlıg üzük bérđi kızıl yâķüttın kim kéçe âf-tâb (22) tég tâbiş kıılır érđi kişi anıńg kıymetin bilmedi néçe kün Ƙubâd anda érđi pes bardı Zermihr (23) bilen Hâķân allıge ve kızınıńg ata anası ayttılar: bu melik mülki né turur tâ melik-zâde turur bizge mundın

[262a]

(1) bisyâr şâd-mânlıķ bolğay eger yine kélse ve bu kız toķuz ayda oğlı toğdı Nüş-i Revân at koydı (2) ve perveriş kıılurlar érđi ve Ƙubâd dört yıl Hâķânga ķaldı pes ańga çerig bérđi tâ öz (3) mülkige kéldi kélürde keyintge yétti kızınıńg atası beşâret bérđi oğulğa anı Nüş-i Revân (4) at koydük. Ƙubâd şâd boldı ve oğlını tiledi tamâm Ƙubâdğa oğşar érđi. Pes yine kün (5) haber kéldi Ƙubâdğa kim Belâş öldi 'Acem meliksiz ķalıp tururlar ve Ƙubâdnı köz tuta tururlar. (6) Ƙubâd ayttı: bu ğatun ve ferzend mańga mübârek kéldiler ve oğulını anası bilen aldı ve Medâyınķa (7) kéldi ve melikke olturđı ğarbsız ve Hâķân çerigin yiberđi köp hediyyeler bilen ve 'Acem (8) meliki ańga toğtadı. **Ƙubâdnıńg pâdşâhlıđınıńg ğaberi.** Pes Ƙubâd melikke olturđı ve Süfrâyını (9) ğalıfet kıldı ve dâd ve 'adl buyurđı ve ayttı: eger sên ménińg bilen yok érđińg ođluńg (10) ménińg bilen érđi anıńg ğaķķı vâcib turur boldı bu ğızmet kim mańga kıldı bu yolda ve sénińg ğaķķıńg hem mańga (11) vâcib turur kim atam hem séni kirâmı tutar érđi ve melikni sańga tapşurup érđi ve Firüz (12) ķanın tiledińg ve ol ğâstelerni aldıńg ve Ƙubâd barķa işlerni ańga tapşurđı ve (13) Süfrây iş kııla turur érđi ve şehrler binâ kıldı ve ğıç melik anķa binâ kılmadı şehrler Pârs ğudüdıda (14) Ahvâzda şehrı binâ kıldı atı Erkân ve hem Pârsta şehrı binâ kıldı atı Kâzerün ve ğılvân (15) hem ol binâ kıldı ve ğatılân ğudüdığa binâı kıldı Ƙubâdyân at koydı bu kün Ƙavâdyân (16) dégeyler ve Tirmizni hem binâ kıldı ve Tesmiyet'ül-Büldânda bezm şehrı binâ kıldı atı Zem dégeyler (17) ve anı Ƙubâd-Ābâd démek kérek Ceyğün kırağıda. Ğün Ƙubâd melikidin beş yıl ötti Süfrây uşal (18) <?> érđi ve çerig ańga yığılıp érdiler ve ol meliknińg ğıç işi Ƙubâd kıolıda ķalmay (19) turur érđi. Süfrây ğıç işi ańga kıoymay turur érđi. Ƙubâd ańga töz almas érđi (20) ve anı bend kııla almas érđi kim barķa çerig Süfrâyğa érđi. Pes Ƙubâd ğılet kıldı ve sipeh-büdi (21) bar érđi atı Mihrân anı Şâpür oķurlar érđi. Ƙubâd Şâpürni oķudı ve sipeh-büd sipeh-sâlâr (22) bolğay. Pes Şâpür barķa çerigi bilen Rey ğaddidin kéldi ve Ƙubâd anı kirâmı kıldı (23) ve anıńg bilen ğalvet kıldı ve Süfrâydnı nâliš kıldı. Bu Şâpür ayttı: mén melikni andın

[262b]

(1) halâş kılay. Pes yine kün érdi Süfrây Qubâd allıda turup érdi Şâpür kirdi ve turdı (2) ve sözley turur érdi. Şâpür Süfrâyğa katıķ sözledi, Süfrây cevâb bérđi Şâpür (3) açığılandı ve anı sögti Süfrây anıñg bilen uruştı. Qubâd tég turup érđi. Şâpür (4) kemend açtı ve Süfrâyniñg boynıǵa saldı ve Qubâd allıdın çıǵardı ve zindānǵa saldı (5) ve Süfrây qarı érđi ve Şâpür yigit Süfrây anıñg bilen bes kélmedi ve yine kün anı óltürdi. (6) Qubâd Süfrâyđın halâş boldı ve melikni özi aldı ve tedbîr özi kıldı ve dâd ve ‘adl kıldı (7) ve ayturlar kim Zermihri óltürdi velî dürüst émes ve sipeh-büd iş sürer érđi ve anı Mihrân (8) hem oqurlar érđi velî Mihrân ol kéntniñg atı érđi Qubâd yüz miñg çerig yıǵdı (9) Hazerân mülkige bardı ve Şâpürni sipeh-büd ve sipeh-sâlâr kıldı ve ħarb kıldı ve zafer taptı (10) ve ġâret kıldı ve óltürdi ve yine kélđi bisyâr ġanımet kélťürdi Ermeniyye ħaddıǵa şehri (11) binâ kıldı atı Āmed ve yine öz yérige kélđi ve dâd ve ‘adlge olturđı añǵa oǵul kélđi (12) barçadın Ānuşirvân kirāmıraķ tuttı ve ol barçadın ‘âkılrak kélđi ve kifâyetlik (13) ve edeblik ol. **Mezdekniñg ħaberi ve bâtıł da‘veti.** Pes on yıl Qubâd melikidin ótti bireǵü (14) Qubâd allıǵa kélđi atı Mezdek Ĥorasân yéridin, Nesây şehridin ve peyǵâm-berlik da‘vası kıldı (15) ve alarǵa yañǵı şerî‘at óğretti Müǵi şerî‘at ananı ve kıznı ħelâl tuttı ve nikâĥ ħatundın (16) ber-ťaraf kıldı ve ayttı: Ĥudây ħalk arasında râst koydı kişige artuķ öksük bérmedi (17) ve andaķ kérek kim barça kişiler mâl bilen ve ħatunlar bilen téng bolǵaylar ve her kimge mâl bolsa (18) añǵa kim yoqtur ayta almaǵay kim bérmes-mén ve ħatun hem mundaķ muniñg ħatunı añǵa ħelâl (19) ve anıñg ħatunı mañǵa ħelâl ve yigitlerǵa ve ġavǵa ve sipehlerǵa bu söz ve bu mezheb ħoş (20) yaqtı ve mütâbi‘ boldılar añǵa bisyâr ħalk ve anıñg ħaberin Qubâdķa ayttılar, anı oqıdı (21) ve mezhebidin sordı ve ħatunlarǵa mâyil érđi bu mezheb añǵa ħoş yaqtı ve añǵa (22) inandı ve anıñg qolını qavî tuttı mütâbi‘ler bilen tâ mezheb âşikâre boldı her kimge mâl (23) yoķ özgelerdin alur érđi ve özge kişiniñg ħatunını alur érđi tâ qolar érđi

[263a]

(1) asrar érđi. Pes <?> kılır érđi ve mübidler ve mehterler Qubâdķa ayttılar kim: bu mezheb ħaťa turur. (2) Qabûl kılmadı ve mezdekilerǵa muqavvî boldı ve her künde ol mezhebni arturur érđi (3) ve él ‘azâbda érdiler ve Mezdek mütâbi‘leri köpler érđi ve ħalk alardın cefâda érdiler. {Pes mübidler mübidıǵa kédiler ve ayttılar bu él bisyâr érdiler} (4) kişi alarǵa bes kélmegey ve melik özi alardın tururlar. Mübidler mübidi ayttı: bu işke (5) ħıç ħilet bilmegey-mén meger bu melikni çıǵarǵay-biz ve yine melik

olturguzgey-biz tā bu élge (6) qahr kılgay. Ayttılar: tedbîr mundın özge yoq turur. Qubād sarı kældiler ve tãc başıdın (7) köterdiler ve anı melik tahtıdın tüşürdiler ve zindānga saldılar ve serhengini aᅇga müvekkel (8) kıldılar öz hayli bilen tā anı asrağay ve Qubādniᅇ inisi bar érđi Camāsib anı melikke (9) olturguzdılar ve tãc başıga koydılar ve Mezdekni tuttılar ve dédiler kim öltürgeyler (10) mütâbi'leri bisyâr yığıldılar ve Mezdekni yine aldılar ve çérigge ayttılar: tā biz Qubādni ö- (11) –ltürmesek bu bihrek bolmağay. Qubādniᅇ singli bar érđi 'Acem mülkide kim andın yaᅇsıraᅇ (12) bolmağay. Qubādqa andın ferzendi kélip érđi bu singli āgāh boldı zindānga bardı (13) tā anı körgey. Zindān müvekkeliniᅇ köᅇgliᅇa Qubādniᅇ singli ᅇoş yaᅇtı. Ol ayttı: eger (14) sēn özünᅇni maᅇga bérseᅇ mēn Qubādni saᅇga körsetey. Qubādniᅇ singli ayttı: özümni (15) saᅇga bérey. Pes aᅇga Qubād sarı yol bérđi ve Qubādniᅇ singli Qubādqa ayttı kim: él tedbîr kıldılar (16) kim sēni öltürğaylar. Qubād ayttı: mēn né ᅇilet kılay? Ol singli ol kéçe Qubād bilen érđi (17) kişiyiberdi tā aᅇga bisâᅇ keltürdiler şeb-büy¹² tonlar ve müvekkeldin destürlük (18) tiledi kim mēn bu kéçe munda bolay. Müvekkel ᅇayâl kıldı kim anıᅇ için kéle turur kim aᅇga (19) va'de kılip érđi ve destürlük bérđi ve bisâᅇ tonları keltürdiler ve Qubād yattı çün (20) kéçedin pâre'ı ötti müvekkel ᅇatunᅇa kişiyiberdi ve taşqarı tiledi. ᅇatun çıᅇdı ayttı: mēn (21) hem ol va'deᅇa turur-mēn kim saᅇga ayttım veli ᅇayiz boldum bu kéçe arıgey-mēn tā taᅇla kéçe (22) saᅇga kéley ve 'Acem ᅇayiz ᅇatunlarıᅇa ᅇol tégtürmegeyler. Müvekkel anı bu sözge üstüvâr tuttu. (23) Pes ol kéçe ᅇatun Qubād bilen yattı çün taᅇᅇ attı ol ᅇatun Qubādni tonlar arasında

[263b]

(1) çırmadı ve bir qavı ᅇolge bérđi tā başıga köterdi ve ayttı kim: öyge élt ve özi soᅇıdın (2) çıᅇdı. Müvekkel ayttı: bu né turur? Ayttı: kéçeki tonlar turur kim mēn kéçe yattım Qubād ayta turur kim: ᅇayiz (3) ᅇatun tonları maᅇga kérekmes andın élte turur-mēn. Bu kün özümni arıtay yine saᅇga kéley kéçe (4) bilen. Müvekkel ayttı: bar. ᅇatun bardı ve Qubādni éltti ve yaşundılar singli bilen andaᅇ kim ᅇiç kişiyilmedi. (5) Pes çérig āgāh boldılar müvekkelni öltürdiler ve Qubādni tilediler tapmadılar bir yıl ᅇayib érđi ve Mezdek (6) anı körer érđi. Mezdek ayttı: mēniᅇ mütâbi'lerim bisyâr boldılar bu çérig alarᅇa bes bolğay, mēn (7) alarnı yıᅇay tā sēni çıᅇarğaylar ve alar bilen ᅇarb kılgaylar. Qubād ayttı: sēniᅇ mütâbi'leriᅇ 'amme (8) turur ve ᅇavᅇa çérig bilen ᅇarb kıla almageyler. Maᅇga hem çérig kérek tā alarnı uşatgey-mēn ve anı (9) ᅇaytardı ve bar érđi

¹² Metinde: شب بوش

ve bildi kim anı tilemegeyler. Pes çıgđı ve bardı ve gürühî ayturlar kim Türk melikige bardı (10) ve ba'zı aħbārda yine andağ turur kim Nüş-i Revānning anası bu seferde bar érđi. Çün Qubād bardı memleket (11) Camāsibge tüzeldi kiçik érđi ve dād bére almadı ve él dād ve 'adlğa 'adet kılp érđiler alarğa (12) Qubād arzısı boldı ve Qubād ol melik allığa béş yıl turdı pes ol melik Qubādğa otuz miñ kişi bérđi (13) ve yine kéldi ve él anıñ arzúsıda érđiler melik añğa tapşurdılar ve bisyār 'özr kıldılar Qubād 'özr- (14) – leridin qabül kıldı ve Camāsibni 'afv kıldı ve melikke olturđı ve Camāsib altı yıl melikte érđi ve (15) Qubād dād kıldı ve siyāset sordı ve kişini siyāsettin öltürmedi ve mezdekilerge qūt bérmedi (16) burnağı téğ ve yaşura köñgli alarğa érđi ve āşikāre kılmadı ve kırk üç yıl melikte érđi. Bu altı yıl bilen kim (17) ini érđi. Çün işi āhirğa yétti Nüş-i Revānı veli'ahd ayttı kim barça oğlanlarığın kāfirrek érđi. (18) Çün Qubād öldi Nüş-i Revān melikke olturđı ve sav ve bāc halkğa koydı. **Düşmenlerğa ħarāc (19) ħadışi.** Qubād 'ahdide Qubādtın burna ħarāc yoğ érđi meger béştin bir ve ondın bir ve törttin bir (20) ve yeri bar érđi kim yégirmidin bir érđi ābādānlıq miqdārıda ve yérniñ bozuğı ve sunıñ iraq yaqını. (21) Qubād buyurđı tā barça memleketni mesāħat kıldılar tā ħarāc koyğay ve 'öşr ve ħums ve rub' kötergeyler. Çün (22) mesāħat aldılar Qubād ve vaşiyet kıldı Nüş-i Revānğa kim bu mesāħat tamām kılp ve ħarāc koy ve élni (23) dü yek penc yek qatıqlığın qutqar ve muñğa sebebi érđi kim Qubād mundağ kıldı ve Muħammed bin Cerir aytmay turur

[264a]

(1) mén aytay {turur-mén}. Bir kün Qubād atlanıp érđi rüstā sarı bara turur érđi mübidler mübidi ve vezir tu- (2) –rur érđiler. Pes Qubād yalguz şaydğa çaptı üzüm çağı érđi Qubād tağ başığa çıgđı baqtı tağ (3) töpide káyinti érđi ve bāğı közi bāğıda tüşti anda üzüm kördi ve bir körklüg ħatun nān bişüre turur érđi (4) bir üç yaşar oğlan allıda turup érđi küdek bāğdın bir ħüşe üzüm üzdi ol ħatun küdekni (5) urdı ve üzümni andın aldı ve yérige bağladı. Qubādğa andın pesi 'aceb kéldi {ħatunniñ baħıllıđın} Qubād tağdın tüşti ve (6) ħatun allığa kéldi ve ayttı: bu bāğ kimniñ turur? Ayttı: méniñ. Ayttı: küdek kimniñ turur? Ayttı: méniñ. Qubād ayttı: (7) üzümni nağı küdekni aldınğ ve öz némerseñni ferzendiñge revā körmediñ? ħatun ayttı: biziñ öz (8) mālımızge emr yoğ turur andın kim melikke mundın naşibi turur tā melik kişisi kélmese ve melik ħişsesin ayrılmasa (9) ve taşarruf kılmasa biz muñğa qol téğürmegey-biz. Qubād ayttı: munı sén kılgay-sén, ya tamām ra'iyet? Ayttı: tamām ra'iyet. (10) Ayttı: tamām

pādşahlık. Mundağ Qubādniŋ içi ra'iyetka köydi yine tağ başığa çığdı tā çerig cem' boldılar (11) Qubād kıssa ayttı kim: mén pesend kıлмаğay-mén kim ra'iyet öz mālına taşarruf kıla almağay méniŋ qorğunçum- (12) –dın muŋga tedbiri kılıŋ kim méniŋ alarğa vazifem bolğay ve alarnıŋ mālı alarğa mubāh bolğay tā her né (13) kılsalar kılgaylar. Mübidler mübidi ve veziler ayttılar: muŋga tedbir ol turur kim barça memleketniŋ yerlerin (14) ve bağlarını mesāhat kılgay-sén tā barça néçe қоş bolğay ve dirahıtlarını sana kim néçe turur pes her çift (15) tāk topı ve her dirahıtka hārāc qoy pes her çift yerdin bir direm ya éki ya üç artük öksük andağ kim (16) vācib kélgey. Yérniŋ tarlıgınıŋ hükmige ve sunıŋ ıraklıq ve yaqınlıgığa tā her né kılsalar vazife (17) alarğa direm bolğay, her kimge kérek bolsa alğay. Qubād ayttı: andağ kılıŋ ve öyge bardı ve messāhlarnı yığdı (18) tā barça pādşahlık mesāhat kılgaylar ve bu Qubād 'ömriniŋ āhiride érđi ve aŋga ecelyetti ve mesāhat (19) tamām kılmay turur érdiler. Pes bildi kim ölgüsü turur Nüş-i Revāŋga buyurđı vaşiyet bilen kim bu (20) mesāhat tamām kııl ve hārāc vazifesi qoy. Nüş-i Revān bu mesāhat tamām kıldı ve hārāc qoydı ve Nüş-i Revān (21) aħbārıda peydā kıldım bu kitābda kim hārāc néçük qoydı Qubādın soŋ. Qubādniŋ vefātınıŋ haberi (22) Nüş-i Revān aħbārıda peydā kıldım kim Qubādniŋ ölümü néçük érđi ve Muħammed bin Cerir dégey kim anı vebāl (23) öltürdi ve Qubādniŋ öltürmekiniŋ sebebi ol érđi kim zühd küyü tuttı ve kişini öltürmedi

[264b]

(1) ve kişi bilen hārb kılmadı ve Mezdek anı bu yolge tuttı pes anıŋ heybeti mülük köŋglidin çığdı (2) ve kişi andın qorqmadı çün anıŋ hārbidin emin boldılar barça melikler anıŋ pādşahlıgıda (3) tama' kıldılar ve 'Arab meliki anıŋ qolıda érđi atı Nu' mān bin Mundir¹³ érđi ve oltur yeri Hıire érđi (4) ve Şāmda meliki érđi atı Hāriş bin ' Amr bin Muħammed El-Kıbtı Yemen melikiniŋ qolıdın Tübbā' kim Yemende érđi. Bu (5) Hāriş Şāmdın Kūfege kéldi ve Hıirede Nu'mānnı öltürdi ve 'Arab melikin aldı. Qubād aŋga kişi yiberdi (6) kim melikni méndin fermānsız aldıŋ veli saŋga bākı tutum kérek maŋga körünüş kılgay- (7) –sén tā andağ kim Nu'māŋga érđi kim mén bérıp érdim, saŋga hem andağ béreyve 'Arab {yéri-}-niŋ haddi ve séniŋ (8) memleketiniŋni peydā kılay tā 'Arab ol haddtin ötmegey. Hāriş kéldi 'Irāq Sevādınıŋ haddiğa Medāyin (9) yaqınığa Qubādğa körünüş kıldı ve bir yerde olturdılar Qubād cehresiğa ayttı: çüçük némerse kéltür (10) yégülük kim yegey-biz. Tā bir yerde hem ta'am bolğay-biz cehre bir

¹³ Metinde: منتر

tabağ hurma keltürdi ve alarnıñ allığa koydı (11) ol yarımı kim Qubād sarı érđi dānesini çıǵarıp bādām <?> urnıǵa koyup érdiler ve ol kim (12) Hāriş sarı érđi dānelıǵ érđi çün Qubād hurma aldı ve aǵzıǵa saldı ve némerse çıǵarmadı (13) ve Hāriş hurma yéđi ve dāne çıǵardı. Pes Qubād Hārişqa ayttı: bu né turur kim aǵzıñdın taşqarı (14) salur-sén? Hāriş ayttı: bu hurma dānesi biziñ mülkümüzde munı téve yér mén ādem-mén yoǵ téve. Qubād (15) hacel boldı pes hurma tükendi Qubād Hārişqa hadd koydı ve ayttı: ‘Arab haddi Bādiyedın turur (16) Kūfegeçe tā Fırat rüdüniñ qıraǵıǵaça béritin ‘Irāq Sevādı turur kérekmeı kim Fırat rüdüniñ (17) qıraǵıdın kişi béri kélgeı ‘Arabtıñ. Hāriş kabül kıldı ve bardılar. Pes Hāriş Qubād sözini h̄ār (18) tuttıve ‘Arabnı asramadı ve ‘Arab Fıratnı béri keldiler ve Sevād rüstāsını taladılar. Çün haber Qubād- (19) -qa keldi Hārişqa kişi yiberdi kim bu hadd sañǵa koydum asramadıñ. Hāriş ayttı: bu ‘Arab oǵrı- (20) –ları tururlar her sarıtın kéle tururlar ve çapa tururlar, mén alarnı asray almaǵay-mén (21) ve tā mañǵa māl bolmaǵay ve zūr bolmaǵay kim alarnı asraǵay-mén. Pes Qubād Sevād rüstālarındın kim Fırat (22) qıraǵıda érđi altı büzürg keyint Hārişqa bérđi andın soñǵ ‘Arabnı asradı tā Fıratnı ötmediler (23) ve ‘Acem haddıǵa kirmediler. Pes Hāriş Yemen mülkige Tübbāǵa kişi yiberdi kim bu ‘Acem meliki zebün turur mén

[265a]

(1) anıñ bilen mundaq kıldım eger sén çerig bilen kélseñ ‘Acem mülkini alǵay-sén. Ol Tübbā köp çerig (2) yıǵıp keldi Fırat qıraǵıda keyintige kim atı Necef érđi Kūfe keyintleriden Fıratnı rüdi (3) keyinti tā Hıreǵa kirdi ve Necefqa olturdı ve Tübbāǵa birāder-zāde érđi atı Şimrān üç (4) yüz yégirmi miñ kişi bilen Qubādqa yiberdi ve Qubād qaçtı ve Reyǵa bardı ve Şimr soñıdın bardı (5) ve Reyde tuttı ve öltürdi ve Tübbā Şimrǵa nāme bitidi kim çerig bilen Hırasāñǵa bar ve şehrlerini (6) aç. Her şehrini kim açsañ séniñ bolsun ve Ceyhündın ötkıl ve Türk haddıǵa bar ve Çin (7) mülkini al ve Tübbānıñ oǵlı bar érđi atı Hāsān, anı üç yüz yégirmi miñ kişi bilen Çinistāñǵa (8) yiberdi deryā yolu bilen ‘Irāqtın ‘Ummāñǵa yiberdi ve ayttı: ‘Ummāndın deryāǵa oltur ve (9) Çinistāñǵa bar ve kim bat yétse Çin mülki anıñ turur sañǵa ya Şimrǵa ve yine bir inisiniñ¹⁴ (10) oǵlı bar érđi atı Ya‘fur anı yüz miñ kişi bilen Rümǵa yiberdi ve ayttı: her şehri kim alsañ (11) séniñ. Ol bardı ve bisyār şehrler aldı ve Qoştāntıniyyeǵa bardı ve Rüm mülkin aldı ve Şimr (12) Ceyhündın ötti ve Semerqandqa keldi ve anıñ qorǵanı bérk érđi bir yıl qorǵan eşikide (13) olturdı hıç némerse kıla

¹⁴ Metinde: آيني

almadı tā bir kéçe özi hişārı tégreside yörür érdi bir kişini (14) tuttu der-bānlarıdın ve öz çerigige kéltürdi ve aṅga ayttı: bu şehriṅ meliki né kişi turur (15) bu zıreklik bilen kim bir yıldın béri hīlet kılıp qorğanı ala almay turur-mén? Ol (16) ayttı: bu melikke hiç dānālık yok turur köp ebleh turur aṅga yénmek ve țarab kılmek yok turur (17) kéçe kündüz mest turur velī aṅga kıızı bar kim bu tedbīrler ol kız kıla turur ve bu çerigni (18) ve qorğanı ol asray turur. Şimr özi bilen ayttı: tedbīri kim hatunlar kılgaylar ol āsān (19) turur kim ol kişige ayttı: bu kızıṅ abuşkası bar? Ayttı: yok. Şimr bu kişige hediye bérdi ve ayttı: (20) méniṅ sén|din| hācetim bar kim méndin ol kızge peyāmī tégürgey-sén. Ayttı: hoş bolğay. Şimr bir altun (21) hoqqa kéltürdi tola incū yāqūt ve zümüröd ve ayttı: ol kızge bér ve aṅga ayğıl kim mén Yemendin séniṅ için (22) kélip-mén ve maṅga pādşahlık işke yaramagey andın kim tamām Hōrasān ve ‘Acem maṅga turur, kérek kim (23) özünṅni hatunluqqa maṅga bergey-sén ve maṅga dört miṅ şandūq altun turur barını

[265b]

(1) saṅga bérey ve bu melikni atasıga bağışlay. Çün bu müyesser bolsa meger andın maṅga bir oğul kélgey (2) ve ‘Acem ve Çinistān aṅga bolğay ve mén kéçe bilen ol dört miṅ şandūq altunni aṅga (3) yiberey. Pes anı kolay ol kişi kéçe qorğanğa kirdi ve bu sözni kızge ayttı ve kız rāy kıldı (4) ve hamül kéçe ol kişini Şimrğa yiberdi icābet kıldılar ve söz aṅga koydılar kim taṅgla kéçe (5) şandūqlarını yibergeyler ve kéçe bilen şehrga kigürgeyler andağ kim kişi bilmegey ve Semerqandğa (6) dört eşik érdi ayttı: kıysını eşikni açay ve yine kün Şimr dört miṅ şandūq kéltürdi (7) ve her şandūqğa éki kişi silāhı bilen olurguzdı. Çün kéçe boldı her şandūknı bir eşekke (8) yükledi ve şandūqğa bir kişi müvekkel kıldı tamām silāh bilen on éki miṅ kişi Semerqandğa (9) yiberdi bu tedbīr bilen ve alarğa ayttı: mén çerig atlanduray ve qorğan tégreside turğuzay. (10) Çün siz şehрге kirseṅniz şandūqlarını açıp çığıṅ ve cereslerni tépretiṅ tā mén bilgey- (11) –mén ve her kişige ceresī bérıp érdi. Pes qorğan eşikini açsalar mén çerig bilen kireyin. (12) Pes yarım kéçe kızıṅ resülü kéldi kim qorğan eşikin açtük bara keyinidin şandūqlardın (13) yiber. Şimr şandūqlarını eşeklerge yüklep yiberdi ve özi soṅıdın yörüdi çün (14) qorğanğa kirdiler ol él şandūqlarıdın çığdılar ve cereslerni tépretiler ve qorğan (15) eşiklerin açtılar Şimr çerig bilen qorğanğa kirdi ve kılıç savğurdılar taṅg atkunça öltüre turur (16) érdiler tā kanlar aqtı ve melikni öltürdi ve kızını aldı ve bir yıl anda qaldı ve Tesmiyet’ül-Beledī kitābıda turur kim (17) Semerqand ol vaqt Çin oğurlar

érđi ve ğiniler ve anda kâğaz ğiniler koydılar ve Şimr ol şehri (18) öz atığa pārsī bilen Şimrkend degeyler, Türkī bilen Şimr degeyler yine ‘arabī bilen okursañg Semerķand (19) bolğay. Pes Şimr ğerig tarttı ve Türkistānga bardı ve Tibettin ötti ve Ğinistānga bardı Ğassānmı taptı (20) üç yıl mundın burna anda barıp érđi ve mülk alıp érđi. Pes ékisi anda érdiler ve andın mağrib (21) yolu bilen yine Yemēnga bardılar ve ğaberde turur kim alar Yemēnga yéttiler hem Yemēnga yétip érđi ammā Tübba‘nıñg (22) Yemēnga yine yétgeni ol érđi kim Ğün Şimrni Yemēnga yine yiberdi ve Ğubādni öltürdi Şimr andın Semerķandğa (23) kéldi ve oğlını deryā sarıtın Ğinistānga yiberdi ve Ya‘furnı Rümğa yiberdi dédi kim özi ‘Acem

[266a]

(1) melikin alğay ve Ğubād yérige olturğay. ‘Acem yıgıldılar ve Nüş-i Revān anı melikke olturğuzdılar ve Nüş-i Revān (2) Tübba‘ āhengi kıldı ‘Acem ğerigi bilen Tübba‘ Yemēnga bardı ve Ğāriş bin ‘Amrū Şāmğa bardı ve Nüş-i Revān Mundir bin (3) Nu‘mān El-Ekberni kéltürdi ve ‘Arab melikin añga bérđi ve pādşahlıķ Nüş-i Revānga tohtadı ve (4) tamām eţrāf düşmenleri öz memleketidin ğavdı. **Nüş-i Revānıñg pādşahlıǵınıñ ğaberi.** Pes Nüş-i Revān (5) olturdı ve ‘adl kıldı ve atasınıñg devride él andın ‘aql ve tedbır körüp érdiler Ğün Nüş-i Revān (6) mülke olturdı él sévindiler ve evvel ğükmī kim kıldı ol érđi kim buyurdı tā mezdekīlerni öltürdiler (7) ve her māl kim alarnıñg ğolıda érđi buyurdı tā burnaķı égeleriga bérđiler ve dervişlerğa ayttı: işi (8) kılıñg ve kişidin némerse tilemeñg, her kimniñg teni sağ érđi ayttı: ékin éksün ve her kim nā-bīnā bolsa (9) ve şell bolsa érđi öz ğazīnesidin némerse bérür érđi ve ayttı: sévmen kim méniñg pādşahlıǵımda derviş (10) bolğay ve ékiçilerğa buyurdı tā ğıç yérni bī-kār ğoymağaylar ve her kimniñg uruǵı yoķ érđi (11) uruğ bérđi ve her ğayda bozuğ yér érđi buyurdı tā ābādān kıldılar. Her ğatun kim abuşķası yoķ (12) érđi abuşķa bérđiler ve her ğatun kim derviş érđi ğazīnedin seyb kıldı ve érni ked-ğudā ve yaraǵın (13) özi kıldı ve ğerige baķtı ve ziyelerin bérđi ve vuşlat baǵışladı ve hüner-mendlerğa némerse bérđi ve ğākim- (14) –lerni ve iş başlağuçılarnı ğüzīn kıldı ve pārsālarını kirāmī tuttı ve dīn ve dünyā işlerin rāst (15) kıldı ve bés yıl melik anda érđi tüzüldi her né Erdeşir |bin| Bābekge kitāblar érđi ve yağşı sīretler ve ‘ahd vaşiyet (16) barğanı bitidi. Pes ğerig tarttı ve Anğakyage bardı ve ol Şāmdın turur Rüm melikide érđi anı aldı (17) ve bozdı. Pes ayttı: ol yağşı şehir turur buyurdı tā anıñg bināsını kāğıdığa şüret kıldılar. (18) Pes öz pādşahlıǵıda şehri kıldı anıñg tég Medāyin yaķınığa ve anı Anğakya at ğoydı

ve Anşakya (19) élini tamâm anda kéltürdiler ve Rûmiyyeniñg bâzârlarını maħalletleriñg meğâkiyyedin anda kördi bildi kim (20) öz küyi turur anda yahşı binâ kim kılp érdiler ve her kim öyge kirdi ve olturdi andaķ kim Anşakya- (21) –da érdi. Pes çérig tarttı ve Rûm melikiniñg katlığa bardı ve ol şehri aldı ve İskenderiyyeni (22) açtı ve Rûm meliki Kõştantiniyyeğa bardı ve Nûş-i Revânğa kişi yiberdi sav ve bâc kabûl kıldı. Pes çérig Rûmdın (23) çıgardı ve Hazerânğa bardı ve anda bisyâr kişini kırdı ve bozukluk ve ħarâblık anıñg ‘ivazığa

[266b]

(1) kim kılp érdiler ‘Acemde atasınıñg devride. Andın deryâ sarı Yemengâ kéldi ve ‘Adengâ olturdi (2) deryâ kırağıda ve Yemende hem köp ħarâblık kıldı tâ Yemen meliki muṭî‘ boldı ve sav ve bâc kabûl kıldı. Pes Medäyingâ (3) yine kéldi ve barça pâdşâhlık râst boldı. Pes Nûş-i Revänniñg bu işleri râst boldı, ârzü kıldı (4) kim Belĥka bargay ve melik Hayâṭlanı öltürğay. Ol kim Firûznı öltürür érdi ve Toħaristân ve Ğarçistân- (5) –nı açğey ve Belĥ yeri {Türk yérige} yakın érdi melik Hayâṭla ve Türk melikni arasında dostluk érdi ol Hâķânğa (6) kişi yiberdi ve kızını ħoldı ve köp ħazîne¹⁵ kıldı tâ kızını kéltürdi ve Hâķân bilen ‘ahd kıldı bir yıl- (7) –dın soñg Hâķânğa nâme bitidi ve çérig tiledi melik Hayâṭlağa, Hâķân köp çérig yiberdi Türklerdin (8) Belĥ sarı ve Nûş-i Revân çérig tarttı ve Belĥka bardı, bir sarıtın Türk çérigi kirdi ve Hayâṭla çérigini (9) ortağa aldılar ve melik Hayâṭlanı öltürdiler ve mâlinı taladı ve pâdşâhlıgını bozdı andın Türkistânğa (10) bardı ve Ferğanage bardı. Pes öz pâdşâhlıgığa kéldi kırķ sékkiz yıl melikte érdi ve ‘Arab melikin (11) Mundir bin Nu‘mân El-Ekberğa bérđi ve Hırede olturğuzdı ve yétti yıl ötti ve yine oğlığa bérđi Mundir bin (12) Nu‘mân bin Mâsemâ ve anasınıñg atı Mâsemâ érdi ve Mundirğa éki düşmen peydâ boldı bir maşrıķ sarıtın bir mağrib (13) sarıtın ékisi bilen ħarb kıldı ékişiğa zafer taptı özini Zü’lķarneyn at ħoydı ve ‘Arabta anı (14) Zü’lķarneyn oğurlar érdi. Çün Nûş-i Revân oğlığa ‘Amr bin Mundirğa ‘Arab melikin bérđi ve ‘Amrniñg (15) anasınıñg atı Hind érdi ‘Arab anı ‘Amr bin Hind dérlér érdi çün ‘Amr bin Hind öldi ‘Arab melikin Nu‘mân bin (16) Mundirğa bérđi bu ‘Amrniñg inisi ve bu barça ‘Arab mülûkı Kisrâ¹⁶niñg ħolıdın érdiler ve Hıreğa olturdılar (17) Hıredin Muşulğaça ve Cezîre ve ba‘zı Şâm yéridin ve ba‘zı Bâdiyedin tâ Baħreyn ħaddığa alarğa érdi (18) ve Hicâz ve Mekke ve Medîne andın narı Yemengâça ‘Arab melikleriniñg ħolığa érdi. Ne Nûş-i Revân ħolığa érdi ne hiç kişi- (19) –niñg ħolığa. ‘

¹⁵ Metinde: هزينة

¹⁶ Metinde: كاسره

Arab mülükleridin tā āciz Nüş-i Revān qolıǵa tüşti ve sebebi né érdi aytaym. Yemen meliki Ğimyer¹⁷ mülükıdın (20) néçük évürüldi ve Ğabeşǵa néçük tüşti ve yine Seyf |bin| Zı̄ Yezen Nüş-i Revānǵa kıldı ve çerig tiledi ve Yemen melikini (21) aldı Nüş-i Revān <?> Nüş-i Revān kār-dārıdın sonǵ Yemengā bardı andın burna Yemen Ğimyer mülükleri- (22) –niñ qolıda érdi ve ol Tübbā‘lar kim bar érdiler her melik alardın olturdı ve anı Tübbā‘ oqurlar érdi. (23) Ğicāz ve Mekke yérıde ve Medīne ve Mekkeni Tihāme oquǵaylar ve Medīneni Ğicāz ve bu yérlerge melik yoǵ érdi ve Nu‘ mānnı

[267a]

(1) ‘Arab mülki büzürg tuttılar éki kabīle alardın biri Medīnede mehter érdi ve ol ‘Arab kim Bādiye érdiler (2) ve bir Ğayyda mihterī érdi ve tamām Yemen ve Ğicāz büt-perest érdiler ve barça mülükler kim Mekke ve Medīne (3) tégreside érdiler. Hıç kişi alarǵa némerse démesler érdi ne Şām mülükı ne Yemen mülükı ne Ğabeş (4) meliki ne Ğıre meliki ve ne ‘Acem meliki. Andın kim alar dervīş érdiler Mekke ve Medīne ve Bādiyede ‘ayş kıldılar (5) qatıqlıq bilen ve Şām ve Ğabeşǵa barurlar érdi bāzergānlıǵqa andın ta‘ ām keltürürler (6) érdi ve her melikige başqa ayturlar érdi: biz séniñ dost-dārıñ turur-biz ve melikler (7) alarǵa ‘atā bérürler érdi ve gāh gāh Yemen Ğimyer melikleridin çün büzürg meliki çerig tartar érdi (8) ve çıǵar érdi Yemendın Ğicāz haddıǵa öter érdi alar añǵa ayturlar érdi: biz séniñ ta‘atıñge (9) kélip-biz. Andın Rüm ve Şām sarı barurlar érdi ve hıç melik ol yérniñ āhengi kılmadı. Pes Nüş-i Revān- (10) –niñ pādşāhlıǵıdın yégirmi yıl ötti ‘Abdu’l-Muṭṭalibqa oǵlı kıldı atı ‘Abdu’llah ve (11) ol biziñ peyǵamberimizniñ atası érdi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem¹⁸ yine yégirmi {éki} yıl ötti biziñ peyǵamberimiz (12) kıldı. Nüş-i Revānnıñ melikidin kırk éki yıl ötüp érdi ol yıl érdi kim melik Ebrehe’i Ğabeşī (13) pıl keltür{di} ve çerig kim Ka‘be öyini bozgey. Ol melik Ğabeşdin érdi. Sebeb ol érdi kim: melik Ğimyer (14) mülükiniñ qolıdın çıǵdı Ğabeşniñ qolıǵa tüşti ve ol kışşanı aytay. Ol Nüş-i Revāndın (15) sonǵ érdi Ardavan ayyāmıda Yemen meliki Ğabeşǵa érdi Ğimyer mülükiniñ qolıdın ve ol Tübbā‘ bolup érdi (16) ol hadīş kim Yemen melik Ğimyerīleriniñ qolıdın Ğabeş mülükige néçük tüşti ve bu hadīş (17) bilmek kérek kim néçük érdi kim Yemen meliki Ğimyerīlerdin Ğabeşǵa néçük tüşti pes né sebeb érdi (18) kim ol Ğabeş kim Yemende érdi çerig ve pıl keltürdi Ka‘be öyige ve sebeb ol érdi kim Yemende meliki (19) Ğimyerīlerdin atı Es‘ad

¹⁷ Metinde: حمر

¹⁸ Allah’ın dua ve selamı onun üzerine olsun.

ve anı Tübba' El-Ekber oğurlar érdi kim andın soñg Tübba' yok érdi (20) Yemen meliki aña érdi ve aña Yemende çerig bisyâr yığıldı dédi kim Yemendin çığay ve 'Acem (21) âhengi kılğay tâ Rûm meliki ve Şâm ve 'Acem meliki andın qorqarlar ve 'Arab ve Hicâz aña fermân-berdâr (22) bolğaylar andağ kim burnağı Tübba'larğa érdiler ve Yemendin bardı ve Hicâz sarı yüzlendi (23) bisyâr çerig bilen ve ol büt-perest érdi ve tamâm 'Arab ve Hicâz ve Mekke ve Medîne büt-perest érdiler

[267b]

(1) meger Mekke ve Medîne maħalletide cehüdlar érdiler Şâmdın ataları qaçıp érdiler Buhtunnuşrdın (2) ve andın kélip érdiler ve Hicâzda kéyintler kılıp érdiler çün Hayber ve Fedek ve Qureyza ve Vādī'- (3) -ül-Qurâ ve Benî Nazîr ve Binyû' bu cehüdlarğa ve Mûsî dîniğa érdiler ve bu barça yérde (4) kişi Hudâyni perestiş kılmadı meger bu cehüdlar ve cehüdlük anda mensüh érdi ve (5) haqq 'İsî dîni érdi ve İncil şerî'atı velî 'İsî dîni Rûm yérde érdi maşrıq sarı ve özge (6) barça pādşahlıklar büt-perest érdiler. Pes Tübba' bisyâr çerig bilen Yemendin bardı (7) ve bu Qubâdtın burna érdi Nüş-i Revân atasıdın ve 'Acem mülükıdın hem burna köp yıllar (8) ve Cezîmet'ül-Abraş hem burna Tübba' Yemendin çıgı ve Hicâzğa keldi ve Mekkege ötti şehri kördi (9) tağlar arasında susuz ve dırahtsız anıñg âhengi kılmadı çün Medîneğa tégdî hurrem şehir ve (10) bostânları ve dırahtları ve hurma dırahtları bisyâr ve mehterleri Benî El-Neccârdın érdi. Hazrec (11) kabîlesidin atı 'Amr bin Zalah bin Tübba' çün Medîneğa yétti aña hoş yaqtı oğlını anda olturguzdı (12) ve özi ötti Şâmğa ve Medînedin irâq bardı Medîne éli oğlını öltürdiler Tübba' (13) eşitti Şâm yérde niyyet kıldı kim çün qaçtsa Medîneni bozgey ve barça halkını öltürgey. (14) her qayda bara aldı bardı ve yine qaçtı çerig Medîne tégreside tüşürdi ve Medîne éli şehri aldı (15) ve öltürdiler ve bir kişi andın bir hâyitka {kirdi} ve hurma özi hâyit éyesi ol kişini öltürdi (16) ve çahğa saldı. Tübba' anı eşitti yine kün çerig harbğa kéltürdi bir ay alar bilen harb kıldı (17) hiç iş kıla almadı her kün kéçegeçe harb kılar érdi ve kéçe bolsa qaçtarlar érdi ve tüşerler (18) érdi şehir eşikini açarlar érdi ve har-vâr har-vâr hurma düşmen çerigini yiberürler érdi (19) bir ay ötti çerig Tübba'ğa ayttılar: biz néçük harb kılalıñg éli bilen kim kündüz biziñg bilen (20) harb kılğaylar ve kéçe bizni mihmân-dârlık kılğaylar? Tübba' ayttı: keremlig él tururlar bular ve köñgli (21) alarınıñg harbığa süst boldı. Pes éki kişi 'âlimlerdin ve cehüdlardın Tübba' sarı keldiler (22) ve ayttılar: ey melik sên bu şehri boza almağay-

sén? Ayttı: anıñg üçün kim Ƙureystin peygam-berĩ (23) çıqay atı Muħammed Mekke yérıde anı Ƙureyšiler Mekkedin ƙavğaylar ve ol Medĩneğa kélgey ve ƙarār tutƙay

[268a]

(1) ve ħānmān munda bolğay ve Ĥudāy ‘azze ve celle bu şehri anıñg ħürmetidin asrağay ve biz Tevrĩte tā (2) mundağ taptük. Melik ayttı: Tevrĩt né bolğay? Ayttılar: Ĥudāyınñg kitābı turur ve āsmāndın (3) kélip turur Mūsĩğa ve anğa Mūsĩ vazĩfeni sıfat ƙıldılar. Tūbba‘ğa ol dīn ħoş kélđi (4) Pes cehūdluğ dīnini ƙabūl ƙıldı ve büt-perestlığtın bĩzār boldı ve barça çérigini cehūd- (5) luğƙa oğudı ƙabūl ƙıldılar bu éki cehūdğa ayttı: méniñg bilen Yemengā kélmek kérek tā barça (6) Yemenni bu dīnğa oğugay-siz. Alar icābet ƙıldılar kim anıñg bilen barğaylar ve alarğa ħ‘āste (7) bérđi ve alarğa ayttı: nağū Medĩne élini bu dīnğa oğumağay-siz? Ayttılar: bu él Muħammed ƙolığa inanğaylar. (8) Melik çérig tarttı ve Yemengā bardı ve ol éki ‘ālimni özi bilen éltti. Çün Mekkege yétti Benĩ Hüzeyl (9) a‘rābĩleri dédiler kim anı tebāh ƙılğaylar ve anıñg bilen ħarbğa bes yoğ érdiler anıñg sarı kélđiler (10) ve anğa ayttılar: ey melik eger bisyār ħ‘āste tiler-sén tağlar téğ altun kümüş kérek Mekke élige ança (11) turur kim ħĩç kimge bolmağay Mekkeni boz ve Ka‘beni ve Mekkelilerni óltür tā barlığ bolğay-sén (12) ve alar bu sözdin evvel ħ‘āhiş ƙıldılar kim tā ol mundağ ƙılğay ve helāk bolğay ve ol cehūdlar (13) ‘ālimlerini tiledi ve Benĩ Hüzeyl sözini alarğa ‘arza ƙıldı alar ayttılar: ey melik sa‘y ƙıla turur (14) séni helāk ƙılğaylar bu Ĥudāy öyi turur ƙişini muñğa musallağ ƙılmağay alarnıñg sözini (15) ƙabūl ƙılma ve Mekkege kir ve Ƙa‘beni tavāf ƙıl ve öyini ta‘zĩm ƙıl bu yérđin barğıl. Melik alarnıñg (16) sözini ƙabūl ƙıldı ve Hüzeylilerni kéltürdi élig ayağlarını késti ve özi çérig bilen (17) Mekkege kirdi ve Ka‘beni tavāf ƙıldı ve baş ƙırƙtı ve fermān ƙıldı ve ol nişār kim Ka‘be öyide érđi (18) buyurđı tā köterdiler ve öyini arıttılar ve ton kéydürdiler ve andın burna Ka‘beğa ton (19) kéydürmey turur érdiler bu resm ol ƙoydı ve andın ‘ālimler bilen Yemengā bardı ve Yemenĩlerni (20) yığdı ve alar ayttılar: biz séni Yemengā ƙoymagey-biz kim dīnni évürdüñg ve büt-perestlığ (21) élig tarttıñg. Tūbba‘ barça Yemenlığ bilen ħarb ƙıla almadı ve Yemen yérıde otı érđi kim alarnıñg (22) arasında ħükm ƙılır érđi ve ol ot tağıda érđi Şan‘ā yérıde tağda ġarĩ érđi büzürg (23) her ƙaçan kim éki ten birbir bilen düşmenlığ ƙıldılar ħağğ bāııldın peydā yoğ érđi ol melik

[268b]

(1) ékisini öz kişisi bilen gârga yiberdi tâ alar gâr éşikide olturdılar pes ot çığdı sitem-kârlarnı (2) köydürdi ve sitem-keşge ziyân kılmadı ve ot gârga yine kirdi ve kişi bilmedi kim ot kaydın kélđi ve kayda (3) bardı. Melik ayttı: biz hüküm bilen ot sarı baralıñg eger haqq sizge kélse biz sizge inanalıñg, eger bizge kélse (4) siz bizge inanıñg. Muñga râzı boldılar ve melik bu cehüdlarnıñg ‘âlimlerini oğudı ve bu söz alarğa (5) ‘arza kıldı. Pes él bütlerini ol gâr éşikige élttiler ve melik tamâm çerig bilen anda bardı (6) ve ‘âlimler Tevrıt muşhafın boyunlarığa hamâyil kıldılar ve gâr éşikige olturdılar ve Tevrıt ođur (7) érdiler. Pes ot andın çığdı kim hergiz kişi andağ körmey turur érđi ve ol bütlerğa tüşti ve (8) köye turur érdiler tañgdın kün tüşgeçe barça köydiler ve tütünü havâğa çığdı ve cihân karanğı boldı (9) çün ot yérige kayttı barça bütler ve ol él kim bütleriniñg arasında érdiler barça köydiler ve ‘âlim cehüdlar (10) selâmet kayttılar ve muşhaflar bilen. Pes Yemeniler cehüdlük kabül kıldılar ve büt-perestlik ber-ťaraf (11) boldı ve cehüdlük aşikâre boldı. Bir büt-hâne érđi alarğa kim ol öydin âvâz kélür érđi (12) ve alar bilen sözledi ve her né hãhiş kıldılar icâbet kıldı ve hiç kişini körmediler. Melik ol cehüdlar bilen (13) ‘âlimlerığa ol büt-hâne haberin ayttı alar ayttılar: ol dıv turur kim renc kıla turur. Bu cehüdlar (14) bardılar ol büt-hâne éşikide Tevrıt bisyâr oğudılar ve melik hem alar bilen érđi. Pes kara it kördiler kim (15) ol büt-hânedin çığdı ve ħurüş kıldı ve yerge kirdi ol cehüdlar ayttılar: bu ol dıv érđi kim alar bilen (16) sözler érđi. Pes melik ol öyni bozdı ve tamâm Yemen cehüdlük dıni aldı ve ikrâr boldılar Tübbâ‘ (17) cehüdlükta érđi tâ öldi ve atı Es‘ad érđi keyinti Ebü Kerb ve laqab bilen Tübbâ‘ oğurlar érđi. (18) Ĥimyer mülükıdın ve Tübbâ‘nı Ĥimyeri tili bilen Tübbân oğugaylar, ‘arabı bilen Tübbâ‘ degeyler ve bu Es‘adnı Tübbâ‘ül-Ĥimyer (19) oğurlar érđi ve hiç kişige Ĥimyerilerdin ança melik yok érđi kim aña meger oğlı Ĥassânga ve ‘Arab (20) Ĥassâni Tübbâ‘ el-Aşgar oğurlar érđi. Pes bu Es‘ad Yemende cehüdlük keltürdi ve Yemen tamâm Yemenlik (21) cehüd érdiler ve andın üç ođul kıaldı bir Ĥassân ve bir ‘Amr ve yine bir Zer‘a érđi üçisi kiçik érdiler (22) melikke şâyeste yok érdiler. Pes bir kişi peydâ boldı Benı Lahmdin atı Rebi‘a bin Nađr‘el-Laħmı ve Yemen melikin (23) aldı hem cehüdlük dıvide érđi ve Yemenlikler aña yığıldılar ve bu ol melik érđi kim tüş kördi

[269a]

(1) kim Saťıh ve Şakķni sordı. **Rebi‘a bin Nađrnıñg pādşahlıgınıñ haberi.** Çün bu Rebi‘a bin Nađr pādşâh- (2) –lıkka olturđı ol hem cehüdlük dıvide érđi melik asrar érđi ve Tübbâ‘nıñg oğlanları (3) üçisi kiçik érdiler ve bu Rebi‘ağa hem ferzendler bar érdiler.

Pes néçe ötti melikin tüşü (4) kördi tamām ‘ulemā mu‘abbirler ve kâhinlerni tiledi ve kâhin ol bolğay kim aytkey ve oğrı éltgen (5) némerselerni tapğay ve némerse’î kim sorğey-sén, sorğandın burna aytkey kim né kördüñg? Andın (6) soñg taval aytğay ve kişi ğâyib bolsa haberin aytkey mundağ élni ‘Arabda kâhin dégeyer (7) ve éli bolğaylar bu kâhinler de kim ayttilar kim: bizge perî kélgey némerselerdin āgeh kılğay andağ (8) kim bu éli perî tutgenlerdin tururlar ve ér ve hatun mundağ dégeyer kim perî bizge haber (9) bérgey tā biz élge aytkey-biz. Bu kâhinler hem andağ tururlar ve Yemende köp érdiler (10) velî alarnıñ üstâdları éki ten érdiler bir Saṭīḥ ve bir Şaḫḫ ve ékisi perî tutқан kâhinler (11) érdiler. Çün Rebi‘a bu tüş kördi barça kâhinlerni tiledi ve ayttı: mañga aytiñ kim (12) né tüş kördüm? Ayttılar: munı Saṭīḥ ve Şaḫḫtın özge kişi bilmegey. Pes kişi yiberdi ve (13) ékisini tiledi evvel Saṭīḥ kélđi ve anı ilgeri tiledi ve ayttı: mañga ayğıl tā né tüş kördüm (14) ve né bolğay? Saṭīḥ ayttı: qaranguluğu kördüñg arasındın kara kömürî çığdı pes yerge (15) tüşti ve ot boldı ve tamām Yemen élini köydürdi ve kül kıldı. Ayttı: çin ayttıñ (16) uş¹⁹-mundağ kördüm émdi ta‘bır kıl. Ayttı: Hābeş yéridin melikî çıkay ve Yemen melikin alğay (17) ve halknı qahr kılğay ve cehüdlük dīnini évürgey ve Yemen meliki Hābeş yérige tüşgey ve (18) Hābeşiler Yemen yérige ğalebe bolğaylar. Melik ayttı: yā Saṭīḥ munıñ soñğıda né bolğay? Ayttı: mundın (19) soñg biregü kélgey atı Seyf bin Zī Yezen ve ol melik Hābeşdin alğay ve yine anı öltürğaylar (20) ve ‘Arabın peygām-berî kélgey ve dīni kéltürgeyer ve Yemen éli barça anıñ dīni tutqaylar tā ol künçe (21) ol dīn qalğay. Pes yine kün érdi özge kâhin kim atı Şaḫḫ érdi kélđi ve melik añga ayttı: (22) yalguz kél. Yalguz kélđi melik tüşini sordı taval kıldı andağ kim Saṭīḥ kılıp érdi (23) andağ kim her²⁰ né artuğ öksük yoğ érdi. Pes ol melik qorqıtı ve ferzendlerini Yemendin

[269b]

(1) ‘Irāḫqa yiberdi ve ‘Acem melikige Şāpūr <?> nāme kıldı bu Erdeşır Bābektin burna érdi Rebi‘a bin (2) Naḍrınıñ ferzendleridin érdi ‘Adiyy bin Rebi‘a kim Cezī met’ül-Abraş anı éltti ve singlini añga bérđi. (3) Pes ‘Amr bin ‘Adiyy kélđi ve ‘Arab meliki Cezīme soñğıdın alarğa qaldı bu barça aytıp turur burna aḥbārda (4) Bu ‘Amr bin ‘Adiyyiniñ melikleri ve ferzendleri ve İmrü’l-Kays El-Kindī ve Mundir ve Nu‘mān ve bu barça melikler (5) ‘Amr bin ‘Adiyyiniñ ferzendleridin érdiler ve barça Rebi‘a bin Naḍr ferzendleridin érdiler Laḥmīleridin (6) ol kim Yemendin alarnı Hīreka yiberip pes

¹⁹ Metinde: اش

²⁰ Metinde: حر

bu Rebi'a bin Nađr néçe yıl mülke olturđı {Yemen}de öldi ferzend- (7) –leri Hırede kaldılar ve Yemende alardın kiři yok érđi él Yemende yıgıldılar ve ol Rebi'a mîng (8) ođlanları her üçü büzürg bolup érdiler Es'adnı ve 'Amrnı ve Zer'anı kélťürđi ve mehterleri (9) Hıssân érđi melik ańga bérđiler ve barça yıgıldılar ve Hıssân melikke olturđı ve andın sońg (10) inisi 'Amr anı óltürđi ve melikke olturđı ve andın Zer'a melikke olturđı ve mundın sońg anıńg (11) kıřsasını aytalıńg. **Hıssânıń pādşahlıgıńıń haberi.** Çün Hıssân melikke olturđı çerig ańga turđı (12) ve melik rāst boldı ve ol andađ kim atası érđi {özini Tübbā' at koydı ve anı Tübbā'el-Ařgar ođurlar érđi. Çün bėř yıl melikte érđi heves kıldı kim Yemendın çıđay ve 'Arab ve Hıcāz ve řām yérige yörügey andađ kim} él ve çerigi aytılar: barmamek kérek kim Yemen mülükige (13) öz yéridin çıđmek yađşı bolmađay. Alarnıńg fermānı kılmadı ve Yemendin çerig çıđardı ve ol inisi kim (14) atı 'Amr érđi özi bilen éltti ve ol inisi kim Zer'a érđi Yemende koydı andın henüz kiçik (15) érđi ve řām yérige kirdi ve él anıńg bilen kerāhiyyette érdiler ol barmađıda ve qorqıtılar kim ańga (16) némerse uçramagey řām mülükıdın {ya Rüm melikidin} ve 'Acemdin. Pes Cezıre řehrleriđe yétti Muřul ve Cezıre arasında řām yađınıda (17) barça Hıssân çerigi 'Amrūđe ve inisiđe yıgıldılar ve ańga aytılar: ađańg Hıssānı óltür tā memleket sańga (18) bérgey-biz ve sańga bı'at kılalıńg ve Yemenge kaytalıńg. Ol alarnıńg sözi bilen Hıssānı óltürđi (19) ve çerig ańga bı'at kıldılar ve ol yine Yemenge kayttı ve Yemen meliki 'Amrđe rāst boldı ammā uyđusı (20) uçtı ve her néçe kıldı hıç uyđusı kélmedi ve uyđusı üzüldi kéçe kündüz iş ańga düşvār boldı (21) ve řabıblerni yıđdı her néçe 'ilāc kıldılar fāyide kılmadı. Pes kāhinlerni ve 'ālimlerni ve cehüdlarnıńg (22) 'ālimlerini kim Yemende érdiler barçanı yıđdı ve alardın sordı barça aytılar: bu Hıđāy 'uđübeti turur (23) andın kim ađańgı yazuđsız óltürdüńg ve melik andın aldıńg ve çerigtin ve serhenglerdin her kim

[270a]

(1) anıńg ölümüđe sa'y érđi barçanı óltürđi hıç fāyide kılmadı ve uř-andađ uyđusız érđi (2) kéçe ve kündüz bu 'azāb bilen bisyār tirildi ve öldi ve ol kiçik inisi Zer'a kaldı ve melik (3) řāyeste yok érđi ve melik zāyi' kaldı ve Hımyerilerde melik ehl ve beytidin kiři kalmadı. Pes bir kiři (4) peydā boldı melik ehl ve beyti yok érđi atı Hanı'a ibn 'Ālem Yemen melikin aldı ve sitem kıldı ve bı-dādlıđ (5) kıldı ve élni qahr kıldı ve melik ańga rāst boldı. Çün éki yıl ótti sitem ve bı-dādlıđı arttı ve Lūt (6) qavminıńg işi ańga érđi tamām Yemende her qayda körklüg ođlan érđi kélťürđi ve anıńg bilen (7) fesād kıldı ve

hiç emred oğlan hatun kola almadı tâ evvel ol aṅga fesād kılmadı ve halk ol (8) işte bî-çäre boldılar ve aṅga bir manzarı bar érdi çün oğlan keltürdi ol manzarğa çığardı (9) der-bānlar manzar eşikide oturup érdiler ve ol manzarda bir naḳḳāşlıq öy bar érdi (10) ve anıṅ bir deriçesi bar érdi kim başını ol deriçedin çığarur érdi ve él bilürler érdi kim (11) ol öz işin kifāyet kıldı ve hācet revā kıldı ve ağızını misvāk kıldı tâ der-bānlar eşik (12) açarlar érdi ve ol oğlan çığar érdi ve melikni körer érdi kim misvāk kıılır érdi. Pes (13) andaḳ boldı kim bir kün eşitti Rebi'a oğlu kim atı Zer'a érdi büzürg boldı ve 'acāyib körlüg (14) érdi andaḳ kim zemānede andın körlügraḳ yoḳ érdi ve bu melik kişi yiberdi aṅga ve anı tiledi (15) Zer'a bildi kim nége tiley turur büzürg bıçaḳ özi bilen alıp bardı ol manzarıṅ haberin eşitti (16) érdi ve her né oğlanlarğa kıldı çün Zer'a manzar eşikige yétti anı manzarğa yiberdiler ve der-bānlar (17) eşik bağladılar ve melik Zer'a āhengi kıldı ve Zer'a ayttı: ey melik maṅga fesād kıılma ve méni bu memleket (18) oğlanlarıṅ arasındın 'afv kııl kim melik ehl-i beytidin-mén ve atam ve ağalarım melik érdiler (19) ve mén hālā séndin ḥaḳırraḳ-mén pādşāhlıq saṅga koyup-mén ve sén hem méniṅ tenimni maṅga (20) bağışla melik eşitmedi ve ayttı: eger fermān éltmese ṅg der-bānı tiley tâ boynuṅni çapḳay. Zer'a (21) bıçaḳ savğurdi ve melikniṅ kursağığa urdı ve anı öltürdi ve başını késti ve rāst (22) qolını hem késti ve misvāk qolıḡa ve başını deriçede koydı çün der-bānlar kördiler anı (23) misvāk bilen ḥayāl kıılar kim öz işini kıldı andaḳ kim özge oğlanlarğa kıılır érdi manzar eşikin

[270b]

(1) açtılar Zer'a manzardın tüşti ve bardı. Çün der-bānlar keldiler ve melikni andaḳ kördiler bildiler (2) kim Zer'a kıılıp turur, tüştiler ve Zer'anı keltürdiler ve ayttılar: bu melikke sén sezā-vārraḳ-sén (3) ve bizni bu fāsıqtın qutḳardıṅ. Pes él bisyār yığıldılar ve Zer'anı melik kııldılar ve Yemen melikin (4) aṅga tapşurdılar ve Zer'a melikke olturdi ve çerig aṅga tohtadı hem cehūd érdi ve Zer'anı (5) laḳab bilen Dūnovās oḳurlar érdi ve Yemen mülükın hiç kim andın heybetlikraḳ yoḳ érdi (6) ve özige Yūsuf at koydı ve köp yıl melikke qaldı ve Yemen meliki ve Hımyer andın Hābeşğa tüşti ve ol (7) érdi kim çerig 'Irāḳ ve Negrāṅa éltti ve Negrān tamām tersālarda érdi 'İsī dīniḡa ve bardı (8) ve alarnı cehūdluḡ dīniḡa oḳudı icābet kıılmadılar ve Dūnovās yerde çāhı kazdı uzun (9) gür téḡ ve çāhḡa ot yaḳtı her kim cehūdluḡқа kélmey érdi anı otḡa salur érdi tâ barçanı köydürdi (10) ve ol çāhını 'arabı bilen uḡdūd dégeyler²¹ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قُتِلَ أَصْحَابُ الْأَخْذِ

²¹ Buruc suresi 4. Ayet: Hendeklerin sahipleri helak edildi.

²²وَالنَّارِ ve Cezîre (11) arasında şehri turur Necrân dégeyler ve alarnıñ tégresi barça büt-perest érdiler ve alar tersâ (12) érdiler émdi kérek kim bilgey-sén kim Dûnuvâs tamâm 'Arabdın bardı ve alarğa keldi (13) sebebi né érdi ve tersâlık tamâm 'Arabtın Necrân yérige tüşti. Necrânîlerniñ bizâr bolmağı büt-peresttin (14) ve turmek 'İsî dîniğa. Ve bu Necrânéli barça 'Arabtın érdiler ve alarnıñ tégreside tamâm 'Arab (15) büt-perest érdiler ve alarğa şehrdin taşkarı dırahtı érdi hurma büzürg ve alarğa her yılda bir katla (16) vazîfe érdi ve ol kün tamâm halk dıraht tégreside kélürler érdi ve tonlar kéydürürler (17) érdi dırahtka dîbâdın ve bütleri ol dıraht altığa kéltürürler érdi ve ol (18) dıraht tégreside tavâf kılurlar érdi ve du'â kılurlar érdi ve dîv ol dıraht arasdın alar (19) bilen sözleşür érdi ve alar ol dırahtka fermân kıldılar ve yine kayttılar. Pes birevgü bar érdi (20) Şâm yéridin 'İsî havârîleriniñ ferzendleridin atı Qaymûn 'Arab yérige tüşti ve tamâm (21) halknı büt-perest kördi öz dînini zâhir kıla almadı ve qorqtı kim anı tebâh kılğaylar yaşuna (22) kénttin kéntge barur érdi ve müzd-verluq kılur érdi ve kéçe müzd alur érdi ve ta'am yér (23) érdiv hemişe perestiş kılur érdi ve namâz kıldı. Çün él âgeh bolsalar érdi kim ol büt-

[271a]

(1) –perestiş kılmay turur ol kentin kéter érdi ve özge kéntge barur érdi (2) Muşul yérige tüşti ve Cezîre ve Sevâd haddiğa ve 'Irâkka bir kün yalguz bara turur érdi oğrılar (3) yuluqtılar ve aña ayttılar: sén bende-sén İmânıñdın kaçıp-sén. Anı bend kıldılar ve bu Necrân (4) yérige kéltürdiler ve sattılar biregü anı aldı ve her né aña buyurdı kıldı ve kéçe öyge kirdi (5) ve yarım kéçe namâz kıldı eşikini bağlap, h'âcesi éki kéçe anı andağ kördi dédi kim bilgey (6) kim né kıla turur. Yarım kéçe ötüp érdi eşikke keldi yaruqluq kördi kim ol öydin (7) tâbiş kıla turur érdi ve bu h'âce hayâl kıldı kim Qaymûnniñ çerâğı bar yahşı ihtiyât kıldı (8) Qaymûn namâz kıla turur érdi ve İncil oqur érdi tamâm öy nür ve yaruqluq turup érdi (9) çerâğsız ol kişi qorqtı ve yine kün Qaymûnnı oqudı ve ayttı: kéçe seni namâzda kördüm tamâm (10) öy yaruqluq tutup érdi ve némerse oquy turur érdiñ né dîniñ bar turur? Ayttı: 'İsî-i- (11) -Meryem dînide turur-mén ve ol İncil érdi Hudâyniñ kitabı kim oqur érdim. Ol kişi ayttı: (12) séniñ dîniñ bihrek biziñ dînimizdin? Qaymûn ayttı: belî méniñ dînim siziñ dîniñnizdin (13) bihrek turur andın kim siziñ dîniñniz bâtlı turur ve ol bütler Hudây émes ve ol dıraht (14) Hudây émes. Pes ol kişi Qaymûnniñ h'âcesi şehri élige ayttı él

²² Allah, "Ateşin çukurunun sahiplerini öldür" dedi.

Çaymūnı okudılar ve andın (15) sordılar Çaymūn 'İsî dīnini alarğa 'arza kıldı ve alarğa ol dīn hoş kéldi ve ayttılar: (16) bizge delīl körset kim séniŋ dīniŋ haqq turur ve biziŋ dīnimiz bātil turur! Ayttı: (17) mén öz Hudāymı okuy tā ol dırahtı helāk kılgay. Ayttılar: eger mundağ turur-biz (18) séniŋ dīniŋge kireliŋ. Çaymūn çığdı ve ol dıraht altıda turdı ve du'ā kıldı (19) Hudāy 'azze ve cellege andağ kim barça halk köre tururlar érdiler. Hudāy fermān kıldı tā ol dıraht (20) töpidin kopğarıldı ve yérđin çığdı alar barça bütlerini sindurdılar ve 'İsî dīni kabūl (21) kıldılar ve ol kişi Çaymūnı āzād kıldı. Pes tamām Negrān tersā boldılar ve İncīl öğrendiler (22) ve Çaymūn anda olturđı mu'allim boldı İncīl öğretmekke ve él ferzendlerini aŋga yiberdiler (23) tā İncīl öğrengeler ve bu sebebtin Negrān ehli 'Arabta tersā boldılar ve mihterī érdi

[271b]

(1) Negrānda atı Tāmer ve anıŋ oğlı bar érdi 'Abdu'llah atlık büzürg boldı Çaymūnga yiberdi tā İncīl (2) oğay ve aŋga köp şakirdlik kıldı Çaymūn Hudāyınıŋ büzürg atın bilür érdi ve her hācet (3) kim Hudāydın tiledi revā kıldı eger haste kéltürseler érdi Hudāydın hācet tilese érdi (4) haste şifā tapar érdi Hudāyınıŋ atınıŋ bereketi bilen bu 'Abdu'llah bin Tāmer Çaymūndın bisyār (5) h'āhiş kıldı kim maŋga bu atı öğret öğretmedi. Ayttı: bu at Hudāyınıŋ atlarıda turur (6) kim İncīlde velī korğar-mén eger saŋga öğretsem ihtimāl kıla almağay-sén kim küdek-sén bolğay (7) kim Hudāyını nā-pesend yerge oğay-sén ve helāk bolğay-sén. 'Abdu'llah bin Tāmer çün Çaymūn- (8) – dın nā-ümīd boldı öyde olturđı yalguz ve hīlet kıldı her İncīlde Hudāy atı érdi (9) barçanı çığardı bir kün eşitip érdi kim eger Hudāyınıŋ büzürg atını otge salsaŋ (10) köymegey ve ol atlar her atı bir yığaçğa bitidi ve otça saldı ol barça yığaçlar köydi (11) meger bir yığaç kim büzürg büzürg at anda bitidi érdi 'Abdu'llah bin Tāmer bildi kim büzürg at bu turur (12) bardı ve Çaymūnga ayttı kim: mén mundağ kıldım. Ayttı: ey oğul émdi taptıŋ asrağıl tā helāk (13) bolmağay-sén ve Hudāy 'azze ve celle ol at bilen ma'şiyetka okumagey-sén <?> kim Hudāy- (14) –niŋ nā-pesendi turur. Pes Çaymūn öldi 'Abdu'llah anıŋ urnıda Negrān arasında érdi (15) ve 'İsî dīnini bir bay tutar érdi ve her kim kélse érdi haste nā-bīnāyī Hudāy 'azze ve celleni (16) ol at bilen oğur érdi şifā tapıp bīnā bolur érdi ve tersālık Negrānda muhkem boldı (17) ve Negrān haddiğa koymadılar kim kişi tersālıktın özge kılgay. Her kim Negrānda kéldi ya tersā boldı (18) ya öltürdiler. Pes Yemen cehūdlarının bir kişi éki oğlı bilen Negrānga kéldi anı ol oğlan- (19) –lar bilen tuttılar ve ayttılar: tersā boluŋ ya sizni öltürgey-biz ve ol Yemendin érdi

(20) Dūnuvās pādşahlığıdın oğlanları tersā bolmadılar ékisini öltürdiler ve atası (21) tersālık dīniğa kirdi anı öltürmediler ve andın élig tarttılar ve ol bāzergānlıqqa (22) kélip érdi yine Yemeŋa bardı ve cehūd ve Dūnuvās allığa bardı ve Negrān ehliniŋ (23) ve kışşalarını ayttı ve oğlanlarınıŋ. Pes melik Dūnuvās ğāzabta boldı ve Tevrīt bilen ant içti

[272a]

(1) ve cehūdluq dīni bilen kim mén çerig éltey Negrān yérini ve kilīsalarını bozay ve çelī pā- (2) –larını sındıray her kim tersālıqtın qayıp cehūdluq | қа | kélse öltürmey ve eger qayıtmasa otqa (3) köydürey. Éllig miŋ yıgıdı ve Yemendin çıgıdı ve Negrānğa keldi Tevrīt özi bilen (4) éltti. Pes alarğa uhdūd kazdı ve ot yaqtı ve bu Aşhāb’ul-Uhdūd kim Hudāy alarğa (5) la’net kıldı melik Dūnuvās zemānında érdi ve Yemen cehūdları érdiler. (6) قُتِلَ أَصْحَابُ - الأَخْدُودِ²³ ya’ni men Aşhāb’ul-Uhdūd ayttı la’net ol uhdūd élige kim keldiler ve ol çāhmı (7) kazdılar bu yérde إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ²⁴ ve ol çāhda öltürdiler ve hālkını otqa (8) köydürdiler Dūnuvās Aşhāb’ul-Uhdūdniŋ aḥbārı kim Negrān yérige bardı (9) ve ‘Abdu’llah bin Tāmerni öltürdi. Çün melik Dūnuvās munça çerig bilen Negrānğa keldi her né (10) anda kilīsa érdi barçanı bozdı ve çelīpālarını sındırdı ve köydürdi ve hālkını cehūd- (11) –luqqa²⁵ oqudı icābet kılmadılar ve bu ‘Abdu’llah bin Tāmerni cehūdluqqa oqudı hem icābet (12) kılmadı buyurdı tā tağ başığa élttiler ve andın quyı taşladılar yéridin qoptı ve endāmı (13) hıç āzürde bolmadı ve yine melikke keldi anı tersālıqqa melikniŋ qolıda yıgaç (14) érdi başığa urdı başı sındı ve öldi ve anı kömdiler andın soŋ çāhı kazdı (15) uzun gür tég bir nīze boyı kéng ve anda otun yıgıdı ve ot saldı ve hālkını birbir (16) oqudı her kim cehūdluqqa inanmasa érdi ol otqa salur érdi. Tā yéğirmi miŋ kişi (17) köydi ve özgeler qaçtılar ve her né şehrdin qalıp érdi bozdı ve çelī pālar ve İncīlni (18) barçanı köydürdi ve andın yine Yemeŋa bardı ve ‘Ömer bin Haṭṭāb aḥbārıda turur kim anıŋ (19) zemānında çün Negrān élini oqudı barça tersā érdiler müselmānlıq alarğa ‘arza kıldılar qabül (20) kılmadılar ve cizyet qabül kıldılar ve muzā’af şad qatı éki ança kim müselmānlar qabül kıldılar (21) ve ‘Ömer alar bilen şulḥ kıldı ve kār-dārı yiberdi kim bu şad qat alardın alğay ve ol kār-dār (22) ‘Ömerğa nāme bitidi kim her diḥkānı Negrān yérinde çāhı kazdı ve çāhda ölüg ölüg kişi taptı (23) ve ten ve endāmı bu ton élig ayağı bu ton ve qolı başıda érdi her qaçan kim diḥkān qolını

²³ Buruc suresi 4. Ayet: Hendeklerin sahipleri helak edildi.

²⁴ Buruc suresi 6. Ayet: Ki onlar, onun(ateşin) etrafında oturmuşlardı.

²⁵ Metinde: جهودلوقه

[272b]

(1) başıdın köterdi kolınıñ astıdın cerāḥati peydā bolur érdi ve ƙan aƙar érdi yine (2) kolını başıƙa ƙoyar érdi ƙan turar érdi él andın ta‘accübƙa ƙaldılar ve bilmediler kim né (3) turur emīr‘ül-mü‘minīn ‘Ömer bilmedi emīr‘ül-mü‘minīn ‘Ali bin Ebī Ṭālib keremallāhü vechedin sordı (4) ayttı: ol ‘Abdu’llah bin Tāmer turur kim {Yemen} meliki Yūsuf-ı Dūnuvās šāḥib‘ül-uḥdūd anı öltürdi (5) yıƙaç bilen kim başıƙa urdı başı sindi ve ƙan aƙtı ve Yūsuf ol yérde anı kömdi ve (6) ‘Ali bin Ebī Ṭālibni peygām-ber ‘aleyhi’s-selām andın āgāḥ ƙılıp érdi. Pes ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh buyurdı kim (7) ol ‘Abdu’llah bin Tāmerni kolını başıƙa ƙoyup kömüñg ve tofrağın ƙoparıñg ve menāre binā (8) ƙılıñg anda tā ḥiç kim anı açmagey andaƙ ƙıldılar. Pes ol Yūsuf barça ḥalknı ö- (9) –ltürdi ve köydürdi. Nocrāndın yine Yemengā kéldi ve anıñg pādşāhlıƙı Ḥabeşgā boldı (10) ve alar kéldiler ve Yemen mülkin aldılar ve munıñg sebebin hem aytalıñg. **Ḥabeşniñg çerig tartmay (11) Dūnuvās ḥarbiğā ve Yemen melikiniñg barganı.** Melik Yūsuf-ı Dūnuvāstın ve barça Ḥimyerīlerdin (12) ol érdi kim çün Yūsuf Nocrāndın Yemengā kéldi ol tersālardın biregü ƙalıp érdi (13) atı Daus ƙaçıp érdi atıƙe miniñg kim atı <?> érdi ol ƙatıƙlıƙtın kim ol (14) at yügürdi bu Dausnı aḥbārda Daus Duşa‘labān* oƙurlar érdi ol at bilen (15) şıfat-ı izāfet ƙılığaylar anı. Pes Dūnuvās yine ƙayttı Yemengā bu Daus Nocrāngā kéldi ve (16) ol él kim ƙalıp érdim mütevārīdin çıƙardı ve alarƙa ayttı: siz bu kilīsalarnı yine ābādān (17) ƙılıñg ve tersālıƙ aƙar ƙılıñg kim tınmagey-mén tā bu öçni almağay-mén ve ol atƙa mindi (18) ve Ƙayşer sarı yüzlendi Ƙayşer tersā érdi ve ol köygen İncīlini köterdi ve özi bilen (19) Ƙayşerğā éltti ve ‘Acem meliki ol vaƙt Nüş-i Revān érdi ve pādşāhlıƙını turuzgige meşğül érdi (20) ve āteş-perest érdi ve añgā ḥaber kéldi kim Yemen meliki Nocrān yérige tersāların köydürdi ve ol (21) némersedin bāk tutmadı ve Daus Duşa‘labān* Ƙayşerƙa bardı ve Nocrān ḥaberin añgā ayttı (22) ve ol köygen İncīl anıñg allıƙa Ƙayşerğā andın endüh kéldi ve yıƙladı ve ayttı: eger burna- (23) –raƙ kélseñg érdi andaƙ kim düşmen henüz ƙaytmay turur érdi mén barıp ḥarb ƙılur érdim

[273a]

(1) ve ḥālā ol Yemengā yétti anıñg ve biziñg aramız irāƙ turur ve Bādiye arada turur ve Ḥicāz ve ‘Arab (2) ve anda barmaƙ düşvār turur ve çerig öte almağay velī yaƙın turur ve tersā dīnide turur-mén (3) sañgā nāme bérey tā añgā éltkey-sén ve ol sañgā çerig bérgey tā öçüñgni alğay-sén. Pes Ƙayşer Ḥabeş (4) meliki Necāşıƙa nāme bitidi ve bu Daus Şa‘

labân* nı ol köygen İncıl bilen anda yiberdi Daus bardı (5) ve Habeş yérige kirdi ve Kayşer nâmesini Necâşige bérđi ve ol köygen muşhafnı ve Necrân ehliniñg (6) haberni ayttı, Necâşi yıǵladı ve Habeş ehlini yıǵdı ve yıǵladılar ve tersâlık dîniniñg ğamıda boldılar (7) ve yarağ kıldılar kim çérig tartıp bargeyler Dûnuvâs bilen ğarb kılğaylar ve cehüdlarnı (8) andağ kılğaylar kim alar tersâlarını kıldılar. Pes Necâşi çérig ‘arz kıldı ve yétmiş miñg muqâtil kişi (9) çıǵardı ve Yemengâ yiberdi serhengleridin birevgüni sipeh-sâlâr kıldı kim atı Eryâţ érđi (10) ve Daus Sa‘labân* kélđi ve Habeş ve Yemen arasında büzürg deryâsı turur ve Yemenniñg köp şehrleri (11) bar tamâm cihândın hoşrek turur andın kim hem cebelî turur hem bahri hem sehli hem şehrî²⁶ kim (12) tağ başıda turur kim tağ üstide turur ve şehrî turur kim tağ töpide turur ve şehrî turur kim (13) yabanniñg arasında turur ve şehrî turur kim deryâ kırağıda turur ve şehrî turur kim kerem seyr turur (14) ve şehrî turur kim serd seyr turur ve bu sevâhil şehrleri kim deryâ kırağıda turur ‘Aden şehrî turur ve (15) Hađramût. Pes Habeş çérigi deryâğa kirdiler Yemen sarı, Hađramût sarı çıǵdı bu Yûsuf-ı (16) -Dûnuvâs çün haber eşitti kişi yiberdi Yemen melikleriga ve çérig yıǵdı ve ayttı: bu kün düşmen (17) turur kim bizge yüzlenip tururlar ve biziñg alar bilen tãkatımız yok ve alar bilen çıǵışa (18) almas-biz alarğa ğilet kılmağ kérek tâ her şehrige bu düşmen cem‘i kélgeyler andın her qaysı sizlerdin (19) ol çérig bilen ğarb kılğay-siz kim sizge kélgey tâ zafer tapqay-siz. Çérig kabül kıldılar. Pes (20) çérig Yemende olturđı ve buyurđı bu Dûnuvâs tâ yüz miñg kilid kıldılar ve koydılar. (21) Çün Habeşniñg sipeh-sâlârı Eryâţ Habeş çérigi bilen deryâdın çıǵdı Hađramûtqa. Yemen meliki (22) añga nâme kıldı kim mén²⁷ séniñg bilen ğarb kılmağay-mén ve mén bilür-mén kim melik Necâşiniñg (23) mañga ‘adâveti yok turur eger mülk tilese tamâm gencleriniñg kilidin añga yiberey ve özüm sañga kéley ve kilid-

[273b]

(1) -lerni sañga tapşuray ve mülkni sañga bérey eger buyursañg allıñge ğizmet kılay, eger melik Necâşige barsañg (2) bilen²⁸ baralıñg. Eryâţ ayttı: mén özümdin iş kıla almağay-mén tâ meliktin fermân bolmasa ve Eryâţ Hađramûtta (3) olturđı ve melikke nâme bitidi ve ol ğadıştin āğâh kıldı ve Dûnuvâs nâmesin añga yiberdi (4) Necâşi ol nâmeler okudı şâd boldı ve Eryâţqa nâme bitidi kim ol genclerini andın alğıl ve anı (5) mañga yiber. Eryâţ Yûsufqa nâme bitidi kim melik ayta turur kim: Dûnuvâs mañga

²⁶ Metinde: شهریت

²⁷ Metinde: مينك

²⁸ Metinde: بيلا

kélsün ve genclerni saňga (6) tapşursun ve Dūnuvās Şabgādın ҡoptı ve bu kilīdlerni yükledi tévelerge ve Hāđramūtқа kélđi (7) Eryāt allıge ve anı çerig bilen Şabgāğa éltti ve her né Şabgāda mālve h̄āste érđi aňga tapşurđı (8) ve ayttı: özge gencler özge şehrlerde turur her şehrıge serhengini yiber cem‘-i çerig bilen ol şehrniň (9) genc-hānesiniň kilīdin aňga bérey tā ol bargey ve ol şehrni alğay. Eryāt andaқ kıldı çün Hābeş (10) çerigi perākende boldılar Dūnuvās nāme bitidi her şehrıge kim Hābeş çerigini öltürüň barçanı. (11) Tā barçanı öltürdiler. Pes haber Eryātқа yétti ҡatıқ ğamda boldı ve Şabgādın ҡaçtı ve Hāđramūtқа (12) bardı ve deryāğa olturđı ve Necāşığa ve anı mekrđin āgāh kıldı Necāşı tolgandı ve yine (13) yüz miň çerig atlıқ ve yayaқ yasadı ve serhengni alarğa sālār kıldı kim Ebrehe ibn Şabbāh érđi (14) ve káyinti Ebū Yeksūm melik-i Hābeşniň hānedānıdın érđi melikler ferzendleridin ve bu Ebreheniň Ebrehe bin (15) El-Eşrem oқurlar érđi ve eşrem ‘arabī bilen burnı késük bolğay ve burnını Yemen harbide késip érdiler (16) ve burnını késgen cihettin ҡopraq aytıp turur ve Ebrehe yüz miň kişi bilen kélđi çün deryādın (17) çıđdı ve Hāđramūt yérige yétti Dūnuvās bildi aňga bes kélmegey ve çerig aňga meded bolmağaylar bu (18) Dūnuvāsқа atı bar érđi kim sunı hūb kéçer érđi ol atқа mindi ve özini deryāğa saldı (19) ol at pāre‘ı su yüzdi ve ğarқ boldı Ebrehe Şabgā şehrıge kélđi ve Yemen melikin aldı ve Hābeşi (20) çerigini Yemen yérige ҡoydı tā her şehrıge ança öltürdiler kim Yemānīler alardın öltürüp (21) érdiler ve her şehrde ҡan arıқ téğ aқtı ve Yemen élini ҡahr kıldı ve melik aldı ve tersālıқnı (22) āşikāre kıldı ve kilīsalar kıldı ve hāłqnı cehūdlıqtın tersālıққа oқudı her kim icābet (23) kıldı ya cizyet ҡabūl kıldı yoқ érđi öltürdi. Pes Necāşı hayāl kıldı kim Ebrehe aňga māl

[274a]

(1) yibergey, yibermedi Necāşığa ayttılar kim: ol séniň ıā‘atıňdın çıđıp turur ve (2) pādşāh özini tutup turur. Necāşı aňga nāme bitidi kim kélgey Ebrehe ayttı: mén melikniň (3) ҡulı-mén ve anıň bu pādşāhlıqını ҡatıqlıқ ve ҡan tökmeklik bilen açtıım eger mén (4) mundın barsam bu melik ҡolıdın çıқay, kérek kim çerigi yibergey kim mén bu melik aňga tapşuray (5) özüm Hāđramūtқа kéley. Necāşı Eryātı yiberdi uşal serhengni kim bir ҡatla Yemengā (6) yiberip érđi dört miň kişi bilen kim memleketni aňga tapşur ve özüň kél. Çün Eryāt (7) kélđi {Ebrehe aňga ayttı: nége kélđiň?} Ayttı: anıň üçün kim melik buyurđı kim çerig ve memleket (8) séndin alğay-mén ve séni melik éşikige yibergey-mén. Ebrehe ayttı: eger bérmesem né ҡılğay-sén? (9) Ayttı:

séniñg bilen ħarb kılğay-mén tâ mén ve her kim bilen turur ölgey-biz. Ebrehe (10) ayttı: çérigniñg ölgeni né sūd kılğay? Ayttı: sén yalguz méniñg bilen çığ tâ ége bilen (11) uruşalıñg eger fırüz sañga bolsa mülk séniñg eger mañga bolsa méniñg. Eryāṭ kabül (12) kıldı bir kün né muḳarrer kıldılar kim fülān yérde yalguz uruşalıñg ve bu Ebreheğa ḳulı (13) bar érđi mübāriz atı ‘Aḳūr ve Ḥabeşīler tamām ħarbe bilen uruşgeyler. Çün ħarb va ‘desi kéldi (14) Ebrehe ḳulığa ayttı: çün mén anıñg bilen ħarbğa kirsem sén kemīn oltur çün ḳapu tapsañg (15) öltür. Pes Ebrehe Eryāṭ bilen ħarbğa çığıdılar ve ékisi irāḳtın baḳa turur érđiler (16) ve ol ḳul yaşandı ve Eryāṭ soñğıdın. Pes Eryāṭ Ebreheğa ħarbeti urdı Ebrehe (17) başığa dolğa érđi témürdin ħarbet dolğanı késti ve Ebreheniñg yüzige (18) ve laḥtī burnıdın késti ve Ebreheni ol kündin béri Eşrem oḳuğaylar. Pes Ebreheniñg (19) ḳulı kirdi ve Eryāṭқа ħarbeti urdı ve atın yıḳtı ve öltürdi ve çérigidin hem pāre’ī (20) öltürdiler ve pāre’ī özlerini deryāğa saldılar ve ġarḳ boldı ve ġürūhī Necāşığa (21) bardılar ve Ebrehe melikke olturdı ve ol ḳulğa aytıp érđi kim: eger sén Eryāṭnı öltürseñg (22) her ħükmge mañga ḳılsañg revā bolğay. Çün melikke olturdı ḳul ol va‘de né tiledi (23) Ebrehe ayttı: né tiler-sén? Ayttı: buyur tâ hıç yétilgen ḳızını abuşḳaḳa bérmegeyler tâ ol

[274b]

(1) tâ evvel ḳızlığın almasam. Ebrehe ayttı: bu yaman bolğay özge ħükm ḳıl. Ayttı: mundın özge (2) ḳılmağay-mén. Buyurdı tâ andaḳ kıldılar ve bir yıl yamanda ḳız abuşḳaḳa bérmediler tâ evvel (3) ol ḳulğa éltmediler. Pes bir éri ḳoptı ve ol ḳulnı öltürdi ve Yemenéli Ebrehedin (4) ḳorḳtılar. Pes Ebrehe élni yıgdı ve ayttı: mañga bisyār kérek érđi bu ḳulnıñg öltürmeki (5) ve murādım uşbu érđi velī öz ḳolumdın ḳayta almadım ve bildim ki siz anı öltürgey-siz. (6) Él şād boldılar ve anı dost tuttılar ve bu ħaber Necāşığa élttiler Eryāṭnıñg (7) öltürmekidin Necāşi ant içti Ḥudāy bilen ve İncīl bilen kim tâ Ebreheniñg ḳanın yérge (8) tökmesem ve ol şehri kim anda turur ayaḳ tofrağığa basmasam. Çérig yığa kirişti (9) Ebreheğa ħaber boldı, Ebrehe bildi kim anıñg bilen çığışa almağay ve bu Ḥabeş çériginiñg (10) köñgli añga yoḳ turur ve Necāşığa ve anıñg bilen uruşmegeyler öz melik bilen ve Yemen éli (11) Ebreheğa meded bolmağaylar resūlı yiberdi Necāşığa ‘özr bilen ve ayttı: mén melikniñg ḳulı- (12) –mén ve Eryāṭ hem ḳul érđi ve mén añga ayttım: şabr ḳıl tâ mén çérigni ve pādşāhlıḳnı (13) sañga tapsuray ol fermān ḳılmadı ve mañga zemān bérmedi pes mekr kıldı ve méni oḳudı (14) kim sözleşegey mañga ħarbet saldı kim öltürgey ve burnumnı késti, méniñg ḳulum añga

harbet (15) {urdu ol} öldi. Eger melikniñg éki qulı birbir bilen uruşsalar bir qulmı Hudây te‘âlâ giriftâr kılgay (16) melik kérekmeı kim yéridin tépreney ve mén uşal qul turur-mén kim bar érdim her kaçan buyursañg (17) çığayın velı qorqar-mén kim Yemen qolıdın çığay ve yine alsa bolmağay ve bisyâr māl ve çerig (18) kérek tâ yine kélse bolğay uruşge ve mén fermān-berdār-mén ve ‘özr qoldı Necāşı bildi (19) köp māl kérek tâ çerig Yemēga éltkey ve deryāniñg qatarı ‘özrin qabūl kıldı ve kişı yiberdi kim (20) ant içip-mén kim qanıñgı tökkey-mén ve şehriñgıniñg tofrağımı ayak astıga basgey- (21) –mén. Ebrehe qolıga reg açtı ve qanını debbeğa saldı ve bir sanac tofrağ toldurdı Yemen yéridin (22) ve Necāşıga yiberdi ayttı: muñg qanıım yérge tök ve bu tofrağ méniñg yérimdin turur ayağıñg (23) astıga bas tâ ant çın bolğay. Necāşı şād boldı ve antın çığıdı ve Ebrehedin hoşnūd

[275a]

(1) boldı ve melikin añga tapşurdı ve Ebrehe Yemende tersālıq kıla turur érđi ve bu (2) ol Ebrehe érđi kim çerig pıller bilen Yemendin Mekkeğa kéltürdi kim Ka‘be öyini bozgey (3) ve Hudây ‘azze ve celle anı helāk kıldı ve Qur‘ānda yād kıldı kim: ²⁹ **الْم تَرَ كَيْفَ** **فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ** (4) Ebrehēniñg pādşāhlıǵı ve Mekkege çerig tartgeni Ka‘be qarāblıǵınıñg qaşdıǵa sebeb ol (5) érđi kim Necāşı Ebrehēni hoşnūd boldı Yemen pādşāhlıǵın añga bérđi Ebrehe şād boldı (6) ve Hudâyğa şükr kıldı ve dervişlerge h̄āste bérđi kilīsalara buyurdı her şehride Yemen (7) ve o Şabğada bir kilīsa binā kıldı Necāşı atıga yéryüzide añga hem-tā yoq érđi büzürlük- (8) –tin ve yaqşılıqtın ve naqşlar ve tört yılda tamām boldı ve anı Zır‘ül-‘Alas* at qoydı (9) ve qaberi cihānda perākende boldı ve Necāşıga nāme bitidi kim: mén bir kilīsa binā kıldım melik atıga (10) kim cihānda añga hem-tā yoq turur anıñg şükrıga kim Hudây ‘azze ve celle melikni mañga raqım kıldı (11) ve anıñg şüretin añga yiberdi ve tamām Rüm ve Şām ve her qayda kim tersālar érdiler anda kéldiler (12) ve némerse’ı kördiler kim herqiz andaq körgen yoq érdiler ve eşitgen ve her kim anda qurbāmı (13) kıldılar ve ol kilīsalarge h̄āsteler bérđiler ve Qayşer-i Rümğa qaber boldı ve ol hem (14) némerseler yiberdi ve Necāşıga nāme bitidi kim séniñg ol kār-dārıñg némerse kıldı Yemende (15) kim herqiz kişı qılmay turur ve Necrān sañga turur ve cihānda andaq binā yoq turur ve hıç yérde (16) andaq kilīsa yoq turur Necāşı añga şād boldı ve Ebreheğa nāme bitidi hoşnūdluq ve (17) āzādlıq Ebrehedin ve Ebrehe hem Necāşıga nāme bitidi kim ‘Arabğa Mekkege bir öy turur (18)

²⁹ Fil Suresi 1. Ayet: (Habîbim) Rabbinin fil sahiplerine nasıl (muâmele) ettiğini görmedin mi?

ve ayturlar kim ol Hudāy öyi turur ve anda hacc kılğaylar ve tégresini tavāf kılğaylar (19) ve bu kilīsa kim mén kıldım andın yüz miñg yahşırağ ve mén hem Yemen ehliğa buyuray (20) tā bu kilīsanı hacc kılğaylar ve her künde tégresini tavāf kılğaylar ve Hudāyğa du‘ā kılğaylar (21) ve ‘Arabğa buyuray tā öz haccın bu öyde kılğaylar tā bu öyning fahri cāvidāne ƣalğay. (22) Melik Necāşi muñga şād boldı ve Ebrehe Yemende buyurdı tersālarge ve cehūdlarge tā ol (23) öyde namāz kıldılar ve tavāf kıldılar ve anı hacc kıldılar ve ‘Arabtn éki ağa ini kélip érdiler

[275b]

(1) Benī Selemdin Ebrehe sarı ağasınınñ Muhammed bin Huzā‘a El-Zikrānī ve yine birniñg atı (2) Ƙays bin Huzā‘a ‘Arab büzürgleridin érdiler ve ‘Arab alarnıñ fermānı kıldılar ve hāl alarğa (3) tar bolup érdi Hicāz yérinde ve Tihāme ve Mekke Ebrehe sarı kédiler cemā‘ati öz ƣavmi bilen (4) ve anda érdiler ve Ebrehe alarnı yahşı asrar érdi çün ol tedbīr kıldı kim ‘Arabnı kilīsa haccığa (5) oğay ve Ka‘be öyidin bīzār ƣalğay. Bu Muhammed |bin| Huzā‘aynı güzīn kıldı ve ‘Arab melikini (6) añga bérdi ve Bādiye ve Hicāz ve Mekkeniñg bégligin ve tāt başığa ƣoydı ve Mekkeğa yiberdi (7) ve buyurdı tā ‘Arabğa buyurgey kim kilīsa haccığa kélgeyler ve ayğıl kim bu kilīsa ol Ka‘be (8) öyidin yahşırağ ve fāzılrağ turur kim alarnıñ bütleri bar anda ve anı pelīd kıldılar ve bu (9) kilīsanı kişi pelīd ƣılmay turur ve Muhammed |bin| Huzā‘a inisi ve ƣavmi bilen ve haber Mekkege keldi Mekkeniñg riyāseti (10) Ƙureyş bilen ve tamām Ƙureyş bütünü³⁰ Benī Kinānega érdi ve ‘Abdu‘l-Muṭṭalibni alar re‘īs ƣılıp érdiler Ƙureyşğa (11) ve Mekkege. Çün bu Muhammed |bin| Huzā‘a Benī Kināne Hāyyğa kirdi alar biregünü yiberdiler Hüzeyldin atı ‘Urve bin (12) ‘Ayāz tā añga nīze urdı ve öltürdi ve inisi Ƙays ƣaçtı ve Ebrehe allığa bardı Yemenge ve haber (13) alarğa ayttı. Ebrehe ayttı: mañga kişi nége kérek kim alarnı muñga oğay, mén özüm baray ve alar- (14) –niñg öyini bozay tā alar bī-çāre ƣalğaylar, yoğ érse munda kélgeyler ve Benī Kināneni öltürey. (15) Pes çerig yıgıdı éllig miñg kişi ve ƣaşd kıldı kim Mekkege barğay ve Bādiye ‘Arabı eşittiler ve biregünü (16) yiberdiler Benī Kinānedin tā Yemenge bardı ol kilīsa mezgiti kim Ebrehe ƣılıp érdi körgey. Ol (17) kişi bardı çün anda yétti ol der-bānlar anı ģarīb kördiler ve bildiler kim tersā émes. Ayttılar: né (18) tiler-sén? Ayttı: bizge haber keldi kim Ebrehe kilīsayı ƣılıp turur ve bizni tiley turur tā hacc ƣılğay bir méni (19) yiberdiler tā körgey-mén ve sorgey-mén tā bu öy ve mezgit né türlüğ turur ve haber alarğa éltkey-mén (20)

³⁰ Metinde: بتونى

tâ kélip hacc kılğaylar. Ebreheğa bu haber élttiler, buyurdı: anı éltiñg ve tamâm kilîsanı aña körsetiñg. (21) Pes anı ol beyt'ül-mağdis mezigitiğa yol bértiler tâ kirdi ve némerse kördi kim hergiz andağ körmey turur (22) érdi naqşlardın ve güherlerdin kim anda asıp érdiler mütehayyir qaldı ve anda namâzda (23) turdı ve yığlay başladı ve destürlük tiledi kim bu kéçe munda bolay ve namâz kılay, aña destürlük

[276a]

(1) bértiler tâ ol kéçe anda érdi ve tamâm kéçe namâz kıldı ve seher vaqti érdi öz qolığa hadeş kıldı (2) tola ve kilîsanıñ mihrâbiğa sürtti ve çığdı ve icâzet tiledi kim baray ve mesh kılay ve kaçtı. (3) Çün él namâzğa kirdiler ol hâl kabâhat kördiler Ebreheğa haber élttiler kim bu a'râbî mundağ (4) kıldı ve 'Arab anı bu işgen tururlar. Ebrehe ant içti kim mén yine kaytmagey-mén tâ Ka'beni (5) bozmagey-mén bozgendin soñg buyuray tâ ol anda hadeş kılğaylar ve Necâşiğa pîlî érdi (6) atı Maħmūd ve hiç ħarbğa éltgen bolmağaylar kim ol zafer tapmağan bolğay hiç yüz (7) évürmegen érdi her kayda élttiler fetħ ve zafer ve ferahluğ ve firūzluğ bilen kayttı ve büzürg (8) pîl érdi andağ kim tamâm Ĥabeşde andın uluğraq pîl yok érdi ve Ebrehe bilen Ĥabeş pîlleridin (9) on üç pîl érdi. Yemende Ebrehe Necâşiğa nâme bitidi ve 'Arab kışşasın ve ol kim kılıp érdi (10) ve anıñ ahenği kılğannı tamâm ayttı ve ol Maħmūd pîlni andın tiledi. Necâşi ol pîlni aña yiberdi (11) ve Ebrehe bisyâr çerig bilen Yemen|din| bardı pîller bilen ve Ĥicâz ħaddiğa kirdi 'Arabda biregü bar érdi (12) atı Zünefer érlikte andağ érdi kim yalğuz miñg atlıkka urar érdi 'Arab aña fermân kıldılar (13) ve aşı Ĥimyerdin érdi kim Ĥabeşdin burna érdiler ve melik alarğa érdi ve 'Abdu'l-Muṭṭalib bilen (14) dost érdi 'Arabnı yığdı on miñg kişi bilen Ebreheniñ ħarbiğa keldi Ebrehe anı hezîmet (15) kıldı ve 'Arabın bisyâr kişi öltürdi ve Züneferni aldı ve dédi kim öltürgey ol (16) ħ'âhiş kıldı ve ayttı: méni öltürme ve méniñ öltürgendin saña sūdî bolmağay ve méni (17) asrağıl tâ saña ħizmet kılay. Méniñ atımnı ve merd-ânelikimni eşitip-sén ve bir yerde saña (18) yaragey-mén ve işi kılay kim méndin ħoşnūd bolğay-sén. Ebrehe anı öltürmedi ve özi (19) bilen éltti ve buyurdı çerigni alıp ilgerrek keldiler biregü Benî Ĥaş'emdin atı Nüfeyl bin Ĥabîb (20) Ĥaş'emniñ mihterî érdi ve Ĥaş'em éki kabîle érdiler birni Sehrân oğurlar érdi ve yine (21) birni Heş ve Nüfeyl her éki kabîleğa mehter érdi bu éki kabîlede éllig miñg öylük bar ér- (22) –diler. Alardın on miñg muqâtil kişi güzîn kıldı ve Ebreheğa keldi ve ħarb kıldı. Ebrehe (23) alarnı hem hezîmet kıldı ve Nüfeylni hem aldı ol hem ħ'âhiş kıldı kim: ey melik maña cân

[276b]

(1) bilen zinhâr bér méniň miqdârını ‘Arabta bilgey-sén, méniň soňgumda éllig miň öy turur (2) méni ‘afv kıl ve ol barçanı bende kıl ve saňa bu Bâdiyede tâ Mekkege bargünçe gezerçi kérek (3) kim bu ‘Arab yéride gezerçi çérig bara almağay. Mén saňa gezerçi bolay. Ebrehe ayttı: ‘afv (4) kıldım ve anı yesir tutar érdim ve Zünefer bilen çérigni ve ilgerrek kélđi ve ‘Arab bu éki (5) ħarb ħaberin eşittiler qorqıtılar ve hıç kim anıň allığa kéle almadı. Çün Ebrehe Tâifka (6) yétti Tâifniň mehterleri Benî Şaķıftin érdiler ve mehterleri Mes‘ūd bin Muğays‘eş-Şaķıfî (7) érđi Ebrehe allığa kélđi Tâif ehli bilen Ebrehenniň tã‘atığa ve Ebrehe alarnı qabül (8) kıldı ve kılavuz tiledi tâ Mekkege bargey bir kiři aňa bérđiler keyinti Ebū Reğāl ve Ebrehe (9) çérigni aldı ve Mekke sarı bardılar ve Mekke éli qorqıtılar ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib allığa kélđiler ‘Abdu’l-Muṭṭalib (10) ayttı: bizge bu élniň tãbı yoğ turur çün ol Mekkege yaqın kélse biz barça qopalıň ehl (11) ve ‘iyāl bilen bu tağlarğa çığalıň ol bihrek bilgey kim bu öyniň ħudāvendi bar turur (12) bizdin köprek eger asrasa ve eger musallağ kılsa. Ebrehe çérig Tâiftin tarttı ve menzilige (13) tüşti kim ol menzilniň atı Muğalles Mekkedin éki menzil. Bu Ebū Reğālge kılavuz (14) érđi anda öldi ol anda turur tâ bu kün her kim anıň gürige ölse aňa la‘net kılgay (15) ve taş salğay ve gür tağça bar turur taşniň bisyârlığın anda yığılıp turur. (16) Pes Ebrehe bu Muğalles menzilidin serhengi yiberdi atı Esved bin Mağşūd Ĥabeşlerdin bés miň (17) kiři bilen ve ayttı: Mekkege kirme ve her né Mekke tégreside māl turur käle tuvardın kéltür qoydın (18) at ve tévedin ve her él tapsaň yesir kıl! Bu serheng bardı ve käle tuvar ve Mekke şubân- (19) –larını her né taptı kéltürdi ve käle tuvar arasıda éki yüz téve ħaşa ‘Abdu’l-Muṭṭalibniň érđi (20) kim kéltürüp érdiler. Ebrehe buyurđı tâ ol yesirlerdin sordılar kim Mekke éli né kılgaylar? (21) Bu şubânlar ayttılar: él aňa tururlar kim şehri melikke tapsurğaylar tâ her né kılsa kılgay. (22) Mehterleri ‘Abdu’l-Muṭṭalib alarğa ayttı: ħarb kılnaň. Ebrehe biregüni Mekkege yiberdi Ĥimyeriler- (23) –din Yemen mülükıdın kim anıň bilen érdiler atı Ĥannāt. Ayttı: bar Mekkeliklerge ayğıl kim maňa

[277a]

(1) siziň qanıñız kérekmes, mén aňa kélip-mén tâ bu öyni bozgey-mén ve ant içip-mén (2) siz emîn boluň méndin qandın ve maldın bular bilen işim yoğ mehterlerni kéltür (3) tâ anı körey. Bu Ĥannāt kélđi ve Ebreheğa peyâmı yétkürdi Mekke ehliğa ‘Abdu’l-Muṭṭalibni Ebrehe allığa (4) kéltürdi. Çün çérigge yétti kün kéçe bolup érđi

Ebreheğa ayttılar kim: Mekke mehterini (5) keltürdiler ve ol kéçe Ebreheni köre almadı ‘Abdu’l-Muṭṭalibni. Zünefer ve Nüfeyl bilen ‘Arab (6) mehterleri kim ḥarb kılip érdiler yerge tüşürdiler Zünefer ‘Abdu’l-Muṭṭalib bilen dost (7) érđi ‘Abdu’l-Muṭṭalib ayttı: maṅğa hıç meded kıla alğay-sén? Ayttı: mén né meded kılgay-mén, yesir ve (8) bendi turur-mén ve her zemān ölüm bimi veli pıl-bān kim büzürg pili bar Ebreheniṅ ṣāhib-i- (9) -haberı turur atı Enis turur hūb kişi turur ve meniṅ dostum turur aṅğa (10) aytay kim séniṅ haberiniṅni miqdār ve maḥall bilen aytqay ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib tamām ‘Arabniṅ (11) seyyidi érđi andın kim ‘Arabniṅ mehteri Kureys érđiler ve ol Kureysniṅ bégi érđi (12) ve tamām ‘Arab andın saḥi kişi yok érđi ve ol seḥāvet bilen andaḫ érđi kim şimāl yılı (13) bilen neberd kıldı ve çün şimāl yılı ayttı téve öltürdi ve gūştini ḥalkқа bérđi tā yédiler (14) eger yine kün yıl kéldi ve yine téve öltürdi eger yüz küngeçe yıl ayttı téve öltürdi ve (15) ḥalkқа bérđi ve her né téve qarında érđi buyurđı tā tağlar üstige élttiler ve saldılar tā <?> (16) vuḥuş yédiler ve anı laḫab bilen Muṭ‘im’in-nās ayturlar érđi ve bu Zünefer ol Enisğa kim ṣāhib-i haber érđi (17) ol kéçe ‘Abdu’l-Muṭṭalibniṅ ve <?> ve ṣağın kıldı ve andın ḥāhiş kıldı kim anı Ebrehe allığa şfat (18) kılgay tā aṅğa némerse démegey. Enis yine kün Ebreheni āgāh kıldı melik buyurđı kim: anı keltürünṅ. (19) Çün Ebrehe sipāh ve ra‘iyyetқа körünüş bérse érđi taḫtқа olturur érđi ve hıç kim anıṅ taḫtığa (20) olturmas érđi mertebedin. Pes Ebrehe déđi kim: ‘Abdu’l-Muṭṭalibni Ḥabeş çerigi allığa taḫtқа oltur- (21) –ğuzsa alar dégeyler kim melik andın qorqı ve ol hem kılmadı kim özidin quyıraḫ olturğuzğay (22) kim anıṅ miqdārıda noḫşāni kılgan bolğay. Taḫttın quyı tüşti yerge bisātta olturđı ve élge (23) körünüş bérđi ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibқа körünüş bérđi. Çün kirdi öz yanığa olturğuzdı ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib

[277b]

(1) boyge uzun érđi ve heybetlik ve manzarāni ve yaḫşı yüzlüg Ebreheniṅ köṅglige yaḫtı (2) tercemāṅğa ayttı: anıṅ bilen sözleş çün sözleşti til bilen hem faşih érđi, Ebrehe (3) niyyet kıldı kim Ka‘beni aṅğa bağışla {ğay} ve kaytqay ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibқа ayttı: ḥācet tile! Ḥayāl kıldı kim (4) ol Ka‘be öyini tilegey. ‘Abdu’l-Muṭṭalib ayttı: éki yüz téve méndin éltip tururlar melik buyursa (5) kim bergeyler. Ebrehe ayttı: diriḡ saṅğa ḡalaḫ kıldım séni ‘āqıl sağındım ve kéldim ki Ka‘be öyini (6) bozgey-mén kim séniṅ faḫriṅ ve ‘Arabniṅ anıṅ bilen turur-sén kérek érđi kim ol (7) ḥācet tileseṅ érđi tā mén saṅğa bağışlap kaytqay érđim ve Ka‘beni bozmagey (8) érđim ve çerigni kaytargey

érdim kim tā rūšt-e-hīzğaça munıñg fahri sañga bolğay érđi (9) ve tamām ferzendleringe, éki yüz téveniñg sözige meşğül bolduñg. Tévelerge né (10) hañar bolğay ve mén séniñg sözüñg bilen qaytsam érđi sañga yüz ol téveler qaqlıq (11) māl bérür érđim. ‘Abdu’l-Muṭṭalib ayttı: mén téveniñg ḥudāvendi-mén mañga téve sözi qılmek (12) kérek ve öyiniñg ḥudāvendi bar turur qavıraq ol öyni asraqay ve séni (13) aña musallaq qılmağay ve öyini séndin asray alğay. Melik buyurdı kim: tévelerini bériñg! (14) ‘Abdu’l-Muṭṭalib tévelerini éltti ve Mekke élige ayttı: ve şehri ve öylerni Ebrehega koyuñg ve tağlar (15) yolını tutuñg dep öz tévelerini ve kişilerini alıp tağqa çığdı ve él tamām tağda çığdılar (16) ve Mekkeni hālī kıldılar ve Ebrehe kéldi ve Mekke eşikige tüşti ve yine kün ol Maḥmūd pīlni ilgeri (17) saldı ve aña ayttılar kim: Mekkede kişi qalmay turur. Ayttı: pīllerni yiberiñg tā Ka’beni (18) bozgeyler ve Ka’be öylerini bozgey tā mundın qaytqay-mén. Çün ol büzürg pīlni Ḥarem ḥaddıga (19) élttiler çün pīl Ḥaremga yétti turdı ve ilgeri barmadı her néçe urdılar bir qadem barmadı {her né yığaç bilen ve témür bilen urdılar ilgeri qadem basmadı} (20) ve pīller uş-mundaq turdılar. Pes Ḥudāy ‘azze ve celle ṭavuklarını yiberdi ḥaṭṭāf tég anı (21) perestü³¹ oquğaylar tā deryā kıraqıga her biri üç pār-çe balçığ aldılar éki çengālları bilen (22) bir tomşuğı bilen havāga uçtılar ve çerig başı üstide turdılar ve andağ ayturlar kim (23) Ḥudāy ‘azze ve celle dūzaḥtın tağı yiberdi tā ol balçığlar kim ayağlarında ve tomşuğlarında

[278a]

(1) érđi barçanı taş kıldı pes quyı saldılar tā her kişige bir taş başıge tégdi ot tenge tüşti (2) ve güşti ve endāmı laht laht boldı ve barça tenidin qan çığdı ve alar öz tenleri bilen meşğül (3) boldılar. Çün barça taşlarını saldılar ve ol ṭavuklar yine qayttılar ve bularnıñg (4) teniğa ḥāriş {tüşti} ve tenleride némerseler qaynadı ve barça ol taşlardın tolğandılar (5) ve ol pīlni her néçe urdılar ilgerrek barmadı çün Yemen sarı ya maşrıq sarı (6) yüzlenseler érđi barur érđi ve Ḥarem sarı barmas érđi. Pes barça çerig qayttılar (7) ve pīlni qaytardılar ve her kimge ol taşlardın tégip érđi teni qaynap érđi güşti (8) ve térisi tökülüp érđi tā Yemenğa yétgünçe tamām öldiler. Éki ten kim Ebrehe qolıga (9) esir érđiler Zūnefer ve Nüfeyl selāmet Temāme tağıga bardılar ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibni ve tamām Mekke ehlini (10) āğāh kıldılar ve yine Mekkege kéldiler ve andın soñg ‘Abdu’l-Muṭṭalibni büzürg tuttılar ve ayttılar: (11) ol Ḥudāy öyiniñg ehli turur, Ḥudāy düşmenni anıñg üçün qaytardı ve bu rivāyet (12) ol turur kim bu kitābda aytip turur ve bu süre

³¹ Metinde: پرستوك

anıñ şānıda kélip turur - **فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ**³² (13) **أَلَمْ تَرَ كَيْفَ** - cün çerig başığa taş (14) kélidi hem anda öldiler ve alarınıñ mälları Mekke élige ğanımet boldı ve tefsir-i kitābda mundağ (15) oğudum ki bu pādşāh özi Necāşi érdi ve Hābeş çerigige atı Esved bin Maqşūd érdi (16) ve Hābeş tili bilen Necāşi büzürg pādşāh bolğay. Ayttı: bu Necāşi tamām Hābeş çerigi bilen kélip (17) érdi ve Ebrehe ‘Arabnı hacc kılğalı oğudı ol kilīsağa velī Ebrehe evvel kilīsanı kıldı (18) Necāşi atığa yeri kıldı kim cihānda andın yaħşı yer bolmağay ve ol Şabğādın taşkarı (19) Sāde deştide ve Ebrehe barça tersālarğa buyurdı tā anda hacc ve tavāf kıldılar ve Rūm melikige haber (20) boldı ve ol hem Rūmdın kişi haccğa yiberdi ve bu haber Necāşiğe kélidi şād boldı ve tersā- (21) -larnı Hābeşdin yiberdi tā anda hacc kıldılar ve tégresiğe tavāf kıldılar ve anıñ haberi tamām (22) cihānda perākende boldı her kayda kim ‘İsī dīnide érdiler her yılda anda kéldiler ve tavāf (23) kıldılar ve qurbān kıldılar andağ kim Ebrehe ve tamām Şabğānıñ tersāları her künde namāzğa

[278b]

(1) anda kélürler érdi andağ kim ‘Arab Mekke öyige. Cün kéçe bolsa érdi der-bānlar ve müvekkeller (2) eşikin bağlar érdiler ve néçe yıl ötti ve ol hacc barça tersālarğa vācib boldı beş vaqti. (3) Kārvān-ı ‘Arabtnı Yemeñğa kéle turur érdi bāzergānlıqqa bisyār téve bilen Şabğā eşikige (4) yéttiler ve ol kilīsağa tüştiler ve téveçiler kilīsa tamınıñ tégresige kéldiler ve bisyār (5) otun yıgıldılar ve ot yaqıldılar ve yarım kéçe yüklediler ve kéçe ot bisyār érdi anda yele kıldılar (6) ve yel otını kilīsanıñ tamığa urdı ve tutaştı ve él çıgıldılar her néçe (7) hīlet kıldılar uçura almadılar. Pes tañğ attı kilīsa tamām köyüp érdi Ebrehe kārvān soñıdın (8) atlıq yiberdi ve ol barçanı keltürdiler ve ayttı: siz munı qaşd kıldıñız ve sizni munıñ (9) üçün yibergen tururlar dép barçanı öltürdi ve tévelerdin ve mällarını tamām otge köydürdi (10) ve ol haber Necāşiğe yétti, Necāşi tolgandı ve ant içti kim ol öyini bozgey. Hābeşdin çerig (11) keltürdi ve ol pīl kim atı Maħmūd érdi cün Mekkege kirdiler ‘Abdu’l-Muṭṭalib anıñ allığa bardı (12) tévelerni aldı ve Mekkelikler Temāme tağığa ve ‘Arafāt tağığa çıgıldılar ve ol çerig Mekke eşikige (13) tüşürdi ve mihterī érdi. Tāiftin Benī Şaķīf élidin atı Mes‘ūd bisyār debīr ve dānā ve rāy (14) tedbīrlig köp işler körgeñ ammā közleri nā-bīnā bolup érdi ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibniñ dostı érdi (15) her kaçan Mekkege kélse érdi ‘Abdu’l-Muṭṭalibniñ öyige tüşer érdi. Cün Mekke éli Temāme, {‘Arafāt} tağığa çıgıldılar. (16) ‘Abdu’l-Muṭṭalib Mes‘ūd allığa kélidi

³² Fil Suresi 1. Ayet: (Habībim) Rabbinin fil sahiplerine nasıl (muāmele) ettiğini görmedin mi?

ve ayttı: mén séniñg için kéldim tā né tedbîr kılar-sén? (17) Eger biziñg bilen tağlarğa kirsenñg élteyin, eger öyige kaytsañg bir tévege mindürüp bir kişi қоşup (18) yiberey. Mes'ud ayttı: séniñg bilen tağlarğa çığar-mén. Ékisi bu Қubeys tağığa çığdılar ve Habeş (19) çérigi ün yéter yerde érди andaқ kim alar tağdın çérig ünini éşitürler érди. Ol күn (20) tañg başı érди kim alar tağ başığa |érди| ve ol kéçe Necāşi çérigi anda түшти andaқ kim kéçe anda қonup (21) şabāh şehrga kirgeyler, öyni bozgeyler ve bildi kim Mekkedeki kişi қalmadı. Mes'ud 'Abdu'l-Muṭṭalibқа (22) ayttı: öz téveleriñgdin yüz téve Ka'beğa hediye kıl ve köñglünñge niyyet kıl, eger Hudāy 'azze ve celle bu öyni düşmendin (23) asrasa yüz téve {bu öyge қurbān kılay ve bu <?>lerni şehrdin çığar ve çérig sarı yiber ve alar bu tévelerni} қurbān kılsunlar ve Hudāy alarğa ğažab kılgay ve 'Abdu'l-Muṭṭalibniñg téveleri yaқın

[279a]

(1) érди oğı barıp tévelerni kéltürdi ve қurbān atadı ve Habeş çérigi sarı қavdı ve ol téveler (2) perākende boldılar ve Habeş çérigi ol tévelerni aldılar ve öltürdiler. 'Abdu'l-Muṭṭalib tağdın köre turur (3) érди Mes'udқа ayttı. Ol ayttı: tañgla kör kim Hudāy te'ālā alarğa né kılgay. Çün tañg attı Mes'ud (4) ayttı: öy sarı baқ ve āsmān sarı baқ kim né körer-sén? Baқtı, ayttı: қушlar körer-mén kéçe havāğa (5) uça tururlar kim bu yerde hergiz mundaқ қуш көrmey turur érдим ve deryā sarı bardılar ve deryā (6) қırağığa olturdılar. Ayttı: kör kim andın қayda barurlar? Bir sā'at érди 'Abdu'l-Muṭṭalib ayttı: ol қушlar (7) deryā қırağıdın uçtılar havāğa kéle tururlar ve çérig sarı yüzlendiler. Mes'ud ayttı: alar қуш (8) émesler, Hudāy çérigi tururlar baқ kim қayda barurlar ve né kıllurlar? Çün āf-tāb sarğardı.³³ (9) Ayttı: çérig üstide yürüy tururlar. Pes қaranғu boldı ve éki|si| ol tağda érdiler ne çérig ünini (10) éşittiler ne tuvar ünini. Çün āf-tāb-ı bülend çığdı. Mes'ud ayttı: қolumni tut tā bu tağdın çérig sarı (11) baralıñg kim Hudāyniñg çérigi kéçe iş kıldılar. 'Abdu'l-Muṭṭalib қolın tuttı çérigge kéldiler, alarnı (12) kördiler barça yerlerige ölüp қaytıp tururlar. At ve pıl ve tamām kāle tuvar ve ādem ölüp tururlar (13) ve her kişiniñg başığa bir yumalaқ balçıғ sifāldın andaқ kim balçıғni bişürüp sifāl kılgaylar her biri (14) қoy kığı téğ ve yumalaқ tā ol kişiniñg atı bitiglig ve Ebreheni kördiler yeride ölüp қatқан. (15) 'Abdu'l-Muṭṭalib dédi kim tağқа çıkay ve élni oқuğay. Mes'ud ayttı: iztirāb kıлма evvel méni ve (16) özünñni barlıқ kıl kim eger Mekkelikler kélseler sañga ve mañga némerse téğmegey bu çérigte. Yörü balta (17) tapıp kéltür. Pes balta tapıp

³³ Metinde: سار غادی

kéltürdi éki, birni Mes'üd aldı ve birni 'Abdu'l-Muṭṭalib. Her kıaysı bir çāh (18) kıazdılar ve māl toldurdılar ve kömdiler andaķ kim kışı bilmegey. Pes Mes'üd 'Abdu'l-Muṭṭalibķa ayttı: öz (19) çāhıññı mañga bér ve méniñ çāhımnı sén al. 'Abdu'l-Muṭṭalib andaķ kıldı. Mes'üd çāh başıga olturdı (20) ve 'Abdu'l-Muṭṭalibķa ayttı: bar ve élni tağlardın kıuyı oķu. 'Abdu'l-Muṭṭalib tévege mindi ve tağlarğa (21) çığdı ve élni āgāh kıldı tā barça kéldiler her māl ve h'āste kim çérigte érđi köterdiler (22) ve él tüvān-ger boldılar ve yétinçi kün alar kéldiler ve ol mällarnı çāhtın çığardılar ve 'Abdu'l-Muṭṭalib- (23) - niñ barlığı andın érđi ve mehter Mes'üd Ṭāifte andın érđi. Pes yamğur kéldi heybet bilen

[279b]

(1) ve ol tağlardın seyl kéldi ve tamām murdārlarnı sürđi ve deryāga saldı ve Mekke yéri arıdı ve andın (2) soñ 'Arablar Mekkeliklerdin ve 'Abdu'l-Muṭṭalibtin şekve aldılar ve alarnı mehter kıldılar ve ayttılar (3) Beytullahnıñ sākinleri ve hem Ḥaramullah ehli ve Ebrehega éki ođul érđi uluđınıñ atı (4) Yeksüm, kıçikniñ atı Mesrük ve Ebrehe kim Yemendin çığıp érđi Yeksümni ḥalífet kılıp érđi (5) ve çérig pādşāhlıķ añga bérıp érđi. Çün Ebreheniñ ölüm ḥaberi añga yétti Yeksüm pādşāhlıķķa (6) olturdı ve Ḥabeş çérigi añga bī'at kıldılar ve andın soñ Mesrük olturdı ve yine Seyf bin Zī Yezen (7) kéldi ol vaķt kim Eryāđdın Yemenķa tüştı tā ol vaķt kim Mesrük pādşāh boldı yétmiş éki (8) yıl ötüp érđi ve bu müddet tā pādşāhlıķ Ḥabeşde érđi dört melik Ḥabeşdin olturdı Eryāđ ve (9) Ebrehe ve Yeksüm ve Mesrük ve Ebrehe Nüş-i Revān eyyāmıda érđi. **Yeksüm bin Ebreheniñ pādşāhlıđınıñ (10) ḥaberi.** Çün Yeksüm bin Ebrehe pādşāhlıķķa olturdı Ḥabeşni andaķ kıldı Yemende andaķ kim Ebrehe alarnıñ (11) ḥatunlarıga, ferzendlerıga érđi ve Ebrehe zemānıda Yemende biregü bar érđi atı El-'Ayaż ve keyinti (12) Ebū Mürre, Ḥimyer mülükiniñ ferzendleridin burnaķı Tübbā'lardın ve devlet andın barıp érđi ve şabr (13) kıla turur érđi ve ayttı: Zū Yezen anıñ için kim burnaķı mülük ferzendleridin érđi (14) anı ḥürmet tutar érdiler ve añga ḥatunı bar érđi 'Alķame bin Ükül El-Murādī ferzendleridin ve bisyār (15) melik añga ve tamām Yemende andın yaḥşıraķ ḥatun yoķ érđi ve bisyār rāy ve tedbīrlig andaķ (16) kim melikler ve melik-zādeler bolğaylar añga oğlı kélip érđi Zī Yezendin éki yaşıp érđi (17) atı Ma'dī Kerb ve laķabı Seyf ve Ebrehega anıñ ḥaberi kélip érđi Zū Yezenni tiledi ve ayttı: bu ḥatun (18) salđıl yoķ érse séni öltürey. Zū Yezen cān bīmidin ḥatundın élig tarttı ve Ebrehe ol (19) ḥatunı kıldı ve öyge éltti ol kıçik ođul bilen ve ékisini asrar érđi andaķ kim kışı öz '

iyâlini (20) asrağay ve Seyf ol ferzendi tég asrar érdi. Seyf olğaydı bildi kim atası Ebrehe turur. Zû Yezen (21) uyattın Yemende tura almadı ve Rûmğa bardı ve Qayşerga ayttı kim: Yemen éli né sözde tururlar Hıbeş- (22) –din ve öz nesebin ayttı kim: mén Hımyerdin-mén fülân Tübbâ‘ ferzendleridin kim Yemen meliki érdi néçe ve Qayşerdin (23) çerig tiledi tâ yine Yemenni alğay, Qayşerga sav ve bâc bergey ve Yemen ve Rûm ékisi Qayşerga bolğay. Pes Qayşer cevâb

[280a]

(1) bérdi kim: Ebrehe biziñ dñimizde turur ve biz öz hem dñimizge çerig yibermegey-biz. Eger sañga sitem bolsa (2) mén nâme bérey tâ méniñg azarım bilen sitem séndin kötergey. Zû Yezen ayttı: séniñg nâmeñg bilen sitem mén- (3) –din kötermegey ve yine kayttı ve Nüş-i Revānga yüzlendi ‘Acem melikige. Çün Hıreğa yétti Nu‘mān bin Mundir³⁴ (4) anda melik érdi ‘Arabta. Zû Yezen añga bardı ve nesebin ayttı ve Nu‘mān ecdādını tanıdı ve alar hem Hımyerdin (5) érdiler ve Rebi‘a ibn Nađr‘el-Hımyerī ferzendleridin ve gürühī ayttılar bu ‘Arab meliki Hindū érdi (6) hem Nüş-i Revān kolidin érdi ve hem Hımyerdin érdi bu ‘Arab meliki Zû Yezenni ol hālidin sordı (7) ol hem başdın ötgen kışşanı ayttı kim: Qayşer eşikige bardım andın nevmīd kayttım émdi Nüş-i Revān (8) eşikige bargüm turur ve andın meded tilegüm turur. ‘Arab meliki ayttı: mén yılda bir katla Nüş-i Revān allıga (9) barur-mén ve bir ay hizmette turur-mén yine kélür-mén. Çün melikniñg barur vaqti keldi Zû Yezen (10) aniñg bilen bardı çün Nüş-i Revān eşikige yéttiler melik ilgeri yörüdi ve hizmet kıldı. (11) Néçe kün aniñg sözün kılmadı tâ ol güstāhlık kıldı andağ kim resm érdi ta‘āmğa ve çağırka ve şayd (12) ve çevgānge. Pes Zû Yezengā ayttı: mén tañgla séniñg sözünğ Nüş-i Revānga aytay ve séniñg (13) şifatıñg ve maħall ve miqđarıñg ve aşl ve nesebin beyān kılay ve séni Nüş-i Revān allıga tiley, öz allımğa (14) velī éki sözünğni ayta almağay-mén kim sañga né tégip turur ve işke kélip-sén ve eger séniñg (15) bilen sözleşse sén anı öz hāliñgdin āğāh kılay ve hācet tile. Pes ‘Arab meliki yine kün Nüş-i Revān (16) eşikige bardı Nüş-i Revān ‘Arab melikini öz tahtıge olturguzdı çün hadīs kıldı melik (17) Zû Yezen kışşasın añga ayttı ve miqđar ve maħallini yād kıldı ve ayttı: méniñg bilen eşikke kélip (18) turur. Nüş-i Revān buyurdı tâ anı keltürdiler ve Nüş-i Revān altun tahtta olturup érdi (19) ve dört pāyesi yāķūt érdi ve ferş dībā ve tācıga zümürürd ve yāķūt incüler olturguzup (20) érdi ve ağırılıkka andağ érdi kim baş kötere almas érdi inçke altun silsile bilen öy (21)

³⁴ Metinde: مندر

sağfıdın kıyı asıp érdi başığa ve ol silsileni kişi körmes érdi inçkeligidin {andağ kim kişi} bağa (22) érdi. Hayâl kııurlar érdi kim tâc ol ağırlık bilen anıñ başıda turur. Çün Nüş-i Revân kıpsa (23) érdi tâc hem anda asılık ve bu resmğa Nüş-i Revân kıoydı ve ferzendelerığa ve atalarıge bu resm

[280b]

(1) yok érdi. Pes Zî Yezen kirdi ol tâcni kördi ve ol siyâset ve taht ve heybet mütehayyir kıaldı isi (2) azdı ve ‘aklı kétti baş bilen barıp yıkıldı ‘Arab melikin ayttı: köterinğ munı kim melik (3) heybetidin mütehayyir boldı ve ‘aklı bardı, köterdiler çün Nüş-i Revân allığa kéltürdiler ‘Arab meliki (4) Nüş-i Revân bilen olturup érdi ve alardın özge kişi olturmay turur érdi. ‘Arab meliki (5) Zû Yezenni özidin yoğarrağ ötkerdi Nüş-i Revân bildi kim ol büzürg kişi turur. Sordı (6) kim hâlinğ né turur ve né hâcetka kélip-sén? Zû Yezenyükündi {ve ayttı kim} biz éli érdük Yemen (7) mülkide, pâdşahlık bizge érdi pes biziñğ kıolumızdın mülk çığdı ve Hâbeş kéldiler ve pâdşahlık (8) bizdın élttiler ve mâllarımızni aldılar ve bizni h̄âr kıldılar ve ra’iyyetka sitem kıldılar ve biz bu h̄âr- (9) – luğta éllig yıl turur, şabr kıla turur-biz tâ iş yérige yétti kim şabr kıalmadı ve némerseler tégdi bizge kim (10) şeh mecliside aytmek uyata turur-mén eger melik bilse kim bizge né tégip anıñ kıaşdıdın andağ (11) vâcib kélgey kim bizge feryâd yétgey ve bu bî-dâd-gerlerninğ kıolıdın bizni kıutkıray ve bu kün mén (12) éşikige kélip-mén zinhârığa ve andın dâd ve feryâd tiley turur-mén ve eger melik hâcetim revâ kılsa ve (13) çerig méninğ bilen yiberse tâ düşmendin öçümni alğay-mén ve kıahr kılgay-mén ve ra’iyyetni (14) hâlâş kılgay-mén ve ‘Arab ve ‘Acem {mülki} püşide bolğay ve memleket tâ mağrib haddığaça yétkey ve méni ve tamâm Hımyer élni (15) öz bendeleridin kılgay ve öz nuşretini bizge şadağa kılgay ve Nüş-i Revânğa ol söz hoş yağı (16) ve içi anğa köydi ve köz yaşı kıldı ve Zû Yezenni sağalı ağ érdi kıarıp érdi. Nüş-i Revân (17) ayttı: yâ kıarı bisyâr yahşı söz ayttınğ ve içimni köydürdüñğ ve bildim ki sañğa sitem tégip turur (18) ve munı derdtin ayttınğ velî ‘adlıdın ve siyâsettin andağ vâcib kélgey kim mülk öz memlekettin (19) asrağay pes yine tileğay ve séniñğ biziñğ memlekettin irâğ turur ve Bâdiye ve Hicâz arada (20) turur ve bir taraftın deryâ turur su hâtarı ve bu çerigni Bâdiyeğa yibermek cân hâtarı turur. (21) Biziñğ pâdşahlıgımız séniñğ allıñğ turur ve köñgöl andın köter ve her némerse kim mañğa turur mülk- (22) –tin ve mâldın méninğ bilen ortağ bol ve Nüş-i Revân buyurdı tâ anı yahşı yérde tüşürdiler hûb (23) serâyda ve anğa on minğ direm bérđi ve ol hemyân aldı ve Nüş-i Revânınñğ éşikidin çığdı

[281a]

(1) ve diremleri töke turur érdi ve él tére tururlar érdi tâ öyge yétti némerse qalmaqđı. Nū- (2) –ş-i Revānga haber élttiler, ayttı: şāyed kim melik-zāde éken kim himmeti büzürg turur. Pes bir kün Kisrā (3) élge körünüş bérıp érđi aŋga ayttı: yā qarı él mülüklerniŋ ‘aťasıga andağ qılmaqđı- (4) –lar kim sén ol diremlerğa qıldıŋ çün sén öyge yéttiŋ séniŋ bilen némerse qalmaqđı turur (5) érđi! Ayttı: yā melik ol şükr Hüdāyğa qıldım ki melik yüzün maŋga körsetti ve méniŋ tilimni (6) séniŋ bilen sözge kéltürdi ve ol yérđin kim mén kélip-mén tamām tofrağ altun kümüş (7) turur ve ol yérde kim tađ turur kim altun kāni ve kümüş kāni bolmaqđı çün melik (8) éşikidin qaytsam çün ‘aťası hem bolmasa şasret köŋlüm- (9) –ge kemrek bolğay. Nūş-i Revānnıŋ içi aŋga köydi ve aŋga ayttı: yine qaytma ve řabr qıl tâ séniŋ (10) řacetiniŋge baqaym ve séni andağ qaytaray kim murāđıŋ bolğay ve aŋga bisyār ‘aťa bérđi (11) ve Zū Yezen on yıl Nūş-i Revān éşikige qaldı ve Seyf bin Zū Yezen Ebrehe qoynıga (12) oğlanları bilen büzürg boldı ve anı oğlanları bilen bir tutar érđi ve Seyf andağ (13) bildi kim ol Ebreheniŋ oğlı turur çün Ebrehe helāk boldı Yeksüm melikke olturđı (14) ve anı Mesrük bilen bir mertebede asradı. Yeksüm dört yıl melikte qaldı pes öldi Mesrük (15) olturđı Seyfni h̄ār tuttu. Pes bir kün uruşılar birbir bilen Mesrük ayttı: la‘net (16) saŋga ve aŋga hem kim sén anıŋ püştidin-sén. Seyf řažab bilen anası allıga kéldi ve ayttı: (17) méniŋ atam kim turur? Ayttı: Ebrehe Yeksümniŋ atası ve Mesrükniŋ ve maŋga andın özge (18) abuşqa yođ érđi. Ayttı: yalğan aytur-sén Mesrük maŋga la‘net qıldı ve atamge hem kişi öz (19) atasını la‘net qılmaqđı eger méniŋ nesebimdin némerse bilmegey érđi maŋga mundağ aytmas (20) érđi. Qılıç savğurđı ve ayttı: çın ayt kim atam kim turur ya özümge bu qılıcı saŋay (21) tâ uçamdın çıqay. Anası yığladı ve qılıç qolıdın aldı ve atasınıŋ qışşasın aŋga ayttı (22) ve atasınıŋ Qayşer ve Nūş-i Revān allıga bargenin. Seyf çün muni éşitti anasını bedrüd (23) qıldı ve qılıç aldı ve Yemendiŋ çığdı dédi kim Kisrā allıga bargay atasınıŋ ölümün

[281b]

(1) éşitti Qayşer sarı bardı ve öz nesebin taqrır qıldı ve cevri ve sitem şadışı kim Yemende turur (2) Hābeşdin ve andın nuşret tiledi. Qayşer aŋga ayttı: alar méniŋ hem dīnim tururlar biz öz hem (3) dīnimizge çerig yibermegey-biz eger dér-sén saŋga nāme bérey saŋga sitem téggen bolsa köter-(4) –gey ve ataŋ hem kélip érđi aŋga hem mundağ cevāb bérđim. Seyf ayttı: eger bildim atam (5) séniŋ éşikidin nā-ümīd qaytıp

turur mên sañga kélmes érdim ve andın Kısra sarı (6) yüzlendi ve ayttı: eger andın çerig tapsam yok érse atamniñg gürı başıga olturay (7) tā hem anda ölgey-mén. Çün Seyf Nüş-i Revān allıga kélđi bir yıl anıñg eşikige qaldı (8) körünüş tapmadı her künde Kısra eşikige kélđi tā hācibler ve der-bānlar bilen āşına (9) boldı ve barça él bildiler kim ol Zī Yezen yamanınıñg oğlı turur ve hiç anıñg haberin (10) Nüş-i Revānga ayta almadı yıl başı érđi Kısra atlandı ve serāy eşikige çığdı (11) Seyf ayak üstide qoptı ve ayttı: es-selām ‘aleyke eyyühe’l- melik’ül-‘ādil³⁵ dürüd büzürg-vār (12) melikke bu melik-zāde zelīl bī-çāre bir yıldın béri eşikiñge qalıp turur Kısra añga baqtı (13) ve atını sordı ve kişi anıñg sözün ayta almadı çün yine kélđi Seyf qoptı ve u- (14) –şandaq déđi ve ayttı: ‘adliñg tamām cihānda yayılğan turur ve mañga séniñg sarı (15) mīrāş haqqı turur dādımni bér öz fazlıñg bilen. Kısra serāy sarı bardı ve at- (16) –tın tüştü ve anı tiledi ve ey civān-merd né mīrāş haqqıñg bar mañga? Ayttı: ol Yemenlig (17) qarınıñg oğlı-mén kim séniñg eşikiñge kélip érđi ve séndin çerig tiledi (18) ve añga va‘de kıldıñ on yıl ümīd bilen eşikiñge érđi pes öldi ve ol ümīd kim añga (19) kıldıñ mañga mīrāş turur hem öz fazlıñgdın ol va‘deni mañga rāst kııl. Nüş-i Revān- (20) –niñg içi köydi ayttı: ey oğul çın aytur-sén séniñg işiñge³⁶ baqay şabr kııl! Buyurđı kim añga (21) on miñg direm bériñg! Bérđiler. Andaq kim atası qalıp érđi direm yérge töke turur (22) érđi tā öyge yétti hiç qalmay turur érđi. Pes Kısra añga ayttı: nağu direm yérge töktüñg? (23) ayttı: ey melik andın kim mên kélip-mén tofrağ tamām altun turur anıñg üçün töktüm tā melik mañga

[282a]

(1) nuşret kılgay ve mên yine melikke kéley ve andaq kılay kim bu şehriñg tofrağı kümüş bolğay. Kısra ayttı: (2) tanuğluğ bérey kim sén ol qarınıñg oğlısın kim atañg hem mundaq kıldı çün anıñg bilen (3) ‘itāb kıldım uşbu cevāb bérđi şabr kııl tā hācetiñg revā kılay. Yine kün Kısra serhenglerni (4) ve mehterlerni ve mübidlerni yığdı ve ayttı: mañga çāre yok turur tā bu yigitge nuşret kılgay- (5) –mén ve öz çerigimni deryāga haşarlıq hem kıla almağay-mén muñga né tedbīr kılgay-siz aytiñg (6) ve kim turur bu çerigtin kim özin mañga bağışlağay ve bargay? Çerig barça tégturdılar (7) pes mübidler mübidi ayttı: mên tedbiri kılay eger melik buyursa aytay. Ayttı: aytğil. Ayttı: zindāniñgda (8) köp kişi turur kim ölüm vācib turur alarnı yiber eger ölümge barsa kışāşka yétgen (9) bolğaylar eger zafer tapsalar pādşāhlıq sañga bolğay ve alarğa ‘afv kııl.

³⁵ Ey adaletli melik sana (üzerine) selam (esenlik) (olsun).

³⁶ Metinde: ایشیکینکا

Nüş-i Revānga bu söz (10) hoş yaqtı ayttı: cevāb aytnġ ve zindānda sékkiz yüz kiři taptılar kim alarge ölüm vācib (11) érdi alarnı çıġardılar ve deryā sarı yiberdiler tā yolları āsānraġ boldı (12) ve sékkiz gemi kıldılar ve her gemide yüz kiři olurguzdı ve bireġü bar érdi Nüş-i Revān çerigidin (13) anı Herez oġurlar érdi séksen yaşar ġarı tamām ‘Acemde atġıraġ andın yok érdi (14) ve Nüş-i Revān anı miġ mübāriz atlıkġa tutar érdi, yigitlikte ve her ġayda yiberse (15) érdi aytur érdi miġ kiři yiberdim. Ža‘īf bolup érdi ve iştin ġalıp érdi (16) ve ġaşları közlerige tüşüp érdi anı oġudu ve ol çerigge sipeh-sālār kıldı ve bu (17) sékkiz yüz kiři barġa tır-endāz érdiler alarġa silāh bérdi ve her né kérek érdi at yaraġdın (18) ve yarmaġtın bérdi ve Seyfni alar bilen yiberdi ve bardılar ġün deryā ortasıġa yéttiler (19) éki gemi uşaldı ve éki gemi ġarġ boldılar tā ‘Adenġaġa ve ‘Aden deryā kıraġıda turur (20) anda çıġdılar Mesrūkġa ġaber boldı cāsūs yiberdi az kiři bildi ‘aceb kéldi ve alarnı (21) ġār tuttı andın ayturlar kim düşmenni ġār tutmamek kérek. Pes Mesrūk kiři yiberdi (22) Herezġa kim mén bildim ki sén ġalaġ kıldıġ ve bu küdek séni ve melikinni azġurdı ve sén (23) ġarı kiři-sén ve méniġ çerigimni {bilmediġ} émdi bil ve bu ay {kélme} ve maġga téġ turur kim bu çerig

[282b]

(1) bilen ġarb kıġay-mén eger ġaytsaġ saġga yol tüşesi ve nafaġa yiberey tā yaġşılık bilen (2) barġay-sén ve eger méniġ bilen tursaġ séni ‘Acem melikidin yaġşıraġ asray. Herez aġga cevāb (3) bérdi kim maġga bir ay zemān bér tā tedbīrin kılay ve muġga ol tiledi kim tā bir ay- (4) –geġe çerig ġāl alġay ve yaraġın tüzgey ve maġşüdları ġarb érdi. Mesrūk ayttı: (5) yaġşı ayttıġ ve aġga zemān bérdi bir ay ve at bursusu ve ġörek yiberdi Herez ġabül (6) kılmadı ve ayttı: eger saġga ġarb rāy tüşse ta‘āmiġni yégen bolsam ġarb kıлмаġay-mén (7) eger ġaytsam ya řulġ kılsam ta‘āmiġni ġabül kılay. Pes Herez Seyfġa ayttı: maġga ne küġ bére alġay- (8) –sén? Ayttı: her kim ġimyerlerniġ ferzendleri turur barġa méniġ yārim tururlar ve melik- (9) –zādeler méniġ yārānlarım tururlar ve yaġşı yigitler ve yaġşı atlar barġanı yıġay ve saġga (10) tapşuray eger zafer tapsaġ séniġ bilen bolay eger ölseġ hem séniġ bilen öley. (11) Herez ayttı: inřāf bérdiġ. Pes Seyf ġimyerilerġa kiři yiberdi tamām kéldiler ve bés miġ (12) kiři boldılar. ġün bir ay tamām boldı Mesrūk aġga kiři yiberdi kim né tedbīr kıldıġ? Herez (13) ayttı: ġarb tedbīri kıldılar. Mesrūkġa oġlı érdi ayttı: ey oġul maġga téġ turur bu päye (14) çerig bilen uruşmek. On miġ kiři bilen bar ve anıġ bilen ġarb kıġ ġün zafer (15) tapsaġ tamām yamanileri öltür ve ‘Acemīlerni yesir kıġ ve Herezġa hem oġlı érdi

anı yiberdi. (16) ‘Acem tîr-endâzları bilen ve Yemende andın burna oğ atmekni kişi körmey turur érdi. (17) Çün éki çérig muqâbil boldılar ‘Acem çérigi tîr-bârân kıldılar Hâbeş çérigi tüze (18) almadı kayttılar ve bisyâr kişileri öldi ve Mesrûknıñ oğlığa hem oğ tégip öldi. (19) Herez çérigidin hiç kimniñ burnı qanamadı andın kim Hâbeş harbet ve kılıç bilen harb kılğaylar ve (20) Herezniñ oğlını at hezîmetleriniñ arasığa éltti anı hem öltürdiler ve Herez gemilerini köydürdi ve tamâm (21) tonlarını köydürdi ve her ta‘âm ki bir künden artuğ érdi taşladı ve ol altı yüz ‘Acem élini yıgıdı (22) ve alarğa ayttı: gemilerini anıñ için köydürdüm tâ bilgey-siz kim sizge kaytkalı yol yoğ turur ve ton- (23)–larını anıñ için köydürdüm ki düşmen zafer tapsa bizdin némerse tapmagey ve ta‘âmını anıñ için

[283a]

(1) köydürdüm tâ bilgey-siz kim bizge ta‘âm bir künden artuğ yoğ turur eger harb kılsañız ‘ömr tapqay-siz (2) ve ni‘metka yétgey-siz eger harb kılsañız özümni düşmen qolığa salmağay-mén velî başımni (3) öz qolum bilen késgey-mén ve siz körgey-siz kim méndin soñ sizgeni bulğay ve alar anıñ (4) bilen bî‘at kıldılar ve ant içtiler kim tâ cânımız bar turur harb kılalıñ. Pes yine Mesrûk yüz miñ (5) kişi bilen çıgıdı ve Herez çériğe buyurdı kim tâ ol ta‘âm ki bar érdi yédiler ve şaff tarttılar (6) ve yaylarını kurdılar ve işâbe tilediler ve qaşını bağladı ve közi za‘îf bolup érdi (7) alarğa ayttı: Mesrûknı mañğa körsetiñ. Ayttılar: pîlge minip ve tâcı bar turur ve tâcniñ allığa (8) kızıl yâqût turur kim tâbiş kıla turur âf-tâb tégve Herez ol yâqûtı ıraktın kördi ve ayttı: (9) şabr kılıñ pîl büzürg cân-ver turur zemâni érdi tüşti ayttılar: pîldin tüşti ve atka mindi (10) ve tâc başıda turur altundın. Ayttı: at hem gâzâ-mîr kibi turur zemâni érdi haçirğa mindi. (11) Ayttı: eşekniñ oğlı turur ve eşek hatunlarınıñ uluğı bolğay émdi yayımni bériñ (12) yayımı aldı ve oğni çağ kıldı ve ayttı: yay kabzasını qolumğa téng kılıñ ve ol yâqûtka muqâbil (13) tutuñ çün mén oğ atsam eger çérig yéridin téprenmedi biliñ kim oğ hañâ bardı (14) özge oğ qolumge bériñ eger él téprendiler ve anıñ tégreside kirdiler biliñ kim oğ kâr kıldı (15) meşgûl boldılar añğa siz barça tîr-bârân kılıñ ve barça hamle kılıñ. Pes Herez qolını yâqûtka (16) tüzdiler ve yayını tarttı ve oğ attı ol oğ râst yâqûtge tégdi ve éki yardı ve tâc- (17) –dın ötti ve mañğlayğa tégdi ve kéçgesidin çıgıdı. Pes Mesrûk haçirdin yıkıldı {yérgé ve çérig yéridin téprendiler ve tégresige yıgıldılar} ve ‘Acem (18) çérigi tîr-bârân kıldılar ve bisyâr halk Hâbeş çérigidin öltürdiler ve Hâbeş çérigi hezîmet (19) boldılar. Seyf Herezge ayttı: bu Hâbeş

çerigide méniᅡᅡ qarındaşlarım melik-zâdelerdin köp (20) tururlar ve bî-çâreliᅡtın anıᅡᅡ bilen kélip tururlar bu yüz tâ alarnı öltürmegeyler ve Herez (21) buyurđı kim sipâhidin ve Hâbeşîdin özgeni öltürmeᅡᅡ ve ol kün küşiş kıldılar ve ƙan (22) arıƙ tég aƙtı ve yine kün³⁷ Herez çerigini aldı ve Şabġâ'ġa kirdi ol Şehrde kim Mesrûġ anda érđi (23) ve anda olturđı ve melik aldı ve Seyf allıġa turđı ve Herez bir gemini taptı Hâbeşdin olturđı

[283b]

(1) ve Nüş-i Revāᅡġa nāme ƙıldı kim Yemen fetᅡ ƙıldük ve Nüş-i Revān cevāb bérđi kim Yemen melikin Seyfƙa (2) tapşur ve özüᅡᅡ kél ve Herez Seyfni melikke olturguzđı taᅡtġa ve tâc başıġa ƙoydı ve Seyf Herezƙa (3) çendān ᅡāste bérđi kim Herez ᅡıyre ƙaldı ve Nüş-i Revāᅡġa māl Herez bilen yiberđi. Pes Herez gemiġe olturđı (4) ve ƙayttı ve Seyf Şabġâda melikke olturđı ve aᅡġa küşķi érđi ġamadān oġurlar érđi ve anı Hîmyer meliki (5) Tûbba'lar binā ƙılıp érđiler Seyf anda olturđı ġamadānda ve melik aᅡġa toᅡtadı ve her kimni Hâbeşdin taptı (6) öltürđi 'Arab çerigi ve Hîmyerler aᅡġa yıġıldılar ve ġürüᅡi kim Hâbeşdin tirig ƙalıp érđiler yigitler (7) kim atalarını öltürüp érđiler bu Hîmyerîler alarnı bende ƙıldılar çün atlansalar érđi Hâbeşîler (8) <? > barur érđi ᅡarbetler bilen andaġ kim Hâbeş resmi érđi ve alarġa der-bānliᅡtın ve yügürmektin (9) özge iş buyurmadılar ve 'Arab çerigini ve Hîmyerni dîvān ƙıldı her Şehrde ƙâr-dārî yiberđi (10) ve bėġi Yemendin tâ Hîcāz ve Bâdiye ve 'Arab barça aᅡġa yıġıldılar ve Őā' irlerġa 'aᅡa bérđi ve melik aᅡġa râst boldı (11) ve Őā'iri aytur atı Umayya bin Şalat bin Ş aġîf medᅡini beyt ve Muᅡammed |bin| Cerîr éki üç beyt ayttı biz tamām aytalıᅡġ. (12) Lā yeᅡlubu'l-vitra emşāl ibn Zî Yezen - Rîme fi'lbeᅡri lil'e'dā'i aᅡvāle ... Etā Hiraġl ve ƙad fāze veᅡtemme - Felem yecid 'indeᅡü 'anillezî ƙāle ... (13) Şümme enᅡā lineᅡvi Kisrā ba'de sebîġatin - Minessinîne'l-'idde eb'adet ittîġāle ... Hettā etā beyne'l-ehrâri yeᅡmilühüm - Ente'l-'ömrî leġad eᅡülte ƙalkāle ... (14) Min mişli Kisrā Őāhensāhu'l-mülûki leh ev mişlü - Vehrez elyevme'l-ᅡirşu ev melā ... Lā dirhem min 'uşbetin yürevvirā - Mā in yerā lehüm fin'nāsi (15) emşāle. Ve aytur soᅡġı beyt bilen yaᅡşı zîkr ᅡadîşte tâ melikler soᅡġıda él yād ƙılıġaylar andaġ (16) érđi kim sēn ƙıldıᅡᅡ kim yétmiş yıldın bēri atalarıᅡᅡ ƙolıdın çıġan mülkini sēn ƙolġa kigürdüᅡᅡ (17) melik mundaġ kerek kim sēn yok ol kim olturġay ve melik atalarıdın mîrāş tapƙay ve ni'met ġāfil bolġay (18) ve yā niyyet yéġey ve melik ƙolıdın çıġay andaġ kim Mesrûġ bin Ebrehe ƙıldı ya'ni érlık turur (19) ve yaᅡşı at özüniᅡᅡ soᅡġıdın ve yaᅡşı ᅡadîş yok ni'met yémek

³⁷ Metinde: ƙo. Eksik yazılmış.

bolğay ve mundın soñg Seyf bin (20) Zî Yezenniñg hadîşin aytay kim néçük érdi. **Seyf bin Zî Yezenniñg pādşahlığı- { -niñg haberi ve ahvāli.** Pes çün Seyf olturđı Hābeşdin Yemende kişi qalmadı meger gürühî alarnıñg ferzendleridin kim atalarını öltürüp érdiler ve anıñg bilen allıda silāh yügürürler érdi meger za‘if ve qarı ve <?> kim silāh tuta almas érdiler. Bir yıl ötti- } –din Nüş-i Revān (21) resül yiberdi ve bisyār māl yiberdi ve dāyim bu Hābeşiler kim anıñg allıda érdiler alarnı yahşı asray (22) turur érdi ve qorqar érdi kim aña yamanlıq kılgaylar. Pes alarğa emīn boldı ve néçe kün ötmedi (23) kim avğa çığdı ve bu Hābeşiler hābetler bilen anıñg allığa yügüre turur érdiler. Seyf yalguz

[284a]

(1) şayd soñıdın çaptı ve çerig soñg qaldılar ve Hābeşiler at bilen téng yügüre turur érdiler (2) çün çerigtin iraq tüşti Hābeşiler Seyfni arağa aldılar ve öltürdiler ve çerig perākende (3) boldılar ve Hımyerilerdin ve Yemen ehlidin ve Seyfniñg uruq qayaşidin her yerdin baş köter- (4) –diler ve Hābeşileri öltürdiler ve gürühî ayttılar kim Seyf bir yıl melikte érdi ve ba‘zı ayttılar (5) yétti yıl érdi çün anı öltürdiler néçe vaqt ötti kişi melikke olturmadı ve él hiç kimge (6) fermān kılmadılar ve haber Nüş-i Revānga yétti tolgandı ve Herezni yine Yemēnga yiberdi dört (7) miñg kişi bilen ve buyurđı kim her Hābeşî kim Yemende turur uluğ kiçiktin ér ve hatundın (8) barçanı öltür ve her hatunı kim yüklüg turur öltür ve her kimniñg Yemen saçı bar öltür (9) ve her kim Hābeşilerğa hevā-ḥāh turur hem öltür. Pes Herez Yemēnga kéldi ve mundaq kıldı Nüş-i Revānga (10) nāme bitidi kim her né buyurduñg kıldım ve Yemenni Hābeştin arıttım. Nüş-i Revān nāme bitidi ve Yemen (11) melikini Herezğa bérđi ve ol dört yıl Yemende érdi. Pes öldi ve andın oğlu qaldı atı (12) Merzibān Nüş-i Revān ol Yemen melikin Merzibānga bérđi tā ol vaqt kim Nüş-i Revān öldi (13) Merzibān her yılda hārac aña yiberür érdi. Merzibān hem öldi ve andın hem oğlu qaldı atı (14) Binticān. Hürmüz Nüş-i Revānnıñg oğlu memleketni Binticānga {bérđi} ve néçe yıl ötti Binticān hem öldi hem (15) oğlu qaldı atı Hūrhasreh. Hürmüz melikni aña bérđi ve bir yıl ötti Hürmüz Hūrhasrehğa gāzab (16) kıldı kişi yiberdi Yemēnga tā anı bend kıldılar ve dédi kim anı öltürgay bir ton bar érdi (17) mehterīğa Pārs mehterleridin kim Nüş-i Revān aña bérđi ol tonni mehter kéltürdi (18) Hūrhasrehğa kéydürdi Hürmüz ol tonniñg hürmeti üçün anı öltürmedi ve özge kişi Yemēnga (19) yiberdi atı Bāzān Yemen meliki érđi tā ol vaqt kim peygām-ber ‘aleyhi’s-selām Bāzān tamām anıñg (20) ‘ahdide tirildi ve Yemen

éli müselmān boldılar ve peygām-ber ‘aleyhi’s-selām Mu‘āz bin Cebelni anda yiberdi (21) tā béglık kıldı ve şad katların aldı ve bu barça hadīşler kim ayttük. Pīl hadīşidin tā Mesrūk (22) hadīşiğaça ve Nüş-i Revān vaḳti ve pādşahlığı kırk sékkiz yıl érdi ve ‘ām algıl ol vaḳt érdi kim (23) Nüş-i Revān pādşahlığıdın kırk éki yıl ötüp érdi ve gürühī ayttılar otuz éki yıl érdi

[284b]

(1) peygām-ber ‘aleyhi’s-selām ‘ām algılğa kélđi anadın Nüş-i Revān melikide Hürmüz vaḳtide peygām-berlikğa (2) çıđdı. **Nüş-i Revān melikiniň hudūdınıň haberi** tā né yérgeçe éken turur çün Nüş-i Revān (3) Seyf | bin|³⁸ Zī Yezenni melikke olturguzdı ve Yemen mülki Nüş-i Revānğa tamām boldı dédi kim Şām mülki (4) hem aňğa bolğay tā ‘ Irāk mülkiğa püşte bolğay ve Rūmda meliki bar érđi <?> Nüş-i Revān (5) Rūmğa çerig yiberdi pes Rūm meliki Nüş-i Revānğa kişi yiberdi ve şulh tiledi pes Nüş-i Revān (6) şulh kıldı ol şart bilen kim Rūm ve Şām ve ‘Irāk aňğa bolğay ve Hicāz ve Bādiye hem anıň érđi. (7) Rūm meliki hediyeler yiberdi ve Rūm melikiniň Şām yéride bir kişisi bar érđi atı Cebele bin Eyhem (8) El-Ġassānī ol Ġassānīlerdin kim Şām meliki burna aňğa éken turur ve Nüş-i Revān ‘Arab yéride (9) Mundirni kılip érđi ve Hırede olturguzup érđi ve Cezīre ve Hıre ve Muşul ve Hicāz (10) ve Tihāme ve ‘Irāk ve Tāif ve ‘ Ummān barça aňğa érđi ve Nüş-i Revān mülki ‘Irāqtın Yemengāça püşte (11) boldı Bādiye ve Hicāz sarıtın ve éki yıl hem mundaḳ érđi bu Cebele Şām meliki öldi Rūm meliki (12) Şāmni Cebeleniň ođlığa bérđi Hālidğa ve Hālid bin Cebele Şāmdın bisyār çerig bilen (13) Cezīre haddiğa ve Mundir haddiğa kélđi ve taladı ve köp kişi öltürdi ve māl éltti. Mundir (14) Nüş-i Revānğa nāme bitidi ve icāzet tiledi kim Şām meliki bilen uruşgey. Nüş-i Revān Rūm (15) melikige nāme bitidi kim séniň ‘ālimiň Şāmdın biziň haddimizge kirdi {biley} kim bu iş séniň (16) fermāniň bilen turur buyur tā ol mālını Mundir³⁹ğa bérgey ve ölüğleridin élig tartḳay (17) yoḳ érse şulhtın bızār boldum ḫarbğa tayyār bol. Rūm meliki Nüş-i Revān nāmesidin endīşe kılmadı. (18) Nüş-i Revān yüz miň kişi bilen ‘Irāqtın bardı ve Mundirni ‘Irāqtın éllig miň kişi bilen (19) yiberdi Muşulğa anıň allığa kélđi ve Nüş-i Revān Şāmğa yüzlendi ve Medīneni ve Dimaşkıni (20) aldı ve Medīne <?> şehri ve Ḳayserin ve Haleb ve Anḫakya ve <?> ve Humuş⁴⁰ barça Şām şehirleridin (21) turur kim Rūmdın bolğay barçanı bozdı ve mālarnı taladı ve

³⁸ Metinde eksik yazılmıştır.

³⁹ Metinde: منتر

⁴⁰ Metinde: حص

Rûm meliki kişi yiberdi (22) ve şulh tiledi ve hediyeler yiberdi ve ayttı: mén séniñg nâmeñgni h̄ār tutmadım velī mén añga érdim (23) ki tedb̄ir bilen H̄alid bin Cebelni öz allımğa tilegey-mén kim méndin vuķúfsız bu iş kıldı ve bu h̄āste-

[285a]

(1) –lerni ve ölgenlerniñg diyetin andın alay. Nüş-i Revān ayttı: şulh kıлмаğay-mén meger ol şart bilen kim bu şehirler (2) kim aldım Şām ve Rūmdın barça mañga bolğay ve yine bérmagey-mén ve ol şehirler kim qalıp turur sañga satqay- (3) –mén köp māl bilen. Rûm meliki qabûl kıldı ve ol şehirler kim Nüş-i Revān {alıp érđi barçanı Nüş-i Revānğa} müslim tuttı qalğanlarını satqun aldı (4) ve bisyār hediye yiberdi ve Nüş-i Revān yine Medāyınğa kéldi ve Şām mülki añga boldı tā Muşul ve Cezīre ve Bādiye (5) ve Hicāz ve Yemen ve Tāif ve Bahreyn ve Tihāme ve ‘Ummān ve baħr ve bir sarıtın ve hergiz ‘Acem melikleridin munça vilāyet (6) h̄ıç melikige yoķ érđi. Pes Nüş-i Revānğa ārzū boldı kim Hindüstān yéridin hem laħtī añga bolğay ve ol Serendip (7) turur kim Hindüstān meliki anda olturğay bisyār çerigi çığardı ve büzürg serheng bilen yiberdi (8) çerig Serendipğa bardı çün ‘Ummānğa yétti andın buyurđı kim deryā yolu bilen bariñg ve Hindüstān (9) meliki bilen ħarb kılıñg. Hindüstān meliki Nüş-i Revānğa nāme bitidi ve resûl yiberdi ve andın şulh tiledi (10) ve ol şehirler kim ‘Ummānğa yaqın turur Behrām-ı Gür zemānında añga bérıp érđi ol şehirlerini tamām (11) Nüş-i Revānğa bérđi ve Nüş-i Revān çerigni yine qaytardı Hindüstāndın ve H̄ākān-ı Türk bilen (12) şulh kılıp érđi ve anıñg kızını H̄ākānluķqa alıp érđi ve Nüş-i Revān Türkistāndın ve Māver- (13) -āü'n-nehr ve maşrıķ ħaddidin tā Ĥorasān ve Pārs ve Kirmān ve Işfahān ve Kūhistān⁴¹ tā ‘Irāķ ve Cezīre ve Şām (14) ‘Ummān ve Hind ve Bādiye ve Bahreyn, Tihāme ve Mekke ve Yemen tā mağrib ħaddiğaçā tamām Nüş-i Revānğa rāst (15) boldı ve cihānniñg ābādānlıgığa meşğûl boldı ve dād ve ‘adl kıldı ve ‘Irāķ ħaddiğaçā (16) ħarāc ol koydı ve Nüş-i Revāndın burna dü yek alurlar érđi ya penc yek ya şeş yek andaķ kim (17) ol şehirleriniñg resmi érđi ve andaķ kim ābādānlıķ bozuķ érđi Qubād déđi kim: bu resm (18) évürgey ve ‘adl koyğay ol vaķt ol ‘adl érđi émdi bī-dādlıķ turur ve her yılda (19) yérni taħķıķ kılgaylar her qayda ābādānlıķ turur ħarāc koyğaylar ve bozuķtın almağaylar. (20) Nüş-i Revānniñg dādın ħaberi ve ħarāc koymek vilāyet tā çün Nüş-i Revān olturđı buyurđı kim (21) ol mesāħat Qubād buyurup érđi kılıñg tā ħarāc koyğaylar ve dü yek koyğay ve ra‘iyyetqa (22) qayda bolğay. Pes ol mesāħatnı tamām kıldılar ve anı tomar kıldılar ve

⁴¹ Metinde: قهستان

yérler kim Pārsta ‘Irākta (23) ābādān érdi tınāb bilen taḥqīk bilen turur érdiler tā néçe қоş kélgey ve her қоş yérge diremī ḥarāc

[285b]

(1) қойды ve bir қafīz āşlıқ kim andın kélgey andaқ kim Zūher bin Ebī Selmā aytur: fetuǵlil lekūm mālem tuǵllu liehlihe қavi (2) bīl-‘Irāқ қafīz ve dirhem her қayda dıraht mīve қılsa ya zeytūn her dırahtıǵa némerse қойды ve Yahūd- (3) –larga cizyet қойды барlıқlarǵa көпрек ve dervīşқа azraq altıdın ya sékkiz ya on (4) éki ya yégirmi tórt direm tā kırқ sékkiz direm қойды ve ḥatunlardın hīç némerse almadı (5) ve bu barçanı tómar қıldı keyinttin keyintge ve қоştın қоşқа ve cizyet nām be-nām қıldı. (6) Pes her né ‘Arab ve Pārs pādşahlıǵıda қişi érди her gürūhnıǵ mehterleridin <?> ḥudāvend- (7) –leridin ve sipāh mehterleridin ve қarılar ve ḥükemā ve ‘ulemā ve mübidler қişi yiberdi ve tiledi (8) ve bir күn mī‘ād қıldı kim anıǵ éşikide yıǵılǵaylar tā ol bu sözler alarge ‘arza қılǵay (9) ve bu ḥarāc alarǵa қоyǵay. Pes mī‘ād күni barçage көрүнüş bérди her kim öz yérige (10) olturdılar ve aǵa kim turmek resmi érди turdı ve Nūş-i Revān ḥuṭbe қıldı ve Ḥudāy (11) te‘ālāǵa şenā қıldı ve burnaқı melikleri sitāyiş қıldı ve ayttı: andaқ kim Ḥudāy te‘ālānıǵ (12) ni‘meti bizge көp turur andın kim atalarımızge érди ve bizge mülk-i efzūn bérди kérek kim (13) dādımız hem alardın artuқraq bolǵay ve mén ḥalқ işige baқtıм melikke çāre yoқtur (14) tā aǵa beytü’l-māl bolǵay anıǵ küçige ve ra‘iyyetnıǵ nigāh-dāştıǵe düşmendin. Çün (15) bir sarıtın düşmen peydā bolsa memleket andın alǵay ve ra‘iyyetқа sitem қılǵay ve çerигge (16) çāre yoқ turur ḥāste bérmek kérek ve ol ḥāste ra‘iyyettin almak kérek ve ol vaқt (17) kim çerигge ḥācet bolsa anda ra‘iyyettin alsanǵ ra‘iyyetge iztırāb ve cehl tüşgey (18) ve me’ūnet tüşgey. Pes her yılda almak kérek ve beytü’l-mālda қоymek kérek tā ol vaқt kim ḥācet (19) bolsa tayyār bolǵay ve baқtıм her némersedin her yılda ra‘iyyettin alurlar ve beytü’l-mālǵa éltmesler (20) ol dād bolmaǵay ve atalarımız dédiler kim dād қılǵaylar rüzgār tapmadılar ve pādşāh- (21) –lıқ tüzmekke meşǵul érdiler bu dādқа yétmediler ve bizge Ḥudāy ‘azze ve celle pādşahlıқ (22) tüzdi ve biz bu dādқа yételiǵ ve barça pādşahlıқ yérlerini mesāḥat қıldük her қоş (23) yérge ḥarāc ‘adl bilen қоydük her қоş ékinge bir direm ve bir қafīz āşlıқ yérdin her dırahtı

[286a]

(1) ve <?> ma‘lūm çün alarnı memlekette asrasek alarnıǵ ḥāstesi ma‘lūm bolǵay ve cerīdeler (2) қıldük ve sanadük tā andaқ kim sanaǵ sizge vācib bolǵay ve her şehriǵa

kār-dāri (3) yibereliŋ ve pārsā ve üstüvār buyuraliŋ tā hıyānet kıлмаğay ve ol şehriŋ harācın (4) üç behre kılgay ve her yılda alğay her dört ayda bir alğay tā halkқа āsānraq bolğay. Siz né (5) dégey-siz? Halk tég turdılar kişi cevāb bérmedi. Nüş-i Revān ayttı: maŋga cevāb bériŋ kim mén (6) dér-mén siziŋ rızāŋız bilen harāc qoyğay-mén tā dād bolğay. Pes él arasıdın biregü (7) kıptı yoq mehterleridin kişi anı tanımadı, ayttı: yā melik harāc bākī némerse bolğay cāvidāne qalğay (8) ve él fenā bolğaylar ve bākī némerseni qanıga qoysa bolğay ābādān yerge harāc qoysaŋ taŋla bizdin (9) soŋ ol yer bozulgey ve harāc qalğay ve kişige harāc qoysaŋ olgey ve harāc harāb yerlerge (10) qalğay ve ferzendleriga qalğay. Nüş-i Revān ayttı: ey ebleh bilmegey-sén kim her yılda yerlerni (11) taħkīk kılgay-biz her né bozuq bolsa harāc andın kötergey-biz ve her kim éyesiniŋ qolidın (12) çıgsa andın harāc almağay-biz. Pes aŋga ayttı: sén qaysı gürühtin-sén? Ayttı: mén Deperlerdin-(13) –mén. Ayttı: Deperler fužul bolğaylar. Pes ayttı: devīt anıŋ başıga uruŋ tā olğay hem ol meclis- (14) –te Deperler bisyār édiler. Pes devīt anı ura turur édiler tā öldi ve barça ayttılar: yā melik (15) biz anıŋ sözidin bızār-biz tedbır ol turur kim melik ayttı ve melik dād kıldı ve şavāb turur ve (16) Nüş-i Revān cerīdeler çığardı ve alarğa oqudı barça qabul kıldılar ve her şehride kār-dārlar (17) yiberdi tā hāsteler yıgdılar ve beytü'l-mālga yiberdiler ve ol resm qaldı tā ol vaqt (18) mülk-i ‘Acem ber-ṭaraf⁴² boldı ‘Ömer bin Ḥaṭṭāb zemānında çün ‘Ömer ‘Irāq yerin açtı ve halk müselmān (19) boldılar hiç resm tapmadı ‘adldın yaħşıraq bu harāc ve mesāhattın ve alarnı uşbu (20) resmga koydı ve bu resm ‘Irāqta qalıp turur tā bu kün. Pes Nüş-i Revān harāc işidin fāriğ (21) boldı özi bilen ayttı: memleket işi rāst boldı ve daħlınıŋ çerigniŋ tertıbyasay (22) ve alarnıŋ āqtā ‘ı émdi çerig harācın yasamek kérek tā andağ bileliŋ bu hāste qaydın (23) kélgey ve qayda barğay ve ol hāste kim çıqay çerigge bolğay ve bu çerigniŋ işi hāste

[286b]

(1) almak bilen bolğay turur munı hem tüzmeq kérek. Pes biregü né tiledi büzürg Deperlerdin aşl bilen (2) Erdeşır Bābek Deperleridin atı Bābek bin Nırevān ve aŋga ayttı: bu hāste çerigge bére tururlar kişilerge (3) kim nā-ħaqq { ve nā-sezā turur ve aŋga kim sezā turur bérmeq tururlar mén munı rāst kılgum turur } bu dıvānınıŋ ‘atā ve ‘arzın saŋga tapşurdum tā sén ol kişilerge bergey-sén (4) kim sezā bolğaylar ve ança kim bérmeq kérek ve kişi bar kim atı yoq turur ve atlıqlarnıŋ ruzı sén alur (5) ve kişi bar

⁴² Metinde: بوطرف

kim atı bar yarağı yok ve kişi bar kim ok ata bilmegey ve atıçılar ruzî sên algay ve ol (6) kılıç ve nîze hem mundağ ayttı ve alardın maŋga sitem turur ve andak ra'iyetka çerigge sitem kılmagay-mén (7) alardın hem sitem kabûl kılmagay-mén. Mén séniŋ qolunġı muŋga qavî kıldım ve hükümünġ revân kıldım (8) öz serâyımınġ allıda saŋga meydân kılay 'arz-gâhta çerigni özünġe 'arz kılgay-sên ve alarnıŋ (9) at yarağın barça taħkîk kıl ve bitı ve barçanı cerîde kıl ve asra ve her atlıkka tamâm silâh bağlap çap (10) kéydür ve cevşen başıge dolğa ve silsile ve saşız ve témür sâ'idin mükemmel atka mindür ve nîze ve (11) kılıç ve kalkan⁴³ ve kemer bélige ve kemerde tobra ve témür 'amüdü ve bî-kes ve kühe ve teberzî andın (12) soŋ ve şadağ ve qorban her qorbanda éki yay her yayge éki kiriş ve yine éki kiriş qonçuğa bağlasun (13) çün kişige bu silâh kördünġ buyur tâ meydânğa at çapsun ve attın silâh bilen tüşün (14) yine minsün tâ bilgey-sên kim halaklıġı né pâyede turur. Pes buyur tâ her silâh né iş buyurgey. (15) Pes ol miqdâr kim işin bilgey-sên aŋga ruzî bér ve bitı yüz diremdin tâ dört yüz direm egerçi (16) yayağ bolsa yüz diremdin kem bérme her néçe harblıġ ve mübâriz bolsa dört yüz diremdin artuğ (17) bérme ve bu iş anıŋ boynıġa kıldı ve aŋga hil'at bérde ve buyurde tâ anıŋ serâyımınġ eşikige (18) yaħşı dükânî kıldılar ve ol meclis-gâhta igne bilen bisâti kıldı ârâste ve aŋga bir dest-i muşallî kıldı (19) ve qoydı ve aŋga kürsî buyurde kim andak olturğay ve sipâh 'arz kıl dep münâdi buyurde kim (20) barça özlerini aŋga 'arza kılgaylar her qaçan kim ol buyursa ve ol silâh kim ol dégey ve ança (21) kim ol siz ruzî bergey anıŋ hükmin câyiz kıldım. Bâbek yine kün keldi ve ol mecliste olturde (22) kim çerigni fark kılgay ve aŋga yaraşa ruzî bergey ve atın 'atâ cerîdeside dürüst kılgay (23) ve 'arz dîvânıġa kélgey tamâm at ve yarağ ve silâh bilen andak kim harbğa bargaylar ve her kişidin

[287a]

(1) mundağ silâh tilegey ve her kişi andak silâh éltinġ kim işke buyura algay-siz ve üç kün sizge amân (2) bérdim tâ her kim silâhı bolmasa yasagey ve qurayın turgey ve tamâm kılgay törtünçi kün (3) Bâbek 'arz-gâhge olturde ve çerig yığıldılar Bâbek ayttı: qaytınġ kim ol kişi kim kéreklik (4) turur kélmey turur qayttılar Nüş-i Revânğa haber boldı Nüş-i Revân hayâl { kıldı kim } çerig- (5) –niŋ mehterleri kélmey tururlar ve ol dedı⁴⁴ kim mehterlerni cerîde başıġa kılgay yine kün çerig (6) keldiler Bâbek uş mundağ dedı ve yine Nüş-i Revânğa haber élttiler bilmedi kim anı tiley turur münâdi

⁴³ Metinde: قیلغان

⁴⁴ Metinde: دیدور

(7) kıldı kim tañgla tamām çerig ‘arzka kélgey ol kim tãc ve taht ve mülki bar hem ‘arzka kélgey ve ceride- (8) –de evvel anıñ atı bolğay ve ruzı beytü’l-mãldın tapğay ki ol bu çerigtin turur. Haber (9) Nüş-i Revãnga élttiler bildi kim anı tiley turur ayttı: ‘adlnıñ gâyeti turur. Yine kün Nüş-i Revãn (10) dolğa başığa koydı ve tamām silãh bağladı andağ kim buyurup érđi ve ol éki yay kiriş (11) kim buyurup érđi kim qonçuğa aşğay unuttı ve atlandı ve ‘arzka kıldı Bãbek allığa ve barça (12) çerig anda turup érdiler çün ‘arz dükãnın qırağığa tüşti Bãbek qoymadı ve aña ayttı: (13) ya tãc ve taht ve mülk hüdãvendı at qaytar ve özünğni ‘arz qıl tã séni körey. Nüş-i Revãn at (14) qaytardı Bãbek ol éki kiriş körmedi ayttı: her néçe melik-sén ve mecliste fermãn saña turur dãd saña (15) muhãbã turur ve silãhınğge noqşãn pesend qılmağay-mén buyurdı tã éki yay kiriş keltürdiler (16) ve qonçuğa astı andınğ sonğ Bãbek ceride aldı Nüş-i Revãn âyetini bitidi kim Nüş-i Revãn-ı Zü’t-tãc. (17) Pes ayttı: tãc hüdãvendı her néçe kişi büzürg ve mübãriz ve silãhı tamãm tört yüz diremdin artuğ (18) bitimegey-mén ve saña melik haqqı turur ve tãc başınğda turur melik haqqımı artuğ qılmek kérek néçe (19) arturay? Ayttı: ança kim sén degey-sén! Ayttı: bir direm arturdum tã beytü’l-mãlğa noqşãn bolmağay. (20) Nüş-i Revãn ayttı: pesend kıldım. Aña tört yüz bir direm dıvãn bitidi. Pes Nüş-i Revãn serãyğa kirdi (21) ve Bãbekniñ heybeti çerig kõnğlige tüşti ve ayttılar: melikni ‘izzet tutmadı kişini hem tutmagey ve Bãbek (22) çerig ‘arz qıla başladı ve ruzı biti kirişti andağ kim her kişige né kim sezã kördi yine kün Nüş-i Revãn (23) allığa kıldı Nüş-i Revãn tahtğa oturup érđi ve tãc başığa koyup érđi Bãbek yér öpti ve ayttı: ey melik

[287b]

(1) mén astığa melikke kıldım tã her kişi méndin muhãbã köz tutmagey silãhınğ noqşãnığa ve ol bir direm andın arturdum (2) tã hiç kişi artuğcı köz tutmagey tört yüz diremge Nüş-i Revãn ayttı: naş ĩ hatınğni tanıdım uş⁴⁵ muñğa resm koy (3) ve cerideni bütker ve hãste her kimniñ miqdãrığa qismet qıl ve bu iş saña bérđim tã tirig bolsañğ (4) ve aña hil‘at bérđi ve Bãbek çığıdı ve ‘arz işini tamãm kıldı ve Nüş-i Revãnnıñ işi dahl ü harctın tamãm (5) boldı ve dãd ra‘iyyet ve çerig tamãm boldı. Pes ol yıl şegãl ‘Arabta peydã boldı ve hergiz ‘Arab yérıde evvel (6) yok érđi ve Türkistãn yérıde bar érđi ve alarnıñ üni hevl érđi ve her keyintte kéçe kıçkırdılar (7) ve şabãh kişi némerse körmediler él andın qorqtilar ve bilmediler kim ol né turur haber Nüş-i Revãnga (8)

⁴⁵ Metinde: اش

élttiler ve ol ün éşitti buyurdi kim tileñg ve tapiñg her néçe tilediler tapmadılar. Nüş-i Revân (9) mübidîler mübidîğa ayttı: bu né bolğay? Ayttı: mén kitâbta oğudum ki melik bî-dādlik ve sitem kılsa āsmān- (10) –dın ün kélgey andağ ħalk éşitkeyler ve körmegeyler ve mén yéryüzide melik ve ra'iyet arasında (11) hiç sitem ve bî-dādlik bilmegey-mén ve sén sitem kılmay-sén ve dād ve 'adl kılip-sén ve bilmes-mén kim (12) bu ün né cihettin turur ve andağ bolmağay kim bu kār-dārlar ra'iyetğa sitem kılgan bolmağaylar. (13) Nüş-i Revân ayttı: né kılmak kérek? Ayttı: her şehride mübidî turur ol kār-dārniñg ħolın ol cerîdege (14) asramek kérek ve kıymamek kérek tâ artuğ alğay Nüş-i Revân andağ kıldı. Pes él kéçe tuzak (15) kıydılar ve şeğali tuttılar pes Nüş-i Revân allığa élttiler Nüş-i Revân ayttı: mundağ za'î f némerse (16) ve kéçe üni andağ sehmlık bu 'aceb andın soñg él şeğal ünidin kırkmadılar ve Nüş-i (17) –i- Revân emîn⁴⁶ olturdi dādka ve biziñg peygām-berimiz 'aleyhi's-selām anıñg pādşahlığıda anadın toğdı (18) ve gürühî ayttılar Nüş-i Revân melikidin kırk yıl ötüp érđi ve gürühî ayttılar kırk éki yıl ve (19) ihtilâfsız Fil 'âlemide toğdı ve Nüş-i Revânniñg meliki kırk sékkiz yıl **Ĥâtem'un-nebiyyin ve seyyid'il-mürsel ĩ n (20) şadere şaffe şafâ ve bedru ĥattu vefâ Muhammed Muştafâ 'aleyhi's-selâm'miñg vilâdeti**⁴⁷. Ķâle'nnebiyyu 'aleyhi's-selâm: vulittu fı zemāni'l-meliki'l- 'ādil⁴⁸. Peygām-ber mevlüdi 'aleyhi's-selām ol yıl érđi kim Ebrehe çérig Ka'be öyige kéltürdi ve helāk boldı (22) ol {yıl} toğdı dü-şenbih küni rebî' ül-evvel ayıniñg on ékiside érđi ve anası Amîne érđi Vehab bin 'Abdu'l-Azîz- (23) -niñg kıızı Benî Zühredin ve atası 'Abdu'llah bin 'Abdu'l-Muṭṭalib ve gürühî ayturlar peygām-ber ana kırsağıda érđi kim atası

[288a]

(1) öldi ve gürühî ayttılar éki yaşap érđi ve serây turur mezigit kırağıda Mekkelikler anı Dār-ı Yūsuf (2) oğugaylar ol peygām-berniñg serâyı érđi ol serâyda toğdı ve anda uluğ boldı tâ Mekke (3) érđi ol serâyda érđi çün Medîneğa hicret kıldı emîrül-mü'minîn ' Ali ibn Ebî Ṭālibğa bir edrî (4) bar érđi atı 'Uğayl ol serâyda olturdi ve gürühî ayttılar peygām-ber fermānı bilen olturmadı. (5) Pes biregü ol serâyı sattı yégirmi altunğa biregüğe Ķureyş élidin ve 'Uğayl peygām-berğa ayttı: (6) ol serâyı sattım. Peygām-berğa endüh kéldi ve némerse aytmadı ve ĥāmüş érđi. Pes Mekke- (7) –niñg fetĥi küni

⁴⁶ Metinde: ايمن

⁴⁷ Nebilerin sonuncusu ve resullerin seyyidi, temizlerin temizi geldi ve vefâ hattının ışığı Muhammed Mustafa (ona selam olsun)'nın doğumu.

⁴⁸ Peygamber (ona selam olsun) buyuruyor: Adil melik (Nuş-i Revan) zamanında doğdum.

érđi Mekkege yakın kélđi ‘Abbas bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibқа ayttı: yā ‘amm in yünezzil bi Mekketē ⁴⁹ (8) ‘Abbas ayttı: Rabbe’k ve mesk̄ata rāsike ⁵⁰ ayttı: yā peygām-ber ol serāyda kim sēn anadın anda kélđiñg. (9) Peygām-ber ‘aleyhi’s-selām ayttı: ve hel terake ‘Uḡayl lenā min rubā’in ⁵¹ ayttı: ‘Uḡayl bizge serāyı kim munda érđi (10) élig tarttı ve peygām-berniñg bu sözün ‘arabī emşālide işke bağlağaylar. Pes peygām-ber ‘aleyhi’s-selām (11) çün yine Mekkege kélđi ol serāyın yine ‘Uḡaylğa bérđi ve gürühī ayttılar: Peygām-ber ‘aleyhi’s-selām (12) ol serāyın ‘Uḡaylğa bağışladı çün Mekkedın bardı ‘Uḡayl soñıdın vereşesiğa qaldı (13) Haccāc bin Yūsuf zemāniğaça. Çün Haccāc Zübeyr oğlını Mekke meşāri’de*⁵² tuttı ve öltürđi (14) ve Mekkeni açtı ‘Abdu’l-Melik bin Mervān Hicāz ve Mekke bégliğini Haccācқа bérđi inisi Muḡammed bin (15) Yūsuf anda béglik kıldı ve özi ‘Irāqta érđi ve Muḡammed bin Yūsuf ol serāyın ‘Uḡayl (16) ferzendleridin satqun aldı ve Mekkeniñg mezigitiğa kayttı ve andağ bar érđi tā Hārūn’er-Reşīd (17) zemāniğaça. Çün Hārūn hilāfetқа olturđı anıñg bir Rūmī anası bar érđi atı Hızrān (18) ve ol atasınıñg kenīzeki érđi bu kenīzek Mekkege bisyār direm yiberđi tā Mekkeniñg mezigitin ābādān (19) kılğaylar ve buyurđı kim Muḡammed bin Yūsufniñg serāyın mezigittin çığarğaylar. Pes andağ kıldılar (20) émdi ol serāy hem mezigitniñg yanığa turur ve Muḡammed bin Yūsufқа oğuşaylar ve Muḡammed bin (21) Yūsuf Mekkege ve Hicāzılarga andağ gālib boldı kim ol serāyın ‘Uḡaylğa oğumadılar peygām-berğa (22) kim añğa oğurlar érđi ve peygām-ber ‘aleyhi’s-selāmniñg anası kim çün peygām-ber méniñg qursağımğa (23) boldı toğuz aylık toğar vaḡti yakın boldı bir kéçe anası tüş kördi kim bir ferişte āsmāndın

[288b]

(1) tüşti ve anasığa ayttı kim bu sēniñg qursağında barça ḡalqniñg mihterī turur çün (2) sēndin ayrılssa añğa Muḡammed at qoy ve ayğıl: Ā’īduh bil-vaḡid min şerri küll ḡāsidin ⁵³ yine kün bu (3) tüşti anası ‘Abdu’l-Muṭṭalibқа ayttı. Çün anadın toğdı anası yaruğluğı köre turur érđi kim (4) tābiş kıla turur érđi yek süydin tā Şāmğaça tüşti ve anası her né Şāmda küşk érđi barçanı (5) kördi ve nūr-i Muḡammedtin çığdı ve āsmānğa yılduzlargaça yétti yine kün anası ‘Abdu’l-Muṭṭalibқа ayttı (6) ‘Abdu’l-Muṭṭalib añğa Muḡammed at qoydı ve yine ḡaberde andağ turur kim ol kéçe kim peygām-ber anadın

⁴⁹ Ya amca keşke Kuran Mekke’de inseydi.

⁵⁰ Annenin seni doğduğı yere kon.

⁵¹ Ukayl bizden aldığını satıp terk etti.

⁵² Metinde: مصاري

⁵³ Onu her kiskancım şerrinden bir olana sığdırdım ki o tektir.

toğdı her né (7) Mekke ve yéryüzide büt-perest érđi yüzitaban yıkıldılar ve barça muğ alarnıñ âteş-hâne- (8) –leride ot uçtı ve ayturlar kim Nüş-i Revân üç kéçe tüş kördi kim küşkidin on dört (9) küngüre yérge tüşti ve hamül kéçe mübidler mübidi tüş kördi kim buhtı téveler büzürg bisyār (10) ve a‘rābī téveleri azrağ ol buhtilerdin ve bu téveler bir pāresi harb kıla tururlar ve a‘rābī (11) téveleri buhtilerni hezīmet kıldılar ve Dicledin öttiler ve özlerini ‘Acem arasığa saldılar ve (12) perākende boldılar ve mübid yine kün kıoptı ve tüşni kişige aytmadı ve üçünçi kün Pārstin (13) nāme kéldi kim ot uçtı uşal kéçe kim Nüş-i Revân tüş körüp érđi pes Nüş-i Revân tolgandı (14) ve tamām serhenglerni tiledi ve barça mübidlerni tiledi ve bu tüş alarğa ayttı ve nāme kim Pārs- (15) –tın kélip érđi kim ot uçtı alarnıñ allığa oğdı. Pes Nüş-i Revân Nu‘mān bin Mundirğa (16) nāme bitidi ve ayttı: bir yahşı dāniş-mendi peydā kılip mañğa yiber tā méniñ tüşümni te‘vīl⁵⁴ kılgay (17) ve biregü bar érđi anda atı ‘Abdu’l-Mesīh bin Hān bin Şa‘lebū’l-‘Assāni Şām mülükiniñ ferzendleridin érđi (18) ve bu ‘Abdu’l-Mesīh üç yüz altmış yıl tirildi tā ‘ Ömer bin Haţţāb rağiyallahu ‘anh zemāniğaça çün üç yüz (19) altmış yaşadı ‘Abdu’l-Mesīh ‘ilm bisyār öğrenip érđi Nu‘mān anı Nüş-i Revānğa yiberdi. Pes Nüş-i Revân (20) ve mübidler mübidi bu tüşler anıñ allığa ayttılar. ‘Abdu’l-Mesīh ayttı: bu ‘ilmni Saţīh yahşı bilür. Ayttılar: bar (21) Saţīh sarı ve bu tüşünğ ta‘bīrin keltür. ‘Abdu’l-Mesīh bardı çün Saţīhka yétti öz hāli (22) bilen érđi. ‘Abdu’l-Mesīh añğa ayttı kim mén sañğa kéldim mes’elega. Saţīh ayttı: sēn kélmediñ sēni ‘Acem (23) meliki yiberdi Nüş-i Revân ve ol mundağ tüş kördi ve mübidi mundağ tüş kördi ve sēni

[289a]

(1) tilediler ve séndin sordılar sēn bilmediñ ve âteş-hānede ot uçtı ve sēni yiberdi (2) tā méndin sorğa, sēn añğa ayğıl kim ‘Arabın peygām-berī çığay kim mülki ve dīni ‘Acemğa zāhir bolğay (3) ve mülk-i ‘Acemdin bargay anıñ kavminiñ qolığa ve anıñ soñıdın on dört melik olturğaylar (4) ‘Acemdin bu kündin soñğ andın soñğ alarnıñ mülki ve dīni ber-ţaraf bolğay ve ol (5) peygām-berniñ mülki ve dīni āşikāre bolğay alarnıñ yérige ve ol vağt turur kim ol peygām-ber (6) anadın toğay ya toğup turur ‘Abdu’l-Mesīh yine kıyttı ve Kisrā allığa kéldi ve şı‘ri özi (7) bilen yolda ebyātı altı ve yétti beyt él ol cizyetidin bilmegeyler yine ayttı şı‘r: (8) Şemmir feinneke māđī elhemmi şimmir – lā yefza ‘enneke tefrīkūn ve ta‘bīr- inkāne melik Benī Sāsān efrāţahum – fein ze eddehri (9) eţvār dehārīr – feinnehüm rubbeme eğhau limenzilet – yehāb şavlehum

⁵⁴ Metinde: تاويل

elusdu el mehāsīru – minhum ehū eṣṣarḥi nihāne ve ihvetuhu – vel Hürmüzān ve Şāpūr ve şālūd – vennās evlādu ‘illetin femēn ‘alīmū. ‘Abdu’l-Mesīḥ Kisrāga (10) kēldi ve ol kim Saṭīḥ aytıp érđi barça aṅga ayttı Nüş-i Revānnıḡ köṅgli emīn boldı ayttı: (11) tā bizdin on dört melik oltursa köp işler bolğay. ‘Abdu’l-Muṭṭalib peygām-beri dāyeğa (12) yiberğanı Mekkedın taşqarı. Çün peygām-ber anadın toğdı ‘Abdu’l-Muṭṭalib aṅga Muhammed at qoydı (13) atası ‘Abdu’llah ölüp érđi dört ay bolup érđi ölgenidin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ferzendlik mühri (14) peygām-berğa qoydı ve Mekke mehterleriğa resm andağ érđi kim ferzendlerni dāyeğa bérürler érđi (15) Mekkedın taşqarı tapşuruş qılurlar érđi kim Mekke havāsıdın taşqarı havāsı sezā-vārraq⁵⁵ (16) érđi Mekkedın éki künlük yol ol tağlarda él bar érdiler Bādiyedın alarnı Benī Sa‘ad bin (17) Bekrīn bin Hevāzin bin Menşūr dérler érđi ve alar dervīş kişiler érdiler her yılda yaz vaḡtı (18) kélürler érđi Mekkede sütlük ḡatunlar her küdek kim Mekkede érđi perveriş qılurlar érđi (19) ve süt bérürler érđi ve olğay tururlar érđi ol yérinḡ havāsıda küdektin dürüst ve faşīḡ- (20) –raq kélürler érđi alarnıḡ tili bilen ve peygām-ber ayttı: Ene efşāḡü’l-‘Arab⁵⁶. Pes ‘Abdu’l-Muṭṭalib köz tutar érđi (21) kim Benī Sa‘ad ḡatunlarıdın kélgeyler tā ol peygām-berni alarğa bergey kim süt bergeyler henüz kélür (22) meḡili yoğ érđi yine dört ay kérek érđi kim kélgeyler ‘Abdu’l-Muṭṭalibğa bir dāye bar érđi oğlan- (23) –larığa süt bérüp érđi atı Mesrūḡ ve ol dāyeğa ol vaḡtte oğul kélip érđi ‘Abdu’l-Muṭṭalib

[289b]

(1) Muḡammedni ol dāyeğa bérđi tā dört ayğaca süt bérđi ve ayturlar kim çün peygām-ber anadın (2) toğdı dört aylık érđi Benī Sa‘ad ḡatunları kēldiler abuşqaları küdek (3) tilegeli Mekkelikler barça küdeklerni bérđiler ol yıl Benī Sa‘ad ḡayyda tarlıq érđi (4) katıqlıḡta érdiler ve ḡatunları ol yıl Mekkege köprek kēldiler alarnıḡ arasında (5) ḡatunı bar érđi atı Ḥalīme binti Ebī Züeyb Ebī Züeybniḡ atı ‘Abdu’l-Ḥariş érđi ve Ḥalīmeniḡ (6) abuşqası bar érđi atı Ḥariş bin ‘Abdu’l-‘Azīz bin Ravā‘ih Benī Sa‘adın aṅga oğlı kélip érđi (7) Ḥalīmedın atı ‘Abdu’llah bin ‘Abdu’l-Ḥariş. Ér ve ḡatun ékisi dervīş érdiler çün Mekkege (8) kéle turur érdiler dāyelikke bu Ḥalīme abuşqağa ayttı: méni hem élt tā küdekī alayın (9) tā ḡalimiz bihrek bolğay ve Ḥalīmeniḡ abuşqasığa bir urğac téve bar érđi kim anı sağa (10) turur érđi ve ol téve za‘īf bolup érđi ve pāre’ī qoyları hem bar érđi ve oğlı hem (11) bar érđi kim ol qoylarını asrar érđi ve éki kıızı bar

⁵⁵ Metinde: سزوارراق

⁵⁶ Ben Araplarn en fasihiyim (Hz. Muhammed).

érđi birniġ atı Asiye ve yine (12) birniġ atı Hârişe ve bu barçanı ol oġulġa tapşurđı ve özleri ér ve hatun (13) bu oġul kim atı ‘Abdu’llah érđi aldılar ve Mekke sarı bardılar. Hâlîme bir eşekke mindi (14) ve oġulnı allıġa aldı ve abuşkası ol arvana téveġa mindi ve bardılar özge hatunlar (15) bilen hıç némerseleri yoġ érđi ve her kéçe Hâlîmeniġ abuşkası téveniġ saġar érđi (16) endek süt bérür érđi { köp bérmes érđi } kim za’îf érđi ér ve hatun içerler érđi ve ol hatunniġ (17) émçekige süt yoġ érđi çün yolda kéle turur érdiler téve eşek muttaşıl-kâr ve andın (18) soġg érdiler çün Mekkege kirdiler ve her hatunı küdekî aldılar dâyeġi ve her hatunıġa (19) kim peyġam-berni ‘arza kıldılar almadı kim yetim turur dâyelerġa nef’ atadın turur ve ‘Abdu’l-Muţtalib (20) alarmı nevâziş kılip ve va’deler kılip érđi ve inanmaslar érđi. Pes peyġam-berni bu (21) Hâlîmeġa ‘arza kıldılar hem qabul kılmadı ve ayttı kim: maġga dervişliġim bes turur kim yetim⁵⁷ küdekni (22) asramaġay-mén. Çün Benî Sa’ad hatunları barça küdekler aldılar. Pes Hâlîme ayttı: mén küdek (23) tapmadım barıp hamul ‘Abdu’l-Muţtalibniġ yetimini alay tâ küdeksiz barmaġay-mén. Pes Hâlîme ve

[290a]

(1) ve abuşkası ‘Abdu’l-Muţtalib allıġa kéldiler ve Muġammedni aldılar ve qayttılar ve Hâlîme ol eşekke (2) mindi ve Muġammedni allıġa aldı ve öz oġlını abuşkasıġa bérđi tâ allıġa aldı ol eşek (3) kim Hâlîme minip érđi ildam boldı ve kârvânniġ allıġa bara kirişti ol hatun- (4) –lar Hâlîmege ayttılar kim bu eşeginġe néttiġ kim munça ildam boldı? Pes ol kéçe menzilġa (5) tüştiler Hâlîme éki émçekini tola süt taptı ansız kim ta’am yégen bolġay râst (6) émçekini Muġammedġa bérđi ve çep émçekini öz oġlıġe bérđi ékisi toygünçe süt émdiler. Pes Hâlîme (7) abuşkasıġa ayttı: bu küdek bizge mübârek kéldi. Bir künde peyġam-berlik bereketi alarġa peydâ bola (8) turur érđi ve bir künde Hâlîmeniġ tévesi ve qoyları toyp kéldiler yelinleri tola (9) süt ve özge élniġ qoyları aç ve yelinleri quruġ kéldiler. Ol él qoyçılarıġa (10) ayttılar: tâ biziġ qoylarımıznı anda éltmeġey-siz kim Hâlîmeniġ qoyları turur? Qoyçı- (11) –lar ayttılar: birge turur-biz veli her qayda Hâlîme qoyları aġız qoysalar ot kökerġey. (12) Pes peyġam-ber ‘aleyhi’s-selâm künde ança olġayur érđi kim özġeleri bir ayda. Pes éki yaşadı (13) dâye süttin ayırdı ve peyġam-ber yüġüre turur érđi Hâlîme anı ‘Abdu’l-Muţtalibġa (14) kéltürđi tâ körġey. Pes ‘Abdu’l-Muţtalib dâyeġa némerse bérđi ve ferzendleri hem köp (15) némerse bérđiler. Peyġam-berniġ anası ayttı: méniġ oġlum olġaydı munı maġga qoy!

⁵⁷ Metinde: يتم

Ḥalīme ayttı: tā yétti (16) yılgeçe mén asray andın soᅅᅅ saᅅᅅa bérey kim bizge resm mundaᅅ turur ve Ḥalīme peygām-berni yine (17) éltti bir yılgeçe. Çün peygām-ber üç yaşadı her künde yazıᅅa çıᅅar érđi ‘Abdu’llah köktaşı⁵⁸ bilen. (18) Pes bir kün peygām-ber yazıᅅa çıᅅdı ve ‘Abdu’llah köktaşı birge érđi üç ten taᅅdın tüştiler (19) ve peygām-berni alıp kéttiler. Bu ‘Abdu’llah alarnıᅅ soᅅᅅıdın bardı ve ayttı: bu küdek yetİM turur siz (20) anı öltürüp némerse tapmagey-siz aᅅᅅa ‘afv kılıᅅᅅ. Alar sözlemediler ve peygām-berni yatᅅuzdılar köksini (21) ve ᅅursaᅅını yardılar <?>-ᅅaça Ḥalīme oᅅlı anı kördi ᅅorᅅtı ve yıᅅlay taᅅdın (22) tüştü ve anasıᅅa kéldi ve bu ᅅaber ayttı. Ḥalīme ve abuşᅅası yıᅅlap yüᅅürdiler ve taᅅ başıᅅa (23) çıᅅdılar peygām-berni kördiler selāmet otururp érđi ve yüzi sarᅅarıp érđi

[290b]

(1) aᅅᅅa ayttılar: ey oᅅul saᅅᅅa né téᅅdi? Peyᅅam-ber ayttı: üç ten kéldiler ve alar bilen taᅅt (2) ve altun āf-tābe ve ᅅursaᅅımını köksümdin <?>-geçe yardılar ve her né ᅅursaᅅımda némerse bar érđi (3) çıᅅardılar ol taᅅtta yudılar ve yine urnıᅅa ᅅoydılar ve maᅅᅅa ayttılar: bu cihānda arıᅅ kéldiᅅᅅ (4) yine arıᅅraᅅ bolduᅅᅅ. Pes bir alardın élig ᅅursaᅅımᅅa soᅅtı ve yüregimni çıᅅardı (5) ve éki yardı ve ᅅara ᅅan andın çıᅅardı ve tökti ve ayttı: bu ᅅeytān behresi turur ve bu barᅅa (6) ādemīlernıᅅ tenıᅅa bar turur velī séndin çıᅅardüᅅ. Pes yüregimni ol yérde kim bar érđi (7) ᅅoydılar ve özüᅅ bilen mühr kıldı ve üçüncüsi ᅅoptı ve ᅅursaᅅımᅅa élig sürtti ᅅursaᅅım (8) bütti ᅅopup olturdum henüz bu savuᅅluᅅ kim ᅅursaᅅımını yudılar tenimde turur. Ḥalīme (9) anı aldı ve taᅅdın tüştürdi ve öyge éltti. Pes abuşᅅası ayttı Ḥalīmeᅅa: bu küdekni égesıᅅa (10) bérᅅıl kim munı dıvler éltkeyler. Ḥalīme ayttı: mén munı kāhinler allıᅅa éltey ve ᅅālidin soray (11) eger dıvāne bolsa biley. Pes Ḥalīme ve abuşᅅası anı bir üstād kāhiᅅᅅa élttiler ve ayttılar: biz bu küdekni (12) Mekkedın kéltürdüᅅ ve perveriᅅ kıldüᅅ émdi munı dıvler ‘azāb kıla tururlar baᅅ kim bu né türlüᅅ (13) turur? Bu kāhin büt-perest érđi Ḥalīmeᅅa ayttı: küdekke dıvānelıᅅ ‘alāmetidin né kördüᅅᅅ? (14) Ḥalīme ol ᅅıᅅᅅanı ayttı. Kāhin ayttı: küdek özi aytsun. Muᅅammed ayttı kāhin sıᅅradı ve Muᅅammedni ᅅuᅅaᅅlay (15) aldı ve ᅅıᅅkırdı kim yā ‘Arab cemā‘ati bu ol turur kim bütleriᅅᅅizni tamām tōᅅᅅtergey ve dıniᅅᅅizniᅅᅅ (16) düşmeni turur ménı bu küdek bilen éki ᅅapıᅅᅅ. Ḥalīme Muᅅammedni anıᅅᅅ ᅅolıdın aldı ve ayttı: sén bu küdek- (17) –tin köp dıvāneraᅅ-sén. Pes ᅅoptılar ve Muᅅammedni Mekkege alıp kéldiler. Peyᅅam-berniᅅᅅ anası Ḥalīmeᅅa

⁵⁸ Metinde: كوكتاش

ayttı: (18) s n mundağ  ariŐ  rdi ng bu k dekke  mdi n  boldı kim yine k lt rd ng? Hal me kışŞanı ayttı ve k hin (19)  adiŐin. Anası ayttı:  or ma kim hiÇ kim meni ng bu oğlumnu  lt re almağay ve d v nge k le almağay (20) kim  un  ursadığa  rdi t Őte k rd m ki  sm ndın kişi t Őti ve ma ga ayttı kim: bu kim seni ng (21)  ursadığında turur  al yıkni ng g zini turur a ga Mu ammed at  oy ve Hud yđa tapşur.  un m ndin (22) ayrıldı yaruŐluk andın t biŐ kıldı kim Őamđaca y tti andaŐ kim m n tam m Şam k Őklerini k rd m (23) ve Mu ammedni k rd m ki y zıtaban yıkılıp  rdi ve barmağın  sm n sarı  ılıp  rdi. Pes Hal me anı

[291a]

(1) anasığa tapşurdu.  un b Ő yaşadı anasının ng  ağayileri bar  rdi Med nede Beni Necc rdın (2) ve atasının ng g rı hem Med ne  rdi kim ol Mekkedin barıp  rdi b zerg nlik a anda  aste (3) boldı ve  ldi ve g rı Med ne g r-ist nıda turur anı D ru'n-N biğa değeyler  un  oras n- (4) –dın barsa ng  ng  ol sarı turur. Pes 'Abdu'l-MuŐtalibtin anası ic zet tiledi kim Med neğa barđay (5) Mu ammed bilen ve  ağayilerini k rgey ve atasının ng g rını ziy ret  ilđay. Pes Mu ammed anası bilen neŐe vaŐt (6) Med ne  rdiler yine Mekkege kirdiler yolda menzili turur kim anı Env  değeyler  un y ttiler (7) anası  aste boldı ve hem anda  ldi ve Mu ammed Mekkege k ldi 'Abdu'l-MuŐtalib allığa altı yaşap  rdi. Pes Mu ammed (8) 'Abdu'l-MuŐtalib bilen  rdi t  on yaşadı pes 'Abdu'l-MuŐtalib  ldi ve Mu ammedni Eb  T lib a tapşurup (9)  rdi ve 'Abdu'l-MuŐtalibni ng bar a oğlanlarığın Eb  T lib b z rgraŐ  rdi ve  ureyŐni ng mehteri (10)  rdi atadın so ng ve Mu ammed anı ng bilen t  ol vaŐt kim anı  adi eğa tapşurdu. **N Ő-i Rev nni ng  l mi-** (11) –ni ng  aberi ve p dŐahlıđını ng meblağı ve oğlını ng memleketi H rm z bin N Ő-i Rev n.  un peyđam-ber anadın k ldi. (12) N Ő-i Rev nni ng vil yetidin  ırk yıl  t p  rdi N Ő-i Rev n yine s kkiz yıl tirildi peyđam-berni ng mevl didin (13) so ng. Pes  ldi oğlı H rm z melikke olturdu. H rm z    k n-ı T rki ni ng  ızığın  rdi  un N Ő-i Rev n (14)  atun  oldı    k n  ızını.    k n |đa|⁵⁹ res l yiberdi    k nni ng on  ki  ızı bar  rdi bir  atun- (15) –dın ve  zgelere her  aysığın ve  atun melikini ng  ızı  rdi T rk m l kığın.  un res l k ldi (16) T rk her  ızını res l allığa k lt rdi  r ste  ılıp ve bu  ız kim  atundın  rdi res l ol  ızını (17) i tiy r  ıldı ayttı: barı N Ő-i Rev nđa ferzend k lse aŐillik bolđay. Pes res l anı k lt rdi N Ő-i Rev nđa (18) andın H rm z k ldi. H rm z edeb  grendi ve melikke Őayeste boldı N Ő-

⁵⁹ Metinde yok. Anlam b t nl ğ  d Ő n ld đ nde –đa ekinin eklenmesi gerekir.

i Revān anı velī‘ahd kıldı çün (19) Nüş-i Revān öldi Hürmüz melik oldı barça işler aŋga rāst boldı. Hürmüzniŋ dād ve ‘adl Nüş-i Revān- (20) –dın uzdı ve ‘Acem mülki aŋga tohtadı ve za‘ıfları yaŋşı asradı ve qavilerni şikeste tuttı tā qavī (21) ve za‘ıf barça rāst boldı ve kişi kişige sitem kıla almadı ve cihān anıŋ dādıdın toldı ve her yıl (22) ‘Irāqtın Dinever ve Nihāvendğa barur érđi ve yaz anda érđi. Çün pārsā érđi münādī kılar érđi (23) kim hıç kişiniŋ yérige at sormagey ve büzürg serhengini ol işke yaqın kıldı her kim fermān kılamadı

[291b]

(1) ‘uqūbet kıldı tā çérig bardı ve kélđi hıç kişige ziyān kılmadı. Pes bir yıl bara turur érđi bir at (2) oğlıniŋ Pervīz⁶⁰ élniŋ ékinige kirdi ékin hūdāvendi kélđi ol atnı tutup serhengge éltti. Serheng (3) Pervīzdin qorqıtı şāhib-i haber Hürmüzğa éltti Hürmüz serhengge buyurdı kim ol atniŋ qulağın ve (4) quyruğın kés ve her ziyān kim kılıp turur Pervīzdin alıp ékin éyesığa bérğil. Pervīz ol (5) serhengdin h‘āhiş kıldı kim bu ‘uqūbet atqa kılama tā mén atamdın h‘āhiş kılayın ve Hürmüz (6) yaqınığa ol serheng tamām serhengler bilen turdılar ve muhteşemler ve Pervīz Hürmüzdin h‘āhiş kıldılar (7) sūd tutmadı atniŋ qulağın ve quyruğın késtiler ve serhengni iştin ‘azl kıldı andın (8) kim fermānda tā hayr kıldı oğlıniŋ qorquncıdın. Bir kün çérig bilen bara turur érđi büzürg (9) serhengi bāğ sarıdın öte turur érđi bāğdın tā ki tamdın yol sarı tüşüp érđi (10) güre vaqti érđi ol tākta köp güre bolup érđi ol serheng ol tāktın bir hoş üzüm (11) üzdi ve at üstide yéđi çün çérig tüşti üzüm égesi kélđi ve serhengge ayttı: maŋga ziyān (12) kıldıŋ ve mén Hürmüzğa aytay. Serheng aŋga bir altın bérđi almadı her néçe direm ü dīnār bérđi almadı (13) némersesi kim bar érđi aŋga bérđi hem almadı ayttı: aytur-mén. Serheng ayttı: şabr kıl tā pertel kélsün bir kemerim (14) bar güherler bilen muraşsa‘ kılgan saŋga bérey. Pes ol kemer aŋga bérđi hoşnūd ve hem ayturlar kim ve mübidler (15) kışşasını köterdiler ve ayttılar kim biziŋ aramızda cehūdlar ve tersālar bisyār tururlar alarnı biziŋ (16) pādşāhlığımızdan çığarmek kérek. Hürmüz ayttı: pādşāhlıqqa muhālifin çäre yoq turur ve büzürg (17) pādşāhlıqta her gürühtin él bolğay ve Hürmüz téğ dād-ger ‘Acemde hergiz meliki yoq éken turur velī ‘aybı ol (18) érđi kim büzürg élni kiçik tutar érđi ve alarnıŋ haqqını tanımas érđi ve dervīşlerni ve haqır- (19) –lerni köterür érđi büzürg mertebe bilen ve qavilerğa aytur érđi kim za‘ıflarğa sitem kıлмаğay- (20) –lar. Her kim za‘ıfğa zulm kıldı aŋga ‘uqūbet kıldı tā Sanāqqa kélđi kim on miŋ

⁶⁰ Metinde: پروز

kişi ‘Acem büzürgeridin (21) oturup érdi uşbu cihettin dervîşler anı séverler érdi ve ol çérigler kim pādşāh- (22) –lîginiñg kırağıda koyup érdi tâ düşmenler pādşāhlıqqa kirmegeyler. Ol çérigler süstlük (23) kıldılar ve her taraftın düşmenler baş köterdiler ve anıñg pādşāhlıqge tama‘ kıldılar çün melikidin

[292a]

(1) on bir yıl ötti her sarıtın melikler pādşāhlıqğa kirdiler ve çérigleri kaçtılar ve pādşāhlıgınıñg (2) kıraqlarını tamām aldılar ve Türk sarıtın meliki kıldı atı Sāba Şāh Hāqānıñg oğlu Hürmüzniñg (3) tağayisi ve Hāqān ölüp érdi ve melik Sāyeğa tégip érdi Ceyhündin ötti ve Belhqa kıldı (4) Hürmüzniñg ol çérigi kim Belhte érdi kaçtılar ve ol Belhni aldı ve Horasānga yüzlendi ve (5) Tālkañga kıldı ve andın Herat haddıga ve Ada ‘İşga kıldı ve mağrib sarıtın Rüm meliki kıldı yüz miñg (6) kişi bilen ve Şāmnı aldı ol kim Nüş-i Revānga érdi ve Rüm sarıtın éygürdi ve ayttı: kim: bu ‘Acem (7) haddidin émes kim Rüm memleketidin turur tâ Nuşaybin haddıgaça ve Ahvāzga kıldı ve Ermeniyye (8) ve Āzerbaycān ve Hazerān mülkidin çığıdı bisyār ol haddlerni aldı ve ‘ Arab Bādiyesi sarı- (9) –tın çığıdılar birniñg atı ‘Abbas El-Ahvāl ve yine birniñg atı ‘ Amrū bin Azraq ve Pārs şehrleridin bisyār (10) aldılar ve fesād kıldılar ve Hürmüz Medāyinde kaldı ve her sarıtın anıñg sarı yüzlendiler ve (11) iş añga katık boldı çérig serhenglerin okudı ve mübidler mübidini ve ayttı: né tedbīr (12) kılğay-siz? Her kişi tedbīri kıldılar ve mübidler mübidi tég turup érdi ve melik Hürmüz añga ayttı: (13) sēn hem némerse ayt ve bizni rāy ve tedbīr bilen ma‘ūnet kıl kim qarılarnıñg sözi ve tedbiri (14) mübārek turur. Ayttı: yā melik barça düşmenlerdin düşmenraq sañga Türk meliki turur bu özgele düşmen émes (15) ammā Rüm meliki öz haqqın tiley turur ve öz pādşāhlıgın evvel kim Nüş-i Revān andın alıp érdi ve ol şehr- (16) –ler hergiz ‘Acem pādşāhlıgıdın yoq éken turur ol él tersā tururlar ve ol şehrlerni añga bér anıñg (17) bilen şulh kıl tâ séndin yine kaytqay ammā ‘Arab ve Bādiye éli za‘īf ve dervīş tururlar ve (18) Bādiyede qaht érdi andın kélip tururlar alarğa ta‘ām bér ve h̄āste yiber kim alar yine özleri (19) kaytqaylar ve Bādiye köprek sévgeyler bu şehrlerdin ammā bu él kim Hazerāndın kıldiler anıñg (20) üçün kıldiler kim némerse alğaylar ve bisyār ğanīmetler kolğa kigürdiler émdi öz pādşāhlıqlarıga (21) bargaylar Ermeniyye ve Āzerbaycān kār-darıga nāme bitidi tâ cem‘ bolğaylar ve alarnıñg āhengi kılğaylar (22) alar ol hasteler cihettin harb kılmağaylar ve sēn Türk harbıga tayyār bol kim hıç düşmen sañga Türktin

(23) yamanraq yoq turur ya özünġ bar ya çerig yiber mübâriz <?> sâlâr bilen tâ alar bilen kâr-zâr

[292b]

(1) kılġay. Melik Hürmüz ayttı: aġsent yahşı ayttıġ ve Kayşerġa resüller yiberdi ve anıġ bilen şulġ kıldı ve ol (2) şehrler kim Nüş-i Revân andın alıp érđi yine bérđi Rûm meliki kıayttı ve Hürmüz nâme bitidi Ermeniyye ve Āzer- (3) –baycân ‘ummâlġa tâ Hazerân çerigi bilen bizge kældiler ve Bâdiye sarı ta‘âm ve ħ‘âste yiber Hûza (4) bin ‘Ali El-Ĥafı bilen ve bu Hûza Benı Ĥanıfedın érđi Bahreyın ve Yemâme melik-zâdelerdin ve ‘Arab anı büzürg (5) tuttılar ve anı Hûza-i Zü‘t-tâc oġurlar érđi ve muniġ aşı ol érđi kim Nüş-i Revân Herezni (6) Yemênġa yiberdi ve meliki aġġa bérđi Seyf bin Zı Yezendın soġġ ve Herez bir yıl Yemen ġaracı Nû- (7) –ş-i Revânġa yiberür érđi bir yıl Temım ġaddıġa yéttiler. Yemâme ve Bahreyınġa yakın Benı Temım kıoptılar ve taşkıarı (8) çıġdılar ve ol mâl ġâret kıldılar ve ol resüllerni yalangâçladılar. Pes ol resül eşittiler (9) kim Bahreynde mihterı turur atı Hûza melik émes velı re‘ıs turur bisyâr ħ‘âste bilen yalangâç. Bu (10) resül Hûza allıġa kældi Hûza anı ġarize⁶¹ tuttu ve nevâziş kıldı ve vuşlat bérđi ve her kim ki bar érđi (11) ġil‘at bérđi. Pes resüller Nüş-i Revânġa kældiler ve anıġ allıda âzâdlıġ kıldılar. Nüş-i Revân nâme bitidi (12) ve Hûzaġa şükr kıldı ve öz eşikige tiledi Hûza kældi. Nüş-i Revân aġġa luġ kıldı ve nâme bérđi (13) ol kışı kim Yemâme ve Bahreyınġa érđi Nüş-i Revân kıolıdın Āzâd-rü érđi ve ‘Arab anı laġab (14) bilen Mek‘ın dérlér érđi anıġ için kim oġırlarını tutar érđi ve élig ayaġını késer érđi (15) ve ‘Arab herġiz anı körmey turur érdiler. Pes Nüş-i Revân bu Mek‘ınġa nâme bitidi kim Benı Temım bilen ġarb kııl (16) tâ ol ħ‘âsteni alġay-sén ve Hûzaġa buyurdı tâ aġġa meded kıılġay ve Bahreyın élini yıķay. Hûza (17) kıayttı Nüş-i Revân eşikidin bisyâr mâl ve ħ‘âste bilen Mek‘ın sarı kældi ve ayttı: Benı Temımnı (18) kıahr kıılmek kérek. Mek‘ın ayttı: Benı Temım köp tururlar biz alar bilen bes kélmey-biz ġarb bilen (19) ve alar her yıl ġurma yétilse Bahreyınġa kélgeyler mehter ve kih-terleri kim ta‘âm alġaylar ve barġaylar Bâdiyeġa (20) çâreleri bolmaġay munda kélmektin şabr kııl tâ ol vaġt kim kélgeyler barçanı tutkııl (21) ve zindânġa salġıl tâ ħ‘âstelerni yine kéltürgeyler ġarbsız ve Mek‘ın Nüş-i Revânġa nâme bitidi (22) kim Hûza mundaġ maşlahat kördi Nüş-i Revânġa bu rây ġoş kældi nâme bitidi kim Hûzaniġ (23) râynı tutkııl kim şavâb turur. Pes şabr kıldılar tâ ġurma vaġtı boldı Benı Temım Bahreyınġa kældiler

⁶¹ Metinde: غريز

[293a]

(1) Mek'ın barçanı aldı ve zindānga saldı ve alardın bisyārni öltürdi ve alar tamām h'āste- (2) –lerni bérdirler ve Nüş-i Revānga yiberdiler Hūza bilen ve Nüş-i Revān şād boldı ve Hūzağa (3) bisyār némerse bérdir ve hil'atlar bérdir ve bir 'işābe bérdir altun ve güher ve yāķūt bilen (4) muraşsa' kılğan tā mañğlayğa bağlağay ve yine Bahreynga yiberdi ve Bahreyn melikini Mek'ınga koydı (5) ve Bahreynde hergiz andaķ 'işābe körmey turur érdiler {hayāl kıldılar} kim 'Acem melikiniñ tacı turur kim Hūza⁶²ge (6) bağışlap turur ve Hūzani⁶³ ol 'işābe cihetidin Zū't-tāc oқudılar ve şu'arāğa bu bābda (7) şī'r-sipār turur ve Hūza⁶⁴ 'Arab bilen Bahreynde érdir tā Nüş-i Revān öldi ve Hürmüz Melikke (8) olturdi. Çün Hürmüz olturdi Hūza Hürmüz allığa kéldi ve hizmette turdi. Çün (9) Hürmüzğa bu 'Arab Bahreynin kéldiler ve pādşahlıqniñ kırağıda fesād kıldılar alarğa ta'am (10) ve h'āste yiberdi bisyār buğdaydın ve undın ve ħurmadın ve mevizdın ve diremdin (11) Hūza bilen ve Hūza bisyār 'aziz kıldı ve Bahreyn melikini ańğa bérdir ve Hūza bardı ve 'Arabni (12) Bahreynga kıyardı ve Hürmüzniñ köñgli hoş ve Rūm meliki şulh bilen kıyttı ve Hazer çérigi (13) Hazerānga kıyardı ve Hürmüz düşmenlerdin bī-ğam boldı ve melik tedbiri bilen turdi ve (14) çerig mehterlerini cem' kıldı ve mübidler ħakımlerni ve ayttı: biziñ işimizni Hudāy te'alā (15) yahşı kıldı ve barça düşmenlerni Hudāy bizdin kıyardı ve bu Säyeniñ çérigi kalıp (16) turur kim biziñ pādşahlıqımızniñ arasında kirip turur né dégey-siz bolğay kim anı (17) anıñ ħarbğa yibersek barça meşveret kıldılar kim bu işke Behrām-ı Çübīndin özge münāsib (18) yok turur ve ol Behrām bin Behrām bin Hays érdir ve aşlı Reydin érdir ve melik-zādelerdin (19) érdir Reyniñ sipeh-büdlridin ol vaķtte merd-āneraķ andın kişi yok érdir çiray (20) bilen cürde boyı uzun teni kıruķ érdir andın anı Çübīn dédiler ve gürühı ayttılar (21) kim: anı andın Çübīn⁶⁵ oқudılar yok Çübīn ve bu Çübīn ve Çübīniñ aşlı ol érdir kim kiçik- (22) –likte ħarbğa barıp érdir Rey eşikige bir kişige çarbeti urdı başdın tā égerniñ (23) kühesiğaçā tüşürdi ve él teferrüçka kéle tururlar érdir ve birbirge Fārisi tili bilen

[293b]

⁶² Metinde: هوده

⁶³ Metinde: هودني

⁶⁴ Bu isim metin içerisinde bazı yerlerde هوده bazı yerlerde ise هوده olarak geçmektedir.

⁶⁵ Metinde چوبين و شوبين olarak geçmektedir.

(1) ayturlar érdi kim Çübîn ol çarbetni pes aňga bu laķab ķoydılar ve bu Çübîn dürüst-
 (2) –raķ turur ve tamām ‘Acem mülükıda éki melikni érlık bilen ayturlar érdi bir
 Behrām-ı Gürni (3) ve bir Behrām-ı Çübîn ve Nüş-i Revān Behrām-ı Çübîni Reydin
 kélťürüp érdi ve Ermeniyye (4) ve Āzerbaycānnı aňga bérđi ve ol Reyniňg sipeh-büdi
 érđi ve Cibāl ve Cürçān ve Ṭaberistān (5) bu barçanı aňga bérđip érđi ve anı
 Ermeniyyege yiberip érđi ve Hürmüz hem ħamül memleketni Behrāmğa (6) bérđi. Él
 ayttilar: bu ħarbķa andın özge kiři yaramagey. Hürmüz ayttı: bu kün yine (7) ķayıtňg tā
 mén yine körey. Yine kün barçanı yıgđı barça Behrām atın tuttılar ve ayttilar: (8) andın
 özge kiři yaramagey. **Behrām-ı Çübîniň ħaberi** kim Türk çeriginiň ħarbiġa bardı ve
 Muħammed (9) bin CerİR Behrām ħadıřini tamām aytmay turur ve mén ‘Acemniňg
 aġbār kitābıda tamāmraķ tā bitidim aytayın. (10) Çün yine kün Hürmüz élni yıgđı ve
 alardın meşveret tiledi kim bu Türk ħarbiġa kim yaragey? (11) Barça ayttilar kim:
 Behrām-ı Çübîn kim ol mübāriz turur çābük-süvār. Pes bir kişi ol él (12) arasdın ķoptı
 atı Saġnān büzürg serhenglerdin ve ayttı: melikniň devleti ziyāde bolsun (13) melik
 meniňg atamnı bihraķ tanıġay ve ħidmetin bilgey émdi ķarıp turur ve öyde ķalıp (14)
 turur ħizmetġa kéle almaġay kim ħizmetin ķalıp turur. Hürmüz ayttı: yaġřı bilür-mén
 (15) ataňgnı ve aniňg ħaķķı maňga turur kim érđi Nüş-i Revāniňg resülü Türk melik
 Ĥāķānġa (16) kim meniňg atamnı Nüş-i Revānġa kélťürdi ve ol ayttı: mén kéçe atamġa
 aytım kim: melik Hürmüz (17) mehterlerini yıġıp turur ve kişi tiley turur kim Türk
 meliki allıġa barġay. Ol ayttı kim: bu iř (18) tā maňga ‘ilmĭ turur kim eger tilese ve sorsa
 mén aytayın. Hürmüz ayttı: tileňg. Anı tilediler barça (19) ħalk allıda ol za‘ıf érđi atķa
 mine almadı Ma‘āfaġa kiġürdiler kélťürdiler. (20) Hürmüz anı ‘azĭz tuttı ve olturġuzdı
 ve aňga ayttı: séniňg ħaķķiňg maňga turur ve séniňg (21) sa‘yiňg bilen érđi kim anamnı
 Nüş-i Revānġa kélťürdiler ve séniňg maġalliňg ol yérde bar (22) turur kim séniňg bilen
 kéngeřgey-mén müşkil işlerde kim melik tedbĭride tüşgey (23) ve ħālā körmes-sén kim
 bizge taġayilerdin ve ķarındařlardın né kélđi? Çün Ĥāķān

[294a]

(1) öldi oġlı çerig kélťürdi biziňg pādřāġlıġımızge ve biziňg ħaķķımıznı tanımadı ve
 ħürmetimizni (2) asramadı émdi bizge kiři kérek kim çerig bilen aniňg ħarbiġa yibergey-
 biz. Né ‘ilm turur (3) saňga bu bābdın? Mihrüstāz ayttı: melikniň devleti artsun ol kün
 kim Nüş-i Revān meni (4) Ĥāķānġa yiberdi. meniňg bilen éllig kiři érdiler
 serhenglerdin mehterlerdin ve aňga (5) nāme bitidi tā barça kıızlarını maňga ‘arza

kılğay tā mén birni alardın hoşlağay-mén. Hâkânga (6) ol kün kim mén aŋga yéttim méni tiledi ve luř kıldı ve barça kızlarını ārâste kılıp kéltürdi (7) ol kün özge hatunlardın érdiler ve ol kız kim hatundın érđi ārâste kılmadı tā közümge (8) yahşı körünmegey. Mén anı kördüm melik tahtıda oturup érđi hatunniŋ yanıda ve (9) bu barça kızlarını maŋga ‘arza kıldılar ve maŋga ayttı: her kıysını hoşlasaŋ? Mén hatunniŋ (10) kıızı kim séniŋ anaŋ turur hoşladım kim hatunğa oħsar érđi. Çün hatun kördi kim (11) anıŋ kıızını hoşladım çırayın çétti ve nâ-hoş boldı maŋga ayttı: mundın bihraqlar bar turur. (12) Mén ayttım: eger méniŋ hâcetim revâ kılsaŋız mén bu kıızını éltkey-mén. Hâkân hatundın (13) h’âhiş kıldı hatun icâbet kıldı kıızınıŋ tapşurmağige ve ol kıızını Nüş-i Revânga (14) bérđiler ve maŋga tapşurdılar tā bisyâr mâl ve h’âste bilen kim sanı yok érđi mén kéltürdüm (15) ve Hâkânga müneccimî érđi dâna çün dédim ki kélgey-mén anı tilediler ve ayttılar: bağ kim bu kıızınıŋ (16) işi néçük bolğay kim Nüş-i Revânga yibere turur-biz. Müneccim ayttı: ol melikke bu kıızdın oğlı kélgey (17) ve büzürg bolğay orta boylük közi kéng қаşı püşte⁶⁶ Nüş-i Revândın soŋ ‘Acem meliki aŋga bolğay. (18) Pes ayttı: ol melik kim bu kıızdın kélgey Türkistândın çérig barğay ve anıŋ pādşâhlığıda (19) fesâd kılğay ve ol oğul kim bu kıızdın kélgey çérig yibergey biregü bilen ‘Acem büzürglerdin (20) melik-zâdelerdin atı Behrâm atasınıŋ atı hem Behrâm boyı uzun teni kuruğ çırayı çerde қаşı (21) püşte⁶⁷ çérig bilen Türkistânga kirgey ve ol çérigni öltürgey ve ölümi hem Türkistânga (22) bolğay. Mübidler mübidi ayttı: yâ melik bu şıfat kim? Ol ayttı: Behrâm-ı Çübinniŋ şıfatı turur kim (23) atı Behrâm bin Behrâm turur kim Ermeniyyede turur séniŋ kavliŋdin hadîş kıla turur érdiler.

[294b]

(1) Pes ol Mihrüstâz Ma‘âfada cân bérđi Hürmüzge andın ‘aceb kélđi mübidler mübidi ayttı: (2) bu andağ turur kim âsmândın kişige vahy kélgey kim Hudây ‘azze ve celle muŋça vaçttin béri bu kişini (3) tirig asradı tā bu söz saŋga eşittürdi pes ölüm bérđi. Hürmüz hamül zemân kişi yiberdi (4) ve anı oğudı Behrâm kélđi ve Hürmüz anı kirâmî kıldı ve özige yakın kıldı ve Behrâmğa ayttı: (5) bil kim ceddimiz Hâkân öldi ve memleket oğlıga tégdi biziŋ tağayimizge velî qarındaş hağğını (6) tanımadı çérig kéltürdi ve Belhni aldı. Bizge kişi kérek kim çérig alıp bargey ve anı andın (7) kavğay. Eger harb bolsa harb kılğay ve biziŋ köŋglümüz saŋga tüşti ve séniŋ aşl ve érligiŋ (8) ve hizmetiniŋ Nüş-i Revânga zâhir bolup érđi bu devlette. Behrâm ayttı: mén bende

⁶⁶ Metinde: بویته

⁶⁷ Metinde: بوسته

turur-mén (9) melikke fermān-berdār her qayda yiberse mén cān fedā kılay. Hürmüzge bu söz hoş yaqtı buyurdi (10) tā anı tüşürdiler yine kün aṅga kişi yiberdi kim ol silāḥ kim ḥarb küni kéyer-sén kéyip (11) atlanıp kél. Hürmüz meydānda turdı çérig bilen Behrām kélđi tamām silāḥ bilen andaḫ kim ḥarbğa (12) kirgeyler Hürmüz aṅga baqtı ol qadd ve kıamet kördi ve pend kıldı ve bisyār kirāmī kıldı ve yine (13) kün anıṅ bilen çérig yiberdi ve ayttı: séni muṭlaḫ kıldım beytü'l-mālda kim çérigge her néçe (14) ḥāste bérseṅg sén bilür-sén ve çérig saṅga her néçe kérek güzīn kılıp alğıl ve her şehri kim (15) açsaṅg saṅga bérđim. Behrām şād boldı ve allıdın çığıdı ve yine kün çérigni yığıdı ve barça (16) çérigdin on éki miṅg kişi saylap ayırdı mübāriz ve pehlevān kişiler ḥarblıḫ ne qarı (17) ve ne yigit orta yaşlık kırk yaşar ve silāḥ ve at ve téve her né çérig yarağı érđi (18) tamām bérđi çérigge. Haber melikke élttiler anı tiledi ve ayttı: ol düşmen kim sén aṅga barur-sén (19) üç yüz miṅg kişisi bar, sén on éki miṅg kişi bilen néçük aṅga bargey-sén? Ayttı: ey melik (20) bisyār çérigtin ağır yükün özge némerse kélemegey çérigtin. Azı dört miṅg turur ve köpi (21) on éki miṅg turur. Rüstem on éki miṅg kişi bilen Māzenderān Ḥarbiğa bardı ve İsfendiyār (22) on éki miṅg kişi bilen yétti Ḥākāṅga bardı Devīn eşikide 'Acem mülükıdın bisyār kişi sanadı (23) on éki miṅg bilen büzürg ḥarbler kıldı andın kim ḥarb érlık bilen émes devlet bilen

[295a]

(1) turur. Hürmüz ayttı: naḡu yigit kişiler saylamadıṅ kim yılge yétgen kişiler sayladıṅ? Ayttı: ḥarb işi ḥamiyyet (2) bilen turur yigitlerge ḥamiyyet bolmaḡay ve ḥired ve tecrube⁶⁸ bolmaḡay ne ḥarb resmi bilgeyler ne tedbīr bilgey (3) yılge yétgen kişilerge hem ḥamiyyet bolḡay hem tecrube. Melik Hürmüz pend kıldı ve buyurdi tā küni ihtiyār kıldılar (4) tā bargey ve çérig tartıp çığıdılar. Pes melik Hürmüzge müneccimī bar érđi ve kāhini anı yiberdi kim Behrām (5) bilen çıḡ ve baḫ tā ol né kılgay. Mén anı né fāl kılgay-sén Behrāmniṅ küll ḥālini ve bir bāzār (6) Behrām allıḡa kélđi yalāḡaç başıḡa sebed tola koy kellesi. Behrām nīze⁶⁹ ni nīze-dārdın aldı ve ol (7) nīze bilen ol sebedtin éki kelleni köterdi bir kelle nīzedin yine sebedқа tüşti biri nīzeḡa qaldı (8) Behrām ol kelleni nīzeḡa alıp bardı ol kāhin yine kélđi ve Hürmüzқа ayttı Hürmüz ayttı: bu né bolḡay? (9) Ayttı: bu éki baş éki melik bolḡaylar ki Behrām esīr kılgay birni öltürḡay ve birni koyḡay tā andın (10) qaçqay ve öz melikige bargay ve ol kişiniṅ yalāḡaçlıḡı ol turur kim Behrām séniṅ ṭā'atıṅdın (11) çıqay ve saṅga 'āşī bolḡay. Melik Hürmüz

⁶⁸ Metinde: تجربت

⁶⁹ Metinde: نيز

tolğandı ve ol kéçe yatmadı ve yine kün Behrāmğa nāme bitidi (12) kim saŋga sözümler bar ve tutup-mén aytgeli çerignini hem anda koy ve özünġ kél yalguz tā ol (13) saŋga aytay ve yine bat kayt nāme Behrāmğa yétti bir menzil barıp érđi. Hürmüz dédi kim özge (14) kişi yibergey ve çerigge sipeh-sālār kılgay Behrāmni kaytarğay. Behrām nāme cevābı bitidi kim bu iş- (15) –ke kim melik méni yiberdi kaytmek şavāb bolmağay ve melikniġ yüzün körmegey tā düşmenlerini (16) tamām helāk kıлмаğay-mén ve her söz bolsa nāmede bitip yibersünler tā buyuray ve ol menzil- (17) –din köçti. Melik ol iştin tolğandı yine kün mübidler mübidini oğudı ve ol kışşanı ayttı ve ayttı (18) kim: néçük kılayın kim Behrām kıoldın çığdı? Mübid ayttı: yā melik Behrāmni tā‘atka ve ħarbğa ħarīş kördüm (19) ve fāl yalğan bolğay ya çın bolğay anı bu yoldın kaytarma kim Hüday ‘azze ve celle murād bérgay ve düşmenlerğa (20) zafer tapğay. Hürmüz köŋlin hoş kıldı ve Behrām bardı ‘Irāqtın Ahvāz sarı bardı yolda ħatunī (21) allığa kéldi menzilide ayttı: bir atlık méndin bir zenbīl şaman aldı ve tā nük⁷⁰ ötkerdi. Behrām ol atlıkı (22) boynın çaptı ve anıġ ħaberi Hürmüzge kéldi şād boldı anıġ dādığa ve ol vaqt kim Sāba Şāh Belğ (23) ħaddığa kéldi Hürmüz kıorqtı kim bat aŋga kélgey birevgü bardı atı Hürmüz ħarābir Zeyn çerig élidin büzürg

[295b]

(1) serhengi érđi mekr ve destān ve firīblik ve Hürmüz anı Sāba Şāh allığa yiberdi pāre’ī çerig bilen kim bar ve Sāba (2) Şāhni mekr ve ħīlet bilen tut tā Behrām Heratka yétkey ve ayğıl kim Hürmüz séniġ bilen şulğ kılgay ve resül (3) yibergey ve ħarāc kabül kılgay tā anı Belğte asrağay ve kıoymağay kim ilgerrek kélgey ve ol élge ġāret (4) ve fesād kıлмаğay ve Hürmüz çerigini tedbīr bilen yasagey ve bu Hürmüz ħarābir Zeyn bardı melik Sāba Şāhni (5) firīfte kıldı ve bahāne bilen Belğte asradı bir yıl tā Hürmüz çerig yasadı ve Behrām-ı Çübīni çerig bilen yiberdi (6) ve Behrām Belğka yétti tüz yol bilen kélmedi Ahvāzdın <?>ğa kéldi ve Kıahsāndın bilen çığdı Heratğa (7) bardı ve Herattın ħatlanğa kéldi Belğ ħaddığa çığdı tā Sāba Şāh āğāh bolğay. Pes Türk meliki Behrām ħaberin (8) eşitti Hürmüz ħarābir Zeynğa kişi yiberdi kim maŋga mekr kıldıġ ve firīb bérđiġ Hürmüz ħarābir Zeyn kaçıp Behrām (9) allığa kélip érđi. Behrām Belğniġ bir menziliğa tüştü béritin. Pes Türk meliki Kırsiyān bégini tiledi ve ayttı: bar (10) maŋga Behrām çerigidin ħaber kéltür kim néçe köp çerig turur ve silāhları nédür ve mehteri kim turur? (11) Ol bardı on kişi bilen Behrām çerigige yakın kéldi Behrām bés kişi bilen

⁷⁰ Metinde: نوق

çerigtin çıgıp érdi bu kişi (12) Behrāmğa ayttı kim: {sén kim-] –sén? Behrām ayttı: mén bu melikniñg çakeri mén kim bu çerigni keltürüp turur ve ma nğa buyuru- (13) –p turur kim harb yeri yasa. Ol kişi Behrāmğa ayttı: bu çerig néce miqdār bolğay? Behrām ayttı: on miñg kişi bolğay. (14) Pes ayttı: üç yüz miñg çerig bilen harb kılğay. Behrām ayttı: andağ ayta turur. Ol Hırsiyān bégi kayttı (15) ve Sāba Şāhni āgāh kıldı yine kün bu Hürmüz Harābir Zeyn Behrām allığa keldi ve ayttı: yā sipeh-büd bu miqdār çerig kim sa nğa (16) turur bu Türk bilen harb kılma şulh bihrek turur tā biz ortada sözleşeliñg ve şulh kılalıñg. Behrām anı sögti (17) ve ayttı kim: tiliñg késilgey téktur ol keyinttin kim sén balıgçılardıñ özge çıgmağay harb séniñg (18) işiñg émes bar balıg tut ve Behrām çerigide bir deber kişi érdi atı büzürg Deper. Behrām anı Hürmüzdin (19) tilep érdi Behrāmğa ayttı: harbğa şitāb kılma bu düşmenler bilen. Behrām ayttı: ana nğ sén nevmīd bolğay (20) sa nğa devīt ve qalem kérek harb séniñg işiñg émes. Yine kün Sāba Şāh emīr Sereṭni Behrāmge yiberdi ve ayttı: (21) eger sén méniñg tā‘atımğa kelse nğ ‘Acem melikin sa nğa bérey ve séni öz halīfem kılay barça ‘Acemge. Behrām ayttı: bar ve a nğa (22) ayğıl kim melik Hürmüz mülkidin çıgsun yoğ érse harbğa tayyār bolsun. Yine kün Behrāmğa kişi yiberdi kim ‘Acem meliki (23) kişi yiberip érdi ma nğa atı Hürmüz Harābir Zeyn bir yıl boldı kim ma nğa turur ve hāhiş kıla turur kim şulh kıl

[296a]

(1) sén hem şulh kıl tā mén Hürmüzğa resül yiberiy ve baqa kim anıñg rāyı né turur. Behrām ol sözge efsūs kıldı (2) ve mén hem dāstān bolmağay-mén kündüz ve tek kéçge yétkey tā başıñni kėsip ‘Acem melikige yibermesem. Sāba Şāh açığılandı (3) ve buyurdı tā harb kūsı urdılar ve çerig özige ‘arza kıldı ve ol kün kéçe⁷¹ geçe ta‘biye kıla turur érdi ve her gürūh- (4) –niñg maqāmı peydā kıldı ve ‘azm kıldı kim ta nğla uruşgey ve Behrām hem ol öz çerigin yasadı ve meymene ve meysere (5) ve qalb ve cenāh rāst kıldı çün şubh boldı kün yaqın keldi Behrāmni uyku tuttı ve hem at üstige uyuhladı (6) tüş kördi kim Türk bilen harb kıla turur ve Behrām hezīmet boldı Behrām uyğandı ta nğ atıp érdi tég turdı (7) ve kişi āgāh kılmadı ol tüştin tā élniñg köñgli sınımagey. Çün āf-tāb çıgdı éki çerigi muqābele boldılar (8) Behrām çerigni harbğa éltti özi her gürūhiğe yéte turur érdi ve alarnı harbğa harīş kıla turur érdi (9) ve ayta turur érdi kim bu bir kün iş kılıñg öz atıñızni méniñg nām ve tekimni hiç kılma nğ ve öz kaytıñızni (10) bāṭıl kılma nğ kim mundın öyüñizge iraq turur eger kaytsa nğız sizdin kişi düşmen kılıcıdın halāş (11)

⁷¹ Metinde: كچ

bolmağay ve öyge yétmegey ve mundağ sözler ayta turur érdi ve serhengini béş yüz kişi bilen çerig (12) soñıdın koydı kim her kim kaçsa bélidin çapkı. Türk meliki kırk miñ kişi sayladı ve bir tépe üstide altun (13) taht|ğa| oturdı ve ol kırk miñ kişini öziniñ tégreside yasap turğuzdı (14) ve éki yüz altmış miñ kişi Behrämniñ harbığa yiberdi ve sipāhlarğa buyurdı tā çerigini (15) yasadı ve anıñ allığa turdılar ve uşal yasamek bilen harbğa bara kirdiler ve anıñ bilen (16) éki yüz pıl érdi ve yüz şır érdi adem-h̄ār Sāba Şāh buyurdı tā pīllerni ve şır- (17) –lerni şaffniñ allığa yasağaylar. Behrām buyurdı kim tır-bārān kıliñ ve pīllerniñ ve şır- (18) niñ közige kaçd kıliñ bular tır-bārān kıldılar ol pīller ve şırlar kayttılar ve Behrām (19) <?>-lerge buyurdı kim ot pīllerge {ve şırlerge} urdılar alar özlerini öz çerigige saldılar (20) huruş kılip tā otuz miñ kişini Türk çerigidin ayağ astıda öltürdiler ve Türk (21) çerigi bozuldı Behrām çerigi téprendiler Behrām özi barça çerig bilen hamle kıldı (22) Türk çerigi hezīmet boldılar ve özlerini Sāba Şāhğa saldılar. Türk meliki bu hālni kördi (23) dédi kim atka mingey. Rikāb-dār ayttı: at kaçmağ üçün tiler-sén ya harb üçün? Sāba Şāh

[296b]

(1) bu hālde küldi ve ayttı: kaçmağ üçün ve tahtta ayağ üstide turdı Behrām yétti anı tāt ve taht (2) bilen kördi bildi kim bu melik turur bir oқи köksige urdı kim arkasıdın çığdı ve melik (3) tahtın yıkıldı ve Türk çerigi üç yüz miñ kişi hezīmet boldılar ve kayttılar. Behrām alarnıñ (4) soñıdın tüşti ve esır kıla turur érdi tā kéçe boldı Behrām Türk çerigige kirdi ve māl ğanımet (5) bisyār aldılar ve altun taht ve tāt ve tamām yarağın aldılar ve ol mālınıñ miqdārın meger Hudāy (6) bilgey ve ol ğanımet ve yesirlerni öz çerigige élttiler ve ol kéçe anda érdi yine kün şabāh (7) çerigin ‘arz kıldı hıç kişi çerigidin kem yok érdi meger bir serhengi kim Siyāvuşān (8) érdi ve bu Behrām büzürg serheng érdi ve Behrām-ı Çübinniñ küyevi érdi ve Behrām-ı Çübīn- (9) –niñ singliniñ kızını alıp érdi ve Behrām-ı Çübīn anı séver érdi çün anı körmedi (10) tolgandı hayāl kıldı kim ölüp turur harbde buyurdı kim tilep tapıñ ölüglerniñ arasında. (11) Çün bir sā‘at ötti Behrām Siyāvuşān kéle turur érdi bir kişi bilen Türk yesiridin kızıl sağal- (12) –lig küse méşük közlüg Behrām çün anı kördi sévündi ve ayttı: bu esır né turur kim kéltür- (13) –düñ? Ayttı: munı öltüre turur érdim ayttı méni melik allığa élt kim ‘ilmī bilür-mén ki melikke (14) yaragey. Behrām añğa ayttı: né ‘ilm bilür-sén kim seni ölümün kutqarğay? Ayttı: mén cādū (15) turur-mén. Barça Türkistānda méndin cādūraq kişi yok turur çün meliki bilen bolsam (16) ol düşmeni bilen harb kılsa mén ol

düşmenğa tüşte körsetey andağ kim ol hezîmet (17) bolğay ve könglin qorqutay ve ‘ alâmeti ol turur kim sañğa tünkün şubh vaqtide tüşte (18) körsettım andağ kim çerigiñg hezîmet boldı. Behrâm özi bilen ayttı: Hüdây ‘azze ve celle anıñg (19) sözün qabül qılmağay ve ayttı: mañğa tüşte körsettiñg mañğa né ziyân qıldı ve séniñg çerigiñg- (20) –ge né sūd boldı buyurdı tā anı öltürdiler. Pes Behrâm bir ay Belhte érđi ve ol ğanımet- (21) –ler kim Türklerdin alıp érđi cem‘ qıldı ve ol némerse kim melik Hürmüzge münäsib érđi yiberdi (22) ve ol kim çerigge münäsib érđi başqa qoydı tā alarğa bağışlağay ve añğa haber kélđi kim Türkistân (23) melikige oğlı turur çerig yığa turur ve ol çerig kim mundın hezîmet qıldılar añğa yığıldılar

[297a]

(1) ve bés yüz miñg kişi bilen Behrâmğa kélgeyler. **Türk melikiniñg oğlıñg ħarb qılmağı Behrâm-ı** (2) –Çübîn bilen. Ayttılar Behrâm yérige olturdı tā Türk melikiniñg oğlı bés yüz miñg kişi bilen (3) Belh eşikige kélđi Behrâm hem çerig çığardı özi bir tépege çığdı ve Türk çerigini (4) kördi çün tüşti öz çerigige ayttı: bu Türk çeriginiñg ‘ adedi bisyar turur veli köngül- (5) –leri yoğ turur ve alardın hıç iş kélmegey. Yine kün érđi éki çerig muqâbele boldılar (6) Behrâm tamâm çerigi bilen ħamle qıldı ve tamâm Türk çerigini hezîmet qıldı ve Türk çerigi yüz évür- (7) –diler ve Türk melikiniñg oğlı yétti miñg kişi bilen ħaşşalardın turdı ve ħarb qıldı (8) ol kün kéçegeçe çün kéç boldı yaqınıda qorğan bar érđi anda kirdi. Behrâm çerig (9) bilen qorğan eşikige olturdı ve yine kün Behrâmğa kişi yiberdi ve zinhâr tiledi (10) Behrâm zinhâr bérđi ol şart bilen kim anı özge yesirler bilen Hürmüzge yibergey. Pes Türk meliki (11) qabül qıldı kim melik Hürmüz ‘ammem oğlı turur dép ve mén tağayisiniñg oğlı. Eger mén (12) anıñg ħaqqın tanımadım ol méniñg ħaqqım tanığay. Pes Hürmüz çeriginiñg şaħibi mundağ (13) nâme bitidi ve yine kün Behrâm anı altı miñg yesir bilen Türk büzürgleridin Hürmüzge yiber (14) Merdân Şah atlıq serheng bilen éki miñg bés yüz kişi ve her ğanımet kim alıp érđi altun (15) kümüş la‘l ve cevâhirdin altun tahtnı özge metâ‘ler bilen ve silâhlar ve ferşler yiberdi (16) ve gürühı ayttılar: éki yüz éllig serheng yesir érđi ve éki éllig altı téve yük altun- (17) –dın la‘l ve cevâhirdin <?> yüklep yiberdi. Çün bu Türk oğlı ve serheng Merdân Şah (18) Medayinga yaqın yéttiler Hürmüz atlandı ve anıñg allığa çığdı qarındaşlıq ħürmetidin (19) kim tağayisiniñg oğlı érđi. Çün muqâbil kélđi Merdân Şah çerigni tüşürdi ve melik (20) Hürmüz allığa bardı ve yér öpti ve ol Türk melikiniñg oğlı hem tüşürdi ve anı sordı. (21) Pes Hürmüz atlandı ve Türk

melikiniň oğlı hem dédi kim atlangey Merdān Şāh qoymadı ve qolın (22) tuttı ve melik allığa bardı tā eyvān eşikigeçe. Pes Hürmüz anı ve her kim anıň bilen érdi (23) tüşürdi yahşı serāylarda ve qonlığa ta'yın kıldı ve kırk kün asradı tā yol émgeki

[297b]

(1) salgaylar ve anı bisyār kirāmī kıldı ve anıň bilen mişāq 'ahdi kıldı ve şulh kıldı ve Türkistān (2) meliki aňga bérđi ve aňga yahşı hil'atlar bérđi ve bisyār vuşlat bağışladı ve Merdān Şāh bilen (3) Behrāmğa yiberdi ve Behrāmğa nāme bitidi kim anı yahşılıq bilen Türkistānğa yiber ve sēn hem anda turđıl (4) tā aytayın kim né kılgay-sēn? **Behrām-ı Çübīn|niň**⁷² **melik Hürmüz bin Nüş-i Revānğa 'āşī bolmađınıň haberi** (5) Çün Hürmüz Hākān-ı Türkni Merdān Şāhğa tapşurđı tā Behrāmğa bergey. Merdān Şāh haber bérđi (6) kim bu ğanīmetler kim maňga turur kişi almay turur melik kişige buyurđey tā méndin alğay (7) Hürmüz yine kün melik tahtıge olturđı ve tād başığa qoydı vezīrlerni ve serhenglerni o- (8) -qıdı ve mübidler mübidini tiledi ve barçanı cem' kıldı aňga vezīri érđi vezīrlerniň (9) mihteri érđi Yezdān-ı Bahşış anı hem tiledi ve ol hediyyeler aňga 'arz kıldılar Hürmüz şād (10) boldı közige bisyār kélđi élge ayttı: né körer-siz Behrāmniň işige ve emānetiğa (11) barça anı mahtadılar bu Yezdān-ı Bahşış ayttı: yā melik bu köp turur kim Behrām alıp turur (12) ammā sizge endek yiberip turur. Hürmüzniň köňlige ğarāz-ı süz eşer kıldı ve Behrāmğa (13) kīn tuttu ve aňga Merdān Şāh bilen ğalı tük dāne ve bađunda çarh yiberdi ve nāme bitidi (14) kim hıyānet kıldıň maňga az māl yiberdiň köpni özünđ alıp qaldıň ve ni'metimge nā-sipāsılıq (15) kıldıň bu ğal boynuňge sal hıyānetniň 'uqūbetige ve bu tükni égir hatunlar tég (16) ve sēn hatundın beterrek-sēn. Çün resūl Behrāmğa yétti Behrām nāme oqıdı yine kün (17) olturđı ve ğal boynığa qoydı ve tük dān bađunda allığa ve çerigge körünüş bérđi. (18) Çün kirdiler aňga ayttılar: bu né turur? Ayttı: dü tük ve bađunda Hürmüz maňga çuldu yiberip (19) turur bu kim mén aňga kıldım Hürmüz maňga hil'at yiberip turur dédim ki siz körgey-siz ve maňga (20) mundaq peyām yiberip turur. Ol çerigniň köňli Hürmüzge tebāh boldı ayttılar: eger séniň (21) çulduň bu turur bizge hem mundaq bergey eger séniň girdāriň tanımadı biziň hem tanımađay (22) ve biz andın ve pādşahlıđın bızār-biz. Behrām ayttı: andaq aytmaň kim aňga günāh yoqtur kim muni (23) vezīr kılıp turur kim atı Yezdān-ı Bahşış turur ve maňga hased kılıp turur siz mundın

⁷² Metinde: بهرام جوبينه

[298a]

(1) ziyān kıлмаğay. Barça ayttılar: biz Hürmüzdin bîzâr-biz ve vezîrdin hem eger sên hem biziñg bilen yek-cihet (2) bolmasañg séndin hem bîzâr-biz. Behrām alar bilen yek-cihet boldı ve tamām çérig Hürmüzge muhâlif boldılar (3) ve buyurdı tâ on éki miñg bıçaq yasadılar barça bıçaqlarınıñ uçı éгри ve ol bıçaqlarını (4) Hürmüzge yiberdi tâ ol bilgey kim ol on miñg kişi kim anda tururlar barça andın yüz évürdiler (5) ve muhâlif boldılar. Pes bıçaqlar Hürmüzğa yétti ol bıçaqlarını Hürmüz sındurdı yine Behrāmğa yiberdi. (6) Behrām çérige ayttı kim: Hürmüz ayta turur kim barça kenîzniñg başlarıñgıznı késey andağ kim bu bıçaqlarını (7) sındurdum. Ol barça çérigniñg açığıları kélđi ve Hürmüzğa hem ğazab köprek boldı. Ayturlar kim: bir kün (8) Behrām avğa çığdı ve Hürmüz Hārābir Zeyn ve büzürg Deper ve cemā'ati yārānlarıdın anıñg bilen érdiler Behrām bir (9) qolannıñg soñğıdın çaptı ol qolan merğ-zārığa kirdi ve yārānları soñğıdın kéldiler. Çün merğ-zār tamām boldı (10) bir vādî uçradı anda bostānları ve aqarsuları ve küşkler ıraqtın bir büzürg küşk köründi (11) Behrām çaptı ve ol küşke bardı yārānları bilen ve tüştiler ve Behrām küşke kirdi ve yārānlarğa (12) ayttı: siz éşikide olturuñg tâ mén kireyin ve atnı alarğa bérđi ve alar küşk éşikige (13) olturdılar. Behrām küşke kirdi bir zemān érđi bir qulı küşktin çığdı ve atlarını (14) aldı ve ot bérđi ve yine çığdı alarğa ta'am kéltürdi çün ta'am yédiler çağır kéltürdi (15) çağır içtiler zemānı ötti Behrām çığmadı Merdān Şāh küşke kirdi Behrāmı kördi (16) kenîzeki bilen olturup turur kim hergiz andağ hüsñ körmey turur érđi ne ādemidin ne peridin (17) anıñg bilen sözleşse turur érđi Behrām aña ayttı: oltur tâ mén taşqarı çıqay. Ol (18) kenîzek anıñg bilen küşk éşikigeçe çığdı tâ barça yārānları kördiler ve Behrām atlandı (19) ve ol kenîzek yine küşke kirdi. Pes yine kün ol Hürmüz Hārābir Zeyn ve büzürg Deper Behrāmđın (20) qaçtılar ve Hürmüz allığa bardılar ve ol kenîzek kışsasın Hürmüzğa ayttılar Hürmüz mübidler (21) mübidini tiledi ve ayttı: bu né turur? Ayttı: ol kenîzek perilerdın turur ve Behrāmğa 'aşıq (22) turur ve her qayda Behrām çérig bilen tursa ol kenîzek çérigi bilen kélgey ve düşmen-i şa'bnıñg (23) allığa turgey Behrāmniñg düşmeni hezîmet bolğay ve Hürmüzge oğlı érđi Pervîz anı

[298b]

(1) velî'ahd kılıp érđi ve melik özidin soñg aña bérđi érđi ve Behrām ve ol barça çérig kim (2) anıñg bilen érdiler Hürmüzdin bîzâr boldılar ve Behrām çérig tarttı ve Belhtin Reyğa bardı (3) ve Hürmüz ol tedbîr kıldı kim Pervîzni çérig bilen Behrām hārbiğa

yibergey. Behrām eşitti ve dédi kim: (4) Pervîzni Hürmüzge yaman körsetge buyurdi tâ barça çerig Pervîz da'vâsı kıldılar ve ayttılar (5) kim: bizge melik Pervîz turur ve Hürmüzdin bîzâr-biz ve biregüğe buyurdi büzürg serhengler- (6) –dîn kim kişî anı tanımadı ve ğarîb érdi tâ Behrāmğa kéldi kim mén Pervîz resûli-mén ve Pervîz (7) buyurdi kim: tamâm çerig kim séniñg bilen tururlar mañga bî'at kılıñg ve atam Hürmüzdin bîzâr (8) boluñg ve Hürmüz mundin āgâh yoğ érdi ve her künde körünüş vaqtide Behrām eşikide (9) kıçkıra turur érdiler Pervîz resûliniñg atnı kéltürünğ ve Behrām buyurdi Reyde tâ (10) yüz miñg direm soğttılar Pervîz atığa 'Acem mülûkı zemânda resm andağ érdi kim diremniñg bir (11) yüzide melik atı érdi ve bir sarı Hudâyniñg atı ve bir sarı peygâm-ber atı ve bir sarı ğalîfe ve bégler- (12) –niñg atları bitirler érdi ve 'Acem vaqtide diremniñg éki yanında melik şüretini nağş kılırlar (13) érdi bir sarıtın melik tahtta oturup tâc başığa koyğan bir sarıtın melik atka minip (14) nîze kılığa. Pes yüz miñg direm soğtı barça Pervîz nağşı diremniñg éki yüzide bāzergānlarğa (15) buyurdi tâ Medāyīnğa élttiler Hürmüz şehriğa ve ol diremler bilen némerse aldılar çün él bağtı (16) diremi kördiler kim Hürmüz nağşı yoğ Pervîz nağşı ve Pervîz atı Hürmüzge ğaber élttiler bāzergān- (17) –larnı tiledi ve ayttı: munı kıyadın kéltürdüñgiz? Ayttılar: Reydin kéltürdük bu direm Behrām (18) soğa turur Reyde ve ayta turur kim mañga Pervîz buyura turur. Pes melik Hürmüz ayttı: sizge (19) ğunâh yoğ turur. Pes Pervîzni oğudi ve ayttı: sēn méniñg tirigligimde melikke tama' kıla turur- (20) –sēn ve Behrāmğa kişî yiberür-sēn kim nağşniñgıni diremğa ura turur ve séni da'vâ kıla turur (21) pādşāhlıqka. Pervîz yer öpti ve ayttı: yâ melik bu Behrāmniñg mekri turur ve méni melikke düşmen (22) kılay turur. Hürmüz ayttı: şāyed kim bolğay ve Pervîzğa inanmadı ve Pervîz atadın kıorğtı (23) ve kéçe bilen kaçtı ve Āzerbaycān sarı bardı. Hürmüzka ayttılar kim: Pervîz kaçtı. Pes ol töhmet

[299a]

(1) Pervîzğa çım boldı ve Pervîzniñg éki tağayisi bar érdi birniñg atı Bendüy ve birniñg atı (2) Bistām. Hürmüz ékisini tutup zindānğa saldı ve ayttı: munı siz kıldıñgız kim Pervîz mañga yaman (3) boldı émdi mañga aytiñg tâ ol kıayda turur? Ayttılar: Pervîz bilmegey-biz ve Pervîz Āzerbaycānğa (4) yétip ve bir ğüşede 'ibâdet kıla turur érdi ve hıç kim anı tanımadı kim ol Hürmüzniñg oğlı (5) turur ve Behrām eşitti kim Pervîz kaçtı bildi kim anıñg mekri kâr kıldı ve Behrām Pervîzdin (6) kıorğa turur érdi kim anıñg bilen ğarb kılgay ve çerigi anıñg hevâsı kılgay andın kim Behrām (7) çerigge aytıp érdi

kim velāyet Pervīzniᅡ. Çün haber kēldi kim Pervīz kaçtı bildi kim anıᅡ ᅡleti (8) iş kıldı emīn boldı ve çerig yıᅡdı ve ayttı: Hürmüz bildi kim biz aᅡᅡa muᅡalif boldük ve Pervīzni (9) pādšāᅡ köterdüᅡ anı öltürdi bu çerig Hürmüzge tebāᅡ boldılar. Pes Behrāmᅡa ayttılar: né (10) körer-sén biz baralıᅡ Hürmüz bilen ᅡarb kılalıᅡ ve anı öltüreliᅡ anıᅡ oᅡlı bar kıçık (11) atı Şehriyār anı melikke olturᅡuzalıᅡ. Barça çerig Behrāmᅡa ayttılar: şavāᅡ bu turur kim sén (12) ayttıᅡ ve Behrām çerigini Reydin aldı ve Medāyınᅡa yüzlendi Hürmüz sarı. Çün hürmüzᅡa haber boldı toᅡᅡandı (13) ve bildi kim ᅡaᅡā kıldı Behrāmniᅡ işige ve şitāᅡ kıldı ve çerigni ve ra'ıyyetni mübidler mübidini yıᅡdı (14) ve ayttı: Behrām kēldi biziᅡ muᅡālefetimizge né körer-siz ve né dér-siz? Él barça ᅡāmūş boldılar ve mübidler (15) mübidi ayttı: melik munda né déᅡey? Ayttı: mén bilür-mén kim Behrāmniᅡ işige şitāᅡ kıldım ve ᅡaᅡā kıldım ve anıᅡ (16) çulduᅡı evvel yoᅡ érđi kim mén bérđim Yezdān-ı Baᅡşışniᅡ söziᅡe kirdi ol kün kim ᅡanımetlerni (17) 'arza kıldı méniᅡ köᅡᅡlümüni aᅡᅡa tebāᅡ kıldı émdi maşlaᅡat ol turur kim Yezdān-ı Baᅡşışni Behrāmᅡa yiberᅡey- (18) –mén ve aytay kim bu érđi kim méniᅡ köᅡᅡlümüni saᅡᅡa yaman kıldı muᅡᅡ saᅡᅡa yiberdim ᅡ'āᅡ öltür ᅡ'āᅡ tirᅡüz (19) ve Behrām kerīm turur. Çün Yezdān-ı Baᅡşışni körse ol 'özr ᅡoᅡᅡay şāyed kim 'afv kıᅡᅡay ve 'özrin ᅡabül kıᅡᅡay (20) çün méniᅡ peyᅡāmım aᅡᅡa yétse itā'atᅡa yine kélᅡey. Mübidler mübidi ayttı: yaᅡşı tedbīriᅡ turur. Barça pesend kıldılar (21) ol tedbīrini ve Hürmüz Yezdān-ı Baᅡşışᅡa kışı yiberdi ve tiledi hem ol mecliste bu söz aᅡᅡa 'arza (22) kıldı ol ayttı: melikniᅡ yaşı uzun bolsun méniᅡ cānım melik fedāᅡı bolsun mén barayın tā Behrām- (23) -niᅡ köᅡᅡli méndin ᅡoş bolᅡay ve eᅡer méni 'uᅡūbet kılsa ve eᅡer öltürse melik işi yaᅡşı bolsun. Hürmüz

[299b]

(1) andın şükr kıldı ve buyurđı kim yıraᅡ kıᅡ ve bar. Yezdān-ı Baᅡşış Hürmüz nāmesin aldı ve taşᅡarı (2) çıᅡdı ve sefer yaraᅡın kıldı ve Yezdān-ı Baᅡşışniᅡ 'amekisiniᅡ oᅡlı zindānda érđi kim Hürmüz (3) salıp érđi ᅡünāᅡı bilen. Çün kışı zindānda ᅡaber taptı kim Yezdān-ı Baᅡşış bara turur nāme (4) bitidi aᅡᅡa kim: sén bara-sén ve méniᅡ köᅡᅡlüm saᅡᅡa ᅡaldı ve saᅡᅡa méndin yaᅡınıraᅡ ᅡarındaş (5) yoᅡ turur ve méndin hem ᅡaᅡırraᅡ yoᅡ turur ve méni meliktin tile tā bu seferde séniᅡ bilen (6) baray ölümde ve tirigligte séniᅡ bilen bolay. Yezdān-ı Baᅡşış melik Hürmüzge ruᅡ'a bitidi ve anı (7) tiledi. Hürmüz aᅡᅡa baᅡışladı. Pes ol kışı anıᅡ bilen bardı çün Hemedāᅡᅡa yéttiler tüştiler anıᅡ (8) ᅡaberi Behrāmᅡa yétti ve Behrām Rey éşikige çerig bilen olturup érđi

şād boldı ve niyyet (9) kıldı kim ‘özrin qabül kılgay ve aṅga ḥ̄āste bergey ve Hürmüz bilen şulḥ kılgay. Pes Yezdān-ı Baḥşış (10) serāyda tüşti serāy égesige ayttı: bu şehirde ḥiç kâhine bar turur tā anı tilegey. Ayttı: ḥatunı (11) bar turur keltürdiler perı tutgen ḥatun érđi. Yezdān-ı Baḥşış anıṅ bilen yalguz olturđı (12) ve andın sordı kim: biziṅ işimiz né bolğay, bu seferniṅ āhiride né bolğay, ol Behrām allıga ve méniṅ (13) bilen né mu‘āmelāt kılgay? Ḥatun ayttı: sên ol meliktin né qorqar-sên, sên öz helākıṅnı (14) özüṅ bilen élte-sên. Çün bu ḥadıṣ kıldı ‘amekisiniṅ oḡlı serāy eşikini açtı (15) ve kirdi ve ol ḥatun āheste āheste ayttı kim: séniṅ helākıṅ muniṅ qolıda turur. Andaḡ kim (16) ol eşitti ve Yezdān-ı Baḥşışni tokqanıda müneccimler ḥükm kılıp érdiler kim: séniṅ helākıṅ kişi- (17) –niṅ qolıga bolğay kim séniṅ tilingdin zindāndın ḥalāş bolğay ve séniṅ ölümüṅ ‘amekiṅ (18) oḡlıniṅ qolıga bolğay. Çün bu ḥatun bu söz ayttı müneccimler sözi yadıga kéldi bu ḥatunğa (19) ayttı: çın ayttıṅ ve ḥatun taşqarı çıḡdı ‘amekisiniṅ oḡlı olturđı Yezdān-ı Baḥşış méniṅ (20) bir sözüm bar melikke kim méndin ve andın özge kişi bilmegey ve mén aṅga nāme bitiyin andaḡ maḥrem kişim (21) yoḡ nāme yibergeli séndin özge kérek kim sên éltip melikke bérseṅ {cevābın keltürseṅ} andaḡ kim Behrām bilmegey (22) eger sên kélseṅ mén tirig qalsam séniṅ ḥaqqıṅnı edā kılay. ‘Amminiṅ oḡlı ayttı: qabül kıldım (23) ve barur |mén|⁷³. Yaraḡın kıldı ve Yezdān-ı Baḥşış melikke nāme bitidi kim: bu kişi kim meliktin tiledim muṅ yine yiberdim

[300a]

(1) kérek kim melik buyurgey tā anı fi'l-ḥāl öltürgeyler kim ol ölümge vācib turur ve nāmeni mühr kıldı ve ‘ameki- (2) –siniṅ oḡlıga bérđi ol nāmeni aldı ve taşqarı çıḡdı özi bilen endişe kıldı kim mén Hürmüzge nége (3) barayın kim bir yıl anıṅ zindānıda érdim aṅga néçük barayın ve nāmeni açtı ve oḡudı ve maẓmūnı bildi (4) ḡaẓabta boldı kılıç savḡurđı ve Yezdān-ı Baḥşış allıga kirdi çün anı kördi ayttı: yā ‘amm oḡlı şitāb kıлма (5) mén saṅga bir söz⁷⁴ aytay. Anıṅ sözige baqmadı kılıç bilen çaptı ve öltürđi ve Behrāmğa bardı Yezdān-ı Baḥşış- (6) –niṅ başını Behrāmğa éltti ve allıga saldı kim: bu Yezdān-ı Baḥşışniṅ başı turur ol fāsiḡ kim Hürmüz köṅlin (7) saṅga yaman kıldı émdi saṅga kéle turur érđi kim saṅga firīb bergey ve helāk kılgay ve mén Medāyindin aṅga (8) yoldaş boldum fırsat taptım anı öltürdüm ve başın keltürdüm. Behrāmge yaman endūḡ kéldi ve şulḥ tedbīrin (9) yine saldı ve ayttı: yā fāsiḡ mundaḡ fāzıl vezīrni öltürdüṅ kim

⁷³ Metindeki cümle ve anlam akışı düşünülduğünde eksik yazıldığı anlaşılmalıdır.

⁷⁴ Metinde: سوزيكا

meliktin kéle turur érdi şulh kılğalı kim ‘özü kılğay (10) fi’l-hâl buyurdu tā anı öltürdiler. Pes Yezdān-ı Baḥşışniṅ haberi Hürmüzge keldi barça vezīrlar ve deberler ve (11) serhengler ve mübidler ğam-ğın boldılar andın kim ol barça élge mehter érdi ve barçadın dānāraḫ ve büzürg-vār- (12) –raḫ érdi barça Hürmüzge melāmet kıldılar kim bir söz kim ol naşḫattın ayttı sēn anı düşmenge yiberdiṅ (13) tā yolda helāk boldı bed-baḫtınıṅ kılğay ve birbirge ittifāḫ kıldılar kim néce biz bu Türkniṅ maḥāllini tartalıṅ (14) ve ḫan tökmekini barçanıṅ köṅgli aṅga yaman boldı ve Bendüy ve Biştām ki zindānda érdiler Pervīzniṅ taḡayı (15) bu haber eşittiler ve Bendüy çerig mehterleriḡa kişi yiberdi kim néce anıṅ belāsın tartgey-siz anı meliktin (16) çıḡarıṅ ve oḡlı Pervīzni Āzerbaycāndın keltürüṅ ve melikke olturğuzuṅ ékevlen (17) sizge fermān kötereliṅ ve Pervīzniṅ dād ve ‘adliṅ ḫabül kılalıṅ. Pes élge bu söz hoş yaḫtı icābet kıldılar (18) mī’ād küni yıḡıldılar ve zindān eşikin sındurdılar Bendüy ve Biştāmni çıḡardılar ve Hürmüz allıḡa bar- (19) –dılar ve tāc başıdın aldılar ve taḫttın tüşürdiler ve éki közin oydılar ve yine kün tāc Bendüy bilen (20) Pervīzge yiberdiler Āzerbaycānge ve anı tilediler ve melik Pervīz āteş-hānede ‘ibādet kıla turur (21) érdi Bendüy kirdi ve tāc başıḡa koydı ve él āḡāh boldılar ve Āzerbaycānda barça él keldiler ve (22) Pervīzge selām kıldılar ve yér öptiler yine kün Bendüy anı aldı ve Medāyinge keldi ve pādşāhlıḡa olturğuzdı. (23) Pervīz aḫbārı Behrām-ı Çübīn bilen çün Pervīz melikke olturdu ve tāc başıḡa koydı ve {ḫalk} aṅga <?> kıldılar ve ol

[300b]

(1) cevāb bérdi ve yaḫşılıḡ ayttı ve ḫuṭbe kıldı ve dād ve ‘adl va ‘desi kıldı ve él tarḫadılar ve Pervīz (2) taḫttın tüşti ve atası allıḡa bardı yayaḫ ve yér öpti ve bisyār yıḡladı ve ant içti kim ol (3) sözler kim saṅga ayttılar ve ol direm ki Behrām soḡup érdi mén āḡāh yoḫ érdim ve bilmedim ve (4) buyurmadım anı Behrām kıldı ve dédi kim méni séniṅ bilen yaman kılğay ve bu iş kim bu él kıldılar (5) mén pesend kılmadım eger bu melikni ḫabül kılmamam érdi bu melikni él bu hānedāndın çıḡarurlar érdi (6) ve séniṅ ferzendleriṅdin çıḡar érdi. Pes Hürmüz anıṅ ‘özrin ḫabül kıldı ve ayttı: bildim sēn ol (7) kişi iş kim Behrām kıldı ḫaberiṅ yoḫ ve bu kim bu él kıldılar pesend kılmadıṅ ve yaḫşılıḡ kıldıṅ kim melikni (8) ḫabül kıldıṅ ve mén séniṅ bilen bolay tedbīr ve rāyda velī méniṅ ḫācetim sēn|din| ol turur kim bu él (9) kim méni bu hāl kıldılar dādımni alardın alḡay-sēn. Pervīz ayttı: fermān kılay ammā alarḡa (10) şitāb kılmam kim él méndin köṅül savutmageyler ve Behrām téḡ düşmen allımda turur ve melikke ḫama‘ kılıp (11)

turur. Pes méniᅅg işim yaᅅşı bolsa ve mén andın emîn bolay ve melik maᅅga toᅅtasun séniᅅg dâdiᅅgı (12) alay. Hürmüzniᅅg köᅅgli yaᅅşı boldı ve aᅅga şükr kıldı ve Behrāmga ᅅaber boldı kim él Hürmüzniᅅg közin (13) kör kıldılar ve melik Pervîzge bérđiler. Behrām köᅅgül koyup érđi kim Hürmüz bilen şulᅅ kılgay ve aniᅅg (14) tâ‘atıga kélgey bu cihettin şulᅅni ber-ᅅaraf kıldı ve Pervîzge köᅅgli yaman boldı ve töhmet kıldı (15) Pervîzge bu yamanlıᅅ kim Hürmüzge kıldı ve niyyet kıldı kim Pervîz bilen ᅅarb kılgay ve melik andın alᅅay (16) ve Hürmüzge bérgey özi Hürmüz allıga turgey ve çérig yıᅅdı ve alarᅅa Hürmüz ᅅaberin ayttı élniᅅg (17) içi köydi ve Behrām yıᅅladı ve él yıᅅladılar ve élge ayttı: eger Hürmüz biziᅅg bilen yaman bardı ol (18) yaᅅşılıᅅ kılip érđi ve bizni öz éşikidin munça ᅅāste bilen in‘âm kıldı ve ol yamanlıᅅ Hürmüzdin (19) yok érđi Yezdân-ı Baᅅşıştin érđi. Pes āᅅir anı bizge yiberdi ve aniᅅg ᅅaᅅkı bizge vâcib turur (20) kim biz bargey-biz ve Pervîz bilen ᅅarb kılgay-biz kim sitem-kâr turur ve bu barça ol kıldı tâ melik (21) Hürmüz mundaᅅ boldı. Biz aniᅅg bilen ᅅarb kılalıᅅ ve melikni andın alıp Hürmüzge béreliᅅg. Él ayttilar: (22) fermân saᅅga turur söz bu turur kim sên ayttıᅅg ve barça aniᅅg bilen bi‘at kıldılar ve Reydin (23) çérig tartıp çıᅅdılar ve Medâyin sarı yüzlendiler. Pes ᅅaber Pervîzga yétti kim Behrām kélđi ve Hürmüz

[301a]

(1) tiley turur ve melikni Hürmüzge bérgey. Pervîz çérig yıᅅdı ve Behrām allıga bardı ᅅilvân ‘aᅅabe- (2) –siᅅa tüşti ve éki çérig ᅅilvân ‘aᅅabesiᅅa yıᅅıldılar ve her kişi bir yérde tüştiler (3) yine kün Pervîz yalᅅuz çérigtin ayırdılar ve Behrām çérigi sarı kélđi Bendüy Bistâm bilen (4) çérig muᅅâbelesiᅅa turdı ve ayttı kim: Behrāmga aytıᅅg tâ yalᅅuz çıᅅay kim aniᅅg bilen sözleşeliᅅg. (5) Behrām atlanıp çıᅅdı silâᅅsız Merdân Şâᅅ ve Behrām Siyâvuşân aniᅅg bilen érdiler ve ékisi (6) muᅅâbele turdılar. Pervîz ayttı: yâ Behrām yâ ᅅorasân sipeᅅ-büdi ve melikler çériginiᅅg sâlari (7) mén bilür-mén kim séniᅅg maᅅga né dostluᅅuᅅg bar ve bilür-mén kim yérde anı (8) renciᅅg bar ve Hürmüz ᅅaᅅkıᅅgı tanımadı ᅅudây aᅅga cezâ bérđi ve melikni andın aldı (9) eger sên méniᅅg tâ‘atımge kélseᅅg séni ᅅarındaşlar mertebesigi yétkürey ve ᅅaᅅkıᅅgı (10) biley. Behrām ayttı kim: sên ki méni büzürg mertebega yétkürgey-sên? Ayttı: mén Kisrâ-mén. Behrām (11) ayttı: yalᅅan aytur-sên eger sên Hürmüz oᅅli bolsaᅅg érđi aᅅga anı saᅅınmas (12) érđiᅅg ve élni koyduᅅg tâ anı kör kıldılar ve taᅅttın yıᅅtılar ve melik özüᅅg aldıᅅg (13) oᅅul ata bilen mundaᅅ mu‘âmelât⁷⁵ ᅅaçan kılgay kim sên kıldıᅅg? Pervîzge açıᅅ kélđi

⁷⁵ Metinde: معاملات

(14) ve ayttı: él bilürler kim muni mén kılmadım eger bahâne tiler-sén sén bilür-sén baq kim né (15) kılgay-sén? Ayttı: mén Hürmüz dādım séndin alay ve Bendüy ve Bisṭāmdın ve ol kişiler kim (16) Hürmüzge sitem kıldılar ve melikni Hürmüzge bérey andaq kim anıṅ ḥaqqı turur ve özüm anıṅ (17) allıḡa turay. Pervīz ayttı: yā fāsıḡ séni melik almak ve bérme bilén né iş turur ve sén melik (18) eholidin né bolḡay-sén ve séniṅ munça şefaḡatıṅ ḡālāgeçe Hürmüzge ḡaydın érđi kim aṅḡa (19) ‘āṣı bolduṅ ve ṭā‘atıdın çıḡdıṅ? Behrām ayttı: yā ḡarām-zāde sén érđiṅ kim mén aṅḡa (20) ‘āṣı boldum sén ‘āṣı bolduṅ ve ḡased kıldıṅ ve aṅḡa méndin yaman ayttıṅ ve ḡoymadıṅ (21) tā méniṅ ḡaqqım tanıḡey. Mén émdi anıṅ ḡaqqıṅ tanıḡay-mén ve sitem andın köterey (22) ve melik séndin alay ve aṅḡa bérey. Pervīz ayttı: velā kerāmet yā fāsıḡ hem <?> yine ḡayttılar (23) birbirdin. Çün yine kün érđi çérigler muḡābele kéldiler Behrām öz çérigidin çıḡdı

[301b]

(1) ve Pervīz çérigige ayttı: yā ‘Acem serhengleri Ḥudāydın uyatmas-siz kim öz pādşāhıṅız (2) Hürmüzni taḡttın ḡuyı tartıp melikni andın aldıṅız ve özüṅizni rüsvā kıldıṅız tamām (3) ‘Acemde cihān ḡalḡı sizge la‘net kılgay ve herḡiz sizdin burna çérigtin ve ra‘iyettin kişi öz (4) melikige mundaḡ kılmay turur kim siz kıldıṅız émdi mén Ḥudāydın nuşret tiler-mén. Pes tamām (5) çérig ayttılar: çın ayta turur Behrām bu iş kim biz kıldük herḡiz kişi kıлмаḡay. Pes Pervīz (6) çérigi Pervīzdin yüz évürdiler ve ḡazabta boldılar Pervīz müteḡayyir ḡaldı on kişi ve (7) éki ṭaḡayisi bilen ve Hürmüz Ḥarābir Zeyn ve büzüḡ Deper aṅḡa ayttılar: yā Pervīz né işke ḡaldıṅ (8) sén bu çérig bilen ḡarb kıla almaḡay-sén ve tamām çérig séndin ḡayttılar sén hem ḡayt. Pervīz (9) ḡayttı ve Medāyınḡa yüzlendi Behrām yalḡuz soṅıdın çaptı çün yaḡın yétti Pervīz kéyin (10) baḡtı Behrāmni kördi kim yalḡuz kéle turur Pervīz oḡı yayḡe⁷⁶ ḡoydı ve Behrām silāḡ bilen érđi ayttı: (11) eger bu oḡ Behrāmḡa ursam kār kıлмаḡay kördi atıṅ köksi açuḡ érđi oḡnı atıṅ (12) köksige urdı atı kötin olturđı Behrām attın ayrıldı anıṅ bilen <?> atı yoḡ (13) érđi turdı tā <?> atı yétti Pervīz Behrāmdın ıraḡ bardı ve Behrām kıçkırdı kim: yā ḡarām- (14) –zāde séni ḡoymaḡay-mén ve Pervīz Medāyınḡa kirdi ve atasıḡa ayttı kim: barça çérig Behrām (15) sarı boldılar ve biz yalḡuz ḡaldük on kişi bilen ḡaytmektin özge çāre körmedük (16) ve aytmadı kim Behrām séni melikke olturḡuzḡey. Pes ayttı: yā ata émdi mén ḡayda baray tā maṅḡa nuşret (17) kılgay Nu‘mān sarı baray

⁷⁶ Metinde: بکا

ya kayda baray? Atası ayttı: ‘Arab çérigi dervîş turur ve Nu‘mānga (18) māl yok turur kim saᅇga bérgey ve alar oğrılar tururlar meliktin endîşe kılmāgaylar Qayşer (19) sarı bar Rümge kim aᅇga hem çérig bar hem māl ve hem silāᅇ ol saᅇga meded kılgay ve melik saᅇga bérgey (20) ve ol méniᅇg dostum turur kim ménŞām meliki aᅇga bérdim ve anıᅇg bilen şulᅇ kıldım ol séniᅇg (21) ᅇaᅇkıᅇg tanıgay. Pervîz atasını bedrüd kıldı ve çıgdı ve ᅇaᅇayılırıga ayttı: Qayşer sarı (22) barur-biz kim atam mundaᅇ buyurdı ve bardı ve ᅇaᅇayilerini éltti ve ol on kişi anıᅇg (23) bilen bardılar pāre’î Medāyindin bardılar ᅇaᅇayileri turdılar özleri bilen ayttılar:

[302a]

(1) bu tedbîr émes kim biz kıldük çün Behrām Medāyinge kirse Hürmüzni melikke olturguzᅇay özi iş (2) başlaᅇay biziᅇg soᅇgumızdın kişi yibergey ve bizni tutgey eger tapmasa Hürmüz Qayşerᅇa kişi yibergey (3) şavāb ol turur kim Hürmüzni yér yüzidin itürgey-biz alar Pervîzge ayttılar: sén barᅇil kim biz (4) bir şehrge barıp {yırakᅇ} kılgay-biz ve séniᅇg soᅇgundın yine kélgay-biz ve aytmadılar kim né kılgay-biz. (5) Pervîz ᅇayāl kıldı kim alar ᅇalıp Behrāmᅇa bargeyler at sürdi ve bardı ol on kişi bilen (6) ve köᅇgli ᅇaᅇayileridin āzürde boldı ékisi ᅇayttılar ve şehrᅇa kirdiler ve kūşᅇge kirdiler ᅇatunlar (7) ve kenîzeklerni kördiler yıᅇlamaᅇa meşᅇül Pervîzniᅇg barmaᅇᅇa pes alar ayttılar: melik bilen sözüimiz bar (8) yalᅇuz kélip-biz Pervîzdin peyāmî kéltürüp-biz déᅇ kéldiler ve Hürmüzniᅇg ᅇolların baᅇladılar (9) ve ‘imāme boynıᅇa saldılar ve boᅇup öltürdiler ve çıgdılar ve atlanıp Pervîz soᅇᅇıdın (10) bardılar ve aᅇga yéttiler Pervîz şād boldı ve alar aᅇga ayttılar: öydin némerse aldük ve ‘ıyālları (11) bedrüd kıldük ve aytmadılar kim Hürmüzni öltürdük ve şitāb bilen bardılar ᅇapmek bilen ve Pervîz (12) bardı yārānları bilen ve üç künlük ‘Irāᅇtın çıgdılar ve kéᅇe kündüz ᅇapa turur érdiler (13) tā Şām ᅇaddıᅇa yéttiler ve emīn boldılar irāᅇtın şavma‘a kördiler anda bardılar ve tüştiler pes (14) rāhib ᅇuruᅇ nān kéltürdi ve <?>-ni tanımadı pes ol nānnı suᅇe épitip yédiler Pervîz (15) uyuhladı üç kün érdi kim uyuhlamay turur érdi başın Bendüyniᅇg tizige ᅇoydı ve yattı (16) her kişi andaᅇ yattılar Behrām-ı Çübīn Medāyınᅇa kirdi çün éştitti kim Hürmüzni öltürdiler anıᅇg (17) tedbîri yaman boldı ve sordı kim: Pervîz ᅇay sarı ᅇaᅇtı? Ayttılar: Şām sarı ve Rümᅇa barᅇay Qayşerᅇa (18) ve Behrām-ı Çübīn vilāyette bir yıl érdi Medāyinde. Pes Behrām-ı Çübīn Siyāvuşāᅇga ayttı: tört miᅇg (19) kişi alıp Pervîz soᅇᅇıdın barıp bu āsüde atlar bilen ᅇapıp her ᅇayda tapsaᅇᅇ ᅇaytar ve Pervîz (20) yārānları bilen rāhib şavma‘asıᅇa yatıp érdi andın rāhib kıᅇᅇırdı kim: né yatıp-siz kim

çerig (21) keldi ve ayttılar: kayda turur? Ayttı: éki yıgaç yolda köre turur-mén ve alar yerleride katakaldılar (22) ve bildiler kim alarnı tiley kéle tururlar köngül ölümge koydılar. Perviz ayttı: né iş kılalıng

[302b]

(1) kéngesi aytıng kim hıred-mendler her néçe mütehayyir bolsalar ‘aql alar bilen turur ve ‘aqlıga her néçe büzürg iş tursa (2) ‘aql anıng bilen turur. Bendüy ayttı: mén bir hilet kıla alğay-mén kim séni halāş kılgay-mén ve özüm (3) ölümge bargey. Perviz ayttı: yā tağayi şayed kim barmağay-sén ve cān Hūdāyınıng kolidā turur eger sén (4) ölseñg ve mén kılsam sañga fahri bolğay cāvidāne eger sén halāş bolsañg ‘izz ve şerefiñg artkay. (5) Bendüy ayttı: tamām tonlarıñgı çıgar ve mañga bér özünğ atlanıp yārānlarıñg bilen barğıl (6) ve alarnı mañga koy. Perviz pādşāhāne tonlarnı çıgardı ve Bendüyga bérđi ve özi Bisām (7) ve yārānları bilen bardı Bendüy Perviz tonlarnı kéydi ve rāhibga ayttı: eger bu söz aytsañg (8) séni öltürey. Rāhib ayttı: her né kılsañg kııl. Bendüy zerd<?> ton kéydi ve muraşsa ‘işābe⁷⁷ bağladı (9) ve şavma‘ağa⁷⁸ tamıga turdı eşikini bağladı tā çerig yétti anı kördiler ol tonlar bilen (10) ve güherler bilen āf-tābda çerāg tég tābiş kıla turur érđi şekk kılmadılar kim ol melik turur (11) çerig şavma‘a tégresige tüştiler pes Bendüy tamdın tüşti ve öz tonın kéydi ve tamge (12) çıgdı ve ayttı kim: mén Bendüy-mén béginizge aytıng kim yakın kélsün tā Kısradın peyāmī bérey (13) Behrām Siyāvuşān çerigtin çıgdı ve şavma‘ağa yakın keldi Bendüy añga selām kıldı ve Perviz selāmın (14) bérđi ve ayttı kim: Kısra Perviz sañga selām kıla turur ve ayta turur: El-ğamdü lillāh⁷⁹ kim sén keldiñg (15) biziñg soñgımızdın kim sén hem bizdin-sén ve Behrām anı tanıdı ve selām kıldı ve ayttı: mén Pervizniñg (16) bendesi-mén. Bendüy ayttı: Perviz ayta turur bu kün üç kün turur kim mén at çapa turur-mén (17) āzürde bolup-mén bilür-mén kim sañga barmek kérek özni Hūdāy kažāsıga tapşurmek kérek (18) eger maşlahat körseñg bir kün tüş ve kéçe ferāgat kııl-sén ve biz hem tañgla mén çıgıp körünüş (19) kılay. Behrām Siyāvuşān ayttı: ni‘am ve kirāme az némerse melik Pervizniñg sañga turur haqq turur (20) ve ol kün ötti çün āf-tāb ayaqtı Bendüy şavma‘a tamıga çıgdı ve Behrāmı okudı ve ayttı: (21) Perviz ayta turur sén bu kün bizge yahşılık kıldıñg ve amān bérđiñg tā kéçe kirdi ve qarangu (22) boldı kérek kim bu kéçe hem şabr kılsañg tā tañgla şabāh baralıñg. Behrām ayttı: andağ bolsun. Pes çerigini

⁷⁷ Metinde: عضایه

⁷⁸ Metinde: صومیغه

⁷⁹ Allah'a hamd olsun, Allah'a şükür.

4. SÖZLÜK

4. 1. Genel Terimler Sözlüğü

Aa

ābādān (f.s.)	:	şen, mâmur, bayındır.
ābādānlık (f. + t.)	:	şenlik, mâmurluk, bayındırlık.
abrū (f.s.)	:	1. yüz suyu, yüz aklı, ırz, namus. 2. şeref, haysiyet.
abuşka	:	kadının koca, ihtiyar, yaşlı.
‘acāyib (a.s.)	:	tuhaf, ilginç, acaip.
‘aceb (a.i.)	:	acaba, hayret, gariplik, şaşılacak şey.
āciz (a.s.)	:	eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz, güçsüz, zayıf.
aç	:	aç, tok olmayan.
aç-	:	açmak.
açığ	:	sinir, öfke, kızgınlık hali.
açığlan-	:	sinirlenmek, öfkelenmek, kızmak.
açlık	:	açlık, yokluk, kıtlık.
açuğ	:	açık.
‘adāvet (a.i.)	:	düşmanlık, yağılık, buğz.
‘aded (a.i.)	:	sayı.
ādem (a.i.)	:	1. ilk insan, Âdem Peygamber. 2. insan, adam.
ādem-ḥār (a.f.b.s.)	:	insan yiyici.
ādemī (a.f.s.c.)	:	âdemoğlu.
‘ādet (a.i.)	:	gelenek, görenek, usul, alışkanlık, tabiat.
‘ādīl (a.s.)	:	doğruluk gösteren, doğru, adaletli.
‘adl (a.i.)	:	doğruluk.
āf-tāb (f.b.i.)	:	güneş.
‘afv (a.i.)	:	suçu bağışlama, af.
ağā	:	abi, ağabey, yaşça büyük olan erkek kardeş.
āgāh (f.s.)	:	bilgili, haberli, uyanık. (bkz. āgeh).

ağar	:	oturaklı, ağır.
āgeh (f.s.)	:	bilgili, haberli, uyanık. (bkz. āgāh).
ağır	:	ağır, zor, güç, yavaş.
aḥbār (a.i.)	:	haberler, ortada dönen söylentiler.
‘ahd (a.i.)	:	söz verme, ant, yemin.
āheng (fi.)	:	niyet, amaç, maksat.
āheste (f.s.)	:	yavaş, ağır, yavaş yavaş.
‘ahid-nāme (a.f.b.i.)	:	antlaşma şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan kağıt.
āḥir (a.zf.)	:	nihayet, son, son olarak.
aḥsent (a.)	:	aferin, varol, iyi, pekala, pek güzel, güzel.
aḥvāl (a.i.)	:	haller, durumlar, oluşlar.
aḳ	:	ak, beyaz.
aḳ-	:	akmak.
‘aḳabe (a.i.)	:	tepe, yokuş, zorlu geçit, tehlikeli an.
‘āḳıl (a.s.)	:	akıllı kimse, akıl sahibi.
‘aḳl (a.i.)	:	akıl, us.
āḳṭā‘ (a.i.c.)	:	1. kesmeler; kırılmalar. 2. beylik araziler.
al-	:	almak.
‘alāmet (a.i.)	:	işaret, iz, belge, nişan.
alar	:	onlar.
‘ālem (a.i.)	:	Dünya, cihan.
‘aleyhi’s-selām (a.cü.)	:	“O’na selam olsun!” manasında peygamberin adı anılırken kullanılan söz.
‘ālim (a.s.)	:	çok okumuş, bilgin.
all	:	ön, huzur.
altınçı	:	altıncı: 6.
altun	:	altın.
‘ām (a.i.)	:	sene yıl.
a‘mā (a.s.)	:	1. kör. 2. cahil.
amān (a.i.)	:	1. eminlik, korkusuzluk. 2. bağış, bağışlama.

'ameki (a.i.)	:	amca. (bkz. 'amm)
'amel (a.i.)	:	iş, hareket, niyet
'amm (a.i.)	:	amca, babanın kardeşi. (bkz. 'ameki).
ammā (a.e.)	:	ama, fakat, lakin, öyle ki, ancak.
'ämme (a.i.)	:	umuma, halk.
'amūd (a.i.)	:	direk.
ana	:	anne.
ança	:	o kadar, onun kadar, onun gibi, öyle.
anda	:	onda, orada, o yerde, o zamanda.
andağ	:	öyle, o derece, o şekilde.
andım	:	ondan, o yerden, o zamandan, o sebepten.
'anh (a.zf.)	:	ondan.
ansız	:	onsuz.
ant	:	ant, yemin.
'ār (a.i.)	:	utanma, ar.
ara	:	ara, orta, iki şeyin arası.
a'rābī (a.s.c.)	:	çölde yaşayan Arab.
'arabī (a.s.)	:	1. Arap kavmine mensup. 2. arapça, Arap dili.
ārām (f.i.)	:	1. durma, eğlenme, dinlenme. 2. yerleşme, istirahat etme; karar kılma.
ārāmīde (f.s.)	:	Dinlenen, rahat olan, rahatta ve sükûn halinde bulunan.
ārāste (f.s.)	:	bezenmiş, süslenmiş.
arı-	:	temizleme, paklama.
arığ (1)	:	su akacak yer, yarık, ark.
arığ (2)	:	temiz, saf,
ārī (f.e.)	:	evet.
arş	:	bir uzunluk ölçüsü.
artuğ	:	fazla, çok.
artuğrak	:	daha fazla, daha çok.
artur-	:	artırmak, çoğaltmak.

arvana	:	dişi.
'arz (a.i.)	:	bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma. (bkz. 'arza).
'arza (a.i.)	:	bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma. (bkz. arz).
'arz-gāh (a.f.b.i.)	:	bir şeyi arz etmek için toplanılan yer.
ārzū (f.i.)	:	istek, heves.
as-	:	asmak.
āsān (f.s.)	:	kolay.
āsānlık (f.+t.)	:	kolaylık.
aşhāb (a.i.)	:	sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar.
'āşī (a.s.)	:	1. karşı gelen. 2. haydut. 3. günahkar.
aşīl (a.s.)	:	1. sağlam. 2. iyice kökleşmiş. 3. kendi adına hareket eden. 4. edepli, terbiyeli adam.
aşl (a.i.)	:	asıl, temel, esas, kök.
āsmān (f.i.)	:	gök, sema.
asra-	:	esirgemek, himaye etmek, korumak, saklamak.
āsūde (f.s.)	:	rahat, gairesiz, dinç olan.
'āşık (a.s.)	:	birine, bir şeye tutkun.
āşifte (f.s.)	:	1. perişan. 2. iffetsiz kadın.
āşikāre (f.s.)	:	belli, açık, meydanda olan.
āşina (f.s.)	:	1. bildik, tanıdık. 2. bilen, tanıyan.
at (1)	:	ad, isim.
at (2)	:	at, binek hayvan.
at-	:	atmak.
ata	:	baba, ata.
'aṭā (a.i.)	:	bağış, ihsan, bahşiş.
āteş-gede (f.b.i.)	:	ateşe tapanların ibadet ettikleri mabet. (bkz. āteş-ḥāne)
āteş-ḥāne (f.b.i.)	:	mecusi mabedi, ateşe tapanların ibadet yeri. (bkz. āteş-gede).
āteş-perest (f.b.i.)	:	ateşe tapan.

atlan-	:	atlanmak, ata binmek.
atlık (1)	:	adlı, isimli.
atlık (2)	:	atlı, ata binmiş kişi.
āvāz (f.i.)	:	ses, seda.
ay (1)	:	ay, otuz günlük zaman dilimi.
ay (2)	:	ay, kamer.
ay-	:	aymak, söylemek.
ayağ-	:	batmak.
ayağ	:	ayak. (krş. ayak).
ayağ	:	ayak. (krş. ayağ).
‘ayb (a.i.)	:	utanılacak şey, kusur, ayıp leke.
āyet (a.i.)	:	1. Kur’an’ın herhangi bir cümlesi. 2. alamet, nişan.
ayır-	:	iki şeyi birbirinden ayırmak.
aylan-	:	dönmek, yön değiştirmek, bir yere doğru yönelmek.
aylık	:	aylık.
‘ayş (a.i.)	:	yaşama.
ayt-	:	söylemek, demek, inşad etmek, nutk irad etmek.
az	:	az, yetmeyecek kadar olan.
az-	:	aklı gitmek, şaşırarak, bayılmak, afallamak.
‘azāb (a.i.)	:	işkence, keder.
āzād (f.s.)	:	hür, kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden.
āzādlik (f.+t.)	:	hürlik, serbestlik, özgürlük.
āzār (f.i.)	:	incitme, kırılma tekdîr.
‘azīz (a.s.)	:	muhterem, değerli, saygın.
azğur-	:	saptırmak, azdırmak, sinirlendirmek, kızdırmak.
‘azl (a.i.)	:	işinden çıkarma, yol verme.
‘azm (a.i.)	:	kasıt, niyet, karar.
āzürde (f.s.)	:	incinmiş, kırılmış, gücenmiş.
°azze ve celle (a.s.)	:	aziz ve celil olan.

Bb

bāb (a.i.)	:	mevzu, konu, bölüm.
bāc (f.i.)	:	vergi, harç.
bādām (f.i.)	:	badem.
bādiye (a.i.)	:	çöl, kır.
bāġ (f.i.)	:	bağ, büyük bahçe, bostan.
baġışla-	:	affetmek, bağışlamak.
baġla-	:	bağlamak.
baħr (a.i.)	:	deniz, büyük göl veya nehir.
baķ	:	bakmak, görmek.
bāk (f.i.)	:	korku, sakınma, kaygı.
bākī (a.s.)	:	1. kalıcı, ölümsüz, daimi. 2. artan, geri kalan, fazla.
balçġ	:	balçık, yapışkan çamur.
balġ	:	balık.
balıġçı	:	balıkçı, balık tutan kişi.
bar	:	var, mevcut, bulunan şey.
bar-	:	varmak, gitmek, ulaşmak.
barça	:	hepsi, bütün, tüm.
barı	:	hepsi, tamamı, bütünü.
barlıġ	:	varlık, zengin, mal, mülk. (krş. barlıķ).
barlıķ	:	varlık, zengin, mal, mülk. (krş. barlıġ).
barmaġ	:	parmak
barmaķ	:	varmak, gitmek.
bas-	:	basmak, bir şeyin üzerine basmak.
basmek	:	basmak, baskın yapmak, yenmek.
baş	:	baş, kafa, ser.
başķa	:	bilinene benzemeyen, her zamankinden deġişik olan, her zamanki olmayan, ayrı, deġişik, öteki, özge.
bat	:	çabuk, hemen, tez, hızlı.

bat-	:	batmak, bir şeyin içine girmek, gömülmek.
bāṭl (a.s.)	:	boş, beyhude, yalan, çürük.
bay	:	zengin.
bāzār (f.i.)	:	pazar, çarşı, alışveriş yeri, Pazar yeri.
bāzergān (f.b.i.)	:	bezirgan, tacir.
bāzergānlık (f.+t.b.i)	:	bezirganlık, tüccarlık.
ba'zı (a.zf.)	:	birazı, bir kısmı, kimi.
bāzū (f.i.)	:	kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı.
bed (f.s.)	:	1. fenâ, yaramaz, çirkin. 2. kötülük.
bed-baht (f.b.s.)	:	bahtsız, bahtı kara, kara bahtlı talihsiz.
bed-ḥūy (f.b.s.)	:	kötü huylu, huysuz.
bed-ḥūyluk (f.+t.b.s.)	:	huysuzluk.
bed-mezheb (f.+t.b.s)	:	kötü yol, kötü mezheb.
bedrūd (f.i.)	:	vedâ, esenlik, esenleme.
bég	:	bey, reis, başkan.
béglik	:	beylik, reislik.
behre (f.i.)	:	hisse, pay, kısmet, nasip.
belâ (a.i.)	:	gam, keder, musibet, afet, ceza.
bél	:	insan gövdesinde göğüs ile karın, sırt ile kalçalar arasında daralmış bölüm, bu bölümün çevresi.
belī (f.e.)	:	evet.
be-nām (f.b.s.)	:	namlı, ünlü, meşhur.
bend (f.i.)	:	bağ, yular, rabıta, bağlama.
bende (f.i.)	:	kul, köle, bağlı.
benī (a.i.)	:	oğullar.
bér-	:	vermek.
berbād (f.s.)	:	1. mahvolmuş. 2.kötü, pis, berbat.
béri	:	beri, ...den beri, konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olan taraf.
bérk	:	sert, katı, sağlam, dayanıklı.

- bérkit-** : sıkıştırmak, sağlamlaştırmak, bağlamak, üst üste yığmak.
- ber-ṭaraf (f.a.b.s.)** : bir yana atılan, şöyle dursun, ne ise ne.
- bes (f.e.)** : yeter, yetişir, tamam, kafi.
- beşâret (a.i.)** : müjde, muştı.
- beterrek (f.+t.s.)** : daha fena, daha çirkin.
- beyân (a.i.)** : anlatma, açık söyleme, bildirme, ifade etme, dile getirme.
Beyân etmek açıklamak, dile getirmek.
- beyt (a.i.)** : 1. mesken, hane, ev, oda. 2. divan Yazını'nda, aynı ölçüde yazılan ve anlam yönünden birbirine bağlı olan iki dizelik şiir birimi.
- beyt'ül-maḫdis (a.b.i.)** : mukaddes ev, mukaddes yer.
- beytü'l-māl (a.i.)** : hazine, maliye hazinesi.
- bezm (f.i.)** : içkili, eğlenceli meclis, dernek.
- bī'at (a.i.)** : kabul ve tasdik muamelesi.
- bī-ḡāre (f.b.s.)** : zavallı, çaresiz.
- bī-ḡārelīḡ (f.+t.)** : çaresizlik.
- bī-dād-ger (f.b.s.)** : zalim, gaddar, hain.
- bī-dādliḡ (f.+t.)** : zalimlik. (bkz. bī-dādliḡ).
- bī-dādliḡ (f.+t.)** : zalimlik. (bkz. bī-dādliḡ).
- bī-edebliḡ (f.+t.)** : terbiyesizlik, edepsizlik.
- bī-ḡam (f.a.b.s.)** : gamsız, tasasız.
- bī'l-'Irāḡ (a.)** : Irak ile, Irak şehrinde.
- bihraḡ (f.+t.s.)** : daha iyi, yeḡ. (krş. bihrek).
- bihrek (f.+t.s.)** : daha iyi, yeḡ. (krş. bihraḡ).
- bī-kār (f.b.s.)** : karsız, bedelsiz, işsiz.
- bī-kes (f.b.s.)** : çaresiz, kimsesiz.
- bīl-** : bilmek.
- bilād (a.i. belde'nin c.)** : memleketler, şehirler, kasabalar.
- bilen** : beraber, birlikte, ile. (krş. birle).
- bīm (f.i.)** : korku, tehlike.

bīnā (f.s.)	:	gören, görücü, göz.
binā (a.i.)	:	bina, ev, yapı: yapma, kurma.
birāder-zāde (f.b.i.)	:	kardeş çocuğu, yeğen.
birbir bilen	:	birbirleriyle, birbirlerine karşı.
biregü	:	bir kişi, birisi, her biri. (krş. birevgü).
birevgü	:	bir kişi, birisi, her biri. (krş. biregü).
birle	:	beraber, birlikte, ile. (krş. bilen).
bisāṭ(a.i.)	:	kilim, minder, döşeme, yaygı, keçe.
bisyār (f.s.)	:	çok.
bisyārlıg (f.+t.s.)	:	çokluk, fazlalık.
bī-şekk (f.a.b.s.)	:	şüphesiz.
bişür-	:	pişirmek.
bit-	:	bir şeyin bitmesi, tükenmesi.
biti-	:	yazı yazmak.
bitig	:	yazı.
bitiglig	:	yazılı.
bī-vefālīk (f.a.t.b.s.)	:	vefasızlık, hayırsızlık, döneklik.
bīzār (f.s.)	:	rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
bol-	:	olmak fiili.
bostān (f.i.)	:	sebze bahçesi.
boy	:	vücut, boy, kadd.
boylük	:	boylu.
boz-	:	bozmak, tahrip etmek, dağıtmak.
bozuğ	:	bozuk, kötü, dağlık yer, verimsiz yer, verimi düşmüş yer. (krş. bozük, bozuğ).
bozuğ	:	bozuk, kötü, dağlık yer, verimsiz yer, verimi düşmüş yer. (krş. bozük, bozuğ).
bozuğluk	:	bozukluk, kötülük, dağmıklık, tahrip edilmiş.
bozük	:	bozuk, kötü, dağlık yer, verimsiz yer. (krş. bozuğ, bozuğ).
böl-	:	bölmek, bir bütünü iki ya da daha çok parçaya ayırmak.

buğday	:	buğday, başaktan ayrılmış besin olarak yararlanılan tanesi.
buhti (a.)	:	iki hörgüçlü Horasan devesi.
bul-	:	bulmak.
bular	:	bunlar, bu kişiler.
bulğan-	:	bulanmak, duruluğunu, berraklığını yitirmek.
burna	:	önce, evvel, ilk.
burnağı	:	önceki, evvelki.
bur(u)n	:	burun.
bursu	:	yazın biçilip kurutulup kış mevsiminde hayvanlara yedirilen alaf, kurutulmuş yonca.
buyur-	:	buyurmak, bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını kesin bir biçimde söylemek.
bülend (f.s.)	:	yüce, yüksek.
bülendrağ (f.+t.b.s.)	:	daha yüce, daha yüksek.
bülüg (a.i.)	:	ergenlik yaşına girme, ergenlik.
büt (f.i.)	:	put.
büt-	:	bitmek, sona ermek, yara kapanmak.
büt-hâne (f.b.i.)	:	puthâne.
bütker-	:	bitirmek, bir yere bitiştirmek, tamam etmek, örtmek.
büt-perest (f.b.s.)	:	puta tapan.
büt-perestlik (f.+t.b.s.)	:	putperestlik.
büün (a.i. batn'm c.)	:	karınlar, nesiller, soylar.
büyütân (a.+f.)	:	evler, konaklar, haneler.
büzürg (f.s.)	:	büyük, ulu, reis.
büzürlük (f.+t.)	:	büyüklik, ululuk.
büzürgrağ	:	daha büyük, daha ulu. (krş. büzürgrek).
büzürgrek	:	daha büyük, daha ulu. (krş. büzürgrağ).
büzürg-vâr (f.b.s.)	:	büyük, ulu, saygı-değer kimse.
büzürg-zâde (f.b.i.)	:	seçkin kişinin çocuğu, asilzade, kişizade.

Cc

cādū (f.i.)	:	cadı, büyücü.
cādūraḳ (f.+t.)	:	daha cadı, daha (iyi) büyücü.
cān (f.i.)	:	ruh, can, hayat.
cān-ver (f.b.s.)	:	canlı, yaşayan
cāsūs (a.i.)	:	casus, hafiye, gizli haberler öğrenerek veya sırları çözerek haber veren, çaşıt.
cāvidāne (f.s.)	:	daimi kalacak olan, sonrasız, ebedi, sonsuz, bengi.
cāyız (a.s.)	:	işlenmesinde cevaz olan; olabilir, olur.
cebelī (a.s.)	:	dağa ait, dağ ile ilgili.
cedd (a.i.)	:	dede, büyük baba, ananın veya babanınbabası.
cefā (a.i.)	:	eziyet, incinme.
cehl (a.i.)	:	bilmezlik.
cehre (a.i.)	:	açıkta olan, görünen, belli olan şey.
cehūd (a.i.)	:	yahudi, cıfit.
cehūdlik (a.+t.)	:	yahudilik. (krş. cehūdluḳ).
cehūdluḳ (a.+t.)	:	yahudilik. (krş. cehūdlik).
cem' (a.i.)	:	toplama, yığma, birden fazla insan, eşya ve hayvanı gösteren isim.
cemā'at (a.i.)	:	insan topluluğu.
cem'ī (a.s.)	:	cemiyete ait, cemiyetle ilgili.
cenāḥ (a.i.)	:	kanat, kuş kanadı.
cerāḥat (a.i.)	:	irin, yara.
ceres (a.i.)	:	çan, hayvanın boynuna takılan çingirak.
cerīde (a.i.)	:	1. gazete. 2. tutanak.
cevāb (a.i.)	:	sorulan şeye verilen karşılık, yanıt.
cevāhir (a.i.)	:	cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar.
cevr (a.i.)	:	haksızlık, eza, cefa, eziyet, zulüm, sitem.
cevşen (f.i.)	:	örme zırh, vaktiyle giyilen savaş elbisesi.

cezā (a.i.)	:	ceza, karşılık, azap.
cihān (f.i.)	:	dünya, alem.
cihet (a.i.)	:	yen, taraf, yön, yüz, yer.
cimā' (a.i.)	:	çiftleşme.
cināyet (a.i.)	:	adam öldürme veya o derecede ağır sayılan suç, canilik.
civān-merd (f.b.s.)	:	temiz, asil, cömert.
cizyet (a.i.)	:	müslüman olmayan tebadan alınan vergi.
cündān (a.f.i.)	:	askerler, erler, asker topluluğu.
cürde (a.i.)	:	1. çıplak vücut. 2. çorak bölge. 3. atlı asker.

Çç

çābükrek (f.+t.)	:	daha çabuk, daha seri.
çābük-süvār (f.b.s.)	:	iyi at süren, ata iyi binen.
çāder (f.i.)	:	çadır.
çağ	:	zaman, vakit.
çağır	:	çakır, bade, mey, şarap, içki.
çāh (f.i.)	:	kuyu, çukur.
çaķ	:	çakmak, yakmak, yanmak [ateş].
çāker (f.i.)	:	kul, köle, cariye, yanaşma.
çaķlık	:	kadar, gibi.
çap-(1)	:	kesmek, doğramak, koparmak.
çap-(2)	:	seğirtmek, koşmak, akın etmek.
çap-(3)	:	atı seğirtmek, koşturmak, akın eylemek, atla koşmak, kılıç ile pare eylemek.
çāre (f.i.)	:	yol, yardım, ilaç, tedbir.
çarḥ (f.i.)	:	çark, tekerlek, yaka, dönen-devreden şey.
çelīpā (f.i.)	:	haç, put.
çendān (f.zf.)	:	o kadar, onca,
çengāl (f.i.)	:	çengel, pençe.
çep (f.s.)	:	sol.
çerāğ (f.i.)	:	fitil, mum, kandil.
çerde (f.s.)	:	yağız, kara yağız.
çérig	:	ordu, asker.
çeşme (f.i.)	:	musluklu su hazinesi, pınar, su kaynağı.
çét-	:	çatmak, sinirlenmek, öfkelenmek, yüzünü çatmak, yüzü kararmak.
çevgān (f.i.)	:	çevgen, cirit oyununda atlıların birbirine attığı değnek, ucu eğri değnek, baston, cirit oyunu.
çıda-	:	sabretmek, dayanmak, vazgeçmemek.

çığ-	:	çıkmaq. (krş. çık-).
çık-	:	çıkmaq. (krş. çığ-).
çın	:	gerçek, doğru.
çıray	:	yüz, çehre, beniz.
çırma-	:	sarıp sarmalamak, dolamak, dolandırmak.
çift	:	iki tekten oluşan, ikisi bir takım oluşturan.
çifte	:	at, eşek ve katırın art ayaklarının ikisini birlikte veya birini kullanarak vurdukları tekme
çīnī (f.i.)	:	çini, sırlı kap.
çöl	:	susuz ve ıssız, geniş, kumluk yer.
çübīn (f.s.)	:	ağaçtan yapma şey, değnek gibi kuru nesne.
çuldu	:	mükafat, cengaverlerin ellerine geçen mal, ganimet.
çüçük	:	tatlı.
çün (f.e.)	:	gibi, nasıl, nice, çünkü, mademki, için.

Dd

dād (f.i.)	:	adalet, doğruluk.
dād-ger (f.b.s.)	:	insafılı, doğru.
daḥl ü ḥarc (a.)	:	gelir ve gider.
dānā (f.s.)	:	bilen, bilici, bilgiç, bilge, alim.
dānālīk (f.+t.)	:	bilicilik, bilginlik, bilgelik.
dānāraḳ (f.+t.)	:	daha bilgin, daha bilge, daha bilgiç.
dāne (f.i.)	:	tane, tohum.
dānelīk (f.+t.)	:	taneli, tohumlu, çekirdeği olan.
dāniş-mend (f.b.s.)	:	bilgili, ilimli, ilim sahibi.
ḍarb (a.i.)	:	dövme, vurma.
ḍarbe (a.i.)	:	vuruş, vurma, çarpma.
dāstān (f.i.)	:	destan, epope, masal, hikaye.
da'vā (a.i.)	:	şikayetçi olarak mahkemeye başvurma, mesele, iddia.
da'vet (a.i.)	:	çağırma, çağrı, ziyafet, dua.
dāye (f.i.)	:	taya, sütnine, çocuğa bakan dadı.
dāyelik (f.+t.)	:	dadılık, sütninelik.
dāyim (a.s.)	:	devamlı, sürekli.
dé-	:	demek, söylemek.
debbe (a.i.)	:	dibi yuvarlak bakır kap, bir nevi bakraç.
deberlik	:	otoriteli, otorite sahibi.
debīr (f.i.)	:	1. katip, yazıcı. 2. müsteşar.
delīl (a.i.)	:	şahit, belge, tanık, ispat.
dendāne (f.i.)	:	diş tanesi.
der-bān (f.b.s.)	:	kapıcı, kapıya bakan.
der-bānlık (f.+t.)	:	kapıcılık.
derd (f.i.)	:	1. dert, gam, keder, tasa, kaygı. 2. acı, ağrı, sızı.
derende (f.s.)	:	yırtan, yırtıcı.
der-gāh (f.i.)	:	1. dergah. 2. saray. 3. tekke. 4. huzur.

deriçe (f.i.)	:	pencere, küçük kapı, oyma kapı.
der-mānde (f.s.)	:	biçare, aciz, zavallı.
derviş (f.i.)	:	1. Allah için alçakgönüllülüğü ve fedakarlığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse. 2. fakir ve ihtiyaçlı kimse.
deryā (f.i.)	:	deniz.
dest-i muşallī (a.i.ta.)	:	namazlık.
destān (f.i.)	:	hikaye, kıssa, hile, mekr.
destūrlık (f.+t.)	:	müsade hali, izin durumu. (bkz. destūrluk).
destūrluk (f.+t.)	:	müsade hali, izin durumu. (bkz. destūrlık).
deşt (f.i.)	:	bozkır, çöl, ova.
devīt (f.i.)	:	divit, kalem koymak için uzun madeni sapı ve ucunda bir de hokkası bulunan alet.
devlet (a.i.)	:	büyük saadet, mutluluk, zenginlik; baht, talih; büyük rütbe, mevki; devlet.
devr (a.i.)	:	devir, zaman, çağ.
dıraht (f.i.)	:	ağaç.
dībā (f.i.)	:	renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş.
dihkān (a.i.)	:	çiftçi, köylü, köy ağası.
dil-gīr (f.b.s.)	:	gönül tutan, kalbe sıkıntı veren; gücenik, kırgın.
dilīrlık (f.+t.)	:	yiğitlik, cesurluk.
dīn (a.i.)	:	Allah'a inanma ve bağlanma.
dīnār (a.i.)	:	eski zamanın çeyrek lirası değerinde bulunan bir nevi altın parası, para birimi.
direm (f.i.)	:	akça, para, dirhem, gümüş para.
dirhem (a.i.)	:	1. eski okkanın dört yüzde biri. 2. gümüş para.
diriġ (f.i.)	:	1. esirgeme. 2. eyvah, ah, aman, yazık.
dīv (f.i.)	:	1. dev. 2. şeytan. 3. cin.
dīvān (a.i.)	:	büyük meclis.
dīvāne (f.s.)	:	deli, budala, alık.

dīvānelik (f.+t.)	:	Delilik, budalalık.
dīvānerak (f.+t.)	:	Daha deli, daha budala.
diyēt (a.i.)	:	kan bahası.
dolğa	:	tolga, savaşta askerlerin başını korumak için giydikleri demir başlık.
dost (f.i.)	:	sevişen kimse; sevilen kimse, yakın arkadaş.
dost-dār (f.b.s.)	:	dost tutan, sevgilisi olan.
dostluk (f.+t.)	:	dostluk, arkadaşlık.
du‘ā (a.i.)	:	dua, Allah’a yalvarma, niyaz.
dūkān (f.i.)	:	dükkan.
dūzah (f.i.)	:	cehennem, tamu.
dūrūd (f.i.)	:	1. dua, medih, selam. 2. yontulmuş ağaç, kereste.
dürüst (f.s.)	:	doğru, düzgün, sağlam.
dü-şenbih (f.i.)	:	pazartesi günü.
düşmen (f.i.)	:	düşman, yağı.
düşmen-i şa‘b (a.f.s.ta.)	:	zorlu, kuvvetli, çetin düşmen.
düşmenlik (f.+t.)	:	düşmenlik.
düşmenrak (f.+t.)	:	Daha düşmen, daha yağı.
düşvār (f.s.)	:	Zor, güç.

Ee

- é- : imek fiili.
- ebleh (a.s.) : pek akılsız, ahmak, bön, alık.
- ebyât (a.i.) : iki mısra'dan meydana gelen manzum sözler.
- ecdād (a.i.) : dedeler, büyük babalar, atalar.
- ecel (a.i.) : muayyen olan vade, ömrün sonu, hayatın son demi.
- edā (a.i.) : borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme, yerine getirme.
- edeb (a.i.) : iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik.
- edeblik (f.+t.) : terbiyeli, edepli.
- edrī (a.s.) : bilen, bilgili.
- efşahü'l-'Arab (a.cü.) : Arapların en fasihi (Hz. Muhammed).
- ége : sahip, bir şeyi koruyan, işlerine bakan ve her türlü işinden sorumlu kimse, iye, veli (bkz. éye).
- eger (f.e.) : şart edatıdır; eğer şayet manasındadır.
- éger : eyer, binek hayvanların sırtına vurulan ve oturmaya yarayan neyse.
- egerçi (f.e.) : her ne kadar ..., olsa da, ise de.
- égir- : yün, pamuk gibi şeyleri tığ ile büküp iplik durumuna getirmek.
- éгри : eğri, düz olmayan.
- ehl (a.s.) : 1. sahip, malik, mutasarrıf olan. 2. maharetli, usta, kabiliyetli, becerikli.
- ehl-i beyt (a.i.ta.) : hane halkı, familya, aile; Hz. Peygamber'in yakın akrabası.
- ék- : ekmek, ziraat ekmek, tohum ekmek.
- éken : idi, iken.
- ékeven : ikimiz, çift kişi.
- éki : iki.
- ékiçi : ekin eken, çiftçilik yapan.

ékin	:	tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncaya kadar aldığı durum, buğday.
él	:	halk, millet, toplum.
e1-ḥamdü lillāh (a.cü.)	:	Allah'a hamd olsun, Allah'a şükür.
éllig	:	elli sayısı.
élt-	:	iletmek, götürmek, ulaştırmak.
ém-	:	emmek.
emānet(a.i.)	:	emniyet edilen kimseye bırakılan şey, eşya veya kimse.
émçek	:	meme.
émdi	:	şimdi.
émes	:	değil, olmaz.
émgek	:	emek, zahmet, acı, ıstırap, işkence, güç.
emīn(a.s.)	:	emniyet sahibi, korkusuz; birbirine emniyet eden, güvenen; şüphe etmeyen; kendisine güvenilen.
emīr(a.i.)	:	1. bir kavmin, bir şehrin başı, beği. 2. büyük bir hanedana mensup kimse.
emīr'ül-mū'minīn (a.i.ta.)	:	müminlerin emiri, Hz. Muhammed'in halifesi. [bu unvan ilk evvel Hz. Ömer'e verilmiştir].
emr(a.i.)	:	iş buyurma, buyruk, buyrultu.
emred(a.s.)	:	bıyıkları terlemeye başlamış iken henüz yüzünde tüy, kıl bulunmayan genç.
emşāl(a.i.)	:	kıssalar, hikayeler, destanlar.
endām(f.i.)	:	vücut, beden, insan azası, biçim; boy, boy bos; cisim.
endek(f.s.)	:	1. az, azıcık. 2. yaşı küçük.
endīşe(f.i.)	:	düşünce, vesvese, tasa, kaygı, şüphe, korku.
endūh(f.i.)	:	gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü.
ene(a.zm.)	:	ben.
épit-	:	suya batırmak, ıslatmak.
ér(1)	:	erkek.
ér-	:	imek fiili.
ér(2)	:	asker, yiğit.

érit-	:	eritmek, sıvı hale getirmek.
érlík	:	erlik, erkeklik, yiğitlik, mertlik.
eşer (a.i.)	:	nişan, iz, alamet.
esīr (a.s.)	:	savaşta düşmen eline düşmüş kimse, tutsak, köle, kul.
es-selām ‘aleyke (a.cü.)	:	sana selam olsun.
éşek	:	eşek, merkep.
éşik	:	eşik, kapı girişi.
éşit-	:	işitmek, duymak.
eşrem (a.s.)	:	burunsuz, burnu kesik kimse.
eṭrāf (a.i.)	:	yanlar, uçlar, kıyılar.
évür-	:	evirmek, çevirmek, döndürmek.
evvel (a.s.)	:	önce, ilk, birinci, ibtidâ, başlangıç.
ey (a.f.t.n.)	:	nida için ve nidaya cevap için kullanılır; hey, yahu, bana bak! Gibi manalara gelir.
éye	:	sahip, bir şeyi koruyan, işlerine bakan ve her türlü işinden sorumlu kimse, iye, veli (bkz. ége).
éygür-	:	fermanlık etmek, hükmü etkileyici, nüfuz edici ve işleyici olmak.
eyvān (f.i.)	:	büyük sofa, divanhane, salon, kemerliyüksek bina, köşk.
eyyām (a.i.)	:	günler, gündüzler.
eyyühe'l-melik'ül-'ādil	:	ey adaletli padişah.

Ff

- faḥr (a.i.)** : 1. övünme, böbürlenme, büyüklenme, şeref, onur, kıvanç.
2. büyüklük, ululuk. 3. şöhret, ün.
- fāl (a.i.)** : uğur; talih deneme; kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım garip usullerle insanın talihine ait şeyler söyleme.
- fāriğ (a.s.)** : vazgeçmiş, çekilmiş.
- Fārisī (a.s.)** : İran dili, Farsça, Acemce.
- farḳ (a.i.)** : ayırım, fark, başkalık.
- farīzaraḳ (a.+t.)** : daha lazım, daha gerek, daha farz.
- fāsīḳ (a.s.)** : Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, fesatçı, kötülük eden.
- faşīḥ (a.s.)** : güzel düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyetine sahip olan [kimse].
- fāyide (a.s.)** : fayda, yarar, menfaat, kar, kazanç.
- fāzıl (a.s.)** : faziletli, fazilet sahibi, erdemli, üstün.
- fāzılraḳ (a.+t.)** : daha faziletli, daha erdemli.
- faẓl (a.s.)** : 1. fazla, ziyade, artık, baki. 2. fazlalık, üstünlük. 3. iyilik, fazilet, erdem.
- fedā (a.i.)** : gözden çıkarma, uğruna verme, kurban.
- fenā (a.i.)** : yok olma, yokluk, geçip gitme. 2. kötü, iyi olmayan, uygunsuz, kötü şey.
- ferāğat (o.i.)** : vazgeçme, el çekme.
- ferahlık (a.+t.)** : gönül rahatlığı, sevinçli.
- ferište (f.i.)** : melek.
- fermān (f.i.)** : emir, buyruk.
- fermān-berdār (f.b.s.)** : fermana uyan.
- ferş (a.i.)** : 1. döşeme, yayma. 2. yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccade, hasır.
- feryād (f.i.)** : 1. feryad istemek için çıkarılan yüksek ses; bağırma,

	çağırışma. 2. sızlanma, şikayet.
ferzend (f.i.)	: oğul, çocuk.
ferzendlik (f.+t.)	: çocukluk, oğulluk.
fesād (a.i.)	: bozukluk.
feth (a.i.)	: açma, açılma.
feth-nāme (a.f.b.i.)	: bir feth'e dair yazılan şiir veya risale; düşmanın mağlubiyetini bildirmek için yazılan mektup.
fırşat (a.i.)	: uygun zaman, elverişli durum, faydalanma sırası, elden kaçırılmayacak faydalı vakit, hal.
fikr (a.i.)	: fikir, düşünce.
fi'l-ḥāl (a.b.zf.)	: bu anda, hemen, şimdi.
fi'l (a.i.)	: iş, kar, amel, eylem.
firīb (f.i.)	: aldatma, hile, iğfal.
firīblik (f.+t.)	: aldatma hali, hileli.
firīfte (f.s.)	: aldatılmış, kandırılmış, aldanmış.
fīrūz (a.s.)	: mesut, mutlu, sevinçli, ferah, uğurlu, iyi bahtlı.
fīrūzluḡ (a.+t.)	: rahat, mutlu, sevinçli olma hali.
fuzūl (a.s.)	: lüzumsuz, fazla şey veya söz.
fūlān (a.i.)	: herhangi bir şahıs, biri, belirsiz bir şey, filan.

Gg

- ġāfil (a.s.)** : gaflette bulunan, ihmal eden, ilerisini iyi düşünmeyen, dikkatsiz, ihtiyatsız.
- ġāh (f.e.)** : zaman bildiren edat, arasıra, kimi, bazı.
- ġal** : keçe.
- ġalaṭ (a.s.)** : yanlış, yanılma.
- ġalebe (a.i.)** : 1. galip gelme, yenme, üstünlük. 2. çokluk, kalabalık. 3. zapt olunamayacak derecede azgın.
- ġalebelik (a.+t.)** : üstünlük, galiplik.
- ġālib (a.s.)** : galebe eden, galebe çalan, üstün gelen, yenen.
- ġam (a.i.)** : keder, tasa, kaygı, dert.
- ġam-ġīn (a.f.b.s.)** : kederli, tasalı, hüzünlü.
- ġanīmet (a.i.)** : düşmandan alınan mal, emeksiz kazanç.
- ġār (a.i.)** : mağara, in.
- ġaraż-ı sūz (a.s.)** : yakıcı maksat, kötü niyet, gaye.
- ġāret (a.i.)** : yağma, çapul; akın, düşman toprağına yağma için saldırış.
- ġarīb (a.s.)** : 1. kimsesiz zavallı, gurbette kendi memleketinin dışında bulunan yabancı. 2. tuhaf, bambaşka.
- ġarīze (a.i.)** : 1. tabii sevk, içgüdü, 2. huy, tabiat.
- ġarķ (a.i.)** : suya batma, batırma, boġma, boġulma.
- ġavġā (f.i.)** : kavga, dövüşme, vuruşma, savaş, harp.
- ġaybet (a.i.)** : kaybolma.
- ġāyet (a.i.)** : nihayet, uç, son.
- ġāyib (a.s.)** : görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.
- ġāyiblik (a.+t.)** : yokluk, kayıp olan.
- ġazab (a.i.)** : dargınlık, kızgınlık, darılma, kızma, öfke, hiddet.
- ġazā-mīr (a.f.b.i.)** : savaş beyi, kumandan.
- ġeh (f.zf.)** : bazı, arasıra.
- ġenc (f.i.)** : hazine, define.

genc-hâne (f.i.)	:	hazinelerin koyulduğu yer, hazine odası.
gerdün (f.s.)	:	dönücü, dönen, devreden.
geşt (f.i.)	:	gezme, seyretme, dolaşma.
gezerçi	:	kılavuz.
girdâr (f.i.)	:	1. iş, meşguliyet. 2. adet, tarz.
giriftâr (f.s.)	:	tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. düşkün, uğramış, tutkun.
giyâh (f.i.)	:	nebat; bitki, taze ot.
ğulğul (a.i.)	:	gürültü, şamata, bağrışıp çağrışma.
gür (f.i.)	:	kabir, mezar.
ğüre (f.i.)	:	koruk, olmamış, ham üzüm.
gür-istân (f.b.i.)	:	kabristan, mezarlık.
güşe (f.i.)	:	köşe, bucağ.
güşti (f.i.)	:	et.
güher (f.i.)	:	elmas, cevher, inci, değerli taş.
günâh (f.i.)	:	Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dinî suç.
günbed (f.i.)	:	kümbet.
gürûh (f.i.)	:	cemaat, bölük, takım.
güstâhlık (f.+t.s.)	:	küstahlık, hayasızlık, edepsizlik, saygısızlık.
güvâh (f.s.)	:	şahit, delil, tanık.
güzîn (f.s.)	:	seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

Hh

haber (a.i.)	:	son ve yeni havadis, bilgi. 2. ağızdan ağıza dolan söz.
hacc (a.i.)	:	İslam'ın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekke'deki "Kâbe-i Şerîfe"yi ziyaret etmek üzere yola çıkma farızası.
ḥāce (f.i.)	:	Hoca, efendi, muallim, öğretmen, müderris.
hacel (a.i.)	:	utanma, utanıp şaşırma.
hācet (a.i.)	:	ihtiyaç, lüzum, gereklik, muhtaçlık.
hācib (a.i.)	:	kapıcı, perdecî.
haçir	:	katır.
hadd (a.i.)	:	sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar.
hadeş (a.i.)	:	insan pisliği, abdest ve guslün tazelenmesini gerektiren hal.
hādimplıĝ (a.s.)	:	hizmet eden, hademelik.
hadīş (a.i.)	:	Peygamberimizin kutsal sözü. 2. hadisten bahseden ilim.
ḥāh (f.s.)	:	isteyen, ister.
ḥāhiş (f.i.)	:	istek, arzu, isteyiş.
Ḥākān (t.i.)	:	1. Türk imparatoru. 2. Türk imparatorlarına verilen unvan.
Ḥākān-ı Türk (t.i.)	:	bkz. Ḥākān.
hākim (a.i.)	:	hükmeden kişi, hakimi yargıç.
hākīr (a.s.)	:	itibarsız, değersiz, aşağı, bayağı, adi.
hākīrāk (a.+t.)	:	daha değersiz, daha bayağı.
hākķ (a.i.)	:	1. doğruluk, insaf. 2. bir insana ait olan şey. 3. dava ve iddiada hakikate uygunluk. 4. pay, hisse. 5. doğru, gerçek.
hāl (a.i.)	:	1. şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek olmayan zaman. 2. oluş, bulunuş, suret, keyfiyet, durum.
hālā (a.zf.)	:	şimdi, henüz.
halaklıĝ	:	eşya, teçhizat, mertebe, derece, hüner, cenk ehli, bahadır.
halāş (a.i.)	:	kurtulma, kurtuluş.

ḥalāyık (a.i.)	:	kadın köle, cariye.
ḥālī (a.s.)	:	tenha, boş, sahihsiz yer.
ḥalīfe (a.i.)	:	1. birinin yerine geçen kimse. 2. Hz. Muhammed'in vefatından sonra ümmet idaresinin başına geçen kimse. 3. padişah.
ḥalk (a.i.)	:	halk, insanlar.
ḥalvet (a.i.)	:	yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme tenhalık.
ḥām (f.s.)	:	1. pişmemiş, olmamış, çiğ. 2. işlenmemiş üzerinde çalışılmamış. 3. boş, nafile.
ḥamāyil (a.i.)	:	1. kılıç bağı, kılıç kayışı. 2. nüsha, muska, tılsım.
ḥamd (a.i.)	:	Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme.
ḥamiyyet (a.i.)	:	1. milli onu ve haysiyet.
ḥamle (a.i.)	:	atılış, atılma, saldırma, saldırış.
ḥamül (a.s.)	:	tahammüllü, sabırlı, dayanıklı [kimse].
ḥāmūş (f.s.)	:	susmuş, sessiz.
ḥandek (a.i.)	:	1. kale etrafına açılan uzun çukur, hendek.
ḥānedān (f.i.)	:	kökten asil ve büyük aile, ocak.
ḥānmān (f.i.)	:	ev, bark, ocak, hanedan, sülale.
ḥā'ār (f.s.)	:	hor, hakir, aşağı, bayağı.
ḥarāb (a.s.)	:	yıkık, viran.
ḥarāblık (a.+t.)	:	viran olmuş, yıkılmış.
ḥarāc (a.i.)	:	1. vaktiyle Müslüman olmayan tebadan alınan vergi, haraç.
ḥarām (a.s.)	:	1. şeriatçe, dince yasak edilmiş şey. 2. tecavüz edilmesi, dokunulması men edilen, kutsal, mübarek.
ḥarām-zāde (a.f.b.s.)	:	1. piç. 2. hileci, namussuz.
ḥarb (a.i.)	:	cenk, kavga, dövüş, savaş.
ḥarbe (a.i.)	:	kısa mızrak, süngü. (krş. ḥarbet).
ḥarbet (a.i.)	:	kısa mızrak, süngü. (krş. ḥarbe).
ḥarblık (a.+t.)	:	savaşlık, savaşa hazır.
ḥarc (a.i.)	:	1. vergi. 2. Sarf, gider bir iş için kullanılan madde.

haremlik (a.+t.)	:	herkesin girmesine müsaade edilmeyen yer, saygı değer ve kutsal olma durumu.
hārīṣ (a.s.)	:	hırslı, tamahkar, bir şeye çok düşkün, lüzumundan fazla istekli.
hāriṣ (f.i.)	:	kaşımaya, kaçınmaya.
h̄ārluk (f.+t.)	:	horluk, aşağılık, bayağılık.
h̄ar-vār (f.b.i.)	:	eşek yükü.
h̄ased (a.i.)	:	kıskançlık, çekememezlik.
h̄asret (a.i.)	:	ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir nimete üzümlenme, iç çekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet.
h̄aṣṣa (a.i.)	:	bir kimseye yada bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç.
h̄aste (f.s.)	:	hasta, rahatsız.
h̄āste (f.s.)	:	istenilmiş, istenilen.
h̄aṭā (a.i.)	:	1. yanlış, yanlışlık; yanlışlık. 2. kabahat, kusur.
h̄aṭar (a.i.)	:	tehlike.
h̄aṭarlık (a.+t.s.)	:	tehlikeli.
h̄aṭṭāf (a.s.)	:	1. kapıcı, kopan, aşırman, kapı alıcı. 2. kırılma denilen maruf kuş.
h̄atun	:	eş, zevce, kadın.
havā (a.i.)	:	hava.
h̄avārīn (a.i.)	:	peygamberlerin fikirlerini yaymada yardımcıları dokunan kimselerden her biri. Hz. İsa'nın on iki yardımcısından her biri.
h̄ayāl (a.i.)	:	insanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey.
h̄ayāt (a.i.)	:	dirilik, canlılık.
h̄āyit (a.i.)	:	bir yeri çevreleyen duvar, tahta perde, çit gibi şeyler.
h̄āyiz (a.s.)	:	malik, sahip; taşıyan.
h̄ayli (f.s.)	:	epeyce, çokça, oldukça.
h̄ayme (a.i.)	:	çadır.
h̄ayr (a.s.)	:	iyi, faydalı, hayırlı, yarar.

hâzır (a.s.)	:	1. hazırda bulunan. 2. huzurda, meydanda, göz önünde olan, bizzat bulunan. 3. yapılmış bir halde bulunan.
hazîne (a.i.)	:	devlet malının, devlet parasının saklandığı yer.
hediye (a.i.)	:	hediye, armağan.
helâk (a.i.)	:	1. mahvolma, ölme, harcanma. 2. çok yorulma.
helâl (a.i.)	:	kullanılması dinen caiz olan, dînin hükümleri bakımından kullanılabilen, haram olmayan şey.
hem (f.e.)	:	1. kuvvetlendirme, bağlama edatı. 2. -deş, -daş anlamını verecek şekilde kelimeye türetmeye yarayan ön ek. 3. hem, üstelik.
hemîşe (f.zf.)	:	daima, her vakit, her zaman.
hem-tâ (f.b.s.)	:	benzer, taydaş, denk, müsâvî.
hemyân (f.i.)	:	haybe, dağarcık, çanta, büyük kese.
henüz (f.zf.)	:	şimdiye kadar, bu ana dek; yeni, daha, hâlâ; ancak.
her (f.e.)	:	hep, bütün.
hergiz (f.zf.)	:	asla, katiyyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle.
hesâb (a.i.)	:	hesap, sayma, aritmetik.
heşt (a.)	:	8 sayısı.
hevâ (a.i.)	:	heves, istek, arzu, hoşlanma.
hevâ-dâr (f.b.s.)	:	havadar, etrafı açık, rüzgarlı yer.
hevâ-h̄h̄âh (a.f.b.i.)	:	yar, dost.
heves (a.i.)	:	istek, arzu.
hevl (a.i.)	:	korku.
heybet (a.i.)	:	1. korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş. 2. yapı olarak büyüklük, ululuk, görkem.
heybetlik (a. +t.)	:	heybetli, azametli, görkemli.
heybetlikrak (a. +t.)	:	daha görkemli, azametli.
hezîmet (a.i.)	:	bozgun, bozgunluk, savaşta bir taraf askerinin bozulması.
hired (f.i.)	:	akıl, us.
hiredlik (f. +t.)	:	akıllı, uslu.

hired-mend (f.b.s.)	:	akıllı, anlayışlı.
hırş (a.i.)	:	1. öfke, kızgınlık. 2. azgınlık.
hıyānet (a.i.)	:	hayınlık, vefasız, hain, ihanet eden.
hıyre (f.i.)	:	karmaşık, donuk, fersiz [göz].
hicret (a.i.)	:	memleketten memlekete göç. 2. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi ki, İslam takviminde tarih başı sayılır.
hīç (f.zf.)	:	yok denecek kadar az olan; yok olan.
hidmet (a.i.)	:	1. iş, hizmet, vazife. 2. iş görme, birinin işini görme.
hikmet (a.i.)	:	1. hakimlik. 2. bilgelik. 3. sebep.
hilāfet (a.i.)	:	1. birinin yerini tutma. 2. halifelik, peygamber vekili olarak İslamı koruma vazifesi.
hil'at (a.i.)	:	eskiden, padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.
hīlet (a.i.)	:	oyun, aldatma, dubara.
himmet (a.i.)	:	gayret, emek, çalışma, çabalama.
hişār (a.i.)	:	kale, istihkamlı kale, bent.
hişşe (a.i.)	:	hisse, pay, nasip.
hīz (f.s.)	:	çoşkunluk, dalgalanma.
hizmet (a.i.)	:	iş, iş görme, vazife, memurluk.
hoķķa (a.i.)	:	1. içine mürekkep konan maden, cam veya topraktan yapılmış küçük kap. 2. İçine tükürülen kap.
horṭum (a.i.)	:	fil burnu, hortum.
hoş (f.s.)	:	güzel, iyi, tatlı.
hoşla-	:	güzel bulmak, beğenmek, hoşuna gitmek.
hoşluk (f.+t.)	:	iyilik, güzellik.
hoşnūd (f.s.)	:	razı, memnun.
hoşnūdluk (f.+t.)	:	razı ve memnun olma durumu.
hoşraķ (f.+t.s.)	:	daha güzel, daha iyi. (bkz. hoşrek).
hoşrek (f.+t.s.)	:	daha güzel, daha iyi. (bkz. hoşraķ).
hōrek	:	yiyecek, gıda, yemek.

ḥū (f.i.)	:	huy, tabiat, adet, mutat.
ḥūb (f.s.)	:	güzel, hoş, iyi.
ḥudāvend (f.i.)	:	hakim, hükümdar, sahip, malik, efendi.
Ḥudāy (f.i.)	:	Allah.
ḥudūd (a.i.)	:	sınırlar, uçlar, bucaklar.
ḥums (a.s.)	:	beşte bir, beş bölükte bir.
ḥurma (a.i.)	:	hurma ağacının yemişi.
ḥurrem (f.s.)	:	şen, sevinçli, güleryüzlü, gönül açan, taze.
ḥurūş (f.i.)	:	coşma, çağıldı, gürültü, şamata, telaş.
hūş (f.i.)	:	akıl, fikir, şuur, us, anlayış.
ḥūşe (f.i.)	:	salkım.
ḥuṭbe (a.i.)	:	hutbe, tahta geçen padişahın para kesmesi ve hutbe okutması, hatibin halka verdiği öğüt.
ḥūy (f.i.)	:	huy, tabiat, ahlak, mizaç.
ḥükemā (a.i.)	:	hakimler, alimler, bilginler.
ḥükūm (a.i.)	:	hüküm, emir, komuta.
hüner (f.i.)	:	marifet, bilme, ustalık.
hüner-mend (f.b.s.)	:	hünerli, marifetli.
ḥürmet (a.i.)	:	1. saygı. 2. haramlık.
ḥüsn (a.s.)	:	güzel, iyi, güzellik, iyilik.

İ

ıraḳ	:	ıraḳ, uzak.
ıraḳlıḳ	:	uzaklık.
ıraḳraḳ	:	daha uzak.
‘ıyāl (a.i.)	:	1. bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler, aile. 2. kadın, eş.
ıztırāb (a.i.)	:	acı, elem, azap, sıkıntı.

İ

'ibādet (a.i.)	:	Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma.
ibtidā (a.i.)	:	1. başlama. 2. başlangıç. 3. ilkin, en önce, başta.
icābet (a.i.)	:	1. kabul etme, kabul edilme. 2. muvafakat etme, razı olma, uyma.
icāzet (a.i.)	:	1. izin, ruhsat, müsaade etme.
iç	:	herhangi bir cismin, alanın, durumun sınırları içinde bulunan bir yer.
iç-	:	içmek.
igne	:	iğne.
ihsān (a.i.)	:	iyilik etme, bağış, bağışlama, lütuf, iyilik.
ihtilāf (a.i.)	:	ayrılık, uymayıp, uymama, anlaşmazlık, aykırılık.
ihtimāl (a.i.)	:	1. yüklenme, çekme. 2. mümkün olma, mümkünlük, bir şeyin olabilmesi.
ihtiyār (a.i.)	:	seçme, seçilme.
ihtiyāt (a.i.)	:	ilerisini düşünerek davranma, sakınma, tedbirli olma.
ikrār (a.i.)	:	1. saklamayıp söyleme. 2. kabul, tasdik. 3. dil ile söyleme, bildirme.
'ilāc (a.i.)	:	derde deva olan şey, çare, tedbir.
ildam	:	çabuk, ileri, tez, keskin.
ilgeri	:	ileri.
ilgerrek	:	daha ileri.
'ilm (a.i.)	:	bilme, biliş; bir şeyin doğrusunu bilme. 2. okunarak öğrenilen bilgi, nazari bilgi.
'ilmī (a.s.)	:	ilimle, bilgi ile ilgili.
'imāme (a.i.)	:	sarık.
īmān (a.i.)	:	inanma, inanç.
'imāret (a.i.)	:	umran, bayındırlık.
in'ām (a.i.)	:	nimet verme, iyilik etme.
inan-	:	bir şeyi doğru, gerçek olarak kabul etmek, inanmak.

'ināyet (a.i.)	:	1. dikkat, gayret, özenme. 2. lütuf, ihsan, iyilik.
incū (f.i.)	:	inci.
inçke	:	zayıf, ince, narin, barik.
ini	:	küçük kardeş.
inşāf (a.i.)	:	merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adalet.
is	:	huş, akıl, zeka, beyin.
'işābe (a.i.)	:	sargı, bağ.
iste-	:	istemek, dilemek.
istihfāf (a.i.)	:	hafifseme, ehemmiyet verme, küçük görme.
iş	:	iş, uğraş.
işçi	:	başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse.
it	:	köpek.
it-	:	itmek, kaybolmak.
iṭā'at (a.i.)	:	boyun eğme, dinleme, alınan emre göre davranma.
'itāb (a.i.)	:	azarlama, tersleme, paylama.
ittifāk (a.i.)	:	birleşme, uyuşma, sözleşme.
'ivaż (a.i.)	:	bedel, karşılık, karşılık olarak verilen şey.
izāfet (a.i.)	:	iki şey arasındaki bağ, ilgi.
'izz (a.i.)	:	1. değer, kıymet. 2. yücelik, ululuk.
'izzet (a.i.)	:	1. değer, kıymet; yücelik, ululuk. 2. güç, kudret. 3. Saygı, hürmet; ikram.

Kk

- ķabāhat (a.i.)** : ķirkin hareket, uygunsuz, iş, kusur, suç.
- ķabāil (a.i.)** : kabileler, boylar.
- ķabūl (a.i.)** : kabul etme, razı olma.
- ķabza (a.i.)** : tutacak, tutamak yeri, sap.
- ķabīle (a.i.)** : ibtidai ve gōĉebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden insan topluluĉu, boy.
- ķaĉ-** : kaĉmak, tehlikeli bir durumdan, birinden, bir Şeyden kurtulmak iĉin hızla koşup uzaklaşmak.
- ķadd (a.i.)** : boy.
- ķadem (a.i.)** : 1. ayak. 2. adım. 3. yarım arşın uzunluĉunda bir ölçü.
- ķadīm (a.s.)** : eski, eski dost, öncesi bilinmeyen.
- kāfir (a.i.)** : Hakkı tanımayan, bilmeyen, Allah'ın varlıĉına ve birliĉine inanmayan.
- ķafiz (a.i.)** : Arapĉa'da kullanılan bir ölçü birimi.
- kāĉaz (f.i.)** : kaĉıt.
- kāĉıd (f.i.)** : kaĉıt.
- kāhin (a.i.)** : gaipten haber vermek iddiasında bulunan kimse, falcı.
- ķahr (a.i.)** : 1. zorlama, zorla bir gördürme. 2. üstün gelerek mahvetme, helak etme, batırma, ezme.
- ķaĉt (a.i.)** : kıtlık, kuraklık; kuraklıktan dolayı mahsulün yetişememesi.
- ķal-** : kalmak.
- ķalb (a.i.)** : 1. yürek. 2. gönül.
- kāle (f.i.)** : kumaş.
- ķalem (a.i.)** : kalem.
- ķalkān** : kalkan, eskiden savaşcının, sol elinde tutarak oktan, kargıdan ya da kılıĉtan kendisini korumak iĉin kullandıĉı, maden, aĉaĉtan vb. yapılmış, genellikle yuvarlak biçimli korunmalık.

ķāmet (a.i.)	:	boy, boybos.
ķan	:	kan, canlılarda bulunan kırmızı renkli, yaşamsal sıvı.
ķān (f.i.)	:	1. maden ocağı, maden kuyusu. 2. bir şeyin menbaı, kaynağı.
ķanama-	:	kanamak, kanın akması.
ķapı	:	kapı. (bkz. ķapu).
ķapu	:	kapı. (bkz. kapı).
ķār (f.i.)	:	iş, iş güç, kazanç.
ķara	:	kara, siyah.
ķarangū	:	karanlık, gece.
ķarangūluk	:	karanlık.
ķarār (a.i.)	:	1. durma. 2. rahat. 3. devamlılık, süreklilik.
ķarçıġay	:	doġan kuşu, yırtıcı kuş.
ķār-dār (f.b.s.)	:	iş tutan, işi elinde tutan
ķarı	:	ihtiyar, yaşlı.
ķarı-	:	yaşlanmak, ihtiyar olmak.
ķarın	:	mide, karın.
ķarındaş	:	kardeş.
ķarındaşlık	:	kardeşlik.
ķārız (f.i.)	:	keriz, yer altı su laġımı.
ķarma-	:	dolaştırmak, karmak, karıştırmak.
ķarşu	:	karşı, zıt, bir kimsenin, bir yerin, bir şeyin esas tutulan yüzünün ilerisi.
ķārvān (f.i.)	:	kervan, kabile, yolcu katarı.
ķār-zār (f.i.)	:	cenk, kavga, savaş.
ķaşd (a.i.)	:	1. niyet, kurma. 2. bile bile yapma, bir işe bilerek isteyerek girişme.
ķaşīde (a.i.)	:	on beş beyitten aşıġı olmamak, bütün beyitlerin ikinci mısraları en başta bulunan mısra ile kafiyeli bulunmak ve daha çok büyükleri övmek üzere yazılan nazım.
ķaş	:	kaş, göz üzerindeki çıkıntıda çizgi oluşturan kısa kıllar.

kaşlık	:	kaşlı, kaşı olan.
kat	:	kat, bir şeyin katları.
kat-	:	katmak, karıştırmak.
katakal-	:	mani olmak, yasak etmek, yasaklamak, men etmek.
katık	:	katı, sert, zor, güç.
katıklık	:	katılık, sertlik, zorluk.
katl (a.i.)	:	öldürme.
kav-	:	kovmak, sürmek.
kavī (a.s.)	:	kuvvetli, güçlü, güvenilir, sağlam.
kavīraḳ (a.+t.)	:	daha kuvvetli, güçlü, sağlam.
kavla-	:	kovalamak, sürmek.
kavl (a.i.)	:	söz, lakırdı.
kavm (a.i.)	:	insan topluluğu.
ḳay	:	hangi, nere.
ḳayaş	:	hısım, akraba, soy sop.
ḳayda	:	nerede.
ḳaydın	:	nereden, ne taraftan.
ḳayna-	:	kaynamak.
ḳaysı	:	hangi, hangisi, ne taraftaki.
ḳayt-	:	dönmek, geri dönmek.
ḳaytar-	:	geri çevirmek, döndürmek.
ḳaz-	:	toprağı yarmak, oymak, açmak, toprakta çukur, kuyu vb. oluşturmak.
ḳazā (a.i.)	:	kaza, kader, olacağı ezelden Allah tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi, İlahi takdir.
kéç (1)	:	kireç.
kéç (2)	:	geç, geç vakit.
kéç-	:	geçmek, bir yerden bir yere gitmek, yer değiştirmek.
kéçe	:	gece, karanlık.
kéçge	:	ense, boyun arkası, boynun arkası.

ked-ḥüdā (f.b.i.)	:	kethüda, kahya.
ked-ḥüdālık (f.+t.)	:	kahyalık, kedhudalık.
kakir-	:	meyve getirmek, meyve vermek.
kél-	:	kelmek.
kelle (f.i.)	:	baş, kafa.
kem (f.s.)	:	1. az, eksik. 2. kötü, fena; bozuk.
kemān (f.i.)	:	1. yay [ok atan]. 2. keman.
kemend (f.i.)	:	ucu ilmekli uzun ip, idam için kullanılan yağlı kayış.
kemer (f.i.)	:	bele takılan kuşak, kayış.
kemrek (f+t.)	:	saha fena, kötü.
kemīn (a.i.)	:	pusu, pusuya gizlenmiş adam.
kéng	:	geniş, bol.
kénges-	:	istişare etmek, tartışmak, danışmak, düşünüp taşınmak.
kénglig	:	genişlik, bolluk.
kenīzek (f.i.)	:	cariye, küçük cariye.
ként	:	kent, şehir.
kerāhiyyet (a.i.)	:	1. istemeyerek baskı ile yapma. 2. öğrenerek, tiksinererek, istemeye istemeye.
kerāmet (a.i.)	:	1. kerem, bağış, ikram, ağırlama. 2. velilerin lüzumu halinde gösterdikleri fevkalade hal.
kérek	:	gerek, lazım.
kéreklik	:	gerekli, gerekli olan.
kerem (a.i.)	:	1. asalet, soyluluk, asillik. 2. cömertlik, elaçıklığı, lutüf, bahşış, ihsan.
keremallāhü-vech (a.cü.)	:	<i>Allah vechini (yüz, yön, taraf) mükerrem (şerefli) kılsın</i> , meâlinde dua olup, Hz. Ali (ra) hiç putlara secde ve ibadet etmediği ve çocukluktan beri Allah'a secde ettiğinden, onun ismi anıldığında hürmeten söylenir.
keremlig (a.+t.)	:	asaletli, soylu.
kerīm (a.s.)	:	1. kerem sahibi, cömert, eli açık. 2. ulu, büyük.
kés-	:	kesmek.

késük	:	kesik, kesilmiş.
két-	:	gitmek, bir yerden başka bir yere gitmek.
kéy-	:	giymek.
kéydür-	:	giydirmek.
kéyik	:	geyik.
kéyin	:	sonra, arka.
kéyint	:	köy.
kéz-	:	gezmek, dolaşmak.
ķıçķır-	:	bağırarak, seslenmek, çağırarak, çığırarak, feryat.
ķıĝı	:	koyun, keçi gübresi.
ķıl-	:	kılmak, yapmak, eylemek, etmek.
ķılavuz	:	bir yeri, bir bölgeyi vb. iyi bilen ve bilmeyenlere yol gösteren kimse.
ķılıç	:	kılıç, çelikten yapılmış, uzun, düz ya da biraz eğri, bir yüzü ya da iki yüzü de keskin, kın içinde bele takılan, kabzasından tutularak kullanılan kesici silah.
ķılmaĝ	:	kılmak, yapmak, eylemek, etmek. (bkz. ķılmaķ).
ķılmaķ	:	kılmak, yapmak, eylemek, etmek. (bkz. ķılmaĝ).
ķın	:	kılıç, hançer, kama gibi kesici araçların kendilerine özgü kaplarının ortak adı.
ķır-	:	kırmak, öldürmek,
ķıraĝ	:	kenar, kırak, kıyı, uç. (bkz. ķıraķ).
ķıraķ	:	kenar, kırak, kıyı, uç. (bkz. ķıraĝ).
ķırķ	:	40 sayısı.
ķırķ-	:	1. (saç, sakal için) kesmek, kırmak. 2. bir şeyi uçlarından kesmek, kırmak.
ķıřāř (a.i.)	:	öldüreni öldürme, yaralamayı yaralama cezası.
ķıřmet (a.i.)	:	1. bölme, pay etme, hisseler ayırma. 2. talih, nasip, kader.
ķıřřa (a.i.)	:	fıkra, hikaye, rivayet, vaka, macera.
ķıř	:	kış mevsimi.
ķıřmet (a.i.)	:	1. değer, bedel, baha, tutar. 2. şeref, onur, itibar.

ķız	:	kız, genç yaştaki kadın.
ķızıl	:	parlak kırmızı renk, kızıl, al.
ķızlıđ	:	cinsel birleşmede bulunmamış kızın durumu, kız olma durumu, erdenlik.
ki (f.e.)	:	ki, bağlama edatı, bir ismi veya bir cümleyi arkadan gelen cümleye türlü ilgilerle bağlamakta kullanılan edat. (bkz. kim).
kibi	:	gibi, benzetme edatı.
kibr (a.i.)	:	1. büyüklük, ululuk. 2. büyüklük taslama, yüksekten bakma.
ķiçik	:	küçük, ufak.
ķiçiklig	:	küçüklük, ufaklık.
kifāyet (a.i.)	:	1. yetişme, el verme, yeterlik. 2. iktidar, yararlık.
kifāyetlik (a.+t.)	:	yeterli, yararlı, iktidar sahibi.
ķigür-	:	girmek, sokmak.
ķih-ter (f.b.s.)	:	çok büyük [yaşça].
ķilīd (f.i.)	:	kilit.
ķilīsa (f.i.)	:	kilise.
ķim (1)	:	zamir.
ķim (2)	:	ki, bağlama edatı. (bkz. ki).
ķīn (f.i.)	:	gizli dūřmanlık, garaz.
ķīne (f.i.)	:	gönülde gizlenen dūřmanlık.
ķir-	:	girmek, bir yere girmek.
ķirām (a.s.)	:	soydan gelenler, soyu temizler; ulular, şerefliler.
ķirāmī (a.s.)	:	soyu temiz, şerefli, ulu.
ķirāmīraķ (a.+t.)	:	daha soylu, şerefli.
ķiriř	:	ok atılan yayın iki ucu arasında bulunan ve gerilerek okun atılmasını sağlayan esnek bağ.
ķiriř-	:	girişmek, bir işi yapmak üzere eyleme geçmeye hazırlanmak ya da geçmek.
ķiři	:	ķiři, insan, kimse, şahıs.

kitāb (a.i.)	:	kitap.
qol	:	el.
qol-	:	dilemek, istemek.
qolan	:	yaban eŖeęi.
qon-	:	yolculukta, geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak.
qonuğ	:	at eyerinin arkası.
qonluğ	:	oturacak yer, mesken, konaklayacak yer.
qop-	:	kopmak, ikiye bölünmek, gövdeden ya da yerinden ayrılmak, harekete geçmek.
qopęar-	:	koparmak, ikiye ayırmak.
qorban	:	kın, kılıf, kab, am ağacının ii oyularak yapılan bir eŖit kovab.
qoręan	:	kale, hisar.
qorę-	:	korkmak, korku duyumsamak, korkuya kapılmak.
qoręun	:	korku.
qoręut-	:	korkutmak.
qoŖ	:	Çift, eŖ, çiftlik.
qoŖ-	:	koŖmak, seğirtmek.
qoy	:	koyun.
qoy-	:	koymak, bırakmak.
qoyı	:	oban.
qoy(u)n	:	koyun, bağır, göğüs.
k-	:	gmek, gitmek, bulunulan yerden ayrılmak.
kök (1)	:	gök, sema.
kök (2)	:	yeŖil, yaŖ.
köker-	:	bitmek, yeŖermek, göğermek.
kkrek	:	sine, göğüs, gönöl, yürek.
kök()s	:	sine, göğüs, gönöl, yürek.
kktaŖ	:	süt kardeŖ.

köm-	:	gömmek, toprağın içine koymak, üstünü toprakla örtmek.
kömür	:	kömür, kara renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon olan katı yakıt.
köngül	:	sine, göğüs, gönül, yürek.
köp	:	çok, fazla.
köprek	:	daha çok, fazla.
kör	:	kör, gözleri görmeyen.
kör-	:	gözün görmesi yoluyla bir şeyin varlığını seçmek.
körklüg	:	iyi, güzel, gösterişli, alımlı.
körklügrağ	:	daha güzel, daha alımlı.
körmek	:	gözle görmek.
körset-	:	göstermek.
körün-	:	göze görünecek duruma gelmek, görülür olmak.
körünüş	:	görünüş, görünmek.
köt	:	kaba et, kış, popo.
köter-	:	götürmek, kaldırmak.
köy-	:	yanmak.
köydür-	:	yakmak, ateşe yaktırmak.
köz	:	göz, görme organı.
közlüg	:	gözlü.
kuçak	:	kucak, açık durumdaki kollarla göğüs arasındaki bölüm, ağız.
kuçakla-	:	kucaklamak, kollarla göğsün üzerine sarmak.
küdek (f.i.)	:	çocukluk.
kühe (f.i.)	:	deve hörgücü, dağ tepesi gibi sivri ve kubbeli olan şey.
kul	:	kul, köle, esir, tutsak.
kułağ	:	kulak, canlıların işitme organı. (bkz. kułağ).
kułağ	:	kulak, canlıların işitme organı. (bkz. kułağ).
kuum	:	pek ufak ve sert taneler halinde olan toprak.

ķumāş (a.i.)	:	ipek, yün, keten vesairenden yapılan dokuma.
ķur-	:	kurmak, toplamak, himaye etmek.
ķurbān (a.i.)	:	1. Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olan şey. 2. Eti, fıkaraaya parasız olarak dağıtılmak niyetiyle farz, vacib veya sünnet olarak kesilen hayvan.
ķursaĝ	:	karın, anne karnı.
ķuru-	:	kurumak, ıslaklıĝını, nemini yitirerek kuru bir duruma gelmek.
ķuruķ	:	kuru
ķurut-	:	kurutmak.
kūs (f.i.)	:	kös, eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul.
kūse (f.i.)	:	köse.
ķuş	:	kuş.
kūşiş (f.i.)	:	çalışma, çabalama.
ķūt (a.i.)	:	yaşamak için yenilen şey; azık, yiyecek.
ķutķar-	:	kurtarmak.
ķutul-	:	kurtulmak.
kūy (f.i.)	:	köy, mahalle ve işlek yol; sokak.
ķuyıraķ	:	daha ařaĝı, dip.
ķuyruĝ	:	kuyruk
ķuyuşķan	:	atın arka tarafı, atın arkası.
küç	:	güç.
kül	:	kül, yanmış şeylerden artakalan, toz durumunda madde.
kül-	:	gülmek, gülümsemek, tebessüm etmek.
küll (a.s.zf.)	:	hep, bütün, çok.
kümüş	:	gümüş.
kün	:	gün; 24 saatlik süre.
kündüz	:	gündüz, günün aydınlık bölümü.
küngüre (f.i.)	:	kubbenin tepesi, en yüksek yeri.

- künlük** : günlük, o gün olan, o günkü, o günle ilgili, taze.
- kürsî (a.i.)** : oturulacak yüksekçe yer, taht, makam.
- küşād (f.i.)** : yayın çekilip okun atılması.
- küeyv** : güvey, damat.

Lİ

- laht (f.i.)** : bir şeyin parçası, cüzü.
- laķab (a.i.)** : lakap, bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad.
- la‘l (a.i.)** : kırmızı ve değerli bir süs taşı.
- lāle-zār (f.b.i.)** : lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi.
- la‘net (a.i.)** : 1. Allah‘ın mağrifetlerinden mahrumluk; beddua, ilenç.
2. fena, kötü, uğursuz [yer, kimse].
- lāyık (a.s.)** : yakışan, yaraşır, yakışık.
- lehv (a.i.)** : oyun eğlence, faydasız iş.
- luţf (a.i.)** : hoşluk, güzellik, iyi muamele, iyilik.

Mm

- mağrib (a.i.)** : garp, batı, batı tarafında olan memleketler.
- maḥall (a.i.)** : yer.
- maḥāl (a.i.)** : yerler.
- maḥallet (a.i.)** : mahalle, bir şehir veya kasabanın bölündüğü kısımlardan her biri.
- maḥallī (a.s.)** : bir mahalle mahsus, yerli, bir yerin malı ve mahsulü olan.
- maḥrem (a.s.)** : 1. haram, şeriatın yasak ettiği şey. 2. nikah düşmeyen, şeriatçe evlenilenmesi yasak edilen. 3. herkesçe bilinmemesi icab eden. 4. gizli olan, herkese söylenmeyen.
- maḥta-** : övmek, tavsif etmek, güzel bulmak, beğenmek.
- maḫām (a.i.)** : 1. kıyam edilen, durulan, durulacak yer; durak.
- maḫşūd (a.s.)** : kasd olunan, istenilen şey, istek.
- māl (a.i.)** : 1. bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey. 2. varlık, servet. 3. para, nakit, gelir.
- ma‘lūm (a.s.)** : bilinen, belli, belli olan.
- manẓar (a.i.)** : 1. nazar edilen, bakılan, görünen yer. 2. görünüş.
- manẓarānī (a.s.)** : gösterişli, güzel [adam].
- ma‘şiyet (a.i.)** : asilik, itaatsizlik; isyan, günah.
- maşlahat (a.i.)** : 1. iş, emir, husus, madde, keyfiyet. 2. ehemmiyetli iş.
- maşriḫ (a.i.)** : güneşin doğduğu taraf, doğu.
- maṭbah (a.i.)** : mutfak.
- ma‘ūnet (a.i.)** : yardım.
- māyil (a.i.)** : bir yana eğilmiş, eğri, eğik, hevesli, istekli, düşkün.
- māzmūn (a.i.)** : 1. mana. 2. nükteli, sanatlı, ince söz.
- meblağ (a.i.)** : tutar, para, akçe.
- meclis (a.i.)** : 1. oturulacak, toplanılacak yer. 2. Görülecek bir mesele için bir araya gelmiş insan topluluğu.
- meclis-gāh (a.f.b.i.)** : meclis yeri, toplanılan yer.

meded (a.i.)	:	yarım, imdat; aman, eyvah.
meded-kâr (a.f.s.)	:	yardımcı.
medh (a.i.)	:	övme, birinin iyi şeylerini söyleme.
meğâkiyye (f.i.)	:	çukur, kabir, mezarlık.
meger (f.e.)	:	meğer, oysaki, halbuki; olsa olsa, ancak.
mehter (a.i.)	:	yüksek rütbeli hizmetkar. 2. Rütbe, nişan müjdecisi, çaylak.
mekr (a.i.)	:	hile, düzen, dubara.
melâmet (a.i.)	:	ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.
melik (a.i.)	:	padişah, hakan, hükümdar.
melik-zâde (a.f.b.i.)	:	padişah çocuğu, şehzade.
memleket (a.i.)	:	ülke, devlet toprağı, yurt, diyar, bir kimsenin doğup büyüdüğü yer.
men (a.z.)	:	o kimse ki, kim, kim ki.
mén	:	men; teklik birinci şahıs.
menâre (a.i.)	:	1. minare. 2. ışık kulesi.
mensüh (a.s.)	:	nesholunmuş, hükümsüz bırakılmış, hükmü kaldırılmış.
menzil (a.i.)	:	yollardaki konak yeri, ev, bir günlük yol, mesafe.
merd-ânelîğ (f.+t.)	:	mertlik, erkeklik, yiğitlik. (bkz. merdânelîk, merdânelik).
merd-ânelîk (f.+t.)	:	mertlik, erkeklik, yiğitlik. (bkz. merdânelîğ, merdânelik).
merd-ânelik (f.+t.)	:	mertlik, erkeklik, yiğitlik. (bkz. merdânelîğ, merdânelîk).
merd-ânerağ (f.+t.)	:	daha mert, daha yiğit.
merdek (es.t.)	:	ayı yavrusu, domuz yavrusu.
merğ-zâr (f.b.s.)	:	çayırılık, çimenlik, sulak [yer].
mertebe (a.i.)	:	1. derece, basamak, rütbe, paye.
mesâhat (a.i.)	:	ölçme.
meşâri' (a.i.)*	:	meydan, yol.
meşel (a.i.)	:	örnek, benzer, nümûne.
mes'ele (a.i.)	:	sorulup karşılığı istenilen şey, çözülmesi istenilen şey, problem.

mesh (a.i.)	:	1. silme sığama. 2. Bir şeyi el ile sığama. 3. Abdest alırken ıslak eli başın dört bölüğünden bir bölüğüne sürme.
meşğul (a.s.)	:	bir işle uğraşan, iş görmekte olan.
méşük	:	küçük.
meşveret (a.i.)	:	danışma, bir üzerinde konuşma.
metā' (a.i.)	:	1. satılacak mal, eşya. 2. sermaye, elde bulunan varlık.
me'ünet (a.i.)	:	zahmet, meşakkat, sıkıntı.
meviz	:	kuş üzümü.
mevlüd (a.i.)	:	1. yeni doğmuş çocuk. 2. mevlid.
meydān (a.i.)	:	Geniş, açık, düz yer, alan.
meyd (o.i.)	:	deprenmek, sallanmak, harekete geçmek, meyletmek, kırağı çalmak.
meyl (a.i.)	:	eğilme, eğiklik.
meymene (a.i.)	:	ordunun sağ kanadı.
meysere (a.i.)	:	ordunun sol kanadı.
mezheb (a.i.)	:	1. gidilen, tutulan yol. 2. din. 3. Bir dînin şubelerinden her biri.
mezgıt (a.i.)	:	mescit.
mî'ād (a.i.)	:	vadedilen, belirtilen zaman veya yer.
mihmān-dārlik (f. + t.s.)	:	misafirlik, konuk ağırlayan kimse.
mihrāb (a.i.)	:	1. camilerde, mescitlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer.
mihterī (f.i.)	:	büyüklik, ululuk.
miḳdār (a.i.)	:	miktar, parça, kısım, bölük.
min-	:	binmek.
mindür-	:	bindirmek.
miṅg	:	1000 sayısı.
mîrās (a.i.)	:	ölenin hısımlarına veya kanunen verilmesi gereken kimseye bıraktığı mal, mülk, para.
mîşāk (a.i.)	:	sözleşme, antlaşma.

misvāk (a.i.)	:	Erak ağacının ucu dövülüp fırça haline getirilen ve dış temizliğinde kullanılması sünnet olan ince dalları.
mīve (f.i.)	:	meyve, yemiş.
mīve-dār (f.b.s.)	:	meyvalı, yemişli, yemiş veren.
mu	:	bu; işaret zamiri.
mu‘abbir (a.i.)	:	rüya tabir eden, görülen rüyalardan mana çıkan [kişi].
mu‘allim (a.s.)	:	talim eden, öğretmen, öğretmen, hoca.
mu‘āmelāt (a.i.)	:	işlemler.
mubāḥ (a.s.)	:	işlenmesinde günah ve sevap olmayan şey, iş.
mūbid (a.i.)	:	1. mecusilerin büyük mezhep memuru. 2. hakim, feylezof. 3. tedbirli, akıllı adam.
muğ (f.i.)	:	ateşe tapan.
muḥābā (a.i.)	:	korcu, itiraz, çekingenlik.
muḥāfız (a.s.)	:	muhafaza eden, değiştirmeyen, saklayan, koruyan, bekçi.
muḥālefet (a.i.)	:	muhaliflik, uygunsuzluk, aykırılık; düşmanlık.
muḥālif (a.s.)	:	muhalifet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan.
muḥkem (a.s.)	:	tahkim edilmiş, sağlam kılınmış, sağlam, berk, sağlamlaştırılmış, kuvvetli.
muḥtelif (a.s.)	:	ihtilaf eden, birbirine uymayan, zıt.
muḥteşem (a.s.)	:	ihtişamlı, tantanalı, debdebeli, görkemli.
muḥābele (a.i.)	:	karşılık verme, karşılama, karşı gelme.
muḥābil (a.s.)	:	karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan, bir şeye karşı, karşılık.
muḥaddime (a.s.)	:	1. öne geçen, önde giden. 2. başlangıç, giriş, ön söz [kitapta].
muḥarrer (a.s.)	:	1. kararlaşmış. 2. şüphesiz, sağlam. 3. anlatılmış, bildirilmiş.
muḥātil (a.s.)	:	birbiriyle uğraşan, birbirini öldüren.
muḥavvī (a.s.)	:	takviye eden, kuvvet veren, kuvvetlendiren.
munça	:	bunca, bu kadar.

mundağ	:	şöylece, bunun gibi.
murād (a.i.)	:	istek, arzu, dilek.
muraşsa' (a.s.)	:	kıymetli taşlarla bezenmiş.
murdār (f.s.)	:	mundar, kirli, pis.
musallaḥ (a.s.)	:	teslit olunmuş, birinin üzerine düşmüş, sataşmış, ilişmiş; sataşan, rahat bırakmayan.
muşallī (a.s.)	:	namaz kılan, beş vakit namazına devam eden.
muşḥaf (a.s.)	:	1. sahife haline getirilmiş şey, kitab. 2. Kur'an.
muṭī' (a.s.)	:	itaat eden, boyun eğen, bağlı.
muṭlak (a.s.)	:	1. ıtlak olunmuş, salıverilmiş, başıboş bırakılmış. 2. kayıtsız, şartsız, yalnız, tek, salt.
muttaşşıl-kār (a.f.b.s.)	:	ittisal eden, ulaşan, kavuşan, bitişen, aralıksız, hiç durmadan.
muvāfiḳ (a.i.)	:	uygun, yerinde.
muẓā'af (a.i.)	:	iki kat, kat kat, katmerli.
mübārek (a.s.)	:	bereketli, feyzli, hayırlı, uğurlu, kutlu.
mübāriz (a.s.)	:	döğüşe, güreşe kalkışan, kuvvetli münakaşaya girişen.
müdārā (f.i.)	:	yüze gülme, dost gibi görünme.
müddet (a.i.)	:	zaman, vakit, bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman, muayen vakit.
mühür (f.i.)	:	mühür, imza.
mükemmel (a.s.)	:	kemal erdirilmiş, kemal bulmuş, tekmil, tam, olgun, eksiksiz.
mülk (a.i.)	:	bir devletin ülkesi, paytaht, başşehir.
mülk-i eẓzün (a.f.s.ta.)	:	fazla ülke, şehir, yer, mal.
mülük (a.i.)	:	hükümdarlar.
mülükī (a.s.)	:	padişaha ait, padişahla ilgili; padişaha yaraşır.
münādī (a.s.)	:	nida eden; tellal, müezzin.
münāsib (a.s.)	:	uygun, yerinde, yaraşır, yakışık.
müneccim (a.s.)	:	yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkam çıkaran, yıldız falına bakan kimse, falcı.

müsellem (a.s.)	:	teslim edilmiş, verilmiş.
müselmân (f.i.)	:	müslüman; İslam dîninde olan.
müselmânlık (f.+t.)	:	müslümanlık.
müslim (a.s.)	:	İslam dîninde olan.
müşkil (a.s.)	:	zor, güç, çetin.
mütâbî' (a.s.)	:	tabi olan, uyan.
mütehayyir (a.s.)	:	hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış.
mütevârî (a.s.)	:	tevari eden, gizlenen; gizli, saklı.
müvekkel (a.s.)	:	vekil tayin edilen, vekil edilen kimse [biri tarafında].
müyesser (a.s.)	:	kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.
müzd (f.i.)	:	ücret, karşılık, kira.
müzd-verluğ (f.+t.b.i.)	:	ücretli çalışma işi.

Nn

nā-bīnā (f.b.s.)	:	gözü görmez, anadan doğma kör.
nā-bīnāyī (f.b.i.)	:	körlük, a'mâlik.
nafağa (a.i.)	:	yiyecek parası, geçimlik.
nā-gāh (f.b.i.)	:	vakitsiz, ansızın, birdenbire.
nağme-i bīt-i şīr (a.s.ta.)	:	aslan kuvvetli ses, ahenk.
nağū	:	niçin.
nā-ḥaqq (f.a.b.s.)	:	haksız.
nā-ḥoş (f.b.s.)	:	hoşa gitmeyen, beğenilmeyen.
nā-kām (f.b.s.)	:	maksadına erişememiş, yoksun kalmış, nasipsiz.
naḳḳāşlık (a.+t.)	:	yağlı boya ile duvar nakışları yapma işi.
naḳş (a.i.)	:	duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı.
nāliş (f.i.)	:	inleyiş, inleme, inilti.
nām (f.i.)	:	isim, ad, ün, lakab.
namāz (f.i.)	:	namaz.
namāz-ı dīger (f.i.ta.)	:	ikinci namazı.
nāme (f.i.)	:	mektup, sevgiye veya aşka dair yazılmış mektup.
nān (f.i.)	:	ekmek.
nā-pesend (f.b.s.)	:	beğenilmez.
narı	:	öte.
nā-sezā (f.b.s.)	:	yakışmaz.
naşīb (a.i.)	:	1. pay, hisse. 2. Allah'ın kısmet ettiği şey.
naşīhat (a.i.)	:	öğüt.
nā-sipās (f.b.s.)	:	nankör, şükretmeyen.
nā-sipāslıg (f.+t.b.s.)	:	nankörlük. (bkz. nā-sipāslıg).
nā-sipāslıg (f.+t.b.s.)	:	nankörlük. (bkz. nā-sipāslıg).
nā-ümīd (f.b.s.)	:	ümitsiz, ümidi kırılmış.

ne...ne...	:	ne...ne...
né	:	ne; şeyden ve bazen şahıstan sual etmeye mahsustur.
nebāt (a.i.)	:	toprakta çıkan her türlü şey, bitki.
neberd (f.i.)	:	harp, savaş.
néçe	:	ne kadar, kaç.
néçük	:	niçin, nasıl, neden.
nedīm (a.i.)	:	meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı.
nef' (a.i.)	:	menfaat, fayda, yarar, çıkar.
némerse	:	bir şey, bir nesne, şey.
neng (f.i.)	:	ayıp, utanma, ar.
neseb (a.i.)	:	nesil, soy.
nesl (a.i.)	:	nesil, kuşak, soy, döldaş.
nevāziş (f.i.)	:	okşama, gönül alma, iltifat.
nevbet (a.i.)	:	sıra; sıra ile görülen iş.
nevmīd (f.s.)	:	ümitsiz, ümidi kırık.
nezr (a.i.)	:	adak, adama.
ni'am (a.i.)	:	nimetler.
nigāh-dāşt (f.b.s.)	:	gözcü, bekçi, saklayıcı, koruyucu.
nikāh (a.i.)	:	nikah, kanuni evlenme töreni.
ni'met (a.i.)	:	1. iyilik, lütuf, ihsan, bahşış. 2. azık, yiyeceğe içeceğe dair şeyler; ekmek. 3. saadet, mutluluk.
nişār (a.i.)	:	saçma, serpm, dağıtma.
niyyet (a.i.)	:	niyet, meram, kurma.
nīze (f.i.)	:	kargı, mızrak, süngü, harbe.
nīze-dār (f.b.s.)	:	kargılı, mızraklı; süngülü.
noqşān (a.i.)	:	eksiklik, azalma, azlık.
nūk (f.i.)	:	kuş gagası, gaga gibi ucu sivri olan şey. 2. okun ucu, temren.
nūr (a.i.)	:	aydınlık, parıltı, parlaklık.
nuşret (a.i.)	:	yardım, Allah'ın yardımı. 2. başarı, üstünlük.

Oo

oğıl	:	erkek evlat. (krş. oğul).
oğ(u)lan	:	erkek evlat.
oğrı (kum.)	:	hırsız.
oğul	:	erkek evlat. (krş. oğul).
oğşa-	:	benzemek.
oğ	:	ok.
oğı-	:	1. bir yazıyı okumak. 2. seslenmek, çağırarak.
ol (1)	:	o (zamir).
ol (2)	:	o (işaret sıfatı).
ol-	:	olmak.
olğay-	:	büyüme, olgunlaşmak, akıl baliğ olmak.
oltur-	:	oturmak.
on	:	10 sayısı.
orta	:	orta; bir şeyin iki ucu arasında eşit uzaklıkta bulunan yer.
ortag	:	ortaklaşa çıkarlarla birbirlerine bağı ve birlikte iş yapan kimselerden her biri.
ot (1)	:	küçük bitkilerin ortak adı.
ot (2)	:	ateş.
otun	:	odun.
otuz	:	30 sayısı.
oy-	:	oymak, deşmek.
oyna-	:	oyynamak, eğlenmek.
oyun	:	oyun, eğlence.

Öö

öç	:	intikam.
öğren-	:	öğrenmek, bilgi edinmek, bellemek, yapıp akılda tutmak.
öğret-	:	bilinmeyen bir konuda birinin bilgi sahibi olmasını sağlamak.
öksük	:	eksik.
öksüt-	:	eksiltmek, azaltmak.
öl-	:	ölmek, yaşamın sonra ermesi.
öltür-	:	öldürmek, can almak.
ölüg	:	ölü, mefta.
ölüm	:	yaşamın sona ermesi.
‘ömr (a.i.)	:	ömür, yaşama, yaşayış, hayat.
‘öşr (a.i.)	:	öşür, onda bir, onda biri alınan vergi.
öt-	:	geçmek, bir yerden geçmek, aşmak.
ötker-	:	geçirmek, bir yere ulaştırmak.
ötrü	:	taraf, ön, karşı.
öy	:	ev.
öylük	:	evli, ev sahibi, aile.
öz	:	öz, kendi, kendisi.
özge	:	başka, gayrı, diğer.
‘özr (a.i.)	:	1. bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep. 2. Suçun bağışlanması.

Pp

pādāş (f.i.)	:	mükafat.
pādşāhāne (f.zf.)	:	padişaha yakışacak surette.
pādşāh (f.i.)	:	padişah, hükümdar.
pādşāhlıĝ (f.+t.)	:	padişahlık, hükümdarlık. (krş. pādşāhlıĝ).
pādşāhlıĝ (f.+t.)	:	padişahlık, hükümdarlık. (krş. pādşāhlıĝ).
pāk (f.s.)	:	temiz, arık, pak.
pākīzeraĝ (f.+t.)	:	daha temiz, lekesiz, saf.
pār-çe (f.i.)	:	ufak, küçük şey, parça.
pāre (f.i.)	:	parça.
pārsā (f.s.)	:	sofu, dine baĝlı [kimse].
pārsī (f.s.)	:	Fârisî, Farsça.
pāye (f.i.)	:	rütbe, derece.
pazu	:	kolun omuz ile dirsek arasındaki yukarı kısmı.
pehlevān (f.i.)	:	pehlivan, güreşçi, yiĝit.
pelīd (f.s.)	:	pis, murdar, alçak, rezil.
penc (f.s.)	:	beş.
pend (f.i.)	:	öĝüt, nasihat.
perākende (f.s.)	:	1. daĝınık, darmadaĝın; daĝıtma. 2. azar, azar.
perestiş (f.i.)	:	tapınış; şiddetli sevgi, gönül akışı.
perestū (f.i.)	:	kırlangıç.
perī (f.i.)	:	cinlerin çok güzel ve alımlı farz edilen dişilerine verilen ad.
pertel	:	eşya, elbise.
perveriş (f.i.)	:	1. besleyiş, besleme; beslenme. 2. terbiye etme, yetiştirme.
pes (f.i.)	:	ard, arka, geri.
pesend (f.i.)	:	beĝenme, seçme.
peşkeş (f.b.i.)	:	peşkeş, hediye, armaĝan.

- peyām (f.i.)** : haber, başkasından alınan bilgi.
- peydā (f.i.)** : meydanda, açıkta, hazır, mevcut.
- peygām (f.i.)** : haber.
- peygām-ber (f.b.i.)** : peygamber, Allah tarafından getiren, Allah'ın emirlerini insanlara haber veren. (bkz. peygām-ber).
- peygām-ber (f.b.i.)** : peygamber, Allah tarafından getiren, Allah'ın emirlerini insanlara haber veren. (bkz. peygām-ber).
- peygām-berlik (f.+t.i.)** : peygamberlik.
- pīl (f.i.)** : fil.
- pīl-bān (f.b.i.)** : filci, file bakan, fil besleyen.
- pūşīde (f.s.)** : örtülmüş, örtü.
- pūşt (f.i.)** : arka, sırt.
- pūşte (f.i.)** : yığın, tepe.

Rr

- rağiyallahu ‘anh (a.cü.)** : “Allah ondan razı olsun” manasında kullanılan söz.
- rağbet (a.i.)** : istekle karşılama, istek, arzu, iyi kabul edilme.
- rāhib (a.i.)** : evlenmez papaz.
- raḥīm (a.s.)** : merhametli, acıyan, acıyıp, esirgeyen.
- raḥm (a.i.)** : acıma, esirgeme, koruma.
- rāḥt (a.i.)** : yol lavazımı.
- ra‘iyyet (a.i.)** : bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk.
- rām (f.s.)** : itaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.
- rāst (f.s.)** : doğru, uygun, doğru yol.
- rāy (a.i.)** : rey, fikir.
- rāzī (a.s.)** : rıza gösteren, kabul eden, boyun eğen.
- rebī‘ül-evvel (a.b.i.)** : ilkbahar; Arabi ayların üçüncüsü.
- reg (f.i.)** : damar.
- re’īs (a.s.)** : baş, başkan.
- renc (f.i.)** : ağrı, sızı, zahmet, eziyet.
- rence (f.s.)** : sıkıntılı, incinmiş; rahatsız, hasta, dertli.
- reng (f.i.)** : renk.
- resāyil (a.i.)** : 1. mektuplar. 2. mecmualar, dergiler.
- resm (a.i.)** : 1. eser, iz, nişan, alamet, usül, tarz. 2. Vergi, bir maldan mir’înin aldığı hisse, bağ.
- resül (a.i.)** : elçi, peygamber, yalvaç.
- resüllük (a.+t.)** : elçilik, peygamberlik.
- revā (f.s.)** : yakışır, uygun, yerinde.
- revān (f.s.)** : yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden.
- rızā (a.i.)** : 1. hoşnutluk, memnunluk. 2. razı olma peki deme.
- rikāb-dār (a.f.b.s.)** : üzengi tutan [hükümdar ata binerken üzengisini tutan].
- rişte-i tāb (f.i.ta.)** : kuvvet, güç ipliği. Pazuya bağlanan iplik.

rivāyet (a.i.)	:	söylenti, bir haber, söz veya hadisenin hikayesi.
riyāset (a.i.)	:	reislik, başlık, baş olma, başkanlık.
rub' (a.s.)	:	dörtte bir, çeyrek, bir şeyin dört kısmından bir kısmı.
rū-be-rū (f.b.s.)	:	yüzyüze.
rūd (f.i.)	:	ırmak, çay.
ruḳ'a (a.i.)	:	üzerine yazı yazılan kağıt, deri parçası.
rūstā (f.i.)	:	köy.
rūy (f.i.)	:	demir.
rūz (f.i.)	:	dün.
rūşt-e-ḥīz (f.i.)	:	kıyamet günü.
rūsvā (f.s.)	:	rezil, itibarsız, haysiyetsiz.
rūşvet (a.i.)	:	vazifeli bir kimsenin elindeki imkanları para ve mal karşılığında kötüye kullanması ve bu şekilde alınan para veya mal.
rūzgār (f.i.)	:	1. zaman, devir. 2. dünya. 3. yel.

Ss

sā‘at (a.i.)	:	saat, vakit, zaman.
şabāḥ (a.i.)	:	sabah.
şabr (a.i.)	:	sabır, dayanma, katlanma.
şad (f.s.)	:	yüz [sayı].
şadaḳ	:	içine ok konulan torba yada kutu biçiminde kılıf.
şadaḳa (a.i.)	:	sadaka, zekat, Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine verilen para, mal.
şaff (a.i.)	:	dizi, sıra.
şāfi (a.s.)	:	duru, temiz, katıksız, samimi, saf.
sağ	:	yaşamakta, sağlıklı, esen olan.
sağ-	:	memeyi parmaklar arasına alarak ya da bir araçla sıkarak sütünü akıtmak.
şağın	:	arzu, istek, dilek.
şağın-	:	sakınmak, düşünmek.
saḥī (a.s.)	:	cömert, eliaçık.
şāḥib (a.s.)	:	sahip; bir mal ve mülk vesair şeyin issi, mutasarrıf, malik.
şāḥib’ül-uḥdūd (a.i.ta.)	:	çukur, hendek sahibi.
sā‘id (a.i.)	:	kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı.
saḳal	:	yetişkin erkeklerde yanaklarda ve çenede çıkan kılların tümü.
saḳf (a.i.)	:	tavan, çatı, dam.
sākin (a.s.)	:	oturan [bir yerde].
sal-	:	bırakmak, koymak, yollamak, göndermek.
sālār (f.i.)	:	baş, kumandan, başbuğ, en büyük amir.
saman	:	arpa, buğday gibi ekinlerin ufalanmış sapları.
san	:	sayı, adet, hesap, tane.
sana-	:	saymak, hesaplamak.
sanac	:	çuval, tulum.

sağ-	:	saplamak, sokmak, batırmak.
şandūk (a.i.)	:	sandık; içine türlü şeyler koymaya yarayan, genellikle tahtadan yapılan, dört köşe ve kapaklı ev eşyası.
sarğar-	:	sararmak, sarı renge dönmek.
sarı	:	doğru, taraf, yön, -e doğru anlamında kullanılır.
sarığ	:	sarı renk.
sat-	:	bir malı, bedelini ödeyen bir alıcıya vermek.
satkun	:	bir şeyi parasını vererek almak anlamına gelen satın almak eyleminde geçer.
sav	:	vergi, haraç.
şavāb (a.i.)	:	doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce.
savğur-	:	şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak.
şavma'a (a.i.)	:	ibadet yeri, tekke, özel tapınak. 2. Nesara rahiplerinin halktan inkita ve inzivası için tesis edilmiş olan hücre.
savuk	:	soğuk.
savukluk	:	soğukluk.
savut-	:	soğutmak.
sa'y (a.i.)	:	çalışma, çabalama, gayret, emek.
şayd (a.i.)	:	1. av. 2. avlama, avlanma.
sayla-(1)	:	hürmet etmek, saygı göstermek.
sayla-(2)	:	seçmek.
sebeb (a.i.)	:	sebepe, neden.
sebed (a.i.)	:	sepet.
şebīt (a.s.)	:	1. hareketsiz, yerinde duran. 2. ispat edilmiş, anlaşılmış.
sebze (f.i.)	:	yeşillik, çimen, yemeği yapılan yeşillik.
sefer (a.i.)	:	1. yolculuk. 2. savaşa gitme, savaş.
sehāvet (a.i.)	:	eliaçıklık, cömertlik.
şehir (a.i.)	:	tan yeri ağarmadan önceki vakit.
sehl (a.i.)	:	1. kolay. 2. sade.
sehm (f.i.)	:	korku, dehşet.

sehmlik (f.+t.)	:	korkulu, dehşetli.
sékkiz	:	8 sayısı.
séksen	:	80 sayısı.
selām (a.i.)	:	selam, esenleme.
selāmet (a.i.)	:	salimlik, eminlik, korku ve endişeden uzak olma.
sén	:	sen; teklik ikinci şahıs.
senā (a.i.)	:	övme, övüş.
serā-perde (f.b.i.)	:	1. saray perdesi, harem dairesinin önüne çekilen büyük perde. 2. otağ, padişah çadırı.
serāy (f.i.)	:	büyük konak, saray.
serd (f.s.)	:	1. soğuk. 2. çirkin, kaba, hoyrat.
ser-efrāz (f.b.s.)	:	başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.
ser-ḥadd (f.a.b.i.)	:	serhat, sınır, hudut.
serheng (f.i.)	:	çavus; kavas; yasadı.
serv (f.i.)	:	servi, selvi.
sév-	:	sevmek.
sévin-	:	sevinçli bir ruh durumuna girmek, sevinç duyumsamak. (bkz. sévün).
sévün-	:	sevinçli bir ruh durumuna girmek, sevinç duyumsamak. (bkz. sévin).
sevād (a.i.)	:	bir şehrin çevresindeki karartı halinde görünen bağ, bahçe ve bostanlar.
sevāḥil (a.i.)	:	kıyılar.
seyb (a.i.)	:	bahşış, hediye, ata.
seyf (a.i.)	:	kılıç.
seyl (a.i.)	:	1. sel, şiddetle gelen şey.
seyr (a.i.)	:	1. yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. gezme, gezinme. 3. gezilecek görülecek şey.
seyyid (a.i.)	:	efendi, bey; ağa; ileri gelen, baş, başkan.
sezā (f.s.)	:	münasip, uygun, yaraşır.

sezā-vār (f.b.s.)	:	münasip, uygun, yaraşır.
sezā-vārrak (f.+t.)	:	daha münasip, daha uygun, daha yaraşır.
sıçra-	:	sıçramak, ileriye atılmak, sarsılmak.
şifat (a.i.)	:	hal, keyfiyet, şekil, varlık, vasıf.
şifat-ı izāfet (a.i.ta.)	:	ilgi hali, bağ hali.
sılık	:	aydın, şeffaf, arı.
sın-	:	kırılmak, bozulmak, incinmek.
sına-	:	sınamak, yoklamak, denemek.
sındır-	:	kırmak, parçalamak, yenerek bozmak. (bkz. sındur-).
sındur-	:	kırmak, parçalamak, yenerek bozmak. (bkz. sındır-).
sifāl (f.i.)	:	testi, çanak, çömlek, saksı.
silāh (a.i.)	:	silah.
silāhsız (a.+t.)	:	silahsız, silahı olmayan.
silsile (a.i.)	:	zincir, zincirleme olan şey, art arda gelen şeylerin meydana getirdiği sıra.
singli	:	kız kardeş.
sipāh (f.i.)	:	asker, ordu.
sipeh (f.i.)	:	asker, ordu.
sipeh-büd (f.b.i.)	:	başbuğ, başkumandan.
sipeh-sālār (f.b.i.)	:	askerlerin en büyüğü.
sīret (a.i.)	:	bir kimsenin içi, hali, tavrı, gidişi, ahlakı.
sitāyiş (f.i.)	:	övme, övüş.
sitem (f.i.)	:	zulüm, haksızlık, eziyet, çıkışma.
sitem-kār (f.b.s.)	:	zulüm ve haksızlık eden.
sitem-keş (f.b.s.)	:	zulüm çeken, zulme uğrayan.
siyāset (a.i.)	:	memleket idaresi, politika, diplomatlık.
siz	:	siz; çokluk ikinci şahıs.
sonġ	:	sonra.
sok-	:	sokmak, batırmak, yerleştirmek.
şol	:	sol; yüreğin bulunduğu yandaki yön

sor-	:	soru sormak, bilgi istemek.
sög-	:	sövmek, küfür etmek, azarlamak.
söz	:	bir duyguyu, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan sözcük ya da sözcük dizisi.
sözle-	:	konuşmak, bahsetmek, tekellüm etmek, söylemek.
sözleş-	:	herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek, antlaşmak.
su	:	su.
şubḥ (a.i.)	:	sabah, sabah vakti.
sūd (f.i.)	:	fayda, kaz, kazanç.
suḥre (a.i.)	:	birbiriyle alay etme; maskaralık.
şulḥ (a.i.)	:	barış, barışma, barışıklık.
şulḥ-nāme (a.f.b.i.)	:	sulh, barış kağıdı; taraflar arasında yapılan barış şartlarının yazıldığı kağıt.
sūre (a.i.)	:	Kur'an'ın ayrıldığı 114 bölümünden her biri.
şūret (a.i.)	:	biçim, görünüş, kılık, tarz, yol, gidiş.
suruḡ	:	sırık; değnekten daha uzun ve daha kalın ağaç.
susız	:	susuz, suyu olmayan.
susuzluḡ	:	susuzluk.
sūy (f.i.)	:	taraf, yön, cihet.
sūz (f.i.)	:	1. yanma tutuşma; ateş, sıcaklık. 2. dert, ızdırıp, acı.
sūḥan-dān (f.b.s.)	:	söz bilen, güzel söz söyleyen.
sūr-	:	yönetmek, kullanmak, yürütmek.
sūrt-	:	sürtmek, deḡdirmek, dokundurmak.
sūst (f.s.)	:	gevşek, tembel.
sūstluḡ (f.+t.)	:	gevşeklik, tembellik.
sūt	:	süt.
sūtlük	:	sütlü.

Şş

şād (f.s.)	:	sevinçli.
şād-mān (f.s.)	:	sevinçli.
şād-mānlık (f.+t.)	:	sevinçli olma durumu.
şāhen-şāh (f.b.i.)	:	en büyük padişah, şah, padişahlar padişahı, şahlar şahı.
şā'ir (a.i.)	:	şair, ozan.
şākirdlık (f.+t.)	:	talebelik, öğrencilik.
şān (a.i.)	:	1. şan, şöhret, ün. 2. tabiat, huy.
şart (a.i.)	:	şart, koşul.
şaşt (f.i.)	:	altmış; 60.
şāyed (f.e.)	:	eğer; ola ki, olabilir ki, olur ki.
şāyeste (f.s.)	:	yakışır, yaraşır, uygun.
şeb-büy (f.b.i.)	:	şebboy.
şeb-hün (f.b.i.)	:	gece baskını.
şebihün (f.i.)	:	gece baskını.
şefā'at (a.i.)	:	birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.
şefaķat (a.i.)	:	şefkat, acıyarak ve esirgeyerek sevme.
şegāl (f.i.)	:	çakal.
şeh (f.i.)	:	şah, padişah.
şehr (f.i.)	:	şehir, büyük belde, büyük kent, il.
şehr-istān (f.b.i.)	:	büyük şehir.
şekk (a.i.)	:	şüphe, zan, tereddüt.
şekve (a.i.)	:	şikayet, hoşnutsuzluk.
şell (a.i.)	:	çolaklık, elin, kolun eğri oluşu.
şeref (a.i.)	:	büyüklük, yükseklik, ululuk, övünme.
şerī'at (a.i.)	:	1. doğru yol. 2. Allah'ın emri. 3. ayet, hadis ve icma-i ümmet esaslarına dayanan din kaideleri.
şerīf (a.s.)	:	şerefli, mübarek, kutsal, soylu, temiz.

şeş (f.s.)	:	altı; 6.
şeytân (a.i.)	:	şeytan.
şifâ (a.i.)	:	hastalıklardan kurtulma, iyi olma, sağalma.
şikeste (f.s.)	:	kırık, kırılmış.
şimâl (a.i.)	:	1. kuzey. 2. sol, sol taraf.
şîr (f.i.)	:	arслан.
şî'r (a.i.)	:	şîir, edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz.
şî'r-sipâr (f.b.s.)	:	şîir veren.
şitâb (f.i.)	:	acele, sürat, çabukluk.
şu'arâ (a.i.)	:	şairler, ozanlar.
şubân (f.i.)	:	çoban.
şühluğ (f.+t.)	:	neşeli, şen, oynak.
şüm (f.s.)	:	şom, uğursuz.
şümlîğ (f.+t.)	:	uğursuzluk.
şūriş (f.i.)	:	karışıklık, kargaşalık.
şükr (a.i.)	:	görülen iyiliğe karşılık gösterilen memnunluk, minnettarlık.

Tt

ta‘accüb (a.i.)	:	şaşakalma.
ta‘ām (a.i.)	:	yemek, aş.
ṭā‘at (a.i.)	:	Allah’ın emirlerini yerine getirme, ibadet.
tāb (f.i.)	:	güç, kuvvet, takat.
ṭabaḳ (a.i.)	:	tabak [kap].
taban	:	ayağın yer basan alt yüzü.
ṭabīb (a.i.)	:	hekim, doktor.
ta‘bīr (a.i.)	:	ifade, anlatma.
tābiş (f.i.)	:	parlayış, parıldayış.
ta‘biye (a.i.)	:	[askeri] yerli yerine koyup hazırlama; tertip etme.
tāc (a.i.)	:	hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık.
tağ (1)	:	dağ.
tağ (2)	:	ateş.
ṭağayi	:	dayı, validenin biraderi.
taḥammül (a.i.)	:	1. yüklenme, bir yükü üstüne alma. 2. dayanma, katlanma, kaldırma.
taḥkīḳ (a.i.)	:	araştırma, doğru olup olmadığını araştırma ve meydana çıkarma.
taḥt (f.i.)	:	1. hükümdarların oturduğu büyük koltuk. 2. hükümdarlık makamı.
tāk (f.i.)	:	asma, üzüm kütüğü.
ṭāḳat (a.i.)	:	güç, kuvvet.
taḳdīr (a.i.)	:	beğenme, değer biçme, değer verme.
taḳrīr (a.i.)	:	anlatma, anlatış.
taḳşīr (a.i.)	:	kabahat, suç, günah, kusur etme.
tala-	:	talan etmek, vurmak, çapmak.
ṭalāye (f.i.)	:	casus, düşmana doğru ilerleyen bir grup, öncü birlik, keşifçi.
tam	:	dam.

ṭama' (a.i.)	:	doymazlık; çok isteme, açgözlülük.
tamām (a.i.)	:	tamam, tam, eksiksiz, tam olma, bitme, bitirme, son.
tamāmraḳ (a.+t.)	:	daha tam, daha fazla, eksiksiz.
taṅġ	:	güneş'in doğuşundan önceki alacakaranlık zaman.
taṅġla	:	yarın, sonraki gün. (bkz. taṅġla).
taṅġla	:	yarın, sonraki gün. (bkz. taṅġla).
tanı-	:	tanımak, bilmek, anımsamak.
tanuġluk	:	şahitlik, tanıklık.
tanuḳ	:	şahit, tanık.
tap-	:	bulmak, kazanmak.
tapşur-	:	ulaştırmak, teslim etmek, emanet etmek, göndermek.
tar	:	dar, az, kıt.
ṭarab (a.i.)	:	sevinçlilik, şenlik; sevinçten gelen coşkunluk ve tepinme, ayş ve sefa.
ṭaraf (a.i.)	:	yan, yön, bölge, yer.
tarḳa-	:	dağılmak, perişan olmak.
tarlıġ	:	darlık, kıtlık. (bkz. tarlıġ).
tarlıḳ	:	darlık, kıtlık. (bkz. tarlıġ).
tart-	:	çekmek, taşımak, çıkarmak.
taşarruf (a.i.)	:	1. sahip olma. 2. idare ile kullanma, tutum, ekonomi.
taş	:	taş.
taşḳarı	:	dışarı, hariç.
taşla-	:	taşlamak, taşa tutmak.
ṭaşt (f.i.)	:	leġen.
ṭavāf (a.i.)	:	1. etrafını dolaşma. 2. hacı olmak üzere zamanında ve muayyen usul dahilinde Kabe'nin etrafını dolaşarak ziyaret etme.
tavil	:	yorumlamak, açıklamak.
ta'vīz (a.i.)	:	nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska.
ṭavuḳ	:	tavuk.

ta'yīn (a.i.)	:	bir memuriyete koyma, tayın.
ṭayyār (a.i.)	:	uçucu, uçan.
ta'zarru' (a.i.)	:	kendini alçaltarak yalvarma.
ta'zīm (a.i.)	:	büyükleme, ululama, büyük sayma, saygı gösterme, ikram etme.
te'ālā (a.cü.)	:	"yüksek olsun" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.
tebāh (f.i. ve s.)	:	bozuk, çürük, mahvolmuş, berbat, harap, yıkılmış, yıkıntı.
teberzīn (f.i.)	:	eyer baltası, eyere asılan küçük savaş baltası.
te bucaḳ	:	tavlasından boşanmış, çulsuz, yularsız, seğirten [at].
tecribe (a.i.)	:	tecrübe, deneme, sınama.
tedbīr (a.i.)	:	bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare.
teferrüc (a.i.)	:	1. açılma, ferahlama. 2. gezinti.
teferrüc-gāh (a.f.b.i.)	:	eğlence, gezinti yeri.
tefsīr (a.i.)	:	yorum, Kur'an-ı Kerîm'in mana bakımından izahı.
tég	:	gibi.
tég-	:	değmek, ulaşmak, yetişmek, kavuşmak.
tégre	:	etraf, çevre, daire.
tégtür-	:	değdirmek, dokunmak, el vurmak, uzatmak.
téğür-	:	değdirmek, dokunmak, el vurmak, uzatmak.
tek	:	tek, bir.
téktur-	:	susmak.
temizlik	:	temiz olma, temizlik.
témür	:	demir.
ten (f.i.)	:	insan vücudunun dış yüzü, gövde, vücut, beden.
ten-dürüst (f.b.s.)	:	vücudu sağlam, sağlam vücutlu, sağlam, kuvvetli.
tene (f.i.)	:	vücut, beden, gövde, cüsse.
téng	:	denk, eş.
tép-	:	(at, eşek gibi hayvanlar için) ayağıyla vurmak.
tép-	:	kıpırdatmak, yerinden oynatmak, geri çevirmek,

	: göndermek.
tépe	: tepe; bir şeyin en üstteki bölümü.
tépren-	: deprenmek, kımıldamak.
tépret-	: depretmek, kımıldatmak, yerinden oynatmak.
tér-	: dermek, toplamak.
terbiyet (f.i.)	: 1. besleyip büyütme, beslenip büyütülme. 2. eğitim. 3. görgü.
tercemān (a.i.)	: tercüman, çevirici.
téri	: deri.
tersā (f.i.)	: Hıristiyan.
tersālīk (f.+t.)	: Hıristiyanlık.
tertīb (a.i.)	: dizme, sıralama, düzene koyma.
téş-	: içini açmak, oymak, delmek, karıştırmak.
tevbe (a.i.)	: tövbe, işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dair verilen söz.
téve	: deve.
te'vīl (a.i.)	: sözü çevirme, mana verme, yorumlama.
tın-	: sonu gelmek, durmak, dinlenmek, sakinleşmek.
tınāb (a.i.)	: sicim, çadır ipi.
tıngla-	: dinlemek, kale almak, önem vermek.
tik-	: dikmek, toprağa yerleştirmek.
til	: dil, lisan, konuşma.
tile-	: dilemek, istemek.
tileg	: dilek, istek, murad.
tīr-bārān (f.b.s.)	: ok yağdıran.
tīr-endāz (f.b.s.)	: ok atıcı, ok atan.
tirgüz-	: diriltmek, canlandırmak.
tirig	: canlı, diri.
tiriglig	: canlılık, dirilik.
tiril-	: dirilmek, eski gücüne kavuşmak, canlanmak.

tiz	:	kaval, baldır ve uyluk kemiklerinin birleştiği yer.
tobra	:	torba, haral.
tofrağ	:	toprak. (bkz. tofrağ).
tofrağ	:	toprak. (bkz. tofrağ).
toğ-	:	doğmak, dünyaya gelmek. (bkz. toğ).
tohta-	:	bekletmek, saklamak, alı koymak.
toğ-	:	doğmak, dünyaya gelmek. (bkz. toğ).
toksan	:	90 sayısı.
toğuz	:	9 sayısı.
tol-	:	dolmak, dolu duruma gelmek.
tola	:	dolu, boş olmayan. (bkz. tola).
toła	:	dolu, boş olmayan. (bkz. tola).
toldur-	:	doldurmak, dolu duruma getirmek.
tolgan-	:	kızmak, sinirlenmek.
tolum	:	tulum.
toṃār (a.i.)	:	ceylan derisi, name, kitap, defter.
tomşuğ (e.t.)	:	kuş gagası.
ton	:	elbise, giysi.
top	:	grup, bir arada.
toş	:	düğün, davet, eğlence.
toş-	:	doymak.
töṅter-	:	döndürmek, çevirmek.
töhmet (a.i.)	:	işlenildiği kesinleşmemiş suç, kabahat.
tök-	:	dökmek, akıtmak, boşaltmak.
töp	:	dip.
töpi	:	tepe.
tört	:	4 sayısı.
törtünçi	:	dördüncü.
töz	:	kin, öç.
tur-(1)	:	durmak, kalmak, beklemek.

tur-(2)	:	durmak (yardımcı fiil).
turguz-	:	durdurmak, bekletmek.
turuz-	:	ayağa kaldırmak, kalkındırmak, geliştirmek.
tüşe (a.i.)	:	ölmeyecek kadar yenecek şey, azık.
tut-	:	tutmak.
tutaş-	:	tutuşmak, yanmak.
tutum	:	yol, kaide, usul, yöntem, metot.
tuvar	:	hayvan.
tuzak	:	yaban hayvanlarını ya da kuşları yakalamaya yarayan araç ya da düzenek.
tübba' (a.i.)	:	eski çağlarda Yemen kıtasında saltanat süren eski Arap hükümdarlarının unvanı.
tübbān (a.i.)	:	tübba'nın Himyeri dilindeki söyleniş şekli.
tük	:	tüy, kıl.
tüken-	:	tükenemek, bitmek.
tünekün	:	geçen gün, ertesi gün.
Türkī (t.f.)	:	Türk'e mensup, Türk'le ilgili, Türkçe.
türlüg	:	türlü, çeşitli.
tüş	:	düş, rüya.
tüş-	:	düşmek, inmek.
tüşür-	:	düşürmek, indirmek.
tütün	:	tütün, duman.
tüvān-ger (f.b.s.)	:	zengin, pahalı.
tüz	:	dik ya da eğik durumda olmayan, yatay olan.
tüz-	:	dizmek, sıraya sokmak.
tüzel-	:	(iş, durum vb.) bozulmuş, kötü durumda iken yoluna girmek, düzenli duruma gelmek.
tüzlük	:	geniş ve düz toprak, düz yer, düz olma durumu.
tüzül-	:	birbiri ardınca ya da yan yana sıralanmak, sıraya girmek, sıra oluşturmak.

Uu

u (f.e.)	:	ve.
uç	:	uzun bir nesnenin incelerek sona eren, son ve sivri noktası.
uç-	:	uçmak.
uçā	:	sırt, arka.
uçra-	:	tesadüf etmek, rast gelmek.
uçur-	:	uçurmak, söndürmek, kesip ayırmak, kaldırmak.
uḥdūd (a.i.)	:	hendek, yarık.
‘uḫūbet (a.i.)	:	ceza, eziyet, işkence, azap.
ula-	:	buluşmak, ulaşmak.
‘ulemā (a.i.)	:	alimler, ilim sahipleri, bilginler.
‘ulūfe (a.i.)	:	sipahilere, yeniçerilere (üç ayda bir) verilen maaş.
uluġ	:	ulu, yüce, büyük.
uluġraġ	:	daha ulu, daha yüce, daha büyük.
‘ummāl (a.i.)	:	idare memurları, valiler, mutasarrıflar.
un	:	tahıl ve başka besin maddelerinin iyice, incecik öğütülerek toz durumuna getirilmiş.
unut-	:	unutmak, hatırandan gitmek.
ur-	:	vurmak, çarpmak.
urġac	:	kancık, dişi.
ur(u)n	:	rütbe sahibine mahsus olan makam-i teşrifat, yer, peş, arka, sonra.
urun-	:	çırpınmak, dövünmek, öteye beriye kendini atmak, debelenmek.
uruġ	:	soy sop, nesil, kavim. (bkz. uruġ).
uruġ	:	soy sop, nesil, kavim. (bkz. uruġ).
uruş	:	savaş, kavga.
uruş-	:	vuruşmak, savaşmak, dövüşmek.
uşal	:	işte o.

uşal-	:	ufalmak, ufalanmak, parçalanmak.
uş-andağ	:	işte onun gibi.
uşat-	:	parçalamak, kırmak, ufalamak.
uşbu	:	işte bu.
uş-mundağ	:	işte böyle, işte bunun gibi.
uyat-	:	utanmak.
uyğan-	:	uyanmak, uykudan kalkmak.
uyku	:	uyku, uyuma işi.
uyuhla-	:	uyuklamak; uykusu gelerek oturduğu yerde hafif uyuma durumunda olmak, kendini hafif uykuya bırakmak.
uz-	:	daha iyi, güzel, mahir, usta, tecrübeli, münasip ve doğru olmak.
uza-	:	uzamak, çok zaman almak, uzun sürmek.
uzat-	:	uzatmak; başı, kolları ya da bacakları bir yere yöneltmek.
uzun	:	uzun; iki ucu arasında fazla uzaklık olan.
uzunrağ	:	daha uzun.

Üü

ü (f.e.)	:	ve.
üç	:	3 sayısı.
üçün	:	için, amacıyla, ereğiyle, üzere.
üçünçü	:	üçüncü.
ümîd (f.i.)	:	umma, ümit.
ün	:	ses.
üst	:	bir şeyin göğe doğru olan yanı, yukarısı.
üstâd (f.i.)	:	muallim, öğretmen, usta, sanatkar. 2. bir ilim veya sanat alanında üstün yeri olan kimse.
üstüvâr (f.s.)	:	sağlam, kuvvetli, dayanıklı, güvenilir.
üz-	:	kırmak, koparmak, yolmak.
üzük	:	yüzük; parmağa takılan takı.
üzül-	:	kesilmek, bozulmak, kırılmak, kopmak.
üzüm	:	asma ağacının meyvesi.

Vv

vācib (a.s.)	:	terki caiz olmayan, yapılması gerekli, farz derecesine yakın bulunan.
va‘de (a.i.)	:	1. bir iş için önden belirtiler, zaman. 2. söz verme.
vādī (a.i.)	:	iki dağ arasındaki uzun çukur, dere, bir nehrin aktığı yer, yatak.
vaḥy (a.i.)	:	bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi.
vaḳf (a.i.)	:	bir malı veya mülkü –satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlama, bırakma.
vaḳt (a.i.)	:	vakit, zaman, çağ, devir.
vallāhu a‘lem (a.cü.)	:	“Allah bilir”.
vaşiyet (a.i.)	:	bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey.
vazīfe (a.i.)	:	1. ödev, görev. 2. yapılması birine havale edilen iş.
ve (a.i.)	:	ve, dahi, de, ile, hem.
vebāl (a.i.)	:	azap, günah.
vefā (a.i.)	:	sözünde durma, sözünü yerine getirme.
vefāt (a.i.)	:	ölüm, ölme [yalnız insan hakkında].
velā (a.i.)	:	1. yakınlık, sahiplik. 2. efendisinin azat ettiği köle ve cariyesi, ile olan münasebeti ve onlar üzerindeki hakkı.
velāyet (a.i.)	:	velilik, ermişlik.
velī (f.e.)	:	velakin, amma, fakat.
velī‘ahd (a.b.i.)	:	bir hükümdardan sonra hükümdar olacak kimse.
verese (a.i.)	:	miraşçılar.
vezīr (a.i.)	:	valilik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan “paşa” unvanını taşıyan kimse.
vilāyet (a.i.)	:	il.
vuḥūş (a.s.)	:	yabani [hayvanlar].
vuḳūf (a.i.)	:	anlama, bilme, öğrenme, haberli olma, bilgi.
vuşlat (a.i.)	:	bir şeye ulaşma, yetişme, kavuşma.

Yy

ya	:	ya, yada, veya (edat).
yā (a.n.)	:	ey!, hey!.
ya ņġı	:	yeni.
yaban (f.i.)	:	ıssız yer, kır, sahra, çöl.
yād (f.i.)	:	hatırlama, anma.
yafraq	:	yaprak.
yaġ	:	yaġ.
ya ĥşı	:	yakışık alan, iyi güzel.
ya ĥşılıġ	:	iyilik, güzellik (bkz. ya ĥşılık).
ya ĥşılık	:	iyilik, güzellik (bkz. ya ĥşılıġ).
ya ĥşıraġ	:	daha iyi, daha güzel.
yaġ-(1)	:	beġenmek, yakın bulmak, hoşuna gitmek, etkilemek, tesir etmek.
yaġ-(2)	:	ateş yakmak.
yaġı	:	yaġı, düşman, yabancı.
yaġın	:	yakın, uzak olmayan.
yaġınlıġ	:	yakınlık.
yaġınraġ	:	daha yakın.
yāġūt (a.i.)	:	yakut, değerli süs taşı. [kırmızı, sarı, beyaz, mavi renklerde olur].
yala	:	1. yalan. 2. iftira.
yalanġaç	:	çıplak, elbisesiz, yalın.
yalanġaçla-	:	yalın ve çıplak hale getirmek.
yalanġaçlıġ	:	yalınlık, çıplaklık.
yalbar-	:	yalvarmak.
yalġan	:	yalan.
yalġançı	:	yalancı, yalan söyleyen.
yalġuz	:	yalnız, sade, tek.

yaman	:	kötü, bed, fena, çirkin.
yamanlık	:	kötülük, fenalık.
yamanrak	:	daha kötü, daha fena.
yamğur	:	yağmur.
yan	:	yan, taraf.
yan-	:	yanmak.
ya'ni (a.e.)	:	demek, şu demek, sözün kıyası, doğrusu, senin anlayacağın.
yap-	:	yapmak, nesne, varlık olarak ortaya koymak, oluşturmak, gerçekleştirmek.
yār (f.i.)	:	dost, sevgili, ahbap.
yar-	:	yarmak, ayırmak, yarık açmak.
yara-	:	yaramak, yarar sağlamak, yararlı olmak.
yarağ	:	1. hazırlık, alet, levazım, teçhizat, silah. 2. pişkin, idmanlı. (bkz. yarağ)
yarağ	:	alet, teçhizat, levazım. (bkz. yarağ).
yārān (f.i.)	:	dostlar.
yaraş	:	1. barış, il dost olmak. 2. uygun, yerinde, yaraşır.
yarım	:	yarım, yarı.
yarmağ	:	akçe, para, altın.
yaruğluğ	:	aydınlık, parlaklık. (bkz. yaruğluk).
yarukluk	:	aydınlık, parlaklık. (bkz. yaruğluğ).
yasa-	:	inşa etmek, yapmak, yasa koymak, düzen vermek.
yaş	:	yaş.
yaşa-	:	yaşamak, hayat sürmek.
yaşlik	:	1. aynı yaşta olan. 2. belirli bir yaşı olan.
yaşun-	:	örtünmek, gizlenmek, saklanmak.
yaşur-	:	gizlemek, örtmek, saklamak.
yat	:	yad, ayrı, başka, yabancı, gayr.
yat-	:	yatmak, uyumak.

ya t̄guz-	:	yatırmak, yere uzatmak.
yavut-	:	yakınlaştırmak, yakınlaşmak, yanına gitmek.
yay	:	yay, ok yayı.
yayağ	:	yaya, yürümek.
yayıl-	:	yayılmak, genelleşmek, pek çok kimsece bilinir olmak.
yaz	:	yaz mevsimi.
yazı	:	ova, kır, yazlık yer.
yazuğ	:	kabahat, suç, kusur.
yazuğsız	:	günahsız, suçsuz, kusursuz.
yé-	:	yemek, yemek yeme eylemi.
yégirmi	:	20 sayısı.
yégülük	:	yemeklik, yemek için, yiyecek.
yek (f.s.)	:	bir, tek.
yek-cihet (a.f.b.i.)	:	fikirleri bir olan.
yel	:	rüzgar.
yelin	:	inek, manda, koyun gibi hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü, meme.
yémek	:	yemek, yemek yeme işlemi.
Yemenlik (a.+t.)	:	Yemenli. (bkz. Yemenlik).
Yemenlig (a.+t.)	:	Yemenli. (bkz. Yemenlik).
yén-	:	yenmek, galip gelmek, zafer kazanmak.
yér	:	yer.
yesir	:	köle, tutsak, esir.
yét-	:	yetişmek, ulaşmak, yetmek, erişmek.
yétil-	:	yetişmiş, olgunlaşmış.
yetīm (a.s.)	:	yalnız, tek, eşsiz, bir tek.
yétiş-	:	yetişmek, ulaşmak.
yétkür-	:	yetiştirmek, ulaştırmak, kavuşturmak.
yétti	:	7 sayısı.
yığ-	:	yığmak, biriktirmek, bir araya getirmek.

yıǵaç	:	aǵaç.
yıǵıl-	:	yıǵılmak, bir araya gelmek, toplanmak.
yıǵla-	:	aǵlamak, göz yaşı dökmek.
yık-	:	kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak.
yıkıl-	:	yıkılmak, dağılmak, bozulmak, yerle bir olmak.
yıl	:	yıl, sene.
yıraǵ	:	ırak, uzak. (bkz. yıraǵ).
yıraǵ	:	ırak, uzak. (bkz. yıraǵ).
yiber-	:	göndermek.
yigit	:	mert, yiǵit, güçlü, yürekli, kahraman.
yigitlik	:	yiǵitlik, kahramanlık.
yine (1)	:	yeni baştan, bir kez daha, yeniden, gene.
yine (2)	:	başka, diğer.
yiş-	:	açmak, söküp çıkarmak.
yok	:	yok; var olmayan, bulunmayan şey.
yokarrak	:	daha yukarı.
yol	:	yol.
yoldaş	:	yola birlikte gidenlerden birine göre öteki, her biri, yol arkadaşı.
yolsız	:	gidecek yolun olmaması.
yörü-	:	yürümek, adım atarak ilerlemek.
yu-	:	yumak, yıkamak, su ile yıkayıp temizlemek.
yulduz	:	yıldız.
yuluğ-	:	uğramak.
yumşa-	:	yumuşamak, sert olmamak.
yumşat-	:	sakinleştirmek.
yügen	:	at gemi, yular.
yügür-	:	seğirtmek, koşmak.
yügürt-	:	seğirttirmek, koşturmak, yürütmek, sürmek [at].
yük	:	yük.

yükle-	:	yük yüklemek.
yüklüg	:	yüklü, hamile, gebe.
yükün-	:	bir kimseye karşı duyduğu saygıyı göstermek için önünde diz çökmek, yere kapanmak ya da eğilmek.
yüreg	:	yürek, kalp.
yüz (1)	:	100 sayısı.
yüz (2)	:	sima, yüz, çehre.
yüz-	:	yüzmek, suda yüzmek.
yüzitaban yıqılmak	:	yüz üstü yere kapaklanmak, yere düşmek.
yüzlen-	:	bir yöne doğru dönmek, yönelmek.
yüzlüg	:	yüzlü, simalı, çehreli.

Zz

- zafer (a.i.)** : 1. birçok emek neticesinde maksada ulaşma, başarma. 2. düşmanı yenme, üstün gelme.
- zāhir (a.s.)** : görünen, görünücü, açık, belli, meydanda.
- zaḥm (f.i.)** : yara.
- za‘īf (a.s.)** : zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz.
- zarūret (a.i.)** : 1. çaresizlik. 2. muhtaçlık, yoksulluk, sıkıntı.
- zāyi‘ (a.s.)** : elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan.
- zebūn (f.s.)** : zayıf, güçsüz, aciz.
- zelīl (a.s.)** : hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan.
- zemān (a.i.)** : zaman, vakit, çağ, devir.
- zemāne (a.i.)** : devir, vakit.
- zemāni’l-meliki’l-‘ādil (a.i.ta.)** : adaletli padişah zamanı.
- zenbīl (a.i.)** : zenbil; ağzı geniş, basık sepet.
- zerd (f.s.)** : sarı.
- zeytūn (a.i.)** : zeytin.
- zındīk (a.s.)** : zındık, münafık, ahirete inanmayan, Allahsız.
- zībālīk (f.+t.)** : güzellik, gösterişli.
- zīkr (a.i.)** : anma, anılma.
- zincīr (f.i.)** : zencir.
- zindān (f.i.)** : karanlık, yer altı hapisanesi.
- zinhār (f.e.)** : sakın! asla, olmaya, aman.
- zīreklik (f.+t.)** : akıllı, anlayışlı, uyanık.
- ziyāde (a.i.)** : 1. artma, çoğalma. 2. artan, fazla kalan. 3. çok bol.
- ziyān (f.i.)** : zarar, kayıp.
- ziyāret (a.i.)** : görmeye gitme, görüşmeye gitme, gidilme.
- ziyy (a.i.)** : kılık, kıyafet.
- zōr (f.i.)** : sıkıntı, rahatsızlık.

zulm (a.i.)	:	zulüm, haksızlık, eziyet.
zūrlük (f.+t.)	:	güçlü, kuvvetli.
zū'l-ektāf (a.b.i.)	:	kürek kemikli, kürek kemik sahibi.
zū't-tāc (a.b.i.)	:	taç sahibi.
zūhd (a.i.)	:	her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme.
zümürüd (a.i.)	:	zümrüt.

4. 2. Özel Adlar Sözlüğü

Aa

- ‘Abbas (k.a.) : Hz. Muhammed (s.a.v.)’in amcalarından biridir.
- ‘Abbas bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib (k.a.) : bkz. ‘Abbas.
- ‘Abbas El-Aḥvāl (k.a.) : Acem padişahı Nuş-i Revan’ın oğlu Hürmüz ile savaştan bir Arap.
- ‘Abdu’l-‘Azîz (k.a.) : Kahtânîler’e mensup bir Arap kabilesi olan Benî Kelb kabilesinden bir kişi.
- ‘Abdu’l-‘Azîz bin İmrü’l-Ḳays (k.a.) : bkz. ‘Abdu’l-‘Azîz.
- ‘Abdu’l-Hariş (1) (k.a.) : Benî Kelb kabilesinden olan Abdu’l-Aziz’in oğullarından biridir.
- ‘Abdu’l-Hariş (2) (k.a.) : Hz. Halîme’nin kocası.
- ‘Abdu’l-Ḳays (k.a.) : Bahreyn’de bulunan Benî Abdülkays kabilesinin reisi.
- ‘Abdu’l-Ḳubeys (kv.a.) : Acem padişahı II. Şapur’ın Kirmanı yurt olarak verdiği Arab kabilelerinden biri.
- ‘Abdu’llah (1) (k.a.) : Hz. Muhammed (s.a.v.)’in babası.
- ‘Abdu’llah (2) (k.a.) : Hz. Halime’nin oğlu ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in süt kardeşi.
- ‘Abdu’llah (3) (k.a.) : Necran’lı ulu kişi Tamer’in oğlu.
- ‘Abdu’llah bin ‘Abdu’l-Hariş (k.a.) : bkz. Abdu’llah (2).
- ‘Abdu’llah bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib (k.a.) : bkz. Abdu’llah (1).
- ‘Abdu’llah bin Tāmer (k.a.) : bkz. Abdu’llah (3).
- ‘Abdu’l-Melik bin Mervān (k.a.) : Emevîler’in beşinci halifesi.
- ‘Abdu’l-Mesîḥ (k.a.) : Acem meliki Nuş-i Revan zamanında Şam’da bulunan ve Şam meliklerinin soyundan bir alim.
- ‘Abdu’l-Mesîḥ bin Ḥān bin Şa‘ : bkz. ‘Abdu’l-Mesîḥ.

Iebü'l-'Assāni (k.a.)

- 'Abdu'l-Muṭṭalib (k.a.) : Mekke'nin reisi ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dedesidir.
- Abraş (y.a.) : Dicle ırmağının kıyısında bulunan bir bölge.
- 'Acem (y.a.) : Fars ülkesi, İran ülkesi, Pers ülkesi.
- Ada'īs (y.a.) : Arap yarımadasında bir şehir.
- 'Aden (y.a.) : Yemen'de bir şehir.
- 'Adiyy bin Rebi'a (k.a.) : Lahmoğullarından ve Yemen meliki olan Rebi'a bin Nadr'ın oğludur. Araplar ile İranlılar arasında bir aracı emirlik olan Hire Hükümdarlığı'nın ilk Lahmî hükümdarı.
- Ahvāz (y.a.) : Irak sevadına yakın olan ve İran'da bulunan bir şehir.
- 'Aḫūr (k.a.) : Yemen meliki Ebrehe'nin silahşor olan Habeşî kölesi.
- 'Ali bin Ebī Ṭālib (k.a.) : İslam Devleti'nin 656-661 yılları arasındaki halifesi. İslam peygamberi Muhammed'in hem damadı hem de amcası Ebu Talib'in oğlu olan Ali, Muhammed'in İslam'a davetini kabul eden ilk erkektir.
- 'Alḫame bin Ükül El-Murādī (kv.a.) : Yemen'de hüküm süren Himyerî meliklerinin soyundan gelen Zi Yezen'in karısının soyunun dayandığı kabile, aile.
- Āmed (y.a.) : Acem padişahı Firuz oğlu Kubad tarafından Hazeran meliki ile yapılan savaş sonrasında Ermeniye bölgesinin sınırında kurulan "kurtarılmış şehir" manasında gelen şehir.
- Amīne (k.a.) : Hz. Muhammed (s.a.v.)'in annesi.
- 'Amr (1) (k.a.) : Adiyy'in oğlu ve Adiyy'den sonra Hire Hükümdarı olan kişi.
- 'Amr (2) (k.a.) : Mundir'in oğlu ve Mundir'den sonra Hire hükümdarı olan kişi.

- ‘Amr (3) (k.a.) : son Tübba olan Yemen meliki Es’ad’ın oğullarından biri ve kardeşi Hassan’dan sonra Yemen meliki olan kişi.
- ‘Amr bin ‘Adiyy (k.a.) : bkz. ‘Amr (1).
- ‘Amr bin Hind (k.a.) : bkz. ‘Amr (2).
- ‘Amr bin Mundir (k.a.) : bkz. ‘Amr (2).
- ‘Amrū (k.a.) : bkz. ‘Amr (1).
- ‘Amrū (k.a.) : bkz. ‘Amr (3).
- ‘Amrū bin Azrak (k.a.) : Acem padişahı Nuş-i Revan’ın oğlu Hürmüz ile savaşan bir Arap.
- ‘Amr bin Zalah bin Tübba’ (k.a.) : Hazrec kabilesine mensup Yemen meliki.
- Anşakya (y.a.) : Şam bölgesinde bulunan bir şehir. Acem şahı Nuş-i Revan tarafından Rumlardan alınmıştır.
- Ānuşirvān (k.a.) : Kubad’ın kendinden sonra Acem padişahı olan oğlu.
- ‘Arab (1) (kv.a.) : Arap kavminden olan.
- ‘Arab (2) (y.a.) : Irak, Şam, Ceziretü'l-Arab, Hicaz, Yemen, Mısır ve Afrika'nın kuzey-doğusunda bulunan Arapların yaşadığı bölge.
- ‘Arafāt (y.a.) : Mekke’de bulunan bir dağ.
- Ardavan (k.a.) : İran tarihçilerine göre efsanevi kahraman İsfendiyar’ın bu isimle anılan ve Belh Hükümdarı Güştasb’ın kendinden sonra hükümdar olan oğlu.
- Aşhāb’ul-Uhdūd (kv.a.) : Necran’lı Hıristiyanları ateş kuyularında yakan Yemen meliki Zer’a (Dūnuvās) ve ordusu için Kur’an geçen tabir.
- Aşḫar (y.a.) : Pars’ta bulunan bir şehir.
- Asīye (k.a.) : Hz. Halime’nin kızlarından biri.
- Āzād-rū (k.a.) : Beni Hanife’nin lakabı Mek’ın olan reisi.
- Āzerbaycān (y.a.) : günümüzde Azerbaycan Devleti’nin bulunduğu

- bölge.
- Bābek (k.a.)** : Sasani İmparatorluğunun kurucusu I. Erdeşir'in babası.
- Bābek bin Nīrevān (k.a.)** : bkz. Bābek.
- Bādiye (y.a.)** : Şam ile Irak arasındaki sahralara verilen isim.
- Bādiye-i 'Arab (y.a.)** : bkz. Bādiye.
- Bağdād (y.a.)** : Irak'ta bulunan bir şehir.
- Baḥreyn (y.a.)** : Arap yarımadasının Basra Körfezi'nin kıyısında bir bölgesi.
- Bāzān (k.a.)** : Acem meliki Nuş-i Revan oğlu Hürmüz'ün Hurharseh'ten sonra Yemen melikliğini veridiği kişi.
- Behrām (1) (k.a.)** : I. Behram; I. Hürmüz'ün oğlu. I. Hürmüzden sonra Acem padişahı olan oğlu.
- Behrām (2) (k.a.)** : II. Behram; II. Şapur'un oğullarından biri. Kardeşi III. Şapur'dan sonra Acem padişahı olan kişi.
- Behrām (3) (k.a.)** : III. Behram; Acem şahı Yezd-i Cerd'in II. Erdeşir oğlu Hüsrev'den sonra padişah olan oğlu.
- Behrām (4) (k.a.)** : Acem padişahı Nuş-i Revan ve oğlu Hürmüz zamanında Rey şehrinin askeri komutanı olan ve Türk Hakanı ile savaşan kişi.
- Behrām bin Behrām (k.a.)** : bkz. Behrām (4).
- Behrām bin Behrām bin Ḥays (k.a.)** : bkz. Behrām (4).
- Behrām bin Hürmüz (k.a.)** : bkz. Behrām (1).
- Behrām bin Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşir bin Bābek (k.a.)** : bkz. Behrām (1).
- Behrām-ı Çübīn (k.a.)** : bkz. Behrām (4).
- Behrām-ı Gür (k.a.)** : bkz. Behrām (3).
- Behrām bin Şāpūr (k.a.)** : bkz. Behrām (2).

- Bekreb (kv.a.)** : Acem padişahı II. Şapur'ın Kirmanı yurt olarak verdiği Arab kabilelerinden biri.
- Bekrīn (kv.a.)** : Hacer'de bulunan Arap kabilesi.
- Belāş (k.a.)** : Firuz'dan sonra Acem padişahı olan büyük oğlu.
- Belāş-ı Ābād (k.a.)** : Acem padişahı Belaş tarafından kurulan bir şehir.
- Belḥ (y.a.)** : Horasan eyaletinde bulunan ve Ceyhun nehrine yakın bir şehir.
- Bendüy (k.a.)** : Acem padişahı Perviz'in dayılarından biri.
- Benī El-Kelb (kv.a.)** : Kahtânîlere mensup bir Arap kabilesi.
- Benī El-Neccār (kv.a.)** : Hazrec kabilesinin bir kolu olan Arap kabilelerinden biri.
- Benī Ğassān (kv.a.)** : Şam'da bulunan bir kabile.
- Benī Ḥanīfe (kv.a.)** : Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi.
- Benī Ḥaş'em (kv.a.)** : Mekke'de bulunan ve Ebrehe ile savaştan bir Arap kabilesi.
- Benī Hüzeyl (kv.a.)** : Mekke'de bulunan Adnânîler'e mensup şairleriyle ünlü bir Arap kabilesi.
- Benī Kelb (kv.a.)** : bkz. Benī El-Kelb.
- Benī Kināne (kv.a.)** : Mekke'de bulunan ve Kureyş kabilesi ile de akraba olan bir Arap kabilesi.
- Benī Laḥm (kv.a.)** : Yemen'de bulunan Cüzâm lakabı ile tanınan Arap asıllı bir kabile.
- Benī Naẓīr (y.a.)** : Buhtunnasar'dan kaçan Yahudiler'in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
- Benī Neccār (kv.a.)** : bkz. Benī El-Neccār.
- Benī Sa'ad (kv.a.)** : Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sütannesini Halime'nin mensup olduğu Taif şehrinin güneydoğusunda bir plato üzerinde yaşayan Arap kabilesi.
- Benī Sa'ad bin Bekrīn bin Hevāzin bin Menşūr (kv.a.)** : bkz. Benī Sa'ad.
- Benī Selem (kv.a.)** : Mekke'de bulunan bir Arap kabilesi.

- Benī Temīm (kv.a.)** : Bahreyn’de bulunan ve nesebi Adnânîler’e dayanan bir Arap kabilesi.
- Benī Zühre (kv.a.)** : Mekke’de bulunan Hz. Amine’nin babası Veheb’in mensup olduğu Arap kabilesi.
- Benī Şakīf (kv.a.)** : Taif’te bulunan bir kabile.
- Berzah (y.a.)** : Irak sevadına yakın ve İran’da bulunan bir yer.
- Beytullah (y.a.)** : Allah’ın evi: Kabe.
- Binticān (y.a.)** : Merziban’ın kendinden sonra Yemen meliki olan oğlu.
- Binyū’ (y.a.)** : Buhtunnasar’dan kaçan Yahudiler’in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
- Bisṭām (1) (k.a.)** : Acem padişahı Erdeşir oğlu Kisra (Hüsrev)’in başkomutanı.
- Bisṭām (2) (k.a.)** : Acem padişahı Perviz’in dayılarından biri.
- Buḥāra (y.a.)** : Türkistan’da bulunan bir şehir.
- Buḥtunnuşr (k.a.)** : Babil kralı.
- Camāsib (k.a.)** : Kubad’dan sonra Acem şahı olan kardeşi.
- Cebele (k.a.)** : Rum Kayser’inin Şam melikliğini verdiği Gassanilere mensup bir kişi.
- Cebele bin Eyhem El-Ġassānī (k.a.)** : bkz. Cebele.
- Ceyḥūn (y.a.)** : Orta Asya’da bulunan en uzun nehir.
- Cezīme (k.a.)** : Lahmîler’den önce Hire meliki olan kişi.
- Cezīmet’ül-Abraş (k.a.)** : bkz. Cezīme.
- Cezīre (y.a.)** : İslam coğrafyacıları tarafından yukarı Mezopotamya’ya verilen isim.
- Cibāl (y.a.)** : doğuda Kebir Çölü, güneydoğuda Fars, batı ve güneybatıda Irak-ı Arap, kuzeybatıda Azerbaycan, kuzeyde Elbruz Dağı ile çevrili bölge.
- Cündiṣāpūr (y.a.)** : Acem’de Kazerun yakınlarında bir şehir.
- Cürccān (y.a.)** : Hazar Denizi’nin güneydoğusunda bulunan bir

	: Acem şehri.
Çin (y.a.)	: Çin ülkesi.
Çinistân (y.a.)	: bkz. Çin.
Dâr-ı Yûsuf (y.a.)	: Yusuf'un evi. Mekkeliler Hz. Muhammed (s.a.v.)'in doğduğu eve verdikleri isim.
Dâru'n-Nâbi (y.a.)	: Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Medine'de babasının bulunduğu kabristan.
Daus (k.a.)	: Necran'lı ulu bir kişi.
Daus Duşa'labân* (k.a.)	: bkz. Daus.
Deper (1) (kv.a.)	: Acem ülkesinde bir zümre.
Deper (2) (k.a.)	: Behram-ı Çubin'in ordusunda bulunan bir kişi.
Devîn (y.a.)	: Acem'de bulunan bir kasaba.
Dımaşk (y.a.)	: Şam şehrinin eski adı.
Dicle (y.a.)	: Dicle nehri.
Dinever (y.a.)	: Acem ülkesinde Kirmanşah ve Hamedan arasındaki bölgede bulunan bir şehir.
Dûnuvâs (k.a.)	: Yemen meliki Es'ad'ın en küçük oğlunun lakabı.
Ebî Züeyb (k.a.)	: Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sütanesi Hz. Halime'nin babası.
Ebrehe (k.a.)	: Himyerîler'den sonra Yemen'e hükmeden Habeşli bir kişi.
Ebrehe ibn Şabbâh (k.a.)	: bkz. Ebrehe.
Ebrehe El-Eşrem (k.a.)	: Yemen meliki Ebrehe'nin lakabı.
Ebû Kerb (y.a.)	: Yemen'de bulunan bir köy.
Ebû Mürre (y.a.)	: Yemen'de bulunan bir köy.
Ebû Reğâl (y.a.)	: Taif'te bulunan bir köy.
Ebû Tâlib (k.a.)	: Ebu Talib bin Abdulmuttalib, Hz. Ali'nin babası ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in amcasıdır.
Ebû Yeksûm (y.a.)	: Habeş'te bulunan bir yer.
El-'Ayaż (k.a.)	: Ebrehe zamanında Yemen'de bulunan Himyer meliklerinin soyundan gelen bir kişi. Lakabı Zi

	: Yezen'dir.
El-Ḥaris bin Mâriye Al-Ġassânî (k.a.)	: Şam'da hüküm süren Benî Gassanî kabilesinin beyi.
Enîs (k.a.)	: Yemen meliki Ebrehe'nin fillerine bakan kişi.
Envâ (y.a.)	: Mekke ile Medine arasında bir yer.
Erdeşîr (1) (k.a.)	: Babek oğlu I. Erdeşîr: Sasani İmparatorluğu'nun kurucusu.
Erdeşîr (2) (k.a.)	: Hürmüz oğlu II. Erdeşîr: kardeşi II. Şapur'dan sonra Acem padişahı olan kişi.
Erdeşîr bin Bâbek (k.a.)	: bkz. Erdeşîr (1).
Erdeşîr-i Hûra (y.a.)	: Acem'de bulunan bir belde.
Erkân (y.a.)	: Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufrey tarafından Ahvaz'da inşa edilen şehir.
Ermeniyye (y.a.)	: Kafkasya'da bulunan bir bölge.
Eryâṭ (k.a.)	: Habeş meliki Necaşi'nin Yemen meliki Dunuvas üzerine gönderdiği ordunun başındaki komutan.
Es'ad (k.a.)	: Himyerîler'e mensup Yemen meliki.
Esved bin Maḫşûd (k.a.)	: Ebrehe'nin emrindeki Habeş'li komutanlardan biri.
'Evâz (y.a.)	: Acem'de bir şehir.
Fedek (y.a.)	: Buhtunnasar'dan kaçan Yahudiler'in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
Fergana (y.a.)	: Türkistan'da bulunan bir şehir.
Fırat (y.a.)	: Fırat nehri.
Fil 'âlemi (öz.a.)	: İslam tarihinde, yaklaşık olarak miladi 570 yılında yaşandığı rivayet edilen bir olaydan dolayı verilen isimdir. İslam peygamberi Muhammed bu olaydan az bir zaman sonra 571 yılında doğmuştur.
Firûz (k.a.)	: II. Yezd-i Cerd'in oğlu olan Acem padişahı.
Firûz Daḫt (k.a.)	: Acem padişahı Firuz'un kızı.
Firûz bin Yezd-i Cerd (k.a.)	: bkz. Firûz.

- Ġamadān (y.a.)** : Yemen'in Sabġa Şehrinde bulunan bir kōŐk.
- Ġarcistān (y.a.)** : Afgan Tűrkistanı'nın ićinde, Horasan'da yer alan tarihi bōlgedir. İnan'ın kuzeydoġusundaki Murgab Nehri'nin yukarı vadisinde bulunmaktaydı.
- Ġassānī (kv.a.)** : Suriye'de hűkűm sűren Kahtānīler'in Kehlan mensup Hıristiyan Arap hanedanı.
- ĠabeŐ (y.a.)** : Afrika'nın kuzeydoġusunda yer alan Yemen'in karŐı kıyısında yer alan űlkesi: gűnűműzdeki Etiyopya.
- ĠabeŐī (kv.a.)** : HabeŐistan halkından olan kimse.
- Ġaccāc (k.a.)** : Sakif kabilesine mensup Emevī valisi.
- Ġaccāc bin Yűsuf (k.a.)** : bkz. Ġaccāc.
- Hacer (y.a.)** : Bahreyn'de bulunan bir Şehir.
- Ġaĉraműt (y.a.)** : Yemen'de bulunan sahil bōlgelerinden biri.
- Ġadīce (k.a.)** : Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ilk eŐi.
- Ġaleb (y.a.)** : Suriye'de bulunan bir Şehir.
- Ġālid (k.a.)** : Şam meliki Cebele'nin kendinden sonra melik olan oġlu.
- Ġālid bin Cebel (k.a.)** : bkz. Ġālid.
- Ġalīme (k.a.)** : Hz. Muhamed (s.a.v.)'in sűtannesi.
- Ġalīme binti Ebī Zűeyb (k.a.)** : bkz. Ġalīme.
- Ġanī'a ibn 'Ālem (k.a.)** : Es'ad oġlu Zer'a'dan űnce bir sűreliġine Yemen meliki olan kiŐi.
- Ġannāĉ (k.a.)** : Yemen'de bulunan Himyerīler'e mensup bir kişi.
- Ġaramullah (y.a.)** : Mekke ve Medine ićin ortak olarak kullanılan isim.
- Ġarem (y.a.)** : Kabe, Makam-ı İbrahim ve Zemzem'in ćıktıġı yer bulunan 4 duvar ile kapalı, 17 adet kapısı olan ve ćevresinde 7 minare bulunan yer.
- Ġarir (y.a.)** : Irak'ta bulunan bir Şehir.

- Ḥāriş bin ‘Abdu’l-‘Aziz bin Ravā’ih (k.a.)** : Hz. Halime’nin kocası.
- Ḥāriş (k.a.)** : Yemen teba’sından Şam ilinde bulunan bir melik ve Numan’ı öldürüp Arap melikliğini alan kişi.
- Ḥāriş bin ‘Amr bin Muhammed El-Kıbtı (k.a.)** : bkz. Ḥāriş.
- Ḥāriş bin ‘Amrū (k.a.)** : bkz. Ḥāriş.
- Ḥārişe (k.a.)** : Hz. Halime’nin kızlarından biri.
- Hārūn (k.a.)** : beşinci Abbasi halifesi.
- Hārūn’er-Reşīd (k.a.)** : bkz. Hārūn.
- Ḥaş‘em (kv.a.)** : bkz. Beni Ḥaş‘em.
- Ḥassān (k.a.)** : Yemen meliki Es’ad’ın kendinden sonra Yemen meliki olan oğlu.
- Ḥatlān (y.a.)** : Maveraünnehir ve Semerkand dolaylarında bir şehir.
- Ḥavernak (y.a.)** : Hire hükümdarı Numan’ın isteği üzerine mimar Sinnimar tarafından Hire’de yapılmış meşhur köşk.
- Hayāṭla (öz.a.)** : Maveraünnehir’e ve Toharistan’a yayılmış bir Hun devleti. Akhunlar.
- Ḥayber (y.a.)** : Buhtunnasar’dan kaçan Yahudiler’in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
- Haynāl (öz.a.)** : Hayatla ve Haytan’a Buhara dilinde verilen isim.
- Hayṭān (y.a.)** : Hayatla hükmü altında bulunan bir yer.
- Ḥayy (y.a.)** : Irak’ta bulunan bir yer.
- Ḥazer (k.a.)** : Ermeniyye bölgesindeki Türk devleti Hazar’ların kurucusu.
- Ḥazerān (öz.a.)** : Ermeniyye’de bulunan Hazar Devleti.
- Ḥazrec (kv.a.)** : Yemen’de bulunan büyük bir kabile.
- Hemedān (y.a.)** : Acem’de bulunan bir şehir.
- Herat (y.a.)** : Afganistan’ın batısında Herat Vilayeti’nin

- merkezi olan kent.
- Herez (k.a.)** : Acem şahı Nuş-i Revan'ın hapisten çıkarıp Seyf ile Yemen'e savaşmak için gönderdiği 800 kişi kişinin başındaki 80 yaşındaki komutan ve Seyf'ten sonra Yemen meliki olan kişi.
- Heş (kv.a.)** : Benî Haş'em taifesini oluşturan kabilelerden biri.
- Hezār Bende (k.a.)** : İsfandiyar bin Güştasb'ın oğullarından olan ve Acem padişahları I. Yezd-i Cerd ve oğlu Behram-ı Gur'un vezirinin Mihter Nersi'nin lakabı.
- Ĥırsiyān (y.a.)** : Türkistan Hakan'ına bağlı bir beylik.
- Ĥicāz (y.a.)** : Arap yarımadasında önceden Mekke ve Medine'nin bulunduğu bölgeye verilen isim.
- Ĥicāzī (öz.a.)** : Hicazlı, Hicazla ilgili olan.
- Ĥilvān (y.a.)** : Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufray tarafından Pars'ta inşa edilen şehir.
- Ĥimyer (kv.a.)** : Yemen'i yöneten Kahtānī kökenli Arap kabilesi. Aynı zamanda Yemen'de bulunan bir yer.
- Ĥimyerī (öz.a.)** : 1. Himyerli, Himyer şehrinden. 2. Himyer Kabilesinden olan.
- Hind (1) (y.a.)** : Hindistan.
- Hind (2) (k.a.)** : Hire hükümdarı Mündir'in karısı ve Amr ile Numan'ın annesi.
- Hindū (öz.a.)** : Hintli.
- Hindüstān (y.a.)** : Hindistan.
- Hiraql (k.a.)** : Yemenli Zi Yezen'in yardım istediği Rum imparatoru.
- Ĥīre (y.a.)** : Orta Irak'ta Lahmoğulları tarafından yönetilen hükümdarlık ve şehrin adı.
- Hittil Haytal (öz.a.)** : Hayatla ve Haytan'a Arap dilinde verilen isim
- Ĥīzrān (k.a.)** : Hārūn'er-Reşīd'in annesi.

- Ḥāy (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd'in resulü.
- Ḥorasān (y.a.)** : İran'ın doğusunda Afganistan'a sınırı bulunan bir bölge.
- Ḥoşnuvāz (k.a.)** : Maverāünnehir'e ve Toharistan'a yayılmış bir Hun devleti olan Hayatla (Akhunlar)'nın meliki.
- Ḥumuş (y.a.)** : Şam'da bulunan bir yer.
- Ḥūrḥasreh (k.a.)** : Bintican'ın kendinden sonra Yemen meliki olan oğlu.
- Hūza (k.a.)** : Nuş-i Revan zamanında Beni Hanife kabilesine mensup olan Bahreyn reisi.
- Hūza bin 'Alī El-Ḥafī (k.a.)** : bkz. Hūza.
- Hūza-i Zū't-tāc (k.a.)** : Bahreyn meliki Huza'nın lakabı.
- Hürmüz (1) (k.a.)** : I. Hürmüz; I. Şapur'un kendinden sonra Acem şahı olan oğlu.
- Hürmüz (2) (k.a.)** : II. Hürmüz; Acem şahı I. Behram'ın oğlu ve Acem padişahı.
- Hürmüz (3) (k.a.)** : III. Hürmüz; II. Hürmüz'ün kardeşi I. Nersi'nin oğlu.
- Hürmüz (4) (k.a.)** : IV. Hürmüz; Acem şahı I. Yezd-i Cerd'in oğlu ve Acem padişahı.
- Hürmüz (5) (k.a.)** : V. Hürmüz; Acem şahı Nuş-i Revan'ın oğlu ve Acem padişahı.
- Hürmüz bin Behrām (k.a.)** : bkz. Hürmüz (2).
- Hürmüz bin Behrām bin** : bkz. Hürmüz (2).
- Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşīr (k.a.)**
- Hürmüz bin Nersī (k.a.)** : bkz. Hürmüz (3).
- Hürmüz bin Nūş-i Revān (k.a.)** : bkz. Hürmüz (5).
- Hürmüz bin Şāpūr (k.a.)** : bkz. Hürmüz (1).
- Hürmüz Ḥarābir Zeyn (k.a.)** : Nuş-i Revan oğlu III. Hürmüz'ün komutanlarından biri.

- ‘İrāk (y.a.) : Arap yarımadasıyla İran arasında kalan bölge.
- İşfahān (y.a.) : İran’da bulunan bir şehir.
- İlyānos (k.s.) : Bizans kralı.
- İmrü’l-Ḳays (k.a.) : Hire hükümdarı Amr bin Adıyy’in oğlu ve Hire hükümdarı.
- İmrü’l-Ḳays El-Kindī (k.a.) : bkz. İmrü’l-Ḳays.
- İncil (öz.a.) : Allah’ın vahiy yoluyla dört büyük peygambere yolladığı mukaddes dört büyük kitaptan Hz. İsa’ya nazil olanı.
- İrān-ı Şāhpūr (y.a.) : II. Şapur’un Ahvaz’da kurduğu şehirden biri.
- İsfendiyār (k.a.) : İran’da İslam öncesi hanedanlarından olan Keyâniler’in hükümdarı Güştâsb’in en büyük oğlu.
- ‘İsî (k.a.) : Hz. İsa; 4 büyük kitaptan biri olan İncil’in indirildiği ve Hristiyan dîninin peygamberi.
- ‘İsî-i Meryem (k.a.) : bkz. ‘İsî.
- İskenderiyye (y.a.) : Mısır’da bir şehir.
- İşmankān (k.a.) : İsfandiyar bin Güştâsb’in oğullarından olan ve Acem padişahları I. Yezd-i Cerd ve oğlu Behram-ı Gur’un vezirinin Mihter Nersi’nin oğullarından biri.
- Ka‘be (y.a.) : Mekke’de Mescid-i Haram’da yer alan ve İslam dîninde en kutsal sayılan cami ve İslâm dîninin ilk ve en kutsal mekâmı kabul edilen yer.
- Ḳahsān (y.a.) : Acem’de bulunan bir şehir.
- Ḳavādyān (y.a.) : Sufray tarafından Hatlan sınırına kurulan Kubadyan şehrine sonraları verilen isim.
- Ḳaymūn (k.a.) : Hz. İsa’nın havarilerinden birinin çocuğu.
- Ḳays (k.a.) : Mekke’den Yemen’e gelen ve Ebrehe’nin Arap melikliğini teklif ettiği Beni Selem’e mensup iki kardeşten biri.
- Ḳayşer (k.a.) : Rum meliki.

- Ḳayşer-i Rûm (k.a.)** : bkz. Ḳayşer.
- Ḳays bin Ḥuzā'a (k.a.)** : bkz. Ḳays.
- Kāzerûn (y.a.)** : Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufaray tarafından Pars'ta inşa edilen şehir.
- Kirmān (y.a.)** : Acem'de bulunan bir şehir.
- Kirmānşāh (k.a.)** : II. Şapur'un oğlu III. Behram'a verilen isim.
- Kisrā (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd'ten sonra kısa süreliğine Acem padişahı olan II. Erdeşir'in oğlu
- Ḳoştantın (k.a.)** : Rum meliki.
- Ḳoştantiniyye (y.a.)** : Bizans İmparatorluğu.
- Ḳubād (k.a.)** : Firuz'un oğlu olan Acem padişahı.
- Ḳubād-Ābād (y.a.)** : Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufaray tarafından Ceyhun nehri yakınlarında inşa edilen Zem'de denilen şehir.
- Ḳubādyān (y.a.)** : bkz. Ḳavādyān.
- Ḳubeys (y.a.)** : Kabe'nin doğusunda bulunan bir dağ.
- Kūfe (y.a.)** : Irak'ın Necef ilinde bulunan bir şehir.
- Kūhistān (y.a.)** : günümüzde Afganistan'ın Faryab Vilayeti'ne bağlı olan 15 ilçeden birisi
- Ḳur'ān (öz.a.)** : Hz. Muhammed (s.a.v.)'e inen İslamiyet'in kutsal kitabı.
- Ḳureyš (kv.a.)** : İslam peygamberi Muhammed'in mensup olduğu Arap kabilesi.
- Ḳureyšī (öz.a.)** : Kureyš kabilesinden olan, Kureyšli.
- Ḳureyza (y.a.)** : Buhtunnasar'dan kaçan Yahudiler'in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
- Laḥmī (öz.a.)** : Lahm kabilesine mensup, Lahm'lı.
- Lūṭ (k.a.)** : Hz. Lut, bugünkü İsrail ile Ürdün sınırı arasındaki topraklarda yaşayan bir kavim olan Lut kavmine gönderildiğine inanılan peygamber.
- Ma'āfa (y.a.)** : Acem'de bulunan bir şehir.

- Ma' dī Kerb (k.a.)** : Ebrehe zamanında Yemen'de bulunan Himyer meliklerinin soyundan gelen Zi Yezen'in lakabı Seyf olan oğlu.
- Māḥaskes (k.a.)** : İsfendiyar bin Güştasb'ın oğullarından olan ve Acem padişahları I. Yezd-i Cerd ve oğlu Behram-ı Gur'un vezirinin Mihter Nersi'nin oğullarından biri.
- Maḥmūd (öz.a.)** : Habeş meliki Necaşi'nin Yemen meliki Ebrehe'ye Kabe'yi yıkması için verdiği en büyük filinin ismi.
- Mālse mā (k.a.)** : Arap Hire hükümdarı Numan oğlu Mundir'in annesi.
- Mānī-i zındīk (öz.a.)** : Acem padişahı I. Şâpûr zamanında Acem'de ortaya çıkan batıl din.
- Māverāü'n-nehr (y.a.)** : Orta Asya'da, Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasında kalan ve bugün Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında bölünmüş olan bölge.
- Māzenderān Ḥarbi (öz.a.)** : Rüstem ile İsfendiyar arasında geçen savaş. İlhanlılar zamanında Taberistan'a verilen isim olan Mazenderan Hazar Gölü'nün güney kısmında yer alan İran'ın eyaletlerinden biri.
- Me dāyin (y.a.)** : Acem'in başşehri.
- Me dāyin'ül-Melik (y.a.)** : bkz. Me dāyin.
- Medīne (y.a.)** : bugünkü Suudi Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, Mekke kuzeyinde yer alan ve Hicret'ten önceki eski adı Yesrib olan şehir.
- Mek'īn (k.a.)** : bkz. Āzād-rū.
- Mekke (y.a.)** : bugünkü Suudi Arabistan'nın tarihi Hicaz'ında Mekke Bölgesi'nin yönetim merkezi olan şehir.
- Mekrān (y.a.)** : Hindistan'da bulunan bir şehir.
- Menūçe hr (k.a.)** : Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufrey'in soyunun dayandığı İran hükümdarı.

- Merdān Şāh (k.a.)** : Nuş-i Revan oğlu Hürmüz'ün komutanlarından biri.
- Merv (y.a.)** : Türkmenistan sınırları içinde tarihi İpek yolu güzergahı üzerinde kurulmuş, Belh şehrini güneybatısında Karakum Çölü'nde bir şehir.
- Merzibān (k.a.)** : Herez'in kendinden sonra Yemen meliki olan oğlu.
- Mesrūh (k.a.)** : Hz. Muhammed (s.a.v.)'i Saad'lı Halime hazretlerine vermeden önce 4 ay emziren Mekke'li kadın.
- Mesrūk (k.a.)** : Yemen meliki Ebrehe'nin küçük oğlu.
- Mesrūk bin Ebrehe (k.a.)** : bkz. Mesrūk.
- Mes'ūd (1) (k.a.)** : Mekke'de bulunan Beni Sakif kabilesine mensup Abdülmuttalib'in dostu olan bir kişi.
- Mes'ūd bin Muğays'eş-Şakīfī (k.a.)** : Taif'teki Beni Sakif kabilesinin reisi.
- Mezdek (k.a.)** : Acem meliki Kubad ve Nuş-i Revan zamanında Horasan'ın Nesay şehrinde bir batıl din çıkarıp peygamberlik iddiasında bulunan bir kişi.
- Mezdekī (öz.a.)** : Mezdek taraflısı.
- Mihrān (k.a.)** : Kubad'ın başkumandanlarından biri olan ve adına Şapur da denilen kişi.
- Mihrüstāz (k.a.)** : Nuş-i Revan'ın Türk hakanına gönderdiği resulü.
- Mihter Nersī (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd ve oğlu Behram zamanında vezirlik yapan bir kişi.
- Mu'āz bin Cebel (k.a.)** : İslam Peygamberi'nin vahiy kâtiblerinden biri.
- Muğalles (y.a.)** : Mekke yakınında bir yer.
- Mūgi (öz.a.)** : ateşe tapanların dîni ve şeriatıdır. Mezdek'in kabul ettiği dindir. Kubad ve Nuş-i Revan'ın mücadele ettiği batıl din.
- Muhammed (k.a.)** : Hz. Muhammed (s.a.v.); İslam paygamberi.

- Muḥammed bin Cerīr (k.a.)** : Taberistan'da doğmuş İslâm tarihçisi ve müfessiri olup İbn-i Cerir-et Taberî adlı meşhur kişi.
- Muḥammed bin Ḥuzā'a (k.a.)** : Mekke'den Yemen'e gelen ve Ebrehe'nin Arap melikliğini teklif ettiği Beni Selem'e mensup iki kardeşten biri.
- Muḥammed bin Ḥuzā'a El-Zikrānī (k.a.)** : bkz. Muḥammed bin Ḥuzā'a.
- Muḥammed bin Yūsuf (k.a.)** : Emevi valisi Haccac'ın Mekke beyliği verilen kardeşi.
- Mundir (k.a.)** : Mundir; I. Numan'ın oğlu olan Arap Hire hükümdarlarından biri.
- Mundir bin Māsemā (k.a.)** : bkz. Mundir.
- Mundir bin Nu'mān (k.a.)** : bkz. Mundir.
- Mundir bin Nu'mān El-Ekber (k.a.)** : bkz. Mundir.
- Muşul (y.a.)** : Irak'ta bulunan bir şehir.
- Mūsī (k.a.)** : Hz. Musa; Müsevilik dininin peygamberi.
- Muṭ'im'in-nās (k.a.)** : "insanları ve yırtıcı hayvanları taamlandırıcı" manasına gelen Abdülmuttalib'in lakabı.
- Necāşi (k.a.)** : Habeş meliki.
- Necef (y.a.)** : Fırat Nehri kıyısında bulunan Kufe'nin köylerinden biri.
- Necrān (y.a.)** : Suudi Arabistan'ın güneybatısında Yemen sınırında bulunan bir şehir.
- Necrānī (öz.a.)** : Necranlı, Necran şehrinden olan.
- Nersī (1) (k.a.)** : II. Hüzmüz'ün kendinden sonra Acem padişahı olan kardeşi.
- Nersī (2) (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd'in veziri.
- Nersī (3) (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd'in oğlu ve Behram-ı Gur'un kardeşi.
- Nesāy (y.a.)** : Horasan bölgesinde bulunan bir şehir.

- Nihāvend (y.a.)** : Acem’de bulunan bir şehir.
- Niṣābur (k.a.)** : Acem’de bulunan bir şehir.
- Nu‘mān (1) (k.a.)** : I. Numan; İmrü’l-Kays’ın oğlu olan Hire hükümdarı.
- Nu‘mān (2) (k.a.)** : II. Numan; Mundir’in oğlu olan Hire hükümdarı.
- Nu‘mān bin El-Mundir bin ‘Amrū bin ‘Adiyy (k.a.)** : bkz. Nu‘mān (2).
- Nu‘mān bin İmrü’l-Kays (k.a.)** : bkz. Nu‘mān (1).
- Nu‘mān bin İmrü’l-Kays bin ‘Amrū (k.a.)** : bkz. Nu‘mān (1).
- Nu‘mān bin Mundir (k.a.)** : bkz. Nu‘mān (2).
- Nuṣaybin (y.a.)** : Ahvaz’da bulunan bir şehir.
- Nūṣ-i Revān (k.a.)** : Kubad’ın kendinden sonra Acem şahı olan oğlu.
- Nūṣ-i Revān-ı Zū’t-tāc (k.a.)** : “taç sahibi Nuṣ-i Revan” manasına gelen Nuṣ-i Revan’ın lakabı.
- Nüfeyl (k.a.)** : Beni Hasem kabilesinin reisi.
- Nüfeyl bin Ḥabīb (k.a.)** : bkz. Nüfeyl.
- ‘Ömer (k.a.)** : Hz. Ömer; Muhammed’in bir sahabeti, İslam Devleti’nin Ebu Bekir’den sonraki Başkanı ve Halifesi.
- ‘Ömer bin Ḥaṭṭāb (k.a.)** : bkz. ‘Ömer.
- Pārs (y.a.)** : Fars, Acem, İran ülkesi.
- Pārsī (öz.a.)** : 1. Fars’a ait olan, Farslı. 2. Farsça.
- Pervīz (k.a.)** : V. Hürmüz’ün kendinden sonra Acem padişahı olan oğlu.
- Rabbe’l-Ḥavemaḳ ve’l-Sedīr (öz.a.)** : “Havernak ve Sedir’in efendisi” manasına gelen ve Arap Hire hükümdarı Mündir oğlu Numan için söylenen söz, lakap.
- Rām-ı Firūz (y.a.)** : Acem şahı Firuz’un Rey şehri yakınlarında kurduğu şehir.
- Rebi’a (k.a.)** : Yemen meliki Es’ad’ın çocukları küçük olduğu

- için tahta geçen Beni Lahm kabilesine mensup bir kişi.
- Rebi'a bin Nağr (k.a.)** : bkz. Rebi'a.
- Rebi'a bin Nağr'el-Laħmī (k.a.)** : bkz. Rebi'a.
- Reviş-i Firüz (y.a.)** : Acem şahı Firuz'un Cürcan şehri yakınlarında kurduğu bir şehir.
- Rey (y.a.)** : İran'da Tahran'ın güneyinde bulunan bir şehir.
- Rūm (y.a.)** : Bizans, Rum ülkesi, Anadolu.
- Rūmī (öz.a.)** : Rumlu, Rum ülkesinden olan.
- Rüstem (k.a.)** : Firdevsī'nin Şehnamesi'nde destanlaştırılan efsanevi İran tarihinin en ünlü kahramanı.
- Sāba Şāh (k.a.)** : Türk Hakan'ının oğlu ve V. Hürmüz'ün dayısı.
- Şabgā (y.a.)** : Yemen'de bulunan San'a şehri.
- Sāde (y.a.)** : Yemen'de bulunan bir çöl.
- Şahnān (k.a.)** : V. Hürmüz zamanında halktan bir kişi.
- Sa'leb (kv.a.)** : Acem padişahı II. Şapur'ın Kirmanı yurt olarak verdiği Arab kabilelerinden biri.
- Şan'ā (y.a.)** : bkz. Şabgā.
- Sanad (y.a.)** : Hindistan'da bulunan bir şehir.
- Sanağ (y.a.)** : Acem'de bulunan bir yerleşim yeri.
- Saṭīḥ (k.a.)** : Yemen meliki Rebi'a bin Nağr'el-Laħmī zamanında gaipten haber veren bir kahin.
- Sedīr (y.a.)** : Hire'de bulunan bir köy.
- Sehrān (kv.a.)** : Has'em taifesini oluşturan kabilelerden biri.
- Semerķand (y.a.)** : Türkistan'da bulunan bir şehir.
- Serendip (y.a.)** : Hindistan'da bulunan bir bölge, ada.
- Seret (k.a.)** : Türk meliki Şaba Şah'ın resullerinden biri.
- Sevād (y.a.)** : İslam tarihinde aşağı Irak bölgesine verilen ad ve Arapların yaşadığı bir bölge.
- Seyf (k.a.)** : bkz. Ma'dī Kerb.

- Seyf bin Zî Yezen (k.a.)** : bkz. Ma'dî Kerb.
- Seyf bin Zû Yezen (k.a.)** : bkz. Ma'dî Kerb.
- Sicistân (y.a.)** : Sistân olarak ta bilinen Acem'in şark cihetinde bulunan bir şehir.
- Sinnimâr (k.a.)** : Arap Hire hükümdarı Mündir oğlu Numan'ın isteği üzerine Hire'de Havernak isimli köşkü yapan mimar.
- Sistân (y.a.)** : bkz. Sicistân.
- Siyâvuşân (k.a.)** : Behram-ı Çubin'in hem damadı hem de ordusunda bulunan bir komutan.
- Sūfrây (k.a.)** : Firuz zamanında Sicistan şehrinin beyi olan ve Menuçehr soyuna mensup bir kişi.
- Surâhbîl (k.a.)** : Benî Kelb kabilesinden olan Abdu'l-Aziz'in oğullarından biridir.
- Şaqq (k.a.)** : Yemen meliki Rebi'a bin Nağr'el-Laħmî zamanında gaipten haber veren bir kahin.
- Şâm (y.a.)** : günümüzde Suriye'nin başkenti olan şehir.
- Şâpûr (1) (k.a.)** : I. Şapur; Erdeşir'in kendinden sonra Acem padişahı olan oğlu.
- Şâpûr (2) (k.a.)** : II. Şapur; III. Hürmüz'ün kendinden sonra Acem padişahı olan ve "Şâpûr zû'l-ektâf" yani "kürek kemikli Şapur" denilen oğlu.
- Şâpûr (3) (k.a.)** : III. Şapur; II. Şapur'un oğlu.
- Şâpûr (4) (k.a.)** : bkz. Mihrân.
- Şâpûr bin Şâpûr (k.a.)** : bkz. Şâpûr (3).
- Şâpûr zû'l-ektâf (k.a.)** : bkz. Şâpûr (2).
- Şimr (k.a.)** : Yemen meliki Tübbâ'nın kardeşinin oğlu.
- Şimrân (k.a.)** : bkz. Şimr.
- Şimrkend (y.a.)** : Türkistan'da bulunan Semerkand şehrinin isminin Farsça'daki kullanılışı.
- Şüş (y.a.)** : II. Şapur'un Ahvaz'da kurduğu şehirlerden biri.
- Taberistân (y.a.)** : şimdiki Mazenderan, Gülistan ve Gilan

- eyaletlerini içine alan İran'daki tarihi bölge.
- Ṭāif (y.a.)** : Mekke'nin güneydoğusunda bulunan bir şehir.
- Ṭālkān (y.a.)** : Horasan civarında bulunan Türklerin yaşadığı bir şehir.
- Tāmer (k.a.)** : Necran'lı ulu bir kişi.
- Ṭayfūn (y.a.)** : Irak'ta bulunan bir şehir.
- Ṭaysūn (y.a.)** : bkz. Ṭayfūn.
- Temāme (y.a.)** : Mekke'de bulunan Hira dağının eski adı.
- Temīm (kv.a.)** : bkz. Benī Temīm.
- Tesmiyet'ül-Beledī (öz.a.)** : “memleket isimleri”. Metin içerisinde adı geçen ve kim tarafından yazıldığı belli olmayan bir kitap ismi.
- Tesmiyet'ül-Büldān (öz.a.)** : “ülke isimleri”. Metin içerisinde adı geçen ve kim tarafından yazıldığı belli olmayan bir kitap ismi.
- Tevrīt (öz.a.)** : Hz. Musa'ya indirilen kitap.
- Tibet (y.a.)** : Türkistan'da bulunan bir yer.
- Tihāme (y.a.)** : Himyer melikleri zamanında Mekke ve Medine'ye verilen isim.
- Tirmīz (y.a.)** : Acem padişahı Kubad'ın veziri Sufrey tarafından Hayatla sınırında kurduğu ve günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde bulunan bir şehir.
- Ṭoḥaristān (y.a.)** : Hindukuş Dağları ve Ceyhun Irmağı arasında yer alan, merkezi bugünkü Belh şehri olan o dönemki adı ile Baktra / Balhika / Bahdi olan, Afganistan sınırları içindeki antik bir bölge.
- Tübba' (kv.a.)** : Yemen ya da Himyer hükümdarları için kullanılan bir sıfat ve metin'de Yemen meliki Es'ad için kullanılan isim.
- Tübba'el-Aşgar (k.a.)** : Es'ad oğlu Hassan için Yemen meliki olunca kullanılan ve “küçük Tübba” manasına gelen

	:	tabir.
Tübbā' El-Ekber (k.a.)	:	bkz. Es'ad.
Tübbān (kv.a.)	:	bkz. Tübbā'.
Tübbā'ül-Hımyer (k.a.)	:	bkz. Es'ad.
Türk (kv.a.)	:	Türk ırkı.
Türkistān (y.a.)	:	Türklerin ana yurdu olan ve Taşkent, Hive, Fergana, Semerkand, Buhara, Kırgız şehirlerini içine alan büyük bölge.
Türkī (öz.a.)	:	Türk'e ait, Türkçe.
'Uḡayl (k.a.)	:	Hız. Muhammed (s.a.v.)'in Medine'ye hicret edince doğduğu evi satın alan kişi.
Umayya bin Şalat bin Şakīf (k.a.)	:	Beni Sakif kabilesine mensup Taif'li bir şair.
'Ummān (1) (y.a.)	:	Arap Yarımadası'nın güneydoğusu kıyısında yer.
'Ummān (2) (y.a.)	:	Umman denizi.
'Urve bin 'Ayāz (k.a.)	:	Beni Hüzeyl kabilesinden bir kişi.
Vādī'ül-Ḳurā (y.a.)	:	Buhtunnasar'dan kaçan Yahudiler'in Medine ve Hicaz dolaylarında kurduğu köylerden biri.
Veheb bin 'Abdu'l-Azīz (k.a.)	:	Hız. Muhammed'in annesi Amine'nin Beni Zühre kabilesine mensup olan babası.
Ya'fur (k.a.)	:	Yemen meliki Es'ad'ın kardeşinin oğlu.
Yahūd (kv.a.)	:	Yahudi; Hız. Yakub'un oğlu Yahuda soyundan gelenler, İsrail oğulları.
Yārimi (y.a.)	:	Irak'ta bulunan bir şehir.
Yeksūm (k.a.)	:	Ebrehe'nin kendinden sonra Yemen padişahı olan büyük oğlu.
Yeksūm bin Ebrehe (k.a.)	:	bkz. Yeksūm.
Yemāme (y.a.)	:	Arap Yarımadasının orta bölümünde yer alan ve geniş toprakları olan, kuzeyinde ve batısında Hicaz, doğusunda Basra Körfezi, güneyinde ise Yemen yer alan bölge.
Yemānī (öz.a.)	:	Yemenli, Yemen'e ait.

- Yemen (y.a.)** : Arap yarımadasının güneyinde bulunan Aden Körfezi ve Hint okyanusuna kıyısı olan ülke.
- Yemenî (öz.a.)** : bkz. Yemānī.
- Yezdān-ı Bahşış (k.a.)** : V. Hürmüz'ün vezirlerinden biri.
- Yezd-i Cerd (1) (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd; II. Behram'ın kendinden sonra Acem padişahı olan oğlu.
- Yezd-i Cerd (2) (k.a.)** : II. Yezd-i Cerd; Behram-ı Gur (III. Behram)'un oğlu olan Acem padişahı.
- Yezd-i Cerd bin Behrām (k.a.)** : bkz. Yezd-i Cerd (2).
- Yezd-i Cerd-el yetīm (k.a.)** : I. Yezd-i Cerd için kullanılan lakp.
- Yeşrib (y.a.)** : Medine'nin hicretten önceki adı.
- Yusānos (k.a.)** : II. Şapur'a karşı kurulan Arap-Rum ittifakının Rum komutanı.
- Yūsuf (k.a.)** : Yemen meliki Zer'a'nın lakaplarından biri.
- Yūsuf-ı Dūnuvās (k.a.)** : bkz. Yūsuf. bkz. Dūnuvās
- Zem (y.a.)** : bkz. Qubād-Ābād.
- Zer'a (k.a.)** : Yemen meliki Es'ad'ın en küçük oğlu.
- Zerāvend (k.a.)** : İsfandiyar bin Güştasb'ın oğullarından olan ve Acem padişahları I. Yezd-i Cerd ve oğlu Behram-ı Gur'un vezirinin Mihter Nersi'nin oğullarından biri.
- Zermihr (k.a.)** : Kubad ile birlikte Türk Hakan'ına sığınan kişi ve Sufray'ın oğlu
- Zūnefer (k.a.)** : Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ile savaşan Yemen meliklerinin soyundan bir Arap beyi.
- Zū'lqarneyn (k.a.)** : Hire hükümdarı olan Mundir'e zafer kazandığı için kullanılan lakap.
- Züher bin Ebī Selmā (k.a.)** : Nuş-i Revan zamanında yaşamış bir şair.
- Zīr'ül-'Alas* (y.a.)** : Ebrehe'nin Yemen'de yaptırdığı kilise.

5. SONUÇ

1. Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târihu'r-Rusûl ve'l-Enbiyâ, ve'l-Mülûk, ve'l-Hulefâ, Ahbârü'r-Rusûl ve'l-Mülûk, Târihu't-Taberî adlarıyla bilinen Taberî Tarihi, fıkıh, tefsir, tarih, tıp ve matematik gibi birçok dalda eser veren Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî tarafından Arapça telif eser olarak yazılmıştır. Eser 352/963 yılında Sâmânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh (350-366/961-977)'un veziri Ebû Ali Muhammed b. Abdullah el-Bel'amî (öl. 363/974)'nin emriyle ya da bizzat kendisi tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Farsça Taberî Tarihi'ni Vâhid-i Belhî 1521 yılı Kasım (zi'l-hicce 927) ayında başlayıp 1522 yılı Kasım ayının altısında (16 zi'l-hicce 927) Çağatayca'ya tercüme etmiştir. Ayrıca eserin Batı Türkçesine de birçok defâ tercümesi yapılmıştır.

2. Taberî'nin söz konusu eserini iki ana bölüme ayrılabilir: birinci bölümde İslâm öncesi dönemi, yani yaratılıştan Hz. Muhammed'e kadar olan dönemde yaşamış olan peygamberlerin ve kralların tarihi anlatılmaktadır. Eserin ikinci ana bölümde ise, İslâmî dönemi yani Hz. Muhammed döneminden hicrî M. 904 yılına kadar olan zaman anlatılmıştır. Bu ikinci bölümü kendi arasında dört bölüme ayırabiliriz:

1. Hz. Muhammed Dönemi. M.571-632
2. Râşid Halifeler Dönemi. 632-660.
3. Emevîler Dönemi. 661-739.
4. Abbâsîler Dönemi. 749-914.

3. Eserin Farsça'dan Çağatay Türkçesine tercümesi olan Çağatayca Taberî Tarihi klasik Çağatay Türkçesi yazım özellikleri göstermektedir.

4. Bu çalışma Çağatayca Taberî Tarihi'nin 243a-302b varakları arasını kapsamaktadır. Toplam incelenen safya sayısı 120'dir.

5. İncelenen 243a-302b varakları arasında 32 kıssa bulunmaktadır. Kıssalar "... pādşādlığı, ... Kışşası, ... haberi, ... ölgeni, ... kılmağı, ... tilegeni, ... da'veti, ... hadîsi, ... bolmağı, ... barğanı" gibi ifadeler kullanıldıktan sonra anlatılmıştır. Acem padişahı olan I. Hürmüz'ün padişahlığı ile başlayan kıssalar yine Acem padişahı IV. Hürmüz'ün oğlu Perviz'in padişahlığına kadar devam etmektedir. Kıssalarda Acem Padişahlığı merkezinde Rum, Arap, Yemen, Hazeran, Habeş ve Türk devletleri arasında yaşanan sosyal ve siyasal hadiseler anlatılmaktadır. Metinde 287b/19 - 291a/10 arasında Acem padişahı Nuş-i Revân zamanında Hz. Muhammed Mustafa (sav)'nın doğumu ve on yaşına kadar yaşadığı hadiselerden bahsedilmektedir.

6. Arapça kelimelerde kelime ortasında kullanılan hemze /ء/ yerinde ye /ی/ kullanılmıştır: عجایب 'acāyib(248a/22).

7. Eserde bazı Türkçe kelimelerin sonunda nadiren Farsça birlik ya'sı kullanıldığı görülmektedir: نیمسه némerse'î(275a/12).

8. Metinde Türkçe kökenli kelimelerde kalınlık-incelik uyumu vardır. Nadiren de olsa Türkçe kelimelerde kullanılan eklerde uyum dışı örneklere de rastlanır: *Uruşge* (252b/5), *yolge* (254b/14), *asrasek* (286a/1), *bolsek* (258a/16).

Bazı Türkçe kelimelerde ince ünlü kelime tabanları kalın ünlü ekler olarak uyum bozukluğuna sebep olurlar: *Yérleriğa* (243a/17), *térisiğa* (243b/7), *üstiğa* (247b/13), *körkliğrağ* (270a/14).

Metin içerisinde bulunan Arapça ve Farsça kelimelere, yer adları ve kişi adlarına gelen kalın ve ince ünlü ekler kalınlık-incelik uyumuna büyük oranda uymakla beraber uymadığı durumlara da rastlanmaktadır: *pākīzerağ* (248b/16), *bülendrağ* (248b/21), *ta ‘accübka* (249a/7), *ra İyyetka* (252b/1).

9. Metinde *+I/Um* (teklik 1. kişi iyelik eki), *+I/Uñg* (teklik 2. kişi iyelik eki) haricindeki ekler düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından karışık göstermektedir. Aynı ekin hem düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu hemde uymadığı örneklerine rastlanmaktadır.

10. Metinde kapalı /é/ sesi Çağatay Türkçesinde olduğu gibi Türkçe kelimelerde ilk hecede /ɛ/ harfleriyle gösterilmiştir.

11. Çağatayca Taberî Tarihi Farsçadan Hüsameddin Çelebi tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiş Târih-i Taberî-i Kebîr Tercümesi ve bu tercümenin M. Faruk GÜRTUNCA tarafından Latin harflerine çevrilerek yayınlanan Taberî Tarihi ile karşılaştırıldığında özel adlar ve kişi adlarının farklılık gösterdiği örnekler tespit edilmiştir.

Yine aynı şekilde karşılaştırma sonucunda her iki eserde bulunan kıssa ve kıssalarda işlenen konular örtüşmekle beraber mütercim Vâhid-i Belhî'nin iki yerde eklemeye yaptığı tespit edilmiştir. Bunlar:

İlk eklenen kısım Yemen melikleri soyundan gelen ve Himyerilerden olan Zi Yezen ve Ebrehe'nin oğlu Mesruk'tan sonra Yemen meliki olan oğlu Madi Kerb (Seyf)'in yaşadıkları olayların üzerine Ümeyye bin Şalat bin Şakif isimli şairin yazdığı bir şiir ile alakalıdır. Vâhid-i Belhî ise 283b/11-12 satırlarında “**Muhammed Cerîr éki üç beyt ayttı biz tamām aytalıñg.**” şeklinde Muhammed bin Cerir'in şiirin sadece bir kaç beytini yazdığını belirttikten sonra **283b** sayfasının **11-15** satırları arasında şiirin tamamını yazmıştır.

İkinci eklemeye ise Acem padişahı 4. Hüzmüz'ün komutanlığını yapan Behram-ı Çubin'in Türk Hakani ile yaptığı savaş ile alakalıdır. Vahid-i Belhî ise bu olayları anlattığı eklemeye ise **293b** sayfasının **8-9** satırları arasında “**Muhammed (9) bin Cerîr Behrām hadîşini tamām aytmay turur ve mén ‘Acemni ñg aḥbār kitābıda tamāmrağ tā bitidim aytayn.**” dedikten sonra yapmıştır.

12. Dönüşlülük zamirinin şahıs zamirleri ile kullanıldığı örneklerle rastlanmaktadır: *mén özüm añga baray* (246a/1), *mén öz mülükumge barur-mén* (255a/16).

13. Metinde yan yana gelen iki ünsüz harfin genellikle tek harf ile yazıldığı tespit edilmiştir: *ایتی ayttı* (243a/3), *حقینی haqqını* (244a/20).

14. Metinde ilgi durumu eki genellikle *+/nInğ'*dir. Ancak belirtme durumu eki olan *+/nI'*nin ilgi durumu görevinde kullanıldığı durumlara da rastlanmaktadır: *él gulguli+ni işini* “*Halk şamatasının sebebi*” (244a/7).

15. Metinde ünsüz uyumu genellikle olmakla beraber bazı eklerin karışıklığa sebep olduğu görülmektedir: *kétđi* (263a/3), *melikdin* (243a/2), *tartgen* (275a/4), *beşikde* (243b/21).

16. Metin uzun cümlelerden oluşmaktadır. Uzun cümleler oluşturulurken bağlaçlardan faydalandığı görülmektedir.

17. Metni oluşturan cümlelerin çoğu kurallı cümle olmakla beraber devrik cümlelerin de kullanıldığı görülmektedir: *Nu'mân endîşe kıldı ve ayttı: melik (14) muᅇga hediyye bérgey bu aᅇga binā kılgay bihrek mundın ve çábükrek.* (249a/13-14).

18. Metinde içerisinde geçen ayetler Arapça harekeli olarak yazıldıktan sonra dipnotta hangi ayet olduğu ve manası yazılmıştır.

19. Metin içerisinde geçen Arapça konuşmalar ve sözler transkripsiyonlu olarak yazıldıktan sonra dipnotta anlamları yazılmıştır.

20. Metin içerisinde cümle kuruluşlarında “ve” ve “kim” bağlaçları oldukça önemli bir yere sahiptir.

21. Çağatayca Taberî Tarihi'nin 243a-302b varakları arasında genel terimler sözlüğünde 1876, özel adlar sözlüğünde ise 439 olmak üzere toplam 2315 madde başı tespit edilmiştir. Bunlar; genel terimler sözlüğünde 718 madde madde başı Türkçe, 639 madde başı Arapça, 393 madde başı Farsça, 2 madde başı Osmanlıca, 1 madde başı Kumanca, 2 madde başı Arapça + Farsça + Türkçe, 26 madde başı Arapça + Farsça, 25 madde başı Arapça + Türkçe, 70 madde başı Farsça + Türkçe; özel adlar sözlüğünde 234 madde başı kişi adı, 141 madde başı yer adı, 37 madde başı kavim adı, 27 madde başı özel ad şeklindedir.

KAYNAKÇA

- ABİK, A. D., 1996. "Ali Şîr Nevâyî'nin Zübdetü't-Tevârîh'i Üzerine", TDAY-Belleten, TDK Yayınları, Ankara, ss. 1-6.
- AKÜN, Ö. F., 1991. "Bâbürnâme", İslam Ansiklopedisi, Cilt IV, TDV Yayınları, İstanbul, s. 404-408.
- ARGUNŞAH, M., 2013. Çağatay Türkçesi, Kesit Yayınları, İstanbul, 381s.
- CERRAHOĞLU, İ., 2010. Tefsir Tarihi, Fecr Yayınları, Ankara, 814s.
- ÇELİK, M. B., 2012a. "Şibanîler ve Astrahanîler Devri Yerli Vakayinameleri", History Studies: International Journal of History, Cilt IV, Sayı 2, ss. 95-119.
- _____, M. B., 2012b. "Mangıtlar Devri Yerli Vakayinameleri", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt VII, Sayı 3, ss. 781-800.
- DEMİR, N., ve YILMAZ, E., 2010. Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 288s.
- DEVELLİOĞLU, F., 2012. Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1712s.
- DİLÇİN, C., 2009. Yeni Tarama Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 495s.
- ECKMANN, J., 2017. Çağatayca El Kitabı, Çev.: G. Karaağaç, TDK Yayınları, Ankara, 232s.
- ERASLAN, K., 1970. "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XVIII, ss. 113-124.
- _____, K., 1993. "Çağatay Edebiyatı", İslam Ansiklopedisi, Cilt VIII, TDV Yayınları, İstanbul, ss. 168-179.
- ERCİLASUN, A. B., 2012. Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 486s.
- ERGİN, M., 2012. Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları, İstanbul, 407s.
- GEDİK, S., ÖZDEMİR, H., GÖBEKLİ, B., 2015. "Çağatayca Taberî Tarihi", Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/12 Summer, Turkey, ss. 387-410.
- GEDİKOĞLU, F., 2017. "Çağatayca Taberî Tarihi (Tarih-nâme) (182a – 242b) İnceleme – Metin – Dizin", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- GÖBEKLİ, B., 2016. "Çağatayca Taberî Tarihi (Tarih-nâme) (120a – 181b) İnceleme – Metin – Sözlük", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- KOCAOĞLU, T., 2003. "Tarihî Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi", Türk Kültürü Dergisi (483-484), ss. 266-281.
- KURT, H., 1991. "Taberî'nin Hayatı ve Tarihçiliği", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- KUT, G., 1989. "Ali Şîr Nevâî" İslam Ansiklopedisi, Cilt II, TDV Yayınları, ss. 449-453.
- ÖZDEMİR, H., 2015. "Çağatayca Taberî Tarihi (Tarih-nâme) (60a – 119b) İnceleme – Metin – Dizin", Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- SAMİ, Ş., 2015. Kamus-ı Türkî, TDK Yayınları, Ankara, 1625s.
- TABERİ, E., 2007. Tarih-i Taberî, Cilt II, çev.: M. F. Gürtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 572s.
- TERES, E., 2013. Çağatay Türkçesi Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları, Sürat Üniversite

Yayınları, İstanbul, 224s.
YÜCE, N., 2012. "Türk", İslam Ansiklopedisi, Cilt XLI, TDV Yayınları, İstanbul, ss.
493-497.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı - Soyadı : Murat DURAK
Doğum Yeri ve Tarihi : Sarıkamış 12.03.1994

Eğitim Bilgileri

Lisans Öğrenimi : Ksü Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ksü Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

İletişim Bilgileri

E-Posta Adresi : mrt_durak@hotmail.com
Telefon : 0507 902 55 44

METNİN TIPKIBASIMI

کسیت و ملک کایبادیم تا ملک بیلکای کیم مین ملک شایسته سی ایباس مین و ملک تیل ماس مین نه ملک
 دین بودند نه ملک دین سونک هرکیم ملک تیل ابی ولی عهد قلسون شابور اول کسوک
 کوردی اچی انکا کویدی و ایچی کیراک ماس ایردی کیم مونداق قیلغائی و هرمزکانا مینید
 کیم ناعومونداق قیلدیک و مین پلدم بوسوز یلغان تورور و سین می تنگ ولی
 عهدیم سین اگر قام اندامینکنی لحت لحت قلسانک و منکایار سانک منکاسین دین
 اوزکا ولی عهدیو قورور وانی اوزولی عهدی قیلدی و اوزدر کا هیدا او قودی چون
 شابور اولدی هرزمکا اولتوردی و اتاسرتقی اسرادی و اتاعمالینی اسرادی هریش کیم
 اتاسی بریب ایردی و نغان بن المذربن عمرو بن عدینی عرب قحاک قیلدی اندین کیم
 عمرو بن عدینی اردشیر حیره داعرب قوغی ملکی قلیب ایردی چون اردشیر اولدی شابور
 عمرو بن عدینی هماندا قودی چون شابور ملکدین هت میل او قیتی عمرو بن عدی اولدی اند
 او غول قالدی اتی مندر بن عمرو و شابور عرب ملکین انکا بردی و ایچی اردشیر ملک عمرو
 عدی تنگ خاندانیدین جیغار مادی مین هم جیغار ماکای مین بس مندر اون بیل عرب
 ملکد ایردی بس اولدی انکا اوغلی ایردی اتی نغان بن مندر شابور عرب ملکین
 نغانه بردی چون شابور اولدی هرزمین شابور ملک کا اولتوردی نغان بن مندر
 و هرزم بریل ملک ایردی اتاسیدین سونک و اولدی بهرام بن هرزم ملک کا اولتوردی
 بهرام بن هرزمین شابور بن اردشیر بن بابک تنگ پادشاه یعنی چون بهرام
 هرزم پادشاه لبقه اولتوردی تام هرزم تنگ عمالینی هول برلاریغه قودی و نغان
 مندر غه عرب ملکینی بردی و نغان ترسا بولوب ایردی بت پرست لبق قیلور ایردی
 و عرب دینی دین ایلیک تارتتی و عیسی دینی دابو لدیلار چون بهرام ملکین انکا بردی
 نغان ملک کا اولتوردی و اون تودت بیل اینک ایامید اتورت عجم ملکی ملک کا اولتوردی
 اول شابور بینه بهرام بن هرزم و هرزمین بهرام و هرملکی کیم عجم دین ملک کا اولتوردی عرب
 ملکین نغانه بردی و بو بهرام بن هرزم بیار عقل و خرد و تدبیر لیک ایردی و ایل تنگ
 ملکد اتا دایردیلار و مانی زندیق شابور زمانیدا جیغیب و خلقتی زنده قه او قودی

کل ۲

اوردی جمع برست یقین سرباز چنان یاریان بجیت دین بوند لقیس اولاد دئی حیدر دین و در بید و درین
 یاس و گلله یار و البقیه تالار دیله کار قرانف سو در یار و شهر لایق آله یار و کیتی آله
 تیارمدی و عقیل فاله یار و عجب کئی تنگ آینه برودی و کیشیا هیبت یوقی برودی و عجب
 پیلا دی تالافورد بزک بولای سو چون شش بل ایتی عقلی ندر انجا پدا اولای و اول
 ابرو کم بگرجه تام دا یایب ایردی یا نکل کتک که نکلی عجب آیه ایق اولطیون ایرتک
 و ملاین جله قنا عجب تو رود شهر لاسیفه بارل تو رود یاری شهر تنگ بری یا نیدین
 و یاری شهر تنگ ناری یا نیدین بقلا تنگ شایو ره حیر ایفاندی ایل غفلیدی ایشتی ایق
 یوق چچتین تو رود ایق لار ایل خیر یاران اوتان رود لار نایتین بری یقین بریرگا او رون
 تو رود لار چچتین ابدین تو رود بر سعاح بولای و بر یوق تیار دی و ایتی بنده بر بر یوق
 رود یعد سال تاسر بار یار و بر کچا یار نا یلیق قلا یار ایل بر سعاح بولای ایل ایل
 واد که خیر قله یار سو کون تاکچه سی ایل ار ایسا او تی لار و انا یق عویا و غفلن قلا
 و هرکی ندر شایو بزک لاق بولای و بزکک خیرین انجا هر یوقی و اول قلا فیعیق
 تو تال برودی و تدیر قلی برودی بر کون و زیر ایق بو خیر کئی تنگ یوق عویا و انا یق
 عو زوشن لا یتنک ایغ چون عرب و ترک و در کلیل لار حکمت قانیغ و دشمن لار
 خیر و بزکک چچکچ بر سعاح بولای و یا قن لاق گیل یار و یا شاه ایق تنگ قلیق
 بزج ایل یار شایو ایق اندیشه تو تالیم بو ایق آسان تو رود نام یوق یوق دین اول
 خیریک کام انما تو رود لار کم سزنگ و ایقیتت دین خیر سو رودم و مدق تو رود کم
 سیر سو عو لار ذوقالیپ سینه و دشمن ایلا استاد تو رود ستر کم سیزین او زشیر سعاح ار
 اما زت برود کم ستر اندا تو سا یتنک تدیر بدین قلا و الا یتنک او ذوق کچی ییار ای تنگ
 حقیقی تاریکی و یا ایق سزکای بدین و اول و نبر و بزج دیله یار شایو مات بولای
 و ایق لار کمان کر بل لار جد بر قلا و کلک شایو لار پدا ایق کام انجا مثل پدا
 و اول نام لار پدید یار و اول خیریک کام ایق لار و یا ایق لار کام تو بولار تالافورد
 و اول ایق اعا دی و ایتی بیدی و سلح الآلی رحمت مهتر لایق و عجب کئی یقیدى الآلی

تکرار کلامی در حاشیه

و انجا سعاح بولای و عجب هر و هر سو ایلیما هم انا یق و ایق زمان پدا ایق لار انجا
 مذهبی باطل تو رود بر کم اقی توقی و اول برودی و تر سیف سما ن تولو دی و شریک ایلیکا
 ایق بر کم سعاح لار بدین هم تاری اول برودی تاری یوز بی آله زمین اکر قلا دی و ایق
 آئی بر کم کلک ایردی بس اولای او عجب هر زمین بر کم کلک عا اول برودی و ایق
 و داد و عدل خلق انا سید اقلدی و تمام آسمی تنگ پادشاه لیون آله ای و هم آسمی تنگ
 پلان پار دی هر زمین بر کم بر ایق زمین شایو برین اردشیر چون هر زمین بر کم کلک
 اول برودی و ایق با شیع قویدی و اوزنی شاهنشاه انت قویدی و اول انا زماند اسپت کلک
 ایردی انا سی پی دی و قانی و لی سید قلا دی و کلک آنا سی کلک زمین و ادمه ل قلا دی و بزق
 کل با د شاه ایق قلا دی و ایق او اونی و ایشی بار ایردی و ایق آله زمین سو کلک
 اول برودی و عدل قلا دی و یوق با کلک آنا ایردی و اونی بار ایردی آق ستر بس یوق زمین
 کلک او لوتور دی و اول انا تر کلک ادا و سعاح ایردی و بیان خور کلک و اوق بو کلک
 ایردی و ایق انا سزنگ ایلدی و اول انا سزنگ کلک و ایشی و ایتی بدین بو فعیل دین نایم کر
 پلان عدل قلا دی و داد و عدل قلا دی و ایل خور نام بولای و اولوم و قید ایقا و سیت قلا دی
 آکر زمین اولطام بدین او غو کالیبا شایو آت قلا دی سزنگ کلک انجا شایو سفی و اول اوله
 و عجب کلک صلح بولای آتی آتی خاچه هر کئی سزنگ پلان ایردی لار و اول کلکی انا ایق اسرار ایردی
 و سزنگ ایشی ایشل ایردی تا لار خا قنا اومل قنغدی و خلق شاد بولای و عجب او یاس
 قوی یار و ایق ایشی ایشی لار کلک انجا بر دی و ایتنک جهانته تولای و اول تور دیله و
 اول و ز بر ییش سو لاق هر یار ایردی و عدل و یکلای سزنگ ایردی بو شایو ذوالکلک
 ایردی ایق چون شایو کلک اولشیردی خیر جهانته توشتی و عجب کلک ایتنک آینه قلا دی و کلک
 و دروم هرمنه بار یغی خیر بولای عجب کلک بزج صلح تو رود و الا یغی کلک بو تیله و کلکی
 تو رود بیکنک کلک قلیق تو رود لار و کلکی انجا اسرا یوق و در لار بولای و مکلای یار
 هم بزک بولای ایق بس هر کئی بو کلک لار دین کم ایتنک عجب کلک صلح قلا دی و هر کئی
 عجب سزنگ ایق ایردی آله بزج ایل بدین بو کلک انا امر ایلا کر بو کلک صلح قلا دی لار عجب دین

پس یوسافوس ایق مین اودم انکا با انی ایق لار ایفک سین با سکا کش سیدار اولای قیچ
 و اوزی با روی سیکسکان تین دوم بزک لار دین شاهور ایفک ایفک شاهور با یوشی قیچ
 کله او ذکی ایلیک شادی و بود لای و قارشی خوجوقی جی کیک ارا سید بچ ایفک کش بیان من س
 مهنتر لار دین جوق سبرز کا بیک لار آتا و دین تو مشق لار و سبرز کا سلام قیل یار و ویر
 و شاهور یوشی خوجوقی ارا سید انا علی سال یار و و مشق لار و شاهور مطعین کچم و
 واکون اند ایق لار و آتام باقی لار و چون ملاح پولک شاهور یوسافوس قراشی اگر دود لار
 سین دین او ذکی ایلیک کله قیل لار ایردی مینق لار سیدان صوب تین اوز کا کش یوق ایق
 ولی سوا تکلیف او چون مطع قیلیم و مین سبرز کیک حریکیز ایق قیل توره ویر دیم سرب ایق قلیت
 ایردی کیم اادی تکلیف با دهانه ییغیم کا کیر سیرا ایردی یار شاهور کچک ایفک امدی سین الای
 ایستای کلیلک ایردی چون سبرز کیک بیان مطع قیلیم و سبرز کیک قیلیم ولی سبرز کیک سبرز کیک
 کلیلک شه وقت تین پری و فضا د لاریه و قیل کیکت و دخت لاریه سبرز کیکت کا ایردی لار قور و
 با سوا تکلیف یقین منکا سبرز کیک با نصیبین شهر سبرز کیک سبرز کیک عو من و نصیبین شهر ایق
 با دهانه یقینین ایق و شاهور لار اغان ایق لار یوسافوس اول سکا کش بیان ایق
 قیل یار کله نصیبین شاهور یار لار مطع قیل یار و مشق قیل یار کیم سبرز کیک قرا و اولای بیان
 اسامای لار دوم سبرز کیک قرا یار دوم جی کیک قراقی نصیبین قرا شاهور جی کیک و
 سبرز کیک او آزالار دین جی کیک یار و نصیبین ایلیکا جی کیک لای و روی دوم شاهور مطعین
 خان قالدی و شاهور ارس اوان سکا کش ایق کله نصیبین قیکو روی و اسوا قیچ
 اولو مشق روی و سبرز کیک امانکی قیلدی و س قایل سبرز کیک ایق اولو مشق لاری
 وایق اندین شاهور ذوالکفاف و بیار و دیک کیم سبرز کیک تین قالدی لای و یوسا
 دوم نصیبین امانکی مطع قیلیم یوق لاری سبرز کیک امانکی اولوی روی لاری
 کله اولو مشق روی و شاهور سبرز کیک ایستای و روی ارس اوان سبرز کیک قرا قیچ
 دوم قرا و بیار شاهور دوم کچک کیک سیدای کیم روی لار بیان مطع تکلیف او چون قیلیم

کیم

۱۰

قاروق تابا د یار و قاروق لار اول تو قور کیمین اوتور روی سیدان سکا کش کیک کیمین قیچ
 جی کیک جیل یار و شاهور سبرز کیک ایق کله ایفک ایفک جیل یار و شاهور
 انا تین بیار یار ولی لار یوشی سبرز کیک شاهور بیان تین ایزان قور کله جی کیک
 یوشی سبرز کیک سبرز کیک سبرز کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 و سبرز کیک بیان سبرز کیک قیل یار و شاهور لار و لیلیق قیل یار و شاهور قاروق
 دین سبرز کیک ایق روی و سبرز کیک سبرز کیک سبرز کیک سبرز کیک سبرز کیک
 سبرز کیک لاری با روی لاری و مین و مینقون دا اولو مشق روی و شاهور نامه لاری روی ایفک
 ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 وایق سبرز کیک قیلدی و مینقون و مینقون ایندی اادی و ایفک ایفک ایفک ایفک
 و جی کیک جی کیک روی شاهور شاهور ایق شاهور قرا و ایفک ایفک ایفک ایفک
 ایردی یار سبرز کیک ایق کون شاهور ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 اولای اوز شاهور لاری بیان شاهور جی کیک کماله و لار شاهور قرا روی ایردی کیم ایفک
 او ق قاروق جی کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 و جی کیک جی کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 و دین سبرز کیک قور و سبرز کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 جی کیک دین سبرز کیک کیک سبرز کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 و شاهور سبرز کیک اولای جی کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 یوسافوس کله قیل یار و شاهور جی کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 قیلدی سبرز کیک بیان او ذکی کله قیل کیمین ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 و سبرز کیک لاری و شاهور سبرز کیک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک
 ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک ایفک

چو کنگ و اولد بیلار دق شاهورده توفیق اول تیری بو شاهادی حوقه حوقه ایکن
 او زینی اول تیر غلبی بدین حیفا ردی و حیدر شاهورده شریستانق بیگ ایکنکا بیق و
 با بیارده ای بی شایر مین لاسیل یار کم شاهورده روم حیدر بیگیا بید تا ایردیه
 جوت کوردیلار تا یز یار ای شریخه یکه رود یار و انکا شیلار و شاه مالدین قالدیلار
 و خورش قلد یار و روم کنگ آگاه بولدیلم شاهورده اول تیر بدین قاجق سیرا شیری
 شاهورده سرق شریخه حیدر بیگ دی بیغده حوقه صباح بولدی اوزی شریخه تا بیق
 سالکی و حیدر قلدی و روم حیدر کونق هر بیت قلدیلم شاهورده اولار دین سیرا اولور
 و روم کلکی آلدیه ای بوقه پیلاندا غلادی و انکا ای هر یه یوزوب ایردیله حوقه
 و روم تا و اوجازدا لریخی آرادان قلدی و روم کنگ رومی لار قنیغا دلدی تا بوجده
 آرادان قلد یار و بو یوز کنگ هر بتر و رخت کایکی درخت ایکن لار زینون درختی
 اول درخت لاریمهوه کایک یار و غلام بولدی انداق کنگ بر ایردی و روم بدین توفیق
 کلدیله یار و عهادت لار قلد یار اولون ییل روم کنگ شاهورده بیدیل ایردی حوقه یار
 غلام بولدی و درخت لار میوه کایکردی انیون سکک شاهورده روم کلکی بدین غلام
 آلدی و انکا ایکنک یان لاری کسقی و ایکنکا سیندودی و روم قه پیلار دیه
 و شاهورده کنگ کای اوجورده و مریت زینار کله یار و خلق غله زینار حیدر بیگ
 بتر کما ناهایت تمردور تقلب و کرب قنایی دین تور اولد و عید البیتین لایق
 و بر سر سیرخی کما ناهایت شاهورده ییلاردی و عرب کنگ حیه حیدر بدین کنگ فر زینان
 بر یار ایردی شاهورده و بدین پنه آلدی رود ایردی انداق کنگ انا لار قلد یار و بوقه
 او غل قالد یار ای مالدیه شاهورده کنگ بوقه بیغده انکا بیکنک پادشاه لیه حوقه
 ایردی و اول غلام شاهورده کنگ عربی ییلان قالدی و شاهورده حیدر کنگ کلکی
 بیغده او غلام قالدی و کنگ پادشاه لیه تا اولورده بیغده حیدر کنگ بدین
 آیدیلدی و شاهورده تیش ایکن ییل کلک تیر یلدی بیغده اولدی البیت ایکن او غلام قالد
 کلک بر شاهورده شاهورده و بر برام بن شاهورده و شاهورده کنگ آلدی ارشد البیت

حیدر سیرخی او زان لار بیغده تومایلار کنگ دین قاجق لار ایق جولاقا ایکن حیدر کنگ
 چقا کنگ بوقه ایر سا حیدر آراسته بولک روم کنگ او بوقه برادی شاهورده حیدر کنگ
 بیغده کنگ حیدر کنگ ایکن کنگ روم کلکی بیغان و سورتی بیغان و کشی ایغان و بیغ
 اوزی بیغده لار دی و روم کنگ کنگ خیر لار کلدی و کایر شاهورده حیدر کنگ کایر
 و کشی آگاه قلدی قاید ارا و بدین و حیدر کنگ صورت بیغان بیغان بریل روم
 کنگ ایکن کنگ ایکن کنگ تا بیغده لار ییلدی و سورتی شریخه دین و صف اولار دین کنگ
 لار دین بوجق بیغانی و تا ییلدی بیغده لار لار کلد یار و ایکن لار کنگ روم کلکی حیدر
 کنگ کلکی بیغان لار سیرا کنگ ایکن کنگ و کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 بوجده کنگ لار و شریخه لار ایکن کنگ ایکن کنگ ایکن کنگ ایکن کنگ ایکن کنگ ایکن کنگ
 کلکی کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 لار دین سونک ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 شاهورده کنگ کنگ لار کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 سالدار کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 بیغان بیغان کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 پارس و ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 شهر لار کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 پارس بیغان ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 ایردی ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 شاهورده کل لار بیغده لار کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 لار ایکن کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ
 باغ تو قلد یار و انکا بیغده لار کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ کنگ

که میخواهد و خفاهای سین بیکدیگر یکی بوزارش و اینکه او سید انا بودی قلفهای سین که اندا
 این بولمالی ر قوش و این و توکو دکن اندا اسرا مال را تا بی تک تیرا می انداق تیار سین که بر یک
 پلان قیفای بولمالی نوزار لک پلان انداق که نام و روم و اوبل مغای و هیچ باها هه که
 دین او نکا انداق بولمالی سنا زای سنا زای سنا زای سنا زای سنا زای سنا زای سنا زای سنا زای
 خاچه انداق تا بولمالی بس مدد کار لاری و حج پیشه زری و سوت ایستی و پیشه من
 اول یاد ایردی و کردی دی کار لاری سنی بل و باری قیلای که هیچ آی تک تارش قیلای که
 کوند و باها افق کوند اینجی نو تا آلدی اینجی خشی اینجی و تمام سرش و عجب و قلای
 اول بیاویت و نهان قیلای و فی کوردی سنا زای ایق انداق قیلای که مینی سوتیک سوزنی
 خوالا مغای سیت سنا زای کر لیم ایردیم می کیم می کیم معتم تمام سلطی سینی و اینجی تا ایجا کی
 و بی تک نیم ضایع بولمالی خاچه قیلای ایردیم که آقا سپلان تارش قیلای اولی را مدتی
 حیفا ایردی اگر آقاب قیلای ایردی اول هم قیلای ایردی اگر طریق ایردی اول هم طاق
 ایردی چون آی حیفا ایردی میردی رنگی نو اول ایردی نهان انا ایق سینی سو تینی نخنی در
 با قیلای آلامی سینی سنا زای سنی لاری سنی سنا زای سنی لاری سنی سنا زای سنی لاری سنی
 مینا هده بر کای بوا نکا تا قیفای سنی ک بر کای و کابنک بر سنا زای ایق سینی سینی
 بوک قیلای اول ایردی سینی نهان قیلای سینی و قایسی تک کاسرا یک که بر کای اول دو پوک
 سینی دین بولمالی نهان سفین تا بولمالی و او لرک و او لرک و او لرک و او لرک و او لرک و او لرک
 و این تاشاد ولر تا تمام لاری با به بودی و او لرک و او لرک و او لرک و او لرک و او لرک
 چون که کیمیا با دیش یوقت کرد ایق قیفای سینی سینی سینی سینی سینی سینی سینی
 سرش تا پلان ایشالا کاپد ایردی سو روم کیم شل او د کالاد مینه دیک لاری
 جراق حنّ الله که کیمیا کاپد جنار سفن و کای و ذاریت و کوشی سلا کای که بوسیت
 که اییب تورور و بوسیت تک سینی سینی سینی و بو قسیمه تورور او زینت و مینا اییب
 که بصرف تورور و بو قسیمه مین با را پلان نوزار کیم ایردی یعنی سنا زای لاری کیم
 بو لک سو کیم سینی سینی سینی و بو قیام کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

که هر چه بینه دوجو تورور نازکیلا ایردی قالاس ایردی با و بو اول ایردی و سرت کیم شایر
 نمانای ایردی ایضا لقیس ایردی چون عرف اولی انکا او غل ایردی اسرا لقیس ایق کیم
 بیا و بو سو کیم سینی اولی اندین او غل خالای نهان سنی اسرا لقیس بر تمام سنی شایر بو
 سرت کیم سرت سرت چون بزد حرد کیم کا اولی خالی نهان سنی اسرا لقیس ایردی
 بزد حرد اولی کیمی نهان قوری این بر دجورد تورور نازکیلا ایردی و قوری
 لاری ایردی و اول لاری ایردی تا آخر اکا اسرا کیم این سوت کیم کیم ایردی و انی بر لم
 انت توریدی و تدی قیلای که دین حونی او ز کاشیر کیم یار کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 ایلیای دیز لای کیم سنی اتفاق نوشی که سرب بر کیم یار کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 راق بو لغای کیمی یار دی و سرت کیمی او قوری سرت دین بو نهان سنی اسرا لقیس این بر
 لایلی بزی حرد افق کراغ قیلای و سرت کیمی ایضا دی و انکا ایق می کیم بوا وضایع ایلیت
 و بزد حرد قیل اول بادیه و سرت کیمی سید اکو بزی پلان نهان سنی ایق اولی دا بزی کیم
 ایلیت و انکا افواج دکه کیمی دی بزی خالق لاری سینی سلایب آلدی و اوزی پلان ایلیت
 با بو بلا سوت بر کای بزرگ زاده خاتون ایردی کیم دایتی و سرت و سرت لایق جوستن
 ایلیت سوت کیم حاتون کرین قیلای سرت بر کیم لاری سینی سرت سرت دین و سرت
 سرا فاج دایتی تویین قیلای تا وقت پلان سوت بر کیم یار و سرت حرد قیلای ایردی ایردی
 و سرت کیمی سینی خوش راق و آکرت لاری سرت کیمی لاری سینی سرت سرت سرت دین
 سرت سرت سرت کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی کیمی
 اندایر و رش قیلای تا سوت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت
 و تا سرت سرت و سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت سرت
 کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 بو لغای و بو کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

رفتی ایزدی آیتک مقام پیلانی سیریم صوم اول کوکک تا بنام حصار ایزدی بر سر اری تین بادیه
 ایزدی و دواسی جهانبادیا سپارخوش برساتی تین سرایت سواد کوهنیت لاد و ختل ایق لاله و سرایت
 دریایی و خوش رانق و خجی رانق جهانباد اینین بولما غانی تا گوزن تیکوخه شرح کلاه لاره و سر به افغان
 رب لیزنیق و اسدیر اولوغا یالار و برام که اول کوکک تا برورش قیول ایزدی تا اون یا شانید
 و نهان سرخه زنیق دا ایزدی و بیت پرست ایزدی انکاو ایزدی ایزدی نام دین ترسا و بیهی دینی ایزدی
 بگرون بو نهان اولوغا رومب ایزدی و زیر بیان اول کوکک او سیغ یا ایزدی جهان سارک
 با تفرق آیتک صومل ساری اول ستر لاره و لاره لاره تو لک تو لک کل لاره فزوت رود سیه
 و سرایت سواد سیکه سید انغانغ سیکه تو قوز میل ایزدی تا ادا شاه ایزدی وزر یغ ایزدی جهانب
 بیج بیترسه بو انغانغ سوزندین بخجی رانق گوزن که کویسک ایزدی و لازت ایزدی و بوجده
 عیب اولوغه یو کیم سوزی ایتک کیرک ایتق فی نهره ایتک کیرک ایتق خلی دینی و عبادت و
 اول جهان بین نهان کوهنیت تین توشق و عبیه دنی تا بجه ایتادی و لاس کیدی و بوجده لانت
 دین قانچق و باد شاه ایتق تین ایتک تاریق وار لک یغ یا ایزدی و اوز کهرکشا آق کوز
 کیشی یلار دیکیم اولان قانید ابادی و ایتک اوتغ بار ایزدی سمدین نهان و سمد انان اولی
 کک سا اولوغا رومب و خرد اولوغا سید این انکاو ایزدی و سمد این سالما او قود یلار
 و سالما اناسی ایزدی و اناسی نهان بن اسرالیتس ایزدی و بو سمد برام پرورش
 قیول ایزدی ایتدی کیم اناسی تا اوت یا شانید و کر و بی انجار اهل اینین ایتق لار کیم
 یزد چه برام فی اوزی سمد زغ تا ایشرو رب ایزدی سوز ایتدی کیم نهان اولوب ایزدی
 و دراست خیر اولوغه یو کیم نهانغ تا بیغ روب ایزدی سمد رتیک اناسی رب لطیف
 و اسد بر نهان ایزدی و خورنیق برام بر تا غلیب ایزدی و خورنیق کوشکیم دیک یالار و بو
 سمد زغ او غلی ایزدی آیتک ایتق نهان و بو نهان هم ایتدی سوز کک لای و نهان این
 سمد برام بیان تیک یا ایتک ایزدی ایتک جان اولغانی حوزن برام اوت یا شانید سیه لار
 سمد زغانی استاد لاکر لیتوت تا سکا نام اکر انغانغ لار و ایلوا سالک و اوتق ایتک اکر انکاه
 سمد این هوز استاد و تفرق ایما سیم کیم سینه کوهنیت کیم سکا اول یا شانک و شوخ غول و تیکک

و سوزی ایزدی باقی اکتب سحر دین اق بخدا عزیز بهما اسرالقین بقی اکتب خلیل اینین ایتک کسکر
 کیندلی و انغانغ اسدیر یگانه روی کیم تمام عرب تا ایتاق آت بیق ایزدی و یو کک کچاق او ایتق
 خجق قیلائی و بو عید الیزدی فی تربیت قیلائی و ایتک ایزدی آسرادا ایتک پلان ایتک اولوغا ایزدی
 برکتک ایتق اولوغا لورق و پر تیک ایتق سراجیل و یو کک ایتک و ارضان لار یغ علوه تعین قیلد
 ایزدی و یو کک غسقانی غرا غلی بار ایزدی داغ لار یغ برسته ایزدی بقی اکتب دا بوج و اکتب
 حوزن ایزدی ایتق کینیت ایزدی تا ایتق ایملار یوزی قیلائی ایزدی و کک لار یغ رخم اولار ایزدی
 ایتک اوتق لادق سوزی ایتک مهتم ایزدی بر و لار ایزدی و هر شی بر تیک مهتم لار یغ تا پاروزی
 یلور لار ایزدی و بز که یولوت هادب او کر اینی و ایتک کک و چوکان او بیسکال و هر شی
 کک لار بار ایچکا یارغانی برجه فر او کک ایتک کک کک لار کانی لاد بر بیک غلبه اینیکا خجق
 کیندی ریا کیم اول او سکا کیم بقی کک کک ایزدی یلان حاق و اولدی بو کک تهتمت
 کیم حرا ایغ و غلق اولوغا دین اول ایلیم یکن فایر یکن کیم ایزدی و ایتک یکن اولی ایتک مهتم
 یکن قیلائی اولوغا دین اول ایلیم یکن فایر یکن کیم ایزدی و ایتک یکن اولی ایتک مهتم
 کک ایتق ایزدی سفا جی سیم اولوغا و ایتک ایتق صاحبی نهان دین غایت کوهنیت کوهنیت کوهنیت
 سوز کک لایلیک سفا جی سیم ایتک کیم کوهنیت صاحبی نهان دین غایت کوهنیت کوهنیت کوهنیت
 اولوغا روی برین عهد الیزدی ایتک ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق
 سحر کک یقناعی تا ایل اوز کوهنیت یقناعا یار و بو تصفیه یکندی و ادرسا رک یکندی اوز ایتک
 پلان لوقه سوست جزاق جزاق ایزدی و ایتک ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق
 بوقیه ایتق ایتق و ایتک و غلالی اینین م حومه و ایتک ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق
 قانیمه برین بوقیه ایتق و ایتک و تقد منه اهل لورق و ایتک و ایتک و ایتک و ایتک و ایتک
 و کتلا بیه ایتق و ایتک و ایتک ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق
 قانمان فی غلین حیره و کولمن من ان لیت ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق ایتق
 ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک
 ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک

پهلوانان برام بوفته تریقی و تمام اولاد را با تمام بولد مند و فرایند منگک بتبارک دین
 جاره بوق تورد و فایده بارکاک یک و اینکه خدمت تو رسد که کرک تا اول بتزیک
 تو رود تا آنکه ازین سوگ مین دین چیتا کای بس مند اینک بختی بر این قلد
 و تا سیف بیاردی چون برام بزد جزد فرگیلدی اول بدخوی لوق تن کم اما سیف
 ایردی بسیار دگر ایردی برقی هم سکلی اینی بختی بزد جزد ساری بیگ تا صق و قلد
 ایردی برام فی اندام اسرامادی کم اینجا کول توختا کای برام برسل اما سیف
 بزد جزد آن کرای قلدی چون نیز قایتا کای کم اینک بیان او کرا نیک تو رود و اول
 بیاد کا نیک بولام فی مکره خیار کای کم اینک بیان او کرا نیک تو رود و اول
 بر د احو قلیب تو رود سو ندادی کوی لا تورد بزد جزد اجارت بر دی برام
 مند ز ساری باردی و خوش لوق بیان ایردی چون بزد جزد فی آت تانیب او کلد
 برام اندام بوق ایردی عرب جزیر ایزیدی و عجم ایلی اندام سیل یار و اینک لار
 بزد جزد بین خلاص بولد و لار بدخوی بدغین تا و اینجا اولی تو رود در سید
 کم عرب خوبی بیان او الفایب تو رود او کرا لیلی بزدی ملک قلدی کای بزد جزد
 ایجا سب کای پتر کم اول اتاسیدین بیانق قلیفای بس برجه اتفاق قلد یار
 ایجا برام کای یار و برتن ایردی الالیکت آراسیدار و شیر فی زند لار بیدین آنک کرا
 آنک قلد یار و ملاین کلدی تو یار و کل کلا اولو برقی زدی لار و سو یلار
 سو بدی تاج اینک باغی قوی بی بخت برهم بود لاری عرب دور یار کم الال سو نداد
 قلد یار مند تمام عرب جیریکتی بقدی و لار ایق یا وقت تا بهام ق بود
 بهام ایق سیف چلو سید کرا اما لاری ستر بختی بیت قلد یار و بیلهای برتر کم بر جزد
 بدخوی یو قیت فی قلدی نیز و کل نام دین سو تک معنی یار و جرد از کلا کشید
 جزد یار اییدی سیف تو رود منتکا مدد یار کم بو کلا نیز الفای موق مند
 تمام جیریک بیان اینجا سلام قلد یار و ایق لاری عرب و فوج کوی بیگ تو رود و
 جزد بر جزد فرمان بردار نیز و جان لاری ستر کلا تو رود مند قلد یار کم

250b-251a

کرا برام ایق کرا مین باش بیان یک مین سخن بیان برسر دین کرا مین و وقت بود بهام
 پناه که کرک چون وقت بود سامی نیک بیان اولای کم بر ساری و وقت بیان قلدی
 و حق د با صفا و وقت مین سو تک تا با صفا مین او کلا و وقت مین بود نه سلما سک
 و عهد تا اینجا کای مین بس مند بو سق ازین اینی شاد بود لاری بختی کا جا دا و
 اینجا معنار و سو نداد لاری کلدی خردی تا اینجا و ادب او کرا ای لاری و کلا عرب و جزد
 جزد مین و بر شهر مین کلدی و یار و اولدی خردی لار تا هر فی اول مین قلدی او کرا
 و ادون پیشی باغدی معنار و قایتا رودی و مند زه ایق کم آلیق لاری نیک بیان
 اسما تا آنجا کرا کرا نای و بیز لاری لاری کلدی تا اولی آنجا فی او کرا نای مند زه
 قلدی و برام بیلهام تمام او کرا اندی مند زه ایق معنار کلدی کم تمام عرب تا اندین بختی
 بو لاری تاینق معنای مند زه کلا و بولدی و بر بردی کم هر عرب تا آن ایردی کلا
 آلدی کلدی و لاری برام خردی قلدی لاری برام ایقی آنی سینا کم بیان یلار کرک بو فوج
 بر جزد تا شتاری اینک و امانیک و بو کرا نیک تا باغی او زاری و برام و مند زه ایق
 ججد یار و آغازت بو کلدی لاری با با بردی مند زه کم تمام عرب تا آنجا کلدی
 ایردی کم اندام صخر ایردی اول ایجا رسک ایردی برام اینی بیان ایجا کلدی
 برام ایجا صخر یار بودی و ایجا میندی و ایجا جخدی برام نیک او فو ارضاق و امانیک
 کورد و فریغ کلدی بر کون برام که در عرب جیریک بیان و مند بیان او فو جیریک
 ایرت مین قولای کو کرم بو کرا تورد ایردی برام اینک اهری قلدی مند تمام جیریک
 بیان سو ندادی ابدی و برام اوت شصت و فیدی چون قولای موزینی شربی کو ریدم
 جزد قلدی و ادو بیق قولان نیک ارقا سیف سالای و بو بیقی بیق بیان قارای کم سیدور
 برام او ق کلا کای شینک ارقا سیف کلدی و قولی مین ججدی و قولان نیک ارقا سیف
 کلدی و قار مین ججدی و بیله او لوددی با ریها چه و مند زه اول تمام قلم بیان ججد
 قالد یار و برام بو جردی تا اول قولان و شیر و ارض و برقی او کرا نیک تا موزی موزی
 قلدی بر برام اینک ججدی کا میدا اولی که ندین تا کون برام فی برام کور دیا یار جزد

و هفت کله تین کورد و کک و ایشیتیکه الازغا یغیل رسول ییز قایق اوجی کوی برام
 و مند راقو زینک کچی پلان رسول سولگی بین یوزدو یاز جون برام و مند جیریک
 پلان شرا ییکجا توشق لایج نیک قاری لاری و حکما و مو پیلار چیغدی لار و مند
 کله یار مند راقی کله یار با نیک تاق بو یوزو کای الاز برام الیو کله یار و مند لار
 پلان کله یار برام ایچی من جیریکه کله یاروم و ک اوز شکا کله یار کله یار
 ایاغایر و مکیا ایت ایسا سیز تا چیدا کونجه سیز نیک پلان حرب قیلای و کای تانیت تو
 دین اوز قیغ جیریک اوالغ لاری و رعیت و علا و ککا و مو بد لاریک مو بد یوش
 جیحی بیغیک جیریک و بو سرتکیم انکله فی بریت سیز زانای اگر بیغیک جیحی کیم
 تامین الاز پلان و بو سرتکیم انکله فی بریت سیز زانای اگر بیغیک جیحی کیم
 بیغیک فرماغ قلیک و مین بیغی پلان عمل قیلای سرفی بزور جی قیلای میا
 اینتین مین بیغی این قیلای اگر بیغیک جیحی کله یار مین بیغی قیلای و ایاغایر
 سو ز بدین شاد بولای لار و قایق لار و بیغی کون برام و مند و برجه جیریک بیغی
 شرا ییکجا و قام جیحی لار کسری جیحی و انون تحت بغا و لغوری کله یار اندیشه قیلا
 لاریک مو بدی قیغ تاج اوردی و برام تحت بغا و لغوری کله یار اندیشه قیلا
 و اجازت ییلامادی و تاج ییلامادی و مو بد لار مو بدی دین و مند راق اوز یانیت کیم
 اواز سرفی زوری و قام جیحی کسری کوردوش سردی برجه اینک بیغی کله یار اواز
 و برام ایق سرحم مجلس سو ز بولور ایستون علاله یار سیرر و کسری سو ز لایق اولور
 بزور جی تین پد اقله یار اینک بیغی لوی بدین و بیغی نیت لیق بدین و تان تو کما کیم
 کیم ریا خلق اینک دورید اولو کما باری و ملکیت و بولار بو ذوالنا جوق خلق این
 خلاص بولایار بیغی یار کیم بزور بولک اینک فرزند لاری بره کای سرحم انا مند هیلا بو
 و سرحم ایله ریدار هم بولک اینک اهل بیغی دین و ملک فی انک انا انا بیغی جوار مند راق
 مین بو سرحم و کسری ایشیت جوی کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار
 اوز کیم بزور جیحی ایق مند هیلا مین بریل اینک پلان اوردیم مند و سرحم کله یار

251b-252a

تور تو تارت تا کله یار سسکا بره سام و سیق ملک شوق کا اواز جیحی سام تاج
 اوز کیم یول شاد بولای و الاز جیحی سو ز لاری و مند راق شکر قیلای بیغی کون مند
 نغان اوز اوقیلای اوان میکر عرب جیریک پلان بیار دی و ایق کیم مین بیغی با زاول
 سرحم کیم بیغی کیم ایلدا یوزور شرکا یاقون توش و طایر لار بیار کرسر بیغی اینک
 کله یار سرحم ایباردی بارما اگر جیغی لار و سرحم قیلما لار سرحم قیل لار دین لیر
 چل تا چیدا کونجه اواز سرحم قیلما مین نغان بن مند کله یار اول سرحم کیم پلان تا
 نیک یا قیغی و طیفون و مدینه آکک و اول مو و صدو یوز اواز سرحم کیم بیغی اینک
 بیار د کیم فی ایق کله یار سرحم و بزور جیحی بیغی صاحب رسالی بار اوردی اوزی
 عقل و تدبیر لیک و بزور جیحی سرحم یاز سرحم ایباردی اوزی اوز بیار و زوری و بیغی
 اتفاق پیلان اوز بیار دی رسول لوقن قه تا بیار کیم نغان فی ایشیت کله یار و مند
 جیحی رسول مند راق کله یار مند راق مین نغان فی بیار مارج کله یار بیار دی
 کیم سرحم اینک میدره کله یار اوز کاشی کسری سرحم کله یار و کله یار نغان یوزور و سرحم
 ایق کله یار بارما سرحم کله یار ایق اوز کاشی سرحم پیلان کله یار سرحم کله یار
 بهرامی کوردی مختیر بولای اینک سرحم اوجیل سرحم و انا وقت برام سرحم
 پیش تا یاردی رسول خاندین هو کله یار برام اینک پیلان عتاب قیلای ایق سرحم
 مین ایشیت اوز کاشی کسری کیم انا سرحم یوزور اوردی بیغی جیحی و عده لار
 کیم کرد ایشیت کیم با قشای کیم سرحم بزور جیحی تین قور قور سرحم اینک یان و قیل
 و اناق پیل سرحم کیم بیغی هم مند هیلا انداق قهر بود مین اینک اینک کله یار
 قور بدوم و مند و سرحم کوروم نغان قیلا انا و اینک پیلای لاری کور
 انا و اینک لیرینه اوردیم و خلد یوزور جیحی کله یار کله یار کله یار کله یار
 بیغی قیغی قیغی قیغی اوز بیار لایت قیلای سرحم جیحی بیغی کله یار کله یار
 قور بدوم بیغی بیغی کله یار اینک اوردیم جیحی و مند راق کله یار اوز کاشی کله یار
 ایق کیم سرحم کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار کله یار

خجندی و اولدی و قول او زانلی و تاج بیزین الای و ابشغه قویلیک و اول ایکی طرف
الایت تا اعلا دیارین قائله یار برام گور تک پادشاه او بیگ خبری و سر بر یک
یک خبری و عاقان ترک بیان جون برام تخت و اول توردی و تاج ابشغه قویلیک
و کشی سو مادی اول او گلسری ایردی کلم ایجا سرب ایزدی اکریم بهرام و تمام قویلی
و تمام ای قلم کلک سیم تورد و سزاوار تورد و مشرفین سرب غایب ائرتین مویک مویک
سلام قیله یار و تمام حج خلقی سلام قیله یار و از پند قیله یار و برام کلک آلی و مویک
سری بدلیخت و اول توردی و خانی و کوردوش بروری و الازر مویک و عتد لار قیله
دیلم او گورن ایچ ایجا توردی ییجی کون مندری قایا توردی و جیلان سال بر کیم
ساقی بوت ایردی و ایجا ایجا سیم حال سیر جری و تمام جیریک کامندار بیان توردی و سیر
کلیکی مندیجه بروری و امین سوسک او غلیظه بروری ساقه و جیریک بیان قایا لار برام
میت و داد و عدال قیله یار سهری تیار یار قیله یار و هیچ کس ایچکا زور و نام قیله یار
و بهرام لهغه مشغول بولدی تاریخیت و حکمت جناب بولای و دشمن لار حکمت تاریخیت
طبع قیله یار جون بیجی بولدی ترک بیکی کیدی آق خان ایکی بو ذلیک بیگ کس بیان
ترک جیریک بیان و هیچ حدیجه کیدی و بو زوق قیله یار و ایجا لار سیر لهو و شویله
و بهن لار و سو بو لار برام ایچکله یار و ایجا سلامت قیله یار و ایجا لار سیر لهو و شویله
بولار تک و سید قیله یار سیر تکلف سیر براد قیله یار و کلک خراب بولای و ترک پادشاهی
کیدی و حکمت اطرفیق لالای و لوزبردی و عاقبت و سزا و قیله یار ایچی چاد بوقیله
سیر جیریک بیان و سرب قیله یار او زبک برام الازر ایچکله یار توردی بوقیله
قویله یار ایچور ما کانی و الازر ایجابت قیله یار جون لار قویلیق لار ایچکله یار سیر جیریک
ایچی لار بولیک ایچمقل بوقیله یار و دشمن رین قور قویله یار توردی ایچکله یار سرب جیریک
و ایچکله یار بالانغای و بهرام ایچمقل و سرب بیان مشغول بولای سیر سیر کس بیجی
باختن کیدی برام ایچی سیر سیر جیریک کا و پادشاه لوق قیله یار و ازری او نه
پادری او چی بو کیدی بیان آن ذر باخان ساری و دشمن کامشقه سحاری بول قیله یار

د بو عتبت عیلم برار دیغ خلقی و اصل خلد کدیلم کلم سنکا ایچکله یار ایچکله یار توردی
مین و ایچکله یار با سار کای سرب قیله یار اول بوزی سیرن تون کای سرب قیله یار دیم بوقیله یار
تور و سیرین خلقی ایچکله یار کلم کای سرب قیله یار و سیر قیله یار مویک و سیر مویک لار
کلک کای مویک مویک کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
و تاج مویک مویک مویک کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
مین بیز و کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
سیرین قایا توردی کرمین آلام کلک قیله یار بولغای کرمین عدال قیله یار ییچکله یار کرمین
کیلسا بولک سیر کای سرب قیله یار و کلک قیله یار بولار و سیر جیریک لار و کلک ایچکله یار
سوزیجا و سیر مایه بولایار و جواب تیار یار و سیر جیریک لار و کلک ایچکله یار
و دیکون ییچکله یار نام سرب قیله یار و کس کیدی و سیر کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
چ کس قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
ایل بیان او کرمین کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
سیر سیرین و سیر جیریک تاج قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
ایچی ایچکله یار کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
لال قیله یار آلمکله قیله یار سوز یار مویک ایجا ایچکله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
مکلان قیل و خلد یار توردی قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
کیلسا توردی و او زو کلم مکلان قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
دین بیز توردی و سیر سیر برام شیرلان ایچکله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
یزدی سیر جیریک قیله یار او زون شی کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
باچیکه او راتوردی و اول بیز سیر سیر کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
و سیر قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار
اول بیز سیر کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار کلم کای سرب قیله یار

باشی بوز سیر کلم

فروز و کیم اول ملک ساری کتو بیاردی کس تیگ می تیگ جیتک بار ولی خدای حی کو تو
 بوضوح تی تیگ آلمو کلدی لار فرزاد قلدی لار سین بویان سرتی بر طرف قلدی لار ساک مین
 جیتک بیار کوم تور در حرتیک کا با یکی قلدی رسول اول ملک کا بیاردی ملک چر زور سوز کا
 باقا دی پیش بل جیدی و هیاطله ای تیگ اشیکلا سینا ر بولدی لار فر زو جیتک بنده س
 چم دین هیاطله اکتی قلدی چون بلخ حدیقه بدتی آنتیک و هیاطله ارا سیدلار و ایاتی اتر د
 اولیا با بند اول ملک هیاطله سر هکلا لار اودودی و ایاتی تی تدبیر قلدی سرتیم بزرگ جیتک مین
 مجید جیتک کا تا کلدی تور ساکا و بنز لایلان حرم قلدی لانا ای بزرگ اول سرتی لار وین
 بزرگ کوشی ایدی قاریخان ایاتی ملک کوری تیگ پلان خند قلدی اکتی مین اول فرزند لار ایاتی
 مین دین سو کتختی اسرافای سین و مال برکای سین تا با لیت بولدی لار مین اول و طایفی
 فدایای و آنتیک جیتکینی هکلا قلدی و سین دین قلیتاری ملک ایتی نجو ک قلدی سین ایاتی
 ی تیگ ایک ایغینی کس و لایان تیگ قرائتخه سال اندکم فروز تیگ یولی تور تارا اول
 چرک پلان منکا اوقای دین ایاتی کیم هیاطله بدتی موداق قلدی و سین دین کل
 قلدی پس ایاتی انکا کیم مین سکا یولی کور سانی آنتیک ساری با بند کیم انکا شیخی قلدی
 سین و چخانی توتکای سین تا فی برجه جیتک پلان یا انخه کلدی قلدی یولی سرتی تا برجه هکلا
 بولغای لار کر مین هم هکلا بولسام یا مین اول تور سارا لار و بولغای ملک ایاتی سین هکلا
 بولسا تک سکا فی سود بولغای اگر ظن سکا بولسا ایاتی مین قادیب تور د مین جهان کوب کور کور
 مین نیلار سین کیم بوجهان دین ایاتی پلان جیقای مین کیم مین قانی قانقا و فرز لار مین
 سو کب آچ قانای لار تک انکا بال ایدی و ایک ایغینی کیستی و یان قز میند افروز بولید
 سالدی چون فروز جیتک پلان اندیفر فروزخه ایاتی لار مودا برکشی تور د لیک ایاتی لیک
 فروز لار مین قصه سال سور د ایاتی مین کیم مین کیم فروز پلان بولغای بوارا اکتی یادبرد
 کیم ایاتی مین و ایاتی بوز برک سرتک تور خور سوز سر هکلا بدین بوکشی ایاتی مین کیم
 مناطک ایتم رعیت فرم قلدی و خدای دین قورق و کیم کلدی کیم اول لیکای و هی تیگ جیتک
 انکا تا کلدی قلدی اول مین مین مین قلدی و بویور دیم اول مین لیتق و بولسا لار

تا اولایا سرتی فروز تیگ انکا صلیف و انکا ایاتی مین مین سرتی اول مین خلدی لار مین پلان
 حرب قلدی و ایاتی اول تور د و سینا او یو کت کا بیک کول و اول فروز کا و هیاطله و ایاتی
 ای ملک اگر خوشی نولدی تیگ سوز د مین قیول قلدی دی سرتی قیول قلدی کیم سین کیم
 حقیقک واجب بولدی بوکشی دیت کیم سین قلدی تیگ می تیگ اشیکلا دسی تیگ و خوشی لار
 ارا سید لیک کیم کولور بولور و سرتی تا انکا یشتا کت اول کیم جیتک نیغان بولسا
 و هی تیگ پلان حرب قلدی و حرمو ایاتی حطر بولسا هیاطله سین کیم حطر کولور
 بولدی مین کیم سرتی آنتیک اوستیکا با کای سین و انکا شیخی قلدی و او کای سین و ایاتی
 و اول حرب قلدی لانا ایاتی بولسا هم سوز بوق قلدی و کور کون کول سوز و تیگ
 انکا کیم کیم و ایاتی کون آنتی لایق و تیگای سین فروز کا بولدی بر خوشی کلدی و فروز
 پلان تیگ سرتی ایدی مقاله برجه مین جیتک کا بولور کیم کیم کولور سو کیم
 جیتک کیم کیم کولور سوز تا ریلار و بولور کون اول کولور و اول فروز فیضت لار
 ایرد بله کیم بولدی بر خطا تور د و یان خلدی بزرگ بولغای فروز لار تیگ سرتی
 و اول مین کیم سوزی ایغینی دیم ایاتی لار کیم بولور مری تور د و هیاطله کیم خوشی لار
 کیم پلان بیار کای بولغای کیم برف تور دیول دین قلیتاری کای و بولسا هکلا کیم فروز
 موداق بولسا قلدی اگر خوشی از کولسا بوکشی ایاتی تیگ سرتی مین کای اگر خوشی لار
 بولسا کیم کیم خوشی از کولسا قلدی سود بولغای اول مین سوز کیم فروز
 قلدی و تور تارا اول برجه جیتک پلان چول کایدی و بوکشی ایاتی ایلا تور د
 او زور نای بول پلان بوسوز چول و ایاتی کون او تیگ و بولسا لار
 ایاتی سو کت زمانی قلدی و تا هکلا سولای کای بزرگ او اول مین کون او تیگ
 و مین اول کیشی لار کول تور لار اول ایاتی مودا بولور کیم کیم کیم
 فروز دیم کیم اف اولور کای بزرگای سو تیگ اول مین مین دین کیم کیم کیم
 بزرگای خلدی قلدی و سرتی چخانی و اگر ایاتی اولور کای بزرگای بولسا قلدی
 و کولور کون و ایاتی بولدی کیم مین مین لار مین بولدی اولور دین و بولسا لار

سین

چهار تا پنج پلان سوژانای کم بوسب یکی حبیبک را سیدین توفیق با حج حبیبکی که اهل بیت است
 ابردار ایچک سرپین ضرورت بیان کلین ابردار فرزند ابرق الکرم چعیب سوزلا شیزر
 ایلور آتایب چعیب و خوشبو ازی مقابله توروی و خوشخو از آن کوروی مورک و زورمایدورود
 ابرد اول ایچک توت کم کلین ابرد خوشخو از آلیکلیکای تورود ابردی بر لبس ریخی بوک
 و سار کوروی کویچکا هیبت کلین ایچا ایق افزیز سین سکانیز سیدین کز سینی کی بی شیم
 دین بولک ابرد ایچک چاق قلماس ابردریم کسکا قلدیم ایچ قتا چایکی سکانیز کسرد کسرد
 ملک کایتکوروم و سینی مغنیک چعیب آسما دی و نعمت کاساس این قلدیک و کورقلدیک
 و عهد چند و دو تک و اینت یغان قلدیک و حلی نقالی توت سینی توتسای بوشکلیح
 سینی قلدیک بومنا و تنیک ایچیکا بوخیر ساسایس ابردی یید قادت خا و زکا هو سی کلید
 و بوحبیک کافر یقیت بولکیم الار تنیک کویسی تنیک بزر ایسای و خدای سکا تورت بر سامای
 و مین پلدو سینی کم سونی تنیک قلدیک بوای قلاکم سینی ایچک ایچکیم دین صبح
 و یازش پلان قادی تنیک مین خاتکی باخیلادی اگر سی ق لاقو ساس ابردی اول وقت
 کم چلادن چیفتیک اول تور و ابردم و سینی کم چیریک کون چون کما هیبت کادر کورکلید
 معنی قلدیم و حلی نقالی باخیلادی یغان ابردریم کم عهد مید و دو تک و انت یغان قلدیک
 و مین سینی فرزند اوز چیسک بوسب تنک یغان آنت یغان بوها کای توت کدار سیز
 ایرلادی لاوا صبح یغان و کاه هیبت یغان و حلی و خیاط سکا توت قلدیم کسکا صفحت
 قلدیم اگر قلدی قلدیک حکمرانک یغان ایچک سوز سینی ایشنادی و ابق حرین یغان
 یوق تورور و ایچی سینی قادی لار و خوشخو از دیکیم کم چیریک پلان کایم او صبح یغان
 بازیب تورور و اجابت ایادی و حیک کایق ایچی قلا بوخیز غایک ایچک کایله
 مین ایچک ایچک ایچک قلدیم اول ییادیت قلدیم تورور مین یلدیم کادای اوق ماکلایدی
 بو صرب دایم کم اول قلدی سکا دیک کادین بود کم کلال بوهای مین اوق کولین
 پس یکون ابردی فرزند حیک آغلان تورور دی وصف تورودی و خوشخو از مین ایشنادی
 و حیک روبرو بولدی لار و خوشخو از اول صبح کایم بوخیز یقیت ابردی اول صبح کایم توت

اینجا

تورور

حییچک جواب اوشال سربیل کم بوخیز ایشنادی و حییچک سربیل صرب سا زیت
 یقیلای و سربا کولوروی اقی سوزای بزر کورایح دایم صحر فرزند کلا سینی ابردی حج ان بزرک
 تورا لار ابردی یچجان کی ابردی فرزند ایکی سینی و قادی کفی ابردی و سرب کلک و اداست تورور
 ایچا سینی ابردی و اقی یجان دین تیلادی و برچیکایک حلیت قادی و خان و سار کورمایدی
 و حج و خزینه و حال و سار کیم ادا قادی برچه فی ایشنادی ابردی و حییچک بهار لاری و موم بد
 بوسوز ایچاق ایق لار کم بودی و تند و حطال تور دیک خاتون فی صرب ق ایچک مین و اوق
 او کای توفای سینی فرزند کفی سوزی ایشنادی فرزند زور دخت فی اونی پلان ایق و مدقیم
 ایچی و حیک با ایشنادی بیچک کفی و پیش بوز بادی تا اول ساره سخره بیچکم ادا ایشنادی
 و اول ساره تا آخرین ابردی و اکاروی ایشنادی تورکوب ابردی لار تا ایلخت یوق ابردی
 فرزند یق مکانیست تورود کم ساره مین اوشنادی مین بوخیز فرزند کویچک
 و بر کاسا ایچک ایچاق قلدی لار ساره در دست بر کویچک سینی بوخیز ابردی لار و اوق
 منانه فی ادا قلدیلار و پل لاری باخلادر ایچک پلان اوچ بویکفی ایچا سوزای لار تا ایشنادی
 تا سرتورور ابردی لار و ابق مکانیست تورود کم ساره مین او ساره مین بوخیز ایشنادی
 تا سینی سوزکلیت کللی برچه حیک پلان تا انت یغان بوها کای کورده ایق لار کم اول ساره مین
 کور قلدیم ابردی خزان و ترکتان تنیک اسیا ابردی فرزند بوخت قلدی موبدا ایچا ایچک
 بوخت سحر ساسایس و سکا انت یغان بوهای اگر بوخت لار و بود ابردی سرتورود و صبح
 قلا غایار ابردی پندیم فرزند بوسوز ایچا ادا دی حییچک ییغدی و حج صدیق و عا نشاند فرزند
 و کس خوشخو از پلدیم فرزند یغان چعیب ایشنادی او حییچک سوزکلیت حلق تازدی بزرگان
 ایش بوسی یکای ایش کسکلی و صفحت یباچ لاریان با بق و توران یوز یکا ایشنادی و حندی
 باشوری و اوق قلدی ایچکا داو زکی حییچک پلان اول یولین اونا لار ابردی حونا و قلا ر
 توشی لار و جن فرزند او حییچک پلان تا قتن کللی و ایشنادی توشی خزش بنان اول ساره و
 حییچک کوروی سینی کللی کور ایچکا کون ایچا ایشنادی و حییچک ایش مین حندی و کویچک
 ایشنادی توروی دایمی کم مین دویون ملک خوشخو از فرزند کم حج مکی تورور ایچک ایشنادی

پلان

چعیب

وخان وصال معاندان افغانی وخیلی مرغی ورجل شو شرف ایکنده شرفی دین ارسنگای وریزو
 موداتی تا بیکن کامرانی تو بیت فی بولغای ایق الاریخلای بیکن کامرانی تو برد و لمسانی
 کلینت تو در دلر موی غدا میس دیغی منمت قیلد یاریغ غراول دین شوقن کلامی
 من جود لوت دینیش قول قالدی ویت پرست ایتین برادر بولدی ویرجه حویق کونی بود
 لویت او قوی قول قالدی لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن پیلان پوزن غراول کلامی اکر ایبرسه
 پوزن فی بوردی غدا قی میس لار حاجت قالدی ایکن کامرانی بیکن پیلان بارغایار والار غدا خوست
 مودی والار ایق ناخو میند البینی بوردی غدا قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن پیلان
 کلامی بیکن پیلان ای قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن پیلان ایکن کامرانی بیکن
 امای لاری دید یاریغ ای قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن پیلان ایکن کامرانی بیکن
 داعیا ایتلار ایکن کامرانی حویق پیلان مین ناغلام بیکن ایتن کمش بیکن کامرانی بیکن ایکن
 تو روکم بیچ ییجا بولسا مکمل بوز کهمی غدا قی بیکن کامرانی بیکن پیلان ایکن کامرانی بیکن
 والار بوسوز دین اولر خورش قالدی یاریغ غدا قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن
 عامالری بیکن پیلان ای قی میس لاری غدا قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن
 بیکن کامرانی قیغای لار بویخی او بیغی تو روکم بیکن مین ناغلام بیکن کامرانی بیکن
 دیکن قیلا و مکمل کامرانی حویق قیلا و او بیغی تو روکم بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 سو ذیق قول قالدی و میز یاریغ ایکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 مکمل کامرانی و کهمی حویق قالدی و باش حویق قالدی و اولر کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بو بوردی غدا قی میس لار بویخی برتیلار و قیلا قیلا و دین بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 کیم دور مانده بود ایرو یاریغ بوردی اول قیلا و ایتن عامالری بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیغدی والار ایق لاری بیغدی مین غدا قی میس لار بویخی کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 ایکن کامرانی بیکن بیچ بیچ مین لقی پیلان حویق قیلا و مین بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 اراسیدای حویق قیلا و اولر بویخی کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 مین ناغلام ایکن کامرانی بیکن پیلان دین بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن

267b-268a

کرکیده مدینه عجمیتیا جهود لاری یار یار بام دین االادی قاقیب ایرو دیار بیخت انصر بخت

فانک ایلیب ایرو دیار و حیدان و اکیوت لاری قلیب ایرو لاری حویق خیر و فکل و قریش و فاک
 اللوزی و ریغه نظیر و بیس و بیس لاری حویق حلال و حویق و حویق ایرو لاری بویرو بود
 کوی خدای بیست قیلا دی مکر بویحیی حلال و حویق و حویق و حویق ایرو لاری حویق و حویق
 حویق عجمی بیخی ایرو و لیخل شریعت و بیعی بیخی روم برید لاری حویق بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیچ ییجا بولسا مکمل بوز کهمی غدا قی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 و چاقا ایتن بوز ایرو قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن پیلان ایکن کامرانی بیکن
 و جنینیه البینی هم بوز بیچ مین دین حیدانی و حیدان کلامی و مکمل کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 تا ییلا راسیدای سویم و درخت سیز ایکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بوستان لار و درخت لار و حیدان و حیدان لاری سید و مهنت لاری بیخی ایرو دیار حویق
 قیلا سیز مین حویق قیلا بیچ حویق مدینه عجمی ای حیدان حویق ایکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 کلامی و او قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 ایق قیلا کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 مین کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 و ایلدی یاریغ وین قایق کیم بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 و او قی میس لار بویکنجه جهت غدا قی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 و حیدان حویق بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن
 بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن کامرانی بیکن

کوی

و فان دین

لحم سطحه و شق فرا سهردی به برون نهنج تنگ یا دستاه لیکن خمیری چون بو ریحه بن مهر پادشاه
 این قزاقان خودی اولام جهود لویج دینی داد ایردی و کلک سار ایردی و تیغ تیغ اوفالاک
 اوجی می کجیک ایردیار و بو ریحه غام تر زیله دایار ایردی بی بیج اوجی کجک توشون
 کردی تمام علم و مصلحت و کامین لاریق تیلادی و کامین اول بو اوفالاک ایچای و فو یایی
 بهر سار خانیقانی و بهر سار کیم سوور کای سین سوور غایبین بودنه ایچای کیم فاقو و کلک ایچک
 سوک تانولین ایستای و کئی غایب بودسه جی پین ایچای مو بنداق ایلی عرب دا کامین دیا
 و ای بو اوفالار بو کامین لار دکیم ایق لاکیم بی بیج کجیک ایچای بی ره لار دین آد قلغای ایق
 کیم بعیال پری توختان لار دین تویر دالر و ایر و خاقان مو نزلق دیکالای کیم پری بزک خبر
 بزکای تا برتا ایچای بزبو کامین لایع اندق تویر دالر و بین دا کو ب ایردیار
 و ای ان لیک استا دلای ایچن ایردیار بهر سطح و بهر شق و ای سو پری توختان کامین
 ایردیار چون بیجه بو توخ کوردی برجه کامین لار فیلادی و ایق مصلحت کیم
 فاقو کوردیم ایق لار مو فسطح و مشقین اوز گاکر بیلا کای بی کوش میدری و
 ای سبی تیلادی اذلا سطح کیله و ای ایچاردی تیلادی و ای سبیل تانق توخ کوردیم
 و فی بو انک سطح ایق قزاقو لوق کورد و ک ار اسیدین و اک سووری جیکه بی بی یا
 توشون و اوت بو لدی و تمام بین ایندی کو میدردی و کو اوقلای ایق جین ایچک
 اشو بنداق کوردیم ایددی توشون قیل ایقه حیشه بر بین کجک جیتای و بین لکن الفایه
 و خلعتی تو قزاقانی و جهود لوق دینیق ایو کرای و بین لکن جیحه بریکا تو عسکای و
 جیعی لار بین بریکا غله بو اوفالار کلک ایق با سطح سوک سبیک اذ بو اوفالای ایق سو پری
 سوک ک برکا کیلغای آق سیف بن دزی بن و اول کلک حیشه دین انک و بیزار ایق اوق سار
 و مریم بین بغیبری کیلغای و دینی کیلغای کرای و بین ایی برجه ایچک دینیق توختان لار اولام
 اول دین قانغای بین بیچه کون ایردی و اوز کامین کیم آق بیق ایردی کیله و کلک ایچای
 یاغو کون یاغو کیله ی کل تو ریحه سووردی تاویل اوقلای اندق کیم سطح قلیب ایردی به
 اندق کیم سطح آد توخت او کیموک بیوق ایردی بین اول کلک تو ریقه و موزن لاریق بیون دین

ایچن فی و کک ایچن بیلاق غایقه بیاردی تا انا غایق ایچک اولام بوز ایله بین انا کجیک و کجیک لار کای
 کو بدردی و سم کش کا زمان قلادی و اوت غایقه سبیک کزلی کئی یالار کیم اوز قانی لیک و قلایه
 بارو کیم ایق کجک پیلان اوت ساری بار لیک کجی سبیک لیلیا بی بیج کا تا تا تک اوج کیم کای
 سبیک کای تا تا تک سو کرایق بولدیار و کلک بو جهود لار لیک عالم ایق اوقی و بو سو ف الدار
 مرغه قیلدی بی ایق بیجت لاریق اول انا غایق کای ایق لار و کلک تمام کجک پیلان انا لار
 و عالی لار تو بیته مصحفین بو بو نازرفه خیال قیلدیار و غایق کید اولام بوز ایله و تو ریقه اوقو
 ایردیار بین اوت این جیعی کیم هر ک کئی اندق کو ریله دورد ایردی و اوت ایغه توخون و
 کی یا تویر و ایردیار کون توخکجه برجه کو بدیار و توخ هوانه جیعی و جهان قزاقو بو
 چون اوت سبیک قانیق برجه لار و اول ایچک اوستا لاریک اوستا لاریک اوستا لاریک
 سلامت قانیق لار مصحف لار پیلان بین بیق لار جهود لوق توخ قیلدیار و بیج بیست ایق بر طرف
 بولدی و جهود لوق ایچکار بولدی بهریت خانایردی انا کجیم اولام بین آو لاریک ایردی
 و انا پیلان سو فالدی و هر طرف خواش قلادی اجابت قیلدی و بیج کئی قزاقو بدیار کلک اولام جرد
 عالم لاریق اولام حانه خیری ایق لار ایق لار اولام دیو شو بر کیم لار فزق قیلا توخ بوجو دالر
 بار دیلار اولام حانه ایچک اوستا لاریک و بیج ایردی و کلک هم الامیلان ایردی بین قزاقی کوردلایکیم
 اولام حانه دین جیعی و خروش قیلدی و بیج ایردی اولام جهود لاریق لار بواول دیو ایردی کیم الامیلان
 سو فال ایردی بین کلک انا اوبی بو خردی و تمام بین جهود لوق دینی آلدی و قزاقو بدی لاریق
 جهود دانه ایزدی تا اولامی و انا سو ایردی و کزلی ایو کرب و لغت بیان تیغ اوق لاریک
 جیعی کلک بین تیغ ف جیعی بی بیان تان و قوغالار سوخی بیان تیغ دیکالار و بو سو فال تیغ لاریق
 او فوال ایردی و کجک کجیک خیری لار دین ایچک بیق ایردی کیم ایچک اوستا لاریک حانه صر
 حانه تیغ انا سو فال و قزاقو لار ایردی بین بو سو فال دین دجهود لوق کیله دینی دین تم این تیغ
 جهود ایردیار و ایزق اوج اوقفا قالای بر حسان و بهر سار سبیک بوز خوا جیعی کجیک ایردیار
 و کلک قازار بیق ایردیار بین کجک پیلان ایو لاریک جیعی دین آق بیوه بین سبیک جیعی دین لکن
 انا کجیم جهود لوق دینی داد ایردی و بین این لار انا کجیم انا کجیم لار و جیعی انا کجیم انا کجیم لار

و جهه د لوق د بیفیلان کم مین جیستک ایلا بحران برقی و کلیسا لاریق بو خا خا حیا
 لا برقی سینده رای هر کم تر سالیق بن فاتیبه جهو دوق کلسا اولدور بکا و کر قاقیاسا او
 کویردولایستک مینک کتی پیغدی بر مین حیجک و بحران کلسای و توریته اوزی پلای
 ایلیق مین الای اخلدود قازدی دولتین یاقین و یواصحاب الاحتاد د کیم خدای الایسه
 اعلت قیلدیستک د و نواس زما پید ایزک و مین جهود لاری ایزد یار قلا اصحا
 الیکند و ز بعق بنی اصحاب الاحتاد اوقی اعلت اول اخده ایچ کیم کلدیلار و اول جاه فی
 قازدی یار بو یزد ارده کلسکیله ایلده و اول جاه اولق در یار و خلعق او تکا
 کویرد ایزد یار د و نواس اصحاب الیله و اجد و بیستک اچار کی بحران بریک ایزد
 و مینده برین اضراف اولور خدی چون د و ماس مویج حیکتک پلان بحران کلسای هر
 اندا کلیسا ایزدی بر حق بو خدی و کلیسا لاریق سینده دی کو ید و خدی و خلعق بو خدی
 لوق او قودی احویت قیلاد یار و بو عهد الله بن نامه جهود لوق او قودی بم احویت
 قیلاد بو بو بی تاغ ایغده ایلیق لار و انبن قیق تا شلار یار بر مین قوی و دلایق
 هیج آیزده بولسا و بیستک کلسای و لغ تر سالیق او قودی مکن کلسای قیلدا یاج
 ایزدی باشده ایزدی باشی سینی و اولدی و لغی کو مدی لار انبن سوک چاهی قازدی
 او زون کوریک هر یزه بو بی کیمک و اندا او توجن بیستک و اوت سالیق و خلعق بریم
 او قودی هر کم جهود لوق او قیلد ساسا ایزدی اول او تتر سالیق او قودی سوک کلسای
 کویدی و او زکاد و قاجق لار و هر غه شور دین قالیق ایزدی بو خدی و کلیسا لار و خلعق
 برحق کوی سینه خدی و انبن بین بیستک ایزدی و مین خطاب اچار یار او قودی ایستک
 ز ما یندا چون بحران ایلیق او قودی برحق ایزد یار سیل ایلن لاری عیزه قیلار قول
 قیلاد یار و جز بیت بوله قیلدیلار و معاصف صدق ایکی نه کم سیل لار قول قیلدیلار
 و اول بریمان ملخ قلدی و کارد ای میاردی کم بو صدقات الای و قول کاردار
 و غریبانه تیدی هر صدقات بحران برید اچار قازدی و چاهد اولک اوک کلسای
 و فن ایلدای بو قون ایستک ایلی و قول ایلی ایزدی هر قیلان کم دهقان قولد

چیز ان اقل تا مریستک او قی ارا ایزدی عبدالله ایلیق بزیک اولدی قوی قوسا کلاس
 او قویای و اخا کوی عاکر ایلی قیلدی قونق سخانی بیستک بزیک ایلیق بولور ایزدی و مرکا
 کیم خدان یزین بیچاره و اویقل کوش کلسای سالان ایزدی خدان بن حاجت بیلا ایزد
 خدی بیستک ایلیق خدان بیچاره بیستک ایلیق بولور بولور بولور بولور
 خواهش قیلدی کیم سخانی او کرات او کرات ایق بو آت سخانی بیستک ایلیق بولور
 کیم ایزد اول قونق بیستک ایلیق ایستک ایلیق ایستک ایلیق ایستک ایلیق بولور
 کیم خدان قی تاپ نماند بیک ایزد قونق بیستک ایلیق بولور بولور بولور بولور
 دین ناسید بولدی او ی اولور خدی بولور و حجت قیلدی هر قی ایزد ایلیق ایلیق ایلیق
 برحق قی بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 کویسا کلسای اول آت تر سالیق برحق قونق بیستک ایلیق بولور بولور بولور بولور
 مریستک کیم بزیک آت ایلیق ایلیق ایزدی عبدالله بن نامه بیستک ایلیق بولور بولور
 باردی و بیستک ایلیق مین سو بقای قیلدی ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 بولور کلسای و خدان یزین اول آت بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 بیستک ناسندی قونق مین قونق اول لایله خدی الله ایلیق او خدی بحران ایلیق ایلیق
 و بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 اول آت بیلان او قوز ایزدی شتا با بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 و جزان خدیق قویلا کیم کلسای تر سالیق بولور بولور بولور بولور بولور بولور
 یا اولور یار مین جهود لاری برحق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 لاری بیلان قونق لاری و لغی لاری تر سالیق بولور بولور بولور بولور بولور بولور
 دوقاس یا خدیق بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 تر سالیق دوق قونق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 کلسای ایزدی بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق
 و صدقات ایلیق و اخلیق لاری بیستک ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق ایلیق

271b-272a

و حاکمان اولیایین فریق آید و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 طایفه از آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 سنگان برای تا از آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 کوی بخاشیه نامه بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 و حقیقت بر آنکه تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 خیرین ایضا بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه بخاشیه
 و بیاق قایلان بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 ایضا قایلان بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 حیفاوردی و زمین فرعی از آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 و بود و در شیلان بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 باد و تمام همان زمین خوشی را که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 تاغ ایشیا تور بود که تاغ ایشیا تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 یا از آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 و شهرت و یکم سرزمین تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 حضرت موسی بن جعفر جعفری در نامه که در آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 و در فراس چون خیر ایشیا که بیاید و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 تور بود که بزرگ بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 آلاس بزرگ حدیث و قیامت که تا شهرت تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 اول و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 جیریک بین و اوانی و بی و بیوردی بود و فراس تا بیوه یک حد قایلان و قایلان
 چون جیریک بیوه سالاری از راه حدیث جیریک میان در میان جعفری حضرت موسی بن جعفری
 ایضا نامه قایلان که بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 مشکمان و بیوه تور که در آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور

بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 قایلان بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 تور بود که بزرگ بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 آلاس بزرگ حدیث و قیامت که تا شهرت تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 اول و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 جیریک بین و اوانی و بی و بیوردی بود و فراس تا بیوه یک حد قایلان و قایلان
 چون جیریک بیوه سالاری از راه حدیث جیریک میان در میان جعفری حضرت موسی بن جعفری
 ایضا نامه قایلان که بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور
 مشکمان و بیوه تور که در آنجا که تور بود و بیکدیگر آید و بر آنکه تور بود و پادیه از آنجا که تور بود و همان دور

الانجيل

لجولای و بین ملکین انکا ایشوردی و لبره سیرین د اترسا ایت قولان تو بود ایردی و یوه
اول بره ایردی کیم جیریک بیلا بیلان بون دیت حکه فرکیله زری کیم هر اونی بونک
وحد ای بری وصل فی هلاک قلدی و قرین دایا د قیلد کیم **الوتک کیم فصل پنجم**
بره سیک یاد شاه لیج و مکه کاجیک تا ایزکا کجه خالیج بیگ تصدیج و سبیا اول
ایردیکیم خجاشی برکته خشتی د بولای بین یاد شاه لیجین انکا بردی ایره شاد و دلایه
و خدا یه نکلر قلدی و دروش لارغه خسته بردی کلسیا لار بوعهردی هر شهر بیه لیت
واومینا د ایرکسیا تا قیلد خجاشی آیتیه کیم بریو نیرید انکا هتا یوق ایردی بزکولک
یتین و خجاشی ایت یتن و نشی لار و قدرت یل فرمایا تام بولای وانی بزیرا اوسل آن قویله
و خجاشی جهاد ایرکازد بولای و خجاشیغه نامه بیلی کیم بین برکسیا بنا قلدیم کله کتیه
کیم جهاد انکا هم تا یوقه قدرد آیتک هکریغا کیم خلیج روح حل ملکن سنکا و حیح قلدی
و ایتک مومنتین انکا بیارخی و تمام هم و عام هم قایدیم ترسال بایرد یار ایلد
و بزیرا کورد یار کیم هرکتن انداق کورکان یوق ایردی یار د ایتیکان و یوم کیم اندا شه
قلد یار و اول کلسیا لار کا خواستلار برورد یار و بیزهر هم فرخیز بولدی و اول هم
بیزهر لا رسیا ردی و خجاشیغه نامه بیلی کیم بیلیک اول کار د ایریک بزیرا قلدیم یوه
کیم هرکتنی قلدی و تورود و کجیل سنکا تو بود و جهاد انداق تا یوقه قدرد و هج بود
انداق کلسیا یوقه قدرد خجاشی انکا شاد بولدی و ایرهغه نامه بیلی حشتی لوقه و
آزاد لیت ایره دین و ایره هم خجاشیغه نامه بیلی کیم هر یوه مکه د ایرادی تو بود
و ایتقر آنرا کیم اول خلی ای اوی تو بود و اندا خجاشی قلدی یار و ویکر اسیق طواف قلدی یار
و بوکلسیا کیم سین قلدیم اندین یوز میلتک خجاشی لاق و دین هم بین اهدیغه بو بولایه
تا بوکلسیا قج قلدی یار و هرکتنه اندا کیم اسیق طواف قلدی لار و خلی ای د دعا قلدی یار
و عرب خه بو یولانی تا اندا خجاشی سین یوز میلتک خجاشی لاق و دین هم بین اهدیغه بو بولایه
کله کله خجاشی مومنانا د بولدی و ایره هم بین دا بوعهردی ترسال لارک و هرکتنه لار کا اول
او بید انداز قلد یار و طواف قلد یار و ایزح قلد یار و عرب بین انکا اول کلسیا ایردی یار

تا اول بریو نیرید اوسین ایلدیم ایره اوق بویان بولای اول کا حکم قل اوق مومنتین اول کا
قلانای مین بوعهردی تا انداق قلد یار و بیزیرا بیلان ایز او شتاه برمد لار تا اول
اول قولان ایقاد یار بیزیرا ایز قوی اول قولان اول قولان و مین ایز ایره مین
قودتق لاریس ایره ایلی بولدی و ایتک مکلسیا لار کور ایردی بو قول ایتک اول قولان
صیرتیه ایشو ایردی و اول قولان دین قایا **المایج** و یولدی که بزیرا اوق قولان
ایل شاد بولدی و ایز د دست قوتق لار و بوعهر خجاشیغه ایق لار ایریلدیک
اول قولان کیم ایت خجاشی خلی بیلان و خجاشی بیلان کیم ایره سیک قایان هرکا
قولی سام اول شکر کیم اول اندا تو بود ایتق تو فرامیغه با سما نام جیریک بیلا هرکتن
ایره فرخیز بولدی ایره بیلیک ایتک بیلان پیغمشا **آلماقا** و بوجش خجاشی بیگ
که خجاشی تا یوقه قدرد و خجاشیغه و ایتک بیلان او روشا کایار اول کلسیا لار و بیزیرا
ایرهغه مدد بولما قیلار و سول بیاردی خجاشیغه غنای بیلان و ایتک مکه کتیه قول
مین و ایلد هم قول ایردی مین انکا ایتج سر قیل نامین جیریک و بیاد شاه ایت یز
سختا ایشو لای اول فرمان قیلدک و بیجا زمان برمدی پس مکله قلدی و مین اوقه دی
کیم سوز لایلیک سنک سرت سالار کیم اول قولان و بیزیرا کیم بیلیک قلدیم اول قولان
اوله اگر کلسیا کیم تیر بیلیک تیر بیلیک او روشا لار بره قولان خلی خلی کرش قلدی یار
کله کیم کیم بریو نیرید بیلان او روشا لار قول تو بود بین کیم بزیرا کیم هر قیلان بو بود
جیم ایتک مکه کتیه کیم بیلیک قولان خجاشی و بیزیرا بیلان کیم و دین لار مکه کتیه
یکرک تا بیزیرا کلسیا بولان او روشا کیم مین فرمان برمدین هغه قولان خجاشی بیلیک
کوب سا لار کیم تا جیریک بین غه ایلیک و دین ایتک خجاشیغه مین قول قیلدک و کله بیلا و کیم
ایتک لایلیک مین کیم قایتیق نوک کای مین و بیزیرا کیم ایتک قولان ایتک ایتک لایلیک
بیزیرا ایره فرخیز کله کیم ایتق و قایتیق و دین سا لار و بیزیرا کیم تولد وردی مین بیلیک
و خجاشیغه بیلادی ایتق مکه کتیه کیم هر کتیه کیم و بیزیرا کیم ایتک بر بویان تو بود لایلیک
ایلیک لایلیک تا ایتک خجاشی بولای خجاشی تا اول قولان ایتک خجاشی و ایره فرخیز مین

انکا سرت
اول
اول

بود تا آنکه آنرا بگردد و تمام آنچه از آن قبلی و مسجود و غیره آوردی او از قول بزرگ حضرت قلاید
 و لا و کلبا بیک محرابیغ سورتی و جیحولی و اجازت بیادکم با را و مسجود قلاید و قاضی
 چون این مانده کردید اول حال قیامت گوید یا بر ابره ساجد الای لا اکریم بوعمرای بود
 قلاید و عربی افی بواش کان تور لار ابره آنت اچق کیم مین بیته قایما کای مین تا کلمه
 بو ز کای مین بو ز کان دین سوکت بو یولای تا انا احدیث قلاید لار و جایشیغ بیایریه
 آن محمده و هیچ حریغ ایگان بولمانا اکریم اول نظر تا پانغان بولمانی هیچ بر دین بو ز
 ایورما کان ابردی مه قاید ایلق لاریغ و ظرف و فرج لوق و فرور لوق بیان قاری و ترک
 یل ابردی انداق کیم تمام حبشه دالترین اولوغ لاق پیل بوق ابردی و ابره سیلا حبشه پیل
 ادنا و ج پیل ابردی زمین د ابره جاشیغ نامه پیدی هر ب قصبه مین دست و اولکم قولید
 قایتک آهنگی قیلانغی نام ایق و اول محو پیلغ انیزن تیلادی جایشی اول پیلغ ا جایشی و
 و ابره سیلا حیدر یک پلان مین ابردی پیلار بیان و جاز خلدیج کیردی عربی دا بر کولار ابردی
 آق و نغز اکر یک تا امداق ابردی کیم یغور میسک آلیق تر اول ابردی و عربی انجا قولید
 و اصل حیدر دین ابردی کیم حبشه دین بو ز ابردی یار و کال لایغ ابردی و عیدالطلب پلان
 دست ابردی عربی بیغدی او ان میسک کشی پلان ابره بیک حر بچه کله ای ابره ا قاضی
 قلاید و عرب مین بیار کشی اولتور دی و ذ و نغز الای و دید کیم اولتور کای اولتور
 خواهش قلاید و اقسامی اولتور ما و اقسامی و اقسامی کاندیزن سیگوسوی بولمانغ و بیق
 آسرا نیش تا سیگاسخفت قلاید عمیتک آمیغی و مردانده کیم ایشیت مین و هر بر د اسکا
 یار کای مین و اینی قلاید کیم مین دست خنخند و بولمانی مین ابره ا قاضی اقلطو بریادی و اوز
 پلان ایق و یوروی ساجید کیمی ایپ ایچار کاک کله یار بر کور بوق بیخ مین آن نیش چلب
 حتم تنگ مهتری ابردی و بیخ ایکی قبیله ابردی یار بیغی سر لار او قولار ابردی و بیق
 حرف راهش و نیش لری قبیله غه مهتری بودی قبیله دالیک بیک او بیکه اید
 دیار لار دین او ان بیک جتا کیم کزین قلاید و ابره سیلا کله و عربی قلاید ابره
 الالرف همزه بیت قلاید و بو نیش هم آرای اولم خواهش قلاید ای کف شکلا غیغ

بهی سلم دین ابره ساری انقامی شینک ا ق قهین خنخار انکسک انغ و بیق بونیک ا ق
 قهین مین خنخار عربی بزرگان دین ابردی یار و عربی الالرتیک قرمانی قبیلدی و مال الالریغ
 تا او بو لهعب ابردی سخا نیرید و قلمه و مکله ابره ساری کله ابره جاع اذ و قوی پلان
 و انا ابردی یار و ابره الالریغ ابردی آس ابردی چون اولتور بوقلاید کیم عربی کلسیا
 اذ قیغای و و کعبه ابریدین بزرگان قیغای بو محمد خزاعی کزین قیغای و عربی سکون
 ابره یوروی تا عرب تر بو بوی کای کیم کلسیا بیجیم کیم یار و ابره کیم بو کلسیا اولک
 اذ بیقین چچی حلق و قاضی لاق تور کیم الالرتیک لاری با انا و اذ قبیلدی یار بو
 کلسیا ق قیغای پیلد تا ایشور و محمد خزاعی ایق سی و قوی پلان و حیدر کله کای کیم که تنگ ریاسق
 تریش پلان و تمام تریش بونی بوق کاز غا ابردی و عیدالطلب ق الالرتیک طلب ابردی تا بریش
 و کله کا چون بو کلسیا بوق کاز کیم الالرف موقا و قیغای مین اوزوم بالای و والار
 عیام تا انجا بیق اوردی و اقلتور و و ای قیغی قاضی و ابره آلیغ ابردی مین غه و حیدر
 الالریغ ایق ابره ایی سیکای بیچار کیم الالرف موقا و قیغای مین اوزوم بالای و والار
 تنگ اونیغ بو زای تا الالریغ قاضی بوق ابره سارا کلسیا یار و بی کاز قاضی لاری
 بیس جویک بیق ایلیک سیک کشف و قصبه قبیلد کله با اوقای و اذ بریش ایشیق لار و بر کور
 بیار دیار بی کاز دین تا مین غه ابردی اول کلسیا کزین کیم ابره قبیل ابردی کور کای اول
 کشی یاروی چون امد ایق اول دین لار ا ق بریش کور یار و قیلد کیم تر سالیس ایق لار ق
 بیار بیق ایق بوق کلسیا کیم ابره کلسیا قبیل تور بوق و بریش تا ایشیق تور تا ج قیغای بیق
 بیار یار کور کای مین و سوز کای مین تا بولوی و مرکزین تور بوق و بریش و حیدر الالریغ ایجای مین
 تا کلسیا ج قیغای لار ابره غا و جیغای لار بو یوروی ا ق ایلیک و تمام کلسیا ا نجا کور سالیق
 بو ا ق اول بیت القیس مرکزین بوق بید یار تا کوروی و نیش کور کیم هر ک انداق کور کای تور
 ابردی کلسیا قش لار دین کور کای مین انا اسیب ابردی یار و حیدر قلاید و انداناز و انا
 و حیدر ی و عیغای با ایشوری و دستور لوق تیلاد کیم بو کیم سوز لاق بولای و انا قلاید انا و دستور

بر دیار

سینه تنگ قاتیگن کریمک ساسین اینکالیگیت مین تا بجا و بری بو زکایا مین و است بجهت
 سینه مین بو کونک مین دین قان دین و مال دین بولار بیان ایتم بورت مهور لار کله
 تالاق کورای بو حاکم کلدی و برهه بیله بیگوروی مکله اهلیغ عبدالمطلب قی ابرهه لایق
 کلدوروی چوقه چون جبریک کاپی کون کچ بولوب ابردی ابرهه ایق لایق مکله مهور
 کلدوروی یار و اول کچه ابرهه قی کورالامادی عبدالمطلب قی و نوز و قبل بیان مرس
 مهور لاری کیم حریه قلیب اپرد یار برکا تو شوخ یار و نوز عبدالمطلب بیان دوست
 اپردی عبدالمطلب ایق سکا هج مدد قلا انقای سینی ایق مین قی مدد قلاهای مین لیر
 بدی توری مین و هر زمان اولور بی ولی بو ییل بان کیم بزرک ییل یار ابرهه بیگور
 جبری تو دور آئی ایس توره و حریه کچی توره و بی بیگور و مستوم تور و راست
 اتای کیم سینه تنگ جبریکتی مقدار و حریه پلان انقای و عبدالمطلب قام مرس بیگور
 سیری ابردی اندین کیم مرس بیگور مهوری قوی ابردی لار و اول توش بیگور بزرک
 و قام مرس تاندین سخی ناق کچی بوق ابردی و اول سقاوت پلان اندین ابردی کیم شال ییل
 پلان توره قلا و چون شال ییل ایس بیله اولوروی و کور شینی خلی توری تا بد یار
 اکر بیگور ییل کلدی مین بیله و اولوروی اکر بو کون کاج ییل ایس اولوروی اولوروی و
 حقیق توری مهور قی قانید ابردی بو یوروی تا ناخ لار و سیکا ایس لار و سالا یار تا سماع
 و حریه بد یار و اقلیق پلان و سماع و صحن قلا و داندین خواهش قلا کیم افرهه آیه مست
 اول کچ عبدالمطلب بیگور و سماع و صحن قلا و داندین خواهش قلا کیم افرهه آیه مست
 قلاهای تا ایجا نیرسا دما کای اندین کون ابرهه قی آگاه قلا کیم بو یوروی کیم قلا کور و مک
 چون ابرهه سپاه و حریه ت کور و توش بر ابردی تحت و اولور و ابردی و هیچ کیم اینکلیغ
 اولور و ساس ابردی مرتی دین بس ابرهه و بد کیم عبدالمطلب قچ حریه کچی آیه تحت و اولور
 غور سالار دیکا ایس کیم کلدین قورقی قلا مین قلا کیم افرهه آیه قلا کیم اولور و غور
 کیم ایس کیم حیدار بد اتصاف قلاهای بو لایق تحت مین قوی قوی مین کرا باط ا اولوروی و ایجا
 کور و توش بردی بو عبدالمطلب کور و توش بردی چون کوروی او زانیس اولور و توش و عبدالمطلب

بیان زینهار بری بیگور مقادیر قی قلاهای سینه و بی بیگور و سکاوم دان ایس بیگور اولور و
 حریه مهور قی اول مرس قی سینه قی و سکا بولوب و انا مکله کرا اکر و حریه مهور کیم
 کیم بو حریه مهور بیله مهور سینه تنگ سینه تنگ مین سکا مهور بی بولای ابرهه قی مهور
 قلا مین و افرهه آیه لایق و نوز پلان جبریکتی آله و ایجا و مک کلدی مرس بو کچ
 حریه جبرین ایس لار قورقی لار و هیچ کیم ایس آیه کلا انا لادی چون ابرهه مهور
 بیق طایف بیگور مهور لاری بیقیق مین اپرد یار و مهور لاری مسعود بیقیق
 اپردی ابرهه آیه کلا طایف اهل بیان ابرهه بیگور طایف فر و ابرهه اولور قی قول
 قلا و قلا و بیله و سکا مهور لاری کچی ایجا مهور لاری قورقی لار و عبدالمطلب آیه کلا لار
 جبریکتی آله و مکه ساری اپرد یار و مکله ای قورقی لار و عبدالمطلب آیه کلا لار
 ایس بزرک بو ایل بیگور تا بی مهور مهور چون اول مکله کایا قی کلسا بزرهه قلا کیم اهل
 و عیال بیان بو تا غلا غه جفا بیگور اول برک بیگور کیم بو اوی بیگور خلایق مین بار توره
 بزرهه قور بزرک آکر ساسا و کور مسقط قلا ابرهه جبریک طایف مین تازین و مهور
 قورقی کیم اول منزل بیگور ایس ابردی مکله مین ایس منزل بو بو عا کله فر اولور
 ابردی اند اولور اول ایس افرهه تا بو کون سیمک ایس کور بیکا اوستا انکله قلا
 بو تا ساقای و کور تا ناخ بار توره تاش بیگور سینه دین کیم اندا بیجیل قورور
 بس ابرهه بو غلن مین لیدین سرهنگی سینه لاری ایس اسور مین مقصود حشال و بیس
 کچی بیان و ایق مکله کایما و مهور مکله سینه لال توره و کلا حنادین کلدی قور مین
 آت و بیله حریه و مهور ایس انا بیسک سینه قیل بس قیل بس قیل بس ابردی و کلا تورا مکله بیان
 لاری سینه مهور تا بقا ایس لاری و کلا تورا انا سینه ایس یوز بیله حریه عبدالمطلب بیگور
 کیم کلا مهور ابردی ابردی ابرهه بو یوروی تا اول سینه لاری سوره یار کیم ایس قلا یار
 بو ساقای ایس لاری ایل ایجا مهور لار کیم شهر قی مکله کاندین غالا و تا سرف قلا قلاهای
 مهور لاری عبدالمطلب الایق حریه قلا کیم ابرهه مهور کور کیم کایما لاری حریه لار
 حریه مین سکا کیم ایس بیان اپرد یار ایس حنله ایق بار مکله بیچار کلا ایس کیم

بزرهه

ترجمه

ایزدی بر جی قاش قیلائی بین قوی سما دلدار تا کرشیک سزایش باشیا یکدی او ت تنشیا او سخن
و گوی و اندامی حلت چلت بو لای و بر جی بی / روین قاش خجینی و اندام او زین لاری بیانا دین
بیرا لیلار جون بر جی تا شار قی ساللا ییلار و اول طاوت لاری نیز قایق لار و بولار یک
تیبیر خارش بو لیلار و تیی لاری نیز بچس لار قایق لار و بوج اول نانشلار دین تا قاشلار
و اول پیلجی مزنجی او دیلار ایجا سزاک بار سادی چون بین ساری یا مشرق ساری
بو لانسالان ایردی بار دله ایردی و جسم ساری بار سادی چون بین ساری یا مشرق ساری
و قاشی قاشی ییلار و سزیک اول نانش لار دین یکیم ایردی تیی قایق ایردی کرستی
و تیری تیی تو کولوب ایردی تایی و تینیکی تو تیگ تمام اولد ییلار اولدی کنجی ایردی قوی ایسه
ایسه ایردی ییلار نوز و سفید سلامت تمام تا نجه بار دیلار و عید الظلمه فی وضع مکه اهللیق
اگه قاشلار و میله مکه کاشم دیلار و اندین سوک جبال طلب فی بزرگ تویی لار و بیق لار
اول خلی آوی آیتک اولد و در خلی دشمن فی آیتک او چون قایق لاری و بو زو ا
او نجه تو یکیم بو کلاید آیتک تورد و بوسون آیتک شایید آلیب تورد و اکر گوی
هس که آیتک یا صغایب الزبیل و تفرید اللاتق تورد و یکیم چون حیریک یا حیریک یا حیریک
ایلدی هم اینا اولد یا و والار یک مال لاری مکه ایدک عیبت بو لای و تفریک تیبیلار
او تو دم که بو بار دیشا او زنی نجاشی ایردی چشم حیریک آاق اسودین مقصود آیتک
و حیره تیلی بیلان نجاشی بزرگ بار دیشا بو لای ایله بو نجاشی تمام چشم حیریک یا حیریک
ایردی و بر سه سر تیج قیاقان او تودی او کلسیا فر ول ایردی او کلسیا فی قیلائی
نجاشی آیتک سیری قیلائی کیم جهاندا اندین بچشی بر بولاقای و اول مستغوفین تا شفا رس
ساره دشتیدا او بر سه بر جی ترسا لار و بوجری تا اندامی و اول مستغوفین تا شفا رس
بویادی و اول هم روم دین کاشی حج و بیداری و بوجر خاشب کلدی شاد بولدی و ترسا
لاری حنف دین بیداری تا اندامی قیلائی و مکه اسبوع طواق قیلائی و آیتک حیریک یا حیریک
جهاند ایا که کله بولای سر قیلائی کیم عبیدی بی دایر و پیلار سر قیلائی و آیتک ایله و طواق
قیلائی و قران قیلائی ایلار ایلار قیلائی کیم ایلار قیلائی کیم ایلار قیلائی کیم ایلار قیلائی

ایزدی

بو یلار و اولد و زین ایردی و طبیعت لوق و صقلاتی و کجی بو گویک ابره بیگ بیگ کی چای
تو حیا غایب ایتی آیتک بیلان سوز لاش چون سوز لاش قیل ییلان هم قشج ایردی ایسه
نیش قیلائی کیم کیم قی ایا ایتیلار وقتای قیقای و عید الظلمه و ایق حاجت بیلا خجل قیلائی کیم
او کله اوتی بیلا کای عید الظلمه ایق ایکی یوز تیره بین دین آیتک تورد لار او کله بیله
هم بر کایار ایره ایق دریغ سکا غلط قیلائی سیقه عافی ساغینیم و کلاید کله کیم و ایق
بوز کای میکی منو بیگ خجرتک صورت بیگ آیتک بیلان تو زور دین کرک ایردی کیم اول
حاجت بیلا سکا ایردی تا این سکا بیغشاب ه قایقتای ایردی و کیم منی بولسا ک
ایردی و حیریک کی قایق کای ایردی کیم انا سجه غایچ مو بیگ خجرتی سکا بو لای ایردی
و تمام فرزدلار دین کایک یوز بیگ سوزیک سوزیک مشغول بولا و ک توه لار کله
خجل بو لای و مین سوزیک سوزیک بیلان قایقام ایردی سکا یوز اول یوزه لاری
مال یوز دایردیم عید الظلمه ایق مین بیغه بیگ خندا و ندی بار تو دور دین قوی برق اول او برقی آسرا غای کونج
اگر ک و لای بیگ خندا و ندی بار تو دور دین قوی برق اول او برقی آسرا غای کونج
انجا مسلط قیلائی و او سقی دین آسرا النای کله بو یوزه کیم توه لاری بیگ
عید الظلمه بیغه لاری ایق و مکه ایجا ایق و شرفی و لای لاری بر سه غای تو ک و تغار
بویق تو تو ک دیب او زتیغه لاری کاشی لاریق آلیب تا نجه چجینی و ایل تمام تا نجه
و مکه فی خلی قیلائی و ابره کله لای و مکه ای شکلی تا نجه و نیز کون اول کون پهلای بی
سالدی و ایتک لاری کیم مکه کاشی قیلائی تورد ایق بیل لاری بیلیک تا کیم چ
بو و کایار و کله اولد بینه بو کای تا مو دین قایقام مین چین اول بزرگ بیله حج بو
ایق لار چون بیله صوفی توری و ایچادی ایرادی میرنجی اور دیلار بر وقم با ریا ک
و بیل لاری و ش منلاق تورد ییلار بر خدی بر و حیل طلوت لاری بیاری خلیای کونج
پر سکا راه قیلائی تا در باق اعنیه سر بری اوج بار حیریک آیتک اییلار ایچکان لاری بیلان
بر تو سغی بیلان و بو غای و حقی لار و حیریک باشی اوستیدا تورد ییلار و لمانق ایتک لاری کیم
جهاندی و حیل و زنج مین تیی بیاری تا اول حیریک لاری کیم ایلار غایب و تو سغی لاری بیلا

اینگاه

و دم لاری شکا تو در اوردی و آن تیرا تو در لاری لاری تا آن کلینق تیرا تا امانا داری نو
 بیرون مدحی این لاری تا یک مکه زان که بیک هم هستی بزرگ تو در پس بر کون کنی
 ایگاکو رووش برین اوردی ایجا ایق یا قاری ایلو لار تنگ عطا سیخه اوردی قلیلیک
 لارکم سینی اول دم لارغه قلیلیک چون سین اوردی بیخه بیکه سی تنگ سیلان جیسا قالیلیک
 اوردی ایجا ایگاک اول مکن خدایه قلیلیک که گم برین کیم مین کلینق مین تمام تو زوق آتوکش
 تو در و اول بر دایگ تا غرور و کیم آلتون کانی و کوش کانی یولنا فانی حوق فین کاک
 ایگاک بیت قایقام چون مدت و تصرف مکن یولنا دی عطا سیخه یولنا کیم تو بخلم
 کام کار یولنا فی شیره وان تنگ ایجا ایگاک ایدی و ایجا ایق بیخه تا چای و جیسی قول تا مکن
 حاجتیک با امان و سینی انداق تا تا ناک کیم مراد تنگ یولنا و ایجا ای عطا سیخه
 و ذوی بزین اون بیل فی شیره وان ایگاک قالی و سیف بن ذوی بزین ابره تو بیخه
 اوغلان لاری بیلان بزرگ یولدی و اق اوغلان لاری بیلان برتو تا لاری و سیف انداق
 پلک کیم اول ابره تنگ اوغلی تو در چون ابره هلاک یولدی کیم کیم کار اول تو در
 دانی سرورق بیلان بر مرتبه و آسرای کیم تو در یل کاک تا قالی مین اولدی سرورق
 اولدی سیف ق خوار تو تقی پس بر کون اوردی لار بر بیلان سرورق ای کیم
 سجا و ایجا کیم سین ایگاک بیخه دین سین سیف غنیمت بیلان انا سی ایگاک ایدی و ایق
 ی تنگ انا کیم تو در ایجا ابره کیم تنگ انا سی و سرورق تنگ و سجا انداق یوق
 اوردی یوق بر دای ای یانان ایق سرورق سجا لغیت قلیلی و انا کیم ایق او ز
 انا سین لغت قلیلی قالی آغوی تنگ بیخه دین جیسه بیلا کای اوردی سجا مو تا ای ایقام
 اوردی قلیچ سوغو روی و ایقی جیسی ایق کیم انا کیم تو در یا اوزدم با بو قلیچو سا چای
 تا او چا برین جیچای انا سی بیلا دی و قلیچ تو لیرین الی و انا سی تنگ قسمین ایجا ایق
 و انا سی تنگ قیسه هوق شیر وان ایینه انا کیم سیف جیسن هوق ایقی انا سیق بیرو
 قلیلی و قلیچ آدی عقین دین جیچدی دید کیم کسری ایله ارضای انا سی تنگ اول مین

280b-281a

ایجا

یوق اوردی پس دی بیخت کیم دی اول با جی کوری و اول سیاست و لغت و لغت کالی ایسی
 آردی و سجا ایق باش بیلان برین بیخه بیخه بیخه ایق ایدی تا ایدک موق کیم کاک
 هینی دین جیچو ایدی و سجا ایدی کونا ایدی جیسی نشیروان ایله ایگاک ایدی ایدی
 خوشیروان بیلان اولدی و سجا ایدی و لار زین اوزنگاشی اوتونما یور اوردی عرب سکی
 دوی بزین قی اوز بیخه یونازراق اونا اوردی خوشیروان یولنا کیم اول بزرگ کیم تو در و
 کیم کلینق فی تو در وصف حاجت کلینق سین ذوی بزین یولنا کیم اول بزرگ کیم تو در
 سجد یا انا شایق جی ابره یی سین بزرگ قول یوز دین کیم جیچای و سجا کیم ایدی و انا
 بزین ای ایدی لال و مال لاری زین آلدی اید و بزین جی اوقلا یار و سعیت تو مقلد لاری و انا
 لوق تا ایگاک یل سوغو سهر قلی تو در بزین ایش بر کلیم یوق موقا انا و شیره انا کیم کیم
 شریعت ایگاک ایدیا او با تو در مین اگر کیم بزرگ کیم تو در ایدک قدری دین انداق
 و لجت ایگاک کیم بزرگ ایدیا و سجا و یولنا ایدک کولیرین برف قوتتا زای و کون دین
 ایگاک کلینق مین کیم بیخه ریغ و ایدین دا و ذوی دینا یوز دین و کرک حاجتیم روا قیما و
 جیچک مین کیم بیلان ساسا دشمن دین اوجی موق آنگاک مین و خیر قیلتا مین و سعیت بیخه
 خلاص قلیلی مین جیچو بیخه یولنا و مکت تا سخر جیچای جیچای مین و نام جیچو
 اوزینه لاری مین و کاک و اوزن سهرقی بزرگ صد و قلیلی و خوشیروان انا کیم انا کیم جیچو
 و ایجا ایگاک یوق و کوز یاغی قلیلی و ذوی بزین قی ستالی ایق اوردی قاری بری بو شیره
 ایق باقاری بسیار جیچو سوز ایگاک و ایچمی کوی یوز دینک و بیلا کیم سنا کیم کیم تو در
 و سوجی دودین ایگاک و سجا ایدین سیاست بیت انداق و لجت کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 اسطای پس بیخه فانی و سجا کیم بزرگ کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 تو در و سهر قلیلی مین دید تو در سوغو روی و جیچو کیم با دین بزرگ ایدیا کیم جان خلی تو در
 بزرگ ایدیا و شاه ایچمین سجا ایگاک ایگاک تو در و کوز کله ایدین کونا و سهر کیم کیم کیم
 قی و لاری مین کیم بیلان اوزغ بونک و خوشیروان بو جیچو انا کیم جیچو ایدیا و خوشیروان کیم
 سراجی انا کیم انا کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

دوم

مشرق قوقاوی و مین پین تک تک ایلامی ها مذاق قیلاکم بو شهر تک تو زراعی کش بر افای کوی این
 تازغاق برنگی هم سین اول قاری تک اول سین آتک هم مذاق قیلاک جون اینک بیان
 عاب قیلاک اوشو جوت سردی تاسا چیتک رواقیلا میز کون کسری سهکلا و
 وهتر لار و مو بلار و بیغری ایتی سکا چاره بو قوقو تا بو تکیت کافرت قیلاک
 مین و اونجه کیچوق دریا و خط لری هم قیلا االای مین موکان تدبر قیلاقی میز اینک
 ویم تو رود بو چیتک پین کم او زین منجا بیغلاک و بانای چیتک بو چیتک تو رود یار
 بس مو بلار سردی ایتی مین تدبری قیلا ای کولک بو بوید سالی ایتی ایچل ایتی قیلا
 کور کسری تو رود کم اولم و اچپ تو رود لاری بیار کر اولم کارا اقامت و بیکان
 بو لای اکر بظن تا سار با و شاه ایت سکا بو لای و لای و عقوقیل نوشهر لایه بو سو
 خوش یاقنی ایتی جواب ایتک و زندان و اسکیز یو کسری تارقی لایک الار کوا لوم و
 ایردی الاری حیفا در یار و در یاری بیار تار یول لاری آسان راق بو لاری
 کسیر کیمه قیلا یار و سر کیمه دا یو کسری اولتو دفعه زدی و سر کار بارودی نوشهر لایه
 اقی هژها و قورل ایردی سیکان یا غار قاری قانچ دا ایتی راق اندین یوق ایردی
 و نوشهر وان اقی بیگ مبارز اهلیت جرتا ایرادی بیگیت لیت تا و سر قاری بیار سا
 ایردی ایتی ایردی میگ کسری بیاریم معیض بو لوپ ایردی و ایشین قالیبار
 و قانلاک کوزیکا تو شوب ایردی اقی او قودی و اول چیتک کاسپه سال قیدی و بو
 سکیز بو کسری برجه تیر انداز ایردی لار لایه سلاح بردی و سر قاری اکر ایردی تا پیر ایتد
 و بر ما قین بردی و سیغنی الایلان بیار دی و اردیلار جون دیا و تا سیغنی لار
 ایتی کیم او مالای و ایتی کسری بو لایار تا عورت قانچ و عدل و دریا قیلا و اول
 اند اچیغیلا و سر قق قز خیر بو لای جاسوس بیار دی آکسری پیدی چیتک لای و اول
 حنار تو شوق اندین ایتی سلاکم دشمن فی حنار تو شوق اکر کسری بس سر قق کسری بیار دی
 سر قق کم مین پیلدیم که مین غلام قیلاک و بو کور کسری و کسری آق خور دی و
 تا کسری مین و می تک خیر کیمه ایدی پیل و سین و ایتی کسری تک تو رود کم بو چیتک

سارما
 سلما دکت

ایغیغی حین قیله ساری لرحری او اوز سین تهر تهر قیلاک و جورد و سر حردی کیم مین دان
 حیشه و زین و اوعین مشرت پیلادی قیله ایتا اوق الاری بیگ هم دیم تو رود لار و بر لوم
 دیشیکه خیریک بیار ما کان بر کور دیر سین سکا لار سکا ایتک کاتق بو کور لار
 کای و ایتک کم کلیم ایردی مو مذاق حنار بر دیم سیف ایتی اکر پیلدیم اقام
 سنی بیگ ایغیغی مین تا اید قانیت تو رود مین سکا لار ایتد و ایتدی کسری ساری
 یو زلادی و ایتی اکر ایتد خیریک تا سارام یوق ایرسا ایتک کوری باشیخ او کور
 تا ایتا او اعلای مین جون سیف نوشهر وان ایتی کیلدی بریل ایتک ایتک کاتق
 کور و خوش تا یادی کور کسری ایغیغی کایلی تا سکا لار و دریا لار بیان ایتا
 بو لای و برجه ایل پیلدیم اول دی برون بیان ایتک او غل تو رود و هج ایتک خیرین
 نوشهر وان ایتا الادی جون پیل باشی ایدی کسری ایتدی و ساری ایغیغی چیتک
 سین ایت اوستید و ایتی ایتک و ایتی اسلام علیت ایتا الال الفادل در و در کور
 کله بو کسری کسری ایتک سو زین ایتا الادی جون پیل کیلدی سفا کسری ایغیغی و او
 و ایتی سوری و کسری ایتک سو زین ایتا الادی جون پیل کیلدی سیف قوی و او
 شاندا قیدی و ایتی ایتک تام جهاند یا سکا لار تو رود و سکا لار ایتی ساری
 میران حق تو رود داد می بر او زغیغی تک بیان کسری ساری ایدی و ایتی
 پین تو شوق و ایتی ایتک و ایتی حنار حنار ایتک ایتک ایتک اول مین ایتک
 قاری ایتک او غل مین کم سنی ایتک ایتک کایلیب ایردی و سین و ایتی کسری ایتک
 و ایتک و قیلاک اون پیل ایتک ایتک کایلیب ایردی بس اولدی و اول ایتک ایتک
 قیلاک سکا میران تو رود هم او زغیغی ایتک اول و عدوق سکا لار قن نوشهر وان
 ایتک لای کسری ایتی او غل حین ایتک سنی ایتک ایتک با قاری سر قق بو یورک
 ایتک اون چیتک دم چیتک بر دیار ایتک هم ایتک قیلاک ایردی درم کور کسری تو رود
 ایردی تا او کایلیق هج قالی تو رود ایردی بس کسری ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک
 ایتی ایتک ایتک کم مین کلیم مین تو زراعی تمام ایتک ایتک ایتک ایتک ایتک

سارما

کوهی و در دم تا پهلوی سینه کم بزک طعم بر کون دین از ترق بود و شود اگر سینه و قلب گریه بر آفاق
دقت و بیجا می سیزد اگر سینه و قلب گریه بر کون دین از ترق بود و شود اگر سینه و قلب گریه بر آفاق
او از قولم میان کاسکای میت و سیک و کوی ستر کم میت دین سوک سزکاف یونانای و اوالا انگ
پلان پخت قیلار و انت اچتی لاکرام خاچینز با توروب سرت قیلا ایکه پس پید سر وقت بود
گهی پلان سینه می دهد و خیر یکا بود پوزدی تا اول طعم که با لیردی مید یلار وصف تا ترق لار
دای لاری تو ز یلار و عصا ب یلار و قاشق باغادی و گوی مضغ بولوب ایرودینک
الاعجابی سر مرقی منکار رسا یک ابق لایل کلینیکه نتایج ارتور و در تاج یک ایل
نزلی با توت تو دیک تابش قیلا توروب تا ثاب یک دهر و اول یا فوت ایرولین کردی و ابق
میر یک یک کم پل بزک جانور توروب دین ابق آتیم خزا سگه توروب دین ابق ایزدی ابق اونخیزه میشه
و تاج باشدا توروب آتیم دین ابق و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
ایتی خیر ایق یک ابق اولوق تورد و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
پرفن آدی و ابق فجات قیلای و ابق بیانی تیغه سیف قولمه خیزیکه قیلک اول با ترفه
تو تنک چون میت اوق آتام اگر خیر یک بر میت تیرا نادوی پل یک کم اوق خلای بر سه
او زک اوق قولم کاپوتیک اگر ان تیرانی لار و انیکه سیر لار ایزدی ایلار پل یک کم اوق کلای
و غمعل بود یلار ایلار ایلار بر ج تیرا باران قیلک و بر ج حله قیلک پس سر توفیق باوق
توروز یلار و ابق تا ترق و اوق ابق اول اوق راست اوقت کاتیکدی و ابق یازدی و تاج
دین اوق و سگله خیزیکدی و یک سیلار چیلای پس سر وقت خیر دین پیوندی و غم
خیر یک تیرا باران قیلای و سیراط حیت خیر یک دین اولوق یلار و حیت خیر یک مهلیت
پول یلار سیف مرکز ابق بو حیت خیر یک کایدیک قانینا ابق لایل کلم تازه لار دین کون
تورود لار و چان ابق تین ایلک پلان ایلک تورد لار بود تا لار ف اولوق صا لاری لار بر
بود پوزدی نیم سپاه دین و حیتی دین او زکاف اولوق سگ و اولوق کوش قیلای و تاج
ایرین یک ابق و پید توروب خیزیکدی آدی و سگله خیزیکدی اولوق سگ و اولوق سگ ایلار دین
واند اولوق خدی و سگ آدی و سیف ایلک ایله توردی و هرز سگهی تاج حیت دین اولوق

... کاسکای میت دین سوک سزکاف یونانای و اوالا انگ
... پلان پخت قیلار و انت اچتی لاکرام خاچینز با توروب سرت قیلا ایکه پس پید سر وقت بود
... گهی پلان سینه می دهد و خیر یکا بود پوزدی تا اول طعم که با لیردی مید یلار وصف تا ترق لار
... دای لاری تو ز یلار و عصا ب یلار و قاشق باغادی و گوی مضغ بولوب ایرودینک
... الاعجابی سر مرقی منکار رسا یک ابق لایل کلینیکه نتایج ارتور و در تاج یک ایل
... نزلی با توت تو دیک تابش قیلا توروب تا ثاب یک دهر و اول یا فوت ایرولین کردی و ابق
... میر یک یک کم پل بزک جانور توروب دین ابق آتیم خزا سگه توروب دین ابق ایزدی ابق اونخیزه میشه
... و تاج باشدا توروب آتیم دین ابق و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
... ایتی خیر ایق یک ابق اولوق تورد و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
... پرفن آدی و ابق فجات قیلای و ابق بیانی تیغه سیف قولمه خیزیکه قیلک اول با ترفه
... تو تنک چون میت اوق آتام اگر خیر یک بر میت تیرا نادوی پل یک کم اوق خلای بر سه
... او زک اوق قولم کاپوتیک اگر ان تیرانی لار و انیکه سیر لار ایزدی ایلار پل یک کم اوق کلای
... و غمعل بود یلار ایلار ایلار بر ج تیرا باران قیلک و بر ج حله قیلک پس سر توفیق باوق
... توروز یلار و ابق تا ترق و اوق ابق اول اوق راست اوقت کاتیکدی و ابق یازدی و تاج
... دین اوق و سگله خیزیکدی و یک سیلار چیلای پس سر وقت خیر دین پیوندی و غم
... خیر یک تیرا باران قیلای و سیراط حیت خیر یک دین اولوق یلار و حیت خیر یک مهلیت
... پول یلار سیف مرکز ابق بو حیت خیر یک کایدیک قانینا ابق لایل کلم تازه لار دین کون
... تورود لار و چان ابق تین ایلک پلان ایلک تورد لار بود تا لار ف اولوق صا لاری لار بر
... بود پوزدی نیم سپاه دین و حیتی دین او زکاف اولوق سگ و اولوق کوش قیلای و تاج
... ایرین یک ابق و پید توروب خیزیکدی آدی و سگله خیزیکدی اولوق سگ و اولوق سگ ایلار دین
... واند اولوق خدی و سگ آدی و سیف ایلک ایله توردی و هرز سگهی تاج حیت دین اولوق

پلان حیت قولغانای میت ارفا تیا سگ سگای بول و نشانی و نشانی بسیار ای تانچیکه حیت پلان
بازغای لیرین و اگر می تنک پلان توب سگ سگ سگ سگ حیت دین چیچی باق اسمای سزنا سگ
بازغای کیم میت سزنا سگ سگ سگ سگ سگ حیت دین چیچی باق اسمای سزنا سگ
کانه چیچیک حال آغای و بر آغین تون کای و مقصود لاری سزنا سگ سگ سگ سگ سگ سگ
چیچی ایلک و کا زمان سردی سزنا سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
قیلای و ابق اگر سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
ار قیقا م یا ص قیقا م طلم سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
سین ابق سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
زاده لاری تنک با اولیا پیم توروب لار و حیتی یکیت لار و چیچی ایت لار بر ج قیلای و سگ
تا بیغی لاری اگر غم ترا بسا سگ سین تنک پلان بولاری اگر اول سگ هم سینیک پلان اولای
هر زمان اقصاف سزنا سگ سگ سگ حیرتی لار ابق کوی تیرا نادوی تمام کیل یلار و بر سگ سگ
گهی بول یلار چون بر لای تمام بولاری سر وقت ایلای چی پیلاردی کیم قنبر قیلدیکه پیم
ایچی سرت تیرا یلار سر وقت اوق ابق ایزدی ابق ای اوق ابق اوق ابق اوق ابق اوق ابق اوق
چیچیک پلان او در شکل اون می نیک کوشی پلان بار و انیکه پلان سرت قیل حیت خیزیکدی
تا بسا سگ تمام بولاری لار ابق اوق ابق اوق ابق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق
جودا ایچی چیچیک سقال بولد یلار چیچیک تیرا باران قیل یلار حیت خیزیکدی تون
آلادی قایق لار و سیرا کش لاری اولادی و سر وقت پلک اولوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق
سزنا سگ
بر سزنا سگ
تون لاری کوی بوردی و سر طلم که پیکون دین اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق اوق
والله ایله که لاری ایلک اوقون کوی بوردی و سزنا سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
لاری ایلک اوقون کوی بوردی که دشمن کلین تا پیلار دین سزنا سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ سگ
کوی بوردی

... کاسکای میت دین سوک سزکاف یونانای و اوالا انگ
... پلان پخت قیلار و انت اچتی لاکرام خاچینز با توروب سرت قیلا ایکه پس پید سر وقت بود
... گهی پلان سینه می دهد و خیر یکا بود پوزدی تا اول طعم که با لیردی مید یلار وصف تا ترق لار
... دای لاری تو ز یلار و عصا ب یلار و قاشق باغادی و گوی مضغ بولوب ایرودینک
... الاعجابی سر مرقی منکار رسا یک ابق لایل کلینیکه نتایج ارتور و در تاج یک ایل
... نزلی با توت تو دیک تابش قیلا توروب تا ثاب یک دهر و اول یا فوت ایرولین کردی و ابق
... میر یک یک کم پل بزک جانور توروب دین ابق آتیم خزا سگه توروب دین ابق ایزدی ابق اونخیزه میشه
... و تاج باشدا توروب آتیم دین ابق و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
... ایتی خیر ایق یک ابق اولوق تورد و انقل خاتون لانتیک اولوق بولغانای ایره غایه یعنی پوزیکه
... پرفن آدی و ابق فجات قیلای و ابق بیانی تیغه سیف قولمه خیزیکه قیلک اول با ترفه
... تو تنک چون میت اوق آتام اگر خیر یک بر میت تیرا نادوی پل یک کم اوق خلای بر سه
... او زک اوق قولم کاپوتیک اگر ان تیرانی لار و انیکه سیر لار ایزدی ایلار پل یک کم اوق کلای
... و غمعل بود یلار ایلار ایلار بر ج تیرا باران قیلک و بر ج حله قیلک پس سر توفیق باوق
... توروز یلار و ابق تا ترق و اوق ابق اول اوق راست اوقت کاتیکدی و ابق یازدی و تاج
... دین اوق و سگله خیزیکدی و یک سیلار چیلای پس سر وقت خیر دین پیوندی و غم
... خیر یک تیرا باران قیلای و سیراط حیت خیر یک دین اولوق یلار و حیت خیر یک مهلیت
... پول یلار سیف مرکز ابق بو حیت خیر یک کایدیک قانینا ابق لایل کلم تازه لار دین کون
... تورود لار و چان ابق تین ایلک پلان ایلک تورد لار بود تا لار ف اولوق صا لاری لار بر
... بود پوزدی نیم سپاه دین و حیتی دین او زکاف اولوق سگ و اولوق کوش قیلای و تاج
... ایرین یک ابق و پید توروب خیزیکدی آدی و سگله خیزیکدی اولوق سگ و اولوق سگ ایلار دین
... واند اولوق خدی و سگ آدی و سیف ایلک ایله توردی و هرز سگهی تاج حیت دین اولوق

و خضوعی معلوم چون الارق ملک تا اسراک الارق ایک خواسته معلوم بولهای در حق الارق
 قیلید وک وک تا ابقان قبلا ایک کم سنای سیرکا و لیب بولهای و سر شریغ کار داری
 بیار انک و با رسا و ستار بو یور انک تا خضات قلمغای و اول شریغ یک خرجه
 اوج مهور قلغای و هریلد ابقای سر قوت آید ابقای تا خلق تا اسان راق بولهای
 دیگ سر خلق یک قور دیلدرگی جباب بر باد ی نوشیرون ابقا مسحاب بر یکیم بین
 و بر من سر یک رضا کنیز سان خراج قوفای مین تا داد بولهای پیل ار اسیدین بر ک
 قوفی یوق مهنیلا ریون کشی ابقا تا ابدی ابقی آکک خراج باقی بر سر بولهای جاود ابقا
 و باقی بولهای یار و باقی بر بارقی قانیغ قویا بولهای ابدان سر کل خراج تو تک تا کلای
 سوک اول بر یوز و کلای و خراج قالغای و کلای خراج قویا تک اول تا کلای خراج بر الا کلای
 قالغای و قریزد لاریق قالغای نوشیرون ابقای الی پیلای کلای مین کم هریلد لاریق
 حقیقی قلغای بر هر ف یوز و ف بول خراج ابدین کونا رکای بر و هر کم ابا سی یک تو
 حیضا ابدین خراج ابقای بر رس ابقای مین قانیغ کوه مین مین ابقی مین و بولا بر
 مین ابقی و لاریققا بولهای لاریق ابقی و میت ایک ایشیغ اورد و ک تا اولهای اول
 تا در لاریق پیلدر رس و میت ابقا و تا نشور و اورد لاریق و بجا ابقی الارق
 بر ایک سو ز پدین یزار بر و لاریق حکم ابقی و کلک داد قلغای و مو لب قور و
 نوشیرون جریه لاریق اوقود او قود بر یوقی قیلید یار و هر شر پیلد اکار اول
 بیار داری تا خرابی لاریق مین لاریق بیت لاریق بیار داری و اول نس قالغای تا اول وقت
 کم کلک سر طرف بو لاریق مین خطاب زمانیدا چون مخراف مین اجتی و خلق سان
 بو لاریق بروج نس تا بدی عدل مین حقی راق بو خراج و مساحت مین و لاریق او جوم
 بر هر قوریک و بو نس مخراف تا قالب قور و تا بو کون سن نوشیرون خراج ایشیغ فاع
 بولای اوزی پیلان ابقی ملک ایشیغ راست بو لاریق و کل ایک جوم یک تریب ابقا
 و الارق اقلای ایددی خرمین ایشیغ یا ساک کراک تا ابقای یا ایک بو خرابی قاریغ
 کلای و تا یا ابقای و اول خواست کم جیای هر یک کا بولهای و بو هر یک یک ابقی خرمین

قوریک و بر تغییر اقلای کم ابدی اقلای انداق کم طهر مین ای سلی ای نور فتالک مال تا اقلای
 بالمساق تغییر و نس مرقای ادرخت موه قلسا یا زیتون سر دستق قوریک قوریک و یوق
 لاریق جزیت قوریک بار ابقی لاریق کوب رک و درویش و آن اثر ابقی مین پسکیر یار
 ابقی تا یک مرقی قوریت دم تا قوریک سکیز دم قوریک و خاتون لاریق لاریق هر سر الارق
 و بو جوقی مرقی قوریک گینت مین گینت کا مرقی مین قوریک و جزیت نام تمام قلای
 مین مرقی خراج و بایس با دشاه لیمید اکثر ابریک مکر و یستک مهنیلا مین مهنیلا
 لاریق مین و سبیا مهنیلا مین و قاری لاریق و کلک مهنیلا و موق لاریق مین یار داری و قیاد
 و بر کون مین اقلای کم ایک ایشیغ ا بولهای لاریق بولهای لاریق مین اوزنیک
 و بو خراج لاریق لاریق قوفای مین میا کورقی بر جگا کورق موقی و خط مهنیلا و موق
 اولی و دیلدر و انکار مین رسا لاریق ایردی قوریک و نوشیرون خط مهنیلا و موق
 مغان مینتا قیلدی و بو زمانق کلک لاریق سنایش قیلدی و ابقی اقلای کم خدی مغانیک
 قوریک بر کورق موقی و مین ابدین کم ابالا مینیز کا ایردی و بر کاک لاریق اوزنیک بر کوریک کم
 داد بیدوم الارق ارضق راق بولهای و مین خلق ایشیغ ا ایشیغ کم کا جا بیه
 تا انجا بیت سال بولهای ایک کویچکا و رعیت یک نخاه اشتیقا دشمن مین جورت
 بر ساری مین دشمن پیدا بولهای ابدی الارق و رعیت قستم قلغای و میریک کا
 جاده یوق قوریک خرابی بر کاک لاریق و اول خواست رعیت مین ااک لاریق و اول وقت
 کم جوم کاجا بیت بولهای ابدی رعیت مین ااک لاریق رعیت کا امطراب و جهل مغان
 و رعیت قوریک مین هریلد ااک لاریق و بیت سال داد قویا کراک تا اول وقت مین
 بولهای بولهای و ابقا مین سر بیدار رعیت مین الارق و بیت سال ادر ابقا
 اول داد بولهای و ابالا مین دید لاریق داد قلغای یار و رک تا ابقا لاریق
 یوق تو زکال کا مغان ایرد لاریق بود ادر قیاد یار و بر کاک خرابی و جهل بادغای
 موق موقی و بر بود ادر مینتا ایک و بر جقا دشاه لاریق مین سبیا قیادیک و بر
 یوق کا خراج مغان مین قوریک هر قوریک ایک کم بیدوم و بر قوریک اقلای موقی و بر خراج

آنرا که حکم حق است ای ای که ایجاب ابروی و سرای تو در حرکت تزیید آنکه لایق دار بود
 او و قائلان را در ایجاب برتیک ساری ابروی اول سراید اوقندی و اندا اولغ بعلی تا که دا
 ابروی اول سراید ابروی چون مدینه خیرت قیله امیر اولونین علی ابن ابی طالب و برادر
 بار ابروی آتی عقل اول سراید ابروی که و کردی ابروی که پیغمبر ثورانی پیلان اولون سواد
 پس بر کار اول سراید ساقه کیکرمی آتی لغه بر کار کاوشی ایلدین و عقین بیامیوه ابروی
 اول سراید ساقیم پیغمبر خاندین اندوه ایلدی و غیره ایتمادی و خاموش ابروی بریکه
 تکلیف کوفی ابروی که کا یقین کلالی عیسی بن عبدالمطلب تو ایق باغ ازین کس که
 عباس ابق و باهک و دست خط را ننگ ابق ایچامبر اول سراید کم سین اادین اول کلاله
 پیغمبر علیه السلام ابق و هک استیک عقل کاسم بیچ استی عقل بر کار ساری کیم اول
 ایک تا زنی و پیغمبر تک بوسوزن عوی انا ایلا ایتر کار ایظانایا زین پیچامبر
 چون پین مکه که ایلدی اول سراید پیغمبر خاندین و مکه و ده ابق اول پیغمبر علیه السلام
 اول سراید عقیدت کار ایظانایا چون مکه دین ابروی عقیدت کس کسین و رشید قالدک
 تا حجاج بن یوسف زمانه خاج چون حجاج ز برافعلیق مکه مسمار پیا تو حق و اولون
 و مکه فاجقی عبدالمطلب بن مروان حجاج و مکه و مکه یک کیلیف حجاج تو بروی ابقی عیبر
 یوسف انا ایک یک قیلان و اولون حراف تا ابروی و محمد بن یوسف اول سراید عقل
 فرزند لار دین ساتنون الای و مکه تک مرقی غافق و لایق ابروی تا اولون کسین
 زمانه خاج چون اولون خلافت تو اولون ابروی ایک بر روی انا ساری ابروی آتی برین
 و اول انا ساری تک کسری ابروی بو کسری مکه کارب ادم مباری تا مکه تک مکتب ابروی
 قائلان و پیغمبر کیم محمد یوسف تک ساری سکتین جیفانایا زین امدان قیلان
 امیدی اول ساری هم مکتب تک ایینه تو دین محمد بن یوسف تو او قائلان و عقیدت
 یوسف مکه کا و حجاجی لایق امدان غالب بو لاکیم اول سراید عقل او قائلان پیغمبر
 ابروی انا ساری ابروی و پیغمبر علیه السلام تک انا ساری ابروی چون پیغمبر تک قرسانه
 اولی تو قوه ایک تو غاد و حق یقین بو لادی بر کیم انا ساری تو کسری بر کیم بر کیم انا ساری

میرا استغفار کمالی ایام تا هر کس می بیند تو تا کوه تو تا کای سلاح تک نشانیف و اول بر دم ازین ابروی
 تا هر کس را رقی کس کوه تو تا کای تویت پیغمبر کانه شروان ابق فیحیک کس تا نیم ابروی تا هم قوی
 کس پیدای جو بخار و خاسته کس تک مقدار پیغمبر قیل و پوشش مکه برود تا یک بولک تک
 و ناخلفت بر روی و یک جیفای و مژگان شیدا هم قیلای و نشروان تک ابقی دخل و شرح قیام
 بولغ و اول و رعیت و جیفای علم بولای بین اول پیل شمال عرب تا پیدای بولای و هر کس بر روی اول
 پوی ابروی و کسکسان برید ارا ابروی و الا زینک اوقی هول ابروی و هر کس تا کس پیچ پیلار
 هم ساج کس بر کس با و یار ایل اندین تو رفتی لار و پیلار یار کم اول تو برود خیر تو شروان
 ایلی لار قافله اولون ایشقی بو پیغمبر تک و تا تک هر پیچ پیلار تا پیلار تو شروان
 مویدی لار سو بدی ذابقی بوک بولغای ابقی مین کابل اول تو قدم کمالک پیلاد لیت و مع قیام
 دین او کس ایلی کای امدان کم حلق ایلی کای لار و کس با حلالار و مکتب بر یوزرا کمالک و رعیت انا ساری
 هیچ هم و پیلاد ایت پیل کای و سیت هم قیای سیت و داد و عدل قیل بین و پیل سیت کم
 بو اوقی جهت پین تو دور و امدان بو لاقا کیم بو کار اولون رعیت تو هم تو انا ساری
 تو شروان ابقی فی قیام کس ابروی سرش پیدای بری تو بر اول کار داند تک تو ایل اولون
 اسرا کس یکر و تو کس کس یکر یار تو اوقی انا ساری تو شروان امدان قیلای بین انا ساری تو انا ساری
 تو پیلار و شخالی تو حق لار بین تو شروان اینه ابقی لار تو شروان ابقی سو بذات پیغمبر
 کس اوقی امدان هم ایک بو کس تو روز دین سو تک ایل شمال او بر دین تو رفتی لار و تو
 شروان این ادا اوقی هر داد تو بر یک پیغمبر علیه السلام ایک ادا اوقی انا ساری و
 مکه و ساری لار تو شروان کسین قیام ابقی بین اوقی انا ساری ابروی و کردی ابقی لار کس پیل و
 اختلاف سزا تو شروان اوقی و تو شروان تک کس تو قیام کس پیل خاسته کسین و سید ابروی
 صد و هفت صفا و بد و خصلت و تا حدی صفا تک انا ساری ابقی لار انا ساری انا ساری و لایت
 زین سارن الملک امدان پیغمبر لودی علی السلام اولون ابروی کس ابروی کس ابروی کس ابروی کس ابروی
 اولون اوقی کس کس ابقی انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری
 تک اوقی انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری انا ساری

بنامه و خفته والعمان و شاپور و شاد و الماس و لادغان فضل

یتلا دیار و سرین دین سود یار سین پهلای بکون و آتش خانه دادا و ات او چتی و سبق بیار
 تا مین دین سحر شا مین ایضا ایوان کم مرتب یتنی پوهنوری جویا کم مکی و دین حج تو نماز
 و کلمه حج دین با ریگای آنیک قوی تنیک قولی و آنیک سو یکمین اونه قوربت کلمه اولی و
 حج دین یو کر دین سو کم ایدین سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم
 پوهنور تنیک مکی و دین اشکال یونکا الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم
 انا دین. حقای با توفیق. قورده. عبد سلج. مین قایقه کسه آید کیدلی و دشوی ایوان
 بیان یو لدا ایوانی اتق و دین بیت ایل اول با زمین جز دین بیلا کایار مین ایوان
 شرف کلمه ایوانی شرفلا یوتختک تبریق و تعویذ انصکان ننگه بی سلسلان اولم قورده
 احوار و ما یر قورده دیا اغوی انزلت بلیب معلوم الله الامام عبد سلج کریم
 کیدلی و او کم سطح ایوانی ایدی برجه ایوانی قورده جان تنیک کونکلی مین بولدی ایوانی
 تا بر دین اوان قورده کلمه او لیت سو کله ایوانی برجه ایوانی سو کم الا تنیک سو کم
 مینا یغانی مکه دین ایشتاری بچون چمنیر انا دین قورده جید طلب ایوانی ایت قورده
 اتا سو بده الله او سو ایدی قورده ای بولوب ایدی اولکایتین عبد المطلب مین بلیب سو کم
 بپسج و قورده یو و کسه کله تلا یو و دم ایوانی ایدی مکی سو کم الا تنیک سو کم
 مکه دین تا شتاری تا بر و دین ایوانی ایوانی سو کم الا تنیک سو کم الا تنیک سو کم
 ایدی مکه مین ایوانی کون کون یون اول تا نا نا و ایل با ایدی مین اادی مین الا تنیک سو کم
 بکری هوزان مین منصور جود لار ایدی والا و روش کولی لار ایدی لار ایدی لار ایدی
 کیدولار ایدی مکه داسوت کون حلقی ناله سو کم کونکلی مین مکه دا ایدی بر و روش یون لار ایدی
 و سوت بر و لار ایدی و اولغانی قورده لار ایدی او ل سو کم اول سو کم ایدی مین دیرست و فصیح
 لاق کیدلار ایدی الا تنیک بیلی بیان و پوهنور ایوانی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 کیم مین سو قورده لار ایدی مین ایوانی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 علی یو قورده یو تورت آدی کرک ایوانی لار ایدی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 لار ایدی سوت مین ایدی ایا

توشیق و انا سو قورده لار ایدی مین ایوانی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 سیت مین آیر ایا
 قورده لار ایدی ایا
 مین ایوانی ایا
 کورده و قورده مین جیانی و ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 عبد المطلب ایوانی ایا
 مکه و او سو یو زید ایوانی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 لار ایدی ایا
 کسکه یو کله قورده سو کم لار ایدی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 و او سو یو لار ایدی ایا
 یوه لار ایدی ایا
 پلا کله بولدی و سو بدین کون قورده و یوتختک شیکا ایوانی و او سو یو لار ایدی ایا ایا ایا ایا ایا
 تا سو کله ایا
 و قام سو مکارف یتلا دی و برجه سو بد لار ایدی ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا ایا
 یتنی کلیل ایدی ایا
 تا سو یوتختک و ایا
 و یو سو ایا
 آتش ایا
 و سو بد لار ایدی ایا
 سطح ساری و سو یوتختک ایا
 بیان ایا
 کله ییا ایدی سو یوتختک ایا

یتلا دیار

فابو شفا عیون المطلب الیکه لیل یار و خورشق آله یار و تاتیق لار و حلیه اول ایگال کار
 سیندی و محمد غ آینه آلهی و او ز اولیق ایو شفا سیندی بر دی تا آینه آلهی اول ایگال
 کیم حلیه سیندی بر دی ایلام بولدی و کاروان تکین آینه باکر بر شق اول خاقان
 لار حلیه کایق لاکیم بو ایگال کیم تیککیم سوچه ایلام بولدی بی اول کچه مزلف
 توشق لار حلیه ایگال ایو کچه توشق تاتیق آن سیکم علم بیکان بولغای راست
 ایچکجه عهد غ بر دی و جیایچکجه او ز اول کچه ایگال سی مو سوچه سوت ایلام
 ایو شفا سیندی ایو کچه بولکدی بز کار کیکله دی سر کوند ایچا بر لیت بر شق اولغه پدا بولا
 توشق لار حلیه و سر کوند حلیه تکجه سوچه و قیلادی حلیه بو کیکله یار بیلین لاری
 سوت و او ز اول کیکه تویلا توج و بیلین لاری قوروق کیکله یار اول قوچی لار
 ایچ لار تا بر تک قوی لاری توج ایدیتا کای سیکم حلیه تکجه تویلا توج رور توج
 لاری ایچ لار سر کوند توج و لی سر کوند حلیه قویلا توج آغیر قویلا توج کو کار کای
 پرسیطه علیه التام کوندا آغیر اقلایو لاری کیم او ز کالار سر آید ایچ ایگال یار
 دایه سوت بین آبر دی و پیغمبر بو کوند بو کوند لاق رور لاری حلیه قویلا توج
 کیکله یار تا کو کار کای بین عید المطلب دایه کور کوب بر سر بر دی لاری کیم کوب
 بر سر بر دی یار پیغمبر تک ایچ اتیق عیون المطلب اولغم اولغای مو قویلا توج حلیه ایچ تاتیق
 یار کایچ مینا ساری اندین سو کسکا بر کایچ بزرگ نام مو نلاق توج و حلیه پنا بولدی
 ایچ بر کایچ جون پیغمبر اوج پنا بولدی سر کوند تا زینجه یار بر دی عید الله کولای یار
 بی بر کون پیغمبر تا زینجه پیغمبر و حلیه کولای یار کایچ اوج تاتیق توشق
 و پیغمبر قویلا توج کیکله یار یو عید الله ایچ سو کسکا بر کایچ اوج تاتیق توشق
 ایچ او توشق بر سر پنا بولدی ایچ عیون المطلب لاری و پیغمبر قویلا توج
 و قویلا توج یار دایار زار پیغمبر حلیه ایچ اوج کور دی و توشق و تیشلی پیغمبر تا غیرت
 توشق و انا سینه کیکله دی و پیغمبر ایچ حلیه و اوستا پیغمبر یار کور دی و اوج پیغمبر
 حلیه یار پیغمبر کور دی یار سلامت اولت توج بر دی و پیغمبر قویلا توج ایچ کور دی

کونین

عیون اول دایه بر دی تا توشق آینه سوت بر دی و اوج لاکیم جون پیغمبر اوج
 توشق کور بیت آئی ایگال بر دی کیم بی سمن خاقان لاری کیکله یار اوشقا لاری کو ک
 تیل کالی کیکله لار بر کور ک لاری بر دایار اول یار پیغمبر سوچه و انا بولیت بر دی
 قیچین ایچ تا اید یار و خاقان لاری اول یار کیکله کار کور کیکله یار اوشقا لاری کور
 خاقان یار بر دی آئی حلیه بنت ای ذوب ای ذوب تکلیق عید لار بر دی و حلیه
 ایو شفا عیون لاری بر دی آئی حرت بنت عید لار بنت رولر بی سمن ایچا اول کیکله ایچ
 حلیه و بین آئی عید الله بنت عید لار بر و خاقان ایچ سوچه و روریش اید یار چون ایگال
 کیم توشق لار دایه کیک کا یو حلیه اوشقا عیون بی سمن ایچ کور ک لاری
 تا حالین برک بولغای و حلیه تکیم ایو شفا عیون بر او زینجه توج لاری کیم بی سمن
 توشق لاری و اول توج ضعیف بولوب بر دی و پانه قویلا توج اید یار اوج
 یار بر دی کیم اول قویلا توج آسرا بر دی و ایچ قویلا توج لاری بر دی آئی ایچ و بین
 بر تک آئی حایره و بو بر خانی اول او حلیه بر خانی بر دی و او ز لاری اید یار اوج
 بو اوج کیم آئی عید الله بر دی اید یار و کسکا بر کایچ اید یار اید یار ایچا کیکله
 و او حلیه ایچ لاری و اوشقا عیون اول اید یار توج غامیذی و اید یار اید یار اوج خاقان لار
 پنا بولدی پیغمبر لاری بوقت بر دی و سر کچ حلیه تک ایچ اوشقا عیون یقین سانا بر دی
 ایچ پیغمبر سرور بر دی کیم ضعیف بر دی اید یار خاقان ایچا لاری بر دی و اول خاقان تک
 ایچا کیکله سوت بوقت بر دی جون یول آید توشق اید یار توج و کسکا مستقر لاری
 سو کسکا اید یار چون کسکا کور یار و سر خاقان کور دی اید یار اوج و سر خاقان
 کیم پیغمبر قویلا توج یار اید یار کیم پیغمبر توشق لاری و اوشقا عیون رور و عید المطلب
 لاری قویلا توج لاری و حلیه اید یار و پنا بولدی غاس لاری بر دی لاری پیغمبر بو
 حلیه غامیذی قیل یار اوج خاقان لاری و ایچ کور دوش ایچین توشق کیم پیغمبر کور
 اسرا ما غای بین چون بی سمن خاقان لاری بر خا کور کله اید یار بر خاقان ایچ کور کور
 تا پنا بولدی اید یار عیون المطلب تک پیغمبر آئی کور ک لاری کسکا بر کایچ اید یار اوج

کونین

اولين اوتق مرامی تین گلار یا دغای لیغچه کربار و حیو کی تالی قاجق لار و پار یغای لیغچه
 ذراق اربقی تام آلدیلر و تک سار تین تک کیدلی آقی سالیغ یاغاقان تک اولی سرمن تک
 طغای سوی و حقان اولوب ایردی و تک سار تک کیدی ایردی جهون دین اوتق و لوج تک کیده
 سرمن تک اول حیو کی کیم تلخ ایردی قاجق لار اول لیغی آلهی و خراسانه بو زالدی و
 طالافند کیدلی و دین لمه حده و ادریس بر کیدلی و مزب سار تین ارم کی کیدلی یونک
 گشی پان و شاه آلهی اولکیم نوشروان ایردی و روم ساری تین ایگوردی و ایق کیم بقیجه
 حد بین ایما کیم روم گمش دین تو ورت تانفین حدینجاه و اهو اوتق آلهی و اریته
 و ا ذربچان و حرزان کی دین چیغدی بیار و اولحد لار آلهی ایرت ادریس سار
 تین چیغدی لار بر تک آق عباس الاجول وین بر تک بوین انرت و پاست شهر لار بیز خحال
 آلدیلر و شاه و قلده یار و سرمن مدین و اقالای و سراسری یغی ایگ کیم اری بو ز لاله یار و
 ایق ایما قیق بو لای حیو کی سرکهارین او قردی و سولار مو بدی و ایق فی تد سینه
 قیدله یار بر کیدی قلدیلر و سولار مو بدی تک تو روب ایردی و تک سرمن ایما ایق
 سین هم بر ساریت ویزی رای و تد سیر پان معنت یق کیم قایی لا ریگی سوزی و تد سیر تک
 سارک تو رور ایق تکله برجه دشمن لار دین دشمن راق سنک کرکی تو ورت بو ورت لار دشمن سراس
 اامره کیم او ذصقین تین تیر مده و اول زبغاه لیغی او کیم نوشروان دین آیب ایردی و اول شس
 لار سرمنج ا دغاه لیغی یوق ایجان نورد اول ایا نر و رولار و اول شهر لار ق ایما بر و لیک
 پان سرمنج یق سارین دین پید قایتای امرب و ا ذرب ای صمیف و دروش تورور لار و
 ا ذره داخله ایردی اندین کلپب تو رور لار ا ا رغه طلم بر رخه ا بره م پیا کیم ا لا ریق اوتق
 قایتای یار و ا ذره تی کو برک سبو کارلر بو شیر لار دین اما بو ای کیم خزان دین کیدله یار لیک
 اوچ کین کیدله یار کیم بره آقا یار و بیبا شفقت لار تو کله لی و د یار ایردی او زب و شاه لیغ
 و ایما یار ارمیه و ا ذربچان کار ا رجه تاسه تینی تلخ بو غای لار و ا لا ریگی اه کی و یلمه لار
 ا لا رول حنت لار جهی دین حرین بو غای لار د سین کرک سرمنج طلم بو کیم جمع دشمن سنک
 پان راق بو تو ورت یا اوزک ا بر کیم سار سار سیار حمله پان ا لا ر پان کار لار

تین

291b-292a

عربی تیلدی آجیک باردی و کیدلی کیم یازان قیلدی پس برین ا لا ر ورت ایردی بر ا ت
 ا م کیم پر و ز لیک کیم یازان اول آقی تو قیب سره کیم ایق سارک
 بر ورت دین تو رقی صاحب خیر سره قریق سرمن سار کیم بو یوردی کیم اول ات تک و لاجین و
 تو بر و جیت کیم و هر زمان کیم قیلپب تو روت بو ورت دین آیب کیدلی ایما سینه برین پر ورت
 سره کیم دین خواهش قیلکم بو معنون آت تو یار ماین امام دین خواهش قیلدین و هر
 یاقیق بر اول سره کیم تام سره کیم ریلان تو یار یار و صتم لار و پر ورت هر من ورتن خو اهش قیل
 سوز تو قنادی آت تک تو لاجین و تو بر ورت کیم لار و سره کیم اول ا یق تین عدل قیلدی ایق
 کیم قناید انا خیر قیله او خیلک تو رقی دین سار کیم یان ا را تو رود ایردی برک
 بر کیم ره کی یاز سارین او ا تا تو رور ایردی با غین تکای نامدین یو ل ساری تو شب ایر و ده
 غونه و قی ایردی اول ا تا تکای رب غونه یولوب ایردی اول سره کیم اول کیم حقیق بر غونه او ذوم
 او زدی و آت اوستید ایله جون حیو کی تو رشق او ذوم ایما کیدله و سره کیم ایق سار لار
 قیلدی وین برمنزه ایما سره کیم ایما بر تلونه روری آلهی سرمنج ارم و دینا بروری آلهی
 سرمنج سار کیم ا لایردی ایما بروری هم آلهی ایق اینی ز مین سره کیم ایما بر کیدلیم کیم
 با کره بران مرع قیلان سار بولی پس او کیم ایما بروری خیره اوله اوم ا یق و لیک و موب
 صغیر قی کو نادیلار و ایق لار کیم بر تک لار دین و توبت لار لار سار تو رور لار ا لار ایق
 پا د شاه لیغی ز مین چیخا کیم لار کیم سرمنج ا یق پا د شاه لیق تو خال تین خال بو تو ورت و بر کیم
 پا د شاه لیق تا سرکه روه تین ا ل اوله ای و هر تک ا ذ کیم دا سر کیم یوق ایقان تو رور و لجه
 ا بر کیم بر کیم ایق کیم تو نادیلار و ا لا ریگی حقیق تا یما سار ایردی و دروش لار و حقه
 لار ایق کیم ا بروری برک سرتیر پان و قوی لار ا ریق ایردی کیم ضعیف ا لنده تم قوللایه
 لار کیم ضعیق تم یلم قیله ایما معنون تیلدی تا س ا تا ق تک کیدلی کیم اون ا رجه کیم کیم برک لایندین
 او ا یق یور ایردی او یوجوه تین دروش لار ا تا س ا سیر یار ایردی و اول حمله کیم ا رفا ه
 لیق تک تو فید ا تو به ب ایردی تا دشمن لار پا د شاه لیق تو کیم ا لار اول کیم لار ا رست لوت
 قیلد و هر طرف تین دشمن لار باش کیم ا ردا لار و ا لیک ا دغاه لیغی طلم قیلد کیم کیم

ا نیر

سخنی
سخنی
سخنی

کمیون بجزه فی الامنی و زندگی سلالی والا درین بسیار ف او بقدری والا نظام حیات
لا رف بر دیار فوشیوران غ بسیار دیار هود پیلان دفعیثیوران شاد بولادی وهود
بسیار بجزه بردی بوجهت الار بردی و برصصانه بردی آتین و کومرو بافت پلان
سرخ قراغان با شکار با غلطک وینه بجزه غ بسیار دی و بجزه کلکی مکون بوقید
و بجزه د ارکت اولق عملکر که بصایق دور ابرد یار گم مکن تک تک تا پی تور و کرم هود
باشخاب تور و وهودق اولق عملکر جهتی درین ذوالجاج او قود یار و شمار بوزاید
شعب بسیار تور و وهود ستر پیلان بجزه د ال بردی تا نوشیوران اولی و مرمز تک کا
اولق دردی چون همز اولق دردی هود همز اولق کیلدی و یا غشدا ایت تک قراغدا قسا د قید ایلار اولق غلام
مهر پنا موز بجزه بجزه درین کیلدی ایلار و یا غشدا ایت تک قراغدا قسا د قید ایلار اولق غلام
و خواست پیلان وهود بیاب بجزه غلامی و بجزه کلکی اکتا بردی وهود یار دی
هود پیلان وهود ستر پیلان و بجزه کلکی اکتا بردی وهود یار دی
بجزه غ قراغان دی وهود تک تک کوهل خوش و دم تک بیار پلان قایق و خز رجبی
خز رانه قراغان دی و همز دشمن لار درین ق غ بو لادی و کله تدبیری پلان تور دی اوق
جیریک مهر لاری صبح قیله و مود یار و حکم لاری واقی بزیک ایشیز بی صفی
چخی قیله و بجزه دشمن لاری خدای برزدین قایار دی و بوسه پیک کوبیک قایق
تور و کوم بزیک با دشا لیهیز تک آرسید اگر سب تور و دی ستر پیلان اوق
ایستک سب بجزه یار سار بجزه مشورت قیله ایلار گم بایش کار برام چه بین دین او زکامانب
بو قودود و اول برلم بن برام بن حسب اوردی و اصلای دین اوردی و کله زاده لاری
ایردی دی پیک بجهد لار بیزین اول وقت تا مزاج راق آمدین کتی بوق اوردی بیز
پلان چه بو اوق اولق قو بوق اوردی اتین اوق بجزه بین دین او زکامانب ایلار
کیم اوق اینک شو بین اوق یار بوق جویق دیوشو بین تک اصلی اول اوردی بیک
کله تا حبت و ارب اوردی دی ایلیکدا ایلک کجا مشرق اوردی با غشیدین تا ایلک تک
کوسه سفنج توروشیور دی حال مشوع و کله اوق اولق لار اوردی و برکار فارسی تیاریان

قیامی کله مرمز اوق احسنت عیثی ایتیک و میوه رسول ارا بریدی و ایتیک پلان صبح خدای اول
شر لاری نوشیوران اربعین ارب اوردی بنی زدی روم کله قایق و همز بزم تیبندی اربین لاری
بایخان صالحه تا خران شیریک پلان بز کار کله یار و باد ساری طمام و خما بجزه اوردی هو
بن علی الفی پیلان و بو هود با حنیف دین اوردی بجزه و بیله کله زاده لار دین و عرب اوق بزیک
توقی لار واق سوزده ذوالجاج اولق ایلار اوردی و سو یک اصلای اولق ایلار کیم نوشیوران مرمز
ین غ میله دی دین مکن اکتا بردی سیف بن دی یزین دین سو ک و همز بزم تیبندی
شیوران غ بسیار اوردی برل پیم حنا با بق ایلمه و بجزه غ ایقان بقوقی اولق اولق
حنیف یار و اول سال غارت قید یار و اول رسول لاری یا نتاج لاری س اول رسول ایشق لار
کیم بجزه د امهرتی تور و راق هود کله پاس ولی رئیس تور و بسیار خواست پیلان یا نتاج بو
رسول هود آلیه کیلدی هود اوق مرمز توقی و نوز بش قیله وهود مصلت بردی و کرم کار اوردی
خصلت بر دی بن رسول لار نوشیوران کیلدی و ایتیک ایلار اولق ایلار نا نطق قیله و نامه سبر
و بهود غه تک قیله و او زانیکه ایتیلدی هود کله لاری نوشیوران نا نطق قیله و نامه سبر
اولق کله کیم یلمه و بجزه غ اوردی نوشیوران قیله اوق آزاد رول اوردی و عرب و عرب اوق
پلان کلکین و یار اوردی ایتیک او چون کیم اوق لاری تا اوردی و ایتیک ایتیک لاری اوردی
و عرب مکر اوق کیم مایه و اورد یار بین نوشیوران بو کله غ نامه تیبندی کیم بق پیله سر پیل
تا اول خاست فی آغای سین و هود مود بو مودی تا اکتا مد قیله و بجزه ایتیک بیانی هود
قایق نوشیوران ایشک بیزین بسیار سال و خواست پیلان کلکین ساری کیلدی و اوق با بوق
تور و کله کلکین اوق بق پیم کوب نهود لار بزر لاری پلان بس کله لاری بجزه پلان
والا همز برام تیبدا بجزه تک لاری کله یار کله مهر و کله یار کله طعام ایلار و یا ایلار اوق
و جان لاری بو لمانای مو بند ایلار کیم متیل تا اول وقت کیم کله یار بوجه ف تو قیل
و ز مانای صالح ایا خواست لاری مینه کله یار کله بجزه ستر و مکون نقیشتوانه نامه تیبندی
کیم هود اوق مصلحت کوردی نقیشتوانه بو رای خوش کیلدی نامه تیبندی کیم هود تک
راقی نقیشتوانه کیم مصلح تور و بر قید یار تا خما اوقی بولادی بق پیم بجزه کله یار

مردود هم از آن تیره سیکی که از آریا می آید و یک تیره آن که از آریا می آید که در سبب این تیره است
 میان تو و روم سبب آنرا که سبب بولغای و خرد و تجربت بولغاغای بر حسب رومی بچکار دارد نبرد بچکار
 بدکار بیکان که از ایلام حیت بولغای هم تجربت ملک مرتزقا قتلای و بو پوروی تا کوفه استیاد قتلای
 تا از کارای و حیات تا تیب جعدی دارد بس کل مرتزقا مخفی با ایزدی و کاغذی آنی بیاروی هم برلم
 چنان صحیح و آری و تا اول بی قتلای همیشه آنی فال تیلغای هستی برام تک کل خایف و بر آوری
 برام آنچه کندی یا نتاج یا شیف سمدی قوی کل سی برام برلم بزنی تیره دار دین آلدی و او
 بزنی بیات اول سید تین یکی کل که گوردی سرک بزنی دین تیره سید قوشی بری تیره بنی و آلی
 برام اول که ق بزنی و عالی با روی اول کاهن تیت لیلی و هم تیره ایلی مرتزقا بونی بولغای
 ایلی بو یکی پیش یکی بولغای لار که برام استیلغای برنی اولت برنی و بزنی قتلای تا آری
 قاتلای ترا و بکلیجا با رضای و اد کشی تیک با نفا جملی اولت برولیج برام بر یک جلای کل
 جفتای و سبب عامی بولغای کل مرتزقا تیلغای داد لکچ با تادی و دینه کون برام نه نامید
 هم سبب خودم بار و تو توب سبب ایچارلی جیکه جانان توری و اولت که کل ایلیو تا اول
 سوز سبب ایلی و دینه با ت قایت نام برام نه سبب برزول نامید ایزدی مرتزقا یکی کل اوز ک
 کشی بیارای و جیکه با سبب اار قتلای برالی قاتلای برام با یج جلای تیدی هم بو
 کل هم کل صوف بیاروی قاتی کل موب بولغاغای و کل تیک بو زنی کل و ما کلای تا دشتی لار
 تمام کلک تیلغای سینی و هم ز بولغاغای نام و تیب یار سون لار تا ایش بو یوزی و اول تیرک
 دین و جوق کلک اول ایش تین تیلغای تیکه کون مو بالار مو بزنی او توری و اولت تصدقی ایلی و
 هم سبب قیامین هم برام تولدین جیدنی مو بلای آکله برام فی طلمتة و صرحه جیسک و هم
 و فال لیغان بولغای ایچین بولغای آن بو بولایت قاتی کل جند بوزجول مز بولی و درن لار
 ظفر تا قتلای مرتزقا کلک خوش فلیک و برام بادی پرا تیت اهرای بادی بولغاغای
 آینه لیلی منز لید اوق سر آتیت سین دین بر تیلغای ثمان آلدی و تاق اولت از کار دی برام اول ایلی
 بوی بن جوق و تیب جیدی مرتزقا لیلی تا بولای آتیک دادینه و اول وقت هم ساغ
 جیدنی لیلی مرتزقا بونی کل و تا بکل ایلی بادی برکو بادی آنی مرتزقا بون جیدنی لیلی برک

س اول مرتزقا و مسافه دا ایچان برودی مرتزقا تین سبب لیلی مو بلالار سیدی ایلی
 بو ایلی تور و کلک آسما تین کوشیا و کلای کیم خود اهرمز و جمل مو تیره وقت تین برک تیکه
 بریک آسادی تا بو سوز سنجا ایلی تیره روی بس اولوم برودی مرتزقا مولدین کوشی بیارو
 و ایلی او توری برام کلیدی و مرتزقا کرکی قیلدی و اوزی یا قوی قیلدی و برلم تراق
 پیل هم جیدنی خاقان اولدی و مملکت افغازه بیکلی بر یک طغان تیره کلای تا زینش تحقیق
 تا بخادی جیدنی کله دی جیدنی ایلی برک کوشی کرک کیم جیکه آیب زکای و ایلای
 قاتلای آنجیب بر سبب بول حریب قیقا و بریک و کلک سبب کوشی و شوق و سبب تکامل و اریکلک
 و جملی تیکه توشیر طغان ظاهر بو لب ایزدی بو دولت تا بهرام ایلی مین تیره تورق مین
 کلک کا قوتان بود اهرمز بیا رسا مین جان فنا قتلای مرتزقا بو سوز خوش ایلی بو
 مارق تو شغور یار پیه کون اراکشی بیاروی کیم اول سلاح هم سرب کوق کیار سبب
 آتالیب کل مرتزقا تین دان تو زدی جیدنی بیاروی کلان بولم کلیدی تمام سلاح کلان انال کلج
 کر کار یار مرتزقا تا اوق اول تو قوا مسمک کوشی و پی قیلدی و سبب کرکی قیلدی و دین
 کون ایچک کلان جیدنی بیا بادی و ایلی مین سلطان قلیج بیت المان دار کیم جیدنی
 جی استر بر سبب سین بیا هدر سین و جیریک سبب سبب هم سبب کرک کرکی قلبی آتیل و شرایع
 اچاسان سبب برع بولم تمام و لای و آلدین جیدنی و پیک کون جیر کوشی تیزی و تر
 جیدنی دین او تیکه بیکن کوشی سالیب ایزدی مجاز و دیوان کوشی لار حلیت تاق
 و ز سببیت او تینا یا ایلک ترقه یا غل و سلاح و آت و تیره سرف جیدنی بر ایلدی
 تمام برودی جیدنی کا جیدنی ایلی لار فی تیلادی و ایلی اول دشمن کیم سبب ایچا اریکلک
 اوج بوز سبب کوشی سبب باریسین او ایچک میبک کوشی کلان ایچا باریکی سبب ایچا
 سبب جیر کوشی ایزویک تین اوزکا خیر یا ایلی کوشی جیر تیک ازلی توفیر میبک تورد و کوشی
 او ان ایچک میبک تورد و ستم او ان ایچک میبک کوشی کلان مانزان سر سبب بادی و اسفند
 او ان ایچک میبک کوشی کلان ییتق عاتقه بادی و دین ایچک کوشی کلان کوشی سبب
 او ان ایچک میبک کلان بوزک حر بلا قیلدی اینی کل سرب ایشی ابرکل کلان ایسان و کل

دور

و پیش بوز سبک بیان برام تو کمالا ترک کنی تنگ افعلی تنگ سبب قیلا غی برام
 شوی و حال اوقی لار برام بریک اوله زوری تا تنگ لکی تنگ افعلی پیش بوز سبک بیان
 یخ اوقی کمالا برام هم چیریک چیرادی اوزی بریتیا کاجیادی و ترک چیریک
 کوروی چون تو شقی اوز چیریکجا ایی بو ترک چیریک تنگ عددی رسیا تیره و ترک و کور
 لاری بو تیره و و لار دین لهج پیش کمالا کای سیکونی اوردی ایچی چیریک مقابل بولدیار
 برام تمام چیریک پلان جمله قیلاقی و قام ترک چیریک برزیت قیلاقی و ترک چیریک یونیا
 دیار و ترک کنی تنگ افعلی بیقی تنگ کاشی پلان خامه لار دین توردی و صریب قیلاقی
 اول کون کجا کاجه چون کچ بولدی اوقی دا قورغان بار اوردی ایلک اوردی برام چیریک
 پلان قورغان ایتیکجا اوله زوری و بیله کون برام کیشی بیاردی و زینهار نیلاد سی
 برام زینهار بردی اوله شط پلان کچ اوق اوز کاسیلا ریلان هرز کایار کای بی ترک بوکی
 قوران قیلاقی کچ کلک هر تمام تنگ افعلی مور در دینت و مین طلایی سی تنگ اوقی اوقی
 ایتک حقیق تا فادام اولدی تنگ حقیق تا فیتا بی هر مر چیریک تنگ صاجی مو زلف
 نامقیددی و بیله کون برام اوقی اوقی سبک پلان ترک بو ترک لار دین هرز کایار سی
 مردانته آلیت سره تک پلان ایچی سبک پیش بو کاشی و هر خیمت کچ ایلیا بردی اوقی
 کاشی لیل و خواهر دین اوقی تحت ف اوز کاسیلا ریلان و سلاح لار و شقی لار سیلا
 و کرمی ایی لار ایچی بو ف ایتک سره تک سیز اوردی و کاشی بو ف ایتک اوقی تیره بوک اوقی
 دین لعل و جواهر دین با سوزا بوکلاب بیله دی چون بو ترک اوقی هر هر ک مردانته
 مدایت بو ف اوقی یوق لار هر مرز آلیتک و ایتک آلیتک چیرادی قار نیلادش ایتک صریق دین
 کچ طلایی سی ایتک افعلی اوردی چون مقابل کمالی مردانته چیریکن تو شوری و کله
 هر مرز آلیتک بار دی و بر اوقی و اول ترک کنی تنگ اوقی هم تو شوری و اوق سوه دی
 بی هر مرز آلیتک و ترک کنی تنگ افعلی هم و یکم اوقی مردانته قویادی و قولی
 قوتی و کله آلیتک بار دی تا یوان ایتیکجا چین هر مرز قی و هر ک ایتک پلان اوردی
 تو شوری چچی سزایار دا و فیلخ توین قیادی و شقی کون اسرادی تا یوان ایتک

بهدا ایلک اولدی و ایی قایماق و جوت و تحت تا ایلخ اوسید اوقی هر برام بیقی اوقی تا تحت
 بیان کوندی بیله کچ بوکله تو رود بر اوقی و کسکا اورد کچ اوقی سبک چیریک کچ
 تحت تین بیقلدی و ترک چیریک اوقی یوز سبک کاشی هر سبک بولدیار و قایق لار برام لار
 سوکونی تین تو شقی و اسیر قیلاقی برور ایچی ایتک بولدی اوقی لار اول مال تنگ مقدار دین کور
 ریا تالایار و اوقی تحت و تاج و قام بر فین اوقی لار اوله مال تنگ مقدار دین کور
 بیله دی و اول غنیمت و سیرا رفا اوز کور کچ ایلدی لار و اول کچ ایلدی اوقی لار و مال
 چیریکن مرز قیلاقی لهج کاشی چیریک تین کور بو ف اوقی هر هر سبک کچ اوقی برام سبک
 اوردی و بو برام برزک سره تک اوردی و هر لم چیریک تنگ کور اوقی اوردی و برام چیریک
 تنگ سبک تنگ قیلاقی ایلیا اوردی و برام غو بیق اوقی سبک اوردی چون اوقی کور
 تو لغاتی خیال قیلاقی اوله تیره و حربه ابو یوز کچ تیلاب با ایتک اوله کور کچ لار
 چون بریسات اوقی برام سبک و شان کمالا تو مرز اوردی برکشی پلان ترک سیر دین قیلاقی
 ایتک کور سره سبک کور کور برام چون اوقی کور دی سبک لای و اوقی بو سبک کور کور کچ
 دکی اوقی مو ف اوقی لار تو مرز ایتیم ایی بیقی کچ اوقی سبک اوقی ایتک کچ اوقی سبک کور
 یان کای برام اوقی اوقی قیلاقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 تو رود مین برجه کور سبک اوقی دین خاد و راق کاشی بو ف اوقی چون سبک پلان بولم
 اول دشمن پلان سبب قیلاقی مین اول دشمن غاوشا کور کچ سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 بولهای و کور کچ کور قیلاقی و علامت اوقی رور کچ سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 کور سبک اوقی کچ چیریک هر سبک بو لای برام اوقی پلان اوقی خدی مرز و چل ایتک
 سوز دین قور لیلک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 کاف سبک بولدی بو یوزی تا اوقی اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 لار کچ ترک لار دین ایلیا اوردی جمع قیلاقی و اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 و اوقی چیریک کاسب اوردی با شقا قویدی تا اوقی اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک اوقی سبک
 ایتک اوقی تو رود چیریک بیضا تو رود و اول چیریک کچ مو دین لغت قیلاقی لار اوقی

و بی

کینکاشی ایلیک کیم خرد مند لار هر نجه متحیر بولسا لار عقل لاری پلان تورود و عاقله هر نجه بزک ایش تورسا
 عقل ایلیک پلان تورود بندوی ایقی مین برحیت قیلا القامین کیم سیتی خلاص قیلغای مین و لوزوم
 اولوم کلا بازکای پرویز ایقی یا طهابی شاید کیم بارماغای سین و جان خدای نیک قولید اتورور اگر مین
 اولسانک و مین قاسام سنک خدی بولغای جاودانه اگر سین خلاص بولسانک غز و شرف نیک ارتقایه
 بندوی ایقی تام تون لار نیک جیغار و منکا بر و اوزونک آلا نیت یاران لار نیک پلان یارغیل
 و لاری سنکای پرویز پادشاه تون لاری جیغاردی و بندوی غز بردی و او توی بسطام
 و یاران لاری پلان باردی بندوی پرویز تون لاری کیدی و راهب غز ایقی اگر بوسوز ایلیک
 سیتی اولتورای راهب ایقی هر فی قلسانک قیل بندوی زهر نیت تون کیدی و مرصع عصابه باغلاه
 و صومیغ تامیغ تورودی ایلیکی باغلا دی تاجیریک سیتی اقی کور دیلار اول تون لاری پلان
 و کولر لاری پلان آقا بداجراغ نیک تاش قیلا تورور ایردی شک قیلا دیلار کیم اول ملک تورور
 جیریک صومعه تیک اسیکا تومش لار بس بندوی تام دین تومش و اوز تومش کیدی و تام کا
 جیغدی و ایقی کیم مین بندوی مین بیکترکا ایلیک کیم یاقین کیلسون تاکسری دین پیاجی برلیه
 بهرام سیاوشان جیریکتین جیغدی و صومعه یاقین کیلک بندوی انکاسلام قیلدی و پرویز پلان
 بردی و ایقی کیم کسری پرویز سنکاسلام قیلا تورور و ایقا تورور لک مئلا کیم سین کید نیک
 بز نیک سوکومیز دین کیم سین مم بز دین سین و بهرام اقی تانیدی و سلام قیلک و ایقی مین پرویز
 بنده سی مین بندوی ایقی پرویز ایقا تورور بوکون اوج کون تورور کیم مین آت چا پاتورور
 آزرده بولوب مین پلور مین کیم سنکا بارمال کیرک اوزنی خدای قمناسیغ تانبشور مال کیرک
 اگر مصلحت کورسانک بر بوکون توش و کچه فراغت قیل سین و بزیم تانکلا مین جیغین کورونو
 قیلای بهرام سیاوشان ایقی نم و کرامه از نیم سا ملک پرویز نیک سنکا تورود حتی تورور
 و اول کون او شتی چون آفتاب ایقی بندوی صومعه تامیغ جیغدی و بهرام اقی اوقودی و
 پرویز ایقا تورور سین بوکون بز کا خشی لقی قیلد نیک و امان برد نیک تاکچه کیردی و قرانیغ
 بولدی کیرک کیم بوکون صومعه قلسانک تانکلا صبح بار ایلیک بهرام ایقی انداق بولسون بر جیریکتی